This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

B 1,461,098

PROPERTY OF
University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

F 13

ROZHLEDY

ČASOPIS PRO POLITIKU, VĚDU,
LITERATURU A UMĚNÍ.

ROČNÍK XVI.

REDAKTOR A VYDAVATEL

JOSEF PELCL

K. Suchanka

V PRAZE
JOSEF PELCL
1906.

AP
52
.R88
V. . .

Rejstřík jmen.

Av. 237
Besantová A. 418
Böhm E. 223
Branberger Dr. J. 17
C. 447
Drachovský Dr. 114
F. 436
Fiala J. 140
Fierens-Gevaert H. 384
Gorký M. 406
Gregor K. 74
Hearn Lafcadio 71, 167
Hněvkovská M. 389
Jánoš K. 396
Jeřábek Dr. L. 36
Joklík Dr. F. 109, 200, 333
Kalda J. 46
Karásek Dr. J. 133
Kierkegaard S. 157, 170, 202, 214, 239, 260
Kolman Dr. K. 15
Kovanda St. 33
Lašek H. 220
Lee Vernon 401
Lidov J. M. 100
M. 387
Maeterlinck 38, 265, 381, 442, 459
Mauclair 273, 301, 321
Moudrá P. 405
Mráz K. D. 69, 144, 183
Nevšímalová K 439
Nový A. J. 342
Nucleus 107
Opolský J. 226, 462
O. S. 198
J. P. 1, 2, 7, 29, 55, 79, 151, 166, 171, 194, 208, 213, 257, 313, 318, 353, 362, 373, 389, 393, 413, 425, 433, 453
P. M. 253
Podhorská B. 399
Pokorná-Kuthanová L. . . 363, 403
Polák K. V. 337
Quispiam 22, 43, 94
Rektorys A. . . . 61, 88, 117, 173
Rosegger P. K. 281
S. 376
Sokol E. 28
Soukup F. A. 233
Sum Dr. A. 379
Uher J. 440
Viebigová C. 365
Volynský A. L. 82
Wilde O. . 277, 305, 325, 344, 356
Zeiner E. K. 12

Články.

Mizící Afrika 121
Z asijského východu 166
Eugen Carrière a psychologie Tajemna 273, 301, 321
Edvard Carpentier o lásce 22, 43, 94
Plynou vody Čech 1
Z novějších dějin české hudby 88
Čistý je nejsilnější 161
Debatní společ. a místní parlamenty v Anglii 379
Děla a — děla 53
Démon 275
O trojím dualismu v romantice 74
Dumas moralista 233
Duše a socialism 277, 305, 325, 344, 356.
Esthetika O. Wilda 29
Filharmonická a chorální produkce v Anglii a Skotsku 220
Filosofie hoře 153
Baron Gautsch 333
Genius loci 401
Hamburk 436
Herec 318
Henrik Ibsen 353
Henrik Ibsen ve svých listech 337
Don Juan 157, 170, 202, 214, 239, 260.
Ivanov — literární typ 15
Kalibán 373
Klub průkopníků 100
Knihy pro děti 146
Komenští v Uh. Brodě 12
Krása 82
Kritice 28
Léčitel a sebeléčitel 425
Fiona Macleod 244
Martyrium duše 376
Město — venkov 7
Adam Mickiewicz 133
Miluj bližního 405
Miluj bližního svého 387
Minulost: Hus, Havlíček — přítomnost 393
Mír a odzbrojení 413
Z knihy „Moudrost a osud“ . 38
Ovládání mysli 223
Na staré půdě náboženských sporů 194
Německá hudební literatura . 61
Proč se čte u nás stále tolik německy? 198
Vítězslav Novák: Quartet op. 35. 396
V novém těle nová duše . . . 2
Obraz „bez děje“ 140
Erotičnost oděvu 284
Odpověď 439
Organisace druhé naší bytosti: Ducha: 363
Pauvre paysan, pauvre royaume 171
Pěstní právo dosud žije . . . 213
Pobřeží pražská a jich upravení 36
Politické banditství ve Spoj. Státech 138
Politika do tmy 191
Měsíc politiky 433
Praha Královská 107

G. h.
Dunning
Perlstein
1-9-57
T24-11076

Praha za Mozarta 173
Všeobecné, rovné, přímé a tajné právo hlasovací . . . 27
Reakce novokřesťanská . . . 384
Ruské rány a české jizvy . . 131
Český sever 453
Sloh 362
Obrázky z jihomor. Slovácka . 447
Slovanské literatury 298
Snášenlivost 253
Klassický starověk ve vyučování jazyku mateř. na střed. školách 237
Stávka studentská 114
Svaté jest tělo mé 179
Svoboda slova 248
Svody tendence 55
Nový řád školní a vyučovací 109, 200.
Trojí připomenutí — trojí dotaz 79
Umělecké dílo organismem . . 208
Umění pro lid? 342
Na úsvitě 293
V nových vírech 151
Volební oprava 313
Hugo Volf 117
Tajní vychovatelé 399
Železářský krach a české ach! 164
V židovském divadle 17
O životě řádu vyššího 403
Význam a methoda duchovního života 418

Povídky a básně.

Cigaro 389
Chvála meče 381
Jarní melodie 406
Manifestace 462
Melodie 365
Mlýn 226
Noc 389
Ogaři 148
O sv. Václavě 46
Olivové ratolesti 442 459
Podruhé křtěný 281
Polní květiny 265
Pouliční zpěvačka 71
Prokletá lampa 441
Vina 167
Vlastním krokem 389
Z korejských pohádek a báchorek 429

Literatura.

Batka Richard: Musikalische Streifzüge 65
Brabec Ad.: Grundriss der čech. Literaturgeschichte . 412
Bulthaupt H.: Dramaturgie der Oper 66
Červinka K.: Ejhle člověk . 33
Čeští spisovatelé XIX. věku . 288
Dvorský F.: K historii Židů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 411
Erben K. J: Vybrané báje a pověsti slovanské 148
Der Finnländische Landtag . . 190
Fuchs E: Die Frau in der Karikatur 149
Goncourt E. a J.: Denníky . . 127
Gorký M.: Žalář. Malva . . . 229
Hořica J: Z lidské bídy . . . 33
Chop Max: Richard Wagner . 62
Jamot R. E. Žloutne listí . . 186
Jiránek M.: Josef Manes . . . 149
John Alois: Heinrich Wenzel Veit 64
Kalda J.: Ogaři 148
Karásek Dr.: Slavische Literaturgeschichte 298
Nové knihy 465
Knihovna čes. klassiků beletristů 289
Kreidolf E.: Trpasličkové . . 148
Laveleye E. de: Vláda v demokracii 129
Lavrov P.: Historické Listy . 129
Lošťák L.: Chromatické hromobití 67
Maria Anna: Na horách . . 55
Marsop Paul: Musikalische Essays 63
Maupassant G de: Úklad a jiné novely 127
Mellanová T.: Pampelišky . . 148
Menger A.: Nová mravověda 352
Musikbuch aus Oesterreich . 64
Musiol - Hofmann: Musikgeschichte 63
Neumayer G. von: Anleitung an wissenschaftlichen Beobachtungen auf Reisen . . 230
Preissig V.: Byl jeden domeček 146
Procházka F. S.: Šotci krále Holce 148
Rychnovský Dr. E.: Johann Friedrich Kittl 65
Sabatier P: Život sv. Františka 150
Schopenhauer A.: Životní moudrost 372
Schurig A.: Bekenntnisse eines Egoisten 170
Šír J.: Manča 35
Šlejhar J.: Peklo 33
Tisovský T. E.: Král Myška a princ Junák 147
Třebízský V. B. Sebrané spisy 289
Vergun D. N.: Německý Drang nach Osten 449
Viková-Kunětická B: Pán . . 315
Waetzold W.: Das Kunstwerk als Organismus 208
Wagner Richard an Mathilde Wesendonk 61

Weingartner F.: Die Symphonie nach Beethoven . . . 62
Winter Z.: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. stol. 410

Drobné zprávy.

Banka Slavia. 78. — Hrvatska eskontna i mjenačna banka. 412. — Ústřední banka česk. spořitelen. 52. 78. — Pražská úvěrní banka. 105. — Bosna. 450. — Dr. W. A. Bouger. 78. — T. Carlyle. 246. 392. — Vědecké cesty. 448. — Svatopluk Čech. 246. 272 — Český člověk. 332. — Defraudace v peněž. ústavech 467: — Dějiny. 410 — Demokratisace prům. výroby. 76. — Dokument. 312. — F. Dostojevský. 246 — Spolek pro blaho epileptiků. 78. — Jaroslav Goll. 432. — Francisco Goya. 269 — A. M. Hausmannová. 78. — J. Heine. 246. — Za hranicemi. 371. — Z Chorvatska. 370. K Jihu. 271. — Kantova kritika čistého rozumu. 71. — Karikatura ženy a žen. 149. — Alex. Kielland. 310. — Kritika. 392. — Laciná vydání. 288. — N. A. Lejkin. 247. — Maroko. 311. — A. Menger. 247. — Mozartovo jubileum. 211. — Národní divadlo. 231. 251. — Jsme národnostně nasyceni? 75 — Návod, jak vědecky pracovati na cestách. 230. — Návrh na změnu jednacího řádu. 290. — Nosticovská obrazárna pražská. 70. — Optimista. 249. — Organisace měst. 352. — Ottova Světová knihovna. 251. — Politika. 289. 310. 391. — Poznámky o české politice. 288. — Praha. 332, — Krásná Praha. 270. — Všeobecné rovné hlasovací právo. 77. — Průvodce po Praze. 52. — Předloha volební opravy. 250. — Volební předloha. 271. — Přírodaduše. 372. — Ladislav Quis. 246. — Třetísté výročí narozenin Rembrandta. 430. — Nikolaj Konstantonovič Roerich. 268. — Rusko 350. 431. — V Rusku. 77. — O ruských financích. 51. — Říšská rada 369. — Anežka Schulzová. 130. — Schůze a řeči. 130. — J. V. Sládek. 78 — Po rozpuštění uher. sněmu. 290 — Stendhal-Henry Beyle. 170. — Školské poměry slezské. 75. — Spillarova „Zima“. 69. — Katolický učenec o protestantském, 150. — Uherský sněm. 251. — Výbor na revisi ústavy. 290. — Také věda. 312. — Ve Vídni. 312. — Výstava Husova v Táboře. 451. — Cestou z výstavy Kupkovy 330. — Dvacátá výstava Manesa v Praze. 329. 349. — Pražské výstavy umělecké. 144. 183. — Dr. J. N. Woldřich. 247. — Obč. zákoník o rozlučitelnosti manželství. 272. — Zápisky. 20. 49. 74. 128. — O J. Zeyerovi. 248. — Ničení živnostenské svobody. 50.

Divadlo.

Aarund H.: Čáp 230
D' Anunzio: Gioconda 287
Horáková A.: Ejhle člověk . 410
Hudba 467
Chamberlain H. St.: Antonie . 188
Ibsen H.: Hedda Gablerova . 287
Ibsen H.: Nora 409
Ibsen H.: Paní od moře . . . 188
Jirásek A.: Lucerna. . . . 125
Kolman K.: Mušky 287
Kvapil J.: Sirotek 410
Richepin J.: Flibustýř . . . 450
Rozkošný: Černé jezero . . . 190
Shakespeare W.: Julius Cesar 409
Shaw G. B.: Člověk nikdy neví 209
Synge M.: Ve stínu doliny . 230
Wagner R.: Ring des Nibelungen 189

Ozvuky.

Doby 251
Nový spolek 232
Oceánu 452
Sociální homeopatie 312
Volební reforma v říš. radě . 291

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 1. ŘÍJNA 1905. ČÍSLO I.

ROZHLEDY

Plynou vody Čech . .

Plynou vody Čech. Bez počtu krůpějí, vln a vírů vnitřní silou puzeno, tajemnou touhou hnáno. Z chladných tekou hvozdů mlčenlivými stráněmi, svěžími lukami, požehnanými lány. Všecky proměny blankytu, všechny krásy země, její radost i žaly v sobě nesou . .

Plynou vody Čech, plynou tisíciletí, věrně a neúnavně! Bez počtu lidí, tolik co těch krůpějí, vln a vírů, tu po jejich březích přešlo a vnitřní silou puzeno, tajemnou silou hnáno k neznámým spělo obzorům. A všechny radosti a žaly, muka a vzněty třesou se vzduchem, jak tóny harfy pod rukou velebnou.

V jednom splývají vody Čech. V Jednotu Labe.

Ty Labe, symbole Čech, symbole minulosti! Kdy touha Jednoty pronikne srdcem tvého lidu, kdy pozná on se zase v minulosti své, kdy vyjde očistěn, prostý a vznešený ke břehům tvým? Kdy tisíce krůpějí tvých ponesou obrazy šťastného lidu, vznícených zraků, se zpěvem na rtech, s čilou rukou dělnou?

Spěješ Labe z Čech k vodám oceánu! Mocnou poplyneš zemí, duchem bohatou, silnou vzletem a hloubkou myšlenky. Tam svému lidu Kant, Schelling, Schiller, Herder, Fichte, Schopenhauer, Nietzsche, vznešení duchové, dali kotvy pro bouře života. Na břehy dánské v odrazu doletí tvé vody, kde Sören Kierkegaard, poustevník srdce, jak něžná planul vása na severu, přemýšleje o úplném přetvoření existence. Na březích Francie zpění se tvé proudy, na pobřežích nesmírných obětí pro ideje svobody a vzňaté touhy po věčném nebi, jež vždy sjednocovaly lid Gallie v jeden tábor. Od Baltu přivalí se vlny a budou šeptati vznešená jména apoštolů evangelia: Tolstoj, Dostojevský, jež vstaví jednou probuzený lid na své oltáře. Od Albionu přijde hymnus o souhvězdí jmen, jež z hlubin ducha vyvážili principy nezměnitelné zákonitosti přírodní, odhalili pohledy v mystická tajemství světa . .

Labe, budeš-li vzpomínati na chudý lid ve své drahé vlasti? Na lid, jak lodička bez kotvy vydaný všem nárazům, bez vlády nad propastmi života zmítaný, hořem a nejistotou nešťastný, v sobě rozdvojený? Tvé vlny se staví, tvé vlny zdouvají, rádo bys nazpět, rádo bys řeklo svému lidu, cos vidělo a slyšelo?

Rádo bys řeklo jemu: V tvém nejhlubším nitru, kam nikdy nezalehne lomoz ulice, jest utajena svatost a síla. Tu třeba, lide český, abys objevil a zachytil a stane se ti nevyčerpatelným zdrojem míru, blaha a moci!

A řeklo bys jemu: Vidím národy veliké a šťastné. Jsou zakotveny v sobě, míru všech věcí nesou v sobě a jdou jistým klidným chodem za velikými cíly, jež jim na staletí vytkli jejich vznešení duchové.

A řeklo bys jemu: Český lide můj! Jak jsi opuštěn, bezradný a zoufalý! Vypráhlý úhor je nitro tvé. Rozpadl jsi se sebou, roztrhána Jednota staletím posvěcená! Navrať se k sobě, sestup do svého nitra a pocítíš dotek Věčného a Nekonečného! Jsi posud tichý a zamlklý. Kolem už hlaholí mocné slavnostní nadpozemské zvony a světy slastně se chvějí vnitřním cítěním ducha, skloněny v pokorné, heroické ekstasi! Však i nad tebou se brzy rozzpívají ty drobné tvoje, rozteskněle, melodické zvony a ohlásí světu, že z tichého dlouhého snění jsi procitl k Jednotě a Pravdě!

Plynou vody Čech. Bez počtu krůpějí, vln a vírů, vnitřní silou puzeno, tajemnou touhou hnáno. Hvězdy září na jejich temných hladinách. A na pobřeží v zamlklých osadách tu a tam osamělé okno svítí a jeho tichá záře chvěje se až ke dnu mlčenlivých vod! —

V novém těle nová duše..

Všemi kulturami lidstva proniká vědomí ostrého rozporu, ano příkrého protivenství dvou bytostí v člověkově nitru. Jedna má snahy a touhy sobecké, zištné, osobní, konečné, požívačné, druhá má snahy a touhy nezištné, obětavé, universální, nekonečné, metafysické. Každý člověk, jenž není hluchý k hlasům svého nitra, jenž naučil se pozorovati, co tam se odehrává, poznal, že jistá přemocná, neviditelná a nezadržitelná síla staví se některým jeho přirozeným, osobním náklonnostem na odpor, kalí jeho sobecké požitky, vrhá znepokojující stíny na cestu jeho štěstí a vnuká mu nespokojenost se skutky a projevy, jež přece zcela přirozeně vyplynuly z jeho osobnosti. Kdo nezažil vnitřního boje, oněch úzkostí a rozechvění, když zápas rozpoutal se v nitru, jakmile o to šlo, rozhodnouti se na rozcestích života? Kdo neví o rozdvojení svého nitra, kdo tam neslyšel rozepře dvou tajemných hlasů, kdo nezažil nepřetržité vnitřní dialektiky, kdo netrpěl sporem dvou ve směry zcela opačné obrácených snah a tíhnutí? A kdo nechvěl se hrůzou a odporem po učiněném rozhodnutí, kdo necítil mrazu a temna v nitru? A naopak: komu nezalilo se srdce tichou, slavnou, zlatou září, kdo nevznášel se jako by vstříc čarovným harmoniím?

Ano jest rozpoltění v člověku. Rozpoltění bolestné, ježto člověk může žíti jen v jednotě, ve splynutí tajemných částí. Z kořene jeho osobnosti vzpíná se egoistický element, žádající ukojení nenasytných žádostí tělesných i duševních, žádající volnost výbuchům vášní i panovačných a zištných pudů, anebo odříkající se i materielních požitků, jen aby nabyl jemnějších, lstivějších, sobečtějších, totiž duševních, jež koketně vystavuje na odiv, házeje pohrdáním a hnusem po obmezenosti, banálnosti, po všech ostatních, kdož jemností a vytříbeností duševní jemu se nemohou rovnati. A proti tomuto elementu staví se druhý, rovněž z hlubin přicházející, z hlubin, kde osobnost lidská dotýká se neobmezeného, neko-

nečného světa, tak nepodobného světu našemu viditelnému, empirickému, z hlubin, kde tuší blízkost nesmírného a věčného a znepokojuje se tušením jeho blízkosti. Mezi těma dvěma elementy, dvěma světy dochází k zápasu. Jest to zápas světa smyslného, osobního, mechanického, reálního se světem nadsmyslným, neosobním, duchovním, ideálním. Zápas těla a duše s duchem, rozumíme-li duchem ono vnitřní světlo, proudící ze světa nekonečného, nadsmyslného, věčného a božského, a pronikající tělesností naší (a k tělesnosti počítáme i duši, obracející se k světu smyslnému) a světem vnějším a smyslným, v němž je stále přítomno a činno, jejž přetváří a evolucí vede k cílům neznámým.

Avšak namítne se, odkud toto rozdělení a rozlišování člověka v tělo, duši a ducha? Nevalí se to zase k nám pověrečnost a nevědeckost, zahrávání s mátohami jednou pro vždy odbytými, spekulace s pojmy bez obsahu? — Ovšem že jest člověk nerozdílnou jednotou. Rozbor a rozlišování jednoty té jest pouze pomůckou našemu chápání. Všechny vědecké klasifikace a methody jsou takovými konvenčními pomůckami našemu rozumu. Třídění světa viditelného v živočišstvo, rostlinstvo, nerosty, v plyny, kapaliny, hmotu a pod. není o nic důvodnější, než uvedené tu rozlišování člověka. Nezáleží hrubě na tom. Každý, kdo sebe pozoruje, ví, že žádosti tělesné jsou jiné než duševní a obojí že jsou jiné než ony touhy, jež nesou se za meze osobního a viditelného světa, než ony city, jež kořeny tkvíce v naší bytosti pnou se do výše, k souhvězdím dobra, krásy a pravdy a to i na úkor naší osobnosti člověcké, ano z jejích trosek a jejího popele. Nechť si klasifikaci provede každý, jakou chce. Jako na povrchu zemském není čar poledníkových, jimiž dělíme své mapy, tak není zvláštních pouzder a schránek, z nichž bys člověka složil. Oč však jde, jest jasno. Ruský současný kritik A. L. Volynský to vyřkl trefně, s ohněm a gracií, že jde o to, co »my všichni, co lidé současné doby cítí, co lidské myšlence se objasnilo již tvořením náboženským a uměleckým v minulých věcích a co nyní dráhu si klestí neobyčejnou energií a pathosem nepotlačitelným a to rázem ve všech evropských národech i ve všech nejvýš jemnocitných a nadaných spisovatelích nynější historické chvíle a co zaznívá jako živý orkestr řízený neviditelným nadšeným dirigentem«. Ano všechno žije nyní myšlenkou na ducha, na božství, na poslední tajemství a pravdy životní a »někdy zdává se, že přijde kdosi silný a mocný, nový genius a že všemu tomu, co námi zpracováno, procítěno a promyšleno bylo, utvoří synthesu prostou a všem vědecky srozumitelnou, že kvasům našich duší a mozků dá formu, rozptýlí před námi mlhy a rozevře nám perspektivy nového vědecko-losofického a náboženského usilování«. (str. 11: Der moderne lealismus u. Russland. Eine Studie. Přel. Jos. Melnik. Rütten a oening, Frankfurt na M. 1905. 128 st. M. 3·50.)

Vidím tak mnohé potřásati hlavou, vidím dokonce, jak rozčileni pobíhají pokojem, tisknouce konejšící dlaň na rozbolavěné meno a bijíce nevinným tímto sešitem o stůl. »Jak že? S tímhle i přicházíte po slavném exaktním století devatenáctém a s po-

čátku ještě slavnějšího věku dvacátého? Což nepřesvědčily vás přírodní vědy o pravidelné zákonitosti všeho dění? To, co nazýváte duší a duchem, ničím jiným není, jinou funkcí není než pohybem a funkcí parostroje, živeného uhlím a vodou a poháněného parou. Neslyšel jste o spalování potravy v našem těle? Duše, toť funkce smyslů, nervů a mozku, a duch, toť stará překonaná pověra, představy zděděné anebo falešnou výchovou do dětí vtlučené. S tím ať je už jednou pokoj ve století osvěty, páry a elektřiny, světové konkurence průmyslové i vědecké . . Člověk má své smysly a svůj mozek. Více nepotřebuje! Jimi povznesl se ze zvířectva a barbarství na nynější výši a jimi, je-li vůbec vyšší dokonalost možna, povznese se dále. —

Dobrá, příteli, prohlédněme si tento váš názor! Ze smyslových vjemů usuzujeme logicky, že jest a jaký jest vnější svět. Co ze světa vnějšího postřehujeme, závisí na organisaci a jakosti našich smyslů. Avšak naše oči, uši a všechny naše smysly vyvíjejí se a vyvíjely se již od zvířecích našich předků poznenáhlým procesem přirozeného výběru. A nejen smysly, vyvíjely se tak i duševní schopnosti naše, jež zbudovaly nám velikolepou soustavu věd na nejisté půdě právě smysly poskytované. Avšak jedinou pružinou přirozeného výběru jest užitečnost. Užitečnost podporuje vlohy, jež v boji o život jednotlivci anebo druhu prospívají, a potlačuje vlastnosti nepotřebné, byť i jinak nebyly bez zajímavosti. Neboť jsou-li komu nepotřebny, jsou mu i na překážku. Člověkovy smysly a schopnosti usuzovací byly zajisté už hotovy daleko dříve, než jich mohl člověk užívati, aby pátral po tajemství podstaty věcí, neboť objevy tohoto druhu jsou původu nedávného. Lze pochybovati, že by se byl přirozený výběr dál tím způsobem a jaksi za tím účelem, aby naše smysly a duševní schopnosti byly co nejdokonaleji připraveny pro zkoumání povahy světa. Naopak, naše vlohy tělesné i duševní, nezúčastněné přímo na obraně, obživě a rozplozování našem (tedy ty vlohy vyšší), jsou jen vedlejším, jaksi mimoděčným výsledkem vlastností, nutných pro zmíněné tři výkony: obranu, obživu a rozplozování. Nenabyli jsme orgánů smyslových, abychom pozorovali a bádali theoreticky a vědecky, ale abychom uhájili život a ubránili se přírodě a nepřátelům. Máme však duchovní schopnosti takové, že dovedeme měřiti vzdálenosti hvězd a v části rozložiti neviditelný atom. Myslíte, že tyto schopnosti vznikly jen vývojem z elementárních zvířecích pudů? Proto, co lidstvo smysly ví o fysickém světě, snad jest nejen mylné, ale od základů nesprávné. Snad bylo a jest toho třeba, snad by příliš realistický obraz přírody nebyl býval člověku v boji o život na prospěch; snad leč byla užitečnější než by byla bývala pravda. Možno však i, že materiál tak nedostatečný, jako jest naše tkáň organická, lepšího obrazu, věrnějšího obrazu podati nemůže.

Proto i když empirické vědy přírodní k posledním cílům svým dospějí, lidstvo nebude míti ještě úplné soustavy světa. A bude mu ještě zbývati záhada, nevysvětlená nekonečným řetězem příčin a účinků: odkud máme svoji mohutnost poznávací? »Přírodověda vždy bude považovati poznání za plod podmínek nerozumných,

neboť konec konců jiných nezná.. Poznání samo bude však zase pokládati za cosi obdařeného rozumem, neboť jinak by nebylo vědy. Kterak uvésti v soulad temný pramen našich nauk a jejich jasný nárok na hodnověrnost? Čím imposantnější bude budova vědění, tím těžší bude odpověď na otázku, jaké jsou pilíře, o něž se naše vědění opírá.« (A. J. Balfour, Unsere heutige Weltanschauung, str. 35. J. A. Barth, Lipsko. 1904. 1 M.)

Nuže, věříte ještě tak pevně ve svoji přírodovědeckou empirii? Věříte, že to, co vám podávají smysly, nervy a mozek, jest spolehlivým obrazem světa? V minulém století devatenáctém tomu sice věřili a tak věřili, že i umění, román chtěli míti vědeckým obrazem světa. Jest dobře zopakovati si theoretické odůvodnění onoho umění, theoretické základy naturalismu, jak byly v minulém století vysloveny Zolou. Nazývá svoje dílo »roman expérimental« a chce tím rozuměti tolik asi, co vyslovil Claude Bernard v úvodě ke své experimentální medicině. Román má líčiti prý skutečný život, pravdu, pravý opak lži »idealistů«. Jako fysiologie pokusy ohledává funkce orgánové, tak prý bude román zkoumati vlivy společnosti na individuum. Dění duševní podrobeno jest prý těmže železným nevyhnutelným »zákonům«, jako vnější dějství v přírodě. Jednání každého jest úplně prý determinováno a není svobodné vůle. Jednak vlohy zděděné, jednak výchova, okolí místní a sociální, zkrátka vše, co zove Francouz milieu, určuje lidské jednání tak, že za okolností daných lze neodvratný osud člověka zjistiti, ano vypočítati. Jediným tedy úkolem romanopiscovým jest prý vyličovati nepřetržité vztahy a vlivy přírody a společnosti a jejich přerozmanité formy v různých vrstvách společenských. Fantasie při tom nemá prý nic na práci a je zbytečna. Její místo zaujme sens du réel, smysl pro to, co je »skutečné«. Spisovatel uvede osobu do určitého prostředí a pak už jen jako chemik pozoruje, zaznamenává; nic nevymýšlí, jen logicky usuzuje. Jeho román jest neosobní, úplně objektivní, pravdivý, společenský protokol, bez citového přízvuku, bez souhlasu s dobrem a bez odsuzování zla, neboť to jest prý už porušením objektivnosti. V prostředí dělnickém a vrstvách na nízkém stupni společenském jsou vlivy prostředí na individuum obyčejně (dle Zoly) zhoubné. A vyskytují-li se ušlechtilé a čisté motivy, tedy neštěstí a úpadek rodin jen urychlují, a to na důkaz, »že v těchto vrstvách obyvatelstva každý jednotlivec bez milosti je obětován vlivům prostředí, a toto mínění jest, jak se mi zdá, na úkor pravdivosti, Zolou tak emfaticky hlásané«. (Dr. V. Jerusalem, Gedanken u. Denker. Gesammelte Aufsätze. Vídeň, W. Braumüller 1905. 292 str. 6 K.)

Že Zolův theoretický základ románu naturalistního je nesprávný, toho důkazem je právě Zola svojí praxí uměleckou. Neboť romány jeho jsou vším jiným, jenom ne »objektivněpravdivými protokoly«. Není tu místa to dokazovati anebo toho odjinud důkazy opakovati. Jen jednu myšlenku z uvedeného spisu prof. Jerusalema (str. 92) bych citoval, ježto jí v článku našem opominouti nelze. Naturalism prohřešil se »proti svatému duchu umění, neuznav jejího úkolu nejušlechtilejšího a nejdůležitějšího. Líče jenom nahou

skutečnost a při tom jen ohyzdné, podobá se nihilistům, jež zkrátka chtějí zničiti, co jest, ani dost málo se o to nestarajíce, co na zříceninách světa nynějšího postaví. Kdo žádá po umělci, aby chladně a vypočítavě studoval prostředí a je objektivně zobrazoval, olupuje jej o to největší a nejvyšší co umělec má: o lásku«. A tu prof. Jerusalem má pravdu nejen proto, že láska přinesla na svět krásu, bez níž není umění, a nejen proto, že jak krásně praví, tuším, Jean Paul, chceme-li co poznati, musíme je dříve milovati, ale především a hlavně proto, že Zolův střízlivý, »objektivní pozorovatel« je něco nemožného, neživá mátoha, neboť pozorovati a zkoumati jest zároveň porovnávati a přirovnávati. A všem útokům na Zolu, všemu snižování jeho umění porozumíme, uvědomíme-li si, jakým měřítkem, jakým zorným úhlem Zola pracuje. Bylo by však potměšilé zamlčovati, že Zolovo měřítko nebylo nic neslýchaně nového: naopak bylo to a jest i nyní pojetí života průměrného evropského člověka, tělem i duší sobeckého, zištného a požívačného, neosvíceného a neprostoupeného světlem vnitřního života, neprobuzeného duchem. S tohoto hlediska nelze ovšem upříti Zolovi objektivní zachycení jedné stránky současné doby, byť Zola byl tu spíše vedený než vůdcem, spíše ohlasem než objevitelem.

Ano, jsou také a zevně žijí také lidé tak, jak Zola líčí. Vnější děje a životní příběhy jsou namnoze pravděpodobné a pravdivé. Ale nepravdivý jest ten celkový svět, do něhož spisovatel své osoby staví, a nepravdivé jest nitro lidí, jež předvádí. Byť jen jako jiskra v černém oblaku kouře, v každé bytosti lidské hoří svatý a božský plamen a toho naturalism neviděl sveden klamnou domněnkou, že smysly naše jsou úplně spolehlivými nástroji pravdivého poznání. Kdo čta romány Zolovy, uvědomil si trvalý při tom vnitřní svůj neklid, ten stále se zvedající odpor, tu vnitřní svoji dialektiku, kdo uvědomil si nevolnost a nudu na těch stránkách, na kterých spisovatel líčí štěstí (to domnělé požívačné štěstí) a dokonalost (tu domnělou dokonalost), poznal, že Zolova tak vychvalovaná objektivnost a pravdivost jest plna tónů falešných a disharmonií rušivých a že přese všechnu námahu zobraziti svět vjemy očí, uší a nosu, v obraze to hlavní a nejdůležitější chybí. Člověk vždy živelně si vědomý své jednoty, cítí, že jednota je roztržena, že spisovatel sveden klamy smyslovými líčí jen viditelnou tělesnost a osobní sobeckou duševnost člověkovu, ale nevidí jeho podstaty nadosobní, nekonečné, metafysické. Tu jest ten základní vnitřní rozpor naturalismu v literatuře, umění a také v životě člověka i národa. A tu jest i pole myšlenkových zápasů pro všechny, jimž planou na obzoru červánky nového dne, zápasů ve všech projevech života osobního a národního, v literatuře, v umění, v politice, životě sociálním a hospodářském, všude, kde člověk v hlubinách své osobnosti cítí dotek Nesmírného a Nekonečného a cítí v nitru rozlévající se proud jeho světla.

Ale o to jde, aby člověk sám vnitřní zkušeností si to uvědomil. Vnitřním stykem se světem nadsmyslným změní se pak i jeho myšlení. Nebude viděti jen reální, zevnější obrysy věcí a

světa, ale jejich pravou podstatu, obraz ideální. Ježto viditelný, smyslný svět jest projevem světa nadsmyslného, není obraz sestrojený jen nedostatečným materialem smyslů našich, pravdivým obrazem skutečného světa. Nikoli jen smysly mohou nám vypravovati o tajemství světa, ale i duch, jenž vyciťuje a nás uvědomuje, kterak svět ideální stále proniká svět reální jako vnitřní neviditelná síla jeho vývoje a zdokonalování, kterak jej stále rozkládá a ničí a z něho opět něco nového tvoří, veda jej všemi proměnami rozkvětu a zmaru, života a smrti k cílům nám neznámým. My Zolové vidíme jen hmotný, ztrnulý svět, svět zrádný, malicherný a pomíjející a nedůvěřivě a posměšně potřásáme hlavou nad »bludičkami« světa ideálního, nad těmi »mátohami podrážděné fantasie«. Avšak ten, kdo vnitřním zrakem postřehl proud světla nitrem se rozlévající z doteku s Neznámým a Nekonečným, vidí, že tento svět není ztrnulou karikaturou světa ideálního a božského, nýbrž že živý a stále se přerozující spěje neustále k Němu, aby s ním úplně splynul. Svět a život a vše kolem jeví se mu v podobě nové, čistší a radostnější, prozářeno nejslastnějšími nadějemi a provanuto vůněmi nejsladšího opojení, jak vždy se jevil všem velikým duchům na této zemi. Poznenáhlu seslábne vnitřní spor a boj, bolestí ubývá, v nitru se rozjasňuje. Sféra duchovní zjednala si převahy, člověk poznává svoji skutečnou bytost, metafysickou a ideální, člověk se dorostl, dovinul, sebe dobojoval a dobyl. Přírodu, okolí, lidi, vše v sobě i mimo sebe vidí nezadržitelně spěti cestou k Nekonečnému a Věčnému, jež na dalekých obzorech září svým vznešeným mystickým světlem. I sám umíníš si odevzdati se jim, státi se jejich nástrojem. A tak ocitneš se v nové oblasti činu. Proniknut snahou svůj vlastní ideál uskutečniti, svoji pravou osobnost projeviti, svůj vlastní život žíti, přerozuješ se v nové silné a očistěné tělo, v novou silnou a očistěnou duši, se smysly jemnějšími a citlivějšími a se schopnostmi k plodné, oblažující práci.

Město — venkov.

Vzrůst měst, překotné přibývání v nich obyvatelstva a pravidelně se dostavující závady sociální a mravní, zaměstnávají mnoho hlav ve vědě, ve správě obcí a státu. Veliká města nynější jsou zvláštním velmi složitým útvarem současných poměrů mravních, kulturních a hospodářských a jako produkt nebo následek určitých příčin vykazují vedle světlých stránek i typické stránky temné a odstrašující, jež nutkají hledati prostředky, jimiž by závady ne-li odklizeny alespoň zmírněny byly. Ze souboru různých takto vznikajících otázek patří mezi nejpalčivější otázka bytová, příbyteční; především zdražování bytů ve velkých městech. Prof. dr. C. Horáček vydal právě v Knihovně Sborníku věd práv. a stát. obšírný spis nazvaný Bytová otázka a městská renta pozemková (Bursík a Kohout, str. 256, K 4), v němž na základě bohaté literatury, statistiky i některých vlastních dat statistických probírá »typický jev ve velikých městech v dobách novějších se vyskytující, jenž spočívá v tr-

valém nedostatku levných a zdravých bytů menšího druhu.« Nebudeme dnes ještě podrobněji zabývati se obsahem Horáčkova spisu. Uvedeme zatím jen konečný jeho soud, jenž nemůže zníti beznadějněji: »Nepodává se žádného prostředku universálního, jímž by neuspokojivým poměrům bytovým ve velkých městech bylo odpomoženo. Mnohé z těch prostředků a cest, jež k nápravě domněle směřují, jsou zbraní dvojsečnou, ježto jimi na jedné straně poměry bytové se zlepšují, aby na druhé straně opět se přiostřovaly. A když hlouběji bylo k věci přihlédnuto, bylo shledáno, že vlastní příčina otázky bytové spočívá ve vysokých cenách nájemných a že stojíme tu před jevem povahy ryze ekonomické, naproti němuž hospodářská politika jest malomocna. Lze sice účinnými prostředky bojovati proti soukromému zisku plynoucímu ze stoupání městské renty pozemkové, avšak nedostatku levných bytů se tím ještě nikterak neodpomůže. Ani zákonodárství stavební ani daňové není s to samostatně otázku bytovou rozřešiti, neboť přísná obmezení stavebních řádů mohou ještě spíše způsobiti zdražení než zlevnění bytů a úlevy daňové jen zřídka kdy provázeny jsou snížením nájemného.« (str. 164) — Nelze upříti, že žádný z prostředků, jako jsou stavební řády, inspekce bytové, opatření pro stavbu malých bytů, rozšiřování předměstí, pomoc soukromá, obecní a společenstevní atd. nápravy zjednati nedovedl. Tvrdí a dokazují to všichni, kdo otázkou tou se zabývali. Zamyslíme-li se však nad tím, jak bude dále, vypočítáme-li mnoho-li obyvatelstva vlivem pravidelného ročního přírůstku bude v našich zemích a v našich městech za několik desetiletí, zachvějeme se. Co se stane, půjde-li to tak dále? Nedojde-li k nebezpečným zápletkám a bouřím? Neboť jde nejen o nedostatek levných bytů. Jde také o to, že do velikých měst a středisek průmyslových stále stahuje se obyvatelstvo z venkova a že tu zbaveno zušlechťujících vlivů tradice a mravů, náboženství, na mnoze i rodiny, vytrženo z přírody, zahrad, polí, lesů a vydáno v šanc nejrozmanitějším pokušením i druhu nejnižšího, již v prvním pokolení a v míře daleko horší v pokoleních následujících přechází do armády oněch nešťastných a bídných, jež s utajovaným ale zoufalým záštím čekají jen na příležitost, aby krutě vymstily se za vše zneuctění a ponižování, jež mlčky jest jim snášeti. Přirozeně přemýšlí a uvažuje se o tom, kterak zadržeti příliv venkovského obyvatelstva do měst. Úplně to ovšem nejde, ježto přebytek lidu zemědělského alespoň značnou část roku odkázán jest hledati živobytí v místech průmyslových. Přece však pochopitelna jest snaha, co možná zdržeti příliv ten. O jednom z projektů budiž tu zmínka.

Jest to projekt, jejž ve sborníku Sociale Zeitfragen vydávaném Ad. Damaschkem, podal J. Latscha ve spisku Nationale Wohnungsfürsorge (Berlin 1905, NW. Lessingstr. 11, Bodenreform, str. 22, Pf. 50). Autor praví: Za 50 let přibude v Německu 50 mil. lidí. Potřebuje-li 5členná rodina 400 Mk. průměrně na byt, bude za 50 let na opatření bytů a dílen pro pří-

růstek onen potřeba 100 miliard marek. Odkud je vzít? Autor usuzuje dále: Nutno-li překotné vzrůstání měst nazvati sociálním neštěstím, třeba zásadně varovati se všeho, co podmiňuje nynější vzrůstání měst do kruhu. Města nechť rostou od obvodu do délky jako různými směry prodloužené ulice, stále dále a dále se posunující, až vústí do města jiného. Že není to nic nepřirozeného, o tom svědčí srůst osad Barmen-Langerfeld takovou spojovací ulicí, jež vznikla sama sebou. Ovšem že by zakládání podobných průmyslových ulic nebylo možno ponechati náhodě. Vyskytlo by se zajisté hojně překážek, mimo jiné i spekulace pozemková, jež by je v zárodku mařily. Bylo by nutno tedy, aby věc vzaly do rukou stát, země a obec a se rozdělily o úlohy takto: 1. stát by určil směr osady, zavedl by řízení vyvlastňovací a byl by prostředníkem při nabývání půdy a provádění plánu; 2. země opatřila by plán, rozdělila by staveniště v část obytnou a průmyslovou, opatřila by ulice, pouliční dráhy a ostatní místní prostředky dopravní, organisovala by nové obce, zavedla by ústřední vodárny, plynárny, elektrárny — pokud možno i na dodávání pohonu malovýrobcům, a zavedla by kanalisaci podle jednotného moderním požadavkům odpovídajícího systému; 3. obce by zakládaly ulice obecní a pobočné, obstarávaly by školství, kostely, policii atd.

Pro 50 mil. lidí bylo by třeba, počítáme-li 500 čtvereč. metrů na 1 rodinný dům (pro rodinu 5člennou) 5 miliard čtver. metrů = 500.000 hektarů půdy. Ty byly by zpřímo uzmuty zemědělství (pole a lesy). Národní majetek byl by zkrácen o výtěžek zemědělský z této prostory, kdyby se nepodařilo opatřiti za to náhradu. Autor rozvrhuje 500 čtver. metrů na rodinný dům takto: 70 m^2 zastavené plochy, 30 m^2 dvůr, 50 m^2 ulice, zbývá 350 m^2 na zahradu; v celku bylo by tedy 350.000 hektarů polí atd. přeměněno v zahrady; je-li nájem z hektaru zahradní půdy kol 900 M., z hektaru pole kol 150 M., zbude čistého 750 M. na hektar; v celku 262·5 mil. M. O to by stoupl národní důchod Německa z půdy.

Ovšem ani nejhezčí guberniální pravítko nemá tolik čaromoci, aby vytvořilo osadu. Bude třeba mnoho složitých okolností, aby osada byla schopna života, především aby byla schopna platně a úspěšně účastniti se moderního výrobního života. Hustota obyvatelstva musila by stačiti na živý hospodářský koloběh, s druhé strany však nesměla by lidnatost býti tak značná, aby osada zcela pozbyla rázu venkovského a byla obtížena známými zdravotními a mravními nedostatky měst. Blíže města měla by osada ráz předměstský. Čím dále však, tím určitěji by se rýsovala převládající právě činnost výrobní. Tak bylo by lze v život vyvolati zdravé, životodárné obce, jež svojí jednotností a přehledností mnohem lépe by prospívaly než veliká města, stojící teď stále bezradněji před úkoly čím dále tím složitějšími. Navrhovatel opět a opět klade na to důraz, že jest nutno šetřiti charakteristického rázu ulice, totiž táhlé souvislé řady stavení a tak vyhověti oběma nutným podmínkám,

aby osadníci měli obživu z místního průmyslu ze svých živností a řemesel a zároveň však aby požívali výhod života venkovského. Až posud přelíval se přebytek venkovského obyvatelstva do měst; navrhovanými osadami doufá autor zadržovati je na venku, v prostředí jemu zvyklém, v životních okolnostech přirozených, tak že by lidé ti nepropadali hospodářské a mravní proletarisaci, jak jí propadají bez milosti ve velikých městech. I na své okolí zemědělské měly by osady účinky blahodárné, nehledě ani k snadné střídavé výměně sil mezi zemědělstvím a průmyslem. Hlavní péčí při zakládání osad bylo by ovšem, jak opatřiti obživu výrobou průmyslovou a řemeslnou. Tu nutno říditi se zkušeností, že kolem zavedené již, prospívající výroby pudem se tlačí nové síly pracovní. Ale bez dobrých a velmi laciných dopravních prostředků nelze se rozvoje průmyslového nadíti. Potřeba jich bude tu, jak k přívozu suroviny a uhlí, tak k odvedení hotových vyrobků. Proto bylo by osady takové zakládati podél drah, hotových i vznikajících, podél průplavů, při kanalisovaných řekách s levnou dopravou vodní; továrny bylo by kolejí spojovati s nádražím a přístavištěm a p. Právě účelné přičlenění k železnici a dopravě vodní bylo by předností tohoto druhu osad. Kdyby stát poskytl továrnám pozemky za normální cenu na místech majících dobré prostředky dopravní a dostatek dělnictva, průmysl by se ochotně přihlašoval, tak že bychom se snad dočkali i zpětného odlivu lidu pracovného z velikých měst. Autor má za to, že by pobřeží četných průplavů bylo lze takto kolonisovati a vyjmenoval hned tucet takových, jak on je nazývá, »Industriewohnstrassen«, ve kterých by statisíce pracovitých lidí uchráněno bylo velkoměstské bídy v přirozených podmínkách životních a v útulné domácnosti pod vlastní střechou! Aby však pozemková lichva, jež by ihned vrhla se směrem projektované osady a cenu půdy vyhnala do výše před řízením vyvlastňovacím, dílo nemařila, příslušelo by státu i podmíněné právo vyvlastňovací, jímž by mu dána byla možnost, na pozemky, kterých by teprve po letech k účelu tu uvedenému potřeboval, zajistiti si právo kupní za cenu normální. Ovšem že by byl stát povinen zakoupiti pozemek ihned, jakmile by vlastník o to zažádal. O kapitály se při projektu tom nejedná; těch může stát, jakožto sprostředkovatel převodu mezi dosavadním majitelem a příštími od proletarisace zachráněnými vlastníky, opatřiti, kolik bude třeba, neboť kapitály budou uloženy v domácí půdě k vynikajícímu účelu kulturnímu a vyrovnají se bezpečností a výnosností zajisté nejlepším papírům.

Návrh tento zasluhuje dojista, alespoň v základní myšlence, aby se ho chopily činné a dovedné ruce. U nás byla by asi nejvhodnější instancí pro projekty rozsahu tak velikého Národní rada. Ovšem že by bez účastenství státu nebylo možno nic takového podnikati, ale Nár. Rada jednak iniciativou v takovýchto případech, jednak vlastním přičiněním v záležitostech druhu menšího, je povolána k takovýmto budoucnost předví-

dajícím a na desetiletí napřed pracujícím a připravujícím projektům. K těm patří na př. i péče o opatřování měst potravinami, především masem. Zdražování potravin v létech posledních a zvláště letošní zdražení masa, souvisí částečně s výší pozemkové renty v městech, jež jest základní příčinou zdražování všeho, co jest v městech, tedy i potravin (úžasně vysoké činže za krámy, daně, značné obec. přirážky atd.) a takto neblahodárně působí i na venek. Zdražování masa má však více příčin. Nelze zjistiti bez dat statistických, pokud jde o jateční dobytek, je-li pravdiva Malthusova věta, že lidstva přibývá řadou geometrickou, potravin však jen řadou arithmetickou. Jest však jisto, že, a to nejen u nás, ale i v Německu a ve Francii, obyvatelstvo chlévy skoro vyjedlo. Na četných schůzích nejrozmanitějšího druhu, jež se nyní v Německu i u nás zabývají zdražením masa, žádá se otevření hranic přívozu dobytka, u nás hranic ruských, rumunských a srbských, v Německu dánských, holandských a ruských. Jest však jisto, že by otevřením hranic nastala úleva jen nepatrná. Ti kdož nám zdražují maso nyní, zdražili by je stejně, i když by šlo z Rumunska. Nežli se dostane maso ke konsumentovi, projde několika výdělečnými kapitalistickými instancemi, jež monopolisticky si s cenami pohrávají. Taková sdružení velkododavatelů, velkoobchodníků jsou to, jež za všech okolností domohou se profitu. Maso bylo by laciné, kdyby bylo hodně dobytka ve vlastní zemi a to nejen u nás, ale i ve státech okolních. Že není dosti dobytka a že nepěstuje se dosti dobytka, má zase své příčiny, ano řetěz příčin a velmi rozmanitého druhu. Ale právě z případu toho lze se nejširším vrstvám a takřka každému názorně poučiti, co to jest hospodářská politika a vlastně jak vypadá hospodářská politická nedbalost. Nyní jsou marny bouřlivé schůze, jadrné resoluce, ostré řeči, věcné články: jako na posměch cena masa stoupá a s ní zároveň i cena ostatních potravin. Se zdražováním potravin souvisela by tedy také myšlenka Latschova. Neboť chudší městský pracovní lid, jenž nyní požívá jen odpadků masových dosti podezřelé jakosti, měl by ze svého vlastního chléva a kurníku tabuli proti dnešku královskou. A také by se ještě něco na ostatní dostalo.

Prozíravé a poctivé hospodářské politiky je tedy třeba a to jak ve státě, tak v zemi i v obci. Není zde místa mluviti o tom, jak marasmem tohoto státního ústrojí všecka l i d o v á politika již po desetiletí leží ladem a jak těžké toho následky ještě pocítíme, zvláště když všude v okolních státech o překot pracují právě hospodářsky. A ježto není naděje, že by se u nás obrátilo to brzy k lepšímu, měly by alespoň země, obce a takové organisace jako rady národní, zemědělské, průmyslové atd. politiku prozíravosti v okruhu vlastní působnosti připravovati. Bylo-li před 100 lety hovězího masa libra za 12 kr., telecího za 14 kr., skopového za 10 kr., vepřového za 14—16 kr., půl hovězí hlavy za 7 kr., libra drštek za 3—4 kr., nebylo by došlo k tak velikému zdražení, kdyby liberalism nebyl vydal lidstvo

v šanc kapitalistickému feudalismu, kdyby byly státy mimo vojny a daně dbaly také o hospodářskou politiku. (Staré blahé časy se ovšem už nevrátí. Ale nechť laskavý čtenář přemýšlí, jak to možno, že r. 1545 dle dra Z. Wintra nařízeno bylo řádem v pražské hospodě za dva groše bílé dáti k obědu »když jich bylo deset nebo dvanáct, polívku, maso nebo slepici s kořením, pečité, hrách a maso, naposledy seyr«. Bílý groš tehdy platil jako náš desetník! »V rybný den za tři groše bílé dá se jim polívka, troje vaření, dvoje ryby!«)

Bude-li o tom laskavý čtenář uvažovati, snad mu lecos připadne. Hospodářská politika má se provozovati nejen od shora, ale i zdola a vlastně především odtud. Vždyť vlastně ministry a úředníky s vysokými platy všeobecné zdražování netlačí. Vskutku byl jen upřímný pan ministr, když před nějakým časem udiven zůstal před deputací stát, jež přišla si stěžovat na drahotu. Vím, že čtenář již snad lecjaký spolek zakládal a v mnohých spolcích je, ale že by asi považoval za málo zábavný spolek prostě lidský, založený pro hospodářské a mravní zájmy příslušníků, založený na ochranu proti vykořisťování všeho druhu. Že by do takového spolku nevstoupil? Snad by mu nepřipadal zábavnější ani pak, kdyby spolek si přibral ještě péči o duševní zájmy? A přece jisté sdružení čistě lidské je již nepostrádatelno proti tuhým organisacím výrobním, aby jednotlivec došel záštity v jakýchsi velikých organisacích konsumentů, nechť se jedná o zdražování potravin, či o zdražování bytů atd. S velikými organisacemi producentů mohou mluviti jen veliké organisace konsumentů. Sesouvá-li se skála na osadu, nic nepomohou protesty. Nezměnitelné jsou zákony gravitace a osada bude zničena, nepostaví-li proti směru tíže pevnou hráz odporu. Teprve ta zastaví pohyb. Jako ve všem, platí i tu: člověče, přičiň se! V době horečného zakládání spolků všeho druhu nebude snad dlouho už trvati a odněkud zazní heslo k organisování! A bylo by to jen záslužným zjednáním rovnováhy, nutným doplněním jednostranné organisace, nejvýš prospěšnou institucí pospolitostní. *P.*

Komenští v Uherském Brodě.

Na obdarovací listině pro bratrský hřbitov v Uherském Brodě učinil Jan Amos Komenský památný zápis: »Na kterémž (hřbitově) uprostřed při kaplici pohřbený leží Martin Komenský 1602.., k němu přiložena Anna, manželka jeho, a za tím Lidmila, pak Zuzana, dcery jejich. Což poznamenávám, paměť rodičů svých sobě připomínaje, Jan Amos Komenský leta 1670 in februario Amsterodami hospes.«

Horlivý badatel v archivech uhersko-brodských Jan Kučera podal však v »Časopisu vlast. musej. spolku v Olomouci« r. 1891 zprávu, že Martin Komenský žil v Uherském Brodě ještě roku 1603 a 1604, tak že vznikla domněnka, že se Jan Amos v stáří svém

v úmrtním roce otce svého zmýlil. Školní rada F. A. Slavík, nechtěje připustiti, že by se byl Jan Amos Komenský u věci proň tak závažné mýlil, dokazoval r. 1892 v »Časopise Matice Moravské« ze zápisů těch, že rodina Komenských v Uherském Brodě nebyla rodinou Jana Amosa Komenského.

Nuže, srovnejme příslušné zápisy z knih uhersko-brodských s výše uvedenou zprávou Komenského!

V registrech cechu nákladnického zapsáno ku konci r. 1602: »Dáno za víno při svačině Martina Komenského 25 gr.« (Svačinu strojili ti, kdo do cechu nově přistupovali, víno platil cech.)

Přípověď však zapsána byla do rejster cechovních teprve počátkem r. 1603 těmito slovy: »Leta Páně 1603. Ve čtvrtek po sv. Pavlu na víru obrácení učinil přípověď Martin Komenský k živnosti nákladnické. Dal 2 R. Vosk zůstává. — Již dodal.«

A v těchže rejstrech na jiném místě k r. 1603: »Přijato od Komenského přípovědi 2 R.«

A dále v příjmech z téhož roku: »Přijali vosku od Martina Komenského 2 lb.«

Ve vydáních pak z téhož roku: »Dáno vosku Komenskému 1 lb.« (Libru vosku dával cech ku pohřbu cechovníků a jejich rodin.)

Z celého vysvítá: Martin Komenský, otec našeho Komenského, právovárečný měšťan uhersko-brodský a člen cechu nákladnického, zemřel v Uherském Brodě koncem r. 1602, jak syn jeho Jan Amos l. 1670 správně poznamenal. Cech dle starobylého obyčeje dal na jeho pohřeb libru vosku. Právovárečný dům po něm zdědil nejstarší, nám dosud neznámý jeho syn Martin Komenský, který hned po smrti otcově r. 1602 přihlásil se k cechu nákladnickému, k němuž otec snad již před založením rejster cechovních z r. 1578 byl náležel. Když r. 1603 do cechu povinné dvě libry vosku odváděl, zúčtovali mu na druhé straně libru vosku, kterou asi in natura k pohřbu jeho otce — nákladníka — nedodali.

K tomu Martinu Komenskému ml. vztahuje se i zápis následující: »Leta 1602. Ve středu po sv. Ondřeji mlynář Hračovský odevzdal čtvrtroli ležící v Šumickém poli podle Simeona Danielova — po Anně, dceři Jana Chmele, manželce jeho (jemu) přináležité — Martinovi Komnianskému za volnou a svobodnou podle práva.«

Leta 1603 po památce Proměnění Pána Krista (v srpnu) koupil od Pavla Makovce za 120 R. dvůr v Neradicích (v předměstí uhersko-brodském).

V dubnu r. 1604 děje se ještě zmínka o poli »Komnianského«, v září téhož roku o domě »Komnianského«, — pak stopa jeho mizí; zemřel nejspíše krátce potom, nebo v listopadu téhož roku prodává již čtvrtroli v Šumickém poli v zastoupení Markety Komenské její švagr Urban Strumenský.

Z okolností, že jest to táž role, již mladý Martin r. 1602 koupil, a že Marketa pak samojediná ji prodávati mohla, soudím,

že tato Marketa Komenská nebyla, — jak dosud za to jmíno, — sestrou než spíše ženou tohoto Komenského, náležel jí po jeho smrti i dům jeho i čtvrt oujezdu pod Lysou horou, k níž r. 1619 po její smrti druhý manžel její Pavel Bozkovský i druhou čtvrt téhož oujezda od Jana Amosa přikoupil. Přijal ji bezpochyby mladý Martin jak ona zase jeho »do všeho svého statečku hned od dat smluv svatebních a ji na tom všem mocnou dědičkou a nápadnicí« učinil. (První svatební smlouva Jana Amosa.) Když Martin zemřel, sdědila po něm všecko samojediná.

Ku Janu Amosu byla švagrovou a příbuzenský tento poměr Komenského k ní přenesl se pravděpodobně i na jejího druhého muže Pavla Bozkovského, který jmenuje v uvedené smlouvě z r. 1619 Komenského švagrem.

Jan Amos Komenský napsal o sobě v knize »Lux in tenebris«: »Znal jsem se z dob chlapeckých s Drabíkem, jenž byl spolužákem mým ve škole rodiště svého Strážnice, kde mi bylo žíti u tety po smrti rodičů mých půldruhého roku v l. 1604 a 1605.«

A i to výborně souhlasí s tím, co v knihách uhersko-brodský objevil J. Kučera, který v citovaném článku svém píše: »V části, v níž zapsáno jest vydání vosku k pohřbům pro spoluúdy spolku cechu nákladnického a jich rodiny — podle umístění toho záznamu v knize někdy v pololetí r. 1604 — psáno: »Dáno Komenskej k pohřbu 1 lb. vosku.«

J. Kučera domnívá se, že tuto libru vosku obdržela matka Jana Amosa ku pohřbu svého manžela, ale smysl zápisu toho zdá se mi zcela jasný: Dáno na pohřeb Anny Komenské 1 lb. vosku.

Po smrti matky své — někdy v pololetí r. 1604 — dán byl mladý Jan k tetě do Strážnice, kde pobyl do konce roku 1605, právě tedy $1^1/_2$ roku.

Tím spor o tom, odkud Komenský pocházel, zdá se mi býti rozhodnut. Byl z Uherského Brodu.

Z okolností však, že se Komenský za svého živobytí jen jednou Uhersko-Brodským podepsal, soudím, že v Uherském Brodě zrozen nebyl. Příslušel-li po rodičích do Uherského Brodu, psal-li se však do svého 27. roku jen a jen Nivnický, nemohl slovem tím označovati nic jiného než rodiště své. Jelikož však nade vši pochybnost zjištěno, že r. 1592 v Nivnici Martin Komenský osazen nebyl, soudím, že se tu snad narodil u rodičů matky své a to, jak tradice tvrdí, v některém z tří tamních mlýnů, dost možno, že v mlýně horním, jak proň Antonín Schönweitz závažné svědectví své vydal. (Dr. J. Kachník, Čas. vl. mus. spolku v Olom. 1904.)

O Komně jakožto rodišti Komenského řeč dále býti nemůže.

Z dvou zápisů z r. 1572 patrno, že otec Jan Amosa, v zápisech těch »Martin Komnian**ského**« a »Martin, syn Komnian**ského**« zvaný, byl synem onoho Tomáše Komnianského, jenž se v knihách Uhersko-Brodských r. 1551 prvně vyskytuje. Teprve v pozdějších zápisech vystupuje Martin Komnianského pod jménem Martin Komnianský neb Komenský. K jménu Komenský přihlásil se náš Amos teprve po roce 1619, nebo téhož r. 1619 sluje

ještě stále jen Jan Amos (v svatební své smlouvě přerovské), Amos (v zápisu uhersko-brodském z 18. X. bris), Jan Amos Nivanus (v zápisu třebíčském).

A měl zajisté pravdu P. Jan Skýba, který v staré matrice Nivnické v l. 1843—1863 poznamenal, že v Nivnici narodil se dne 28. března 1592 »Jan Amos Comenius, moravsky Komenský, zvaný podle přezdívky po otci zděděné.« (Slavík.)

Odkud čerpal tuto zprávu svou o původu jména našeho arciučitele, těžko povědětí, my k ní dospěli na základě studia starých zápisů.

Jmenoval-li se již děd Jana Amosa Komenským a otec Jana Amosa v Brodě synem Komenského, později Komenským, nebude nikdo přece tvrditi, že měl náš Jan Amos, který se Komenským teprve po r. 1619 psáti počal, jméno to po svém rodišti.

Em. K. Zeiner.

Ivanov — literární typ.

A. P. Čechov: Ivanov. Drama o čtyřech dějstvích. Přeložil Dr. B. Prusík. Vydáno nákladem Družstva Máje. — Ohlášená novinka Národního divadla.)

Stalo se zvykem mluvit o literárních typech a je zajímavo, že hlavně o ruských. Puškin, Lermontov, Gončarov, Turgeněv, Tolstoj jsou tvůrci literárních ruských typů, k nimž Čechov, Gorkij a nástupci přiřadili nové postavy typického ruského rodu — trosečníků života. Sledujeme-li tyto literární typy jen se stanoviska společenské morálky, překvapí nás poznání, že ruští lidé literární teskní čím dále neurčitěji a bolestněji. Průkopníci typu tak zvaného negativního člověka motivovali na svých literárních postavách jejich slabost a odpor vůči všednímu životu — v jich slabosti bylo »hrdinství naší doby«; novější jdou dále, zachycujíce svým líčením již celou úpadkovou náladu společnosti, která je svou přirozenou pravdivostí nejlepším důkazem, že bylo příliš mnoho úpadkových typů a že byli již v zárodcích příliš dobře umělecky vystiženi. Snad bylo by lze i tvrditi, že Oněgin, Pečorin, Oblomov, Bazarov, Něchljúdov a j. z knih přešli do krve, dali nový směr myšlení neb aspoň urychlili stesky a zmatky lidí své doby. Umělecké představy se stělesnily a splynuly se životem. Úpadkoví lidé přestávají býti hrdiny své doby, stávajíce se nutnými složkami úpadkového společenského ovzduší, v němž se ztrácejí, nejsou-li jinak nápadnými zjevy. Dnešní úpadkoví lidé nepopírají život o nic méně než staré úpadkové typy, ale vystupují méně nápadně, méně okázale, nekoketujíce svou slabostí, nejsou výjimkami, nýbrž pravidlem v jistých vrstvách ruské inteligence. Na Rusi nebylo a není lidí s pseudoromantickou filosofií bosáků Gorkého, ale poněvadž jsou hrdinové jeho povídek a románů úpadkovými typy umělecky vystiženými v životních podrobnostech, shrnuje se do nich všecka úpadkovost ruského života. Lidé Gorkého vynikají z prostředí, ne však obsahem svého myšlení jako spíše neodolatelným kouzlem básnického zabarvení jejich citů a myšlenek, nejsou tedy v tomto směru ani úpadkové postavy Gorkého výjimkami, nýbrž výjimkou

je toliko úchvatné nadání Gorkého s obrazností vznícenou utrpením života vysunutého z běžných kolejí.

Jsou úpadkoví lidé ztrácející se a ztracení. Gorkij ozařuje svým hlubokým cítěním činy a životy svých ztracených, Čechov teskní a trápí se nad upadajícími životy svých trosečníků, ztrácejících pod nohama ruskou půdu, která je ode dávna pochybnou základnou lidem poctivě cítícím a myslícím. Po Čechovu vystoupil Gorkij — tím nemá býti řečeno, že ze ztrácejících se stali se ztracení, neboť tvoření Gorkého není projevem hlubšího pochopení ruského »hoře z rozumu«, nýbrž jen uměleckým obrazem bolestnějšího jeho procitění. Čechov i Gorkij sledují rozklad ruského života, jehož žal je proto tak jímavý, že prýští z pravého, správného poznání skutečnosti; Čechov pozoruje, jak padá ruský inteligent, vymkne-li se poutům společnosti, Gorkij noří se na dno života, aby svým uměleckým procítěním jeho běd poslední službu prokázal svým ztraceným.

Jak úchvatny jsou umělecké výsledky tohoto dvojího literárního sklonu, prýštícího z jediného zdroje opravdového, poctivým citem posvěceného umění a jak matny jsou vedle nich obrazy úpadku, vznikající v jiných literaturách pod dojmem vše nivelisující napodobivosti.

Na prostém osudu Ivanova možno stopovati kouzla Čechovova literárního tvoření. Hra prosycena je až nápadně známými prvky ze »Strýčka Váni«, »Tří sester«, »Třešňového sadu« a přece každá věta poutá pozornost a podmaňuje nevýslovnou tragikou všedního života, v němž ani není místa pro lidi dobré vůle, poctivé snahy a není naděje v osobní štěstí.

Soudní přísedící Nikolaj Alexějevič Ivanov neprojevuje ani činem ba ani snahou, že by mohl nějak platně prospěti společnosti, nebo že by byl hrou osudu bez své viny pozbyl osobního štěstí. Spíše naopak. Je dalek společenských zájmů a jako člověk zasahá v osudy jiných lidí ku podivu bezohledně. Jeho paní, Anna Petrovna, rozená židovka, Sára Abramsonova, umírá po jeho boku, týrána jeho lhostejnou nevšímavostí po zklamání, jež zakusil Ivanov, shledav, že nedostala věno, jež čekal. Rovněž tak nevyjasněným způsobem získává zadlužený Ivanov zájem a málem i ruku Sáši, dcery zámožného Lebeděva, jež — ač nechápe záhadnosti Ivanova — chce ho zachránit k novému životu. V tom, že Ivanov pochopí včas svou nevyléčitelnou chabost a byv Lvovem, lékařem »čestným za každou cenu«, potupen před svatbou se Sášou — ranou z revolveru vyloučí se ze společnosti, do níž vnesl tolik mlh, v tomto jediném a posledním činu projevuje se čestnost Ivanova: teprve chápeme, že nedovede lháti lásku, jež vyvanula v několika letech a nedivíme se, že nemoc ženina, peněžní tíseň, věčné klepy, zbytečné hovory, hloupý Borkin, senilní Šabelskij štvou ho z domova do společnosti Šuročky, jež ho svou třeba nevysvětlenou důvěrou posiluje v bolestech jeho svědomí, budícího v něm opovržení nad sebou samým. »Jsou lidé, jimž je ctí, když je nazývají Hamlety, nebo zbytečnými lidmi!« Ivanovu zdá se býti hanbou, aby s těžkou hlavou znaven a rozerván bez cíle,

jako stín se potácel mezi lidmi a vnášel mezi ně svou tesknotu, nudu a omrzelost života. Je přesvědčen, že ho Sáša chce z obětavosti zachránit, poněvadž vidí, jak padá po nakloněné ploše. Podíval se do zrcadla, a vidí, že je pozdě i na melancholii; odmítá lásku, jež činí duševní zákal ještě spletitějším. Miloval, nenáviděl, věřil, pracoval, vzrušoval se — utrácel na účet svého mládí, strhal se do unavení a vysílení. Popřel život, ale ne v plnosti svých sil, ne ze vzdoru, jako starší literární typy životní negace, nýbrž v úpadku mizícího života, jenž se stává obtíží a v jehož tragice okolní svět vidí jen sobectví a podivínství. Dovedl žíti se zdánlivým klidem osamělým životem své unavené, roztesknělé duše — dokud neměl, s kým by se sdělil o mučivé pochybnosti, jimiž se duše jeho třásla před každým zítřkem. Našel Sášu, jež myslila, že ho chápe: Ivanov její důvěrou, plynoucí z neuvědomělé dívčí obětavosti, je na čas vytržen ze svého osamění, vyzná se Lebeděvu a dceři jeho ze své chabosti a nicotnosti a poněvadž není možnosti nápravy, musí ustoupit, chce-li zůstati čestným člověkem před svým svědomím. Po svém vyznání a veřejném pohanění nemůže se skrčiti zpět do svého osamělého kabinetu, nemůže se oddati ničivým pochybnostem; neboť pochybnosti staly se zatím jistým, bolestným přesvědčením, že již nemůže pro nikoho na světě nic znamenat. Ulita, ve které se kryl, aby ušetřil rozechvělé nervy, byla opuštěna a vyznáním Ivanova rozbita. Nedovede nekryt jíti životem; v této neschopnosti blíží se Ivanov komickému »člověku v pouzdru« z karikaturní povídky Čechovovy. Místo četných pouzder a schrán má Ivanov jediné pouzdro, v němž chová svou unavenou duši. Zbaví se pouzdra, odhalí svou duši, jejíž rány nesnesou ostřejšího proudu vzduchu.

Ivanov na naší scéně bude jistě působit hlubokým dojmem. Představení »Strýčka Váni« slibuje aspoň úspěch mimořádný. Ale mám za to, že v divadle komická lakota Zinaidy Lebeděvové, stařecká tlachavost Šabelského, stereotypní poznámky hráče Kosycha, vlastnosti postav z jiných her Čechova známých, budou působiti jistěji, než hluboká tragika Ivanova, jež je poněkud neurčita, poněvadž pro ni v životě jeho není možno nalézti úplné vysvětlení, jež se podává teprve ze souvislosti se staršími i novějšími literárními typy — trosečníků života. *Dr. K. Kolman.*

V židovském divadle.

V zastrčeném berlínském divadélku, v němž jindy se tančívá, nebo kde kouzelnici své černé umění rozvíjejí, provozovala se židovská historická opereta »Bar-Kochba«. Bylo to v nevzhledném Fröbels Allerlei-Theater na severním konci Berlína v Schönhauser-Allee.

Četl jsem již dříve o žargonových židovských operetách, ale doposud jsem žádnou neslyšel. Z malých plakátů, jen v severní, dělnické čtvrti berlínské roztroušených, zvěděl jsem, že pokladna divadla otevřena je o 6. hodině večer a začátek přesně o 8mé. Z Prahy znal jsem nadšení židovské společnosti pro divadlo a proto

obával jsem se, že vůbec lístek nedostanu. Proto vypravil jsem se z domu velmi časně, abych po dlouhém putování a hledání konečně se dostal přesně o 6. hodině k otevření pokladny.

Přišel jsem k divadlu, hlavní vchod byl uzavřen. Po levé straně divadélka byla zahrádka, v níž několik židů popíjelo Weissbier. Čekal jsem chvili, až snad se více lidí sejde ke kase. Nepřicházel však nikdo. Po chvíli přiblížil se ke mně jeden z popíjejících a ptal se mne, koho hledám. Byl, jak se zdá, překvapen, když zvěděl, že chci lístek k představení. Byl to sám divadelní pokladník a nebyl na tak brzké provádění své funkce připraven. K pokladně, která měla být otevřena již před půl hodinou, vedl mne zadem, přes hlediště. Tam jsme zastihli generální zkoušku v plném proudu. Zaslechl jsem letmo zpěv a zvuky orkestru. Takovým způsobem dostal jsem lístek.

Poněvadž zbývalo ještě mnoho času do začátku, dal jsem se do hledání hostince, kde bych aspoň trochu lidsky mohl povečeřet. Konečně i tato věc byla odbyta a byl jsem zase před divadlem v očekávání věcí budoucích. Bylo za pět minut osm hodin. Mimoděk vzpomněl jsem si na označení přesného začátku. Nikdo však do divadla nešel, lekl jsem se, že jistě jsou tam již všichni. Vešel jsem dovnitř, ale ó hrůza — byl jsem první v divadle. Usadil jsem se a čekal. Teprve po chvíli začlo se obecenstvo trousit, orkestr sestávající ze smyčců, klarinetu, fléty, malého bubínku a trianglu dal se do ladění.

Konečně o půl deváté spustili nějakou kratičkou ouverturu. Obecenstva stále více přibývalo a návštěva se zdála nyní býti slušná. Měl jsem dojem zcela neškodného venkovského divadélka, zvláště vzhledem k osvětlení jeviště: ruka prostrčená pod oponou rozsvěcovala plynové lampy na rampě. Teprve přesně v 9 hodin velký zvonec za kulisou ohlásil začátek kusu.

Bar-Kochba, známý hrdina židovský, předváděn tu byl ve čtyřech aktech v operetě s hudbou Goldfadenovou. Vedle hlavní osoby reka kupilo se ještě několik ryze židovských postav: Esariá, vojevůdce Bar-Kochbův (program jej titulował »Feldmarschall«), Eliosar starý učenec talmudista, Dina jeho dcera, Turmus Rufus římský místodržitel, Serafina jeho žena a Papus bohatý klenotník.

Hned při zvednutí opony pozoroval jsem, že se tu jedná o hru čistě ethnografickou. Nejen řeč, v níž se mluvilo a zpívalo, byl pravý německo-židovský žargon z ruského Polska, ale též kostýmy byly lidově naivní, ba vůbec celé drama ukazovalo na původ z neuměleckého prostředí. Byla to řada nejrůznějších scén, pouhých obrazů z působení reka Bar-Kochby. Otáčelo se vše skoro jen okolo snahy vyprostit židovstvo z moci nenáviděných Římanů a okolo lásky Bar-Kochbovy ke krásné Dině. Na scéně se odehrávaly slavnostní pochody, pitky u římského místokrále a k závěru dokonce bitva. Ovšem vše bylo velmi primitivní, čistě lidově-vesnicky aranžované. Upříti však nelze, že ve všem bylo možno pozorovati zvláštní židovský charakter. Nejsvéráznější byla postava klenotníka Papusa, jenž svými ryze židovskými, hlavně

na obchod mířenými vtipy, obecenstvo vždy rozesmál. Jako představitel tragického osudu židů a jejich neštěstí byl stařec Eliosar, jenž ještě po smrti své všude zjevoval se vzbouřeným židům a lkavě stále volal — »ztraceno vše, ztraceno«. To působilo smutně, bolně, čistě židovsky.

Zajímavé jest, že židé svého reka i jeho skon představují v operetě, v níž občas jsou náběhy ke kupletům. Ba sám Bar-Kochba zpívá skoro kuplety. Mnoho míst z hudby A. Goldfadena je čistě operetních, skoro upomínajících na Offenbacha. Všude převládá měkká lahodná melodika, ač mnoho zdá se býti v ní ze slovanských zpěvů, hlavně maloruských. Přes to však dosti bylo tam momentů originální hudební tragiky a smutku. V tomto směru krásný byl vstupní zpěv Eliosara:

Weint un klogt azinder,
alle Zions Kinder!
gebrochen is unser Herz,
gross is unser Schmerz, atd.

V této truchlivé, v objemu několika tonů se pohybující písni odpovídal mu sbor mužů a dívek, jenž všude zpíval jen jednohlasně. Za to velkou trivialitou urážělo první dueto Bar-Kochby a Diny, oba zpívali v samých tercíích melodie hodné kolovrátku. Tam se odchýlil skladatel od zřídla židovsko-lidového, jež nejvýraznější je v bolestném vzdychání a naříkání.

Mnoho se mně líbil též výrazný zpěv na počest místokrále »Starker, starker, singt se alle Brüder!« svou ráznou dvoutaktovou periodicitou. Taktéž velmi pěknou píseň zpívala Dina v žaláři k točení ručního mlýna, žalný zpěv ten měl zvláštní orientální kolorit. Podobně jako při jiných místech dosaženo tu cizokrajného zabarvení melodickým krokem zvětšené sekundy, v židovských písních náruživě oblíbeným.

Poutavé bylo též pozorovati posluchačstvo této operety. Sešli se tu skoro samí polští židé s celými rodinami (bylo to 27. května v sobotu večer), všichni byli hrou nadšeni a naslouchali posvátně. A vydrželi v zápalu až do konce představení, jež trvalo do čtvrt na jednu v noci. V pausách ovšem se náležitě občerstvovali a páni kluci se řádně vyrvali a na sebe s dostatek navyplazovali jazyky. I mne sama, ač provedení bylo v nejvyšší míře diletantské, přece uchvátil tento prostý, neumělý Bar-Kochba kouzlem svérázu a jímavé novosti.

Později jsem se informoval, že A. Goldfaden napsal ještě jiné podobné operety a náhodou mohl jsem prostudovati klavírní výtah i jeho »Sulamithy«.* Z porovnání obou operet možno prohlásiti Goldfadena za skladatele typicky židovského, jehož hudba má na mnoha místech melodické obraty velmi podobné synagogalním melodiím. Goldfaden je, tuším, prvý hudebník, jenž na základě tomto snaží se založiti určitý scelený národní charakter hudby židovské. Ovšem nedaří se mu to všude, obě operety mají mnoho

* Vyšel spolu s Bar-Kochbou a s množstvím jiné hudby žargonové u R. Mazin & Co. (London N. E., 59. Old Montague St.). Za zaopatření literatury této hudby děkuji p. Bertholdu Feiwelovi, spisovateli v Berlíně.

konvenčního, mnohdy scizeného z nějakých laciných odrhovaček. »Sulamith« je lepší v hudbě své než Bar-Kochba, ve veselých tanečních rythmech přiznává se též zjevně k vlivu maloruských tanců. Goldfaden má ještě celou řadu operet vytištěnu jako: »Král Ahasver«, »Melitz Yosher«, »Čarodějka (Colduniu)«, »Akeidas Yitzchok«, »Gehenim und Ganeiden«. Písní Goldfadenových není též málo, někdy jsou to harmonisované lidové zpěvy, jindy umělé výtvory v rázu lidovém. Goldfaden není ve skladatelském působení osamocen, spolu s ním v témže směru komponuji nebo aranžují hotové melodie (i synagogální) A. Garfinkel, A. Perlzweig, M. Schalit, S. Mogulesco, N. M. Jasnogorodski, S. H. Segelman, Joachim Kurantman, J. Reingold a jiní. Prvý z nich prof. Garfinkel pokusil se o zhudebnění Byronových hebrejských melodií a textů Morrise Rosenfelda. Židovské lidové písně ve sbírce vydal M. Warschavsky. *Dr. Jan Branberger.*

Zápisky.

Od 23. září hnula se politická kolečka v Rakousku. Poslanecká sněmovna ve Vídni sešla se 26. září. K vládě Gautschově důvěry u nás nebylo, dnes jí není od kruhů poslaneckých až dolů. Výkonný výbor lidové strany na Moravě 23. t. m. vyzval po referátu posl. dr. Stránského a Šileného klub poslanců svobodomyslných na říš. radě, aby »hlubokou nedůvěru k nynější vládě zdůraznili návrhem na zahájení nejrozhodnějšího opositního postupu«. Jako dr. Stránský jsou i ostatní vůdcové a poslanci naplněni nedůvěrou. Česká oposice je přede dveřmi. Zodpovědnost ukládá předsednictvu dokončiti jednání s předsedou ministerstva; resoluce lidové strany jest však při tom časovým a nejvýš vítaným doprovodem. — Prudkých projevů odporu dočkala se vláda od soc. demokratů. Uherská vláda Fejervarova byla propuštěna pro program všeobec. hlasovacího práva; min. Gautsch jest obětním beránkem za ony vysoké kruhy, jež staví se na odpor této dnes nezadržitelné reformě. Sociál. demokracie má za to, že demonstrace na vídeňských ulicích, jež svrhla Badena, svrhne i Gautsche. — Za všeobec. hlasovací právo provedena veliká demonstrace dělnictva v Praze v neděli 24. září, v Linci a j. K této agitaci my i z politických důvodů se musíme vesměs stavěti jen přátelsky. Jest to dnes snad jediný možný prostředek, aby se i národně nám dostalo spravedlnosti. A že jsou to dělníci? Všechny veliké historické převraty provedl lid chudý, lid schopný nejvyššího sebezapření a strádání, opovrhující vnějším leskem a lží. Že právě od těch nejnižších, z hlubin společnosti vždy přichází vlna obrozující svět, není náhodou, ale historickou pravdou, v níž jest smysl hluboký. V křesťanských státech nemá se zapomínat na chudé rybáře galilejské. — Po pádu Fejervarově povoláno všech 5 vůdců uher. stran opositních na hrad vídeňský 23. září. Tam jim panovník chladně a odměřeně oznámil, že neučiní vojenských ústupků (Kommandosprache) a že ve společných záležitostech trvá na dualistické

ústavě z r. 1867. Uhrům by nezbylo než se podrobiti, kdyby nevěděli, že po dnech mraků a bouře vychází nejzářivější slunce nad maďarskou zeměkoulí..

Ve Vídni konal se sjezd pro dělnické pojištění. Celkem dlužno konstatovati, že podněty, které sjezd dal, jsou blahodárné. Nejdůležitějším a nejčasovějším předmětem jednání byla otázka zjednotnění dělnického pojišťování. Referent dr. Bödicker, president říšského pojišťovacího ústavu v Německu, přimlouval se za to, aby dělnické pojišťování bylo zjednodušeno, nikoli však zjednotněno. Nemocenské pojišťování může prý zůstati v nynější organisaci, pojišťování však úrazové, invalidní a starobní mohlo by býti spojeno v jedno těleso organisační a správní. Většina delegátů byla srozuměna ale dr. Freund navrhoval, aby organisace dělnického pojišťování byla zcentralisována za současné decentralisace správy.. Rozumí se, že mimo zjednodušení žádány byly i jiné opravy: tak, aby všechno úsilí bylo věnováno stanovení úplné neschopnosti ku práci, aby pojišťování bylo rozšířeno na všechny osoby hospodářsky slabé, t. j. takové, které si nevydělají přes 3000 K ročně; aby ve správě institucí pojišťovacích měli dělníci, resp. pojištěnci dvoutřetinovou většinu. Mnohoslibný mohl býti referát o poměru pojišťování k právnímu vědomí. Ale referent vyřítil se jenom na simulanty, skutečné i domnělé. Referáty o vývoji dělnického pojišťování v jednotlivých státech měly cenu jen informační. V průběhu debat dali zastupci jak vlád, tak průmyslníků na jevo, že by rádi viděli, kdyby dělnické pojišťování bylo ve všech státech na stejném stupni. Tím by zjednodušen byl kalkul zaměstnavatelský a vyrovnány podmínky pro soutěž na světovém trhu. Sjezd přišel pozdraviti jménem vlády ministr vnitra hrabě Bylandt-Rheidt. Rozplýval se uznáním pro úkoly moderní politiky sociální, ba uznal i právo na práci. Kdyby byl někdo vzal ministra vnitra za slovo a zeptal se, co rakouská vláda udělala ve prospěch nezaměstnanosti dělnictva, nebyl by ani pípnul. Bývalý ministerský předseda dr. Körber vykládal, že jde o to, aby utvořen byl takový stav, v němž by práce nebyla odkázána na žebráckou hůl, ba ani ne na pouhé dobrodiní. Která pak vláda rakouská řídila se však tímto názorem? Praktickou cenu pro nejbližší budoucnost má usnesení, aby provedena byla mezinárodní organisace úrazové statistiky na jednotném základě. — Současně se sjezdem ve Vídni konal se v Jeně sjezd sociální demokracie německé. Ne malá pozornost poutala se k němu. V domácnosti německé sociální demokracie není poslední dobou všechno v pořádku. Stačí ukázati jenom na vynoření se anarchosocialistů a na bezohledné šarvátky mezi předními listy strany. Mimo to bylo na programu jednání o májové oslavě, které mohlo vyvolati tuhé srážky mezi zástupci odborové a politické organisace. Než sjezd byl korunován pěkným výsledkem. Starý Bebel nechybil, když slavnostně prohlásil, že věhlasné universitní město nestane se Jenou německé sociální demokracie. Nicméně bylo z celého jednání zjevno, že sociální demokracie

slevila s bývalé strohé programovosti. Při jednání o májové oslavě bylo usneseno, aby první květen byl i na dále slaven, ale připojeno: tam, kde jest to možno. To jest očividný ústupek odborářům, kteří mají různé námitky proti slavení prvního máje. Uzná-li některá odborná organisace, že nemůže slaviti první máj, nemusí; jenská resoluce neváže ji bezpodmínečně. V otázce generální stávky učiněn ústupek anarchistům. Generální stávka byla dlouho sociální demokracií prohlašována za generální nesmysl, za zbrklý nápad anarchistů a nyní strana sociálně demokratická rozhodla se, že generální stávky případně užije. Nedávné vystoupení anarchosocialistů, kteří pod vedením dr. Friedeberga vyčítají sociální demokracii, že zapírá staré revoluční tradice, nezůstalo asi bez účinků. Jinak ovšem zprávy předsednictva ukázaly, že sociální demokracie v Německu jest silnou stranou, zaopatřenou výborně po stránce hmotné a tiskové. Budoucnost jí rozhodně patří. *el.*

Edward Carpenter o lásce.

Anglický sociolog Edward Carpenter napsal v letech nedávno uplynulých mnohá pozoruhodná díla, která vzbudila zájem celého vzdělaného světa. Tak »Ideál Anglie«, »Kultura a její význam«, »Vyspělost lásky« (Love's coming of age) atd., mezi kterými zvláštní pozornosti těší se kniha poslední, ve které promlouvá o lásce. Připomínám mimochodem, že jako jeho učitel Frederick Denison Maurice i on byl napřed knězem a potom se stal sociálním reformatorem.

V knize »Love's coming of age« (Vyspělost lásky) pohlíží na lásku pohlavní jako na veliký životní problém, který jest nutno v zájmu lidstva rozřešiti. Celý svět točí se nejenom kolem jedné osy, nýbrž kolem os dvou a těmi dvěma osami jest: hlad a láska. Jen že z hladu povstala otázka tak zvaná sociální a také hospodářská, o které se vědecky pracuje, kdežto široké pole lásky přenechává se románu a jeho pěstitelům, kde se o ní pojednává tak, jak se tomu kterému romanciéru uzdá. Přes to, že problém lásky nejhlouběji v život lidský zasahuje, protože bytí celého lidského pokolení jedině na lásce jest závislo, tož přece věda se řešení jeho vždycky vyhýbala. Carpenter praví, že se theoreticky o lásce vůbec ještě málo mluvilo a doznává, že mluviti o tomto předmětě jest nejen velmi nesnadno, nýbrž také choulostivo. Nemáť řeč ani dosti slov, aby krýti mohla každý pojem v obor lásky spadající. A potom naše kultura, na kterou býváme hrdi a kterou se stále honosíme, jest ještě příliš polovičata a nestrpí ani, aby se přirozené věci pojmenovaly pravým jménem. Také sama příroda nám uložila ve věcech lásky jistou zdrženlivost; ovšem přepínání této zdrženlivosti jest pruderie. Lidstvo začíná chápati, že se nenaučilo dosud milovati, a každá silná individualita musí doznati a dozná, že jest netoliko možno, ale že jest zároveň nutno na tomto poli se zdokonalovati. Dokud však na jedné straně ve vyšší

společnosti bude žena nevzdělaná, a na druhé straně bude společnost lidská považovati prostitutku za nutné zlo, dotud nebude lidstvo v lásce vyspělé, dotud nebude znáti lásky pravé, lásky, která má v životě lidském býti centrem všeho dobra. Lásku jest nutno jinak pojímati, než jak se dosud dělo. Člověk moderní nesmí viděti v lásce záležitost pouze fysickou a také nesmí se Lvem Tolstojem míti za to, že pohlavnost u člověka jest něco nečistého, něco zvířecího, něco, co jest nutno za každou cenu v sobě zničiti. To vedlo by ke středověké askesi, k opovrhování tělem a k rozdělení člověka ve dvě části, v jednu tělesně hříšnou a druhou duševně čistou. Sexuální pud člověka jest zlý, nečistý, zvířecí, ale jen tehda, když se naň nečistýma očima díváme.

Středověk křesťanský tomu ani jinak nerozuměl a proto učil lidstvo pokrytectví a farizejství; neučil pudů držeti na uzdě, ale učil hřešiti tajně. Vypěstil dvojí morálku: jinou pro muže, jinou pro ženy. Mladík hraje si na sentimentálního cudného milence v přítomnosti nevinné dívky, ale týž den ještě ukájí svou pohlavnost nejbrutálnějším způsobem ve veřejném domě. Svůj skutek omlouvá: »zvíře v člověku jest nutno nasytiti«; a když jest syto, tu druhá, lepší polovice jeho stala se cudným andělem a on zcela rigorósně žádá od ženy dokonalou čistotu nejen ve skutcích, nýbrž i v myšlení. Vynalezli lásku čistou a nečistou, dovolenou a nedovolenou, nebeskou a pozemskou. Pro onu horují, ale v této si až k zhnušení libují. A starý Lev Tolstoj k nim volá: »Zanechte horování, veškerá láska jest nečistá! Jest to vždy jen zvíře, které touží po požitku. Člověk mravný pociťuje vždy jen hnus, co se týká pohlavnosti, a kdo takového hnusu nepociťuje, jest nemocen, jest zkažen. A každý člověk ať se snaží ubíti v sobě každou rozkoš, k níž podkladem jest sexuálnost a tuto považuj za pokutu, které se nelze vyhnouti.«

Leč tuto morálku Tolstojovu a středověkou již Nietzsche odsoudil slovy: »Středověké křesťanství dalo se napíti Erotovi jedu, který po něm sice nezemřel, ale zvrhl se v neřest.« Také Nietzsche bojoval proti pojmu nečistá láska, poněvadž také on věřil ve zdokonalení lásky. Pochopiti život pohlavní, život lásky jako něco vyššího, posvátného bylo také Nietzschovou nejvyšší snahou. Také on volal k lidstvu: »Učte se milovati! Zkrásněte, povzneste, učiňte božskou svou žádostivost.« Leč kazatelem lásky vznešené a to kazatelem par excellence jest E. Carpenter. »Naučtež se konečně milovati,« volá k lidstvu »aby vám vaše láska přinesla rozkoš, radost, spokojenost a štěstí. Člověk jest bytost jediná, tělo s duší v jednom harmonickém celku; a tento harmonický celek jest u ženy více vypěstěn než u muže, poněvadž bez odporu více přiblížila se žena cíli vysoké kultury než muž; proto má Carpenter za to, že kulturním posláním ženiným jest, aby naučila muže milovati.

Svou knihu »Love's coming of age« rozdělil Carpenter v několik kapitol, z nichž každá o sobě tvoří zaokrouhlený celek. Kapitoly souvisí spolu pouze všeobecným sujetem.

První kapitola jedná o životě pohlavním. (The Sex-Passion.) Každý člověk ve svém životě pocítí alespoň jedenkráte lásku: kdo nikdy nemiloval, není člověkem normálním. Láska pohlavní jest životní potřebou, a proto jest nucený celibát hříchem proti přírodě a sociálním bezprávím; rovná se skoro prostituci. Příroda stará se svým způsobem o to, aby pohlaví nebylo zanedbáváno; ona plní svůj úkol, který s individuem nemá nic společného, pracuje v individuu s vehemencí, poněvadž jí jde o zachování raçy, nestarajíc se vůbec o lidské ideály, které teprv později vznikly.

Když mladý člověk miluje, cítí v sobě titanskou sílu, poněvadž se cítí za jedno s kosmickými energiemi a esencemi, které budoucnost racy určují a to v ohromném prostoru a po staletí. Byv opojen jásavým citem řítí se v proud života, ale již v nejbližším okamžiku nahlíží, že byl stržen do situací nemožných, stojících v rozporu s jeho vlastním morálním já a zároveň v rozporu s mravními náhledy lidské společnosti, které se opírají o zákon a mrav ustálený. Seznav pak, že by ukojení jeho mocného pudu poškodilo blaho ženy, kterou miluje, vidí, že jest nutno mocný pud pohlavní přemáhati tak, až nad ním zvítězí. Mezi jeho specificky lidským a mravním já a mezi obrovitým instinktem rozpoutal se boj na život a na smrt. Proč tak se díti má, leží na bíledni. Pocítil-li někdo hlad a ukojil-li tento kusem chleba, neprohřešil se ani na chlebě ani na někom jiném; poněvadž předmětem hladu jest vždy jen věc. Předmětem lásky jest vždycky osoba, které se nikdo nesmí zmocniti toliko pro svůj požitek, aby se neprohřešil proti zákonu. V tom okamžiku, kdy si člověk uvědomil, že všichni lidé mají táž práva, naráží potřeba lásky na strašný problém. Nehledíme-li na život sexuální ani s pověrčivou hrůzou ani s hnusným cynismem, jest nutno uznati, že nejenom střídmé ukájení pohlavního pudu jest zdravé; nýbrž, že jest zároveň nutno, zdrávo i prospěšno jak pro blaho jednotlivce tak pro blaho všech, aby se člověk naučil ovládati své pudy tak, aby nad ním nikdy nemohly zvítěziti.

Bezuzdné ukájení čistě fysických pudů tělo člověka vyčerpává a ducha jeho vyssává; avšak také zkušenost učí, že ani život asketický každému organismu nesvědčí. Carpenter nežádá, aby fysické projevy lásky byly ubíjeny; má však za to, že zdrženlivost bývá tělu i duchu lidskému velmi prospěšna; poněvadž jen zdrženlivostí vyvíjí se jemné fluidum lásky duševní, lásky trvalé. Praví doslovně: »Každý, kdož poznal, jak vznešená jest láska skutečná, to jest láska, na které béře duch lidský podílu a jak jest nezrušitelna, nenazve nic, co k ní vede o b ě t í. A jen ten jest skutečným mistrem svého života, kdož obhrublé žádosti svého těla nezapuzuje a nezatracuje, ale s plným vědomím dovede je přeměniti ve vonné a vzácné květy lidských citů.« Proto jest důležito a nutno s dospívajícími dítkami mluviti o těchto věcech nejen rozumně, ale zároveň způsobem srozumitelným, neboť jinak nezavládne porozumění v oboru mravnosti.

Že až dosud připouštíme, aby naše dítky o věcech nejposvátnějších a pro život nejvýznamnějších čerpaly poučení z kloaky, že připouštíme, aby zvěděly z úst nečistých anebo od osob nevědomých to, co by jim měla čistými slovy zjeviti ústa rodičů a hlavně ústa matky, bude se nám jednou zdáti nepochopitelno a bude to svědčiti o zakořeněné nečistotě vnitřního našeho života. A přece jsem o tom pevně přesvědčen, že dítě, které dospělo puberty, ve kterém se probouzí život sexuální a citový, jest nejvyšší měrou schopno pochopiti význam pohlaví a porozuměti mu způsobem nejčistším, aniž jeho stud nějak byl urážen — onen stud, který jest hradbou mládeže proti poškvrnění. Když dítky dále dospívají, jest nutno poučiti hochy i dívky, jak jest potřebna sebekázeň ve vztazích pohlavních a jak jsou tyto vztahy nízké a zvířecí — bez lásky. Není třeba kázati dospívajícím lidem askese, ale dobře jest říci jim, že fysickou žádostivost lze proměniti v psychickou náklonnost a jak velikého zisku takto lze nabýti. Takové poučení může býti pro mladé lidi — ovšem nejsou-li zvrhlí — velice cenné a může jim ušetřiti léta bojů ve hnusném bahně života i mrhání životních sil. Když dítky úplně zralého věku dospěly, je vhodno je poučiti o vznešenosti čistých lidských styků — ne úplné tlumení a dušení smyslných tuch, ale pravé jich užití v zájmu lidského pokolení a pro vlastní blaho a rozkoš. Jen takovým způsobem vyvíjeti se bude element lásky hodný člověka, a jen takovým způsobem stane se nemožno rozkošnictví, které nebéře ohledu na osobu, od níž rozkoš přijímá, anebo které podává k rozkošnictví tělo z jiného důvodu než z lásky. Milencům všeobecně jest nutno doporoučeti zdrženlivost, ve které jest ztajena síla z důvodů různých, hlavně však proto, že povznáší ze všednosti do oblastí hodnot trvalých, chráníc milujícího přesycení a lhostejnosti. Opojná jako drahé víno jest láska, ve které sexuálnost kouzlem vůle proměněna bývá v pouta duševního cítění; nemírný požitek fysický však znamená vždy ztrátu s hlediska ekonomického. Ničeho nemusí se milující tolik obávati jako sevšednění a znehodnocení lásky, poněvadž na tomto úskalí každá láska zhyne.

Smyslné touhy nejsou vždy nečisty, jsou podivuhodny, a absolutní jich potírání vedlo by k seslabení lidstva a také k výstřednostem jinak nemravným. Pohlavní styk přirozený mírný není na úkor duševního rozvoje; ale ten zajisté blbne, kdo se oddal nemírným a nepřirozeným požitkům. Žel, že pohlavní život lidí dneška jest veskrz nečistý a to až kam sahají civilisovaní národové. Všude a všude jest poskvrněn myšlenkou na rozkoš a požitek. Skoro nikde nevystupuje jako vyšší radost, ve které život bouří a přetéká, nikde se nejeví jako hrdá žádost a touha zplodití krásné zdravé dítky, skoro nikde není symbolem a výrazem splynutí duší — ale skoro všude slouží k ukojení potřeby! Proto ho ve své mysli zapíráme a přikrýváme ho falešným studem a cynickou nevěrou; poněvadž vidíme, že jest to hanebná lež, chceme-li vykonati sociální akt z privátního

zájmu. Proto přikrýváme své tělo šatem a chráníme je proti přiboji očišťujícího života přírody. Proto na něm lpěji nemoci a nečistota a proto bývá předmětem rafinované a přehnané chtivosti, čeho by nestávalo, kdybychom byli uvykli dívati se na nahé tělo lidské. Ani literatura nezachovala se jinak, buď mlčí, anebo vilnými výrazy dává na jevo, že jest za jedno s panujícím duchem doby. Policie v Anglii zuří, uvidí-li koupati se nahé dítě a zahání je!

Dokavad se nezmění tento špinavý názor o lidském těle, nebudeme moci doufati v nějaký krásný život veřejný. Až se změní náš názor na sociální ideje, změní se zároveň pojem pohlavnosti a my se přestaneme zahalovati a přestaneme se také za své tělo styděti. Neocenitelná svoboda a hrdost, která jest základnou veškeré pravé mužnosti i ženskosti musí prolnouti také tyto nejintimnější styky, aby je zachovala svobodny a čisty, aby je sprostila farizejství, které přikrývá a skrývá, aniž hledí udržeti tělo lidské čisté a krásné, zdravé a svobodné. (P. d.)

Račte žádati na ukázku **I. čísla nových ročníků** našich časopisů.

ZVON. Týdenník belletristický a literární. Orgán a majetek spisovatelského družstva. Redakční kruh: Al. Jirásek, K. V. Rais, M. A. Šimáček, Jos. Thomayer, Zikm. Winter. — Ročník V. — Vychází týdně v číslech po **20** h. poštou po **22** h a ve 14denních sešitech) s obsahem 2týdenních čísel) po **40** h. poštou **42** h. Předplatné čtvrtletně **2 K 50** h, poštou **2 K 90** h.

1. číslo s pracemi *Zikm. Wintra, K. V. Raise, Ad. Heyduka, Jar. Vrchlického, F. X. Svobody a Ant. Staška* **na ukázku zdarma.**

ŠŤASTNÝ DOMOV. Časopis věnovaný českým ženám a domácnostem. Řídí *J. Humpalová-Zemanová.* Ročník II. Obsah velice cenný, vzdělavací, zábavný a praktický. **Hojnost vyobrazení v každém čísle.**
Vychází 2krát měsíčně. Předplatné čtvrtletně **1 K 20** h, s poštou zásilkou **1 K 32** h. Jednotlivá čísla po **24** h. poštou po **26** hal.
1. číslo na ukázku zdarma.

VYNÁLEZY A POKROKY. Populární časopis technický. Řídí inž. *Josef Trůneček*, prof. c. k. stát. vyš. prům. školy v Praze a inž. *Jaroslav Jindra*, prof. c. k. stát. prům. školy na Smíchově.
Vychází 2krát měsíčně (vyjma červenec a srpen). Předplatné **3** K půlletně. Obsah velezajímavý, články vynikajících odborníků. **Přehojná a názorná vyobrazení.**
1 číslo na ukázku zdarma.

V každém knihkupectví nebo přímo

v nakladatelství F. ŠIMÁČKA v Praze, Jeruzalémská ulice čís. 11.

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 13. ŘÍJNA 1905. ČÍSLO 2.

ROZHLEDY

Všeobecné, rovné, přímé a tajné právo hlasovací

hlásí se k životu a bude je vítati každý jako prostředek osvobozovací. Není-li jednotlivec svoboden, nelze mu růsti, se rozvíjeti, všech sil svých nabývati, nelze mu dostáti svému vnitřnímu poslání, nelze mu dospěti své nejvyšší dokonalosti. Právo hlasovací jest, třebas jen nepřímý, přece jen mocný prostředek k tomu a z toho důvodu padají všechny námitky proti němu ve jménu kultury a všechny výtky pro nepokročilost národností a davů. Samo o sobě zavedení jeho ukládá, aby všichni tím úsilovněji pracovali o vnitřní osvícení lidu, nejen ti, kdo pro všeob. hlas. právo jsou, ale i ti, kdo jsou proti němu. Jest nejsilnější pobídkou a pomůckou osvěty lidové. Stavěti se proti němu z důvodu prospěchu své strany, své kasty a své národnosti, jest pracovati proti rozvoji lidstva, proti nezměnitelným zákonům jeho gravitace. Jest to počínání marné a směšné. Člověk obrací se svými nejvyššími a nejušlechtilejšími tužbami ke svobodě. Nejvyšší vítězství genia jsou vítězství vnitřního osvobozování a nejvyšším činem národa a státu je zřízení společenské, ve kterém taková vítězství byla by i ostatním možna. Krokem k tomu jest zřízení, jímž každý svéprávný člověk nabývá práva a moci, dáti na váhu hlas svého přesvědčení. Od všeobec. hlasovacího práva ke svobodě jest dlouhá, nesmírně dlouhá cesta vývoje, ale zavedení všeob. hlas. práva jest na cestě té první krok, jest první paprsek slunce, jež vše zdravé, silné a nové oživuje a vše vyžilé, konvenční a v sobeckém zájmu minorit udržované sežehuje. Sebepoznání, sebevláda, sebeobětování poznané pravdě, nejvznešenější květy lidské duše, vykvétají z osobnosti svobodné.

Radujme se, že jest nám popřáno žíti v době, kdy vznešené idee žádají svého stělesnění, kdy touha po svobodné říši budoucnosti zachvacuje duše! Svět se omlazuje a silný obětí a vírou, krátí dobývat nových statků duchovních, dobývat nových sil, schopností a dokonalostí, dřímajících v každém člověku a čekajících jen na povel svobody a lásky, aby vyrazily a rozkvetly v netušené slávě a nádheře svojí. Z daleké, nevyslovitelně čarovné a velebné budoucnosti zalétají sem a ovívají naše skráně opojné dechy jejích zahrad, jimiž procházeti budou lidé šťastnější, než jsme my, lidé volní a dokonalí.

Jak krásné jest nám žíti v dnešní dobu!

Kritice!

Žijeme jepicovitě zjevům dne. Blížíme se květům rozvitým i rozvíjejícím se, abychom z nich vyssáli, co právě stačí pro chvilkový zájem náš i našich čtenářů, přeletujem od díla k dílu sotva se dotknuvše, příliš podobni pestrým krasavcům barvitých křídel třepotavých — a jsme si domýšlivě vědomi, že květ ne krásou svojí, ale naší teprve přítomností zaplá, zavoní, tyjemeť z prestiže, jíž dobyli nám minulí.

Pravda, je nutno žíti i zjevům dne, mít v evidenci všechnu novou úrodu, ba právě novou víc než kteroukoliv jinou, protože z ní vzejde příští žeň; ale omezíme-li se na těkavé zjištění toho a onoho a duchaplné vyšperkování svých objevů již zítra zapomenutých, není tím naplněn či vyčerpán obsah umění kritického, je to hrou drobných zájmů, jež ihned zahluchnou, hrou drobných tonů, jež krátce vyzní osamělé, nezrodivše ni harmonií, ni melodií, na jejichž vlnách by stoupal život umění, život poznání a porozumění, nebo které by se aspoň podružny nést dávaly vlnou bezděkého mystického vzrůstu krásy. Ovšem, k tomu je potřebí, abychom si byli vědomi cílů a nedávali se vést náladou dne, abychom byli kritiky umělci, pracujícími i k svému vyhranění, jež musí v perspektivách dálky splývat s vrcholem krásy, jíž sloužíme a již milujem.

Není však mezi námi tak silné osobnosti, jež by obsáhla svou intuicí vše niterné proudění doby a mohla jít v čele, vést a scelovat. Jsme všichni malí a prostřední, a tak zůstáváme rozptýleni a osamělí pro slabost svou, a nedáme budoucnosti ničeho, byť tisíckrát nás titulovali »dobrými, obratnými, skvělými«, jsme roztříštěni vzájemně, ale jsme roztříštěni i každý sám v sobě, protože nezrodil se ještě, kdo by vyřkl slovo obsahující cestu i cíl, slovo plodné a oplodňující.

Nezrodil se.

Příliš brzo zhynula generace let devadesátých, toť příčina, příliš brzo a způsobem v naší historii dosud ojedinělým; ne útokem mladých, ale předčasným vyžitím, úbytkem sil. Neoplodnila půdy svou krví v boji, uhnula dřív než vzešli příští, a tak dala jim růsti jen a jen positivně, bez negujících rvavých a prudkých proudů vedlejších. I její vlastní členové, pokud neměli dost aristokratické pýchy, aby se zavřeli v síních retrospektivních, i ti stanuli pojednou volni na nové půdě neznajíce jí, nejisti sebou a hledajíce nerozhodně novou cestu. Titíž, již byli takřka v okamžiku kdysi hotovi a zceleni. Sova, Dyk, Holý a jiní s nimi. Tak děje se všem, kdo rostou bez ujasňujících bojů; rostou v šíř a pomalu a těm, kdo byli svědky prudkých vývojů, zdá se, že stojí a nerozvíjejí se vůbec, novým pak je jejich nejistota a neurčitost budoucích kontur jen pramenem rozpaků.

Příliš brzo zhynuli naši předchůdci, nevyčkavše nás a nedavše nám příležitosti k boji, proto byla po nich leta mlčení a jsou dosud leta dobromyslné hry s velikými věcmi a slovy, jsou leta bez směru, bez cíle, kdy jenom proto smí rozbujet plevel, že nikdo a nic mu stinu neubírá.

Roste kdos? Jistě. A co v něm je budoucností? Která větev jeho vyžene do výše a z kterého zrna vzejdou klasy skloněné plností? Nevíme — a nikdo nehledá a vědět nechce, aby hry s planými květy nechat nemusel. Velcí z minulých buď mlčí neb sní, neb zří-li přece k dnešku a zítřku, nacházejí a přes Vídeň nám zjevují, že salonní elegance je uměleckým cílem naším, že díla trpící sic nejistotou, ale hledající a tvořící již i nového cos silného, jsou »žvatláním«. Mladí pak mlčí k tomu prostě, neboť hře se lépe hodilo cos pro nás vedlejšího a mrtvého, anebo mlčí, že opravdu se v nikom nehnula ještě touha po budování nových drah ani vědomí, že konečně již jsou nutny.

A nutny jsou. Ne aby daly okovy tvůrcům, ale aby jim daly jasno a připravovaly jim přijetí v duších, jež z krásy chtějí sebe přetvořovat. Ten úkol čeká kritiku a nikdo ho neodejme od ní. Nechopí-li se ho a neprovede, zhyne marasmem konečně, ač-li nenašla dosti clownské obratnosti, aby provedla salto mortale k novým obzorům, až někdo jí je objeví; v obou případech však zhyne, sama-li se zavčas nevzchopí.

Vše žene mne k výkřiku, jenž připadne mi dryáčnickým sice, ale jejž umlčet nemohu, ať jakýkoliv je: Ano, hledám toho, jenž by hledat chtěl a dovedl; jenž chtěl by projít vším, co stvořeno je buď se znakem odvratu od minulosti nebo s pečetí nového a samostatného, aby vytušil zákon budoucího rozvoje, aby našel cíl, k němuž se probíjejí v sobě ti, jimž nebyl vnější boj pomocí, aby se stal myšlenkou všech, předbojcem, jednotitelem a tvůrcem zítřků, aby se stal kritikem.

Hledám. *E. Sokol.*

Esthetika O. Wilda.

První zásada: Umění nikdy nic jiného nevyjadřuje než samo sebe. Jeho existence jest tak nezávislá jako existence myšlenek a vyvíjí se čistě z vlastních linií. Není nutno, aby bylo realistické v době realismu a není nutno, aby bylo duchovní v době víry. Nejen že není výtvorem své doby, ale naopak bývá k ní v příkré protivě. Jedinými dějinami, jež zachycuje, jsou dějiny jeho vlastního pokroku. Někdy vrací se po vlastní stopě a křísí staré formy jako v archaisujícím hnutí pozdního řeckého umění a jako v praerafaelitním hnutí naší doby. Jindy předchází svoji dobu a stvořilo v jednom století díla, jež teprve pozdější století pochopilo, ocenilo a užilo. Ale nikterak nevyjadřovalo svoji dobu. Posuzovati podle umění jeho dobu, jest nejhorší chybou, již dopouštějí se všichni historikové.

Druhá zásada: Každé umění zhoršuje se, vrací-li se k přírodě a životu a povyšuje-li je za ideály. Přírody a života lze někdy užiti za části pouhého materialu, ale nutno je uvésti v umělecký souhlas dříve než stanou se schopny, aby umění sloužily. V tu chvíli, kdy se umění zříká prostředku obrazivosti, vzdává se všeho. Realism jako methoda jest čímsi zcela pochybeným. Dvou věcí měl by se umělec chytře varovati: novoty formy a novoty obsahu. Nám žijícím ve stol. 19. hodí se za předmět umění každé jiné

[illegible] jen tím, že [illegible] naše. Krásné jsou jen ty věci, po nichž nám nic není. Jen [illegible] je moderní, je staromódní. Život [illegible] realism, nic proti [illegible] je stále ještě romantism.

Třetí zásada: Život napodobí více umění než umění život. [illegible] se jedním zvláštním pudem napodobovacím, [illegible], že sebevědomá snaha života jest vyjádřiti se, a že umění poskytuje mu jisté krásné formy, v nichž snahu tu může uskutečniti. Theorie [illegible] posud nikdy vyslovena nebyla, ale jest to theorie nejvýš plodná a rozlévá nové světlo po dějinách umění.

Jakožto bezprostřední důsledek vychází z toho, že také vnější příroda napodobí umění. Teprve ty účinky, které jsme již byli viděli v [illegible] a malířství, může příroda ukázati. To jest tajemství [illegible] kouzla přírodního, ale také vysvětlením slabosti přírodní.

Posledním zjevením, vlastním cílem umění jest vypravěti krásné, nepravdivé věci — tedy lhaní.

Tyto zásady shrnuje O. Wilde hlavní myšlenky svého článku o [illegible] umění, jež důsledně, důsledně také jako paradox, nazval [illegible]. Jest to první essay v Intentions, jež vyšly [illegible] německy Intentionen překladem J. a A. Roessierových, s [illegible] biografickou předmluvou A. Roessiera. Lipsko. Fr. Rothbarth [illegible].

Jako ve všem, co Wilde napsal, lze i v jeho esthetickém [illegible] najíti to, co zoveme paradoxní. Roessler praví ve své studii, že Wilde bez zarazení měnil původní nárty pro několik paradoxů, jež mu napadly. V skutku byl virtuosem v umění příjemně, krásně, [illegible] věty i nejparadoxnější. A paradoxem odbyl [illegible] přelíčení otázku soudcovu, řka, že zrůdu pokládá za [illegible] to psáti. Ale jeho paradoxa nelze přece bráti za rozmarné [illegible] za účelem zábavy Sternova statkáře a bývalého obchodního [illegible] Waltera Brandta, chtěl-li sebe a jiné obveseliti na půl [illegible], nýbrž za pathos ve smyslu S. Kierkegaarda, jemuž jest paradox vlastním pathosem intelektuálního života, znakem velikých myslitelů, nedonešenou velikou myšlenkou přírody a dějin, žárem myšlenky, bez níž je myslitel jako milenec bez vášně: smutným [illegible]. V tomto smyslu paradox má heroism a odvahu objevitele a dobyvatele a záhadnost dobrodruha: první proniká v nedostupné propasti, v temné pralesy, v ticho neznámých v páry zahalených krajů, první vysílá pohledy v záhadné taje mlhovin Oriona, Andromedy a Pleiad, ducha, duše a smyslů. Jest daleko více než myslí sám Brandes (S. Kierkegaard str. 107), jenž očekává, že přijde čas, kdy filosofové budou mluviti o paradoxu a o [illegible], již hrál, jako chemikové nyní mluví o flogistonu a o víře v něj; pokud budou oblasti tajemství a záhad, vždy budou odvážné do nich zájezdy, na nichž jde o život a smrt. Odpověď, nad níž hloupě zkoprněla právnická tvář Wildeova soudce, byla prostě výsměškem nechápavosti, odbytím všetečnosti.

Tak tedy třeba pojímati neohraničenosti a protirozumovosti některých paradox Wildeových, jež dráždivě zablýsknou na solidní cestě jeho úvahy o umění. Titul sám »úpadek lži — protest«, je zřejmým vyzváním naturalismu, barokní parodií Zolovy »lži idea-

lismu« (viz Rozhledy 1. čís. str. 5); posměškem toho, kdo stojí stranou davu spitého věrným zobrazováním »přírody«.

Praví-li Wilde, že život, příroda nic umění dáti nemůže, vyjadřuje tím sice jednostranně, ale výrazně metafysický smysl umění, jenž záleží v tom, že umění představuje svět v perspektivě nejvyššího vývoje, v jeho ideální božské podstatě. Avšak kdyby umění se zřeklo života, t. j. kdyby se zřeklo živých forem, bylo by pouhým systémem mrtvých alegorií, a zvrhlo by se ve snůšku prázdných schemat a šablon. Wilde osvětluje jednu stránku věci, osvětluje ji sytě a nezapomenutelně. Druhá strana však zůstává v přítmí a tato je tak podstatna jako prvá. Umění musí býti nasyceno konkretními dojmy, ideální podstatu světa může vyjadřovati jen obrazy a vjemy čerpanými ze svěžího proudu života současného. A jen tak naplní své poslání, má-li nám zjevovati vývoj směrem duchovního přerozování, pochod světa k ideální jeho podstatě, smysl jeho. Proto umění chápe se všeho nového, všeho čerstvě pozorovaného v konkretním světě, zastavuje se u všech proměn těla a duše, podmíněných prozařováním a pronikáním nejvyššího ducha. Umění idealistické má býti vždy konkretní, má státi na půdě skutečnosti. Takové umění bude také uměním pokrokovým: bude pěstiti a rozvíjeti všechny prvky, síly a formy, jež chtějí a jsou schopny růsti a se rozvíjeti. Jinak bude prázdnou, suchou a neživou machou.

Nicméně, hle jak sám ubohý, nezajímavý, nepravděpodobný život snaží se napodobovati umění. Veliký umělec objeví a vysloví projev krásy, a život jako podnikavý žurnalista jej zmohonásobí. »Ani Holbein, ani van Dyck nenašli v Anglii to, co nám dali«, praví Wilde. »Přinesli s sebou své ideální vzory a život, nedočkavý napodobování, sám předváděl učitelům svým modely. Řekové se živým svým uměleckým smyslem tomu rozuměli. Věděli, že život nabude od umění duchovnosti, myšlenkové hloubky a dojmů, duševního klidu i duševního nepokoje, ponechá-li umění, aby samo tvořilo své linie a barvy. Řekové nebyli příliš pro skutečné, neschvalovali je z důvodů sociálních, cítili nebezpečí. My chceme ušlechtiti rasu čerstvým vzduchem, světlem, vodou a kasárnickými domy. Ale vše to slouží jen zdraví, ne však kráse. K tomu je umění třeba. Praví žáci velikého umělce nejsou ti, kdož napodobí jeho studie, nýbrž ti, kdož jsou podobni jeho uměleckým výtvorům. Jestliže hoši svedeni četbou lupičských historek v zakuklení přepadnou na noční ulici osamělého chodce, tedy dopustí se toho proto, že obraznost je vždy tvůrčí a dychtiva nových forem. Mladí lupiči jsou jen výsledkem napodobivosti. Schopenhauer prohlásil pesimism za charakteristickou moderní myšlenku, ale Hamlet to byl, jenž pesimism vytušil. Nihilista, ten zvláštní mučedník, jenž nemá víry a bez nadšení kráčí na popraviště a umírá za to, v co nevěří — je produktem literárním. Byl vybásněn Turgeněvem a dokreslen Dostojevským. Literatura právě vždy předchází život; nenapodobí ho, ale utváří jej pro své účely. Tak jest i 19. století, jak víme, vybásněno Balzacem. Život reprodukuje cizí typy, objevené malíři a sochaři, uskutečňuje výmysly jejich snů. Umění

podává různé formy výrazů, ale život se jich uchopí a užije jich právě, i když jsou mu na škodu. Mladí lidé páchali sebevraždy, poněvadž Rolla a Werther tak zemřeli. Co vše neděkujeme napodobení Krista, co neděkujeme napodobení Caesara! Od koho jiného než od impresionistů dostali jsme onu podivnou, nahnědlou mlhu, jež se válí našimi ulicemi, tlumí pouliční plynová světla a domy mění v beztvárné stíny? Komu jinému než jim, jejich mistrům, děkujeme za něžnou třpytnou páru, jež vznáší se nad naší řekou a v níž vzdušně klenutý most a kolébavá bárka mdle prokmitají formami prchavé krásy? Příroda není vznešenou matkou, jež nás zrodila, ale jest naším výtvorem. Náš rozum probudil ji k životu, věci jsou, poněvadž je vidíme; co vidíme a jak to vidíme, závisí na umění, jež nás okouzluje. Jest něco zcela jiného předmět okukovati a jej viděti. Nevidíme ho, pokud nevidíme krásy jeho. Nyní vidí dav mlhy, ne protože mlhy jsou, ale poněvadž o jejich záhadném půvabu básníci a malíři jemu vypravují. Snad staletí byly v Londýně mlhy. Mohu říci, že byly. Ale nikdo jich neviděl a proto nic o nich nevíme. Nebylo jich, až umění teprve je odkrylo.«

Tedy fantasie a divinace jest duší umění. Umělec nemá-li ideí svých anebo neosvojí-li si ideí cizích, není umělcem a nic jemu neprospěje umíněnost, stále o všechno obraceti se k životu. Falešný ideál současného umění, býti zrcadlem doby, její pravdou, lpěti na vnějšku a skutečnosti, jest literatuře jen na škodu. Jsou romány tak životně pravdivé, že nikdo nevěří v jejich pravděpodobnost. Nepodaří-li se potlačiti nebo obmeziti toto zbožňování skutečnosti, stane se umění neplodné a nudné a krása od nás prchne. V literatuře nežádáme skutečnosti, ale ušlechtilosti, kouzla, krásy a tvůrčí síly. Románové typy zcela odkoukané životu, postrádají vší vábivosti. Důvodem pro osobu v románě není, že jsou jiní lidé tací, jací jsou, nýbrž že spisovatel je taký, jaký jest; jinak román není uměním. »Umění začíná abstraktním vykrášlováním, dílem čistě vymyšleným, lahodným, jež zabývá se tím, co není ve skutečnosti, co vůbec není. To jest stupeň první. Pak bývá život tímto novým zázrakem okouzlován a chce se dostati do čarovného kruhu; nuže umění chopí se života jako části svého materiálu, znovuzrodí jej, naleje do nových forem, ale nikterak se nestará o skutečnost; vynalézá, vymýšlí, vysnívá a mezi sebou a skutečností udržuje nepřekročitelnou hráz krásného stilu. Třetí stupeň nastává: život nabývá převahy a umění vyhošťuje na pouště. To je pak pravý úpadek a tím právě strádáme.«

Umění není exaktní pravdou, nýbrž krásou. Duší umění není nic jiného nežli vzmocněná forma stupňovaného výrazu. Pravda jest věcí výhradně stilu.

Essay »o úpadku lži« oplývá mnohými velmi efektními paradoxy. Není mým úkolem ani úmyslem, abych jimi bavil. Svůj »protest« vyslovil však Wilde v čas i pro dnešní dobu. Ukázal na cestu, či lépe, ukázal kterým směrem lze dojíti k živému prameni umění. *P.*

„Peklo" a jiné knihy.

V literatuře české jest několik milých jmen. Jedním z nich jest J. K. Šlejharovo. Těžkou četbou bývá jeho práce, dlouho se duše čtenářova probírá, než je zaujata průvalem jeho složité dikce, ale vždy zůstává dojem vážného spisovatele, jenž se drží svědomitě svého uměleckého kreda, soucitu s odstrčenými, opomíjenými a nešťastnými. Mně připadal Šlejhar vždy jako malý zázrak doby, že se nedal opíti soustem namočeným v lihu erotického cynismu ani oslniti planou září jakéhosi velkoliterátství, jež buduje společenské a sociální romány s materiálem a zkušenostmi lokálkáře, ale že pobyl na stálo u svých tmavých a zanedbaných koutů, jež dovedl tak mistrně osvětlovati. A tak jsem uvítal i novou jeho práci »Peklo«, očekávaje jakýsi vrchol jeho dosavadní tvorby. Nadpis je tak stručně hrozný, — věru by se mnohý autor zalekl úlohy, dějem románu naplniti velikost toho slova. Shledáváme se však jen s peklem v miniatuře. Peklem je tu pouze tovární budova s mnoha neveselými místnostmi. Procházejí se tu lidé špatní i dobří, trpící i křivdu činící, praktická děvčátka-dělnice, jež se umějí zalichotiti úředníkům, a smělí hoši, kteří využívají tmavých zákoutí k milostným episodkám; mezi nimi dlí též stonavá duše, mladý svobodný úředník, jehož všechno zabolí, jenž se potácí bez útěchy smutnými továrními prostorami a cítí se svrchovaně nešťasten. Jsme u konce exposice, ale také u konce děje, pokud nám může objasniti nadpis »Peklo«. Čekali bychom tu zápasy, marné pokusy o vysvobození z tohoto Tartaru, leč autor již ulpívá na tomto stadiu. Snaží se na mnoha a mnoha stránkách zavaliti mysl čtenářovu líčením ohromnosti a složitosti tohoto trudného místa, ale nedociluje jiného dojmu než únavy. Proto již záhy obrací pozornost k mladé dívce Marii, jakési venkovské Eurydice, jež tu pracuje. Srdce úředníkovo se zamilovalo do její čisté mysli, jíž plně kontrastuje proti ostatním svým družkám. I jme se autor zcela podrobným štětcem kolorovati věčně neklidný vír zamilované mysli, tajemství sladkého snění, kouzlo bázlivého sbližování. Nebesa se již otvírají, temné kouty pekel jiskří se již leskem příštího blaha. Marie! volá autor tak často nespojitě mezi řádky odlehlého obsahu a tyto výkřiky podobají se prvním nesmělým úderům zvonu, jenž se má rozezvučeti k velikému svatvečeru. A také dochází ku konci knihy láska obou mladých lidí slavného svého rozřešení. Mystickým jakýmsi nádechem jest obestřeno to svatební lože, kde pohlíží dávno roztoužený milenec plně v tvář svému štěstí lásky. A jako dříve se dusila kniha snahou autorovou, zatemniti až do krajní možnosti celou scénu románu, aby docílil dojmu pekla, tak pojednou při milostném výjevu otevírá spisovatel všechna okna i světlíky, aby co nejprudší zář tělesného i duševního blaženství oslňovala zvědavé oči. Milenci konečně (slovo to není zbytečné) usínají ve svém objetí, až je probudí zář ohně ničícího celé peklo tovární i jejich po lásce roztoužené životy.

Zamýšlím se nad knihou p. Šlejharovou. Jak ji srovnati s jeho dřívější tvorbou? Co zbylo a co nově přibylo? Nelze se zbýti tísnivého dojmu z nespočitatelné spousty slov, příboje pracně sklá-

daných souvětí, jejž zvedá autor při každém novém heslu. P. autor nedovoluje osobám děje promluviti, stále se spoléhá na dovednost svého tlumočení. Romanopisec má však právě ukázati, že nejenom duši zkoumá složitá tajemství života, ale i svými smysly, zrakem a sluchem je prohlédá, má překvapovati čtenáře detaily, jichž jiných oko a sluch pomíjí. Slovy — byť jich bylo ještě dvakráte více, se nenahradí pozorovatelská nedostatečnost. Sice právě v románě tomto je snaha hodně podati ze světa vnějšího, hodně pozorovati a popisovati, jest však šetřiti zřetelů uměleckopsychologických, jinak zůstává líčený život v rovině potištěného papíru a nevystupuje k čtenáři ani v nejnižším reliefu. Autor byl asi k této chybné cestě přiveden svými obliby došlými studiemi němé přírody, u románu z lidské společnosti jsou však jiné potřeby a nutnosti, aby se docílilo pravého krásna.

Peklo jest typické dílo pro Šlejharovu tvorbu z druhé její polovice. Obsahuje mnoho krásy, místy až strhuje svojí otevřeností, horečným jakýmsi kvapem zachytiti bezprostředně všechna hnutí mučeného a pobouřeného, vzňatého a rozjásaného srdce — a není to u Šlejhara umělecká pósa! Jako vždy, jest i tu Šlejhar-člověk celý, neumělkovaný, přímý a prostý, člověk opravdový a ne módní literát člověk hlubokého, horce a drsně se deroucího citu a zvláštního bohatství slovního. Šlejharova řeč jest j e h o řeč. Najdete slova zvláštní, tak přiléhavá, neobyčejně sugestivní, jichž jste si nikdy před tím nepovšimli, jichž jste skoro neznali. A hle, Šlejhar je jako by na silnici sebere, zasadí do svého díla a tam ta dříve šedá, bezcenná slovíčka zvlášť jaksi svítí a září jako drahokamy. Do jisté míry opojuje u Šlejhara jeho volnost a nespoutanost, jakás okázalá lhostejnost k tradicím a pravidlům literárním a uměleckým. Ta však v Pekle vystupuje už více svým rubem: neškolenosti, místy těžce pociťovanou, nedostatkem trpkým u spisovatele jako je Šlejhar, v jehož tekoucím zlatě všecky trusky jsou tím nápadnější. V Pekle je trusek dosti a místy se nám zdá, že je tam autor úmyslně nechává plovat z jakýchsi před tím u Šlejhara nebývalých literárních zřetelů. Ale upřímně s druhé strany pravíme, že stále milujeme Šlejhara tak, jak je, a máme-li přání, pak je jen to, aby ve chvílích oddechu brával častěji barevnou tužku anebo jiný nástroj a vylovil několik těch trusek, jež neužitečně zvětšují objem díla. —

P. Karel Červinka čerpal ze své odborné zkušenosti a napsal knihu právnicky beletristickou »Ejhle člověk!« . Jsou to čtyři povídky ze soudcovské prakse, líčící lidi postižené justicí. Proto volen onen nadpis. V prvých dvou snaží se zkypřiti vypravování výrazy trestanecké mluvy, což jest vždy s nebezpečím, aby se nezvrhla věrnost vypravovatelská. Sujet »Návratu« není zcela nový, ale tato povídka je ze všech čtyř nejzajímavější. »Tuláckou elegii« co do zábavnosti řadil bych za ni. Sloh povídek je volný a průhledný. Škoda, že p. autor nepokusil se více než o sestylisování několika soudních případů!

Do novinek náleží i II. vydání knihy »Z lidské bídy« od Ig. Hořici. Vydání to není z letošního roku a lze mi k němu jen tu

poznámku přičiniti, že jest asi ještě stále u nás mnoho lidí, kteří ze zásadního strachu či nepřízně pomíjejí moderní tvorby zábavné a pro něž jsou nová vydání takovýchto knih potřebna. *St. Kovanda.*

Manča. — Josef Šír vydal u Ottů několik povídek v souborném svazku Robotou života. Jsou to odposlouchané a vypozorované děje, příběhy a postavy našeho lidu v Krkonoších, věrně kreslené, s tím nádechem kouzla a poesie, který je na všem živém. Většinou práce autorova přestává na věrném zachycení toho, co mu přišlo do cesty a vede si jinak ještě dosti ostýchavě. Ale v nejdelší povídce V mlhách (173 stran), nejsamostatnější, psychologicky a myšlenkově hlubší, nakreslil českou vesnickou dívku, Manču, krůpěj rosy na svěží horské louce. Takové postavy značí nesmrtelnost, ty nevymizí čtenářům z paměti. Manča je 16letá »štíhlá dívka příjemné tváře. Kaštanové vlasy měla hladce přičesány a vzadu ve dva vrkoče spleteny. Hnědé její oči zvědavě utkvěly na cizinci, ale hned zase plaše otočily se jinam«. Cizinec je mladý malíř, jenž na nucenou zotavenou z Prahy zajel do Krkonoš a najal si komůrku v chaloupce Mančiných rodičů. Jest to jemný a ušlechtilý, svému umění oddaný, ostýchavý a samotářský mladý muž, toužící splynouti s přírodou a s lidem v té přírodě žijícím. Manča od prvního setkání má ho ráda. Že by ji také on mohl mít rád, na to ani nepomyslila a malíř také si jí skoro více nevšímá než ostatních. Duše její však neodolatelně k malířovi lne, přissává se k novému životu, prosycenému uměním a krásou. Od své mladosti znala tuto krajinu z paměti, ale nyní »koupala se celá krajina před udivenými zraky jejími v kráse dosud nepoznané. Před duší její přetvořoval se všechen svět a v nitru jejím klíčily city nevyslovitelné . . Věděla, že malíř odejde za nedlouho a ona že tu zůstane v témž plahočení, v neustálé práci domácí, a přece byla ráda, že ho poznala«. Ovšem nikomu se nesvěřila. Nadešel konečně den, kdy je malířovi odejíti. Časně ráno rozloučil se v chaloupce a vydal se na cestu. Manča doma nebyla. Na lesní cestě najednou však zašustila vedle malíře tráva a Manča vyšla z houští. Zamířila bez rozpaků k malíři. »Chtěla jsem se s vámi taky rozloučit, ale ne u nás. Řekla jsem, že jdu na houby.« Vyprovází jej kousek, nemůže se odloučiti a konečně se vyzná: S vámi zjinačil se mi svět. Možná, že jsem sama vinna, ale ne nemohu si pomoci . . A po chvíli tichounce: Vždycky jsem si myslívala, abych mohla jít za vámi! Nic bych nechtěla, jen vás vidět . .« Jdou ještě lesem a s čím dívčina svěřuje se malíři, to jest několika prostými vesnickými slovy vyjádřena nejčistší láska, ve svých nejvyšších pomyslech, ústy prosté horalky bezprostředně vyslovená její kosmická vznešenost a svatost. Dvě hodiny cesty lesem obou milenců patří k nejdojemnějším a nejkrásnějším kapitolám lásky. Nejvýš prostě a čistě splynou dvě bytosti v jednotu, v jeden souzvuk, jako tóny, jež v harmonii věčné navzájem se vyvolávají a doplňují. V naší vesnické novele není tak prosté a na vždy nezapomenutelné bytosti jako je Manča. *P.*

Pobřeží pražská a jich upravení.

IV. — Pobřeží smíchovské.

Možno-li nazvati regulaci pobřeží vyšehradského a podskalského — jak nedávno v prvé části této stati prokázáno — bezmyšlenkovitou, naskrze zastaralou, lze úpravu protějšího břehu smíchovského nazvati přímo ubohou, neboť tak jak zde regulováno, předstihuje vše dosavadní, ani výkony obce pražské v tomto směru nevyjímaje. Je viděti, že i směr sebe horší dovede si vychovati školu. A tak i v tomto případě byla obec předměstská velice učelivou žačkou pražské. Již prvé z upravených nábřeží smíchovských Ferdinandovo a jeho pokračování, vysoké a nemotorné, zastavěné nepřetržitou hradbou mnohopatrových až tuctových činžáků, je epigonství toho dokladem. Nábřežím tím takořka úplně zatarasen krásný pohled na úbočí zahrady hrab. Kinského, na stráně Petřínské a z části (z mostu a nábřeží Palackého) i na celou Malou Stranu ba i samých Hradčan. A přece šlo zde o upravení pobřeží, jež byla kdysi vysoce půvabní, plna přírodních krás. Starší Pražané ještě dnes vzpomínají krásných zahrad smíchovských, počínajících hned u mostu Františkova t. zv. řetězového. Sám rád vzpomenu si na dětská svá léta, kdy navštěvoval jsem svěží, brčálově zelené, kvítím pestřící se lučiny, plné ovocných stromů, táhnoucí se od fortifikací u mostu až k zahradám poblíže Eggenbergu, jež splývaly tehdy již s rozlehlým majetkem Portheimovským, jejž mimo továrnu a sousední kartounku tvořily nepřehledné lány zahrad, obklopující kol do kola nádhernou krásnými barokními stavbami vyzdobenou zahradu botanickou. I za Celnou směrem k Plzence rozkládaly se druhdy četné zahrady soukromé, z nichž zbyly nyní již pouhá torsa. Není pochyby, že všude jinde, zejména v městech německých i belgických bylo by přední snahou správ měst zachovati na vždy městu právě tento starý, historický zahradní ráz, a udržeti jej zřízením čtvrti villové neb kottážové v části pobřežní, s připuštěním souvislých staveb nejvýše dvoupatrových teprve v části další. Avšak i tu s menšími zahrádkami před domy. Tož po způsobu, jímž celé čtvrti města v Mnichově, Drážďanech, Brémách, Kolíně nad Rýnem (do jisté míry i v samých Král. Vinohradech, zde ovšem s vícepatrovými domy) jsou upraveny na vzorné čtvrti obytné. Takto byl by se stal Smíchov městem krásným a zdravým a Praze byly by zachovány krásné pohledy na svěží zeleň jeho břehů, na malebné stráně sady a vinice košířské, úbočí Petřínská, ba i na samé Hradčany a část Malé Strany. Nebylo by ovšem způsobem tímto rychle zbohatlo několik stavebních spekulantů na útraty krásy, zdraví a vzhledu města. Právě proto správou města toho voleno upravení pro jisté lidi více »praktické« a město ovládané těmito vlivnými kruhy zastavováno tak intensivně, že neuznáno ani za vhodné zachovati z ohromných komplexů zahradních ani jediný poněkud rozlehlejší park v středu Smíchova neb v části jeho pobřežní, jež stejně vydána i nyní na pospas spekulaci stavební, jako části města na protilehlém břehu vltavském.

A přeci již jediné nábřeží Ferdinandovo kdysi německou

»bankou pro nabývání nemovitostí« (dávno již likvidovavší) za auspicií města na spekulaci vystavěné mohlo býti velikou výstrahou prozíravé správě obce, aby takto pobřežní části města nebyly na dále upravovány. Toho povšimnuto a dbáno snad jedině autory plánů při konkursu na upravení Malé Strany cenou poctěných, kteří právě v čas uvědomili si, jaké zhouby přineslo by krásám Prahy zejména Malé Strany takové »pokračování« Ferdinandova nábřeží, jehož názornou ale strašlivou ukázkou jsou nám známé domy Jechenthalovy na Malé Straně a zachránili tak Praze radikálním snížením dalších na pobřeží na malostranském břehu projektovaných, čarovný pohled na amphiteatrálně stoupající pobřeží Malostranské, korunované nádhernou skupinou královského hradu.

Naproti tomu obec Smíchovská byla se »svým« nábřežím Ferdinandovým tak spokojena, že přirozeně odhodlala se ku nezměněnému jeho pokračování, vyznamenávajícím se především tím, že z protějšího břehu bude Pražákům úplně znemožněn pohled nejen na nižší ale i vzdálenější části Smíchova.

Co nejdůkladněji zastaven tak i pohled nejen na pahrbky košířské, ale i na nižší návrší a svahy pod Kinského zahradou, vyzdobené malebnou skupinou nově vystavěného klášterního kostelíka sv. Gabriela při šlechtické klášterní kongregaci a protilehlých budov klášterních francouzského kláštera jeptišek »Srdce Ježíšova«, obou obklopených velikými zahradami. Současně postaráno s péčí lepší věci hodnou i o to, aby i v části mezi mostem Palackého a torsem bývalé botanické zahrady bezpečně a snad na vždy byl zatarasen pohled na jedinou dnes umělecky vynikající budovu smíchovskou, basiliku sv. Václava, jež jediná dosud dominovala a poněkud alespoň oživovala bezvýznamné a strašně jednotvárné své okolí. Za krátký už čas z Prahy sotva vrcholy její nevysokých věží uvidíme, nepatrně jen vynikající nad spoustou břidlových střech okolních domů činžovních, obklopujících ze všech stran jedinou osvěžující oasu na celém tom pobřeží nepatrný zbytek botanické zahrady jen zakročením zemského výboru král. českého zachráněné. Pouhý to fragment bývalé nádherné zahrady, oloupené dokonale o všechnu svou druhdy tak krásnou architektonickou i stromovou výzdobu. Neboť až na nepatrný zbytek tento rozchvácena celá ta ohromná vzduchová prostora a vydána zcela na pospas nejintensivnějšímu zastavění mnohapatrovými činžáky. Tato tedy část Smíchova upravena opět způsobem co nejzastaralejším. A přece byla to kdysi zahrada plná poesie, vyzdobená malebnými skupinami nejvzácnějších stromů, mohutných a krásných druhem i tvarem svým. Bylo to skvostné zátiší ve středu samého města, vykrášlené rozkošnými barokními stavbami zahradními, mistrovskými to díly, jimž málo bylo podobných v samé Praze, středoevropské to metropoli výrazného a tak šťastně tvořivšího kdysi českého baroku.

A jak tu nyní pusto a prázdno. Dávno zmizely již odtud útulné posluchárny universitní, sklenníky, budovy zahradní i obytné, malebné altány porostlé věkovitým psím vínem a staletým, mohutně zde bujícím plaménkem. Jen několik starých stromů velikánů, po

ruznu po sešlém pažitu roztroušených, několika variant vzácnějších stromů nedaleko samé zdi u pobřeží vltavského, jsou tu posledním zbytkem dávno už oprchalé krásy, tohoto zátiší, druhdy tak půvabného. Již více než před rokem zmizela odtud poslední skupina temných cypřišů a limb, seskupených kol malého glorietu znamenité to práce osmnáctého století (mladšího o něco původu než sousední pavillon Dienzenhoftrův), o jehož zachránění kruhy staropražské marně se zasazovaly. I ten srovnán se zemí, ač mohl býti v budoucnosti pěknou ozdobou i oživením pobřeží sem projektovaného. (P. d.)

Z knihy „Moudrost a Osud“.

. . ale jsou ještě jiné slzy, než ty, jež našim očím vylákají bolesti vnější. Moudrý, jejž milujeme, musí žíti uprostřed všech vášní lidských; neboť vášně našeho srdce jsou jedinými pokrmy, jimiž se moudrost může drahně živiti. Naše vášně, to jsou dělníci, jež nám příroda posílá, aby nám pomahali zbudovati palác našeho svědomí, to jest našeho štěstí; a člověk, jenž těchto dělníků nepřijímá a domnívá se, že může sám jediný nadzdvihnouti všecky kameny života, nebude nikdy míti k uchránění své duše než těsnou, studenou a nahou jizbu.

Býti moudrým, není tolik co nemíti vášní: ale jest to naučiti se očistiti ty, jež máme. Vše závisí od polohy, jíž zaujímáme na schodech dnuv. Jedněm jsou slabosti a mravní choroby stupni, po nichž se sestupuje; druhým jsou stupni, po nichž se do výše stoupá. Jest možno, že moudrý učiní ještě tak mnohé, co činí ten, kdo není moudrý; avšak vášně tohoto hrouží člověka tím více v pud; kdežto vášně moudrého vždy naposledy osvětlí některý ztracený kout jeho svědomí. Netřeba aby miloval jako blázen na příklad; ale miluje-li jako blázen, stane se nepochybně moudřejším, než kdyby nebyl nikdy jinak nemiloval než moudře. Není to moudrost, ale pýcha ve své nejneužitečnější podobě, která prospívá v nehybnosti a v prázdnu. Nedostačí věděti, co důžno činiti, nebo s jistotou předvídati, co by asi rekové byli činili. Tomu lze se vnějšně přiučiti za několik hodin. Není s dostatek míti úmysl žíti ušlechtile a uzavříti se pak do své jizby a pěstovati zde tento úmysl. Moudrost, již tímto způsobem nabydete, nebude stejně schopna skutečně vésti nebo zdobiti vaši duši, jako rady druhých nejsou schopny ji vésti nebo zdobiti. Indická průpověď praví: »Nutno hledati květ, jenž má vykvésti, v tichu, které po bouři následuje, ne jí předchází.«

Čím dále kráčíme v důvěře po stezkách života, tím více věříme v pravdu, v krásu a hloubku nejpokornějších a nejvšednodennějších zákonů života. Učíme se [illegible] podivovati právě pro[illegible] [illegible] tak všeobecné, tak jednotvárné, tak každodenní. Čím d[illegible] [illegible] méně hledáme a očekáváme kromobyčejné; neboť dochází [illegible] poznání, že [illegible] v životě. Klidném a mon[illegible] [illegible] jsou dětské požadavky naší nevědomo[illegible] a naší malichernosti. [illegible] hodin podivných [illegible] se jen těr[illegible]

kdož ještě nemají důvěry v sebe nebo v život. Nečekáme již se složenýma pažema, na příležitost k některému nadlidskému skutku, neboť cítíme, že existujeme ve všech koncích lidských. Nežádáme již, aby láska, přátelství a smrt přistoupily k nám, vyzdobeny smyšlenými okrasami, provázeny kromobyčejnými příhodami a předtuchami, dovedeme je přijmouti v jejich skutečné prostotě a nahotě. Věříme konečně, že ekvivalent hrdinství a všeho co v očích slabých, nevědomých a neklidných lidí platí za vznešenost a výjimečnost, možno nalézti v živobytí statečně a plně přijatém.

Nepovažujem se již za jediného a předního syna všehomíru; ale zšiřujeme své svědomí, prozařujeme svůj úsměv a svůj jas vším, co ubíráme své hrdosti.

Když jsme tak daleko, budou se nám zdáti zázračná dobrodružství svaté Teresie nebo Jana z Kříže, extase mystiků, nadpřirozené příhody legendárních lásek, hvězda Alexandrova nebo Napoleonova, dětinskými ilusemi, u porovnání se svatou a dobrou oddaností lidské a upřímné moudrosti, jež nepomýšlí na to, aby se stavěla nad lidi, by pocítila, co tito nepociťují, nýbrž dovede nalézti ve všem, co všichni vezdy budou zakoušeti, to, čeho je třeba ku zšíření srdce a myšlenky.

Nikoliv přáním býti něčím jiným než člověkem, staneme se opravdovým člověkem. Kolik bytostí tráví takto svůj život v očekávání kterési pravděnepodobné komety, nepomýšlejíce nikdy na to, aby hleděli na ostatní hvězdy, poněvadž jsou viděny ode všech a poněvadž jsou nesčetny! Touha po nadobyčejnu jest často velkým bolem obyčejných duší. Bylo by třeba si říci, naopak, čím se nám zdá být, co se nám přihodí, přirozenějším, všeobecnějším, jednotvárnějším, tím více dovedeme rozpoznati a milovati života hlubiny a radosti právě v této všeobecnosti, tím více se blížíme ke klidu a k pravdě veliké síly, která nás oživuje.

Nic není tak málo nevšední, na příklad, jako moře, kdyžtě pokrývá dvě třetiny naší zeměkoule; a přece není nic nesmírnějšího. Není u člověka myšlenky, citu, velikého nebo krásného skutku, jenž by se nedal ztvrditi v prostotě nejpřirozenějšího živobytí; a vše, co zde nenalézá místa, patří ještě k vylhanostem lenivosti, nevědomosti nebo marnivosti.

Jest tím řečeno, že moudrý nemá očekávati nic více než ostatní lidé, že třeba milovati prostřednost, spokojiti se s málem, omezovati své tužby a své štěstí, z bázně, že nebude šťasten? Naopak, moudrost, která se příliš snadno vzdává některé lidské naděje, je chorobná a kulhavá. Člověk má nejednu oprávněnou tužbu, která se zcela dobře obejde beze schválení příliš přísného rozumu. Jen se nesmíme považovati za nešťastné, nemajíce než štěstí, které se nezdá býti nevšedním těm, kdo jsou vůkol nás. Čím je kdo moudřejší, tím snadněji se přesvědčí, že jest šťasten. Jest dobře si usvědčiti, že, co jest v štěstí lidském nejvíce závidění hodno, jsou jeho nejprostší okamžiky. Moudrý se naučí oživovati i milovati tichou podstatu života. Není věrné radosti než v této tiché podstatě, a nejsou to nikdy nějaká neobyčejná štěstí, která

si troufají doprovázeti naše kroky až ku hrobu.

Na tom záleží, abychom přivítali a obejmuli tak bratrsky jako ostatní dny, den, jenž přichází a odchází, neučiniv žádného nevšedního gesta radosti nebo naděje. Prošel, aby došel až k nám, tytéž prostory a vesmíry jako den, který nás nalézá na trůnu nebo v lůně veliké lásky. Možno, že skrývá pod svým rouchem hodiny méně zářivé, avšak pokorněji oddané. Jest stejný počet věčných minut v týdni, jenž míjí ani nehlesna, jako v onom, jenž se blíží s velkým rykem. Ostatně vše, co hodina zdá se nám říkati, my sami si to říkáme. Hodina je váhavá a nesmělá poutnice, která se rozveselí nebo zarmoutí, dle toho, usměje-li se nebo zachmuří hostitel, jenž ji vítá. Není to ona, jež nám má přinésti naše štěstí; my to jsme, jimž jest uloženo učiniti šťastnou hodinu, jež hledá útulku v naší duši. Jest moudrý, kdo jí má vždy říci něco pokojného na prahu. Třeba nastřádati v sobě nejprostších příčin k štěstí. Proto nezanedbejme příležitosti, abychom byli šťastni. Pokusme se zprvu pocítit štěstí podle lidí, abychom, poznavše příčinu, dali přednost štěstí podle nás samých. Je to se štěstím jako s láskou. Člověku bylo hluboce milovati, aby věděl, jakým způsobem by měl milovati, když už nemiluje. Je dobře, abychom byli chvílemi viditelně šťastni, abychom se naučili býti šťastni způsobem neviditelným. A snad je třeba naslouchati hodinám mluvícím hlasitě ve svém opojení, abychom se ponenáhlu naučili rozuměti mluvě těch, které mluví jen šeptmo. Tyto jediny jsou četny, nezčerpatelny, neschopny zrady nebo útěku, pro své množství, a moudrý měl by jedině na ně spoléhati. Býti šťasten, jest tolik, co cvičiti se, abychom viděli skrytý úsměv a tajemné ozdoby nedočetných a bezejmenných hodin, a tyto ozdoby jsou jedině v nás.

Avšak nic by neodporovalo moudrosti, o niž zde mluvím, více, než nízká opatrnost, a lépe by bylo zmítati se marně kolem kteréhokolvěk štěstí, než očekávati dřímaje u krbu kterési ideálné štěstí, které nikdy nepřijde. Na střechu člověka nevykročivšího ze svého domu, padají obyčejně jen ty radosti, o něž nikdo nedbal. Proto nenazýváme moudrým toho, jenž, v říši citů, na příklad, nevykročil daleko za meze toho, co mu rozum dovoluje, nebo co mu zkušenost radí. Stejně nenazýváme moudrým přítele, jenž neoddá se svému příteli, poněvadž předvídá konec přátelství, nebo milence, neoddavšího se cele lásce, z bázně, že by v lásce dočkal se zmaru.

Třeba si říci, že zde dvacet nešťastných dobrodružství neubéře, než co bylo vratkého v naší energii štěstí, a možno říci, že moudrost vůbec není než jakýs druh očistěné energie štěstí. Býti moudrý jest tolik, co naučiti se především být šťastný a naučiti se zároveň, čím dále tím méně váhy přikládati tomu, co jest štěstím o sobě. Je nutno, aby člověk byl co možná dlouho šťasten; neboť ti, kdož konečně vykročí ze sebe bránou štěstí, jsou tisickráte svobodnější než ti, kdož vykročí bránou smutku. Radost moudrého ozařuje srdce jeho a zároveň i celou duši jeho, kdežto smutek neozařuje často než srdce. Člověk, který nebyl šťasten,

podobá se trochu cestovateli, jenž nikdy necestoval než v noci.

A pak nalézáme v štěstí pokoru hlubší a ušlechtilejší, čistší a zšířenější než jest ta, již nalézáme v neštěstí. Jest taková pokora, jež patří k parasitním ctnostem, stejně jako neplodné zříkání, stud, libovolná cudnost, slepé odříkání, nejasná oddanost, duch pokání a mnoho jiných, jež tak drahně odváděly živé vody lidské moudrosti k stojatým vodám, kolem nichž všecky naše upomínky ještě bloudí. Nemluvím o nízké pokoře, která často nebývá než vypočitavost, nebo, v lepším smyslu, jakás ostýchavost hrdosti, jakýs druh lichevní půjčky propůjčené marnivosti dnešku marnivosti zítřku. Ale i sám moudrý domnívá se někdy, že je dobře zmenšovati se trochu ve vlastních očích a nepřiznati si zásluh, jichž si často vším právem smí přiznati, porovná-li se s jinými lidmi. Taková pokora, a třeba byla upřímná, ubírá naší vnitřní upřímnosti, již dlužno šetřiti vždy nade všecko, to, co může přidati k něžnosti našeho postavení v životě. Každým způsobem prozrazuje jakousi ostýchavost svědomí, a svědomí moudrého nemá míti žádného studu, žádné ostýchavosti.

Avšak vedle této poníženosti příliš osobní jest poníženost obecná, vysoká a pevná pokora, živící se vším, čemu se náš duch, naše duše a srdce přiučují. Pokora, která nám přesně okazuje, co může člověk očekávati a doufati, pokora, jež nás umenšuje jen proto, aby zveličila vše, co vidíme, pokora, která nás učí, že důležitost člověkova není obsažena v tom, co jest, nýbrž v tom, co může postřehnouti, v tom, co se snaží připustiti a pochopiti. Pravda, i bolest nám otevírá oblasti této pokory, ale nečiní toho než aby nás vedla příliš přímo k nevím které bráně naděje, u jejíhož prahu pak trávíme drahně dnův; kdežto štěstí, nemajíc jiného na práci, nás provodí, v krátké době, v tichosti, jejími nejneschůdnějšími stezkami. Neboť moudrý, stav se co možná šťastným, stává se zároveň co nejméně domahavým a hrdým. Doznav, že dosáhl všeho, čeho lze člověku dosíci, začíná chápati, že to, co tvoří cenu všeho, nalézá se jedině ve způsobu, jakým nazírá na to, co je člověku nedosažným. Tudíž jedině, kdo prodlel déle v lůně štěstí, může nabyti neodvislého názoru na život. Netřeba býti šťastnými proto, abychom byli šťastni, nýbrž proto, abychom se naučili viděti jasně, co by nám marné a příliš trpké očekávání štěstí na vždy skrývalo.

Než zanechme toho a vraťme se k svrchu řečenému. V království našeho srdce, jež jest takřka všem lidem říší, kde je obsažena sama podstata života, není neužitečných úspor. Bylo by lépe nečiniti tu ničeho, než činiti věci na polo, a jest to vždy to, co nemáme odvahy podniknouti, co ztrácíme na jisto. Vášeň neubéře nám opravdově než oč jsme ji chtěli oloupiti a jsme vždy zkráceni o onu část, již jsme se domnívali podržeti pro sebe. Ostatně jsou v naší duši útulky tak hluboké, že jediná láska troufá si tam sestoupiti a také ona jediná vynáší odtamtud netušené poklady, jichž nádheru poznáváme až v krátkém okamžiku, kdy se naše ruce otevrou, aby je rozdaly milovaným rukám. Řeklo by

se, věru, že naše ruce, otevřevše se, aby dávaly, šíří mnohdy zvláštní jas, jenž proniká ještě nepronikavějšími tělesy, než tajuplné paprsky nedávno objevené.

K čemu rmoutiti se dlouho nad svými bludy a ztrátami? Nechť stane se cokoliv, v posledních minutách nejtrudnější hodiny, na konec týdne, na konec roku, naskytne se vždy člověku dobré vůle, když jde do sebe, aby se usmál. Naučí ponenáhlu želeti bez slzí. Jest otcem rodiny, jenž k večeru, po ukončené práci, vrací se domů. Možno, že děti pláčí, že si hrají zkázné a nebezpečné hry, že porouchaly nábytek, rozbily sklenici, převrhly lampu; bude si zoufati? Ovšem, bylo by bývalo žádoucno, s hlediště theoretické morálky, aby byly bývaly zticha, aby se byly učily číst a psát, avšak který rozumný otec, za nejživějších výčitek, se ubrání, aby se po straně neusmál? Neželí těchto poněkud třeštěných projevů života. Nic není ztraceno, dokud se může domů vraceti, dokud chová při sobě klíč ochranného příbytku. Dobrodiním našeho návratu v nás samé, není ani tak v zkoumání toho, co naše duše, náš duch, naše srdce, podnikly nebo vykonaly za naší nepřítomnosti, jako spíše v návratu samém. A jestli hodiny minuly, nerozvázavše na našem prahu svých tajemných opasků, a jestli náš příbytek je prázden, jako za našeho odchodu, a ti, kdo tu měli pracovati, ani rukou nehnuli, zvučnost našich kroků při návratu poví nám, alespoň cosi o rozměrech, o očekávání, o věrnosti našeho příbytku.

Není prostředních dnův leč v nás samých, a bylo zde vždy místa dost pro nejvyšší osud i za prostředních dnův, neboť osud se odehrává plněji v nás než na povrchu Evropy. Místem osudu není rozsáhlost říše, ale rozsáhlost duše. Náš opravdový osud obsažen jest v našem pojetí života, v rovnováze, jež posléze nastává mezi nezluštitelnými otázkami nebes a nejistými odpověďmi naší duše. Tou mírou, jakou se tyto otázky šíří, stávají se klidnější, a vše, co se přihodí moudrému, zveličuje tyto otázky a uklidňuje tyto odpovědi.

Nemluvte o osudu, dokud vás událost potěšuje nebo zarmucuje, nezměnivši ničeho ve způsobu, jakým přijímáte vesmír. To jediné, co nám zbývá, když láska, sláva, všecka dobrodružství, všecky vášně minuly, jest čím dále tím hlubší pocit nekonečna; a nezbyl-li nám ten, nezbývá nám nic. Míním pocit a nikoliv jen pouhý soubor myšlenek, neboť myšlenky nejsou zde než nesčetnými stupni vedoucími nás ponenáhlu k pocitu, o němž tu mluvím. Není žádného štěstí v štěstí samotném, dokud nám nenapomahá mysliti na něco jiného; dokud nám nenapomahá pochopiti jaksi mystérní radost již vesmír pociťuje v živobytí.

Každá událost, dospěvší k jisté výši, upokojí moudrého, neboť událost, která jej zprvu zarmucuje podle lidí, posléze připojuje, stejně jako ty druhé, cosi k velikému pocitu života. Jest velice nesnadno oloupiti o uspokojení toho, kdo se naučil přeměňovati všecky věci v předmět nezištného podivu; jest nesnadno oloupiti jej o uspokojení, aby i ze samé idee, obejíti se bez tohoto uspo-

kojení, nevznikla ihned myšlenka vyšší, zastírající jej ochranným jasem. Krásným osudem jest, v němž nepřihodila se ani jediná. šťastná nebo nešťastná událost, která by nevzbudila naše rozjímání, nezšířila oblast, v níž se hýbe naše duše, nezvýšila klid našeho hnutí k životu. Tak lze říci, že náš osud je mnohem skutečněji obsažen ve způsobu, jakým jsme schopni dívati se jednoho večera na nebe a jeho lhostejné hvězdy, na lidi vůkol nás, na ženu, která nás miluje a na tisíce myšlenek vířících v nás, než v události, která nám vyrve naši lásku, chystá nám triumfálný vstup nebo nás povyšuje na trůn.

Aut. překl. *Marie Kalašovy.* *M. Maeterlinck*

Edward Carpenter o lásce.

II. — Pohlavnost jest alegorie lásky ve světě fysickém. Cílem lásky není diferencování, nýbrž absolutní sjednocení, které může býti nalezeno pouze v centru existence. Proto ten, kdo opravdu našel druha, našel v něm nejen sebe sama, ale našel ještě bytost třetí, jež dlí v centru všech existencí. Proto není také cílem pohlavnosti rozlišovati, nýbrž sjednocovati v ohledu tělesném. V okamžiku, kdy se sjednocení uskutečnilo, nastává tvoření čili plození forem v plastické látce pohlavních elementů. Předním cílem pohlaví jest fysické spojení, kdežto plození jest jeho cílem podružným. Pravím to proto, že vidím patrný rozdíl v tom, pokládá-li se první či druhý úkon za přední; lékařské autority kloní se tendenčně k přezírání otázky pochodů a vztahů fysických a kladou váhu jedině na úkony spojené s plozením a rozením dítěte. Jest však dokázáno, že spermatozoa proniknuvše tkaní působí na celé tělo ženino a muž zase absorbuje nepatrné buňky těla ženina, takže mezi oběma těly nastává výměna vitalných a etherických elementů. Na tom zjevu zakládá se jiný zjev pozorovaný, tak zvaná telegonie, že totiž dítky ženy z druhého manželství muži z prvního bývají podobny. Byli bychom šťastni, kdyby lidstvo pojímalo lásku jako dokonalý celek, čistou a volnou, přirozenou a samostatnou, a neposkvrňovalo jí názory, které se na ni nehodí.

Jiná kapitola Carpenterovy knihy jedná o ženě zotročené (Woman the serf). Podíváme-li se do dějin lidstva až do doby, kdy nerovnost mezi pohlavím byla věcí neznámou, zdá se, že byla žena ve své sféře jako roditelka lidstva, jako přednostka domácnosti, jako kněžka a prorokyně a jako účastnice na poradách kmene zrovna tak mocna, jako muž ve své sféře, ba mnohdy i mocnější. Leč po staletí bylo jí otroctví údělem. Příčinou otroctví tohoto byla lačnost po privátním majetku v moderní civilisaci; proto chtěl svým vlastnictvím muž nazvati vše, nač ruku vložil, — tedy i na svou ženu a učinil z ní kus movitého majetku, hříčku a otrokyni. Vnutil jí, aby uznala za svou povinnost jemu sloužiti, proň žíti a pracovati při tom klada důraz na její pohlavnost, jako by na ní mimo toto jiného nic nebylo. Zuří, neodpovídají-li její city citům jeho a sám věrnosti manželské ani neznaje přísně sebe menší nevěru

ženinu trestá ponechávaje jí toliko jednu volbu: žíti svobodně a to buď bezpohlavně nebo v hanbě, anebo za dovolenou rozkoš, pohodlí a dobré jméno zaprodati tělo i duši v doživotní otroctví. A žena přijala svůj úděl domácí otrokyně a vykonává bezplatně, za málo úcty a ještě za méně lásky bez reptání zapírajíc samu sebe veškeru malichernou domácí práci; anebo se zvrhla a oddala se parádě a modění, aby zaměstnala svou prázdnou hlavu a zalíbila se svému pánu, co zatím její mozek vysýchal, čas její skutečné impulsy a vlohy odvál a její zdravý názor na svět se zvrhl nevědomostí a lží. Že život ženin po staletí byl skutečnou tragedií, musíme uznati, pomyslíme-li, že jí bylo po staletí nésti němé břímě mateřství a že byla kolébkou i archou lidstva. Jak těžkým úkolem pro ženu jest mateřství, toho muž nedovede nikdy chápati, leč by tak činil intuicí jsa básníkem anebo umělcem. Proto však, že toho muž nechápe, není tragedie menší. Časy se mění, a v naší době rodí se žena nová, poněvadž otroctví počíná mizeti a to žena podobná té hrdé družce mužově, jakou byla od počátku.

Moderní věda nás učí, že fundamentálnější a primitivnější nervová centra a sympatický a vasomotorický nervový systém jest u ženy více vyvinut než u muže. Z těchto fysiologických rozdílů lze souditi, že jest žena primitivnější a intuitivnější tvor a že život pohlavní u ní hraje větší úlohu. Možná, že duch její není tak kosmický a tak rozsáhlý, za to veliké nepovědomé přírodní procesy leží jí jaksi blíže. Pro ni jest sexualita hlubokým posvátným pudem, ona zřídka jen pociťuje rozdíl mezi citem lásky a smyslným pudem, což bývá u mužů všeobecné a proto ženu samu se sebou do rozporu přivádí. Proto měly by býti ženy vůdkyněmi mužů u věcech lásky.

Kdykoliv se muž od své ženy odvrátil a jinam se zatoulal, vždy rád se zase vrací k ní, k svému domovu, kde hledá a nalézá klidu, rovnováhy, centra života a kde čerpá energii a inspiraci pro své úspěchy. Žena jest pro muže zosobněním vnímavé přírody, která mír poskytuje. Michelet o této věci praví: »Pro každého muže jest žena, kterou miluje tím, čím byla země svému pohádkovému synu, který položiv se na ni a zlíbav ji cítil se posílněn.«

Když si muž ženu podmanil, tedy se jí buď klaněl anebo ji otročil tak, že byla zpola andělem a zpola kreténem; směs slabých houbovitých citů, bez vyvinutého mozku. Zároveň ztratila žena kontakt se světem ostatním, poněvadž byla specialisována jen na domácí a sexuální život. A tak se stalo, že se ženy mužům a naopak odcizovaly a nesvedla-li je pohlavnost dohromady, chodili ve skupinách odděleně a mluvili tak, že jedni druhým ani nerozuměli.

Dáma, otrokyně a prostitutka to jsou tři typy žen, které doba zrodila. Nevím, která z nich jest bídnější a které se stalo největší bezpráví »Dáma« stala se emblemem majetku, loutkou, prázdnou modlou, znamením exklusivního práva, které má muž na její pohlaví, až se stala »dokonalou dámou«. A to vše kou-

pila si za zastřené otroctví, za zastřené opovrhování. Ženy stvořeny jsou k práci a k lásce, ale vychovány bývají na dámy, které celý svůj život naslouchati musí blbým žvastům mužů střední třídy a dávají si sloužiti ženami za plat zjednanými; — při pomyšlení na to až mráz obchází. Žena měšťanská a žena dělníkova žijí zcela odlišně od dámy; této muži slouží, ona jest ve službě mužově, který vydělává mimo dům. Jenže se stává služkou a vede život otrocký. Jen málo mužů pochopuje, jaký jest život ženy v domácnosti pracující; poněvadž si zvykli ceniti toliko své výkony jako práci snad také proto, že jejich práce z pravidla bývá zaplacena, kdežto práci ženinu považují za kratochvíli Zatím, jaká jest to robota! Zapomínají, že žena nepracuje osm hodin denně, nýbrž od časného rána do pozdní noci den co den po všechen život, což hubí její tělo i jejího ducha.

Třetí a nejbídnější typus ženy dneška jest prostitutka, o které se mluví, že žije v lásce volné, která však život svůj tráví v pustém vězení, v němž každé noci své tělo prodává! Nejen že jí celý svět opovrhuje, ale ona sama i sebeúctu dala v šanc! Takový byl osud žen, a kdož vypoví jak dlouho!

Muž, pán ženin, jako každý majitel stal se pánovitý, arogantní, bezohledný a sobecký, na ženě, jeho majetku, jeví se zase vlastnosti otrocké: lest, faleš, rafinovanost a nepoctivost. A tyto špatné vlastnosti ženiny vyvíjely se s jejím zotročováním. Poněvadž nesměla míti svobodné vůle, poněvadž nesměla přímo chtíti, — naučila se oklikou dosáhnouti svého cíle: falešným lichocením, předstíráním lásky, tedy zkrátka lží a podvodem, k čemuž jí tělesný půvab byl mocným pomahačem. Žena se zvrhla, ale zároveň muž poklesl. Moderní žena touží a musí toužiti po samostatnosti, po nezávislosti. Jest velmi na čase, aby se našel jiný modus, dle kterého by se měla obě pohlaví k sobě chovati a to takový, který by nebyl zastřenou žádostí po rozkoši, ale jehož podkladem by byla otevřená vzájemná přívětivost a ochota. Kdyby se docílilo vzájemnosti mezi pohlavími, nepřivádělo by volání žen po rovnosti filistra do šíleného vzteku, nýbrž rozuměla by se rovnost sama sebou. Že má žena slabší svaly než muž a že jest řada duševních prací, pro které má menší vlohy než on, jest známo; ale rovněž jest známo, že má pro mnohé věci větší schopnosti než muž. Tím se rozumí, že se obě pohlaví, pokud se práce týká, také doplňují.

Galantost a ohledy mužů k ženám, jedině z toho důvodu, že jsou neschopny duševně i tělesně slaby, musí ženy s indignací odmítnouti, protože jsou urážkou vůči jim. Ženy robotující mužům v domácnostech jsou nevzdělané a neuvědomělé a nad to prací zmořeny tak, že se nemohou k nějaké vyšší existenci povznésti. Ale až se existenční poměry změní, až se naučíme žíti jednoduše, až budeme míti domy s centrální kuchyní, topivem, prádelnou, čistěním, potom se budou moci také ženy probuditi ze svého ztrnutí. Žena musí sama přijíti k poznání, že může míti nárok na svobodnější život; na muži jest, aby svou družku k tomuto poznání vychoval. Neznám důvodu, proč by nemohl

muž přejati díl domácích prací a proč by nemohl část své inteligence věnovati vedení domácnosti. Rovněž nechápu, proč by žena, která by tím získala více svobodného času, nemohla za plat vykonávati nějaký úřad, aby penězi takto získanými mohla rozmnožiti blahobyt své rodiny. Přemrštěné diferencování práce mužské a ženské jest příčinou mnohého nedorozumění mezi ženou a mužem. Až se stane žena na muži peněžně nezávislou, nastane také lepší a poctivější poměr mezi ní a mužem, což nebude bez blahodárného vlivu na všeobecné dobro. Carpenter jest přesvědčen, že žena své svobody až na řídké výjimky celkem moudře užije, zejména dostane-li se jí řádné výchovy v ohledu pohlavním; proto revolta žen proti zotročování má do sebe cosi obrozujícího. Příliš dlouho byly ženy nuceny potlačovati svou individualitu, příliš dlouho byly pouhým mužovým přívěskem; chtějí-li míti vlastní duši, jest nutno, aby se učily bojovati a osvobodily se vlastní silou. Jest jim však též věděti, že odvaha a touha po nezávislosti jsou vlastnosti, které u otroka nerady bývají vídány; proto muž takové vlastnosti nazval neženskými a opakoval to tak dlouho, až tomu žena sama uvěřila. Neznám větší absurdnosti než nazvati ženu silnou a statečnou »neženskou«. Má servilnost oddaného tvora vůbec nějakou cenu?

Carpenter má za to, že by svoboda ženina mocně působily na vývoj lidského pokolení. Poukazuje k tomu, že u většina vyšších druhů zvířat a také u mnohých starých kmenů lidských muž volen býval ženou, samec samicí a to dle síly, krásy a udatnosti; to vedlo k vývoji ušlechtilé raçy, jak u člověka tak u zvířat. Když se potom v dějinách lidstva stala láska závislou na jmění, stala se žena hračkou v rukou mužových, začala se zdobiti a strojiti, aby jeho vkusu odpovídala, až se zvrhla a měla jen tolik ceny jako pěkná loutka.

Kdyby mne můj názor na ženu jakkoliv zklamal, tolik s určitostí mohu říci a v tolik věřím, že si žena nikdy za chotě nezvolí typu nečistého a bídného, aniž svolí míti dítky s nějakým lotrem. A tak, zdá se mi, že ženy v budoucnu založí lepší lidskou raçu, než jaká vytvořena byla naší kulturou založenou na kramářství a čachru. Přecitlivělé, hysterické stvoření, jaké z ženy naše civilisace učinila, není pravou ženou, vždyť příroda na ni vložila přetěžký úkol: mateřství. A aby žena byla s to zroditi silné zdravé potomky, o to se příroda rovněž postarala a učinila ji silnu; jen ženy degenerované jsou slabé a nervosní. Přes to, že citovost u ženy jest více vyvinuta než u muže, jest přece klidná vnímavost nejhlubším rysem její povahy. (P. d.)

O sv. Václavě.

Bylo nás poměrně málo z osmimilionového národa svatováclavského, co jsme šli navštívit svého patrona na královské Hradčany. Teď jdou touhy lidské jinými směry. Se čtyřmi taroky udělati ultimo; v mariáši ohlásiti stočtyřicet; tři tisíce karambolů v americké serii; dvacet golů v třiceti minutách; dvanácte tvrdých na posezení; dupák na Marjánce atd. Proto

je ti každičká postava po širokých schodech k hradu spoluputující sympatickou, tak že ani dosti tu a tam se ozývající známý ohlas druhého — totiž prvého zemského jazyka ti není protivným. Vyšší cíle vyrovnávají protivy.

Co pudí tu pestrohlavou společnost nahoru? Kolik jich tam jde z piety? Z náboženského citu? Ze zvyku? Z prázdné chvíle a z chuti po zevlování?

Směšná věru snaha člověka všechno hned chtíti odvažovati, rozpočítati, ale nedá ti to. Volky nevolky zpytavě pozoruješ snažíš se z pohledu, z posuňku, z řeči uhodnouti náladu a z nálady člověka. Mušličkou utvořenou snad z pěti slov změřiti moře.

Dva občánkové z venkova s mohutnými sukovicemi v obbí loketním zastavují se a rozhlížejí. Konečně jeden z nich mávnul rukou. »Poznávám Prahu. Stojí zrovna tak jako před lety, když jsem tu byl na výstavě. Tamhle na Letné (ukazuje na Nebozízek), jezdila první elektrika, ale už ji zrušili.« —

Hlouček vojáků stekl dlouhými skoky poslední schody a jako na komando zaráží: »Wo ist die Albrechtskaserne?« — »Die siehst du von hier nicht.« — »Also gemr weiter!«

Mladý párek. Tiše a klidně stojí u zábradlí. Mlčky! Pochopuji. Vždyť nejpěknější chvilky bývají prožívány mlčky. Ach, zmýlená! Párek nehledí na Prahu, ale sobě navzájem do očí.

Pražský řemeslník s rodinou. S ostrostřeleckým sebezapřením vynesl své pivní bříško — ovšem po etapách — až nahoru a utírá v modrý šátek svou oplešalou bohatými krůpějemi hustě obsypanou hlavu. Moderní trapista. Trýzní své tělo, aby tím větších došel rozkoší později tam — na Vikárce. »Pojďte, pojďte« pobízí svoje »sice nedostaneme místo.« —

A zase párek. Tihle se však už dívají na Prahu. Hluboké oči pod neforemným kloboukem bloudí v tajných neuvědomělých sympatiích po vížkách kostelních, stereotypní loutkový úsměv mizí z hladkých lící, zřejmě vidíš, jak dojem oděn slovným rouchem svatebním hledí proklouznouti pootevřenými rty: »Kamenné moře« ... — A ten vedle stojící sloup ze starého kostela se ani nezachvěl! Kolikráte, řekni mě, sloupe, slyšel jsi již tento falešný obraz a kolikráte jej ještě uslyšíš? Ubohý, třikráte ubohý! Ale snad se Perun nad tebou ustrne a srazí tě svým klikatým poslem dolů do té krásné zahrady, kde odpočíneš sobě na hebkém pažitě a kde tě bude uspávati v mramorových nádržkách v tajemných liniích se houpající voda. A neměj strachu! Městská rada tě tam nechá dlouho a dlouho spáti. —

Po náměstí kráčí černě oděná postava a táhne za sebou dlouhý, smutný řetěz. Řetěz se hadovitě vine a haraší po dlažbě neznámým bolestným až u samého srdce se usazujícím zvukem. A z toho harašení křičí na tě mrtvé, trpké ticho. Dlouhá řada hluchoněmých dětí. Všude okolo nich ruch, šumot, křik a smích a oni jdou tichem, samotou pouští. Nešťastni? Kdo ví? Což se i člověk v těch nejčistších chvilkách neutíká do samoty?

Než s proudem dále! Do přístupné novostavby svatovítské

podívat se, jak je vysoká. Toť snad jediný užitek, který si odtud dobří lidé odnášejí — nemějme jim to za zlé a hleďme udělati jiným místo. Prodrali jsme se nízkými dveřmi a jsme v kostele. To není ta tichá velebná prostora, jak ji známe z jiných tichých dnův, nýbrž jakási na pohled kalná, těsná průchodní síň, plná zvířeného prachu, profanního neklidu a těžkých šoupavých kroků. Mimo záda svého předchůdce nevidíš ničeho a jsi rád, octneš-li se u východu.

A teď půjdeme ještě do Vladislavské části, až nás tam totiž velkourození a slovutní pánové nad námi, lokajové pusti. I v tento den musí se dáti Čecháčkovi pocítiti, že je na cizí půdě, a ne jako host, nýbrž jako vetřelec, vandrák. Nechají půl hodiny dvéře zavřeny a když se lidu slilo značné klubko, teprve otevírají jednu půlku. Lid se tlačí, švy praskají, klobouky obojího pohlaví vydouvají se z ustálených forem, sukně se pouštějí a děti se chytají matek, dubové nárazům sotva odolávající křídlo se prohýbá — a v zadu stojí dva zkamenělí lokajové s talířky v rukou (zpropitné vybírají rovnoprávným mlčením) a v té prkenně nehybné tváři vidíš tu vnitřní radost, to největší blaho, které se zroditi může v této také lidské duši: moci kopnouti do člověka, a je-li to Čech třikrát kopnouti.

Jako v noci, když slunce zmizelo za obzorem, přece jeho paprsky vidíme se zachycovati na měsíci a odrážeti se k nám, tak se mně vždycky z těchto tváří obráží paprsky toho vzdáleného slunce milosti a benevolence. Sem pojďte všichni optimisté, které nedovedla přesvědčiti ani v dějinách uložená moudrosť, ani životní zkušenost, sem pojďte, postavte se před takového bělopunčošníka a snažte se uhodnouti, co si o vás myslí. Potom si to transformujte do měřítka dvacetkráte nebo třicetkráte většího a nabyvše tak správného pojmu půjdete vyhojeni domů.

Několik zvědavých pohledů po sálech sem a tam, několik hluchých vysvětlivek; jako stádo vás tam pustili, jako stádo zase vypouštějí. — Kam teď? Aha!

Daliborka! Hladomorna! Něco, co lehtá dobrého člověka až tam dole někde v nejhlubších útrobách. Však brzo po radosti. Obraťte se! Živá lidská zeď se kymácí u vchodu, dnes se tam nedostanete! Tak tedy domů! — Ze svatojirských kasáren zavznívá huronský řev soldatesky, snad schválně zjednaný na doplnění středověké iluse. A kdo by tomu věřil, že to tak řve a huláká naše vlastní drahá krev! Co se jí po šest let kázalo v národní škole, všechno to letělo za půl roku přes palubu v této škole života, která jest vydržována na státní útraty v dvojnásobném slova smyslu. Ještě několik kroků k bráně a jsme mimo vzpomínky. S Bohem, sv. Václave, ani jsem tě nespatřil, však ne svou vinou. Neviděl jsem ani tvého špaličku, na kterém jsi štípal dříví, ani tvé železné košile. Ani jsem si nesáhnul na drahokamy, jimiž máš svatyni vyzdobenu. Pochopíš snad a odpustíš. Až někdy mezi čtyřma očima zase si spolu pohovoříme. *J. Kalda.*

Zápisky.

Na politickém nebi českém měli jsme v poslední době některé zajímavé úkazy, jež zaslouží si, by si jich bylo všimnuto. Nejdůležitější z nich, ač ne dosti všímaný, jest změna vzájemného nazírání vedoucích stran (lépe vedoucí strany) českých a sociální demokracie i její nyní projevované vědomí národní. Měl jsem příležitost již v článku předešlého roč. »Rozhl.« (č. 40, Myslitel) ukázati na to, že otázka národnostní ve svém pojmu nemá nic činiti s otázkou sociální, jak dnes se pojímá a může býti nedotýkání se jí jenom plodem opatrnosti politické, by komplikací dosažení cíle nebylo stěžováno. Ale lze národnostní otázku jen tak pro taktiku docela odstaviti? Nebuďme na omylu, působivost její v dobrém i zlém smyslu ještě nepřestala, rozdíly i nevraživost národnostní tu jsou, nedají se oddisputovati a propuknou, kdy se toho kdo nejméně nadá (viz postup ústředního vedení rakouské sociální demokracie vůči československé s. d.). Jen spravedlivým upravením vzájemného poměru národností možno docíliti, že snad v budoucnosti bude na otázku příslušnosti národní pohlíženo jako dnes na příslušnost k té či oné církvi. A neblahé výsledky nynějšího boje: bezpříkladné sesurovění veřejného života, hluchota vůči důkazům druhou stranou předneseným, utlačování protivníkovo, bránění jemu nejen ve hmotném směru, nýbrž i v jeho nejnutnějších potřebách kulturních — jsou zajisté věci, nad nimiž humanita zplakati musí a za jejichž odstranění zajisté každý poctivý a opravdu pokrokový člověk musí se přičiniti ze všech sil. Ale nejde to jinak, než prostředkem svrchu zmíněným. A že my Čechové jako strana utlačovaná (aspoň zpravidla) nárok máme na podporu svých spravedlivých požadavků i se strany čes. soc. demokracie, musí i ji býti ne-li hned, aspoň průběhem času ze zkušeností na vlastním těle zažitých patrno zcela. Pak odpadne i klatba národní, jíž kdysi bylo tolik zlé krve způsobeno.

Českých líbánek s Gautschem je (?) konec — že je zde otaznik docela na místě, řeknou zasvěcenci. Ale dalo by se s ním jednat, kdyby upravil poměry jazykové aspoň poněkud spravedlivě, aspoň slíbil (že se ještě na takovou věc u nás něco dá!) universitu, a také trochu českých lidí jmenoval (to bylo by pro praxi hodně důležité) nebo některé lidi odstranil (to by snad bylo ještě důležitější). Kdyby již od těchto požadavků česká delegace ustoupila, propadla by nutně výtce směšnosti, jako jí propadne, spokojí-li se na trvalo s pouhým slibem druhé české university. Ale bylo by třeba více upřímnosti na schůzích voličských i v žurnalistice: nechci tím říci, že by bylo třeba vše, i tajnost taktickou, hned dáti na buben, ale přece aspoň lidem neříkati to, co patrně není pravda. Je v tom také kousek požadavku veřejné mravnosti, nám tolik potřebné, aby nebylo informováno nepravdivě, když už úplná informace z nějakého důvodu jest nemožná.

Říš. rada rozešla se 6. října pod dojmem myšlenky všeobec. hlasovacího práva a český sněm 10. října byl zahájen obrovským průvodem dělnictva a občanstva Prahou, z něhož deputace vyšla

na sněm k zem. maršálkovi kníž. Lobkowiczovi, aby odevzdala pamětní spis, v němž žádá se za všeob. právo hlasovací do sněmu král. Českého. Na říšské radě otázkou tou hnutou pilnými návrhy strany mladočeské, národně sociální, sociál. demokratické, posl. slovinských, rusínských a posl. Breitera, aby návrh na zavedení všeobec. hlasovacího práva byl projednán. Poláci, Němci liberální, klerikálové a Vlaši mluvili a hlasovali proti, pro všeobec. hlas. právo vyslovila se však veliká většina sněmovny, ač ne pro pilné projednání. Z Němců Dr. Lecher proti své straně mluvil pro ně, Dr. Ofner vyslovil se, že Němcům nezbývá než spojiti se s Čechy, kteréžto názor hlasitě vysloviti po posledním německém Volkstagu v Brně bylo odvážnou smělostí, posl. Daszynski zasypal útoky a výtkami vládu i dvorní kruhy pro jejich odpor tomuto požadavku. Nejhlubší a nejvěcnější obranu žádosti za všeobecné hlasovací právo přednesl Dr. K. Kramář. Skvělá jeho řeč vyvolala mohutný dojem a to i mezi dávnými odpůrci Dr. Kramáře, sociál. demokraty. Z Čechů jen agrárníci vyšli ze sněmovny nehlasujíce, ač v programu všeob. hlas. právo mají. Pro bylo 155, proti 114.

Několik krásných chvil bylo v Čechách. Ve Vodňanech označili pamětními deskami domy, v nichž obývali Julius Zeyer a Otakar Mokrý a dům, v němž se narodil Dr. A. Mayer, v Libáni rodný dům historika Dr. J. Emlera, v Třemošné u Plzně rodný dům V. Brožíka a v Týně n. V. Matěje Kopeckého. O takových poctách více ještě než vnější oslava a duševní účastenství zástupů váží sama myšlenka, trvale zachovati památku duchů zasvětivších pozemský život kráse a pravdě, myšlenka, jež skrytě vypučela v duchu jednotlivcově a tam již nezhasla, pokud nebyla vtělena i vnějšně. Oslavy 40letého pěstění a rozvíjení kleslé české samosprávy dostalo se zasloužilému býv. poslanci, okres. starostovi v Hlinsku, p. K. V. Adámkovi. — Mgr. F. Lehner, autor monumentálního díla Dějiny umění národa českého a četných článků v časopisech, věnoval svoji velikou knihovnu a značný kapitál na zřízení ústavu pro pěstování dějin umění, zavazuje obec, aby ústav umístila v klášteře sv. Anežky. — Prof. Wünsch věnoval své pozemky v ceně 100.000 K na stipendia pro studující gymnasia rokycanského, jež umístěno v nové budově.

Ničení živnostenské svobody. Na letošním sjezdu »Spolku pro sociální politiku« v Mannheimu spustil prof. dr. Schmoller kanonádu proti trustům. Maje před očima hlavně uhelný syndikát německý, vytýkal trustům řadu špatných vlastností. V první řadě jim bral za zlé, že sledují cíle monopolisační. Usilují o to, aby úkoj dané spotřeby děl se jenom jimi, s vyloučením všech jiných oprávněných a povolaných činitelů. Krátce před sjezdem mannheimským dokončil svou práci stálý živnostenský výbor poslanecké sněmovny rakouské. Práce ta vyvrcholila v uznání průkazu způsobilosti. Přes protest zástupců vládních rozhodl se stálý živnostenský výbor pro průkaz způsobilosti v obchodu, živnosti hostinské atd. Mezi snahami trustů, které prof. dr. Schmoller po zásluze karakterisoval v Mannheimu a usnesením se stálého výboru živno-

stenského o průkazu způsobilosti jest nepopíratelná souvislost. Trustový velkokapitál a živnostenská malovýroba jdou za stejným cílem. Tu i tam jedná se o to, aby omezena byla živnostenská svoboda, která, jak známo, tvoří konstrukci dnešního řádu hospodářského a právního. I trustový velkokapitál i malovýroba živnostenská usilují o to, aby soutěž byla omezena na míru nejmenší, jestliže snad nelze ji úplně eliminovati. Počínání trustů ukazuje, že hospodářský liberalism zapírá sám sebe. Zavedl živnostenskou svobodu, vytvořil s její pomocí věci opravdu velkolepé, ale konec konců deposedoval svou vůdčí zásadu. Asociace velkého kapitálu, kterým záleželo v první řadě na úplné a bezpodmínečné svobodě živnostenské, skončily tím, že provozují despocii vůči dělníkům, konsumentům a konkurentům. Svobodu znají jenom pro sebe. Všechno ostatní má býti od nich odvislé a existovati jenom z jejich milosti. Dělníkům nechtějí dovoliti, aby pomocí organisace byli s to výhodně prodati svoji pracovní sílu. Samy využívají koalice a organisace do nejposlednějších důsledků, ale pro dělníky nechtějí ji uznati ani v nejmenším. Z trhu výrobků vyhánějí nabídku a poptávku, která jest dnes regulátorem cen. Místo ní nastolují svůj diktát. Trusty vnucují jednoduše ceny. Tím konsument jest oloupen o možnost, aby svobodně obracel se při nákupu na toho, kdo poskytuje nejvýhodnější podmínky. Musí se obraceti jenom na jeden pramen a zaplatiti ceny, které jsou mu nadiktovány. Nejhůře jsou na tom konkurenti. Trust je buď utluče nebo vyvlastní. Nepřipustí, aby jejich soutěž kazila ceny. Malovýroba živnostenská viděla hned od počátku ve svobodě živnostenské své neštěstí. Viděla, že svoboda živnostenská jde k duhu hlavně velkému kapitálu a jest přirozeno, že všechna snaha její soustřeďovala se na tom, aby velkému kapitálu byla přistřihnuta křídla. Průkaz způsobilosti zdá se býti k tomu nejvhodnějším prostředkem. Živnostnictvo ovšem tvrdí, že chce býti průkazem způsobilosti chráněno pouze před fušery, ale to jest jenom výmluva. Ve skutečnosti jde o ochranu malovýroby před ničivou mocí velkého kapitálu a za tímto cílem spěje se návratem k cechařství, omezením živnostenské svobody. Klasickým dokladem jest strana křesťansko-sociální ve Vídni, která učinila si programem nejen vystupování proti velkému kapitálu, ale i proti jeho židovským představitelům a držitelům. A tak vidíme, že svoboda živnostenská podkopává se současně ze dvou stran. Velkokapitál i malovýroba živnostenská snaží se svědomitě, aby ze svobody živnostenské zůstalo co nejméně. Rozdíl jest jenom ten, že trustům tane při omezování živnostenské svobody na mysli zlato, kdežto živnostníci chtějí uhájiti jenom nahé živobytí. Tím však není nikterak řečeno, že by úsilí maloživnostníků bylo správnější než úsilí trustů. Chybují obě strany. *el.*

O ruských financích pruský vlád. rada Rudolf Martin vydal spisek »Budoucnost Ruska a Japonska. Má Německo pratiti útraty?« jenž způsobil rozruch tvrzením, že za deset až dvacet let nastane ruský státní bankrot. Již dnešní stav ruského státního dluhu $16^1/_2$ miliard marek budí prý obavy; vždyť prý Anglie se svou prastarou

kulturou nadělala jich teprve 30 a Francie 20 miliard M. Posledními půjčkami vzrostlo prý břemeno úrokové tak, že platební bilance ruská bude v následujících 10 letech vykazovati ročně asi 600 mil. M. minus, následkem čehož prý v tuto dobu zlatá měna se zhroutí. Stát nebude moci platiti úrok, tak že státní dluh za pět let vzroste na 25, za deset let na 30 a za třicet let na 50 miliard marek. Státní bankrot! Proti Martinovi se však uvádí, že největší věřitel Ruska, Francie, ač přechovává asi na 8 miliard ruských státních hodnot (nikoliv 11, jak uvádí Martin), zprávu o uzavření míru uvítala v Paříži bouřlivou poptávkou po ruských rentách, tak že kursy stouply o 6 až 8%; v kruzích francouzské haute finance panuje mínění, že Rusko jest dnes jediným státem, se kterým lze finančníku dělati obchod (to ovšem není Rusku ku chvále). K dosavadním věřitelům Ruska přivádí prý se i Amerika, kdež Witte prý získal sympatií. V Německu jest tou dobou umístěno asi za 3 miliardy M. ruských papírů, berlínský trh v nejbližší době bude ještě Rusku k službám a Martin také ruské státní dluhy uvádí bez hodnot, kterými jsou tyto zaručeny. Suma, jíž bude Rusko po válce potřebovati, nebude $8^1/_2$ miliard, ježto válečná náhrada odpadá, postačí asi třetina. Státní důchody ruské mohou býti zněkolikanásobeny, bude-li nynější vládní systém, jímž hájí feudální šlechta svůj prospěch, zaměněn moderním hospodářstvím. Zdanění velkostatků na Rusi jest nepatrné. Kromě toho poskytuje státu pro všechen případ nevyčerpatelné reservy majetek mrtvé ruky. *Kš.*

Průvodců po Praze přibývá. Spolek cizinců vydal českého, nyní německého průvodce Prahou. Prof. Hantich vydal Prague s předmluvou A. Denise. Ve sbírce Woerls Reisehandbücher v Lipsku vyšel čes. průvodce Prahou ilustrovaný za 30 h a něm. Illustrierter Führer durch die koenigl. Land. hauptst. Prag u. Umgebung, XV. vydání za 50 hal. s plány Prahy, seznamem ulic a 23 ilustracemi. České menší vydání je upraveno pro Čechy, německé pro Němce a pro ně jsou přidány 2 mapy, jedna s českými názvy ulic a druhá s německými. Třemi okružními cestami Prahou seznamuje průvodce se vším pro cizince pamětihodným. — Ve Woerlových Reisehandbücher vyšlo v poslední dobu: Höritz u. das Passionsspiel des Böhmerwaldes od K. Landsteinera, Führer durch kg. Bst. Budweis und Umgebung po 60 hal. a Führer durch den Bayerischen Wald u. die angrenzenden Gebiete des Böhmerwalder (Eisenstein a okolí) za 1 M. Všechny jsou pro turistu pěkně vypraveny, opatřeny hojností ilustrací a map, vše ovšem se zřetelem na turistu německého. České příručky podobné vyhoví nám po mnohé stránce lépe, ač hojností map a jich provedením se jim nevyrovnají. Tu jest příčina naše malost a daleko menší odbyt, než mají knihy německé, jimž dán jest nejen větší trh, ale i koupěchtivější odběratelstvo.

Ústřední banka českých spořitelen. V nedělní schůzi dne 8. t. m správní rady bylo usneseno předložiti mimořádné valné hromadě akcionářů, která bude ještě letos odbývána, návrh na zvýšení akciového kapitálu ústavu do K 10,000.000— jakož i návrh na změnu stanov s tím souvisící. Prospekty a pozvánky k upisování budou vydány co nejdříve.

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 1. LISTOPADU 1905. ČÍSLO 3.

ROZHLEDY

Děla a — děla!

Před několika dny, když čtenáři politických časopisů ráno zvědavě hledali zprávy ze sněmů v Praze a v Brně a jaksi zklamáni listy zase odkládali, jak tomu už poznenáhlu přivykli za poslední léta, kdy celé jednání sněmovní otáčí se na prázdno, ani si nepovšimli kratičké zprávy o dodávce několika děl na Černou Horu. Teprve po několika dnech, kdy zprávička se přesunula ze stručných telegramů do zpráv politických a tam poznenáhlu zahrocovala se polemicky, přečetli si ji čtenáři důkladnější. Většina se tehdy zajímala o potyčku mezi posl. Drem Plačkem a vedením klubovním, resp. posl. Drem Kramářem, rozhořčovala se na taktiku a vedení klubovní, odsuzovala, hájila, dávala rady a činila návrhy, vinila vůdce ze ctižádosti, zrady, krátkozrakosti a dobráctví, jak kdo uměl a dovedl. Celkem bylo jasno, že kdyby tí, kdo debatovali a se rozčilovali, vzali věci do rukou, vše by se jaksi obrátilo a Rakousko by konečně donuceno bylo dělati kalou politiku, alespoň lepší, než ji činilo posud. Jen kdyby poslanci . . !

Zpráva o dělech vyprávěla, že do Baru došlo a brigádníkem černohorským Martinovičem přijato bylo 50 velikých děl i s municí. A to vše prý Italie Černé Hoře darovala. Dar 1¼ mil. zl. rozhořčil Rakousko a ostrý vítr vanul z Vídně k Cetyni. Ale černohorská vláda dobrácky chlácholila, že to není dar, že prý děla sama objednala u milánská firmy. Však prý i jinde vyjednávala, ve Škodových závodech na př. Nuže, odpovídali ji, těch 50 děl ať není zpříma presentem zahranič. ministerstva italského, odkud však vzala Černá Hora 1¼ mil. zl. na ně? Dojista ne ze svých pokladen! A v tom měli snad trochu pravdy. V pokladnách černohorských jest vskutku vždy jako po svátečním uklidu. Ročně všeho všudy sejdou se do nich 2½ mil. korun a jak se sejdou, tak se rozejdou. Příjem 2½ mil. K, vydání 2½ mil. Pokladní hotovost obyčejně = o. Obchodní bilance roční jest pasivní, skoro také 2½ mil. K. Několik beranů, koz, koží, trocha vína, to je všechen vývoz, dohromady je toho ročně zase asi 2½ mil. K a dováží se za 4·8 mil. K. Státní dluh také kol 2½ mil. K. Že by se Černá Hora najednou tak zmohla, aby 2½ mil. K vydala na děla?

Nu, co nám po tom, myslili si čtenáři politických listů a hledali potěšení v polemických notičkách, zachvívali se rozkoší při zprávě o bouřlivé schůzi v hostinci u zlatého slanečka a zahloubali se do politiky Německa, Francie, Ruska. Však věru trojspolek je jaksi čím dál v interesantnějších okolnostech a vůbec na mapě

Evropy dějí se jakési změny. Kdo by se byl nadál tak zvláštních a nových seskupení? V Anglii oslavují sté výročí vítězství Nelsonova u Trafalgaru 22. října 1805 nad loďstvem francouzským a španělským, a veřejně se těší, že Francie nebude dnes už proto rozmrzena. Někdejší nepřátelství proměnilo se v přátelský svazek. Již loni probíhaly zprávy o francouzskoanglické konvenci a o úsilí Německa, aby se Francie konvence vzdala. Až i císař německý osobně demonstroval v Maroku proti ní. Válka mezi Francií a Německem byla letos na spadnutí. Anglie však slíbila Francii válečnou pomoc, bude-li útočníkem Německo, zahraničný ministr francouzský Delcassé odstoupil a tak zažehnána válka, ve kterou byly by strženy mimo uvedené tři ještě i jiné velmoci evropské. Především Italie podle 2. čl. smlouvy z roku 1883 byla by měla poslati vojsko svoje Tyrolskem k Rýnu Německu na pomoc. Zda by k tomu bylo došlo, když nyní za 20 let nepřátelství Francie a Italie se bylo změnilo v přátelství? Aféra mezi Německem a Francií byla zcela proti duchu Bismarkovy politiky. Bismark, aby Francie snáze zapomenula na zabrané země, kde mohl usnadňoval jí politiku koloniální. Více by mu již bylo po chuti napjetí mezi Anglií a Německem. Ale hotový svazek Anglie s Francií byl by přece neriskoval. Dnes však už jakýs svazek mezi Anglií a Francií jest, ale nejen pouze diplomatický. Oslavován byl právě v druhé polovině října návštěvou zástupců Paříže v Londýně a pozváním zástupců londýnských do Paříže. Mezi Anglií a Německem zeje za to chlad a mezi novinami vyměňují se štiplavosti. Přetřásá-li se v novinách ruských i anglických možnost ruskoanglické dohody, není to věru pro Německo oslazením nemilé situace. Anglii skutečně jako můra tlačí strach, aby se jednoho dne nedali Rusové pochodem do Indie. Na sever. hranici Indie je $4^1/_2$ mil. Afganců stále veličinou nespolehlivou i přes to, že světová moc Britanie platí tak malé zemičce 2 mil. K ročního tributu pro dobré přátelství! Platila by to (jistě vždy se studem na tváři), kdyby nebylo Ruska? Nuže, mluví se velmi přesvědčivě o dohodě Anglie s Ruskem tu i tam a leckomu to působí potěšení, kdo by rád viděl osamocené Německo. Může však možnost takové dohody působiti starosti leckomu také mimo Německo. Německo osamocené a odkázané jen na tradiční přátelství Ruska, kdož ví nerozpomenulo-li by se na berlínský kongres po ruskoturecké válce? Stará jizva, již tehdy zasadilo Rusku, není zacelena. Sen Kateřiny II. také není v jistých kruzích Ruska zapomenut.

Tak a podobně hovořilo se — mnohdy přidušeným hlasem — v kroužcích kol stolů v hostincích a u stolků v kavárnách. Ale vzadu v rohu seděl u stolu sám jakýs opuštěnec a hlavou táhly zvláštní myšlenky. Jemu neušla zprávička o černohorských dělech. Ano, Černá Hora je náš soused na západ, na sever, na východ. Válečná výprava Novým Pazarem k jihu měla by Černo Horu v boku. K čemu jen potřebují u nás nového válečného úvěru? 500 mil. K, ovšem p r v n í splátka. Další se přihlásí. Italie že by dala takový present Černé Hoře? Ovšem, Italie činí nároky na Albanii. Toť se rozumí, že je zdůvodňuje také historicky.

A dovedně si vede! Již dávno se roztrušují odkudsi zprávy, že katolická propaganda na Balkáně, provozovaná kláštery a misijními školami, je řízena z Bosny a Hercegoviny. Římská kurie pracuje tu společně prý se sousední katolickou velmocí. Praví se, že diplomati v Římě a v Paříži dobře znají organisaci této propagandy. Ale sotva. O čichu a bystrozraku diplomacie bývá nejvíce pravdy v anekdotách. Ale propaganda stojí peníze, velké sumy, přes to že i zástupy agentů dobrovolných pracují. Rukama mnichů a kněží světských docházejí zprávy do Říma o každičkém hnutí. Odtamtud opatřeny poznámkami a pokyny putují na vídeňskou nunciaturu. A tam prostřednictvím vysokorodých a mocných prostředníků docházejí svého určení a cíle... Mnoho se o tom píše v Německu a Švýcarsku, patrně pro poplach. Za to o italské agitaci ani muk. A přece Italie, tak rozhodně usilující o Albanii, snad nelení? Nu vida, hned těch 50 děl vyložených v Baru! Před týdnem stálo v novinách, že byl v Italii založen nový iredentický list. A v zápětí na to, že rakouská vláda odňala některému italskému městu na jihu vojenský referát a odevzdala jej vojenským úřadům. Ty dvě zprávičky mohou posloužiti hádance o dělech za výmluvnou ornamentaci. Ha, usmál se samotář. Procházka Pazarskem dála by se nyní za okolností podstatně změněných než r. 1879. Veliké je přátelství císaře Viléma ke všemu, co je mahomedánského. Po Allahu a sultánu jeho jméno je ve světě věřících nejoblíbenější. Když při okupaci Bosny a Hercegoviny r. 1879 vyslovil car poponěkud příkře Vilému I., že očekává, že německý komisař ve všem bude podporovati komisaře ruského, pravil prý Bismark, že jeho rada jest, míti vojsko pohotově. To byla jistě rozumná rada. A přese vše, co se stalo, neostýchali by se v Německu ani nyní jí se říditi. A kdo ví? Snad by ani nečekali, až přijde odněkud vyzvání v trochu příkrém tónu. Jenom že, v kterou stranu asi by pomořanští granátníci se dali na pochod? — Všechno se změnilo. Kvasí to v staré Evropě. Mezinárodní spolky a aliance se rozvazují a nové neurčité se potichu navazují. A kdyby zahoukalo těch nových 50 děl na Černé Hoře, ozvěna by asi odpovídala nejen od Urálu. —

Samotář ze snění se vytrhl. Politisující kroužky bavily se hlučně. Ale ne již politikou. Už všeho užily, co politika měla zábavného, všechna jména přetřepaly, všechna zákulisní tajemství prošťouraly. Teď kartami důstojně končil den a stůl hřměl jako dělo. České národní dělo!

Svody tendence.

Přišla na stůl kniha Anna Maria: Na horách. (J. Otto, str. 90).

Pět povídek z českomoravské pahorkatiny někde mezi Hlinskem a Němec. Brodem. Kraj: nebe a pláně; lid: chudáci, čteme hned na první stránce. Divný kraj! »Oči vidí na hodiny pole, luka, narezavělá pastviska s krtinami a zase luka. Jen sem tam v pláni stojí strom sám — nesmírný jako velká ruka k nebi zaťatá«. Velká ruka k nebi zaťatá? Symbol nespokojenosti a vzpoury, jak viděti

na letácích a listech dělnických v hlavních a průmyslových městech? Nebývá hezký ten obraz, čistě výtvarnicky nebývá hezký; jako symbol jest bombasticky prázdný, bez obsahu a jalový. Ale strom jako zaťatá ruka? Chce se vám říci, že to nevkusná afektace? Neřekněte to, pojďme dále, porozhlédněme se ještě po kraji. »Holá pláň se táhla kolem až kam šlo nebe« (24). Zcela holá asi nebyla, neboť »jeřáby kvetly podle silnice« (25) a »daleko bylo vidět po širé, vlnité pláni až k řídkému smrčí« (32). Kraj opravdu chudý! Narezavělé pastviny, plné krtic, střídají se s palouky, na kterých rostla ostřice a houpaly se bažiny. A nevlídný. Jen pár dní po sv. Václavu »řádil zběsilý, ledový vítr tak, že třásl okýnky, topoly lomcoval, na silnici zvedal bílý, sypký prach do výše člověka« (81), »orval se stromů žluté a červené lupení, třásl krytbou a po nebi hnal mrak za mrakem« (8). Z jara, na podzim i v létě někdy mlha leží u země, do větví a do duše tlačí (3). Bílá jako mléko je mlha a lezavá, že děti na pastvách hráz si urobí z drnu, k sobě si lehnou a jedno o druhé se hřeje (3). A s prvním sněhem přichází »hlad, pozvolný hlad do chudého kraje, kterému macechou je slunce a země« (9).

A jaký tam lid? »V pláni stlačená do kotlíku, prorvaná cestami a celá šerá v stínu« leží ves. Po plotech režné košile, červené sukně — a v otevřených dvířkách utahaná ženská u stavu.. A nic nevidíš, když jedeš vesnicí, jen slyšíš stavy tkalců jak drkotají« (3). »A děti! Dvanáctileté malé jako šestileté, velké hlavy a po tváři barvy popelavé. Promluvíš na děcko, už se třese a do očí se nepodívá a když přece, tak v zřítelnicích doutná zlost se závistí« (7). Spinavé, zakrslé holky chovají děcka uvázaná na šátek před chalupami, obílenými do modra a vzrostlejší na prahu síťkovaly... Hlíněné hrnce byly rozstrkané po kůlech plotu, aby vyschly a sem tam se třáslo slunce na peřinách jako mák«. A jak barákům z oken, tak lidem z očí zírala jen lopota a ostatní, co ji provází.

A ještě ty děti! »Bledé zakrslé děti tkalců, uvyklé světnici, které ještě za tmy vstávaly, aby cívky navinuly a ve škole potom v stoje při čtení usínaly, děti se krčily k sobě do koutů a do chlívků pod žlaby mezi králíčky. Jen trám zapraskal, už sebou trhly, že přijde máma nebo táta je stlouci«. V chalupách děcko houpe v loktuši menší děcko, děcko kozu dojí, děcko síťku plete, děcko deku vroubí... A oči všech těch dětí jsou jako staré. Děcka mezi chudáky ještě větší chudáci, rodí se a rostou bez mládí a radosti z něho. Rostou v ovzduší, kde »Hřích ukrývaný s nenasytnou Bídou. Vášeň se zahryznutými zuby do spodního pysku a chvějícími se nozdrami« a Žebrota dravá a nahá. V tom rostou ty »děti, takové malinké, bezbranné, se slabými kostičkami a vlastně ne děti. Štěňata i koťata si hrají, ale děti chudých si nehrají.« Jen staří užívají. V židově hospodě v sále vidět »babky scvrklé, dědky škaredé, ženy s outěžkem, holky jako maliny, chasníky furiantské pohromadě. Všichni měli v uhřátých tvářích oči krví podlité a všech nepříčetné ruce bily a smilnily. Ven dveřmi do čerstvého vzduchu páchl pot, špína, žluč a krev« (5). Ves leží v stínu »jako hřích, který nesmí na světlo boží. V krajním baráku umřel ženě

muž bílým utrejchem pro koně, naproti do týdne muži žena... Serbus pod oknem ve vlastní zahrádce má děcko dcery zahrabané« (24). A krejčířka »do slova při křtu svého posledního do očí řekla manželce svého milovníka nad peřinkou: »To je s kmotříčkem« (34).

O pohřbu Drahošově žena jeho Adna »silná v ňadrech, jiskry v očích a lesk na zubech — žádostivá! náruživá!« (27), jež ráda šenkovala sedlákům a chasníkům — když se k pohřbu pohřebníci sešli a se napojili, ženy v tváři od kořalky hořely a muži zamlkle kouřili u stolů přeplněných hliněným nádobím a Adna synka jediného devatenáctiletého Francka, jenž má oči stejné s čeledínem Štrofem, vůbec živý obraz čeledínův a ne tátův syn, vyhnala ze sednice, usedla těsně podle Svobody, rameno na rameni. Svobodovi přezdívali urputníků a zuřivců. Adna pět slov s ním ještě nepromluvila o samotě, ač už měsíc od stolu k šenku po ní kroutil krk a oči. Teď si Adna zavdávala z jeho sklenice a špulila k tomu pysky červené do krvava jako nejmladší mladice a ještě která je k radosti světa. V tu chvíli nemyslila s hněvem ani na živého ani na mrtvého, jen tiše se držela podle Svobody zatím uchlácholená jako kočka, když se hřeje na kamnech. »Tak, tak, Aničko«, povídal. »Na matky Boží jsi teda vdova?« a k její ruce pod zástěrou dal svou kostnatou. A Adna držela celá jako potěšením ztrnulá. — Náhle světlo udělalo se ve dveřích, kněz v nich stál... Za ním dveřmi pootevřenými z čerstvého vzduchu zvonila hrana tink, tink, tink, jasně a dlouze. Adna sebou trhla, na kolena se svezla, prudce hodila černýma rukama: »Dalida.. copatá Dalida a zubatá! tak jsi mne pojmenoval můj manžele! Kam jsi se se světa poděl.. A teď aspoň vidíš, zrovna On, Pán, náš Pán Milostivý nechtěl, abys byl se mnou v jedné chalupě pospolu. Však jsem taky hříšnice Rodičce boží i oleje i másla z jalovice donesla do lampičky.. A palec jsi mně chtěl uhryznout. A ne mně, Marjáně si se potom přiznal, že jen proto mně zůstal pátý na ruce, protože jsi na kost přišel..« (39). Polokruhem obstoupily zmatené, napilé ženy Adnu, když s mrtvým manželem staré účty pořádala. Dvě, Čejka, drobná žena serbusova s obličejem jako zmuchlaný hadříček, a těhotná holka ji vyvedly z chalupy. Rakev stála venku pod kolnou. Naložili ji na vůz. K rakvi byla řemenem přivázána soška Panny Marie v modré tunyce s krátkýma nohama... Rychle, co bylo, odzpívali a odmodlili, jen cesta už je čekala k hřbitovu v druhé vsi. Z nenadání oběma pažema vdova se chytla za drva nad žebřinami, vyhoupla se a rozkročmo sedla na rakev za sošku jako na koně. »Dolů s ní«, křikl kněz jedině příčetný, ale nikdo nehnul ani malíkem... Francek švihl lehce do hřívy a Adna na rakvi se schoulila, jako by tíží svého bujného těla mrtvého ještě dobře umáčknout chtěla... V čele průvodu nesl hnědý chlapeček odřený křížek s vlající pentlí a hned za vozem šly zpěvačky, první sešněrovaná těhotná holka (už zase?), která měla skoro bílé vlasy a řasy. Na plotech se natahovaly děti a o bílé chalupy opřeny ženy v šmolkových a červených sukních hleděly vyjeveně za průvodem... Za zvonicí se utrhla koza z harasové šňůry, vběhla do průvodu a ošklivá ženská s děckem na ruce jí se zlostným spěchem

vtáhla do dvírek, jen aby jí nic neušlo... U kříže na rozcestí o modrý plot opřená, čekala na průvod Marjána... O krok ji přešli, když prvního serbusa, který už v stáří málo snesl, jeho prvního kořalka na skalku hodila ústy k zemi, až se mu červeně zbarvil chuchval starých vlasů. A když si šátek s ucha odhrnula Marjána, tak slyšela, jak (serbusova žena) Čejka brebentila: »Doma budeš říkat, raubíři to udělali synovi!« a celý houf pohřebníků se smál. »Vždyť moře vypil jedno nebo dvě!« křikl Moučka a zlehka jako školák skalku přeskočil krví zbrocenou. A tak dlouho jak viděti bylo pomalu se hýbající vůz a houf lidí za ním, tak dlouho slyšeti bylo výkřiky, slova a po nich vždycky nepřičetný smích, který se táhl plání...«

Bída! Bída! Zajisté posteskl si čtenář této tenké knížky! Mnoho bídy bylo by lze ještě z ní citovati. Není chuda na zahanbující děje, neslýchané výjevy a odporné scény. Chce vypravovati o nelidskosti a neřestech Chudoby, chce důtklivě a nezapomenutelně vštípiti sociálnímu svědomí doby své sensační objevy a přísterné dokumenty. Jsou chudoba a proletarisace, jak praví sociální politikové a národní hospodáři, zdrojem mravní zkázy lidu a takový chudý tkadlec v horách co jiného je než proletář? Kterak žije? Ne-li hůře ještě, než nejnuznější v městě? A jaké práce koná? Jak tažné zvíře zapřahá se do vozu, pluhu, bran a nesmí zříkati se práce nižádné. Nelze nadíti se do této chudoby a bídy všeho? Vší neřesti a odpornosti? A neukládá sociální duch doby, každému, i spisovateli, a jemu především, aby těchto stínů současnosti nejen nezanedbával, ale zvláště si jich hleděl, ano je sesiloval a zdůrazňoval? Hle jaký rozdíl nazírání za celá tři desítiletí! Přečtěte si tento pohřeb na vsi, napsaný skoro před 30 lety:

»Přišel z rána hrobař přines máry, přišli zpěváčkové s hudebníky. Lidé z vesnic obou — ztichly sváry; — by se zachovaly staré zvyky, místo vdovy starosta dal vodky všem, co přišli, připít ze skleničky.

Tu se žáci dali do písničky, v rukou partesy a na nich notky. »Tak už mám, vy drazí moji známí, tak už mám se rozloučiti s vámi. Hrob mi vykopali do té země, aby nemohly mé děti ke mně. Uskrovněte pláče; k Bohu spěchám, a vás moji přátelé tu nechám. A než z domu vynesou mé tělo, zapomeňte, co kdy zlého chtělo. Všecko tedy, drazí, odpusťte mi, a co patří zemi, dejte zemi. Pojďte sem, vy milé moje děti, vštipte sobě tvář mou do paměti. Už jí neuzříte; choďte za mnou, ach, o vás mám starost přenáramnou. Vyneste mne, hoďte na mne hrudu, pod zelenou poduškou spát budu, do soudného dne snem věčným zmámen. Poroučím vás Kristu Pánu. Amen.«

Dozpívali, ženy v pláč se daly. Zdvihli máry, vdovu musí vléci. »Ach jaké jen staly se to věci!« stále volá líce v šátek halí. Pomalu tak s rakví vyšli v cestu, an tu za průvodem s křikem běží chlapec bosý, rozházenou vestu, bez kabátu, úzkost vlas mu ježí. Obrátí se k němu matka vdova: »Jdi můj hochu, nemáš nové šaty. Pohleď sem! To truhla tatínkova, a jdi domů!« A hoch steskem jatý schulil se, pak na plot vylez sobě, kady bude chodit k otci v hrobě!

Rozlehly se širým polem trouby, rohy plechové dva zazvučely svaté žalmy jako z duše hloubi s touženim, jež srdce na dvé dělí, mužské hlasy dva to lkaly nízce přes ta pole, na nichž jetel voní, až k těm lesům, nazpět k tiché vísce. V Moklíně i na Hlohově zvoní, na věži též, kam jdou do kostela, zvonice se hrajíc rozzvučela, zvuky hlaholivé klenbu nebe jak by lámaly a vedle sebe po nebi jak hlavy andělíčků obláčných se kupí, hledí k zemi. V poli smekli zbožně klobouk ženci. Průvod pak se modlí na růženci. . .«

Jaký ohromný rozdíl v pojetí, postřezích a detailech pohřbu u Anny Marie a tohoto pohřbu, vylíčeného záhy zesnulým a dosud nenahrazeným Jos. Jakubcem. Jest ovšem veliký rozdíl v básnické mohutnosti obou. Jakubec, kdyby nebyl zemřel tak mlád, byl by asi stál vedle Alše a Smetany jako nejčeštější básník, nejčeštější v tom alespoň smyslu, že jako on nikdo nedovedl vylíčiti kouzlo a vůni české vesnice a duši našeho venkovského lidu. Ale přes to zřetelně mluví tu rozdíl dobový. U Jakubce vše idylicky souladné a smírné, poetické, u Anny Marie příkře disharmonické, na odiv vypjaté a křiklavě zveličené. Netřeba znáti vesnici, kde Anna Maria sbírala své dojmy a činila své poznámky a můžete klidně říci, že přehání a nadsazuje, že ani správně necharakterisuje, ani neproniká hlouběji k podstatě a jádru svých lidí a jich osudů, zachytávajíc hned ten hned onen rys, ne protože je podstatný a umělecky nutný, ale protože je literárně vděčný, působivý, překvapující a chtivý, jejž nad to ještě autorka sesiluje až do groteskności. Naproti tomu jaká u Jakubce pravda, jaké vystižení nálady a prostředky jak jednoduchýn.i! Ovšem že Jakubec znal českou ves, dlouho, oddaně a stále žil duší lidu a znal jeho poesii a umění, kdežto Anna Maria hledí na ves turisticky cize a velkoměstsky povýšeně a zmocní se jí jako oběti své literární ctižádosti. Když i to tedy máte na očích a připíšete ve prospěch Anny Marie vše, co z tohoto důvodu připsati lze a co připsati nutno, octnete se u jiného zásadního rozdílu mezi ní a Jakubcem. (Postačí na posouzení úplně to, co bylo z Jakubce uvedeno).

Zmínil bych se však ještě o charakteristickém pro naši dobu pojetí chudoby. Sociální tendence staví ji úmyslně do světla nejčernějšího jako zdroj neštěstí, špíny a neřesti. U Anny Marie tento názor tak výhradně převládá, že zpříma cítíte její radost z každého nového objevu, jejž po té stránce učiní, a že vidíte její snahu, dojem co nejvíce stupňovati. Ti lidé tam na horách nemají v sobě dobré žilky, zvířeckost snoubí se s hloupostí a obmezenost s podlostí. Mrzák Marjána, jež nemajíc nohou vleče se jen po rukou a »jako pes lačný, který na sousto čeká« (99) slídí očima po sousedních oknech, aby zvěděla o nějakém hříchu, jenž se tam ve skrytu páše, je symbolem lidu toho. Ale nemá pravdu Anna Marie. Chudoba a materielní nedostatek nejsou jen zdrojem špíny a neřesti, ale rovněž, a v míře daleko větší, plodnou školou života, polem heroismu, chrámem vznešených ctností, sebezapření a sebekázně. Vyrovnávací tendence sociální, jež po stránce politické nutně soustřeďují své úsilí především na úpravu materielní jakožto základ a

podmínku nápravy duševní a mravní, zaslepily tolik dnešní umění, že ve hmotné úpravě zří počátek a konec všeho. Ale tendence, která je zcela na místě v politice, jest nemístna v umění. Zavádí je tam, kde přestává umění a panuje pouze sensace, i sensace pro sensaci, literární sport. Proto je to obraz venkoncem nepravdivý, jejž Anna Maria nakreslila. Jednotlivé rysy, části, podrobnosti, ostře zachycované smysly a sesilované představou a obrazem, odpovídají čemusi reálnému a budou z části pravdivé; ale obraz sám je nepravdivý, ježto nemá vnitřní jednoty a organisace. Anna Maria netvořila. Tvořiti jest: svoji ideu vyjádřiti, ztělesniti. Té idey zde není viděti, onoho principu duchovního, jenž z aktů a dokumentů tvoří historii, z příběhů policejní kroniky, soudní síně, z anekdot letního pobytu vytváří povídku, novelu, román jako díla umělecká. Co je tu, toť pouhý chaos smyslových vjemů, anarchie představ a obrazů chmurně podbarvených, pouhý materiál pro umělce a teprve látka pro duchovní krystalisaci. Neuvědomovati si toho a vrhati náhodou sebrané vjemy a skizy do světa jako dílo literární, jest zjev velmi nápadný, zpříma charakteristický pro dobu i umělce. Tam kde základní pomysly života a světa jsou zvyklány anebo zcela roztříštěny, kde není živých jednotících ideí, ne ideí libovolných, ale ideí základních, utíká se umění k pestrosti vnějších postřehů, jež jako tkanicí ovinuje běžnou denní tendencí v jakýs takýs celek. Taková tendence v umění jest pak pouze projevem rozpaků, vyznáním agnosticismu, popřením sebe samy. Jen taková tendence může necítiti ledového posměchu, jímž provází obrazy strasti a utrpení, jež sesiluje a vzmocňuje přece jen za tím účelem, aby probudila soucit: neboť ve svém jádru jest ona odporem v sobě a popřením sebe. Tím nebezpečnějším, čím sama je hlasitější. Srovnejme, jak líčí pohřeb Jakubec a jak Anna Maria, pohřeb v prostředí skoro na vlas stejném (u Jakubce pochovávají tkalce z baráčku)! Annu Marii svedla tendence tak, že to, co napsala, je nevkusná, ano nemožná maškaráda, ne však pohřeb. Na všech stupních civilisace jest pohřeb nejen projevem piety, ale kultem. Již u primitivních kmenů jest funkcí sociální. Zvyky a tradice pohřební jsou ustáleny, závazny a posvátny. Takové sociální formy trvají sta a tisíceletí, i když z nich vnitřní smysl vyprchal. V žádné společnosti lidské posud nebyly a nejsou narození a smrt příležitostí k blasfemiím. Právě ve společnosti propadlé zkáze a rozkladu, jakou zobrazuje Anna Maria Na horách, budou ve změti a neurčitosti všech vztahů mravních funkce takové, jako je pohřeb, trvati ve formách ustálených a nedotknutelných. I když jedinec sám o sobě jest ochuzen citově a mravně, tak že jest pouze jednotkou pudů a smyslů tělových, podléhá sugesci společenské, a tím více podléhá, čím je ubožší, čili jinými slovy: pokleslejší. Scéna pohřební jest takým pochybením uměleckým, jakým bylo by v malířství zobrazení člověka v posici, ve které by ani dle zákonů tíže a své organisace, ani dle samých vztahů na obraze udržeti se nemohl.

Nic není obyčejnějšího, než tendence v umění. Nic mladým umělcům nezdá se přirozenější. Nic však také není nebezpečnější.

Tendence silou odstředivou zachycuje se na všem, co zří kolem; nemá-li však protiváhou sílu dostředivou a jednotící, hrozí nebezpečí vyšinutí. Proto škola umělcova začíná léty učení, Lehrjahre: to jest poctivým a skromným vystižením svého objektu. Pak nastanou jeho léta zkušební: Wanderjahre. Spisovatel spoléhající jen na bystrost a svěžest svých empirických postřehů a nepodstoupivší těžký a trudný zápas o vlastní přesvědčení životní, byl by umělecky neplodný. Tvořiti lze jenom z vnitřního přesvědčení. Názory lze snadno přijímati a odkládati jako kabáty. Ale přesvědčení, to klíčí jen v hloubi vlastní bytosti a tam jest nutno je opatrovati, aby vyrostlo a vyspělo. Kdo však potom jako umělec chce dojíti vykoupení, nezalekne se a půjde svou křížovou cestou a nebude se odříkati ani Golgoty. Jsou známy strašlivé fáse duševních krisí Tolstého, katastrofa Dostojevského, životní tragedie Balzacova a j. — T. zv. názory jsou zbožím laciným, čím jsou modernější, tím nebezpečnějším. Svádějí na scestí a nechávají ve chvíli rozhodné na holičkách. Sociální tendence doby jsou takovými moderními, nebezpečnými názory pro ty, kdo se jich pohodlně a bez jakýchkoli obětí hledí zmocniti, jako kytičky pro knoflíkovou dírku. Tak veliké a vážné problemy nedovolují sebou zahrávati. Jakubec žil starým, tradičním duchem, ale vší osobností a poctivě. A proto vedle čistě lidské i struna sociální zvučí a lká v jeho díle. Její vibrace nedoznívají a nerozplývají se hluše, ale přecházejí z nitra do nitra, rostou a šíří se jako kruhy na nekonečné hladině. Umělec může se na problémy nejvyšší, a to jsou i sociální, odvážiti, když překonav léta učení a zkušební zmocnil se svého života a z něho učinil své největší dílo umělecké. Takové sebeumělce vychovává však i chudoba, dobrovolná i nucená. A proto mezi umělcem a takovými lidmi Na horách bude vždy živé dorozumění a pochopení, tím hlubší, čím výše umělec vyrostl. *P.*

Německá hudební literatura.

Richard Wagner an Mathilde Wesendonk. Tagesblätter und Briefe. (Nákladem fy. Alexander Duncker). Tři osoby zasáhly neobyčejnou měrou v život Wagnerův a právem lze říci, kdyby jich nebylo, že by umělecká dráha Wagnerova byla se brala jiným směrem; jsou to Liszt, král Ludvík II. bavorský a Cosima Bülowova, dcera Lisztova. V době však, v níž Wagner dvě z těchto osob ještě neznal, krále Ludvíka a Cosimu, a v níž od Liszta svým vyhnanstvím byl odloučen, tedy v období curyšském (1849—1859), připadla Matyldě Wesendonkové význačná role v jeho životě. Choť bohatého kupce Wesendonka měla vynikající vlastnosti duševní a schopnost chápati Wagnerův svět myšlenkový. Umělecké individualitě Wagnerově bylo porozumění takové nutností podmiňující práci další. — Sbírka dopisů vydaná prof. Wolfgangem Goltherem (10. vydání svědčí o chtivosti čtenářstva) podává historii této lásky Wagnerovy. »Nemohu chápati jinak ducha hudby, než v lásce«, řekl jednou tvůrce Tristana, a toto motto bylo by lze vždy nadepsati nad kapitolu o jeho láskách. Jeho neklidné srdce, vznětlivá duše a prudká krev hledaly nové

vzněty a nové inspirace v přátelství a lásce. Poměr k pí. Wesendonkové vedl ke komposici Tristana, jímž Wagner vyslovil divoký stesk, touhu, bol a lásku Tristana. Wagner sám označil Tristana za jejich společné dítko bolu a vliv Matyldy Wesendonkové vyznal slovy: »S Tebou dovedu vše — bez Tebe nic.« Wagner přál si, aby tato sbírka dopisů jeho byla zničena: přítelkyně jeho (naroz. 23. prosince 1828, zemřela 31. srpna 1902) zachovala je však budoucnosti a vydala je tiskem.

Felix Weingartner »Die Symphonie nach Beethoven«. (Nákladem fy. Breitkopf & Härtel, Lipsko). Z moderní generace skladatelů německých není hned tak někdo klasifikován pro úkol, napsati přehled a vývoj symfonické tvorby jako Weingartner, geniální dirigent, nadaný symfonik a talentovaný skladatel, jenž vynikl v obou směrech symfonické tvorby, o niž promlouvá jak v hudbě absolutní (napsal 2 symfonie G-dur a Es-dur), tak i programové (napsal symfonické básně »Král Lear« a »Die Gefilde der Seligen«). Také knihu svou rozděluje ve dvé oddílů, z nichž prvý věnován symfonii a druhý symfonické básni. Krátký úvod reprodukuje prvé začátky symfonie Haydnem, jenž kolem r. 1760 psal své první symfonie, až do r. 1823, kdy vznikla Beethovenova devátá, tedy periodu pouhých 63 let, v niž uskutečnil se velkolepý vývoj tohoto druhu hudební formy od prosté veselé hříčky až k vznešené tragedii. Přes tři čtvrtě století uplynulo již od te doby a do dnes stojí tu Beethovenovo obdivuhodné dílo jako vrchol symfonie. Od tohoto mezníku probírá Weingartner hlavní její representanty: Schuberta, Mendelssohna, Schumanna, Brahmse a Brucknera. Také z cizích národnosti přední jména. Pak obrací se k symfonické básni a ve jménu Berliozově nalézá a sleduje prvé boje o novou myšlenku, prvé zápasy o upíranou originalitu. Lisztovy symfonické básně jsou dalším krokem nového tohoto směru, jenž vykazuje smělé pracovníky v Richardu Straussovi a Gustavu Mahlerovi. Z českých skladatelů nemohl autor nejmenovati Bedřicha Smetanu a jeho cyklus »Má vlast«, jako skladatele podléhajícího přímému vlivu Lisztovu (»Vltava« jest mu krásným dokladem, jak dalece lze sloučiti popisný program s krásnou hudbou) a zároveň zaznamenává také jako kuriositu obrat v uměleckém nazírání Dvořákově, jenž po svých pěti symfoniích obrací se k modernímu směru hudby programové a píše pět symfonických básní. Prvé symfonii Sukově dává epitheton prvotiny prozrazující veliký talent. — Kniha Weingartnerova, již člověk rychle přečte, poněvadž se zájmem, dochází k několika pevným závěrům, jimiž specifikovati lze nynější stav hudby symfonické. O oblibě její svědčí i druhé vydání ve dvou letech.

Max Chop »Richard Wagner«. (Nákladem fy. Arthur Parrhysius, Berlín). Jest to prvé číslo sbírky »Vademecum für den Konzertsaal«, jejíž účelem jest seznamovati koncertní publikum s význačnými zjevy hudby koncertní, ne však v podobě obvyklých »průvodců« a komentářů, nýbrž ve formě slučující hudební výklad o díle s historií tvůrce. Svědomité a zevrubné objasnění myšlenky skladatelovy má vésti k plnému pochopení interpretace. Zdá se.

že sbírka nesetkala se s takovým rozšířením, jak nakladatel její předpokládal (ač nepatrná cena — 1 marka za 240 stran kapesního formátu úhledné úpravy — by rozšíření mohla podporovati), neboť zůstala při jediném svazku, jenž vyšel již v létě loňského roku. Obsahuje uvedení k ouverturám Wagnerových oper a pojednává také o »Prstenu Nibelungově« a »Parsifalu«. Není to hluboké dílo samostatné invence, nepodává také nic nového — spočívat na citátech z nejrůznějších děl Wagnerových i o Wagnerovi — účelu, jemuž jest určena, dobře však poslouží.

Paul Marsop »Musikalische Essays«. (Nákladem fy. Hofmann & Co., Berlín). Prací Marsopovou (první vydání r. 1899) učiněn první pokus v německé literatuře před tím málo rozšířeného genru: umělecké essaye, jak ji odedávna již pěstovali spisovatelé angličtí na základě esthetico-kritickém. Essay, propracovaná literární studie, spočívá na přísně vědeckém základě, ovládá však vybrané thema formou volnou odpovídající vyvolenému námětu a činí je přístupným snazší srozumitelností i vrstvám širším. Němcům nescházelo ani před Marsopem »essaystů«, avšak pojednání jich měla ráz příliš učený, laiku téměř demonstrativně se uzavírající. Slovo, které pronesl Vischer, že »esthetika jest teprve v začátcích«, platí především pro esthetiku hudby. Tempo, jímž německá hudba postupovala v době, v níž stala se teprve pravým uměním veřejnosti, bylo tak rychlé a vlny hudební tak vysoko přelévaly esthetické niveau všeobecného vzdělání, že vážná hudební kritika nemohla s nimi udržeti stejný krok. Neodvislost svoji, dokonalé ovládání látky a neomezenou svobodu literárního výrazu musí si teprve vybojovati. Ve smyslu toho, co bylo řečeno, pohlížeti jest na knihu Marsopovu jako na pokus, který má vyvolati samostatný názor čtenáře a vytvořiti vlastní jeho úsudek. — Jednotlivé kapitoly nadepsány jsou: František Schubert-skladatel budoucnosti, K dějinám operety, Úkoly německých operních divadel, Lyrika Schumannova, Bibliotheca Faustiana, Johannes Brahms, Mozart-mistr rokoka a Hans Bülow. Autor náleží k nejduchaplnějším německým hudebním esthetikům a essaye jeho mají vysokou hodnotu uměleckou. Skvělá dikce, hloubka myšlenková a novost stanoviska jeho při probírání se charaktery jednotlivých hudebních hrdinů jsou vlastnostmi, jimiž úspěšně odlišují se od všednosti a prostřednosti běžné produkce z oboru hudební literatury.

Musiol-Hofmann »Musikgeschichte«. (Nákladem fy. J. J. Weber, Lipsko — illustrovaných katechismů sv. 80.) a Dr. Walter Niemann »Musik und Musiker des 19. Jahrhunderts bis zur Gegenwart in 20 farbigen Tafeln«. (Nákl. fy. Bartholf Senff, Lipsko) jsou dvě díla, jež jasně dokumentují macešské nás odbývání ve všech téměř knihách německých, podávajících přehled neb dějiny hudby, kdež nezbytně dotknouti se musí i naší historie hudební. Co tu podáno nesmyslů (jako na př. Semetana, Zedenko Fibich, Skuherky, Brendl, Dvořák komponoval dle Musiola operu »Der Teufel und die wilde Katze« = »Čert a Káča«, atd. po stránce slovní a pravopisné, nehledě k neúplnostem a směšnostem věcným), jak praneznáma jest takovému pisateli

česká hudba a to nejen ve svém rázu, nýbrž i skladateli a jmény, jež zná dnes již celý svět, to není již omluvitelnou neznalostí, nýbrž trestuhodnou nedbalostí a lhostejností ke všemu českému, jež vyžaduje z naší strany nejdůkladnější odvety.

Musikbuch aus Oesterreich. Redigiert von Richard Heuberger. Ročník prvý. (Nákladem fy. Carl Fromme, Vídeň). Publikace tato jest ve velkém tím, čím v malém pro naše hudební kruhy jest »Kalendář českých hudebníků« vydávaný již řadu let fou. F. A. Urbánek. Vedle statistických dat (lexikon živých i zesnulých rakouských skladatelů, přehled literatury, novinek koncertních a operních, obraz celého hudebního života ve všech větších městech Rakousko-Uherska a hlavních měst ciziny, obsáhlý adresář), které tvoří nezbytnou a důležitou součástku praktického jejího použití, obsahuje publikace ta pět studií trvalé ceny. Jsou to »Beethovens Verhandlungen betreffs einer Gesammtausgabe seiner Werke« od Dra F. Bischoffa, Die Bibliothek Brahms (Dr. Eusebius Mandyczewski), Hugo Wolf-Miszellen (Dr. E. Decsey), Leonhard Lechner (Oswald Koller) a »Ein Alt-Wiener Konzertsaal« (Dr. Max Vancsa). Črta Bischoffova, nejkratší, přináší neznámý dosud autograf Beethovenův; Bibliotheka Brahmsova popisována jest dobře informovaným znalcem, podávajícím mnohý zajímavý detail charakteru i literární výše Brahmsovy; Dr. Vancsa ve své studii podává instruktivní příspěvek k dějinám vídeňského koncertního ruchu z počátku 19. stol. a v upomínku na Leonharda Lechnera, tyrolského skladatele písní ze stol. 16., jenž podržel význam svůj v době transformace německé písně dle vzoru italského, zařaděn náčrtek Kollerův. Dr. Decsey uveřejňuje konečně několik poutavých dopisů Wolfových, v nichž píše tento se žíravou satyrou o marném úsilí dostati svoji symfonickou báseň »Penthesileu« na program koncertů vídeňské Filharmonie, jejíž dirigentem byl tehdy slavný Hans Richter. Ani osobní návštěva Wolfova u Richtra ničeho nepomohla, ač všemocný dirigent přijal ho způsobem, jenž naději na uvedení díla oživoval. Další řádky reprodukující znění jakéhosi čtyřverší,* o němž nelze rozpoznati zda psáno bylo s žertovnou vážností, či ve vážném žertu, a jež mělo býti zasláno Wolfovi vůdcem německých kritiků — Eduardem Hanslickem, vyvráceny byly v kritické rubrice »Neue Freie Presse«, kde vysloveno bylo podivení nad tím, že Decsey, tak zkušený literát hudební, dal se podvrženým falsifikátem rukopisu Hanslickova mystifikovati. Kniha tato jest subvencionována c. k. ministerstvy kultu a vyučování i vnitra. I bývalo by slušno, věnovati jí v české statistické části, obsahující jména českých skladatelů, hudebníků, pěvců, pěvkyň, hudebních spolků, ústavů atd., jež jsou z větší části zkomolena (také názvy ulic jsou znetvořeny k nepoznání) pečlivější revisi.

Alois John »Heinrich Wenzel Veit« (Nákl. fy. J. Kobrtsch & Gschihay, Cheb) a Dr. Ernst Rychnovsky »Johann

* Wenn ich den Scherz soll ernsthaft nehmen,
So soll mich Niemand darum beschämen,
Und wenn ich den Ernst will scherzhaft treiben.
So will ich immer derselbe bleiben.

Friedrich Kittl« (Vydal »Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen«) — dva čeští skladatelé, jimž prvé soustředěnější biografie dostává se od německých spisovatelů! Přirovnáme-li obě monografie vespolek, dáme práci Rychnovského přednost, jelikož založena jest obsažněji (dva svazečky dosud vyšly, tři jsou ještě připověděny) a pěkně rozvádí biografický materiál, doplňujíc ho zajímavými detaily. Jan Bedřich Kittl (1809—1868), nástupce Bedřicha Diviše Webra na ředitelském stolci pražské konservatoře, přítel Wagnerův, ctitel Beethovenův a přívrženec romantismu má v pokrokovém hnutí české hudby z prvé polovice stol. 19. veliký význam. Jest proto životopis jeho cenným obohacením nepatrné naší literatury. Ochota nynějšího ředitele konservatoře Knittla otevřela spisovateli bohatý pramen, davši mu k disposici archiv konservatoře. Také činnost Václava Jindřicha Veita (1806—1862), žáka Tomáškova, má své místo v naší hudbě, především komorní a sborové, kam poprvé uvedla themata národní, ačkoliv proti pokrokovosti Kittlově tíhne směrem právě opačným, což vysvětlitelno jest již ovzduším skladatelovým, v němž žil — posléze jako president okresního soudu v Chebu, tedy byrokrat v nejčistším toho slova smyslu. Oba, Veit i Kittl, patří v kapitolu české hudby: Veitův mužský sbor »Na Prahu«, kantáta »Noc nad Vltavou« a mnoho písní rozšířeno bylo po všech vlastech českých. Úsilí Němců okupuje je však pro sebe. To viděti z obou biografií, z nichž jedna (Rychnovského) vydána německým spolkem pražským, druhá (Johnova) jako doplněk chebské oslavy odhalení pamětní desky na domě, v němž Veit v letech 1854—1862 žil. S tím mohli bychom se smířiti, jen kdyby se nám zase stala přístupnější životní díla některého z našich plodných pracovníků uplynulých let a vyrvala je zapomnění.

Richard Batka »Musikalische Streifzüge«. (Nákl. fy. Eugen Diederichs, Lipsko). Jsou to prvé práce Batkovy na poli hudebního spisovatelství. Kniha je data staršího, než nová jeho sbírka »Kranz«, o níž v loňském ročníku »Rozhledů« bylo promluveno, ač ne tak stará, aby jí ceny ubylo a aby bylo zbytečno dnes k ní se vraceti. Batka má zaslouženě jméno vynikajícího hudebního spisovatele, který ve svých studiích vždy prozrazuje obdivuhodnou samostatnost, znalost a bystrost úsudku a který i formálně podává myšlenky své skvělou a bohatou dikcí. Škoda, že národnostní poměry naše, přiostřené v nejvyšší hrot, znemožňují mu, aby propagoval* z české hudby to, co zasluhuje rozšíření (a bylo by toho dosti!) a často ho svádějí k příliš přísnému kriticismu, jehož ani vůči německé produkci hudební neužívá tou měrou. Svrchu uvedená jeho kniha obsahuje zvláště krásnou stať

* Když již článek tento byl vytištěn, dostal se mi do rukou druhý sešit letošního ročníku mnichovského „Kunstwartu", jehož redakci části hudební vede Dr. Batka, a v němž nalezl jsem článek „Aus Anton Dworschaks Nachlass", kde autor v nedostatku a úpadku dnešní opery doporučuje scenám německým, aby chutě sáhly po operách Dvořákových a sice po „Rusalce" a opeře „Čert a Káča". Konstatuje sympatický tento návrh jsem přesvědčen, že jméno Batkovo dopomůže těmto operám Dvořákovým k provedení na jevištích německých.

»Ambrosiana«, která věnována prvému českému hudebnímu historiku Dru Augustu VilémuAmbrosovi, jehož »Dějiny hudby« (práce to z let 1861—1876) dnes ještě nesestárly a v tomto oboru cituji se dosud na místě prvém. Jest to krásná epocha prvých začátků české hudby, která se jménem Ambrosovým úzce jest spojena. S nadšením propagoval Ambros každý nový zjev na obzoru hudebním a »Bohemia« přinášela tehdy nadšené články jeho ještě z počátku jeho činnosti. Důkladná studia historická rozjasnila a upevnila jeho myšlenky, takže již v letech čtyřicátých stal se v uměleckých kruzích nejznámější a nejvlivnější osobou, již žádný hudebník, který do Prahy zavítal, neopomenul vyhledati. Tak Schumann, Mendelssohn, Hiller, Liszt, Berlioz a Robert Franz užili jeho vlivu ve svůj prospěch. K této studii o Ambrosovi, k níž dán podnět novým vydáním jeho sbírky »Bunte Blätter«, řadí se Wagneriana (Wagner jako romantik, paralela Wagner-Grillparzer, Loge, Lohengrin dle vzoru Bayreutského a Bayreutské dozvuky) a několik otázek časových o Humperdinckově opeře »Hänsel und Gretel«, Goldmarkově »Cvrček u krbu« a Straussově symfonické básni »Also sprach Zarathustra«. Závěr tvoří několik odborně-historických studií, z nichž zvláště »o melodramatu« nutně musila se dotknouti také české hudby v činnosti dvou skladatelů: Bendy a Fibicha, kteří v tomto oboru podali jednak základ, jednak pokračování a nejvyšší vrchol tohoto odvětví hudby. U obou postupuje však Batka jaksi nedůvěřivě a zvláště u Fibicha vysvětluje proniknutí jeho »Hippodamie« na vídeňské výstavě enthusiasmem, jenž tehdy pro českou hudbu — bohužel jen na okamžik! — vzplál. Nehledě k našim českým zájmům, jež v německé knize ať čikoliv marně hledáme podepřeny a utvrzeny, nemůžeme Batkovi upříti význačné místo v německé hudební literatuře a samostatný, výrazný jeho profil.

Heinrich Bulthaupt »Dramaturgie der Oper. (Nákl. fy. Breitkopf & Härtel, Lipsko). Smrtí Bulthauptovou (zemřel 20. srp. t. r.) utrpělo německé umění velikou ránu. Postiženo jí nejen umění slovesné a dramatické — byl† Bulthaupt uznaným básníkem, spisovatelem i dramatikem — nýbrž i hudba, jež mu děkuje za mnohá cenná libreta (k Reinthalerově opeře »Katinka Heilbronská«, k Rubinsteinovu »Kristu«, D'Albertově »Kainu« a j.) a za znamenité práce v oboru hudebního spisovatelství, z nichž »Dramaturgie opery« stojí v popředí. S »Dramaturgií činohry« (o 4 svazcích) tvoří dvousvazkové toto dílo práci svého druhu jedinou, jež uznána byla také již za dílo »klasické«. Bulthauptova »Dramaturgie« jest prvým pokusem podati na několika mistrovských dílech německé opery základní princip, životní podmínky a zákony tohoto uměleckého genru. Před ním posuzována byla opera většinou se stanoviska výhradně hudebního, Bulthaupt přikládá měřítko hudební, dramatické i divadelní. Tím zároveň kniha slouží potřebě jeviště (kapelníku, režiséru, zpěváku, hudebníku atd.). Studie jeho obírají se výhradně operou německou: od Glucka přes Mozarta, Beethovena, Webra až k Wagnerovi, kterážto linie přerušena jest jediným odbočením k Meyerbeerovi, ačkoliv odbočka tato byla nezbytná,

měl-li vliv Meyerbeerův být i jako odstrašující vzor postaven býti do ostřejšího světla. Reforma Wagnerova a jeho hudební drama jest tu jediným pevným pojítkem a nejdůležitější pravdy a výsledky této reformy jsou Bulthauptem poprvé (prvé vydání knihy vyšlo r. 1887) dramaturgicky na jednotlivých dílech v jich historickém sledu vyloženy. Práce jeho přišla tehdy včas, aby otevřela nové dráhy reformě Wagnerově a aby vyložila a podepřela hlavní její myšlenky. Při tom postupuje samostatně zvláště v oněch partiích o operách Wagnerových, jež korigují Wagnera-theoretika a ukazují, kde se proti své vlastní theorii prohřešil, i v celkovém svém rozvržení a rozčlenění hudebně-dramatického umění až po vrchol jeho (Wagnera), na něž nazírá jako na konečný článek jediného řetězu daného vývojem organickým i logickým. Ovšem biografického materiálu cizího o všech jménech v knize uvedených při tom využívá. V konečném odstavci shrnujícím celou powagnerovskou produkci operní dospívá k názoru, že dnešním skladatelům operním schází bystrost úsudku o dramatických kvalitách textu a že nezdary dnešních oper přičísti lze spíše nedostatku dramatičnosti než nedostatku tvůrčí potence čistě hudební.

Sbírku Bulthauptovu doplňuje obsáhlý svazek notových dokladů historicky seřaděných, jež jsou téměř — ovšem v malém — historií vývoje důležitých hudebně-dramatických themat od Lullyho Armidy až po Wagnerova Parsifala. Při neobyčejnosti a vysoké hodnotě knihy jest nevysvětlitelno, proč nakladatel Tannhäusra a Holanďana (Ad. Fürstner) nedal svolení k malým výňatkům z těchto oper. *Artuš Rektorys.*

L. Lošťák: Chromatické hromobití. V. sv. (V. V. Zelený, E. Chvála. Otevřený list K. Knittlovi. Morava. Jak se u nás vraždí). Nákl. spisovatelovým na Kr. Vinohradech, Chocholouškova ul. 1297. Za 1 K. — Viděti někoho spalovati za sebou mosty, bývá podívanou tak zábavnou! Mezi čtyřma očima se významně mrká, úsměvy mihnou se po tvářích — ale na venek klid, jakoby nebylo ani zdání, že se něco děje! A přece vycházejí sešity Chromatického hromobití a každý z nich je výkřikem trpícího, zoufalými výpady utištěného. L. Lošťák patří k těm, kdož chtějí dosíci zpřímo toho, po čem touží a tak rozlil si tu a tam po Praze ocet, známosti se přerušily, jeho skladeb neprovozují, jeho operu zamítli, jak to vůbec v malé společnosti je. Lošťák trpí, trpí jeho sebevědomí, sebevědomí člověka nadaného a schopného, odsunutého stranou a nemohoucího pracovati. Z rozhořčení nad křivdou píše a vydává Chromatické hromobití. . . To, co bylo v »Rozhledech« řečeno o prvním svazečku hromobití, lze říci i o čtyřech dalších: z části souhlas, z části nesouhlas s věcným obsahem, většinou nesouhlas s tónem statí jeho. Ale věru, Chromatické hromobití není esthetickou prací seminární. Jest skutečně více: vynucenou sebeobranou! Tomu, jemuž se béře vzduch a slunce a život, kterak vytýkati věcné nesprávnosti a přestupky proti společenské zdvořilosti? A v té situaci Lošťák je a bylo by farizejstvím, kritisovati jeho Chrom. hrom. a neříci toho. V činohře i opeře provozují se cizí skladby, jež nesnesou mnohdy kritiky. Proč tu není té přísnosti, jež po-

stavila se Lošťákovi do cesty? Je-li jeho opera špatná, nebylo by bývalo tak veliké neštěstí, kdyby kritika ji byla roztrhala a obecenstvo vysyčelo. Stalo se to také skladatelům prvního řádu. Kdo dva roky pracuje a jsa oddán jen umění jest odkázán na to, aby práce dvouletá byla jak tak honorována, tomu odmítnutí práce je útok na život. Co ostatně znamená úsudek znalců, kritika odborníkův proti zálibám obecenstva? Po kolikáté hraje se Zaza a kolikrát byl hrán kterýkoli kus Ibsenův anebo Shakespearův Macbeth, Hamlet? Snad by právě opera nevyhovující přísným požadavkům se líbila obecenstvu — nepřimhuřují se obě oči ke kasovním kusům? Ale Lošťák není už začátečník, Lošťák již něco dovedl, dojista opera jeho není tak prázdná, aby ji nebylo lze opraviti. A k tomu byl Lošťák ochoten. Zkrátka: záležitost Lošťákova dávno už přestala býti záležitostí hudební a stala se záležitostí lidskou a českou. Jsou-li pravdivy úryvky rozmluv mezi ředitelem konservatoře p. K. Knittlem a L. Lošťákem, uveřejněné v »Otevřeném listě K. Knittlovi« a je-li jmenovitě pravda, že pravil p. ředitel K. Knittl: »Myslil jsem, že to půjde (luštiti záležitost kompromisem, t. j. dle pokynů operu opraviti), ale nešlo to! Kovařovic by byl za žádnou cenu se změnami Vaši operu na jeviště nepřipustil« (str. 58), pak je tím veřejně doznána křivda. Nevím, kdo by po všem, co posud viděl a četl, mohl míti jiný dojem než ten, že v Lošťákovi je odmítán ne skladatel, ale člověk. Pokládal bych to však za posupné potupení všeho snažení u nás, všeho našeho českého zápasu proti útlaku a křivdě, kdybych měl věřiti, že ať jakákoli veřejně doznaná a známá křivda nebude odčiněna. Přese vše, co kolem sebe vidíme, nemůžeme zříci se víry, že by v české společnosti neozvaly se city spravedlnosti a lidskosti v takovém případě jako jest tento. Já doufám, ano věřím, že to bude sám p. K. Kovařovic, který se o to zasadí, aby činem vyvráceno bylo, co přirozeně každý vkládá ve slova p. ředitele K. Knittla, uvedená na str. 58 brožury. Jakže, ten, jehož srdce trpělo s trpícím Kozinou, jehož duše přes vzdálenost času ještě zachycuje mravní záchvěvy odporu Psohlavců proti panské křivdě, ten že by »za žádnou cenu« nedopustil, aby se dostala opera Lošťákova na jeviště? Prosím, zadržte! Nevyslovujte, co p. Kovařovic učiní! Nechte jej jednati! Zachovávejte ticho ve chvíli, kdy v duši jeho snad klíčí a roste odhodlání k činu, jakého schopni jsou a jakého musí býti schopni mužové, jež stojí na místech, na kterých nejednají jen za sebe, jen ze svých pohnutek, z vlastní mohutnosti mravní, ale jednají zastupujíce tisíce jiných a jejich čisté pohnutky a tužby. P. K. Kovařovic, jehož vnější dráha umělecká jest tak skvělá, sám se přičiní, aby jeho bratr, jenž stejně jako on zahořel srdcem svým po umění, nepykal svým životem za to, že chtěl totéž, co on: české umění. Jsou tajemny cesty života. Kdo mohl by říci, proč právě Kovařovic setkal se s Lošťákem? Avšak tak i každý měl by u sebe pomysliti. Mnohý, a ten právě, kdo jest rozhořčen hlaholnými invektivami, jimiž pan L. Lošťák na červotočivý již pranýř národní staví muže, jež pracovali se zanícením pro krásu a dobro, kteří protože nové a lepší chtěli, snad i chvílemi bloudili,

hledajíce cestu, ten právě vida p. Lošťáka ve vnucené jemu obraně, pochopí, že v takových okolnostech lze také pochybiti a sejíti s cesty, a neučiní z Chromat. hromobití kolem sebe nedostupný val. . . *P.*

J. Špillarova »Zima«. Mnoho změnilo se ve Špillarově životě od posledního referátu v »Rozhledech« o jeho díle. V jeho umělecké práci posledních těchto let vidíme pokrok, v životě kácející se individuum. mizícího člověka. Tenkrát, r. 1901, když psali jsme o výstavě »U Štajgrů«, převládaly ještě (mimo Italské motivy) sujety figurální jednak historického obsahu, jednak genry z lidového života. Studie krajinářské měly za předmět jaro (»Jaro ve vsi«, »Pálení plevele z jara«, »Na jaře přede vsí«, »Měsíc v jarním večeru«, »Oběť jara«) a také v některých genrech vracel se umělec k němu, na př. v »Probuzení« nebo v »Skřivánkovi«. Do jarního slunce, jeho studené ještě, ale přívětivé záře, jež probouzí život v kraji, barví oblohu a vody veselou modří, trávníky vlahou zelenou, zadíval se malíř a obrazy jeho už tenkrát ve svém celkovém pojetí podány byly přesvědčivěji a pravdivěji než většina motivů figurálních. V těchto často dost povrchně a nebedlivě traktoval kraj, v němž se děj odehrával: patrně ten sám zaujal jej vždy svou rázovitostí nebo obsahem či zajímavostí barevnou, že neuznával ani potřebno věnovati ostatnímu, dle jeho názoru patrně podřadnému, touž pozornost. Než i v takových obrazech leckdy shledáváme se s překvapujícím opakem; tak na př. v »Pochovávání masopustu« (r. 1901) pozadí obrazu, pole a lesy v úzkém pruhu s trochou oblohy, kraj ozářený slabými zásvity slunce, jest ve své náladě barevné působivější než celá skupina maškar a rozveselených účastníků průvodu, zachycená dost ztrnule a poměrně málo hybná. Ve zmíněných prvních obrazech krajinových zasvítily barvy Špillarovy v pěkných akordech, ač tu i tam shledali jsme se s jakýmisi rozpaky, nejistotou vyjádření a hledáním pravého, jeho uměleckému temperamentu pravdivě odpovídajícího tónu. Tak leckomu už před těmi obrazy zdálo se, že Š. vyčerpal pro svoji tvorbu život lidu, mezi kterým se na vždy usadil a že život přírody, jemuž nevěnoval dotud mnoho pozornosti, zaujal jej na dobro. Z toho, co vystaveno z jeho prací posledních let (1902—1904) v současné výstavě, skoro tak mohlo by se souditi. Jeden, dva figurální genry (z těch nejlepší »Na výminku« sugestivní svou realnosti) a ostatní řada obrazů zimy, jež pořadatelstvo v katalogu sestavilo v samostatný cyklus patnácti prací.

A přece tyto obrazy zimy jsou zlomkem nedokončené věty, přípravou k něčemu, co teprve v umělecké dílně se chystalo. Nechci říci, že by byly snad nedokončeny nebo nesly na sobě známky takové nehotovosti, že neměly býti ani vystaveny: připomínám toliko to, co z nich a na většině jich není vidět a co známo může býti jen těm, kdo se s umělcem stýkali. Vím také ovšem, že platí to, co namaloval a ne, co chtěl: ale přes to uvedl jsem úmysly jeho v katalogu, abych divajícím se dílo přiblížil.

Žil dlouhá léta s rodinou mezi lidem, jehož chyby a přednosti výborně zal. Znal také jeho radosti a strádání a zamiloval si ho spolužitím a vzpomínaje jeho minulosti, jeho síly a denně maje na očích smutek její zlomení, stal se mu přítelem a oddaným pozorovatelem. Seznal, že neřekl to o něm, co dávno říci chtěl: že jest potřebí k tomu, líčiti jej v prostředí zachyceném se vší jeho pravdou a neodolatelnou logikou. A sám na sobě zakusiv dost a dost ze strastí, pod nimiž obyvatelé oněch zapadlých a ztracených vesnic úpí, ze zkušeností, jak drsně a nepřátelsky je příroda hostí a jak oni s ní o každé stéblo nuceni jsou se rvát, umínil si napsat po svém způsobu a dle svého umění historii jejich bídy. Často o tom vyprávěl a těšil se, až to provede. Chtěl líčiti jejich život ve všech počasích ročních: zimou počal, skýtala látku pro nejsilnější akcenty a nejvýmluvnější dokumenty. K líčení její přistoupil s rigorosní vážností a opravdovostí. Výsledky těchto přísných studií jsou právě vystavené partie z hvozdů pod Čechovem a u Peci, úvozy vysoko zasypané sněhem, pláně pasek, na jichž bílých plochách modré stíny stromů tiše leží, nebo efekty ranního slunce, prudkého i v zimní mlze, prázdné cesty zamračeným, temným lesem, když po tání sníh sešel s větví a kmenů a jen na zemi zůstal ležeti — výborně zachycené zimní partie, znamenitě kreslené, pravdivých, nekomponovaných barev. Vyvrcholení realismu Špillarova. Neupřete ale, když zadíváte se na př. na smutný obraz »Úvoz u Čerchova«, les nepřátelsky, výhružně mlčící svou hloubkou temnou a odpuzující, nebo na »Návrat domů« lidí utahaných prací a vlekoucích dříví zamlženým lesem, jehož vlhké chladno vás rozmrazí — nebo na »Cestu lesem« podobného motivu nebo i na dekorativní, mlhovým závojem zastřený obraz »Cesty k Čerchovu«, zesmutnělé příchodem zimy, ohlašující se jíním a prvním hebce napadalým sněhem — že nejsou to pouhé, dobře provedené studie, zdařené obrazy zimy, ale že říkají víc a působí hlouběji. Tu jest ta zlá zima, bezcitná. Vkládati pointu jest pak úplně na místě a to právě u těchto obrazů, svou dojemnou sílou uměleckou podmaňujících. — Všichni jistě, ať už vidímev tě chto Zimách pouhé realistické studie či víc, můžeme litovati, že nedošlo k pokračování a dokončení tak zdárně začatého díla: Krásny jsou tyto trosky; smutně odměnily se lesy pod Čerchovem svému malíři: Smutek zimy také v chorobě jeho zůstal jako hlavní, tesklivě znící motiv...

Říjen 1905. *K. D. Mráz.*

Nosticovská obrazárna pražská konečně vytržena zapomenuti. Pražanům — až asi na 2 procenta — jen jaksi se zdálo o ní a průvodčí v paláci o každé návštěvě mi poznamenával s podivem, že navštěvují ji nejvíce cizinci zahraniční. A přece mohlo býti známo, že stará aristokratická galerie, jež znamená skvělý dokument k historii kulturních snah pražské šlechty 18. věku, skrývá v sobě i gigantické výtvory světového významu. Připomenu jen jediný: Rembrandtova Rabína. Je z nejkrásnějších vtělení jeho genia. Kolik Pražanů jej zná? Trochu rozruchu způsobila sice milionová nabídka

za chef d'oeuvre marně učiněná, ale umělecký fond znamenité nosticovské sbírky zůstal veřejnosti nevytěžen i dále. Od několika dnů snad bude jinak. Vyšla krásná knížka — už svou formou schopná upozorniti na poklady, jimiž se obírá. A její obsah zdůvodňuje nejlépe nutnost a včasnost vydání. Publikace jest i skvělým důkazem pronikavé, kritické pile autorovy. Inspektor rudolfinské obrazárny vlast. přátel umění Pavel Bergner vydal před několika dny podrobný seznam hraběcí nosticovské obrazárny v Praze. Titul zdá se mi příliš skromný. Je to ovšem sice katalog vzorný, ale kdo ví, co je zkoumání signatury malířské a charakteru malby při anonymitě díla, pochopí pracnost seznamu (o VII + 66 str. a 56 světlotiskových reprodukcích, z nichž některé jsou výtečné i jako studijní pomůcka) a odbornou erudici s jakou přistoupeno k dílu. Tím spíše, dovídáme-li se z předmluvy, že autor převzal správcovství galerie hraběcí teprve r. 1899. Značná praxe v renovování starých maleb — je ještě v čerstvé paměti Bergnerovo veliké dílo renovátorské na Rainerových freskách kupole křížovnického kostela — umožnila arci zjištění originálních signatur namnoze pozdějšími »také restauracemi« zakrytých. Srovnání Bergnerova katalogu se dřívějším katalogem Würbsovým, jenž zřízen na základě starého inventáře galerijního, ukáže teprve, jak mnoho, co tam pokládáno za výtvor neznámého umělce, historii umělecké zachráněno podrobným zkoumáním nynějšího ochránce galerie. Důležitější signatury byly docela i na vlas (to platí doslovně) faksimilovány do popisného textu seznamu a tvoří z něho tím příručku pro určování jinde. Úvod seznamuje krátce i s povšechnou historií vzrůstu obrazárny, jíž seznamem Bergnerovým dostalo se zvláště pěkného průvodce. Praha má v knížce nový klíč k své umělecké pokladnici, jinde posud ještě na tolikrát uzavřené. *elr.*

Kantova Kritika čistého rozumu vyšla v I. vydání v Rize 1781. Nový věrný otisk vydání toho pořídilo právě nakl. E. F. Thienemanna v Gothě (12 Mk., váz. po vzoru 18. stol. 14 Mk.) My známe a studujeme Kritiku č. r. obyčejně z vydání II. »opraveného«. Kant výslovně uvádí, že mezi oběma vydáními není zásadního a logického rozdílu. Jen méně abstraktní je vydání I. pojmy a slohem je místy přístupnější (na příkl. transcendentální dedukci kategorií, paralogismy čistého rozumu), Pro studium odborné jest srovnání vývoje Kantova od I. vydání k II. zajisté poučné a zajímavé. V Německu jsou ostatek již dávno stížnosti na upravovaná vydání Kanta (i na vydání prus. akademie) i bude asi dosti vítáno původní první vydání, věrně tiskem a úpravou napodobující původní vydání I. Jest známo, jak Schopenhauer soudil nepříznivě o vydání II. Jeho mínění o Kantových pohnutkách ke změnám a opravám (ústup před reakcí) nebylo přijato. Ale posud není jednoty o věcném obsahu kritiky Schopenhauerovy. Proto bude dojista otisk I. vyd. přijat s povděkem. *P.*

Pouliční zpěvačka.

Žena s loutnou v ruce, provázená sedmiletým chlapečkem přišla zpívat k nám do domu. Oděna byla po selsku, modrý šat

měla ovázaný kol hlavy. Byla nehezká; přirozená nevzhlednost byla ještě zvyšována krutým znetvořením po neštovicích. Dítě mělo v ruce svazeček tištěných písní.

Hned scházeli se sousedé na kraj dvora — většinou mladé matky a chůvy s malými dětmi na zádech, také však staré ženy a muži ze sousedství. I povozníci přišli ze svých stanovišť na nejbližších rozích ulic, až bylo všady plno.

Žena usedla na prah, naladila loutnu, přehrála několik taktů úvodem a pak kouzlo očarovalo posluchače, jež pohlíželi na sebe usmívajíce se a žasnouce. Neboť z těchto šeredných, znetvořených rtů proudil hlas podivuhodný, mladý, hluboký, nevýslovně dojemný. »Je to žena anebo lesní víla?«, tázal se jeden z posluchačů. Byla to jen žena, ale veliká umělkyně. Dovedností, jak hrála na svém nástroji, byla by zahanbila i nejdovednější gejšu, ale kde bys vůbec u nějaké gejšy našel hlas takový anebo uslyšel takovou píseň? Zpívala, jak zpívají na venku, vokálními rythmy, jež snad naučila se od cykády anebo od slavíka, a v intervalech půl- a čtvrttonových, jakých vůbec není v hudební řeči na západě.

Jak zazpívala, jali se posluchači potichu slzeti. Slovům jsem nerozuměl, ale cítil jsem, jak bol, něha a trpělivost japonského života jejím hlasem tklivě pronikaly do mého srdce, žalostivě hledajíce, čeho tam nikdy nebylo. Jak by neviditelná něžnost mne obklopila a kolem se chvěla. Dávno zapomenutá místa a zapomenuté doby poznenáhlu se přede mnou vynořovaly a s nimi city ještě tajuplnější, city mimo čas a prostor. Pak viděl jsem, že byla zpěvačka slepa.

Když zpěv umlkl, vzali jsme ženu k nám do domu a tázali se po jejím životě. Znala kdysi lepší časy a jako mladé děvče naučila se hráti na loutnu. Hošík byl její syn. Její manžel ležel ochromen, ji neštovice zbavily zraku. Byla však silná a vydržela ujíti mnoho mil. Když hocha bolely nohy, nesla jej na zádech. Dovedla uživiti jak svého nemocného muže, tak i dítě, neboť kdekoliv zazpívala, byli lidé dojati k slzám a dávali jí měděné peníze i jídlo.

Takový byl její příběh. Dali jsme jí něco peněz a oběd, ona pak šla dále provázena hochem.

Koupil jsem si výtisk balady, ve které jednalo se o dvojí nedávno se udavší sebevraždě: »Smutná píseň o Tamayoné a Takejiro, již složil Takanaka Yoné, z čísla 14, čtvrtého oddělení Nippon Bashi, v jižní části města Ossaky.« Byl to dřevoryt jen se dvěma malými obrázky. Na jednom byla dívka a hoch, oba k smrti zarmouceni. Na druhém, jakési závěrečné vignetě, byl psací stolek, zhasínající lampa, otevřené psaní, miska s hořícím kadidlem a váza se shikimi, onou posvátnou květinou, již se užívá při budhistických obětních obřadech za mrtvé. Z podivného textu, jenž vypadal jako těsnopisné značky kolmo psané, lze přeložiti jen několik řádek, na př.:

»V první čtvrti Nichi-Hommachi, v staroslavném městě Ossaka — (oh, jak smutný jest tento příběh!)

»Tamayoné, 19 měla jar — jak uzřela, hned si zamilovala Takejiro, mladého dělníka.

»Na dva životy slíbili si vzájemnou lásku — (oh, jaká strast, milovati gejšu).

»Na své rámě každý vytetoval draka a znamení Bambus — nepamětlivi starostí života. . .

»Avšak on nemůže sehnati 55 yenů, aby jí vykoupil na svobodu — (oh, jaký zármutek v Takejirově srdci!).

»Proto si oba slíbili, že společně zemrou, když tu nemohou se státi mužem a ženou. . .

»Ona ví, že její přítelkyně jí obětují kadidlo a květy — (oh. jaká strast, že zmizí jako rosa!).

»Tamayoné vezme čistou vodou naplněný pohár, jímž se vzájemně zaslibují, kdož stojí před smrtí.

»Ó, jak smutná jest sebevražda milujících — oh, žel jejich obětovaného žití!«

Zkrátka, příběh neobsahoval nic neobyčejného a verše dokonce ničím nevynikaly. Všecko kouzlo písně bylo však v hlase ženy. Dávno, když zpěvačka odešla, hlas její jako by tu prodléval a dále se ve mně chvěl spolu se steskem a sladkou rozkoší, tak zvláštní, že nemohl jsem nepřemýšleti o tajemství těchto kouzelných tónů.

A co jsem myslil, jest toto: všechen zpěv, všechna melodie, všechna hudba jest jen vývojem původních projevů citových, oné přirozené řeči zármutku, radosti, vášně, jejíž slova jsou tóny. Jako jiné řeči od sebe se liší, tak liší se i tato řeč tónů. Proto melodie, jež nás hluboce dojímají, nemají významu žádného pro japonské uši, melodie, jež nás rozechvívají, ani netknou se citův kmene, jehož duševní život liší se od našeho jako barva modrá od žluté. A přece z jaké příčiny probudily se touto orientální písní tak hluboké city ve mně, cizinci, a to prostou písní ženy z lidu? Zajisté, že ve hlase pěvkyně byly jakési prvky, jež měly moc dovolati se čehosi vyššího nežli zkušenosti jediného kmene, něčeho velikého, jako je sám lidský život, něčeho starého, prastarého, jako jest poznání dobra a zla.

Jednoho letního večera před dvacetipěti lety slyšel jsem v jednom londýnském parku hlas dívčí, jenž kolemjdoucímu pravil: »Dobrou noc!« Nic více než tato dvě krátká slovíčka: Dobrou noc! Nevím, kdo dívka byla, ani jejího obličeje jsem neviděl a toho hlasu jsem více neslyšel. A přece, ač sto ročních počasí se od té doby vystřídalo, pouhá vzpomínka na její »Dobrou noc« rozechvívá ve mně divně rozeklaný cit, cit radosti a žalu, jenž zajisté nepatří jen mně, jen mému vlastnímu životu, nýbrž praexistencím a vyhaslým sluncím.

Neboť to, co jest nezapomenutelným kouzlem hlasu, jejž jsme jen jednou zaslechli, nemůže býti z tohoto světa. Patří nesčetným zapomenutým životům. Dojista nebylo nikdy dvou hlasů stejného zabarvení. Ale v řeči lásky chvěje se něžnost timbru, patřícího myriadám milionů hlasů celého lidstva. I novorozeně chápe zděděným zvykem smysl laskajícího tónu. Zajisté zdědili jsme také znalost zvuků sympatie, smutku, soucitu. A tak i hlas této ženy v onom městě na dalekém východě oživil i v evropském duchu hlubší city než city pouze života individuelního, neurčitý němý pathos zapomenutých bolů, temné impulsy lásky pradávných generací. Mrtví zcela neumírají. Dřímají v nejtemnějších buňkách umdlených srdcí a pracovitých mozků, aby probuzeni byli ozvěnou nějakého hlasu.

Lafcadio Hearn: Kokoro.

O trojím dualismu v romantice.

Každé třídění jest na konec choulostivé. Laskavé čtenářky pochopí toto mravní naučení z konce mé úvahy.

Za velmi upřímnou uměleckou konfesi romantismu mám Wildeův prolog k »Obrazu Doriana Greye«. Romantism byl vždy l'art pour l'art. Krásnou definici jeho daroval nám p. Bourget.* stanoviv rovnici mezi romantickým cítěním a touhou po nových, silných dojmech. Všechen romantism, tříštící se více než jiné intelektuální neb umělecké disposice v typy nejrůznějších povah, sevřen tu ve formulku, v níž mistrně uhádnuta jediná společná vlastnost a substance romantiky. Romantism jest pevnou, věčně z generace na generaci přecházející formou uměleckého a intelektualního cítění. Nepřežívá se. Není jeho původ u Románů. U nich teprve ovládl literaturu. U Řeků, Římanů, Orientalců jest mnoho básnických individualit, jež bychom dnes zvali romantiky.

Prvý dualism vyčteme z definice Bourgetovy. Jsou dojmy libé a nelibé. Jsou romantikové, kteří hledají bolest.** Jsou to hlavně mystikové, popírající radost ze života, pátrající v záhrobí neb věřící v příští konkretních ideálů. Pějí o mučenících víry, naděje a lásky. Nejvíce lásky. Z nich jest i náš Zeyer, jejž touha po spití smyslů září kultu a pohádky, hraničící na antiracionalism, učinila do jisté míry formalistou. Krásný rozbor tohoto směru nalézáme ve zmíněném díle Bourgetově. Romantism vítězné naděje a radosti ze života zastupuje dnes d'Annunzio. Tento směr má duchovním otcem Nietzschea, jako Schopenhauer je intelektuálním zástupcem druhých. Radost a bol: toť prvý dualism.

Chceme-li pramen míti dělítkem, jest romantism původní a nepůvodní. Saracenský a křižácký. Bezprostřední a kopie promítnutá v prostředí zcela nestejnorodé. Fantasie vroucí orientálské krve a manýra mystických mnichů, verbalistních trouvérů, Chateaubriandova. Stendhal první pochopil Východ. Přeložil těžiště z formy v obsah. Zeyer jest odlesk trouvéru, Eddy a cinquecenta v zrcadle feminismu. Světlo a reflex, toť druhý dualism.

Wilde zná se jen k třetímu dualismu. Je romantism (jako každé umění) dobrý a špatný. Třídění odvážné. Konečné třídění, řekl bych. K němu zralý jest jen kritik, dospěvší plného pochopení všech hlavních i podružných elementů romantiky. Nejsem jím a chci se též s laskavou čtenářkou rozloučiti v dobrém.

Toto troji třídění mám dnes za kardinální. Ovšem jest subjektivní. Opravňuje mne však k tomu jak formálnost té duševní funkce, jakou jest třídění, tak i absolutní subjektivnost látky samé.

Říjen 1905. *K. Gregor.*

Zápisky.

Jsme národnostně nasyceni? Ve Vídni zakládají spolek na vybudování národnostní autonomie. Orgánem spolku jest časopis Weg, jenž počal vycházeti 1. října t. r. Weg chce

* Studie ze současné psychologie. V Kritic. knihovně.

** Srov. krásná slova Steliovy přednášky v d'Annunziově „Ohni".

býti zároveň nestrannou tribunou politických a národních diskusí, jak býval z počátku týdenník Zeit. V 1. čísle Wegu ve článku »Chauvinism anebo dorozumění« horuje neznámý autor pro dorozumění a uvádí, že proti národnímu sporu poprvé se ozvaly v Čechách strana realistická a Rozhledy. V Rozhledech prý bylo řečeno: My Čechové jsme národně nasyceni, národ náš nebojí se více o svoji národnost. Čeho nyní potřebujeme, jsou vymoženosti kulturní a humanitní, ne národní. Národní boj měl by jen tak býti veden, aby kmeny národní zápasily na poli duchovním, z čeho pro pokrok kulturní vyrostou plody ušlechtilejší. — Weg uvádí dále, že již roku 1810. Fr. L. Jahn (Deutsches Volksthum, Lübeck 1810, III. kniha, 10. kapitola) pravil: »Císařství rakouské nelze zakládati na vlastní národnosti. Velmoc je možna říšskou pospolitostí několika zvláštních národů, jež si navzájem zaručují existenci.« Také Weg prý klade si za cíl národní dorozumění a ne šovinistické potírání. — Citát z Rozhledů vzbudil podivení a Nár. Listy dvakrát s ním zapolemisovaly. Vskutku také citát není správný, a také místo to není Wegem jako citát ani uvedeno (na př. citát z Jahna označen uvozovkami, z Rozhl. ne), nýbrž jaksi všeobecně vystihuje, co bylo prohlášením Čes. Moravy řečeno. V prohlášení tom však není o národnostním nasycení u nás Čechů ovšem řeči. V Rozhl. V. roč. r. 1896 str. 3 praví se: »Nemáme strachu o svůj jazyk. Jsme národnostně tak daleko, že nám jej žádná moc na světě nevyrve. Zachování jeho není nám účelem, ale prostředkem k vyšším cílům. Odsuzujeme proto brutálnosti, které se pod národnostním heslem provádějí s německé strany tak, jak bychom je odsoudili, kdyby byly prováděny s naší.« To jest slovně i smyslem vyslovenou snahou o národní dorozumění, ale není to tvrzením, že jsme národně nasyceni. To nikdo by nebyl mohl říci r. 1896, nyní však teprve ne, když vídeňská politika tolik na poli národním a jazykovém nám vzala. Proto bylo by věcí politické a žurnalistické přesnosti, kdyby týdenník Weg, jemuž toto číslo posíláme, tuto poznámku zvlášť označivše, svůj článek tím, co tu uvedeno, doplnil.

Školské poměry slezské dobývají si zájmu. Známé politické tahanice o český učitelský ústav ve Slezsku přispěly k tomu. Poměry ty jsou takové, že jest věru záhodno, aby nebylo tak hned na ně zapomenuto. Dle Těšínských Novin ze dne 14. října 1905 divně odbývají se ve východním Slezsku české konference učitelské. Konference taková byla ve Frýdku. Okres frýdecký (venkovský, město má vlastní řád) jest naskrz český, ale mezi učiteli jest několik národních odřezanců ve Slezsku nezbytných. Ačkoliv tedy učitelé převážnou většinou jsou Čechové, byla konference svolána do hostinského sálu v německé »nové střelnici«; sál nebyl ani vytopen. Ač učitelé národní na konferenci mluvili jen česky, c. k. dozorce školní po celou konferenci česky ani necekl a vyzval na konec učitele, aby provolali císaři »hoch«, načež oni odpověděli »sláva!«. C. k. dozorce školní chtěl nutiti učitele, aby přispívali na německou okresní učitelskou knihovnu ve Frýdku,

ale nepochodil a rovněž se mu nedařilo, když přemlouval učitele, aby přenechali jedno místo ve stálém výboru německým odřezancům ze svého středu. Vůbec inspektor dle zprávy v N. T. měl ten den samý nezdar. Tak jej neposlechli učitelé ani, když v konferenci samé je přemlouval, aby společně obědvali v německé »nové střelnici«, která pro ně nebyla ani vytopena! Co všecko ve Slezsku c. k. školní dozorcové nemají na starosti! Konečně, když v české konferenci počal český učitel obvyklou přednášku česky, c. k. školní dozorce se z konference vytratil a šel do odboru německého. Takové věci se dějí teď, kdy čeští učitelé jsou již značně uvědomělí; můžeme si snadno představiti, jak to vypadalo, když učitelé byli neuvědomělí, nebo kdy vůbec českých učitelů nebylo!

Zemský výbor slezský prohlásil němčinu za výhradný jazyk jednací a usnesl se, že nebude nadále slovanská (česká i polská) podání vyřizovati slovansky. Tak ve Slezsku, kde jen 45% obyvatelstva jsou Němci. Nic nedbá se toho, že císař neschválil usnesení sněmovní z r. 1899, jímž měla býti němčina prohlášena za jednací řeč samosprávy zemské. Když nemohou dosíci, aby zákony jejich byly sankcionovány, vykonávají je bez sankce. A tomu se říká monarchické řády ústavní!

Demokratisace průmyslové výroby. Jsou zaměstnavatelé, kteří odmítají smírčí a rozhodčí soudy, řkouce, že dělník nemá práva vnucovati zaměstnavateli svoje názory, upírajíce dělnictvu i právo koalice. Prohlašují, že právo to jest olověnou přítěží pro průmyslovou výrobu. Průmyslník musí prý si býti jist, že mu nikdo nevpadne do zad. Jenom při tom vědomí může se uplatniti na trhu domácím a cizím. Dají prý mu rádi, co potřebuje, ale jenom z vlastního popudu a po zralém uvážení všech okolností. Vyvzdorovati si nedají prý nic. Tito despotové průmysloví jsou ovšem v menšině, ale nutno přece s nimi počítati. Oč jest jich méně, o to jsou kapitálově silnější. V trustech vládne drsná a neúprosná autokracie. Běda dělníkům, kteří by se domahali splnění nějakých požadavků! Bez pardonu jsou vyhozeni na dlažbu a neprodyšně se jim uzavře přístup k pramenům obživy všude, kam sahá moc trustů. V Rakousku není o takové despoty nouze. »Bund oesterreichischer Industriellen« hledí jejich aspirace vtěliti ve skutek. Na nedávné valné hromadě bylo žalováno, že postupem dělnických organisací je ohrožován průmysl a že tomuto nesnesitelnému stavu musí býti učiněn konec. Za tím účelem bude utvořen svaz zaměstnavatelských organisací, jenž bude prý odmítati neoprávněné požadavky dělníků — ale které požadavky dělníků jsou oprávněny v očích Bundu? Neuzná dobrovolně ani jeden požadavek dělníků. Když však dělníci chtějí si jej vynutiti, prohlásí to za počínání neoprávněné a zahájí zuřivý boj. Bund odpoví na každou stávku dělníků hromadnou výlukou. V celém odboru výrobním bude dělnictvo zbaveno práce a výživy, aby upustilo od svých požadavků. Nahá despocie! Dělnictvo nesmí nic chtíti a žádati. Musí jenom dříti a poslouchati, jinak se potrestá vyhladověním. Nejsou však všichni průmyslníci despoty. Většina z nich ví, že dělnictvo zotročilé není zárukou zdatnosti průmyslové výroby.

Průmysl, pracující s takovým dělnictvem, nejde nikdy se svými výrobky vítězně světem, leda když má monopolické postavení. Ví také, že dělnictvo, odbývané škrobsky po stránce mezdní, jest škodou jenom pro průmysl — nejpočetnější vrstva spotřebitelů jest pro něj tak dobře jako ztracena. Proto nejsou proti tomu, aby se dělnictvu dalo, což jeho jest. Nejsou proti koalici dělníků. Nejsou proti smírčím soudům a korporativní smlouvě pracovní. Nepovažují se za »pány v domě«, za despoty a autokraty, nýbrž za rovnoprávného a rovnocenného činitele, jako jest dělnictvo. Baží po demokracii průmyslové, ne po carismu. Výhodou jejich jest, že mají na své straně theoretiky sociálně politické. V Německu jdou s nimi kathedroví socialisté. Na letošním sjezdu »Spolku pro sociální politiku« v Mannheimu žádal prof. dr. Lujo Brentano, aby koalice dělníků byla zákonem chráněna, aby státem bylo prosazeno povinné vyjednávání zaměstnavatelů a dělníků o podmínkách práce, aby pro každou živnost byla utvořena povinná organisace dělníků, aby státní a veřejné práce byly zadávány jen těm podnikatelům, kteří se zaváží, že s případnými spory přijdou před smírčí a rozhodčí soudy. Budou-li tyto požadavky realisovány, bude uvedena do proudu demokratisace průmyslové výroby, která nepopíratelně půjde k duhu oběma stranám, zaměstnavatelům i dělníkům. Že realisovány budou, o tom není pochyby. Tarifní a korporativní smlouvy pracovni jsou zárodkem této demokratisace. Obě strany stávají se rovnocennými kontrahenty při uzavírání pracovní smlouvy. Později dojde i na rovnoprávnost uvnitř průmyslových závodů. *el.*

Všeobecné rovné hlasovací právo srazilo konservativní a ústaváckou šlechtu na českém sněmě dohromady, sblížilo české strany nedělnické s dělnictvem a Moravu rozkvasilo v odpor proti panovačnosti německé menšiny. Hospodářským heslem »Svůj k svému« zápasí česká Morava na trzích v Olomouci a v Zábřeze, v obchodech brněnských a j. V čas vydalo ústředí českých obchodníků koncem října provolání v Přerově, aby české zámožnější třídy nepomíjely už českých obchodů. Letos také ohlásily obchodní komory a jiné české ústřední representace obchodní vídeňským firmám, obchodujícím s Čechy, že budou nuceny s čes. obchodníky dopisovati a jednati správně česky.

Nic jiného než upřímný byl kandidát do zem. sněmu na Břeclavsku, Jos. Krčka, jenž rozesílal po obcích doporučení své, a žádal za zprávu obratem, zdali s jeho kandidaturou souhlasí a pod jakým heslem, zda za stranu lidovou či katolickonárodní jej míti chtějí? Kdyby tak upřímni byli i jiní kandidáti!

V Rusku přestaly jezditi vlaky, továrny nepracují, plynárny nesvítí, ve školách se neučí, v úřadech se nepracuje, v městech nedostává se potravy a vody. Na venku a po vsích jde život ještě svým krokem v kolejích ujetých, ale ve velikých městech ovládla myšlenka, že tak už to dále nejde a že vůbec něco nyní nastane, nač se všeobecně čeká, ač neví se, co bude. Vnější donucovací moc, jež posud denní život vedla ustálenými a předepsanými formami, kamsi se ztratila, sebevědomí a síly pozbyla,

místo ní však jiná, neznámá a tajemná moc uvádí život v kypící var, ve formy dosud neznámé a nové. Starý ruský svět neodvratně se kácí, nový vzbují na jeho troskách. Jaký bude, jest hádankou i nejlépe zpraveným. Mnoho touhy a radostných nadějí plane na Rusi, ale ještě více dolehne na ni strastí a utrpení, zoufalství a bídy, pokud nový duch tam neutvoří nové formy života, nové stupně dalšího rozvoje. Bylo již několikrát řečeno, že nynější revoluce na Rusi je hlubší a mohutnější, než byla veliká revoluce francouzská. Bude státi i více krve? Utrpení obětí tohoto přerodu bude veliké.

Jos. V. Sládek dožil dne 27. října 60. roku. Denis zmínil se o tom, že u nás za takových příležitostí vychází hojně oslavných článků, pojednání a úvah, v nichž se nebéře vše vždycky na kritické vážky. Avšak u nás je život tak málo srdečný a družný, že takové příležitosti hagiografické nejsou zbytečny. K Sládkovu šedesátiletí vyšlo několik článků o jeho plodné literární činnosti a jeho smutná, chorobná tvář zadívala se soucitně na čtenáře z vyobrazení časopiseckých.

Malířka sl. A. M. Hausmannova zve k prohlédnutí výstavy svých obrazů v atelieru na Palackého nábř. 2000 od 29. října do 20. listopadu od 10—1 a 2—5 odp. — Malíř A. A. Borisov z Petrohradu vystavuje obrazy z polárního kruhu severního v Rudolfině od 1. listopadu.

Knihy »Léčení vodou« a »Nervosa« MUDr. V. Mrázka, láz. lékaře v Letinách, o jehož cestopisných črtách »Z lázní a z cest« jsme loni referovali, přeloženy byly do jazyka bulharského. Všecky vyšly nákladem Hejdy a Tučka v Praze.

Dr. W. A. Bouger vydal právě knihu Criminalité et conditions économiques — thema interesantní a velmi ze široka založené práce.

Spolek pro blaho epileptiků vystupuje na veřejnost oznamuje, že za předsednictví paní kněžny Kristiny Marie ze Schwarzenbergů, univ. docenta p. dra. A. Heverocha a tajemníka p. Eugena Lederera se konstituoval. Výbor zve každého, kdo soucit v duši má a potěšení ze šlechetného konání, aby buď členem spolku s příspěvkem od 2 K počínaje se stal neb darem přispěl na pomoc bídě odstrkávaných nešťastných. Příspěvky přijímá pokladník, pan Jan Votruba, Spálená ulice 24.

Banka Slavia. Rozvoj životního odboru vykazuje čím dále pozoruhodnější úspěchy. Myšlenka vzájemnosti učinila „Slavii" největším českým pojišťovacím ústavem. Za prvá tři čtvrtletí r. 1905 bylo „Slavii" podáno v odboru životním 6330 návrhů na kapilál K 17,808.230·—, z čehož bylo vyhotoveno 5184 pojistek na kapitál K 14,286 130·— V době té bylo vyplaceno K 1,226.147·50 kapitálů na dožití a úmrtí, za všechnu pak dobu svého trvání ústav vyplatil v odboru tom K 33,501.523·89 a ve všech odborech převýšily výplaty již K 85,000.000·—. Jsouc ústavem vzájemným, „Slavia" vyplatila až dosud členům svým na K 1,500.000·— dividendy. Pojistného v odboru životním přijala za předešlý rok korun 4,167 274·25, fondy reservní dosáhly 31·8 mil. K, které zabezpečují naprostou jistotu.

Ústřední banka českých spořitelen v Praze a její filiálka v Brně přijímá a zúrokuje od 1. listopadu t. r. počínaje. až na další ustanovení vklady na knížky 4%, bez výpovědi a 4½% při výpovědi 180denní; vklady na pokladniční poukázky na 4½% rovněž při 180denní lhůtě výpovědní. Vklady na účtech běžných dle dohodnutí ve smyslu příslušného usnesení výboru.

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 17. LISTOPADU 1905. ČÍSLO 4.

ROZHLEDY

Troje připomenutí — trojí dotaz.

Krví a železem! Staré heslo králů, generálů a diplomatů. Krví a železem byla právě i u nás zjednána jakási jednota rivalisujících stran. Policejní šavle dne 4. a 5. listopadu nám ji zbudovaly. Není to sice povznášející vědomí, že k ní došlo přičiněním cizím, ale to konečně není tak neobyčejné. Více překvapilo, že strany politické sjednotily se za vedení sociální demokracie. Ovšem sjednotily se pro všeobecné rovné hlasovací právo a k protestu proti moci policejní, ale přece uznaly primát a vůdcovství sociální demokracie i ty strany, o nichž by se to bylo dne 3. listop. nebylo myslilo. Zmínili jsme se tu již o sblížení stran národních se sociálně demokratickou. Nyní došlo na hotovou alianci. Vůdcové sociálně-demokratičtí sešli se a debatovali se zástupci ostatních stran na pražské radnici, proti níž nedávno šlo to velmi ostrou tóninou. Váha soc. demokratické strany vzrostla a dělnictvo nabylo významu jako politický činitel národní. Byl již také menšinovým odborem učiněn Národní radě návrh, aby dělnictvo přizváno bylo k práci, jmenovitě v území německém. To jsou zjevy pro vnitřní náš život radostné. Ale náš poměr k dělnictvu nevyčerpává se pouze styky politickými. Důležitější jest tu stránka hospodářská. A na tu právě tyto dni upozornil prof. dr. A. Bráf. Píše v Hlase Nár. č. 309. o knize prof. něm. univ. dr. J. Rauchberga: Der nationale Besitzstand in Böhmen, nazývá ji dílem nejobjemnějším a jediným, jež »celý problém poměrů národnostních v zemi naší vyčerpává ve všech směrech, ve kterých se mu lze statisticky přiblížiti.« Hospodářský rozvoj českého lidu dosud nezachovává rovnováhy s přírostky obyvatelstva, následkem čehož ve veliké většině české oblasti jazykové dostavují se nápadné úbytky českého obyvatelstva. Podle Rauchberga »skoro milion lidí českého původu meškà v německém jazykovém území Rakouska, celá česká oblast jazyková pozbyla vzájemnými přechody příslušníků jejich a příslušníků německé oblasti okrouhle 800.000 osob.« Jak bude dále, bude-li se stav obyvatelstva v okresích českých stále zmenšovati a poroste-li průmyslová a obchodní síla německá jako dosud? Rozřešení otázky té pro nás jest dle prof. Bráfa důležitější než uskutečnění kteréhokoli z dosažitelných politických cílů našich (vnitřní řeč úřední, universita, všeobec. právo hlasovací?); ovšem, že je i nesnadnější a vzdálenější, neboť jde o nápravu snad až do jádra naší bytosti hospodářské a sociální. Jednotlivé rodiny a menší osady české mezi Němci jsou ztraceny bez milosti; avšak ani početné menšiny

jako na př. ve Vídni nemohou si vymoci obec. školy. Proto těžiště národnostních úspěchů v budoucnosti obou národností, není dle Rauchberga, s čím prof. Bráf souhlasí, v pokrajních bojištích, v menšinách, nýbrž uvnitř kompaktních jazykových oblastí. Tudíž ne zachraňovat menšiny, ale v českém kraji české lidi udržeti, opatřiti jim výživu. Prof. Bráf praví, že můžeme statistiku národnosti dle »obcovací řeči« celkem přijati za správnou a kdo by proti Rauchbergovi namítal, že z dat o sčítání jazyka obcovacího na chlup správné vývody činiti nelze, vyhýbal by se jádru věci. Lze-li však z číselných dat statistických za několik desetiletí zjištěných vyvozovati důsledky takového politického dosahu, jak vyvozuje prof. R.? My na př. můžeme přijati národní rozdělení úřednictva jen tehdy, když se s tuhou neuprositelností provede v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a ve všech instancích, tedy také ve Vídni.

Tu jest problém! A na tom jak se podaří jeho se zmocniti a jej řešiti, především v obcích, pak i v závodech i podnicích bude záviseti trvalost dnešního sblížení s dělnictvem. Kdo se bude o to starati?

Druhého připomenutí dostalo se nám jaksi nepřímo. Na sněmě nehlasoval prof. dr. B. Rieger pro všeobec. rovné hlasov. právo a vzbudilo údiv, že by syn Riegrův necítil demokraticky. Studenti vysokoškolští provolali mu za to v koleji i pod okny jeho bytu pereat! Studenti vysokoškolští šli v demonstracích za všeobecné právo hlasovací vůbec předvojem. Dokonce první a dosud sami zahájili stávku, ač dělnictvo se ještě nerozhodlo. Na straně dělnictva je rozvaha a klid; studentstvo jevilo snahu něco konati, nevědělo však co, uvádělo se ve vzrušení a extasi a celkem jen manevrovalo bez určitého plánu. V dobách pohnutých bylo i jest studentstvo vždy cenným spojencem. Propagace idei u nás po celé skoro minulé století jemu děkuje mnoho. Nyní však jsou propagační organisace jiné, mocné a rozvětvené a studentstvo většinou také již ani nekoná té vnitřní misie jako kdysi. Pokud ji koná, rozchází se po různých stranách politických. A tak i s těmito tentokrát šlo v jednom šiku.

Záhadu proč dr. Rieger nehlasoval pro všeob. hl. právo lze si ujasniti a jednání prof. B. Riegra pochopiti. Občanské kruhy národní, za něž dr. B. Rieger hlasoval a mluvil, soudí takto: Vláda vzpírá se zavést všeob. rov. právo hlasovací. Jednou z příčin jest, aby Němci nepozbyli své nadvlády. Prozatím není naděje, že by říš. rada spravedlivé všeob. rovné právo hlasovací odhlasovala. Ještě méně naděje je tu na sněmě. Proto by nová kurie, jež by patřila jen dělnictvu, byla nyní nejsnazším rozřešením věci. A za nynějších poměrů byla by také pro nás národně nejpříznivějším. Všeobecné rovné právo hlasovací povolá v Čechách k hlasování nových voličů celý milion, z těch však polovice bude hlasovati Němci. Terorisují-li němečtí fabrikanti a německé obce české dělnictvo při sčítání lidu, tím více je budou terorisovati o volbách. Tu tedy strany národní nezískají ničeho. Na druhé straně však několik mandátů na socialisty ztratí. Proto, podle názoru oněch kruhů, bylo by lépe pro rozvoj otázky národní nehýbati zatím

řádem volebním, ale vyhověti dělnictvu zvláštní kurii. Konservativní šlechta není sice česká a národní, ale přece nám někdy prospěla. Pokud žijeme a budeme žíti v monarchii, v níž šlechta vždy nahoře moc a vliv má, je a bude radno s ní udržovati styky v zájmu samé otázky národní a tudíž doporučuje se i z toho důvodu zatím šetřiti kurie velkostatku.

Tak uvažuje asi dr. B. Rieger. Jeho hlasování jest a může býti pro nás všechny, kdož vidíme v zavedení všeobec. rovného práva hlasovacího nejen projev a důsledek spravedlnosti sociální, ale i východ z marasmů starorakouských, cenným upozorněním, abychom se připravovali na různá překvapení s volebními geometriemi a p., jimiž vláda bude chtíti udržeti umělou německou převahu i na dále. Němci také rozmyslili se v čas a nebudou stavěti se všeob. rovnému hl. právu na odpor, bude-li jim umělým zavedením volebních okresů zajištěno tolik mandátů, kolik mají posud anebo týž poměr hlasů, jejž mají posud a 2. bude-li jim ponechána Morava. Co proti tomu koná se na straně naší, aby na říš. radě nedopadlo to proti nám a slovanské většině vůbec?

Po brněnském Volkstagu udalosti pražské dorazily náš poměr k vládě. V Čechách a na Moravě ho vlastně nebylo a není. Klub poslanecký zachovával styky s ní, ale ty budou udalostmi posledními ztíženy. Viděli jsme zase, že co je v Rakousku na vyšších úředních místech, je k nám sama nedůvěra. Za pražských bouří od Schlaraffie až po Kasino a němec. divadlo, kde jaký německý dům a spolek byl hlídán zástupy policistů. Není divu, že nezbylo ani jediného muže, aby stál na př. u depositního úřadu, kdež v přízemí leží přes 100 milionů peněz a cenných papírů. Jitří-li co každého českého člověka, i toho, kdo k politice na ulici je upjat až po bradu a jejímu pathosu a jejím přísahám se jen směje, jest to právě tato úřední okázalost k německé menšině. Kdyby pohled na tyto obsazené tvrze nedráždil zástupy, jsem jist, že by pouhé vyzvání v novinách, aby šetřeno bylo majetku, bylo ochranou postačitelnou. Naše doba sebeurčení a mocně se uplatňujícího sebevědomí individua i národa nesnese okázalých projevů, jimiž kdo je předem snižován na element druhému nebezpečný. Stane-li se to soukromé osobě, jde k okresnímu soudu a žaluje. Dav ovšem nemůže takto zjednati dostiučení svému uraženému citu. Dav má také jinou logiku. Vybije právě tak okna, před nimiž cítil se pokořen. Má však vždy při každém hnutí veřejném dojíti na vytloukání oken, intervenci policie a vojska? Nemůže nikdo u nás pokaždé ujati se zábranné iniciativy? Nemůže městská rada, výk. výbory politic. stran, Národní rada, vůbec někdo, jakmile nastane hnutí veřejné a znepokojení, ujati se řízení a vedení lidu? Je nutno nechávati jen policii, aby zjednávala pořádek? Prohlášení, schůze a protesty po krvavém potlačení demonstrací přicházejí pozdě.

Stálo mnoho obětí, co událo se v Praze dne 4. a 5. listopadu. Ale z obětí může vzejíti mnoho pro nás dobrého. Chápeme, že a proč dochází ke srážkám s ozbrojenou mocí. Víme však také, že krví a železem bývalo posledním prostředkem i válečníkům. Nám však zatím právě tyto dny otevřely se perspektivy mnohoslibné činnosti vnitřní. Dáme-li se do práce na tomto poli, budeme budovati něco velikého a mocného, čeho nezmůže železo. *P.*

Krása.

Z deníku starého enthusiasty.

Dnes večer přišel jsem do malé společnosti. Nebylo mnoho osob, ale bylo dosti řečí, hlučných a dlouhých. A ku podivu, přes to, že společnost zpočátku neučinila na mne dobrého dojmu a přes pokročilý svůj věk, dal jsem se vylákati a pustil do hovoru. Člověk mlčívá léta, dívaje se na život zpříma jakoby oknem osamělé cely anebo dalekohledem a ani mu nepřipadne, aby mluvil. Mluví-li všichni tak hlasitě, tak dlouho a tak krasořečnicky, musí přece někdo býti, kdo mlčí a ve svém tichu odpovídá beze slov na vše to, co tiše ztajilo se v duších těchto hlučně hovořících lidí.

Chodím ulicemi velkoměstskými, nábřežím, jeho nepřetržitou tlačenicí, chodím do divadla, a všude slyším hluk, lomoz, vlnobití davu, a hledím a myslím si: Kde jsou vlastně lidé, jež mlčky naslouchají životu své duše a v nichž uzrávají myšlenky, které živí a vykonávají veliké historické převraty? Za svého dlouhého života viděl jsem několik pokolení a ze zkušenosti životní mohu říci, že tyto přeměny neuskutečňují lidé, jež mnoho a často i nadaně mluví a o nichž se praví, že mají výrazné tváře, nýbrž ti lidé, jež mlčívají, na jejichž obličejích nelze všecko čísti, v jejichž tazích není všecko srozumitelno, není všecko jasné. Něco v těchto tvářích nelze pochytiti, dokonce zdá se, že jim něco chybí. Někomu zdají se bez významu, jinému záhadné. Právě tyto záhadné všude hledám, nejen v životě různých pokolení, nýbrž i v umění různých historických období. Vídám však jen tváře karakteristické, výrazné, dokonalé a tudíž jevy historického vývoje již odumírající a velmi zřídka vypátrám v neklidném zástupu rysy napovrchu zpříma ztrnulé, jež cosi zatajují, cosi naznačují a při povrchním setkání zůstavují dojem neuspokojující, vzrušující. Tito lidé jsou asi právě tak málo výrazni ve svých slovech, jak jsou nevýrazné jejich tváře, vidím-li je však, pravím sobě: To jsou neslyšitelná hybadla dějin, to jsou živé páky, jež k budoucnosti obracejí život, k jiné budoucnosti, k světlejší.

Takových tváří, jak se mi zpočátku zdálo, nebylo na dnešní hostině. Když jsem k svému starému známému přišel, seděl již mnohý u něho a ve vzduchu vznášely se obláčky cigaretového kouře. Mluvilo se o literatuře — trhaně, jaksi lenivě, s přídechem onoho nezbytného městského klepařství, a oněch malichemých literárně osobních zájmů, často za hovoru se zbytečnou nepokrytostí se ozývajících jako skřipot kol hrubého vozíku. Hovor byl přerušen lehkým zacrčením zvonku, kteréž tím hlučněji a dotěrněji pobuřuje nervy, čím nestydatější, nenucenější a sebevědomější příchozí jest. Po tvářích přežene se rozechvění poplašené prázdné zvědavosti: Kdo přišel? — jakoby tito lidé, jež navzájem se dobře znají a, vpravdě lze říci, sobě pekelně jsou odporní, čekali, že přijde vskutku někdo zajímavý, vskutku potřebný! O bože, kolik domů je v hlavním městě, jež žijí pod tímto věčně vtíravým zvoněním nezaměstnaných lidí, vrhajících se v nejrozmanitější směry a doufajících, že někam ve věčné nudě uniknou a utekou. A tyto

bezduché chvatné zvonky s nepříjemným svým rykem, vnikajícím do života cizího domu, jak jsou přece pro moderní kulturu karakteristické! Vzpomínám na svůj osamělý život v liduprázdné krajině italské, mezi Janovem a Pisou, ve starodávném palazzo, kde těch málo, co bylo návštěvníků, ohlašovalo se vážným vznešeným zaklepáním, zabušivše na železnou kouli těžkou, z kovu litou rukou, připevněnou na dveřích. Jak zcela jinak účinkuje na nervy takové silné mohutné zaklepání proti těmhle moderním zvonkům s tím jejich nestejným vzrušujícím rozječeným cinkotem, který jest tak výrazný jako tváře a hlas moderních lidí, jež ruší bohaté ticho hluboké lidské duše, aniž jakou útěchu přinášejí.

Nejhlučnější a nejvytrvalejší zvonění, jímž vyrušena byla všecka společnost, ohlašovalo příchod mladého, či lépe řečeno mladě vypadajícího básníka. Šoupaje nohama, s chvatnými úklonami hlučně vrazil do pokoje. Jeho světlá hříva, hlava poněkud nazad vztyčená, odřený frak a spokojený lesk v očích, vše to bylo v nejvyšší míře výrazné. Jeho hlučný, plný hlas, barytonového zvuku, ihned vyplnil místnost. Rázem každý cítil, že se společnost přesunula přes mrtvý bod a že nyní v rozmluvě rozlije se ona vášnivost, která je jen možna v hovorech vedených ze řemesla. Příchozí pospíšil si a už někoho přetřepal, ovšem někoho nepřítomného, a někoho až do nebe vynesl. V jednom koutě rozpalovaly se už debaty, které obecnou pozornost na sebe připínaly.

Básník vychvaloval známou krásku a někdo z přítomných vyslovil se se záštivou nelibostí o jejích lidských rysech. Hned na první slova básník vzplanul láskou ke krásce. Dovolte! křičel — ona jest krásná! Rozumíte-li, co jste tím řekl? Tím jste řekl vše. Co mi záleží na ostatních dojmech, je-li tu krása. Všechno ostatní, všecky tyto životní skvrny, všechny tyto ctnosti a chyby, to všecko veřte mi, jest jako kouř této cigarety. Ale krása — to jest bůh, zjevení božství, před nímž se my, povolaní kněží krásy, jenom skláníme...

Vyrušil jej holohlavý pán nízké postavy, ve kterém ihned bylo snadno poznati řemeslného mudrlanta o dobru a zlu.

Dovolte!, pravil nazvednuv obočí, kterak možno říci, že krása jest bůh, víme-li, že i zločinná individua mají krásné obličeje? Odhodlal byste se skutečně říci, že také v nich je zjevení božství? Vy soudíte, promiňte, jako básník, ale my, lidé zdravé logiky, stále a stále přesvědčujeme se o pravdě, ostatně obecně známé, že lidský zevnějšek klame.

S posunkem, jímž mělo býti vyjádřeno podceňování laika, připravoval se básník k odpovědi, k odpovědi, která měla ohromiti a neodolatelně zvítěziti. Nejprve vybuchl v hlučný smích a hodil lstivě vyzývavým pohledem v tu stranu, kde, jak doufal, byli jeho spojenci.

Pravil jste — zločinné individuum! karakteristické slovíčko...

Člověk, chcete-li — vyrušil básníka pán malé postavy.

Básník ho neposlouchal: Zločinné individuum! Dovolte otázku: proti komu zločinné? Proti společnosti, proti tak zv. sociálnímu prostředí? Rozumíte-li vlastně, oč se tu jedná? Krása, jež žádá,

co jí patří a nucena jest kráčeti veškerou touto chátrou, touto ji obklopující ohyzdností, naráží všude na nelítostnou zášť a nelítostnou pomstu. Pronásledují ji, potírají ji, chtěli by ji připravit se světa, zcela zničiti pro slávu prosaické ctnosti, jež panuje na světě a ve které žíti zprotivuje se každé jemnější povaze. Jaká zločinná individua, jaký pak zločin?

Smál se hlouposti pána malé postavy smíchem tak hlaholným a v jeho očích bylo tolik šťastného rozjaření, že bylo patrno, jak cítí se na vrcholu Olympu mezi jinými, jemu poddanými bohy. Pak radostně poslechl vyzvání hostitele k zákusce a večeři a vzrušeně šoupaje nohama pospíšil první ke stolu a hlučně jal se zápoliti s vývrtkou. Poznenáhlu seskupovali se hosté kol stolu, dále hovoříce nevýznamně, úryvkovitě o načatém thematu. Bylo slyšeti sem tam poznámku, přidušený hovor na různých koncích stolu a nade vším tím šumem a hlukem nepřetržitě hlučel hlas sebevědomého básníka. Zčásti byl to krasořečnický výron jeho myšlenek, zčásti jásot jeho duše otevřeným výrazným smíchem. Můj přítel hostitel seděl v téže řadě jako já a podle nového způsobu nikoho nepobízeje, na nikoho s vlídnou pozorností hostitele se neohlížeje, jíž sjednocují se nálady hostí, usmíval se tiše a významně pro sebe. Oči upíraje do svého taliře, lstivě zachycoval všechna karakteristická slova mluvících. Poslouchal s oním uměním poslouchati, kterého se nabývá sebeovládáním anebo ztajeným chladem a opovrhováním lidmi. Po jeho chytrém obličeji s vysokým výrazným čelem a malýma pronikavýma očima přeháněly se lehké stíny nepřátelských citů. Hlahol olympického smíchu vyvolal u něho sotva pozorovatelné, opovržlivě úžaslé škubnutí. Kdežto ostatní obraceli najednou plné sklenice vína a piva, uchopil on nervosně tenkou skleničku pravého šampaňského a drže ji svými krátkými, chloupky porostlými prsty, opatrně přiložil rty na její okraj. V tu stranu, kde jsem seděl, skoro ani nepohlédl; patrně neočekával ode mne odpovědí na idejní spor o kráse, kterého se nyní všichni účastnili. Básník mladého vzezření, vzrušen vlastní rozumovou odvahou, bil dále hlučnými zaokrouhlenými frazemi do starých model, do pojmů prostředí a měšťáctví.

Pravíte, že třeba společnost ochraňovati před tímto zločinným individuem prostředky trestního zákona, a já pravím, že se naopak máte před ním pokloniti, poněvadž jedině v něm obsaženy jsou krása a svoboda, poněvadž špinavými ulicemi našeho života jen krásný člověk putuje jako vyšší, zářící bytost. Ne on dopouští se zločinu na společnosti, nýbrž společnost na něm, poněvadž jest ona ošklivá a on krásný.

Na minutu se všichni ztišili a náhle bylo slyšeti tichý hlas našeho hostitele: Já nejsem srozuměn, krása a zločin nejsou pojmy, jež by se vzájemně potíraly. Já bych tvrdil pravý opak: Krásný člověk poutá právě proto, že v něm vtěluje se svatost iluse, svatost rozporu, svatost krásného klamu. To jsou dvě propasti v jedné bytosti: propast nebe a propast rozevřené země. Krása — to jest nebe. Mihne-li se krásný obličej kolem nás, jako bychom slyšeli zašustění bílých andělských perutí. Necháme všeho, co jsme konali

a spěcháme za ním. A náhle nevidíme již bílých, nýbrž černé peruti — křídla zlého démona. Přistoupíme blíže a přesvědčujeme se, že za božskou maskou vězí bytost zlá, krutá, požívačná, drzá a zločinná. Kdyby na ní nebylo božsky krásné masky, prchali bychom před ní. Kdyby však v ní, za jejím krásným zevnějškem nebylo ohnivé propasti nenasytného sobectví a sebemilství, byla by nám cizí a nikoli poeticky vábná. Pravím tedy, že bez onoho rozporu, bez onoho rozdvojení a protikladu, krásy a ohyzdnosti v jedné a téže bytosti, nebyla by možna ona extase, bez které krásy nevnímáme. Lákáni pozemskými vášněmi v propasti našeho odpadlictví, neustále vzrušováni a drážděni vnitřní ohavností jiné bytosti, zakryté maskou krásy, vzdáváme se kouzlům této krásy s rozkoší tím větší. Jedině ona nás může spasiti na zemi. Ona učí nás jako svátost milovati a cítiti tuto nenapravitelnou rozdvojenost v lidské existenci. Rozpor — to je naše moderní krása, ne banální krása tak zvaných celých a zdravých duší, nýbrž krása mihotavých ilusí, jež zároveň jest okouzlující i mučivá.

Jeho tichý, nestejný hlas zpívavých a chorobně třaslavých tónův umlkl a krátké, nevzhledné prsty chopily se zase skleničky koňaku. Bylo jasno, že svoji myšlenku vyslovil až do konce a že nesúčastní se hlučných a vulgárních potyček slovních. Na tvářích přítomných porůznu živými výrazy projevovaly se různé dojmy jeho slov; opravdovost a vnitřní přetížení bylo z nich cítiti. Básník mladého vzezření, jež seděl na druhém rohu stolu, byl lehce popleten a schválně uchopil novou láhev a vytahuje z ní zátku, pokukoval po stranách, zatím co po jeho obličeji bloudil tázavý úsměv a v očích zela prázdnota. Bylo viděti, že vysypal vše, co měl v hlavě a nemohl teď na slova právě pronesená zavěsiti se novými myšlenkami nebo námitkami. Od sebe nemohl se již ničeho více nadíti a proto neklidně hleděl na ostatní. Na druhém konci stolu zamyšleně hladil svůj veliký knír slavný advokát s rysy obličeje jaksi cikánskými, s rostouženým pohledem, upřeným na cosi někde na stropě a soustruhoval ve své hlavě krásnou frazi, kterou bylo by lze důstojným způsobem navázati na příliš hlubokomyslné proň, ale strašně moderní projevy řečníkovy. V jedné řadě s ním seděl mladý romanopisec s obličejem jak vyschlý pergament, z něhož vybočoval neobyčejně velký nos s rozedmutým chřípím. Pokud můj přítel mluvil, mohls čísti z očí jeho souhlas s celým jeho proudem myšlenkovým, nyní však na tváři zračila se chladná nespokojenost spisovatelské závisti. Letmo jsem také zachytil snivě zastřený zrak nedaleko mne sedícího mladého spisovatele s obličejem krticovitým a s bradičkou à la Jindřich IV. Tváří žen jsem si nepovšiml. Dámy zdály se mi hosty příliš málo karakteristickými v tomto shromáždění velkoměstských kapacit ideální pověsti. Ale náhle upoutala moji pozornost jedna tvář. Byla to vysoká dívka, útlá, v přísný bílý oděv upjatá, měkkého tmavorusého vlasu. Pohleděl jsem na ni a pomyslil: Jaký to obličej! Sama něžnost, harmonie a vroucnost. Zdá se, že za tímto vysokým čelem, trochu zastíněným od vlnivého vlasu, tají se moudrost ještě nerozvitá, ještě zcela nedozrálá. To není prostě chytré, velkoměstsky chytré děvče,

nýbrž nevědomě moudrá dívka, duševně svěží, dívka čistá jako venkovský vzduch. Její oči ovlhlého lesku zamířily na okamžik na mne s výrazem dětské opravdovosti a dětské nejistoty. Usmála se a ihned potlačila úsměv, jehož známky chvěly se ještě na měkkých důlcích dosti plných tváří. Ihned vztáhla svoji zdravou, jaksi těžkou ruku po hroznech, jakoby v touze, aby vnějším pohybem zadržela onu hlubokou, onu vnitřní práci kvasících v ní myšlenek až po ten okamžik, kdy sama se sebou bude doma. Náhle pochopil jsem, co dělo se v její jemné duši za těchto vzrušujících řečí o kráse a pocítil jsem touhu přispěti jí na pomoc za její přítomnosti a zároveň s ní prozkoumati onu těžkou a složitou otázku, jež stala se moderní společnosti bitevní korouhví. A zcela mimo vlastní nadání jsem promluvil: Tu všichni souhlasí, přese všecky rozdíly názorů, že krása o sobě jest něco božského. To právě popírám. Otažme se ve skutečnosti: co jest krása, lidská krása? Mluvme elementárně, zůstavivše stranou všechny nádherné přísudky, jako božská, báječná. Něco jest krásné, představuje-li dokonale vývoj svého osobního elementu, svého osobního určení. Je-li to něco složitého, je-li to bytostí organickou, jest nutno, aby všecky části, každá sama o sobě, představovaly dokonalý vývoj a splývaly v úměrný, harmonický celek. Pohleďte na lidský obličej. Dejme tomu, že některé rysy zabíhají za hranice svého určení anebo, abychom tak řekli, hranic svého určení nedosahují: oči jsou příliš malé, nos anebo uši příliš tlusté, ústa příliš široká. Takový obličej jeviti se bude ohyzdným: špatně vyhovuje svému určení, trpí, ježto jednotlivé části buď příliš se vyvinuly anebo nedostatečně. Ale představte si vzor nějaké antické krásy. Všechno jest na něm dokonalé, přísné, všechno žije cele a plně, poněvadž nic na něm není, co by bylo nahodilého, zbytečného a bez účinku. Venuše z Melu zůstane po této stránce typem věčné krásy. A jaká síla v ní! To je celý svět v sobě uzavřených linií a forem, vznešený, svobodný, nikomu nepodřízený svět. Nelze si ani mysliti, že by kdy taková krása někomu sloužila. Slouží jen sobě ve své hrdé nezávislosti, ve svém odloučení od bídného světa. Ona vzrušuje, podněcuje jistá kvašení v onom nejhlubším osobním elementu, jenž v každé bytosti žije a zove se vůlí. Jakoby do boje vyzývala tato živá, dokonale vyvinutá krása. Člověk chtěl by ji přemoci, ať stojí co stojí, chtěl by ji míti, ježto takové vítězství, takový majetek slibuje ukojení nenasytným jeho vášním, slibuje úkoj jeho hluboce zakořeněnému instinktu sebepovznesení bojem. A tyto vášně, tyto instinkty, jež dostupují až nenávisti, zůstávají věčně neukojeny: jenom snad na okamžik se zazdá, že nastane brzy ukojení, jež všecko poskytne a ode všeho osvobodí. Ale instinkty a vášně zjeví se silnější než člověk sám se svými klamnými nadějemi a chvilkovým ztišením. Zlý duch, který k novým vítězstvím ponouká, znovu a znovu k srdci se zvedá z neznámé elementární hlubiny. Pohled na každou jinou krásu, na celou, v sobě dokonalou a ve své harmonii strašně silnou krásu, probouzí v člověku jisté demonické síly. Vyzývá ke vzpouře, k odpadnutí od oněch svátostí, jež divokou povahu člověkovu drží na uzdě. Krása jest silná svým okouzlením,

jest nedotknutelná a nepřemožitelná ve své nezvratné harmonii, ve své pevnosti, stvořené z něžných, jemných prvků podle nezrušitelných zákonů kosmického vývoje! To jest ona krásná maska, již nazýváte božským výronem, zjevením božství, to jsou ty andělské bílé peruti, pro něž jest básnická povaha vždy hotova v obět dáti svoji pout životní. Ne, krása není anděl — a nikoliv proto, že jako maska za sebou skrývá ohavnou duši, nýbrž proto, že jest nejdokonalejším, nejúchvatnějším projevem osobního živlu, který ve své uzavřenosti, ve svém odpadnutí od boha jest živlem zlým, živelným, démonickým. Krása sama o sobě není andělem, nýbrž démonem.

Pamatuji se, když jsem tato slova vyslovil, že úžas rozestřel se po obličeji dívky, jež moji pozornost na sebe upoutávala. Poslouchala upírajíc na mne svoje jasné oči a bylo patrno, že jenom duší mne následuje, jakoby slov ani nevnímala. Patrno bylo, že je rozčilována, jako by čekala na něco, na cosi uklidňujícího — na myšlenku, která by odkryla záblesk vyšší, něžnější pravdy v této začarované říši démonického okouzlení. Její obličej, z něhož jakoby z dálky mluvila duše, jakoby žádal na mně doplňujících spasných akordů k tomu, co jsem řekl. A tato němá prosba náhle v moji duši vlila onen chladný závan vnitřního nadšení, ve kterém se nepovědomé nálady najednou krystalisují v myšlenky a myšlenky ve slova. I pravil jsem dále:

Snad budu tázán, je-li krásný člověk ztělesněním jen démonického živlu a nemůže-li než podněcovati kol sebe vášně zlé? Není-li vůbec krásného obličeje, který by kolem sebe šířil teplý klid a radostné vzrušení? Řekl bych na to, že krása sama o sobě, krása lidských forem může vnášeti do života jen rozbroj. Člověk však není jen organickou formou, neobsahuje jen živel osobní. Osobní jest v něm ztaveno s neosobním. Duch jeho neznázorňuje nikdy jev dokonalý, nepodrobuje se nějaké určité, v sebe uzavřené formě. Démonicky okouzlujícím zastřením prokmitá neklidná, něžná pravda — a ta přemáhá na konec všecka tato kouzla. Zračí-li se znenadání na nějakém krásném obličeji nezachytitelná, neurčitá duševní nálada, jisté city, jež pojí člověka s jinými lidmi anebo ono nejvyšší zření, jež jej pojí s jiným světem, pozbývá démonieká jeho síla své moci. Rozplyne se v atmosféře božské pravdy vroucího lidského srdce a krásný obličej, který, je-li jen krásný, otravuje duše, stane se lidsky okouzlující, laskavý, podle nového způsobu krásný. Na krásném, ale zároveň také produševnělém obličeji nečteme onoho jedovatého rozporu, který tu byl oslavován, nečteme svatosti iluse a klamu, nýbrž vyšší, povznášející pravdu: snahu ducha prolomiti veškeru pozemskou formu, i nejkrásnější a nejčarovnější. Tato ze strašlivé dálky prosvitající božská pravda, již na obličeji tom svými vnějšími smysly sotva postřehujeme, jeví se silnější než démon. Rozbíjí nehybné okovy krásy, poněvadž v nejasné perspektivě odhaluje jiná kouzla vyšší, poslední. Hluboká lidská duše jest silnější nežli krása tělesná. Pouhým prozařováním v ní ztajené nekonečné síly, síly elementu božského, přemáhá démona, mění zlé, jím podnícené vášně v nezištné nadšení vysoké lásky.

Dopověděl jsem vše, co jsem měl na duši a ihned jsem zvedl se k odchodu. Také hosté vstali od stolu, hlučně vespolek hovoříce. Hostitel tiskl mi nervosně ruku a neurčitě se usmívaje zabručel cosi, zčásti jako souhlas, zčásti jako nucenou vlídnost. Vešel jsem do předsíně. Štíhlá dívka, jež poslouchala mne tak pozorně, byla tu a kladla si na ramena bílý plášť. Když jsem vešel, na okamžik obrátila se beze slova ke mně, spustivši ruku v rukavičce podél těla, jakoby si přála něco mi říci. Ale neřekla ničeho a já pozdravil ji také mlčky.

Bylo pozdě, když jsem přišel na nábřeží. Elektrické lampy byly již zhasnuty. Tmavá voda, naléhající na žulové břehy, vydávala ze sebe chlad. Zachvátil mne cit osamocení, příšerného nočního osamocení. Možno, že tento cit vzniká z neurčitosti obrysů na předmětech a živlech: člověk nevědomky cítí, že jest na křižovatce soumračných, se protínajících cest. Duše mimovolně tichne a dojmy skoro černého, mračného nebe a temných, mlhavých dálí přivolávají zvláštní hlubokou touhu, již nižádná naděje nezaplaší. Možno, že mladí lidé neznají těchto nálad: myslí na budoucnost a že je očekávají sladké pozemské slasti. Avšak já sestárl a beznadějně osaměl ve svém odloučení od toho lomozného, hovorného a ješitně hlučícího světa. Mnohdy jen zachytne mé oko radostně jasný paprsek, jenž prorazí těžkými mraky, zakrývajícími vzdálené slunce. A tento paprsek, jenž pronikne do mojí duše, něco pro mne osvítí v její nejhlubší hloubce. Dám se do pátrání tam v té vnitřní propasti a cítím, že nevyschl ve mně zdroj nového života, nových zjevení a přerodů. Ze strašné dálky zní hlas naděje — ne osobní, životní naděje, nýbrž naděje objímající svět, že jest možno z pitvornosti a banality žití vykoupiti člověka pravou produchovnělou krásou. Pak pohlédnu oknem své jizby na hlučící město, na jeho dýmající nesčetné komíny, na vlhké ulice, po nichž zástupy se courají, a myslím: Jakým směrem pokvasí tyto ještě mladé, nevyschlé síly? Nabudou převahy ony živly, jež mění velkoměstský život v nesnesitelný bezduchý lomoz, anebo zvítězí na konec ony vnitřní živly, jež vysloveny byly věšteckými výtvory nejlepších umělců a jež mnohdy projevují se v náladách jednotlivců, chtivě hledajících vznešenou pravdu? Ó doufám, že právě tyto vnitřní živly zvítězí, doufám, doufám! *A. L. Volynský.*

Z novějších dějin české hudby.

Česká literatura hudební jest dosud počtem svazků velice chuda a snadno bylo by lze vyčísti jména která v tom oboru dosud pracovala i připojiti seznam jich prací. V posledních letech prof. Otakar Hostinský vydal r. 1900 dílo »Bedřich Smetana a jeho boj o moderní českou hudbu«, v němž souborně otiskl řadu svých starších statí o Smetanovi. Od té doby žije česká literatura hudební jen jmény mladší generace a ačkoliv vykazuje několik pilných pracovníků, přece jen omezuje se na velice úzký kruh. O příčinách této chudosti v naší literatuře rozepsal se v loňském ročníku »Osvěty« (str. 638) ve svém článku »K dějinám české hudby« Dr. Zdeněk Nejedlý, dle něhož

hlavní vada spočívá v tom, že nemáme dosud hudebního archivu. »O potřebě takového archivu napsal již r. 1854 Dr. Rieger v Lumíru obšírnou stať. Navrhl také podrobný plán hudebního archivu, jejž chtěl zříditi při českém museu tehdejším. Bohužel k tomu nedošlo. Rieger však se plánu nevzdal a r. 1874 podařilo se mu zříditi zvláštní hudební sbor při zemském museu, jenž měl pečovati o sbírání materiálu pro dějiny české hudby. Sbor se však velmi brzo rozešel. Zásluhou jeho však museum získalo prostřednictvím Umělecké Besedy celou pozůstalost Tomáškovu.« — Za poslední čtyři léta vydal Dr. Nejedlý celkový rozbor díla Fibichova především po stránce esthetické v knize »Zdenko Fibich, zakladatel scénického melodramatu« (Nákladem vlastním), vydal »Dějiny české hudby« (Nákladem Hejdy a Tučka) se samostatným vyňatkem »Bedřich Smetana« a letošního roku napsal »Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách«, jimiž boří práci předchůdce a klade základ k bádání dalšímu. Badatel o staročeském liturgickém zpěvu prof. K. Konrád v díle svém »Dějiny posvátného zpěvu staročeského v době předhusitské« poprvé důkladněji se obíral staročeským zpěvem. Kniha Dra Nejedlého jest úplnou negací práce Konrádovy, o tom vypráví již v úvodu slova: »Chtěje pokračovati, kde Konrád přestal, byl jsem nucen nahlédnouti blíže do jeho dílny a výsledkem toho jest toto dílo. Hrozná spousta, již jsem tu spatřil, mne přesvědčila, že na tom nelze stavět dál, nýbrž, že první podmínkou zdárného bádání dalšího jest právě zbořit tuto chatrnou stavbu, v níž se dobrá věc ztrácí uprostřed plevele, a položit nové silné základy, na nichž by bylo možno stavět dále«, a v textu knihy jest dostatek příležitosti, v níž práce Konrádova podrobena kritice. Úkol byl tu se zřetelem k velice sporým a jen fragmentárně uchovaným pramenům velmi nesnadný.

První kapitola zabírá vývoj liturgického zpěvu s počátky gregorianského chorálu až po reformu Arnošta z Pardubic. V druhé jedná o zpěvu umělém, o vlivu francouzské hudby a o české škole skladatelské zosobněné jmény Záviše a Jana z Jenštejna se zajímavou statí o hudebních nástrojích doby předhusitské. Záviš jest první jménem nám známý český skladatel a skladby jeho representují nejstarší periodu naší umělé hudby v druhé polovici 14. století. Jan z Jenštejna, současník jeho, jest pokračovatelem Závišovým, na skladbách jeho lze však pozorovati zvláště pobytem v Paříži vzrůstající vliv hudby francouzské. Třetí kapitola pojednává o zpěvu dramatickém. V této době — druhé to čtvrti 14. stol. — objevuje se u nás nová, druhá generace liturgických her velikonočních, totiž hry umělé, díla umělých hudebních skladatelů a z nich jest to známá stará hra česká »Mastičkář«, jíž spisovatel obírá se obšírněji a sice ne českými mluvenými verši, nýbrž zpívanými texty latinskými. Čtvrtá o lidovém zpěvu světském od dob pohanských přes převraty v životě našeho venkovského lidu způsobené kolonisací, nejradikálnější to změnou v celých dějinách selského lidu u nás až po dobu národního uvědomění, jež znenáhla zase emancipovalo lidový zpěv a osamostatňovalo ho tak, že mohl působit zvratně i na hudbu umělou. Lidové písni du-

chovní od vývoje jejího z »Krleš« věnován oddíl pátý. Sem spadá lidová píseň »Hospodine, pomiluj ny«, jejíž nápěv zachoval se sice až z r. 1397, primitivností však ukazuje na veliké stáří, o čem vypovídá také tradice (nejstarší svatovojtěšská), jež činí autorem písně sv. Vojtěcha. Historická kritika staví však nejstarší tuto naši píseň mezi léta 1125 a 1249. Druhá česká píseň duchovní »Svatý Václave« objevuje se poprvé r. 1368. Tento oddíl »Dějin zpěvu předhusitského« boří nejhlouběji. »Katolická tendence nutila badatele i cizí, zvláště však naše, aby vylíčili věc tak, že lidový zpěv duchovní pěstěn byl dávno před reformací. Aby dokázali odvislost reformačního zpěvu od staršího zpěvu katolického a tak zastínili skutečný stav věci, že církev katolická vzala svůj lidový zpěv z reformace, vykládali prameny někdy velmi násilně a pouštěli uzdu své fantasii. Tato tendence přivodila několik zásadních chyb v celém bádání v tomto oboru«. Otcem této tradice katolické byl Balbín a vrcholem jest dílo Konrádovo, snůška všech možných i nemožných hypothes. Dusící vliv církve udolán byl teprve husitismem. v němž projevil se k volnému žití a proudění duch národní. Rorátní zpěvy a literátská bratrstva spadají již do doby nové, do doby, v níž promluvil Hus a za ním tisícové.

Práce Nejedlého vzbudila živý ohlas v našem světě hudebním znalostí pramenů a literatury i samostatným úsudkem.

Dr. Jan Branberger připojil loňského roku k dřívější své studii »O hudbě židů« druhou obšírnější práci »Katechismus všeobecných dějin hudby« (Nákladem fy. Fr. A. Urbánka). Kniha určena jest za učebnici k potřebám školským, kde nahraditi má spisy cizího původu, především hojně užívaný Kotheův »Abriss der Musikgeschichte«. Jest samozřejmo, že jsou v knize partie, které jsou kompilací, doba nejnovější zpracována však samostatně, zvláště kapitoly věnované české hudbě. Pozoruhodny jsou výstižné profily tří největších našich mistrů hudebních — Smetany, Dvořáka a Fibicha — stručně zachycující všechny znaky umělecké jich tvorby soudy definitivními. Na těchto třech studiích, stručných, avšak hutných, může si autor vším právem zakládati.

Knihu svou rozděluje Dr. Branberger ve čtvero oddílů. Prvý obírá se hudbou starověku, druhý hudbou středověku (vznik hudby křesťanské, světská hudba středov., počátky theorie a vícehlasosti, mensura a kontrapunkt, počátky skladatelského ruchu a hudba instrumentální), třetí hudbou novověku (slavná perioda hudby italské, velicí mistři Monteverdi, Carissimi a Scarlatti; hudba franc. a německá). Klasikové vídeňští Haydn, Mozart a Beethoven zahajují oddíl věnovaný hudbě moderní. Tu romantikové Schubert, Weber, Marschner, Spohr a hlavně Berlioz podáni výstižně, Mendelssohn (význam tohoto v hudbě církevní v souhlasu se Steckrem znamenitě vyzdvižen) a Schumann obdařeni zvláště přesným oceněním. Wagnerovi a Lisztovi věnována samostatná kapitola. Wagnerovo hudební drama a jeho esthetika vyloženy plasticky. Odtud pak může již autor těžiti z vlastního úsudku opřeného o literaturu novější. Tu zvláště dobře podán jest Brahms. Proti němu poněkud stručně odbyt Bruckner, ačkoliv symfonie jeho po zásluze zařaděny

mezi největší díla hudební po Wagnerovi. Při moderní komické opeře bylo by dobře uvésti ihned Smetanu s jeho komickými operami. U Masseneta správně podtržen jeho umělecký takt; v tom rozchází se názor žáka s míněním učitele, neboť prof. Stecker připisuje Massenetovi neprávem snahu vypočítavé effektnosti. Ze skladatelů mladé Italie věrně zobrazen Verdi, hojně opakované thema o verismu také u Branbergra probráno, u Pucciniho bylo by si však přáti většího zdůraznění jeho převahy vůči oběma representantům italského verismu Mascagnimu a Leoncavallovi. — Pak následuje zmíněná již stať o české hudbě, v níž, pokud bylo lze, ve stručném přehledu zachycen její vývoj s hlavními a důležitějšími jmény. (Nerad jsem mezi nimi postrádal V. J. Novotného). Někteří skladatelé uvedeni jen jménem bez charakteristiky a tím zároveň charakterisováni. Také v ruské hudbě i polské vzpomenuto čelnějších jmen a obrazem nejnovější produkce ostatních národů uzavírá spisovatel své dílo.

»Formy hudební« od prof. Karla Steckra (Nákladem Karla Vačleny v Ml. Boleslavi). Práce Steckrova, znamenitá svým rozvržením i zpracováním, podává rozbor forem s úvahami historickými i literárními. Spisovatel přednáší na pražské konservatoři hudby nauku o formách hudebních a mohl poznati i poznal, jakou újmou je žactvu, že nemá příruční knihy nebo učebnice a je odkázáno na sestavování zápisků i náčrtů. Učitel Steckrův F. Z. Skuherský vydal sice r. 1884 příručku »O formách hudebních«, avšak měl při tom zvláštní zřetel k požadavkům školy varhanické, jejíž byl ředitelem, přihlížel tedy méně k úplnému vyčerpání látky celého učiva. Kniha Steckrova naproti tomu probírá zevrubně všechny formy hudební od chorálu gregorianského, žalmu, sekvence, hymnu, přes mši, moteto, kantátu, recitativ, píseň a dále melodram, fugu, sonatu, ouverturu, rhapsodii až k symfonické básni, oratoriu a opeře. Dle hlediska, s něhož látku pojímáme, lze formy děliti ve vokální a instrumentální, v hudbu absolutní a programní, duchovní a světskou atd. Prof. Stecker neužil však těchto roztřídění, nýbrž pracoval na základě historickém, zkoumaje formy dle jich dějinného vývoje a odchyluje se od tohoto stanoviska jen v zájmu přehlednosti a srozumitelnosti obsáhlé látky. Porovnáme-li obě tyto knihy o formách hudebních, vidíme pokrok v díle Steckrově vůči práci Skuherského i přes to, že ona vůči této jest o více než o polovici objemnější. Nejcharakterističtější jest rozdíl ten v odstavci věnovaném »písni«, kde Stecker na třech stránkách svého díla mistrovsky vystihuje všechny znaky písně a ve formě co nejvíce zhuštěné podává její historický vývoj ve 4 etapách. Bylo-li Skuherskému ve volbě příkladů sahati z nedostatku výrazných ukázek z české hudby po příkladech německých, jeví se potřeba takovéhoto postupu u Steckra jen ojediněle a to jen tehdy, aby na zvláště mistrných výtvorech z literatury německé ukázal a objasnil své vývody. Vedle historických úvodů, jež o každé formě jsou předeslány, jest zvláště to neobyčejnou předností jeho díla, že s láskou a pietou uvádí všude příklady české.

Přes to, že Steckrovy »Formy hudební« určeny jsou především

žactvu konservatoře, najde v nich každý, kdo jen povrchně o hudbu zavadí, nejobsáhlejší a znamenitý spis, kterým by nabyl vědomostí a je rozhojnil, tomu pak, kdo v hudbě hledá a nalézá více než zábavu, bude dílo Steckrovo nezbytným průvodčím a nejdůležitějším informatorem. Z posledních slov o oratoriu a opeře, jimiž vrcholí vše tvoření hudební a jež vymykají se z rámce úvah Steckrových o formách hudebních, lze čerpati naději, že autor zamýšlí věnovati jim samostatný spis. Po tomto jeho díle byl by to krásný výhled k dalšímu obohacení české literatury hudební.

Uvedu-li ještě tři monografie, které v posledních 4 letech vyšly tiskem, vyčerpal jsem vše, čím česká hudební literatura této periody může se vykázati. Sté výročí narozenin skladatele první původní české zpěvohry a národní naší hymny »Kde domov můj« dalo podnět k monografii »František Škroup«, již napsal Jos. B. Pešek (Nákladem F. Simáčka). Význam Škroupův nejeví se v esthetické hodnotě jeho skladeb, nýbrž především v postavení, které zaujímá v dějinách naší hudby v době, kdy nerozlučně spojena byla s dějinami našeho národního probuzení. Skladby Škroupovy — jak autor po pravdě uvádí — až na jedinou výjimku náležejí již minulosti, avšak některé z nich, především arci »Dráteník«, zásluhy Škroupovy o první operní představení české a jeho výtečná znalost dirigentská v divadle i koncertech nepropadnou zapomenutí, neboť znamenají kus historie umění našeho národa. Škroup komponoval pod vlivem Mozartovým; byl tehdy moderní, protože všímal si toho, co tehdy moderní bylo, jsa mimo to přesvědčen, že české umění hudební jen na základě tomto musí se bráti dále. I stál také mnohem výše než v době mnohem pozdější odpůrci Smetanovi, kteří šli daleko zpět do století 18. Spisovatel hleděl čtenáře seznámiti se životem, snahami a skladbami Škroupovými. Proto podal také obsah tří jeho původních zpěvoher českých (Dráteník, Oldřich a Božena, Libušin sňatek), k němuž pramenem mu byla jednak libreta sama, jednak také zprávy časopisecké, jimž dává vypovídati o účinku na obecenstvo. Vodítkem byla mu úvaha prof. Hostinského »František Škroup« z Osvěty r. 1884. Jest to krásná kapitola o české hudbě, již tu spisovatel načrtl se zajímavými těmi detaily o tehdejším stavu českého divadla, o velikých těch nesnázích a překážkách, jež se mladému, teprve vyvíjejícímu umění českému stavěly v cestu. Hojné jsou v ní poukazy k materialu časopiseckému, pomocí jehož podařilo se Peškovi podati jednotný obraz prvého našeho hudebního skladatele i činnosti jeho, bez trhlin, v celé jeho zajímavé jednoduchosti a prostotě typické pro tak mnohého z českých umělců, kteří vlastní silou vynikli za hranice své vlasti.

Druhou monografii, stejně krásnou, jest »Jiří Benda« od Karla Hulky (Nákladem Mojmíra Urbánka). Látka k ní pracně byla shledávána po roztroušených městech Bendova působiště jimiž osud ho prohánělo. Jiří Benda jest největší náš dramatický skladatel 18. stol. a z přečetné rodiny Bendů, jejíž jméno proslavil on i bratři jeho František, Jan a Josef, i synovci Bedřich Vilém Jindřich a Karel Heřman Jindřich i syn tohoto Bedřich Ludvík

člen nejproslulejší. Pro nás má největší důležitost jako zakladatel melodramatu; dvě leta před jeho »Ariadnou na Naxu« vznikl sice Rousseauův melodram »Pygmalion«, Benda však o tom jednak nevěděl, jak historicky jest dokázáno, jednak pojal melodram svůj hudebně zcela jinak. O této periodě v skladatelské tvorbě jeho i v celých dějinách hudby podává spisovatel hojně historických dokladů, objasňuje spolu s osobou Bendovou i jeho plány, jichž uskutečněním vykonáno nejznamenitější dílo české hudby 18. stol. Kniha rozdělena v 6 kapitol: úvod, Jiří Benda v Gothě, první cesta do Italie, Ariadna na Naxu, Medea a jiné skladby dramatické a Po odchodu z Gothy. V těch probrány životní osudy Bendovy, zajímavé i pestré, podávající život jeho v lesku a slávě i ve smutném konci, načrtnut obraz činnosti skladatelské, vyčteny jeho skladby, i jich vydání tiskem a objasněna i povaha Bendova, pokud to z nepříliš obsáhlého materiálu bylo lze. Dojemné jsou stránky líčící konec života Bendova osvětleného filosofickým hloubáním ve spisech Voltairových v době, kdy samotářsky žil odloučen od všeho veřejného života. Tu píše Benda o vrozené lásce člověka k životu: »Zbožňuji svého Tvůrce, hledím lhostejně do budoucnosti, nepřeji si ničeho, děkuji za všechno, snažím se trpícímu býti prospěšný a ulehám klidně, neobávaje se, že moje svědomí bude mne trápiti úzkostlivými sny.« — Monografie o Bendovi jest pečlivá práce, k níž autor přikročil po pilném studiu — cesta do Gothy a velké píle vyžadující pátrání ve vévodské knihovně tamní byly tu nezbytny — a zvláště vyzdvihuje ji vzlet a nadšení, jimiž projevil autor lásku k jednomu z našich nejlepších starých mistrů.

Také Boleškovy vzpomínky o nejlepším našem výkonném uměleckém sdružení »Deset let Českého kvarteta« (Nákl. Mojmíra Urbánka) podávají hojně zajímavých zpráv o vzniku i osudech instituce, která v dějinách našeho kulturního života má jistě svůj význam. Obsahem svým jest to však spíše črta informační pro širší obecenstvo naše i pro cizinu, jak o tom svědčí i okolnost, že před nedávnem přeložena knížka také do němčiny, aby vynikající sdružení naše i mimo svou vlast mohlo se vykázati spiskem, který by pověděl o jednotlivých jeho členech několik detailů vzbuzujících respekt.

Zprávy ohlašují, že chystají se dvě další monografie o starších mistrech českých a sice pracuje Adolf Pisňáček o životopisu Josefa Leopolda Zvonaře a Dr. Jan Branberger o biografii Václava Jana Tomáška. Práce onoho pokročila již tak daleko, že podal z ní v denních listech několik ukázek u příležitosti odhalení pamětní desky na rodném domě Zvonařově v Kublově.

Konečně zbývá mi ještě se zmíniti o posledních dvou ročnících »Kalendáře českých hudebníkův«, jež za redakce Branbergrovy nabyly nové tvářnosti, obsahujíce vedle obvyklých rubrik dřívějších určených potřebě praktické také řadu článků trvalé ceny. V dřívějších letech omezovala se textová část Kalendáře většinou jen na životopisy umělců, jichž portréty byly v nich zařaděny a výjimečně jen na několik pojednání z péra prof. Karla Knittla, tentokráte neupuštěno sice od obvyklého umístění dvou serií po

4 životopisech výkonných umělců (Eleonora z Ehrenbergů, Petzoldová-Sittová, Paršová-Zikešová a Růžena Vykoukalova — Slavíkova, Bobkova, Mařák a Pollert), jež napsal Jos. Vymětal, avšak pamatováno i na jiné otázky, o nichž rozepsala se řada mladších pracovníků. Jsou to článečky »Bedřich Smetana klavírním virtuosem«, Srovnávací tabulka doby vzniku a premiér oper Smetanových a Wagnerových, »Otakar Hostinský učitelem«, »Slechtické kapely v 18. stol.«, »Příruční knihovnička hudebníkova«. Celková bilance českého hudebního života v sezoně 1904/5 a »Česká hudba v cizině« od Dr. Jana Branbergra, »Hygiena hlasu« od Dra Karla Bulíře, »O pěstování písní a překladech písní« od Dra Em. Chalupného, »O některých zvláštnostech hudebního sluchu« a »O sluchových cvičeních« od Frant. Spilky, »Richard Wagner v literatuře r. 1904« od Dr. Ant. Šilhana a »Otakar Hostinský« od Dr. F. Tysovského.

Artuš Rektorys.

Edward Carpenter o lásce.

III. — Carpenter o manželství. Manželství není dosud tím, čím býti má; příčinou toho jest nevyspělost mužova na jedné straně a nevolnictví ženino, která jest cizopasníkem mužovým, na straně druhé. Dokud se to nezmění, nebude manželství spásonosnou institucí. Dnes vstupují v manželství dva lidé, kteří jsou bytosti úplně různorodé. Jejich vychování bylo úplně různé tak, že se jejich zájmy ani v jediném bodě nekryjí. Pro jednoho bylo manželství knihou úplně zapečetěnou a pro druhého knihou, kterou začal čísti na nejošklivější stránce. Muž hledá v manželství místo, kde by mohl vybíjeti své náruživosti, — žena hledá domov, zaopatření. Třpyt zastírající vše mlhovým závojem, iluse hnala je, aby si padli do náruče. Vezmou se bez starosti, ale po výbuchu první radosti dostavuje se přesycení, prázdnota, nuda, ba i hnus. Dívka vstoupila v manželství plná něhy — leč nenašedši v něm sympatie ani lásky a útěchy, kterou očekávala, zvolá: »K tomu mne tedy potřeboval?« Muž naopak, který hledal družku, vidí s úžasem, že není s to, aby svou ženu pro něco jiného rozehřál, než pro nechutné triviality. Oběma s očí spadne bělmo, vidí, že tu sedí spoutáni zákonem a církví. Hospodářská závislost ženina na muži, čistě fysická potřeba mužova a potom veřejné mínění jsou motivy, které drží pohromadě manželství, ve kterém dva lidé kostnatí a pouze lží a přetvářkou chrání své zájmy vůči sobě. To jest smutné! Proto jest manželství problém, kterému jest nutno podívati se přímo do tváře. Tolik jest jisto, že čas již minul, kdy se manželství vyhlašovalo za instituci nedotknutelnou, které musela býti obětována těla i duše lidské. V té věci jest nutno nalézti modus moudřejší, lidštější a to takový, který by byl pro štěstí lidské důležitější než všecky zákony, i kdyby byly sebe úctyhodnější. Nejpodstatnější příčinou nešťastného manželství jest, že se při výchově mládeže o tento předmět nesmí ani zavaditi. To jest velmi zvláštní. V době, kdy není předmětu, kterého by nechtěli vecpati do učební osnovy, jest to až do očí bijící, že předmět, který jest pro život

individua i pro společnost nejdůležitější — bývá pečlivě ignorován. Nikdo o tom nebude pochybovati, že by člověk byl ihned s to, aby rozeznal prchavé pohlavní omámení od hluboké lásky a přátelství. To jest úkol, který nedovedli rozřešiti ani nejzralejší lidé, jak pak by se mohlo žádati, aby týž úkol rozřešilo nedospělé mládí, kterému vlastní zkušenost naprosto schází a kterému ze zkušenosti dospělých nic nesmí býti prozrazeno. Nalézti druha neb družku pro celý život jest pro sensitivnější lidi věc nadmíru komplikovaná. A proto jest to úkaz až monstrósní, že se nemá dívce neb mládenci dostati ani nejmenší rady, ani nejmenšího pokynu u volbě cesty ke sňatku a o nebezpečí, které jim na té cestě často hrozí. Ve vyšších i také středních třídách žijí mladí lidé nepřirozeně. Dívka žije v úplné nevědomosti o věcech pohlavních, kdežto mladík po většině vede život zhýralý — vybuřuje se. V manželství potom svou překrmenou mužskostí ženu brutalisuje a klade základ k její nervositě a hysterii. V nižších třídách žijí sice lidé přirozeněji, ale ani tam není poučení nedůležité, poněvadž tam hrubý nedostatek sebekázně činí z manželství brutální a zvířecí instituci.

V manželství jest mnoho potíží vzniklých z nevědomosti a nezkušenosti; avšak mnohem závažnější potíže vznikají z motivů historických a ekonomických. Zotročení ženy mělo v zápětí vývoj karikatury síly na straně jedné a karikatury slabosti na straně druhé. Vzor manželství proto bývá znázorňován dubem, kolem kterého se pne břečťan. Nikdo však toho nevzpomene, že poměr takový bývá zkázonosný i pro dub i pro břečťan. V takovém manželství bývá muž egoista a ukájení fysických potřeb bylo mu jediným motivem k uzavření sňatku; žena v takovém manželství musí zapříti samu sebe a jest nucena obětovati své zdraví, svého ducha, své pohodlí, slovem své já tomu, čemu se říká manželská povinnost. Snila o ráji, o vzájemné lásce a našla jen egoism a krutý chlad. Stává se však také, že žena svému muži slouží jen na oko a za jeho zády jde si svou cestou. Je muži ve všem po vůli, poněvadž ví, že jen tak může sobě a svým dítkám zabezpečiti dobré bydlo, protože jí společnost lidská dosud nezabezpečila výdělku. Až dosud žily ženy, jen když se zaprodaly v otroctví mužovo, kde jim bylo i v nemoci ba i tehdá, když byly až k smrti vysíleny, dítky počínati a roditi, a tím právě ztratily to, co mělo býti jejich hrdostí: svobodu a čistotu lásky.

A tomuto divadlu zneuctění ženy přihlížel mužský samec s otevřenou hubou tak, jako vůl, který stupidně hledí na topící se stádo skotu, aniž tuší, že se se stádem také utopí. Tím právě zmizelo jasné porozumění mezi pohlavími a bůžek lásky s nestejnými křídly padl k zemi. A dnes již žijí tisícové žen vědoucích, že také ony mohou konati práci takovou, jakou konají muži a vypověděly válku ne manželství vůbec, ale takovému manželství, které znemožňuje rovnocennou lásku. Ony již vycítily, že pokud hospodářsky budou závisly na muži, nebudou moci nikdy za sebe jednati a svých práv si dobývati, kterých

jim muži dobrovolně nedají. Ostatně již také někteří muži pociťují, že má-li býti láska skutečně láskou, nesmí býti na ničem závislá a proto se začínají zajímati o ženy takové, které sledují vyšší cíle, než jest ten — starati se o pohodlí mužovo a o parádu.

Na instituci manželství ve mnohém ohledě působí zhoubně také veřejné mínění, které v něm vidí oasu na poušti, kde smějí pouze dva žíti, a běda tomu z nich, který by se chtěl ještě pro někoho jiného zajímati! Ten, kdo tak přece učiní, musí se skrývati, musí lháti a přetvařovati se. Proto nastává v manželství nuda i tenkráte, když sňatek z lásky uzavřen byl, a manželé patří na to, jak zmírá jejich láska. Avšak jsou známy i takové případy, kde žijí v manželství dva lidé jako pes a kočka, a přece střeží jeden druhého, aby se někam nezaběhli; nedopřejí si ani tolik času, aby se mohli zase najíti a byli šťastnější. — Společnost lidská isoluje manžele — za nimi zapadne závora a běda tomu z nich, který by chtěl přátelštěji promluviti s osobou druhého pohlaví. To jsou věci, které vedou v manželství k poušti, ke klamu, lsti a rafinovanosti a otupují zájem obou pohlaví vůči všeobecným potřebám. Má-li manželství se státi něčím životným, musí se mu dostati svobody, a třebas by se svobodou také nějaké nebezpečí spojeno bylo. Relace mezi pohlavími se stále mění, proto jest také velenutno v manželství jakési změny podniknouti, čas ukáže, jakého druhu ty změny mají býti.

Přecházeje k manželství v budoucnu Carpenter praví, že z toho, co o manželství pověděl, mohlo by se souditi, že jest pro rozvázání manželství; tomu však tak není. Třeba doznati, praví dále, že věrnost manželská ať jest zákonem morálním, světským nebo církevním, má mnoho dobrého v sobě. Leč každý musí uznati, že pro manželství bude lépe, bude-li jeho podkladem mravnost a ne zákon. O tom jsem pevně přesvědčen, že opravy, které by dovolovaly ustavičnou změnu ve stycích pohlavních, byly by jak charakteru jednotlivce, tak štěstí manželskému osudny. Jsme-li nuceni soustřediti své city na jedinou osobu, získává láska intensity a hloubky. Kdyby mnozí lidé nebyli poutem manželským vázáni, rozutekli by se hned po prvním nedorozumění; avšak nutnost setrvati učí snášeti a odpouštěti vzájemné chyby a tím právě docílí se zušlechtěného poměru; zároveň se též nahlédne, že požitek není jediným účelem manželství. Veřejné mínění a nutné či nucené setrvání v manželství má cenu pedagogickou. Mám za to, že lidé i bez nátlaku musí dovésti svůj poměr k sobě urovnati, lidé se musí naučiti svobodně v manželství kráčeti, aniž je pouto jeho svíralo. A v takové svobodné manželství pevně věřím. A budou-li lidé o těchto věcech přemýšleti, dají mi za pravdu, že jest v manželství taková hluboká náklonnost možna, která celý život přetrvá. Proto je stálost a loyálnost v manželství mnohem výše ceniti, než povrchní náruživost, která prchá a manželství bourá. Pohlavní zralost u mužů i u žen bývá doprovázena romantickou touhou a něžností po bytosti milované a takové city trvají i tenkráte ještě, když pohlavní pouto povolilo a právě takové city tvoří

základ šťastného manželství. Nejvyšším přáním lidské duše jest, aby na pouti životem našla člověka, s kterým by mohla zcela otevřeně zacházeti, před kterým by nemusila nic skrývati, jehož tělo by jí bylo tak drahé, jak vlastní, vůči kterému ztrácí vědomí mého a tvého, ke kterému by ji poutala něžná ozvěna sympatie ve všech radostech i strastech tohoto světa. Tak vznešeného statku nedocílí se rázem, ten bývá výslednicí dlouhého, něžného vzpomínání a láska musí býti základem takového spojení, a trpělivost, něžný ohled a sebekázeň musí býti stále přítomny, má-li se dílo zdařiti. Každý z milujících naučí se znáti bytost osoby milované jako svou vlastní, její tělesné i duševní potřeby, bez předsudku a ve svůj vlastní prospěch; oni poznají potřebu jeden druhého, poznají touhu jeden po druhém a to jest to, co je pojí, co vítr neodvane a co se stává ještě hlubší a nerozlučitelnější, čím více let se přes jejich hlavy přeneslo. Sladká důvěra obestírá a posvěcuje oba životy, tak že je nic mimo smrt nemůže rozdvojiti. A takový svazek, zdá se mi, jest nejvroucnějším přáním všech, kdož o této věci mnoho přemýšleli. Takové manželství zajisté mnohem větší uspokojení a radost na životě může poskytnouti, než sebe větší počet frivolních poměrů a také se doporučuje zdravému rozumu moderní duše samo sebou a nepotřebuje umělé autority ani státní ani církevní. Přes veškeru svobodu nemohu přece neuznati, že jest nutno povahy slabé k dodržení slibu přinutiti ne-li zákonem, tož veřejným míněním.

Fysiologie i historie nás učí, že jest člověk tvor polygamický; přece odvažuji se tvrditi, že výchovou lze dospěti k manželství monogamickému. Neuznávám manželství jen církví a státem zkovaného, ale chci, aby bylo uznáno manželství monogamické a žádám, aby bylo uznáno, že jest věcí zcela přirozenou a nezávislou na zákonech. Jsem také o tom plně přesvědčen, že by se u mladých lidí dalo vzbuditi porozumění pro manželství mnou hlásané, ale muselo by se jim říci, že jest nutno statečně bojovati proti mocnému pudu pohlavnímu. Jsem o tom přesvědčen, praví Carpenter, že se mnozí lidé zděsí, až uslyší, že se má dostati lidstvu v manželství větší svobody; přes to, že vědí, že většina mužů si takové volnosti již nyní dopřává, což pokrytecky ignorují. Tíž lidé jsou také o tom přesvědčeni, že ženy takovým stavem věcí velmi trpívají, přece však se domnívají, že jen železná svěrací kazajka, jest s to, aby ochránila lidstvo rozvratu.

Ti však, kteří skutečnému stavu věci přímo hledí v tvář a uznali, že se podstata manželství přece od pouhé formy liší, ptají se, že po staletém trvání pouhé formy, zbyl ještě smysl pro podstatu manželství. Vtírá se tedy otázka, jakou formu má přijati na sebe skutečné manželství? Zreformované manželství musí býti rozhodně monogamické, avšak založeno na základě spolehlivějším, než na jakém manželství bylo vůbec zbudováno. K dosažení ideálného, mnou navrženého manželství jest nutno přijati tyto body: 1. Nezávislost a tedy svobodu pro ženu. 2.

Rovné vzdělání pro obě pohlaví, avšak takové, které by nezaměstnávalo pouze jejich mozek, nýbrž také srdce; poučení mládeže o věcech pohlavních. 3. Uznání svobodnějšího, přátelštějšího a méně úzkostlivě výlučného poměru v manželství. 4. Změna anebo také zrušení nepěkného zákona, kterým se dvě bytosti na celý život k sobě připoutávají i tehda, je-li jejich spojení zcela nepřirozené a přímo zoufalé.

První bod zdá se mi býti na výsost důležitý. Žena musí býti svobodna. Kdo sám sebou svobodně nevládne, nemůže se skutečně cele oddati jinému. Jest nutno, aby žena byla volna ve všech otázkách mravních, sociálních i hospodářských. Proto musí také zákon pozměněn býti tam, kde pokulhává za vědomím mravním; tož v manželství, kde žena nemá práva ani na vlastní tělo a v politice, kde se jí upírá právo hlasovati při zdělávání zákonů, které ji poutají ukládajíce jí povinnosti. Mám za to, že nebude nikoho, kdo by chtěl něco namítati proti moudrému a včasnému poučení hochů i dívek o věcech pohlavních. Zároveň mám za to, že jest veledůležito, aby každý mladý člověk, hoch i dívka, dosti a to osobně zvěděli o životě osoby druhému pohlaví náležející, aby si mohli utvořiti pravý úsudek nejen o povaze osoby, o kterou se zajímají, nýbrž také o poměru, v jakém k jinému pohlaví stojí a zvláště v ohledě sexuálním. Bylo by přímo hrozné, ba monstrósní, kdyby první pohlavní omámení mělo rozhodovati o osudu dvou lidí na celý život. Zkušenost nás učí, že čím úzkostlivěji se pohlaví od sebe oddělují, tím četnější bývají taková omámení. Zavedení koedukace by zajisté takové případy činilo řidší. A také ať si mládež hraje a provádí všeho druhu sport společně. Přestaňte již jednou věřiti, že políbil-li Coridon jednou Phyllis, musí si ji také vzíti! A také mám za to, že společná výchova obou pohlaví nepovede k rozmožení tajných pohlavních vztahů. Tím, že se pohlaví oddělovala a střežila, natropilo se nejvíce zla.

Také manželství v budoucnu nesmí býti exklusivní, nesmí uzavírati a oddělovati dvě bytosti od celého světa; nesmíme se domnívati, že manželé musí žíti jen a jen jeden v druhém a že nesmí s osobou třetí v přátelský poměr vejíti. Manželé nesmí jeden druhého hlídati, nesmí býti k sobě nedůvěřivi; neboť láska není živena tím, co béře, ale tím, co dává. Manželství v budoucnu musí býti spontanně volné. V dobách minulých nebyli lidé schopni, aby pochopili tuto prostou pravdu, a proto se monogamické manželství stalo institucí pochybnou. Fysická žárlivost, závislost na privátním vlastnictví osoby druhé, veřejné mínění a zákonné donucovací předpisy — to všecko pracovalo k tomu aby manželská láska byla udušena egoismem, rozkošnictvím a nízkostí. Zdá se mi, že ti, kdož věří ve skutečné manželství, snadno pochopí vzájemnou manželskou důvěru, ve které musí tkvíti věrnost manželská, která dopustí přátelství s osobou třetí, ale nedopustí, aby s ní vešla v pohlavní styk. V takovém opravdovém a rozumném manželství musí oba manželé míti jistou míru opravdové náklonnosti, poctivosti, rozumu a sebekázně.

Oddanost z lásky jest u různých lidí různá. Jeden miluje více fysicky, druhý více duševně, jeden žárlí, druhý důvěřuje, jiný je praktický, jiný sentimentální a tak do nekonečna. Proto není možno ani stanoviti pevný, kožený všeobecný zákon pro manželské obcování a není také možno domnívati se, že opravdová náklonnost jen v té které formě může trvati. Různost citu lásky umožňuje, že mnohé osoby mohou státi v důvěrném poměru ke dvěma i třem osobám různého pohlaví, aniž vůči choti porušily věrnost. Lidé, kteří uznali posvátnost a přirozenost pravého spojení, nebudou chtíti k takovému spojení zameziti si cestu slibem učiněným v nejzelenějším mládí. Proto radil bych, aby si lidé mladí hned bůh ví co neslibovali. Je-li srdce přeplněno, obyčejně ústa přetékají a proto radno jest mlčeti. Jsem přesvědčen, že to všechno rázem nelze změniti, vím, že odvislost ženina ještě chvíli potrvá, instituce staletí trvající nedá se náhle přeformovati, ale přál bych si, aby manželství brzy pozbylo svého charakteru koženého a neodvolatelného.

Také v novém manželství bude jakási smlouva nutna, která by obsahovala práva obou manželů na jmění a dítky a potom zodpovědnost za tyto. V případech šťastných předcházela by taková smlouva trvalé spojení, ale opačně obsahovala by možnost rozvodu bez skandálních procesů o rozvod. Možná také, že se veřejné mínění spokojí jen s usnadněním rozvodu a to tak, že když by byly dítky opatřeny, rozvod stal by se závislý pouze na svolení obou manželů. Styk mezi manželi po mém soudě jest záležitostí privátní a stane se jí tím spíše, až budou ženy svobodnější a schopnější, aby poznaly vlastní práva a byly s to, aby samostatně jednaly. Zákon po mém soudě neměl by nikdy zasahovati do privátních záležitostí dvou lidí. Zákon dal manželu barbarské právo na osobu ženinu a potom přichází ještě s fraškou o nedodržené manželské věrnosti.

Jenom v jediném bodě má zákon právo vkládati se do záležitostí manželských a tím bodem jsou dítky. Tu přestává býti manželství záležitostí privátní a stává se záležitostí sociální. Jest nutno, aby zákon chránil zájmy dítek i zájmy toho kterého národa, jemuž dítky budou jedenkráte jako občané náležeti. Každá smlouva manželská a každý návrh na rozvod musí nevyhnutelně obsahovati uspokojivé ustanovení o ošetření a výchově dítek a to v každém směru. Zároveň pravím, že nesmí býti rozdílu mezi dětmi manželskými a nemanželskými; jest přece zřejmé, že dítě nesmí trpěti za poblouzení anebo nemravný život rodičů a také se nesmí přivoliti, aby rodiče, pokud jsou známi, byli zbaveni péče a starosti o výchovu dítek, jimž život vnutili.

Jsou lidé, kteří se strašně dějí, když dvě osoby vešly ve sňatek nezákonný, mimocírkevní; učinili by však mnohem lépe, kdyby se starali o změnu zákona, aby se již v něm nečinilo rozdílu mezi dětmi legitimními a illegitimními, čímž by opravdu pracovali v zájmu skutečné mravnosti. Nucená péče rodičů o vlastní dítky položila by také v novém manželství hráz stálému

přebíhání z manželství do manželství. Přes to, že si přeji, aby se zákon i mrav uvolnil, přece nemohu říci, že mrav a zákon zavinily veškeren neblahý stav v manželství. Miliony lidí žije ve světě, kteří nejsou schopni žíti ve šťastném manželství ani za nejpříznivějších podmínek jedině proto, že jejich povaha nemá těch prvků, které by jim umožnily oddati se z lásky jiné osobě. Proto opakovati se budou vždy a všude manželské tragédie, kterých společnost lidskou neochrání ani instituce manželství, ani zrušení této instituce. Jest však nezbytně třeba, aby manželské tragédie nebyly ještě zákonem komplikovány a rozmnožovány.

Lidé musí cítiti odpor k žalářování individua v kleci manželské, musí opovrhovati každou láskou, která se nepodává svobodně a spontánně. Láska v budoucnu bude nejtěžším předmětem, kterému se bude lidstvo ve škole života učiti, leč bude základem všeho ostatního učiva. A mně zdá se, že přišla již doba, kdy se moderní národové skutečně o to pokusí, aby se naučili milovati.

Quispiam.

Klub Průkopníků.

.. Ovšem že budilo založení kroužku rozruch a zvědavost všude, po celém městě a skoro po celé zemi, kam o tom známost pronikla. Jak víte, milostivá, drželo se to pod pokličkou. Jeden velmi vynikající člen naší společnosti, vysoký hodnostář a majitel řádu želvového kříže, nemohl ani dosti navyptávati se na podrobnosti, když o činnosti kroužku zvěděl od svého známého bohatého velkostatkáře. — Od kterého? Aj, toť tajemství. Poodhrnu záclonu a napovím kolik třeba, aby co posud je lhostejno a neznámo, stalo se i vám tajemstvím. Nuže, otec jeho, syn chudého domkáře, velmi rychle zbohatl jako advokát, veda procesy sedlákům. Obě vážené osobnosti s velmi důstojnou nevázaností bavily se při zavřených dveřích historkami z kroužku. Hodnostář se želvovým křížem neustál pobízeti statkáře, aby dále vypravoval šlehaje jej výkřiky naplněnými vzrušeným podivem jako: »Zatracení chlapíci! Je to zlatá mládež!«, při čemž zmítal sebou na své židli jako při poklusu v sedle. Jako obyčejně neužil zakladatel kroužku a objevitel methody ani slávy ani ovoce své myšlenky. Hned prvním krokem na objevenou půdu ztroskotal a na dobro z kroužku zmizel; jméno jeho známo jen několika osobám. Je to osud všech, kdož vynalezli něco nám nepostrádatelného jako vidličky, peníze a takovéto pohovky, na nichž se tak rozkošně rozpráví. Ale myšlenka jeho se ujala. Ujala se v půdě, abych tak řekl, čekající, povzbuzené a zjitřené. Mladí muži, synové bohatých rodin v našem městě, jsou nehluční, netouží po přírodě a slunci, libují si v elegantních kavárnách a restauracích, elektricky osvětlených a vypadají jako uhlazená hříbátka z representační stáje. Jsou vnímaví a dobře vychovaní; sebe krásnější hudba, sebe napínavější scéna nezaujme jich tak, aby zapomenuli na hezkou sousedku anebo aby staré tetě v čas nepodali naplněnou bonbonieru. Život příjemných těchto tvorů s pěstěnými nehty a korektním účesem byl celkem jednotvárný. Měli svůj stůl a svůj kulečník v nejlepších místnostech,

měli své společenské povinnosti i společenská vyražení, ale jinak byl každý z nich odkázán na sebe jako osamělý poutník na stepi nebo v pralese. A přece jaké touhy byly v nich a jak opojná odvaha! Ale po jednotlivu rozkvétaly a hořely, neznámé a skryté, a na mnoze tříštily se a malomyslněly. Což to bylo, dobýti si přísností požadavků a štědrostí k číšníkům jména tak zvučného, že se o ně ucházela každá nová skvělá restaurace a kavárna, jež nádherou a výběrem vždy předstihuje všechny dosavadní. Na konec byla z toho dosti těžká povinnost společenská, neboť stolu tak skvělého nemohli postrádati nikde. Ostatek nepodceňujte, milostivá, obdivu restauraterův a číšníkův. Jest to obdiv velmi reálný a trvá nezměněn, pokud podmínky jeho trvají. Věřte, že obdiv je většinou zlomyslná přetvářka a který je opravdový, že časem neodvratně ochabne, na celém ostatním světě, vyjma na vašem vyhrazeném a číšníkem opatrovaném místě u prvního stolu. I projevili naši mladí lidé jistou znalost světa, že hned na jeho prahu zvolili pro sebe obdiv, který jest nejtrvalejší. Tutéž jistotu projevili i na druhém poli života, v lásce. Panovati a milovati, to je vše, k čemu jsme stvořeni. Za obdiv a lásku lidé žijí a umírají.

Nikdy nebylo, není a nebude nic krásnějšího na světě, milostivá, než jste vy ženy. Nevím, jak bylo tomu kdy jindy, ale soudím, že nepředčí-li doba naše všechny minulé věky, vyrovná se jim touhou po sblížení muže se ženou. Jest to hnutí čistě lidské. Přes hráze tříd a stavů obě pohlaví podávají si ruce. Ze snah a směrů demokratických jest pouze toto nutné, vše ostatní nastane samo sebou. Ptejte se kohokoliv z mužů, jež jsou muži skutečně a ne zjednanými automaty svalů a duše, co považují za nejvyšší rozkoš života ve velikém městě a uvidíte, co kdo z nich odpoví. Není větší slasti jako vyjíti z domu a ponořiti se do hustého davu na promenádě jak do příboje. Tisíc neurčitých nadějí chvěje se v srdci, tisíc možností se nabízí. Ubíráme se tím proudem vzrušeni jak elektrickým vlnobitím. Srdce rychleji bije, krok je pružný a lehký, oči planou. Může býti, milostivá, kterákoli jiná předtucha opojnější? Jest to jako při koncertu. Čarovné zvuky plynou kol, naplňujíce nitro sladkou mukou, přijde-li tón, akord, takt, který zjeví vše, čím jsi a co v tobě jest, který jediným okamžikem vydá za celý život ve vší hloubce a kráse. Každou chvíli může se ozvati, každou chvíli může uskutečniti se ohromná, tak dlouho očekávaná událost. Rozechvění proniká tělo, rozechvění hráče, jemuž příští vteřina může dáti poklad. Vskutku, rozčilení zmocní se člověka jako v herně. Tu vlna šatu, obrys těla, zachycený pohled připovídají možnost výhry. Člověk jde jako omámen hltaje očima krásná ramena, vzdušný krok, rytmické chvění šatu. Mezi tisíci ji vytušíš a očima najdeš. Klobouk, barvu šatu, její vlas, vše jediným pohledem člověk neshladitelně zachytl v rozpálenou mysl. Nechť jest ona kdekoli, její postava, její klobouk volá, zve a kyne, z neprostupného zástupu. Oči jak oddaní chrti vrhají se do něho zuřivě a zoufale, v tu stranu, v onu stranu, až najdou směr a pak nezadržitelně jako když orel s výše se střítí, dopadnou na její víčka, zatknou se do jejích zřítelnic, proniknou spánky, rozbouří tepny, sežehnou

dech. Dvoje zraky na okamžik se spojí, bouře lomcuje těly, magnetické kruhy letí a šíří se vesmírem, žhavý meteor zvířil hladinu jezera. Nic — jak? že přeháním? ach, bombast? Meteor — jezero, ha, ha! Budiž! Nic není případnějšího než to. Jen uvažte. Ničím neudržitelné žhavé vnoření, vřícení se do nitra, var, vzkypění a vzruch od vnějška až do nejvnitřnější hlubiny. Všechny obrazy, tvary, silhuety a barvy, jež před tím klidná hladina pro sebe zrcadlila, úplně roztříštěny a jak proutkem odčarovány. Chaos, změtení, splynutí — kosmický případ, událost dvou cizích světů — co je případnějšího? Totéž nevysvětlitelné, neznámým zákonům podléhající, nevyhnutelné zkřížení drah, jich vyšinutí účinky přitažlivosti, to je skutečný problém astronomický, problém gravitace lásky. Jako Newton objevil zákon gravitace, tak ten, o němž jsem se zmínil, dal podnět ke zkoumání a objevení zákonů lásky lidské. Nepochybuji, že je tato myšlenka geniálnější než Newtonova. Byl to útok na hlubší, skrytější tajemství vesmíru, než který podnikl Newton a není divu, že příroda bránila své tajemství a že podnikavý průkopník při tom ztroskotal. Jeho myšlenka byla cosi příliš samozřejmého a zároveň nevyzpytatelného, cosi příliš nutného a zároveň nebezpečného, cosi všeobecně žádaného a zároveň všeobecně popíraného, než aby provedení bylo bývalo snadno. Hle, milostivá, jaká to byla myšlenka!

Jest nápadno, že vztahy tak obecné a nutné, jako jest láska, nebyly posud vyjádřeny formou všeobecně platnou. Ale nic není přirozenější. Lidské vědění rozbíhá se nejprve k oborům vzdáleným a nejvzdálenějším a od nich teprve postupně se vrací k vlastní oblasti člověkově. Jest to opravdovský zpětný pochod račí, jakýsi základní zákon všehomíra, neboť i planety naší sluneční soustavy rozběhše se do světa pomalu nazpět lezou ke středu, k slunci, až jednou k němu či lépe do něho se vrátí. Nejprve lidé pozorovali dráhy hvězd, horlivě a všestranně zkoumali zákony přírodní, pak dějiny lidstva a octli se u člověka. Zdá se, že jsme nyní na hranici makrokosmu a odtud po zpátku přelézáme v oblast mikrokosmu. Nastává horečné úsilí studovati a poznati člověka, z oblasti náhody, diletantství a tápavých pokusů vybřísti na pevnou půdu zákonitosti. Snad náš průkopník a objevitel přišel ještě příliš brzy a stal se mučedníkem idey? Bylo by to hloupé, neboť to by znamenalo, že jsme my ještě odsouzeni tápati v nejistotě, utráceti síly v pokusech a nezdarech, žíti ochuzeně a smutně. Avšak doufejme! Revoluce myšlenkové mají někdy naspěch. Náš průkopník zaslechl volání doby, ucítil její tíseň, uvědomil si a vyslovil její potřebu: studovati umění lásky a uvésti je v soustavu, opatřiti pro praksi soubor pravidel a sbírku návodů. Není-li potřeba toho zřejma za naší doby, ano právě za naší doby? Čím js z polovice vyplňovány sloupce novin v textu i v inserátech? Či vábí dnes divadlo na celém světě? O čem sní román a povídk Co zříte na poštách, na promenádách, výletech? Jsou to výzv zápasy a oběti lásky. Překročíte-li prah svého pokoje, jste strže proudem, který vše si podmaňuje, jemuž nic neodolá. Ostat netvrdím, že by se mu většina stavěla na odpor. Ale to právě

svědectvím jeho moci, že sama většina se žene po proudu, sesiluje jej. Jen ženy, milostivá, jen dámy jsou živlem v celku ještě nepokrokovým. Totiž, nechci říci, že zásadně jaksi, že nutně nadáním a dary ducha. V literatuře na př., v románě, na divadle stojí ženy v prvních řadách průkopníků. Jsou hrdinnější než muži. Udalost, scénu, slovo, jež by spisovatel ostýchal se napsati, aby jak se říká, nenarazil, t. j. aby několika osobním odpůrcům nedal příležitost svatoušsky kroutit očima, směle ony vykreslí a vysloví. Vytvořil kdy mužský genius postavu dívky, jež z ideálního zápalu obětuje se všem mužům hlasícím se k určitému programu a k určité straně? — Že jsou toho příklady v literatuře? Mýlíte se, milostivá. Co mne se týče, nezapírám, že považuji postavu oné dívky za fantasticky předčasnou. Teprve tisíciletý vývoj a výchova divčí na základech vyšších a svobodnějších, vydá zjevy tak ethericky ideální. Není ani dnešní doba bez ideálu, i my máme dívky, jež se obětují. Jen že jaká ohromná dráha vývoje od našich idealistek k oné dívce v našem dramatě. Jest to jen milenec, nebo jen několik milenců. Jsou i takové, jež přijmou každého, kdo k nim se uteče pro útěchu a osvěžení. Jsou i příklady, že zasvětí se určitému pluku a p. Ale hrdinka, již viděli jsme nedávno na našem jevišti, jest typ zcela nový, produkt výchovy nových lidí, jitřenka budoucího lidstva. Přece však spisovatelky tyto jsou jen osamělou oasou v poušti. V celku jsou ženy živlem nepokrokovým. Nemají a neprojevují dosti bystrého smyslu pro vanutí a proudění doby. Vězí v předsudcích. Nepozorovala jste, že když vás ulicí stopují neznámí muži s horečným ohněm v očích a již vás dostihli, již mají nepozorovaně vysloviti vyznání, náhle pozbývají odvahy, zastavují se a mizí v hlubinách neproniknutelného proudu? Nikdy jste nepozorovala? Ah, nikdy že jste nebyla stopována? Čirá nemožnost! Kolikrát já sám takto poklesl na duchu! Nespouštěje zraku s růžového kloboučku, jenž jak luzná vidina vznáší se nad černou hladinou hustého proudu, zvolna se blížím, co hlavou mi křižují horečné plány, snují se hovory mezi mnou a jí, vynořují a střídají se jak bleskem osvětleny malebné scenerie. Náhle ona se zastaví. Dokonce ohlédne se, čeká. Nač čeká? Snad zaslechla mé touhy v podvědomí duše, snad byla zastavena soustředěnou silou celé mé bytosti? Nyní jdu jí tváří v tvář, každým krokem jsem blíže. Krev bije do spánků, srdce divoce buší. Co učiniti? Kterak ji osloviti? Není možno, urazí se! Stojím těsně již u ní, zastavím se a jako bych neměl ani tušení, že tu někdo stojí, zahledím se do výkladní skříně. Úžasné ticho a napjetí naplní nitro, zachvátí hlavu. Bez dechu čekám, že ona mne osloví tichým hlasem, jemně ujme za ruku, alespoň povzbudí úsměvem, vroucím pohledem... Napjal jsem všechny síly, aby hlas se mi nechvěl, aby se mi netřásla ruka. Vidím zlatou rybičku v akvariu, jež tupě na mne rozevírá neforemná ústa anebo s úžasem se vzpamatuji když nahnut nad košem plechového nádobí uslyším hlas, vlídně nabízející své zboží, vše po deseti! Obrátím se, rozhodnut ji osloviti, ale jí už tu není. Zmizela, na dobro zmizela, jak jen vy ženy dovedete zmizeti... Těší mne, že se dobře bavíte, milostivá. Váš

smích však neplatí, nemůže platit nám mužům, ale vám, ženám. Naše ostýchavost, naše nesmělost, náš zmatek a útěk s pole v rozhodné chvíli svědčí o tom, že nejste ještě tak volného, svobodného a hrdého ducha, abyste dovedly v sobě překonati zpozdilé předsudky, licoměrnou tradici, odvrci pouta a zábrany oděné ve formy bezvýznamné a prázdné. Co není schopno života a udržuje se povrchním zevním nátěrem, jaký může míti smysl? My a vy, to jsou dva cizí světy, postrádající prostředků dorozumívacích, protože obklopujete se přežilou hradbou a pyšníte se na pouta předvěkého, nyní neudržitelného sobectví. To postřehl ve všech vztazích a následcích náš několikrát už zmíněný průkopník a ve vybraném kroužku přátel navrhl, aby založen byl klub, Klub Průkopníků. Ne aby šířil nový názor na život — oblíbené to nyní zaměstnání, příliš však všední a obecné, jehož jako nekoncesované živnosti každý se chytá, kdo nepochodil v životě — ale aby nový život žili. Nový život mohou však žíti jen noví lidé a proto první činností klubu byla průprava a přerod členů. To dálo se za theoretického základu i praktického návodu onoho objevitele. Zakladatelé nových světů a vůdcové nových epoch lidstva byli vždy patriarchální velikosti a jednoduchosti: dohlíželi na stáda a budovali říše. Ten znak velikosti měl i náš objevitel, jenž ničím nepohrdal v praksi, čemu učil theoreticky. Z počátku byl kruh velmi úzký, byli to jen důvěrní známí, jež jako první žáci skupili se kol svého učitele. A to byli také jediní přímí žáci, jež později stavěli dále na základech tu položených. Bývaly velmi horlivé a živé ty schůzky, ve kterých on vykládal theoretickou svoji soustavu, bývaly i velmi veselé, ač veselost byla tlumena společnou napjatou zvědavostí. Pozorování, zkušenosti byly vzájemně sdělovány a tato upřímnost odhalovala vlastnosti a stránky, jichž by se byl jeden do druhého nenadál, jimiž se však mohli pochlubiti na konec všichni. Byly to konfese! Byla to přiznání! Ha! Byla by bývala pohřbena v hlubinách nepaměti, nebýti toho všeobecného vzepjetí a vzruchu. Uvažováno bylo o nejlepších methodách a probírány všechny možnosti jedna po druhé. Nevím, bylo-li kdy v některé učené společnosti anebo v některém lidumilném sdružení tolik horlivosti a tolik nadšení jako tu. Dojista nebylo! Naše zlatá mládež byla sám oheň. Nuže, když zakladatel a průkopník nového žití v základních a hlavních ideách byl dospěl tak daleko, že bylo lze dobrodružné touhy, útoky citů a vítězství vášně studovati přesně a podrobně a výsledky studia zpracovávati v praktické návody, bylo na čase žáky vyvésti na pole života. Theorii zkusiti v praksi. Bohužel, tu vůdce utrpěl pohromu, porážku tak úplnou a zdrcující, že nikdy více do kruhu žáků už nepřišel a nikdy více s nimi se nesešel. Krátce na to podrobiv se přání rodiny oženil se s velmi bohatou nevěstou a stoupá rychle v hodnostech. Bude za nedlouho nejslavnějším a nejvlivnějším mužem našeho města, představitelem společenského řádu a dobra. Avšak jeho žáci žili pak na vlastní pěst, je neopustila touha žití a podnikavost. Kroužek jejich, jak u zasvěcených známo, vykonal věci, jež vzbudily nemalý rozruch. Doufám, milostivá, že kus historie, část toho, co vykonali, vyjde

na světlo v knize, která bude čtena všemi vrstvami našeho města jako před tím žádná jiná. Co je také na světě pro člověka poučnějšího, než člověk? A v knize té budou skuteční lidé, bez pozlátka a falše. Ó zajisté! Ovšem budou vystupovati jak obyčejně vystupují akteři na prknách života, na zapřenou a pod přijatým jménem. Chápete však již, že bude kniha ta prvním pokusem propagace idei nového žití, prvním krokem za vyšší budoucnosti a prvním zákopem do hráze rozdělující svět. . .

Jakou že pohromu vůdce utrpěl o první vycházce? Jest to choulostivá otázka. Nuže dobrá, svěřím se vám s tím, milostivá! Ale je to přísné tajemství! Ostatek budu vypravovati jen to nejpodstatnější a nejhlavnější. Tehdy šlo tedy o to, žákům názorně předvésti pokus, jak seznámiti a také sblížiti se na nejživější ulici s dámou zcela neznámou. Volba zůstavena vůdci. Jeho intuice, jeho cítění bylo tak jemné a živé, že ucítil záchvěv, jakmile dáma ona nohou dotkla se na druhém konci chodníku. Dal ihned znamení provázejícím přátelům, jež pak pozorujíce chodili proudem procházejících, jako by ho vůbec neznali. Za nedlouho setká se vůdce s dámou, elegantní, hrdou a vznešenou a dal se do manevrování. Oh, kdyby se jemu byl pokus podařil, byl by to býval kousek virtuosní. Dáma šla jako kněžna, jako králov . .

Proč se pokus nepodařil? Aj, milostivá, z toho prostého důvodu, že jakmile za nesmírného napjetí přátel průkopník a vůdce k dámě se přiblížil a snad ještě ani prvého slova nedořekl, rozlehl se políček jako výstřel. Půl ulice se zastavilo rázem. Přátelé ztrnuli, zkameněli, nedýchajíce. Vůdce mimovolně přitiskl dlaň na planoucí tvář, ale ihned se vzpamatoval a bleskurychle zmizel. Dáma šla hrdě a klidně dále, nikoho si nevšímajíc. Nešťastný postižený čtyři dni nevyšel ze svého pokoje, obkládaje napuchlou tvář.

Avšak už promiňte, velmi dlouho jsem se zdržel a jest mi pospíšiti. . . *J. M. Lidov.*

Pro nové akcie Pražské úvěrní banky, jež vyložil ústav tento k subskripci, jeví se v kruzích kapitalistů živý zájem, takže jest naděje, že celá emise do stanovené lhůty (dne 30. t. m.) bude upsána. Zájem ten odůvodněn jest jak bonitou papíru, který súročil se v posledních letech více než $5^1/_3\%$ a emisním kursem 445 K, který lze nazvati skutečně velmi levným, tak i zvláštním zřetelem k značným reservním fondům tohoto ústavu, jež dosáhly 3 mil. korun, tudíž tří čtvrtin akciového kapitálu. Ve zvýšení kapitálu z dosavadních 4 mil. na 6 mil. korun vidí pak interesenti záruku dalšího rozvoje ústavu, který tím spíše lze předpokládati, jelikož i uhelný obchod jeho, jenž dočkal se již velikého rozvětvení postavením briketárny vstupuje v novou mnohoslibnou fási. Zkoušky, jež s s briketováním uhlí z dolů Pražské úvěrní banky byly podniknuty, svědčí o tom plnou měrou. — Zvýšením akciového kapitálu Pražské úvěrní banky zakončena byla řada nových emisí, jimiž pražské banky zvětšily své peněžní prostředky, s nimiž vstoupí — až na Hospodářskou úvěrní banku — do nového roku. Vedle Živnostenské banky, České průmyslové banky a Ústřední banky českých spořitelen náleží k nim také Česká banka Union. Ažio, resp. příplatek nad nominální hodnotu akcií, obnášelo u Živnost. banky K 25, u České průmysl. a Ústřední K 10, u Unionky K 40 a u Pražské úvěrní K 45 na akcii.

Francouzsky, anglicky, vlašsky, rusky, česky, polsky

BERLITZ SCHOOL,

úředně povolený ústav
Spálená ul. č. 3.

Nové kursy v každé době.

Hod. na zkoušku zdarma.
Prospekty franko.

»ČAJTÚMA«

speciální obchod čajem, rumem atd.

PRAHA Purkyňova ulice střed Spálené ulice. **1461-II.**

jest odborníky uznaným nejlepším a nejlevnějším nákupním pramenem.
Zakázky z venkova co nejvzorněji, rychle a levně.

Ceníky zdarma a franko.

Pro děti:

O zajíčkodi.

Povídka pro malé i velké děti. S obraz. výzdobou J. Filipa. 80 h.

Ogaři.

Povídky z moravského Valašska od Jos. Kaldy. Za 50 haléřů.

Dvě roztomilé knížečky, jež pobaví malé i velké. V prvé idyla z přírody, líčená s onou nehledanou prostou naivností, která látce jest přiměřena; v druhé snůška veselých kousků valašských ogarů (chlapců), vypravovaných s působivým humorem, jemuž nářečí valašské, v hovorech užité, dodává rázovitosti. Opakujeme: roztomilé knížky.

A. v „Čes. Učiteli" č. 25.

Život sv. Františka z Assisi

od Pavla Sabatiera. Přel. Dr. M. Komínková. Brož. 6 K.

V knize vylíčen všechen život Františkův, jímž v dospělém věku vedle činnosti náboženské jako nejčistší idyla vine se láska k sv. Kláře, od mládí ztráveného v přepychu a bujných rozpustilostech až k zdlouhavému umírání, kdy světec ještě za živa stával se relikvií. Tyto poslední partie a líčení o zázračném se zjevení stigmat na těle Františkově, jsou rozhodně nejzajímavější kapitoly; z nich vane k nám vůně legend, jimiž hned po smrti jeho zbožná mysl věřících nadšenců okrašlovala prostou pravdu historickou.

Kd. ve „Zvonu" 3. listopadu 1905.

Že dílo Pavla Sabatiera z r. 1894 znamená počátek nové peri v studiích o sv. Františku z Assisi, o tom svědčí řada nových vydá která dospěla již k číslu 31., překlady — nyní také do češtiny Marie Komínkové (vyšel v Pelclově knihovně Rozhledů, 1905), za žené zvláštní společností pro tyto studie, kritické rozbory p menné a vyhle lávání nových, posud neznámých. Schnürer, katolic církevní historik, ochotně, ba s radostí zásluhy a přednosti Sabati rovy uznává, tak ze zůstává posud v platnosti: František z Assi je svatý katolíkům i protestantům společný.

J. G. v „Čes. Časopise Historickém" č. 4. 1905.

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 1. PROSINCE 1905. ČÍSLO 5.

ROZHLEDY

Praha Královská.

Osnova stavebního řádu pro Prahu a okolí stanoví: Pro obce buďte zřízeny přehledné a upravovací plány, které mají býti základem k příští úpravě uvnitř dosavadní obce i k rozšíření její.

Vynikající architekt řekl nedávno veřejně: Královská Praha v otázkách úpravy pokulhává za leckterou vsí. Ku příkladu: Teprve realisování Mikulášské (asanační) třídy vynutilo si pokračování této ulice mostem; most již se staví, avšak nikdo neví, co bude dále, zejména zdali bude konečně vynucena slušná a umělecká úprava stráně Letenské a vydobyty miliony tam zakopané. Stane se jenom šťastnou náhodou, ba jenom dobrovolnou součinností architekta, budou-li tyto tři objekty nějakým uspokojujícím způsobem vyřešeny umělecky.

Tedy doposud nevíme, jaký význam ta která čtvrť pro město míti bude. Proto spekulace sahá neomalenou rukou po všem a beze všech ohledů; přirozeně, poněvadž není celkového plánu upravovacího. Potom teprve by se úprava města beze všech škod a námitek spekulujícího díti mohla.

Připomeneme-li si některé starší návrhy stavebního úřadu na úpravu části obce Pražské, neubráníme se dnes politování, že bylo možno něco tak bezduchého předložiti a že je dnes volno těmže lidem dále pracovati v oboru, pro nějž nemají smyslu, ba tytéž lidi ku dalšímu zhotovování regulačních projektů komandovati.

Dnes jest však přece již dostatečně známo, že moderní regulace je zdrojem nových činů uměleckých, že harmonická úprava města a hospodářské úkoly při tom se vyskytující nemohou býti řešeny jednoduchým lineálem či poukazem k naivnímu paragrafu stávajícího stavebního řádu. Ovšem přesvědčili jsme se již mnohokráte, že umělecké problémy, jež po kousku řešiti se nedají, rovněž náhodou dopadly co nejhrozněji.

Praze vymstí se systém, jakým zástupci její pohlíželi na otázky technické; to ilustruje nynější stav úřednictva, pověst, kterou si tavební úřad získal a k níž nové lístky vavřínové co chvíli přidává.

Praha by svého regulatora našla, kdyby chtěla. Avšak spokojuje se lidmi, jichž zásady byly před třiceti lety zastaralé a před několika sty lety směšné. Spokojí se břídilstvím.

Technickému úřadu musí se teprve vyšší instancí ložiti, aby plány polohy řešil výškově a perspekivně. K tomu ještě klasické svědectví Balšánkovo (Architekt.

Obzor IV. 9.): »Oborem stejně důležitým, kde převaha přesunula se na stranu architekta vůbec, jest úprava měst.

Aniž kdo popírati může velkou zásluhu inženýrům i v tomto směru, zejména vzhledem na požadavky dopravy a hygieny, přece třeba konstatovati, že rozvoj velkých měst zastal nás techniky nepřipraveny a že teprve trpké zkušenosti, z chyb získané, vedly nás ke studiu, kde vlivem architektův opět se obrátil zřetel na umělecké úkoly při úpravách měst. Díla Sitteho, Stübbena, Baumeistra, Henriciho a j. jsou epochální a měla by i každému inženýru, v tom oboru pracujícímu, známa býti.«

Kdo čte, rozumí. Někdy však navrhuje regulaci tesařský mistr. Nynější kouskovité řešení — komu vlastně prospívá?

Osnova stavebního řádu přichází pozdě, ale pro obec Pražskou příliš brzo: Kdo by generální projekt úpravy byl asi prováděl? Na koho padne zodpovědnost za následky tak dlouholetého zanedbávání?

Na všechny a nikoho.

*

»Máme právo žádati, aby v čelo úřadů, jednajících o otázkách odborných, ať již druhu jakéhokoliv, byli dáni kvalifikovaní úředníci.« *Z řeči inženýra a obec. staršího.*

Přes rok tomu, co ředitel stavebního úřadu odešel. Právníci nejsou takovými nepřáteli techniků, jako ti sami mezi sebou. Najdeme sice jinde mezi techniky »mnoho znamenitých politiků, ba i presidenty republiky«, u nás práce technická nemá té vážnosti, jaké vyžaduje, nemá té pozornosti, jaké je potřebí v zájmu věci.

To praví netechnik.

Není k tomu dobré vůle.

Právě stavební úřad pražský je pathologickým příkladem nynějších zvrácených poměrů. Neupře nikdo, že i v nynějších poměrech — ovšem zastaralých a nemoderních — má stavební úřad příležitost vykonati věci dobré. Jest však jeho vadou chronickou že je orgánem samosprávy.

Proto se nikomu nechce do reparatur; co s úřednictvem výborně kvalifikovaným, dobře placeným, neodvislým a samostatně myslícím? Dnes vyhovují hrůzné projekty, vyhovují přednostové, kteří v důsledku byrokratické výchovy — jehož vrcholem jest práskající bič nad hlavou podřízených — ustrnuli na tom, co kdysi bývalo a stačívalo; vyhovuje protekční systém; uplatňují se záhadné kvalifikace; a naopak mladé síly hledí za každou cenu dostati se ven. Za to však nacházejí každého rána své peníze pod polštářem. O poměrech hmotných poučí »Zájmy samosprávných úředníků« (I. 20.): »Opětuji dotaz: Co máme činiti? Máme tiše trpěti dál a má nám bezbranným stačiti pohled na cizí blahobyt? Kdesi tyto dny vyřčeno slovo »poloměšťáci« a vztahováno na úřednictvo. Budou-li věci takto pokračovati, přestane býti úřednictvo poloměšťáky a stane se plnokrevnými socialisty. Caveant consules!«

Podivná to řeč. Obec je jiné a zástupci její také jiné. Justament platí více než rozvaha.

Dignitatis memores, ad optima intenti!

*

»Ich verkaufe fremde Mädchen, ihr verhandelt euere eigene Töchter an gute Partien!« *Simplicissimus.*

Konec konců je tedy vinník jinde. — Voličstvo.

Samospráva, která měla býti naší pýchou, stala se naším neštěstím.

15 členů sboru obecních starších je doktory veškerých práv, 12 členů je techniků. A volá se po inteligenci?

Budoucnost je mlhavá, čeká se patrně na převrat, jenž nastane, až konečně voličstvo k volbám půjde. Žití ze dne na den je toho dokladem.

Dnes kandidát považuje si za zásluhu, že rozřešení otázky průlomu »U Klíčů« bylo odhlasováno tak, jak se stalo, ačkoliv je nesmyslem hospodářským a technickým, ba národní ostudou; jeho protikandidát, universitní docent, chtěl by však patrně ještě dále jíti ve zvrácenostech politiky čtvrtní.

Staroměstský rynk, místo posvátné, rozmetán, aby se dokázalo, že povídání o historii jest neplodným žvastem; věru úprava města dokumentuje na vždy to, co kulturním obsahem národnosti slouti může. To každý cítí, kdo není starostí o denní chlebíček úplně zaujat.

Na místo hesla inteligence položme heslo lásky ku Praze. To již jsme někde četli, že my všichni bez výjimky budeme jednou seděti na lavici obžalovaných, to před soudem budoucnosti, soudem krutým a bezohledným, jak sami dobře víme.

Přátelé, v této době, v hodině poslední, ba chvíli historické, kdy jest ještě čas, podejme si ruce! *Nucleus.*

Nový řád školní a vyučovací.

Minist. naříz. ze dne 29. září 1905 č. 13200.

I. — Dílo, které tuto rozebírám, jest prací veskrz byrokratickou, jak tomu v Předlitavsku jinak ani nemůže býti. V každém téměř §u můžeme shledati stopy byrokratického původu. Člověk čta to nařízení, znovu vidí, kterak je za zeleným stolkem pracně sestrojoval úředník, zvyklý mnoho psáti.

Nařízení naše se především vyznačuje ohromnou rozvláčností ovšem zbytečnou. Ve spoustě 223 §§ů povídá málo a to málo, co povídá, nemá valně ceny. Spisovateli jako by bylo na tom záleželo, aby byl „učitelským silám“ skvělým příkladem pokud se týče byrokratické mnohopsavosti, kterou jim §§ 121, 136 a j. přikazuje.

Nařízení je plno banálního, samozřejmého povídání. Vytknu jen některé křiklavé příklady. Hned první věta prvního §u jest velepříznačná. „Každá všeobecná škola obecná budiž tak zařízena, aby mohla plniti své úkoly“. Jak všední to průpověď! Cože kdybychom to v nařízení nečetli, to by všichni obyvatelé předlitavští se snad domnívali, že obecné školy mají býti zařízeny tak, aby neplnily své úkoly?

Ještě podařeněji praví § 59., odst. 1. „Ve všech dnech, kdy není prázdeň, budiž vyučováno“, anebo § 63: „Dítky přijaté do obecné školy mají do školy pravidelně docházeti atd.“

tato druhá důležitá pravda se spisovateli tak zalíbila, že ji dokonce opakuje v § 64: „Školní dítky jsou povinny přijíti v určený čas do školy atd.“ Kdyby to všecko nebylo výslovně stanoveno černé na bílém v ministeriálním nařízení, v Předlitavsku by snad nebylo vyučováno ani tehdy, když není prázdeň a dítky do školy přijaté by nebyly povinny, do ní docházeti?

Nejinak je tomu, když § 8. nakazuje, že vyučování má býti tak zařízeno, aby se neminulo s cílem, nebo když § 2. praví: že úřad než něco rozhodne, má zevrubně vyšetřiti všechny okolnosti, nebo když nás § 3 poučuje, že dle toho, kolik je dítek a kolik učitelů se řídí také, kolik tříd je ve škole (pro boha, dle čeho jiného se to má říditi?) nebo když § 49 na konci praví, že na obecných školách nikdo neučí náboženství, k němuž se hlásí nábož. společnost státem neuznaná, nebo když § 103 na konci podotýká, že na školských vysvědčeních je vytištěn císařský orel atd. atd.

Naivně stanoví § 8, odst. posl., že „pro žádný vyučov. předmět není předepsána určitá vyučovací methoda“. (Jen kdyby v ministerstvě nějakou znali, dojista by neopomenuli ji diktovati!). Ale což, když dozorcům školním se chce jezditi po určitých methodách? Připomínám zde, co jsem dle zpráv, které mi podali učitelé, napsal ve svých: „Poměrech českého nár. školství a učitelstva v král. Č., 2. vyd., str. 13: „Jsou inspektoři, kteří učitelstvu ani v methodě vyučovací nepřejí. Nejeden inspektor jest o svém vědění tak zaujat, že jeho heslem jest: methodou vyučovací jsem já.“ (Viz také příklady na uvedeném místě.) Když naše nařízení již si libuje v takové rozvláčnosti, mohlo zcela dobře přikázati dozorcům školním, aby se nepletli do method vyučovacích. Ale dozorce jest prvním a nejdůležitějším činovníkem ve zbyrokratělé správě školní a proto jest nedotknutelný.

Jako pedagogická záhada zní, když čteme v § 18, že v každé škole má býti nástěnná mapa Palestýny. To bezpochyby pro ono „mravně náboženské“ vychování, které dle nařízení jest předním úkolem ve školách obecných (o tom příště více)? Proč? Na obecných školách v Čechách bude tedy zvláštní mapa Palestýny, ale zvláštní mapa Moravy a Slezska tam nebude, protože země ty nepatří již k „rodné vlasti“. Pedagogům z předlitavského ministerstva vyučování jest pro naše děti Palestýna zemí důležitější, než korunní země sousedící „rodné vlasti“.

K jakým důsledkům někdy přímo nesmyslným vede byrokratická manie mnohopsavá, na to tento doklad: § 28 praví: Dítky budou vymazány ze školní matriky, jakmile se jim dostane propouštěcího vysvědčení nebo vysvědčení na odchodnou; jiné důvody vypočítává § 29 (jinaká návštěva školní, vady dnešní nebo tělesné) a praví na konci: „z jakých důvodů dítko ze školní matriky vymazáno býti nesmí“; tedy na př. když zemře. § 30 praví: „Pokud dítě není vymazáno ze školní matriky, jest povinno choditi do školy.“ Když tedy školní dítě zemře, jest dle školního řádu předlitavského přece povinno choditi do školy

a mělo by býti k tomu přidržováno, neboť úmrtí není důvodem, pro který sluší dítě vymazati ze školní matriky a pokud není vymazáno, náleží mu choditi do školy!

II. — § 70. praví v odst. 2.. »Dítky budtež ve škole mravně-nábožensky vychovávány«; § 74. zní na počátku: »učitelé především působtež, aby školní dítky se chovaly mravně nábožensky ve škole i mimo školu« a ještě častěji zmiňuje se náš řád o výchově mravně-náboženské, tak na ni patrně klade důraz. Rozumí se, že každý souhlasí úplně, aby dítky byly vychovávány mravně i aby byly vychovávány nábožensky, také aby byly vychovávány mravně-nábožensky. Avšak, co dnes lidé osvícení rozumějí výchovou nábožensko-mravní, různí se podstatně od toho, co má na zřeteli nový náš řád školní a vyučovací. Obojí liší se takto: Dle řádu toho se žádá, aby starý zákon pojímán byl do slova, aby bylo věřeno, že svět byl stvořen v 7 dnech, že světlo bylo na zemi dříve než slunce bylo stvořeno, že Bůh sám osobně sestoupiv na zemi udělal z hlíny Adama a z jeho žebra Evu, že oba ti první lidé byli v ráji, že odtamtud byli vyhnáni, protože porušili zákaz, aby nejedli ovoce z určité jabloně, že zákaz ten jim dal Bůh nanejvýše milosrdný, sám zdroj lásky, ač jsa vševědoucím, dobře předvídal, jak to dopadne s tou bytostí, kterou sám byl stvořil z hlíny; že kdyby Adam a Eva nebyli takto zhřešili, žili by oni a všichni jejich potomkové na věky na zemi, aniž umírali, že hřích Adamův a Evin se dědí po tisíce a tisíce let od doby, kdy oni byli, až na naše dny a že proto, že kdysi oba ti první lidé snědli jablko, každé dítě, které dnes zemře nekřtěné, se dostane do pekla neb do předpeklí; že veškero lidstvo pochodí od jediného páru, ač by pak původ ten nutně byl založen na krevním smilstvu, neboť byli by se museli ženiti buď bratři se sestrami nebo rodiče s dětmi atd.; to všecko žádá věřiti na slovo řád škol. a vyuč., káže také přestavovati si Boha zcela tak, jak jej líčí starý zákon, to jest jako zvláště silného člověka, jako bytost nadanou nejen ctnostmi lidskými, ale také slabostí lidskou, jako bytost, která se hněvá, která se mstí, ač jest nekonečně dobrá a milosrdná, která uvádí člověka v pokušení a pak jej trestá, když klesne, ač jsouc vševědoucí ví předem, že klesne, která si vyvolila jediný národ (židovský) na světě za svůj a všecky ostatní národy zatratila, ač jest nekonečně dobrá, zkrátka jako bytost, které jest třeba buď pouze se báti aneb alespoň mnohem víc se báti, než ji milovati; dále se žádá, aby všecky obřady církevní byly pokládány za opodstatněné příkazem božím, ba že jsou pro spásu třeba důležitější než mravný život; upalovati kacíře (tedy lidi) a osnovati vyhlazovací války proti t. zv. kacířským národům sluší pokládati za skutky bohabojné, za které dostane se odměnou věčné blaženosti; podle takové výchovy jméno dávané při křtu znamená, že ten který svatý, kterého si rodiče zvolili (a který dle známé pověry nesmí býti v kalendáři pozadu), jenž sedí (doslovně) na nebesích poblíž Boha, bude dítě právě pokřtěné po celý jeho život míti ve zvláštní

patrnosti a orodovati za ně u Boha a upomínati jej takto, že jako bytost nekonečně dobrá má býti milosrdna v tom kterém případě, ač to Bůh vševědoucí beztoho sám ví; jest schvalováno, že krev byla houfně prolévána ve starém zákoně (války, oběti atd.), že se prolévá ve válkách i dnes podnikaných, v nichž nesluší viděti nic mravně zakázaného, nic, co ruší příkaz, aby lidé se milovali; válčení není hnusným vražděním, jest v pořádku modliti se k Bohu »za zdar zbraním«, tj. aby Bůh nekonečně dobrý pomáhal při tom, když lidé se navzájem vraždí, zpívati Te Deum za vítězné bitvy, tj. děkovati Bohu za vraždu podařenou, trpěti, aby stát donucoval nováčky přísahati atd. Takové a podobné věci budou hlásány a učeny dále dle řádu tohoto.

Za to ten, kdo pojímá výchovu mravně náboženskou osvícensky, učí věřiti v Boha jediného a to jediného pro všecky lidi (ne pro každý národ různého) a v Boha jen dobrého, nekonečně, absolutně a věčně dobrého, v Boha nepochopitelného, kterého nesluší se zobrazovati v lidské podobě. Rovněž učí pedagog takový milovati Boha, aniž se ho bojím aneb aspoň mnohem více jej milovati, než se ho báti a ctíti jej a sloužiti mu vždy a všude, ale nikoli hlučnými, okázalými a omamujícími obřady, střílením z hmoždířů a pušek a jiných vražedných nástrojů, ale sloužiti Bohu životem naskrz mravným, svědomitým životem, ve kterém se člověk vystříhá zejména také míti podíl na všem pychu státním a na těch neřádech, které dnes stát provozuje svým militarismem, kriminalismem, fiskalismem, policejnictvím atd. Není mně ovšem možno rozvinouti zde do podrobností v celé soustavě zásady, kterými by se řídila taková výchova mravně náboženská. Odkazuji v té příčině k velkému mistrovi Tolstému, jako k autoritě nejpřednější, zejména na spisy o »Křesťanském učení«, »Spása ve Vás« a j.*. Že náš řád školský a vyučovací ve rčení: »výchova mravně náboženská« má na mysli výchovu ve významu zpředu vyloženém a nikoli pravou výchovu mravně náboženskou (osvícenskou, zejména po rozumu Tolstého), to doložím, jak doufám, přesvědčivě jediným příkladem. Jak známo, nováček Alois Nemrava v Olomouci zdráhal se přísahati jako voják a cvičiti se ve zbrani, dovolávaje se toho, že svědomí a náboženství zakazuje mu cvičiti se ve vraždění a setrval i setrvává v tom odporu napořád, ač byl pro neposlušnost již potrestán pětiměsíčním žalářem. Nuže pravím, zeptejte se těch, kdo sepsali náš řád školský a těch, kdo jej schválili i těch, kdo jej mají uvésti v život a prováděti, zdali počínání Nemravovo schvalují či zatracují s hlediska mravně náboženského, tož Vám jednohlasně odpovědí, že ho neschvalují, neboť náboženství a mravnost, jak oni je pojímají, káže prý občanům, aby byli poslušni zákonů a aby byli poslušni více zákonů světských, třebas kážou cvičiti se ve vojenském umění vražedném, než zákonů božských, které kážou milovati bližního jako sebe samého.

* Spisy tyto jako jiné filosofické, mravoučné a nábož. spisy Tolstojovy jsou vydány v Knihovně Rozhledů (sv. XL., sv. II. a j.).

III. — Kterak to zařídíti, aby mravně náboženská výchova byla pravá? Vlastně jest nutno rozeznávati: 1. vyučování v náboženství i v morálce (úkol theoretický), 2. výchova v náboženství i v mravnosti (úkol praktický). Na obecných školách předlitavských jest postaráno jak o vyučování v náboženství (dogmatiku), tak o výchovu náboženskou (tzv. náboženskými cvičeními). Vyučování morálce (mravouka) není samostatným předmětem vyučovacím, ale jest prostě připojeno jako součástka k vyučování náboženskému a proto by náš řád správněji užíval rčení: výchova nábožensky-mravní než slov: mravně-náboženská. O výchovu mravní však není dokonce postaráno ve školách; není žádného cvičení v mravnosti, ač nechceme-li cvičení náboženská pokládati také za cvičení morální, k čemuž já nikterak přisvědčiti nemohu. Z toho plyne, že učitelé (světští) nemají vlastně žádného vlivu na mravnostné vzdělání (vyučování i výchovu) ve škole, to náleží dle nynějších řádů učiteli náboženskému (katechetovi). Učitelé světští mají na starosti pouze t. zv. kázeň, ale to jest podstatně něco docela jiného než vzdělání mravnostní. Kázní jsou děti vychovávány toliko v tom, co jest slušné, mravností však v tom, co jest dobré. Proto náš řád zcela neprávem v kap. VII. nadepsané: »o školní kázni« jedná o výchově nábožensko-mravní a proto také zcela neprávem ukládá učitelům (§ 74.), aby působili k tomu, by se školní dítky chovaly mravně-nábožensky ve škole i mimo školu. Dle nynějších řádů učitelé světští jen o to mohou pečovati, aby děti zachovávaly kázeň ve škole a snad i mimo školu (na kolik rodina a ulice nezahubí dobré símě vštípené ve škole). Starati se o život mravní a náboženský ve škole i mimo školu náleží toliko katechetům. To jest zajisté nedostatkem, ale nedostatkem, který plyne nezbytně z životních řádů dnešních naskrz rozháraných, ze kterého neviním ani školu, ani katechety, ani učitele, ani ministeriální úředníky, kteří za zeleným stolem spisují řády školské, ani vůbec koho jiného.

Pokud vzdělání mravnostní budou míti v rukách kněží, potud bude míti onen ráz církevní, jak jsem jej vypsal. Avšak také by bylo povážlivé odloučiti vzdělávání v mravnosti od vzdělávání náboženského a svěřiti ono učitelům světským, toto pak ponechati církevním učitelům. Neboť tím by bylo trháno, co přirozeně souvisí, rozpory byly by nezbytné, učitel světský by učil a vychovával v mravnosti zcela jinak, než jak by hlásal učitel církevní v náboženství morálku (na př. učitel světský by zatracoval válčení i v zájmu náboženském podnikané, velebil by Husa a Komenského a odporučoval by je svým žákům jako vzory, katecheta však by chválil války křižácké a odsuzoval Husa a Komenského jako kacíře, prohlašoval naopak za skutek mravný, že onen byl upálen, tento z vlasti vyhnán). Vždyť takových rozporů máme již dosti v kázni školské, na které teď učitelé světští a církevní jedině mohou soutěžiti (připomínám různé způsoby, kterými děti mají pozdravovati, podle toho, jak je nabádá učitel nebo katecheta).

Záhada, kterak zaříditi pravou výchovu mravně-náboženskou jest tedy náramně těžká a dojista ji nerozřeší byrokrat, který musí toliko za zeleným stolem spisovati objemná nařízení. Potíž ta bude trvati, pokud bude rozpor mezi přesvědčením a životem, jaký je dnes všude. Odsuzuje se státní pych a všichni mají v něm podílu. Nevěří a přece na venek zachovávají formy a obřady na víře založené. Nevěří v dogmata a neplní pokynů církevních (posty, zpověď atd.) a přece souhlasí, aby dětem bylo ve škole vykládáno vše to, čemu sami nevěří, a aby byly přidržány plniti, co sami neplní. Jinak je doma, jinak v kostele a jinak ve škole: útlá duše dětská všem dojmům snadno přístupná nemůže nepostřehnouti rozpor ten a ten pak otravuje celý život. A nebude lépe, až když pravý osvícenský pro naši dobu se hodící názor o náboženství a mravnosti (zejména po většině jak Tolstoj jej hlásá) pronikne do nejširších vrstev, až rodiče budou věřiti a konati totéž co děti a učitelé světští totéž co učitelé církevní, zkrátka až obživne víra a pomine mravní rozpor, který rozežírá naskrz dnešní život. Způsobiti ten převrat, není snad ani v moci lidské; člověk jest tu pouhou obětí zákonů, které ovládají svět ethický právě tak, jako fysický. Prozatím nám nezbývá než věřit, že budeme věřiti a těšiti se tou nadějí.

Jeví se tedy býti doktrinářstvím, když náš řád v § 7. přikazuje, že škola má pěstovat smysl pro pravdu, dobro a krásno, povinnost, čest atd. Jak to má pěstovati? Kde jsou učebnice k tomu? Kdo to má pěstovati? Učitel? Tomu nenáleží vzdělávati v mravnosti. Katecheta? Ten musí poslouchati církve a ne nařízení. Kde je praktický nějaký návod? Norimberským trychtýřem se to spraviti nedá a také byrokratism, jaký školská správa a v přední řadě ministerstvo pro vyučování u nás pěstuje, nevštípí ani dětem všecky ty vypočtené smysly ethické, ani učitelům způsobilost, vypěstovati je v dětech. Ostatek jest velice výmluvné, že řád náš opatrně se vystříhá pojmouti mezi ty smysly také smysl pro svobodu. Snad proto, že kdyby děti byly vychovány k svobodymilovnosti, pak že by pominula úcta k strážníkům a autoritám státním? Či že by se občané vymanili z poručenské moci byrokratické a pak že by nebylo ani nikoho, kdo by v kancelářích sepisoval sáhodlouhá, jalová a pochybená nařízení o řádech školských? *Dr. F. Jokl.*

Stávka studentská.

V pohnutých dobách dnešních zápasů politických opětně byly podávány zprávy o tak zv. stávkách posluchačů škol vysokých v Rusku a nejnověji také ve Španělsku a také se strany českého studentstva opětovně poukazováno bylo na prostředek ten, mající v dnešních dobách při nejmenším dokumentovati solidárnost cítění studentstva českého se širokými vrstvami lidovými a zejména s požadavkem všeobecného a rovného práva hlasovacího. Úsudků vyskytlo se dosti o tomto prostředku, leč zdá se záhodno, aby přece objektivně bylo o otázce té promluveno a vyšetřena její podstata i účinky, nehledíc snad k momentnímu vzrušení mysli na různých schůzích a shromážděních tak neuvarovatelnému.

Jest známo, jak v oboru snah sociálních i politických nabyla dnes domovského práva stávka dělnická i vůbec personálu zaměstnaného, t. j. odepření výkonu pracovního se strany zaměstnancův na tak dlouho, pokud jejich požadavkům vyhověno nebude, či pokud jakás dohoda nebude sjednána. Podstata věci záleží v tom, že zastavením práce působí se škoda podnikateli, který nemůže svého kapitálu využitkovati a po případě, že nevyráběním prostředků spotřeby také na vrstvy obyvatelstva této spotřeby si žádající tlak se provádí. Jedná se zde tedy o to, aby nepracováním jakýsi nátlak způsoben byl na odpírajícího nebo na vrstvy obyvatelstva, jež naň působit mohou. Prostředek tento, ač nepopíratelně v mezích práva nyní platného s porušením smlouvy služební totožný, přece jen vlivem moderní nauky neliberalistické aspoň de facto uznává se jako akt svépomoci, proti němuž se zpravidla veřejnou mocí nevystupuje, pokud zákonů trestních neporuší. Výsledek jeho ponechává se pak z pravidla k rozhodnutí moci sporných stran. vytrvalosti jich a způsobilosti ve smlouvání vzájemném.

Dle analogie tohoto zastavení práce hlásává se také možnost zastavení návštěvy přednášek se strany studujících vysokoškolských, t. zv. stávka studentská. Srovnejmež, má-li takové zastavení návštěvy přednášek něco společného se stávkou zaměstnancův. Zaměstnanci pracují vedle ovšem důvodu, by si vydělali na živobytí, také ve prospěch zaměstnavatelův, a stávkou jest dotčen prospěch obou: zaměstnaní nemají výdělku, ale také zaměstnavatel ho nemá; studenti pracují o svém vzdělání především na prospěch svůj, buď aby ducha svého obohatili, nebo aby nabyli znalostí a vysvědčení potřebných k dosažení jakéhos povolání životního. Prospěch z práce jest především jejich a škoda ze zastavení práce tedy čí bude, jest patrno. Jak patrno jen hlava povrchní mohla by viděti ve stávce dělnické i zastavení návštěvy přednášek zjev totožný, ba i jen obdobný.

Mohlo by se však namítnouti, že zejména na držitele moci veřejné bylo by lze působiti stávkou studentskou, jež by znemožňovala dosažení potřebného dorostu. Tu lze říci, že takový nátlak dal by se provésti jen v tom případě, kdyby bylo trvání stávky na více let zabezpečeno a vztahovalo se na všechny školy vysoké v obvodu určitého státu, i kdyby zároveň tu bylo záruky, že nebude, abych tak řekl, z ciziny inteligence importována, kteréžto podmínky však jsou za dnešního stavu věcí prostě nesplnitelné. Specielně u nás v Rakousku, kde do určité míry o přeplněnosti úřadů a zaměstnání vysokoškolského vzdělání vyžadujících mluviti lze (náš život veřejný nepokročil ještě tak daleko, aby produkovanou inteligenci s úspěchem konsumoval), jest počínání zabraňující jednotlivcům způsobilosti nabýti, by na boji konkurenčním v čas se súčastnili, počínáním přímo je poškozujícím a při tom naprosto nezpůsobilým, by na někoho jakýs tlak vyvolalo, vyjma na živitele studentů, jimž otevírá se perspektiva delšího placení na mládež neschopnou samostatné výživy. Spíše bylo by lze říci, že jest to v interesu všech těch, kdo našemu vývoji národnímu nepřejí, by naše vysoké školy co nejdéle zůstaly uzavřeny.

Snad by však dočasným zastavením přednášek docílilo studentstvo aspoň toho, by nabylo prázdně k účasti na udalostech veřejných? Můžeme hned odpověděti, že zastavením přednášek studentstvo samo si pod nohama trhá jedinou svobodnou půdu ochrannou, na níž diskutovati a mínění své korporativně projevovati může, půdu vysokoškolskou, jež vlivem tradicí historických i dnes na př. úřady politickými i policejními do jakés míry jest respektována (ač z pravidla právního podkladu pro to není). Zastavením přednášek, aspoň jistě zastavením delší dobu trvajícím, přestane kontakt mezi studentstvem; valná část se ho rozjede, a každé sebe mocnější hnutí studentské musí se ztratiti v písku.

A což přísluší vůbec studentstvu aktivní účastenství na bojích politických? Otázka ta byla často s různých hledisek přetřásána, leč se svého stanoviska musím rozhodně přikloniti se k mínění, že úspěšná činnost studentstva v politice aktivní jest zpravidla nemožna a proto nežádoucí. Studentstvu, jako souboru mladých hlav, nechybí jistě — a můžeme říci bohudík — na nadšení, na ideálech, na dobré vůli; ale chybí mu na zkušenosti životní, jížto nedá se nabýti ani sebe úsilovnějším studiem, jíž může přinésti pouze čas, samostatná existence hospodářská i zkušenosti z ní nabyté. Vždyť ani ta vyšší inteligence proti širokým vrstvám lidovým tu není vždycky vyhraněna, když začasté vůdci a rozhodčími studentských hnutí nebývají ti nejpilnější a nejinteligentnější, jako spíše ti, kdo mají dar, strhnouti masy za sebou. Proto projekty, rady a návody ze studentstva pocházející bývají nepropracované, nemají životnosti, t. j. nedají se prakticky provésti, třeba jádro bylo to nejlepší. Tvrdím, že každý inteligentnější dělník jest spíše s to, by sestavil praktický program politický, než student, protože prvý má zkušenost životní aspoň nabytou samostatnou existencí hospodářskou.

Tedy jako vedoucí element nad vrstvami méně inteligentními student působiti nemůže, ba nepraktičnost jeho návrhů začasté nenávist těchto vrstev (a do určité míry oprávněnou) mu přinésti může (viz zprávy časopisy proběhlé o hnutí protistudentském i mezi revolucionáři v Rusku) tíhou svojí (počítejme maximum účastenství necelého tisíce studentů českých v Praze, jelikož dle zkušenosti valná většina se hnutí veřejně neúčastní nebo účastniti nesmí a nemůže) vedle mas dělnictva jest zajisté imponderabilií; a zničí-li pak student při takém účastenství svůj život, své zdraví neb existenci, přinesl oběť tu marně, ježto byla nezpůsobilá, by ideu, za niž bojoval, i jen o krůček dále přivedla. Za to ovšem má národ i vůbec vrstvy bojující ztrátu jednoho inteligenta, který by snad mohl mnoho vykonati, kdyby se byl vyvinul, vlivu nabyl a ovšem — jak se bohužel v praxi často stává — úměrně s nabýváním vlivu neztrácel na vědomí národním i vědomí, z jaké vrstvy společenské vyšel.

Za to ovšem má studentstvo jinou povinnost, jež jest s to, aby svého času blíže přivedla k uskutečnění ideály, za něž hoří (a kteréžto ať nejsou zatlačeny chlebařstvím): jest to pěstění charakt[illegible] vyzbrojení ducha i proniknutí jeho snahou za právo, za

pravdu, za spravedlnost, za zlepšení toho, co dnes je nízké, špatné, nespravedlivé, aby pak v životě nastala ona Ibsenovská nekrvavá revoluce, jež z rozšířeného přesvědčení smetá, co je obsoletní, nebořic ovšem zbytečně to, zač nic lepšího podati nedovede.

Docent Dr. *Drachovský.*

Hugo Wolf.

Od dob Schubertových nedožila se píseň patrnějšího přetvoření: vtiskli jí sice Schumann, Franz, Jensen a Brahms pečeť své individuality a změnili jednotlivé její tahy, novými cestami však nekráčeli. Jediného snad Roberta France vyjímaje, jenž umělé písni přidal prvky středoněmecké písně lidové a chorálu protestantského; jinak nedostalo se písni umělé až na obohacení průvodem harmonickým a klavírním reformy žádné.

Teprve Hugo Wolf* dodal jí nové šťávy. Jím rozšířeno melos ve smyslu Wagnerově a zjemněno rythmicky. Jeho klavírní part vzdal se své podřízené úlohy a stal se stejně oprávněným činitelem, splynuv s hlasem zpěvním v nerozlučný celek. Aniž porušil samostatnost melodie zpěvní, hleděl čeliti její samovládě tím, že spojil ji co nejúžeji s klavírním partem. Proto také byly písně Wolfovy odpůrci jeho zvány »klavírními skladbami s průvodem zpěvu«, ačkoliv Wolf ulamoval již hrot této výtce tvrzením, že písně jeho nejsou »písněmi« a dával jim název »básní pro zpěvní hlas a klavír«. Emancipuje klavírní part od úkolu, jenž mu v lyrice staršího stylu byl přidělen a čině ho účastna samostatné ilustrace citového obsahu básně, přispívá k stupňovanému jeho hudebnímu výrazu, dodává mu téměř orchestrálního rázu a také polyfonii jeho vybavuje bohatěji, než v lyrice bylo dosud zvykem. Jako Wagner na rozdíl od předchůdců udělil orchestru interpretující roli na místě pouze doprovázející, aby byl tlumočníkem odstínů a jemnosti duševního děje, jejž pouhým slovem naznačiti nelze, tak i Wolf učinil ve svých písních z klavíru hlavního nositele citového výrazu.

Stejně jako instrumentální, ovládá Wolf i vokální část svých písní dle základních principů provedených v díle Wagnerově. O nějaké melodii zpěvní v běžném smyslu nemůže býti proto téměř ani řeči; zpěvní hlas jeho jest spíše melodickým a rythmickým upevněním přirozené melodie řeči. Přísně deklamatorní vedení zpěvního hlasu jest také nejhlavnějším znakem, jímž rozeznává se lyrika Wolfova od lyrických skladeb mistrů předcházejících. K těmto vnějším znakům a technickým vlastnostem písní Wolfových druží se i nový a nezvyklý útvar vnitřního hudebně-poetického obsahu. Každá nálada jest přístupna bohaté jeho povaze, na všechny příčky citového žebříku vystoupil: od nejjemnějšího dotyku lásky až k nejvyšší erotické vášni, od nejhlubší těžkomyslnosti až po smích bláznivého humoru, od sladké bolesti stravující touhy až k jásavému výbuchu blaženého štěstí. A přece nebyl zahrnován štěstím.

* Podrobněji o Hugo Wolfovi viz zvláště Dr. Ernst Decsey: Hugo Wolf (3 sv.), také studie o W. od Dr. W. Kienzla a E. O. Nodnagla. — Nahodilým sběhem časových okolností bylo v posledních číslech Rozhl. více o hudbě než obyčejně

Vnější svět odepřel mu téměř vše; jeho štěstí bylo jedině v tom, že mu bylo dáno, aby svým uměním vyjádřil vše, co cítil. V mnohém směru připomíná nám bytost jeho Beethovena, jemuž také svět nemohl ničeho poskytnouti a jenž věnoval se cele svému přebohatému světu vnitřnímu, aby v jeho požitcích nalezl své štěstí. I Wolf jako člověk byl drsný a často odpuzující k světu okolnímu, i on měl srdce měkké, láskyplné a láskylačné ve svém nitru, jako Beethoven.

Jako Chopin jenž vyjádřil celou svoji hudební duši v mezích klavíru, tak i Wolf vyslovil uměleckou hodnotu svou téměř výhradně v písni. Že napsal několik skladeb orchestrálních, několik sborů, a i operu »Corregidor«, nemění nic na skutečnosti, že jedině v písni a písní stal se velikým. V říši hudby byl vévodou, v písni však králem. V ní projevuje se mimořádné nadání jeho, uchopiti jádro nálady básně s neomylnou jistotou a ji hudebně znovu sbásniti, jakož i ona vzácná vlastnost, snahou o detail neztratiti smyslu pro celek.

Hugo Wolf měl neobyčejnou schopnost stotožniti se s osobností svého básníka. V každé z jeho sbírek písní komponovaných na slova Mörickova, Goethova, Kellerova a Eichendorffova obsažena zároveň sbásněná individualita poety. Každému z těchto básníků postavil Wolf dílem svým pomník, poněvadž se nespokojil pouze komponováním několika jejich básní, nýbrž v hudbu uvedl celé cykly a básnické jich zvláštnosti hudebně prozářil. Vedle těchto cyklů Mörickova, Goethova, Kellerova a Eichendorffova složil ještě dvě obdivuhodné sbírky: italskou a španělskou knihu písní. Pro vřelost a gracii básníků španělských měl vždy obzvláštní zálibu. To dokazuje také volba obou jeho operních textů z novel Allarconových: uvedeného již »Corregidora« a textu k opeře »Manuel Venegas«, jež zůstala nedokončeným fragmentem.

Wolfova komposiční činnost měla cosi eruptivního, náhlého, nepředvídaného, nad čím i skladatel sám stál v úžase, nedoveda si vysvětliti bohatství své fantasie. Jen takovouto horečkou inspirace vysvětlíme si, že na ráz vychrlilo péro jeho 53 písní Mörickových a brzy na to velký cyklus Goethův. V letech 1889—90 vznikl Španělský zpěvník, Kellerovy »Staré zpěvy« (Alte Weisen), Zpěvník vlašský a konečně labutí zpěv pěvcův: sonety Michelangelovy. Časté extase, v něž uvádělo ho intensivní duševní prožití a prolnutí básně, trvalé a ustavičné přepjetí jeho sil, měly na slabý organism Wolfův účinek úmorný, stravující a konečně záhubný. Každé jeho dílo bylo proň utrpením, dobou bolesti, proň — rozeného tragika, nad jehož cestou životem stálo tristanovské motto »Sehnen — und Sterben«. V dopise adresovaném libretistce své pí. Rose Mayrederové vyslovuje to Wolf sám: »Ve vroucím splynutí poesie a hudby jeví se cosi ukrutného — a hudbě ovšem jedině připadá ukrutná tato role. V ní jest vlastnost podobná krvežíznivosti vampyra. Ona zatne nemilosrdně drápy ve svoji oběť a vyssaje ji do poslední krůpěje krve.«

Napsati operu bylo nejvyšším přáním Wolfovým. A tužba ta nespadá do poslední jeho životní periody. Již z r. 1882 zachoval

se malý sešitek psaný rukou Wolfovou, v němž obsaženy byly skizzy ke komické opeře dle vzoru Shakespearova. Brzy však poznal Wolf nedostatek svého básnického talentu a upustil od myšlenky býti svým vlastním libretistou. Za to však tím úsilovněji sháněl se po látce operní a básníku. Řadu sujetů probral, hodily-li by se mu k jeho opeře, všechny však zavrhl a teprve po letech se k prvnímu z nich vrátil. Charakteristická jest tu již volba látek, o nichž uvažoval; jsou to: Alarconův »Manuel Venegas«, Shakespearova »Bouře«, Grillparzerova komedie »Weh dem, der lügt«, komedie Aristofanova, dramata Kleistova, Hauptmannův »Potopený zvon« a O. Ludwigův »Hans Frei«. Jak horečná byla jeho touha napsati operu, vysvítá z dopisu adresovaného příteli jeho Kauffmannovi, v němž píše: »Již mám dost svých písní! Lichotivé uznání mé činnosti jako »skladatele písní« trápí mne do hloubi duše. Co jiného má znamenati, než výtku, že komponuji stále jen písně, že ovládám jen malý genre a ten ještě ne úplně, jelikož se v něm vyskytují pouhé náběhy k činnosti dramatické. Nejsem tedy vlastně ani řádným lyrikem.«

V jeho »Corregidoru« setkáváme se co krok s nedostatkem dramatičnosti a smyslu pro scénu. (Pro neukojenou touhu jeho v opeře svědčila také ohromná chuť jeho k práci, s jakou chopil se dodaného mu libreta. Celá čtyřaktová opera »Corregidor« napsána za pouhé 3 měsíce a 9 dní). K stinným stránkám partitury náleží také tvrdošijné trvání na orchestrální polyfonii, jíž se srozumitelnost zpívaného slova značně znesnadňuje, byť i polyfonie ta byla obdivuhodná a hudebně stylová. Také nemírné rozvedení meziher náleží k vadám »Corregidora«, stejně jako ovládání orchestru, jenž má ráz převahou symfonický. Samorostlá komika této látky působí však diskretním zpracováním libretistky Rosy Mayredrové při scenickém provedení velice silně. Wolf objevuje se v ní (jako ve většině svých písní) jako geniální humorista, jenž od burleskní drastické komiky až po bodré čtveráctví a šelmovství hudebně se stejnou virtuosní jistotou se vyjadřoval.

Praha náleží k prvním městům, které »Corregidora« (po premiéře v Mannheimu 7. července 1896) provedla a sice r. 1899. Jinak z tvorby Wolfovy známo jest u nás málo* a s povděkem jest proto kvitovati, že Česká Filharmonie zařadila v pořad svých rudolfinských koncertů jeho Italskou serenádu. Tím ocitáme se u další skladatelské činnosti Wolfovy, jež vedle sbírek písní uvádí ještě skladby sborové s orchestrem (Feuerreiter, Elfenlied, Christnacht), mužské sbory (Dem Vaterlande), dvě smyčcová kvarteta (první s mottem společným historii jeho celého života: »Entbehren sollst du, sollst enbehren«) symfonickou báseň »Penthesilea« dle Kleista a zmíněnou již Italskou serenádu. Onu byli bychom ovšem v pořadu České Filharmonie raději uvítali.

Ve vlasti své mají však písně Wolfovy boj již úplně vybojovaný. Není koncertu, aby na něm nebylo jména Wolfova. Za života pěvcova v prvých létech jeho produkce tomu však nebývalo

* Loňského roku věnovala Umělecká Beseda Wolfovi celý „Večer písní", jejž předcházela instruktivní přednáška prof. Karla Hoffmeistra.

a charakteristický jest tu ve své drásavé ironii dopis Wolfův, obírající se zprávou jeho nakladatele (J. Schott, Mainz): »Můj nakladatel poslal mi konečně závěrečný účet. Výsledek je velkolepý. Za pět let, co firma Schottova mé písně vydává, vydělal jsem si již 86 marek, t. j. osmdesátšest marek a 35 pfeniků! Aby tuto tragikomedii ještě zvýšil, píše mi Schott, že tak příznivého výsledku ani neočekával! Odkazuje mne na budoucnost, na úspěch mé opery.«

Wolfova činnost kritická zaujímá zvláštní místo v jeho produkci, ač jest pro credo jeho zajímava. První kritiky jeho vyšly r. 1884 v Englově vídeňském Salonblattu, kde byl přispívatelem po čtyři roky. Kritiky jeho byly psány populárně a působily s počátku více dojmem literárního referátu než přísně odborně-hudebního. Byly bojovné, břitké a řízné. Rozmnožovaly však jen řady Wolfových nepřátel. Neboť nikdo nestál Wolfovi dosti vysoko, aby naň ve své zdánlivě spravedlivé věci neútočil. Šlehů jeho zakusil Brahms, zakusili i jiní. Z českých skladatelů jen jediný byl mu sympatický: Bedřich Smetana. Z Rusů vážil si Glinky a Čajkovského, což jest vzhledem k poslednímu dosti podivné. Bylo štěstím pro Wolfa, že brzy vzdal se činnosti žurnalistické. Názory jeho — a ohledů neznal — získávaly mu v tomto nebezpečném povolání jen nových nepřátel. Byl Wolf popudlivý a prchlý, žil v krutých poměrech a mnohá rána dopadla ostřeji, než byla mířena a než bylo třeba, mnohé slovo vypadlo podrážděněji, než bylo radno. Jak obrátil se v pozdějších letech názor jeho o kritice! Jak tvrdých slov užívá o někdejším povolání, píše-li: »Kritika jest přirozeně jako všude jen stádo hus. Že tito patentovaní slamění panáci před takovým prázdným a nafouklým jménem, jako jest X., na břiše leží, to charakterisuje již tu obmezenou bandu.« Tímto pohrdavým tónem vyslovuje se o kritice několikráte a pokaždé, když stočí se rozhovor na toto théma, vztekem téměř se třese. A rozhořčení jeho vysvětlíme si, neboť kritika měla značný vliv na zneuznání jeho.

Hugo Wolf narozen 13. března 1860 v městečku Windischgrätz ve Štýrsku. Otec jeho, obchodník kožemi, byl muž vysoce vzdělaný, i v hudbě. Již od 5. roku učil se Wolf hře na klavír a housle a pokračoval pak ve studiu hudby na vídeňské konservatoři, kde byl spolužákem Gustava Mahlera. Jelikož tam, jako obyčejně, zařízeni byli na pěstování průměrné prostřednosti a nikoliv na rozvinutí geniální individuality, poznal Wolf brzy, že jest na nepravé cestě, vystoupil proto (jeho nadšení pro Wagnera bylo druhou hlavní příčinou, pro niž dostal se do sporu se svými příliš konservativními učiteli) a vzdělával se dále jako samouk. V těžké době té vydělával si chléb vezdejší činností žurnalistickou, byv před tím kapelníkem operetního divadla v Solnohradě. Z oné doby dostalo se jen několik jeho písní na veřejnost. Uznání dostalo se mu teprve o 10 let později. V rychlém tempu složil tu na 200 písní na texty Mörickovy, Goethovy, Kellerovy, Eichendorffovy, Geiblovy a Heyseovy. Vídeňský akademický »Wagnerverein« první uvedl skladby jeho na veřejnost. V letech 1890—1895 odmlčel se Wolf, takže

přátelé jeho již se domnívali, že vyschl pramen jeho písně. Druhý díl k italskému zpěvníku, italská serenáda a konečně Corregidor přesvědčily o opaku. Na podzim r. 1897 projevila se u Wolfa náhle duševní choroba. Měl utkvělou myšlenku, že byl jmenován ředitelem dvorní opery (kde byl šťastnější druh jeho z konservatoře, Mahler, jenž pro přijetí opery svého spolužáka neprojevil příliš benevolence a tím značně přispěl k zhoršení jeho duševního stavu) a dopraven do soukromého sanatoria, odkud v únoru 1898 jako uzdravený opětně propuštěn. Pak uchvátila ho horečka cestovatelská, sjezdil Štýrsko, Solnohrad, obrátil se i na jih, až z Gmundenu došla náhle zpráva, že tam pokusil se o sebevraždu. Poslední Odyssea jeho života končí v dolnorakouském ústavu choromyslných ve Vídni, kde dotrpěl dne 22. února 1903. Život Wolfův jest jednou z nejsmutnějších kapitol o bídě a zneuznání tvořícího umělce. Martyrium hudebních geniů Beethovena a Smetany obohaceno o novou oběť.* *Artuš Rektorys.*

Mizící Afrika.

R. 1881 vypuklo povstání Mahdiho v egyptském Sudanu a brzy osvobodily se od Angličanů provincie Dar Fur, Kordofân, Sennaar a Bahr el Ghasâl. Jenom na jihu, v provincii Hat el Estiva na rovníku bránil se ještě guvernér Emin Paša, pravým jménem Schnitzer, Němec. Koncem února 1885 padlo hlavní město Sudanu, Chartum, padl i velitel, Gordon Paša. Angličané vypravili pořičím Kongu a Aruvimi Stanleye na pomoc Eminovi. Ale výprava jako by byla zapadla, dlouho nebylo o ní slechu. I sestoupil se v Německu zvláštní komitét a vypravil na pomoc Eminovi Dr. Karla Peterse. Ten postupoval od východu a vypsal osudy výpravy v díle »Die deutsche Emin Pascha Expedition«. S Petersem podnikl výpravu jediný Evropan, Adolf v. Tiedemann, důstojník generálního štábu německého a popsal ji v deníku svém »Tana-Baringo-Nil« a v knížce »Aus Busch u. Steppe«, vydané u Winckelmanna & S. v Berlíně 1905 (252 str., 57 ilustr., za 3 M., váz. 4 M.) Dnes jest celá Afrika již rozdělena, poměry všechny v koloniích, obsazených Evropany, mění se zpříma revolučně, za nedlouho bude život domorodců skoro bájí, zbude jen historie. Jak ti lidé žili ve svých sídlech, kterak duše a lidskost se v nich projevovaly, o tom vědí odborníci geografové, ale průměrný Evropan zřídka co. A přece tam stejně jako u nás jest proces vesmírný, jest vývoj základních světových mocností a sil. Stůj zde malý obrázek z Tiedemannovy knihy »Aus Busch und Steppe«, z osudů předvoje výpravy Petersovy, dojemný obrázek manželů, Mabruka a Chamsy.

Mabruk byl nosičem. O svém původě neuměl mnoho říci. Již v útlém mládí byl chycen otrokáři — kde, na to se již nepamatoval — a koupen byl bohatým zanzibarským Arabem. U toho se měl dobře, práce byla lehká, jídla hojnost. Několikráte také šel s výpravami na slonovou kost až do nejvzdálenějších krajin temné pevniny a poznal mnoho zemí a národů.

* Zprávu svou z 4. čísla „Rozhledů“, že Dr. Jan Branberger píše biografii Tomáškovu, opravujeme, že jde o biografii Myslivečkovu.

Nalehly však zlé časy na Mabruka. Zemřel jeho starý dobrý pán, jemuž byl oddán jako syn otci a Mabruk putoval pak s ostatními otroky na trh. U nového pána dostal práci těžkou. Poněvadž byl obrovské postavy, byl dán za veslaře na veliký uhelný prám, jaké v zálivu zanzibarském lze často viděti. Za úkol měl uhlím opatřovati válečné a obchodní lodi Wasungů (Evropanů). Byla to namahavá práce v slunečním úpalu a za těžkého příboje na rejdě zanzibarské.

Konečně ani to by nebylo bývalo tak zlé, Mabruk byl silný jak obr a neštítil se práce; jídla tu bylo také dost, a to bylo konečně věcí hlavní. Ale jeden z dohližitelů, vypálený darebák, zahořel nenávistí k Mabrukovi. Vinil jej jednou z krádeže, Mabruk obvinění rozhořčeně odmítl, dohližitel napřáhl bičem a než se nadál, ranou pěstí byl silným Mabrukem sražen na zem. Za to byl Mabruk jako nebezpečný živel a vzpurný otrok odsouzen k práci v okovech. A nyní den jak den svištěl bič dohližitelův na záda bezbranného. Také jídlo bylo špatné a skrovné, takže Mabruk jal se poznenáhlu přivykati myšlence na ku-kimbia, t. j. na útěk.

Za temné noci, v lijáku, když tropický orkán ječel a proudy vody s nebe se lily, dal svým okovům a dosavadním poměrům valet. Zamířil nejprve k přístavu. Tam se vyznal a mohl před slídivým dohližitelem a jeho spojenci nejsnáze se ukrýti. Brzy naskytla se příležitost dostati se s ostrova. Arab, jenž chtěl použiti jihozápadního monsumu a se svou lodí se dostat do Arabie, s radostí přijal hlásícího se silného Mabruka. Jemu však na tom nezáleželo, aby dlouho zůstal na úzké špinavé lodi a o chudé lodní stravě, i rozloučil se nenápadně se svým novým pánem, když loď zakotvila na ostrově Lamu. Začne-li si černoch jednou s ku-kimbia, pak tak brzy nepřestane. Z Lamu zamířil na pevninu a stal se askari, vojákem sultána Fumo Simba z Vitu. Tam byl několik let, neboť život vojenský se mu líbil a časté boje a potyčky s loupeživými Somali a s neposlušnými náčelníky ve vnitrozemí byly zcela po jeho chuti. Ale za jedné takové šarvátky špatně se mu vedlo. Kavallalla-Somali vpadli do Vitu a odehnali stáda dobytka, ovcí a koz. Mabruk, který tehdy již vyšinul se na jakéhosi náčelníka vojenského oddílu, byl vyslán s tlupou svojí za nimi, aby jim kořist odehnal. Došlo na boj krvavý. Somali byli mnohem silnější, nežli se očekávalo a zůstali vítězi. Dokonce mnoho jich s protivné strany pozajímali a mimo jiné také hrdinu této krátké povídky. Dostal ránu kyjem do hlavy a pozbyv vědomí, skácel se s koně na zem. Když za nějaký čas opět procitl, viděl, že jest v rukou svých starých nepřátel Somalův. Zle s ním však nenakládali, neboť byl mohamedán a ne pohan, a to mnoho znamená u Somalů, nejfanatičtějších přívržencův prorokových. Že však opět byl odsouzen k otrockým pracem, rozumí se samo sebou a že se mu to nelíbilo, také. Hledal útočiště u svého starého prostředku proti všem ranám osudu: a me kimbia, prchl, utekl ze Somalska a k úhlavním nepřátelům Somalův, Borani-Galla. Kmen ten sedí na hoře Taně, hlavní sídlo jest na úrodném ostrově Oddoboruruva a tam jsme se s ním seznámili. Na jižním pobřeží Tany, naproti

tomuto ostrovu, osadili jsme opevněný tábor a čekali jsme podle úmluvy, až přitrhne hlavní voj naší výpravy. S protějšími na druhém břehu vycházeli jsme z počátku velmi přátelsky. Zvláště starý náčelník, Hujo wa Galgal, býval často u nás v ležení, sedával ve stanu vůdcově a usrkával koňaku. Se zájmem poslouchával zprávu, že od pobřeží brzy přirazí k nám několik set nosičů a že se pak dáme na pochod do vnitrozemí. Ale ohlášená posila nepřicházela a my konečně již ani sami tomu více nevěřili. Tu v hlavě starého dareby Huja vylíhlo se, že by jemu a jeho starým bojovníkům bylo snadno naši malou družinu porubati a vše, co u nás jest, uchvátiti. Za temné noci měl býti náš tábor přepaden, avšak plán ten byl přeběhlíkem prozrazen. Náš vůdce však to předešel: za největšího ticha přebrodil asi se 60 našimi lidmi řeku a překvapené nepřátele napadl právě v okamžiku, když se — bylo jich asi tisíc — dali na pochod proti nám. Mezi prvními, kdo padli, byl starý Hujo a strach zachvátil jeho lidi, kteří se ve tmě rozutíkali na všecky strany. Přes to podařilo se diplomatické obratnosti našeho vůdce znovu styky s nimi navázati. Nový náčelník byl volen za jeho spoluúčastenství a zároveň bylo ohlášeno, že nám bude každý vítán, kdo by se přihlásil za nosiče. Skutečně se jich několik přihlásilo a mezi nimi i Mabruk.

Velmi příjemný dojem činil tento starý muž se svou šedou vlnou na hlavě, širokými plecemi a údy stále ještě jako železnými, na nichž při každém pohybu vyvstávaly kupy svalů. Nevinná veselost a nebojácná důvěřivost hleděly z jeho širokého obličeje a svítily z jeho tmavých očí. Kdykoli, a dálo se to často, otevřel svoje souměrná ústa k hlasitému, srdečnému zasmání, zjevily se dvě řady zubů, krásnějších než jaké kdy žvýkaly cukrovou třtinu a drobily sušené kozí maso.

Nebyl sám, měl s sebou ženu. Proti obrovskému muži byla ona drobounká, vrásčitá stařenka, na první pohled ohyzdnosti až odstrašující. Také její hlavu pokrýval již sníh stáří, ale jí nebylo břímě let tak lehké jako Mabrukovi a nikdy by nebyla mohla podniknouti namahavý pochod pustinou beze svého statného manžela. Naň mohla se však spolehnouti pokaždé.

Mabruk byl své Chamse — tak se jmenovala jeho manželka — oddán srdečně. U černochů nebývá to často viděti, zvláště je-li žena stará a ošklivá. Byla jeho věrnou družkou mnoho let a několik synů a dcer mu dala. Děti zemřely nebo se pustily do světa, puzeny čistě černošskou toulavostí a nikdy více otec a matka o nich neslyšeli. Tak byli staří nyní opuštěni a osamoceni a jen na sebe odkázáni.

Kdo Chamsu poznal, každému se zalíbila svojí pilností a pořádností. Tiše a nepozorovaně konala svou práci; starala se, aby Mabrukovi ničeho se nedostávalo. Když karavana po dlouhém celodenním namahavém pochodu připravovala na noc tábor, byl malý stan, jejž Mabruk z plátna zhotovil, postaven vždy nejdříve a v něm suché stlaní a čisté rohože byly rozestřeny; brzy před stanem praskal veselý oheň a stará míchala dřevěnou lžicí v hrnci, ve kterém vařila oběd. Jako dříve, tak i na stará léta Mabruk

velmi dbal, aby jídlo bylo dobré a aby ho bylo do sytosti, a Chamsa vařila k jeho spokojenosti.

Všiml jsem si obou těchto tak různých starých lidí, jejich srdečné náklonnosti a pracovitosti, hned jakmile se dostali k výpravě; byla to pěkná podívaná, když za tichých večerů před stanem vedle sebe sedávali na kmenu stromu jako párek starých havranů. Spřátelil jsem se s nimi brzy; za pochodu jsem tu i tam stařeně pomohl na neschůdných místech, Mabruka jsem pochválil, když svoje těžké břímě bujarostí mladickou vstavil si na hlavu anebo když na pochodu svým veselým zvučným hlasem zapěl některou z monotonních písní. Někdy na večer zašel jsem k nim pobesedovat a tehdy jsem také zvěděl něco z rozmanitých osudů Mabrukových. Chamsa bývala vždy ostýchava a příliš ponížena před bílým mužem; tato ostýchavost byla u ní hluboko zakotvena.

Naší výpravě bylo přestáti za pochodu mnoho šarvátek a bojů. Není uměním projíti tudy s velikými, bohatými karavanami, ale malé a slabé výpravy lákaly vždy bojovnou podnikavost domorodců. V těchto častých bojích Mabruk vždy nečím se vyznamenal. Platil také za mtu hodari sana, t. j. velmi udatného a každý věděl, že tichý, veselý stařec měnil se v rozlíceného bojovníka, jenž věděl, co počíti se svým okem sokolím a rukama železnýma.

Špatné časy přitrhly na naši výpravu. Bylo nedostatek potravy a vody, nastaly deště a rozbahnily půdu a nesnáze byly neuvěřitelné; zimnice a úplavice zachvátily mužstvo, ale Mabruk a jeho žena nepodlehli a on své veselé nálady nikdy nepozbyl.

Jednoho dne táhla výprava lesem, který byl hustě zarostlý podrostem. Bylo to v zemi Masajů, kmene bojovností široko daleko vyhlášeného. Najednou byli jsme přepadeni; jakoby náhle ze stromů a keřů se nořily temné nahé postavy, v ruce lesklý oštěp, tělo kryto velikým, pestře malovaným štítem. Na naši malou výpravu byla to přemoc nesmírná.

Popisovati takový boj je těžko. Člověk na konec ani sám neví, jak to bylo. »Andoani misigo, bunduki, bunduki!«, odhoďte břemena a chopte se pušek, zní to hromovým hlasem. Rej nastal: ručnice bouchají, oštěpy zvučí, válečný křik Masajův a hurá! nosičů se ozývá, tam výkřik umírajícího, tu vítězoslavný smích, nedořeknuté kletby, derrera, derrera Somalův, všude cvakot pušečných kulí do masajských štítů, a za bitevní čarou rytmický jek žen, rozněcujících muže do boje, až uši zalehají. Mabruk byl ve svém živlu. Hned jak to začalo, viděl jsem, že se řítí na nepřítele, puškou toče nad hlavou jako lehkou hůlečkou. Pak zaslechl jsem hned tu hned tam, jak jeho hlas proniká nad pekelnou vřavu boje. Za půl hodiny bylo po šarvátce. Zůstali jsme vítězi, na bojišti válelo se na tucty dlouhých, vychrtlých Masajů. Avšak i mezi námi jich také několik chybělo.

Za boje zvolna postupujíce vpřed, poodešli jsme trochu od nákladů a u nich zůstavších nosičských žen. Vraceli jsme se nyni plni vítězoslávy. Také stará Chamsa, jak sluší se na ženu nosičovu, je-li muž v boji, statečně ječela, svůj obličej pobílivši popelem ze dřeva. Teď stála chvějíc se rozčilením a očima hledala svého sta-

rého druha. Ale ten ležel daleko v předu tváří k zemi, mrtev. Masajský oštěp proklál mu srdce.

Rychle jsme se vydali na další pochod. Dnes nebylo času mrtvé oplakávati a nad nimi tesknití. Masajové nedali se nezdařeným pokusem zastrašiti, přepadali nás znovu a krvavým potyčkám nebylo konce.

Na večer rozbili jsme ležení na velkém homolovitém pahorku, odkud byl na všecky strany volný výstřel, blízko řeky, podle níž jsme se několik dní již brali. Brzy bylo ležení obehnáno náspem, boma, aby nás chránil od nočního přepadení a držel pohromadě stáda. Pak byly rozestaveny dvojnásobné stráže a rozdělány pod kotly ohně. Potravy bylo odměřeno dvojnásob a lidé naši, jako praví černoši nestarajíce se o zítřek, měli z toho velkou radost.

V ležení bylo živo, všude plápolaly jasné ohně, všude se vařilo a peklo. Nosiči vypravovali si, jaké hrdinské činy který z nich vykonal. Se srdcem sevřeným hledal jsem stan Mabrukův a brzy jsem jej našel. Stál trochu stranou, za křem, hezounký a čistý jako vždy, ale oheň před ním neplápolal. Stará Chamsa seděla na kamenu, zdála se mi ještě menší než obyčejně, hlavu měla ovinutu černým šatem, všechna byla v sebe pohřížena.

Přišed zavolal jsem ji jménem. Ani se nepohnula. Jen jsem zaslechl jako tiché zasténání. Srdce mi hlasitě tlouklo, hořký zármutek této ošklivé stařeny, nesvlažovaný slzami, mne skličoval.

Položil jsem ji ruku na hlavu a chtěl jsem ji potěšiti. Pravil jsem, že pro muže není krásnější smrti než na krvavém bojišti, že Mabruk zemřel jak žil a že vejde k bohu svých otců jako veliký válečník. Stařena hlasitě zaplakala a to bylo mi ulehčením.

»Ano, máš pravdu, pane; je to tak, jak pravíš; také já zemru, moje srdce puká.«

Žila ještě nějaký čas, ač ne dlouho. Zařídila si při výpravě jakousi jídelnu, vařila pro několik mladých nosičů. Sedávali večer kolem ohně staré Chamsy, čekajíce na své porce. Chamsa dbala o mrav a pořádek a nezřídka ohnala se dlouhou dřevěnou lžicí po některém strávníku, byl-li příliš nedočkavý.

Asi šest neděl po smrti Mabrukově rozžehnala se i jeho stará žena se životem. Velice scházela, byla stále zamlklejší a samotářštější. Jednoho jitra ležela mrtva ve svém malém staně. Pokoj jejímu a Mabrukově popelu! Oba byli dobří a počestní lidé.

Lucerna. Hra o 4 jedn. od Al. Jiráska. Poprvé v Nár. divadle 17. listop. 1905 (J. Otto, 104 str. 1·40 K). Poslední dramatická práce Al. Jiráska má vlastnosti, jež jí zabezpečují dlouhý život na prknech divadelních přes to, že v ní není nic dramatického v užším smyslu, t. j. rozvoje vášní, povah, vzrušujícího napínavého děje a p. Od prvého vyhrnutí opony, kdy zříme mlynáře, jak zapisuje do staré kroniky proroctví o té vojně, až se půlnoční národ do naší země přižene, až do posledních scén pod staletou lípou, jež chrání a stíní pokolení za pokolením; od výstupu sekerníka Brahy, jenž jakmile si kápkou zbystřil zrak, sekerou uteše věc, jako když to uleje, až do posledního rozjásání utlačovaného nezmary, učitelského Zajíčka, a vzorného strašpytle, Kláska, stále na jevišti něco

zajímavého se děje mezi osobami jadrně individualisovanými nebo jemně a hluboce typickými, prozářeného něhou a čistotou poetického ducha. Tento duch, na divadelní ceduli sice neuvedený, ale pro každého v hledišti přítomný a zřejmý, jest vlastní osou a pravým rekem kusu. On jest jeho jednotou a dramatickým rythmem, a v kontrastním rozlišení postav abstraktně typických a jedinečně vymezených základní motivací a harmonií. Jen básníkům vyvoleným lze na divadelní prkna postaviti vedle sebe tak zjednodušené kontury jako jsou kněžna, vrchní, mlynář, babička, Hanička a vedle nich několika jen, ač trefnými rysy výstižně a životně charakterisovaná individua jako Zajíčka, Brahu, Kláska s Kláskovou, Zimu a vodníky Michala s Ivanem, aby při tom jednota nálady a děje neutrpěla trhlinu. Ovšem že kontury okouzlují delikátností barev a jemností přechodů a postavy individualisované strhují vervou a živostí koloritu, ale právě tato individua sama byla by tím větším nebezpečím celku, kdyby tu nebylo ještě cosi hlubšího a základnějšího, co samo o sobě vedlo ruku k nejmožnějšímu zjednodušení linií a k nejvyšší hospodárnosti děje a slova. Vím a nechci zamlčeti, že konec prvního jednání je tvrdě zahrocen tendencí, cize prorývající se ovzduším citové něžnosti (Dvořan, hledě oknem ven, pokyvuje s úsměškem hlavou: Známe je, t. j. ohnuté české hřbety!) že v 3. jed. ve scéně kněžny s mlynářem v lesním zámečku (str. 88) z téže příčině zaskřípe do jezerní pohádky, do měsíčné noci ohlas dnešní ulice a prosaického dne (Takové děvče prostinké by vás mohlo zadržet, pro ně byste se mohl zříci povznesení, moci . .), že krásný symbol lípy je trochu přetížen divadelní mašinerií a p., ale všechno to není nic organického, a jako se zdá, že na hotové dílo bylo pouze vnějšně nahozeno, tak i snadno a bez jakékoli újmy dá se s něho setříti. Celek, bohatě členitý, jest vonným a líbezným plodem básnického ducha, jenž kořeny svými hluboko obepjal navrstvení lidských osudů na našem kuse půdy a jemuž určeno vysloviti, co tam v hlubinách ztajeno. Od slovesného materiálu, řeči, kteráž jest svěží, zvučná a přece tak prostá, jak znovuzrozená, od typicky ustálených postav vesnických (vrchní, mušketýr, babička, Zima, učitelský spomocník), od těch škádlivým humorem individuelně odstíněných českých hastrmanů, od těch několika rozmilých postav z českého prostředí poprvé vyňatých a na prkna postavených, od těch náladových krajinomaleb, tak charakteristicky sugestivních (Braha: Bylo na podzim, na večír, po dešti, sychravo, mraky se hnaly a vítr fičel, až mně to bralo plášť. — Hanička: všecko zaváto, večer, když děvčata pospíchají na přástvu a na cestu si lucernami svítí, když pruhy světla se kmitají po sněhu a po stromech a dlouhé stíny kolem poskakují a se honí, když všude smích —; zvláště však kouzlo letní noci v 3. a 4. jednání str. 71, 84, 87 a j. na př.: Ivan vyhlíží do měsíčné noci. V tom zvolá: Světlo! Pod stromy v černu — a rovně se nese), vše dotýká se jako čarovným proutkem duší našich, otevírá je a dává nám radovati se i těšiti z krásy tam ukryté, z kouzla českosti. — Nyní když drama překonavši naturalistickou drobnomalbu připravuje si pohádkou symbolickou přechod k novému velikému dramatu no-

vého stylu i heroického rozpjetí, hodnému moderních ideálův a tužeb (u nás již před 3 lety signalisovanému Falkenštejnem J. Hilberta), podává Al. Jirásek pohádku zpříma klasickou. Myslím, že všechny ty pohádky na jevišti, od Versunkene Glocke a Drei Reihenfedern počínaje, nevyrovnají se Lucerně pojetím a sladěností, pojetím živlu pohádkového, humoristickým překlenutím přechodů z pohádky do skutečnosti a sladěností snu pohádky s realismem života. A myslím, že pro svoji a také leckde přes svoji českost Lucerna mohla by směle nastoupiti vítěznou pouť světem. Již její přirozenost a prostota idylická by padly jak svěží dešť do hledišť, zprahlých nudou a nechutenstvím z nemožných krkolomností »moderních« dramatických akrobatův. *P.*

E. a J. Goncourt: Denníky 1851—1895. Výbor přeložil a úvodem opatřil H. Stümcke. (Kulturhistor. Liebhaberbibliothek, Berlin u. Leipzig, Magazinverlag Jacques Hegner. XV. 284. M. 5.) — Pěkný výbor z 9 svazků známých denníků bří. Goncourtův, jež déle než 4 desetiletí zaznamenávali udalosti politické, kulturní a literární, současné a minulé. V jakém literárním a společenském ovzduší Goncourtové žili, jaká byla ta francouzská společnost literární i neliterární za jejich doby, jaké snahy a záliby, jaké umělecké cíle a esthetické touhy vládly životem autorů, jest v tomto výboru rukou šťastnou uspořádáno. Slavná jména literatury a umění mají tu své jemné, stručné causerie a slavní současníci jsou portretováni při diner, v divadle, literárních večírcích. Vedle Shakespeara, Poe, Goethe, Corneille, Molièra, Balzaca vystupují Wilde, Turgeněv, V. Hugo, Rops, Flaubert, Zola, Daudet, Gauthier, Maupassant, Heine atd. Nad tento malý, ale v pravdě rozkošný výbor nemůže býti nic svůdnějšího, aby se dal člověk do čtení denníků úplných. Přes to, myslím, rád se k tomuto výboru vrátí, i kdo přečetl svazky všechny.

Úklad a jiné novely. Z literární pozůstalosti Guy de Maupassanta. (Nákl. Máje. 82 str., 60 h). Osm novel — osm variací. Jak záletná šidila svého záletníka a ten o tom vypravuje známým s trpkostí uražené ctnosti (Úklad); jak normanský sedlák v noci úkladně pobíjí Prušáky a byv dopaden, důstojníku německému, jenž by mu byl rád zachránil život, bohatýrsky dvakrát naplije do obličeje (Otec Milon); jak jedné noci trojí sen o milostném objetí dámy, již znal ledva dle jména, přiměje vypravujícího, aby ji hned na to navštívil a rázem trojnásobný sen vyplnil se mu rychle, snadno a zcela, což může býti upozornění těm, kdož nedbají snův (Magnetism), i jak vzorný ač puritánský kněz náhodou překvapiv milence v boudě na poli, je tam uzavře a svrhne do propasti; kterak záletná žena nesmělého milence poučuje, že smělému se každá poddá, což zní jaksi neuvěřitelně, ale dojista povzbudí podnikavost (Pánové, pozor!); kterak pohřbená dcera vrátí se v noci domů probudivši se v hrobce, když jí sluha, chtěje se zmocniti prstenu, uřízl prst; kterak hoch přijatý za schovance zavraždí z lakoty svoji dobroditelku atd. — náměty a příběhy už známé z Maupasantovy tvorby. Z překladu nelze zjistiti, za které doby vznikly,

jsou-li z doby zatemňování ducha Maupassantova či ne, ale lze vytknouti jako společný jich znak jistou přímočarou radikálnost a dráždivou sensačnost. Přečteš knihu a jisté zneklidňující prázdno rozevírá se v nitru, malátnost spoutá duši. Jako když spěchaje cestou najednou si uvědomuješ, že tuto dále nelze, tvůj cíl že leží někde zcela jinde a tato cesta že byla marna.

Zápisky.

Dne 26. září odmítal bar. Gautsch pilné návrhy mladočeských a slovinských poslanců na říš. radě na zavedení všeobec. rovného práva hlasovac. tvrdě, že opravě tak dalekosáhlé staví se v cestu nesmírné překážky. Dne 11. listopadu oznámil, že vláda se souhlasem koruny již se zaměstnává pracemi o předloze volební opravy, která bude spočívati na moderním základě a postačí nárokům doby. Dne 28. listop. na říš. radě již základní rysy chystané předlohy vyložil. Změna v názorech a rozhodnutích vládních stala se nátlakem prohlášení konstituce v Rusku, všeob. hlasovací právo v Uhrách a hromadné agitace pro ně u nás. Když pro všeobec. hlas. právo prohlásila se vláda s korunou, upustili Němci od původního odporu. Prohlásili, že »svobodomyslní« Němci nemohou se stavěti proti všeobecnému, rovnému a přímému právu hlasovacímu a mohou pro ně hlasovati, ježto vhodným rozdělením okresů volebních udrží nynější poměr hlasů. »Jednotlivý volič nesmí míti větší právo než jiný volič, ježto by z toho byla trvalá nespokojenost. Naproti tomu rozdělení volebních okresů a ustanovení míst volebních mělo by býti určováno dle míry poplatnosti daňové a ne podle čísla obyvatelstva.« Mimo to: Změní-li se volení do říš. rady, změní se i poměr její k panské sněmovně. Proto bylo by prý radno, zastoupení zájmové, jež se již vžilo, zavésti do této. Jednu třetinu členův nechť jmenuje na dále císař, dvě třetiny buďte voleny. — Avšak Němci přes to nezaháleli a využitkovali strachu svého i našich na Moravě, strachu ze všeob. hlas. práva, aby volební řád kuriový do sněmu upevnili a dávno žádaným národnostním rozdělením pojistili si daleko více mandátů, než by jich volbami uhájiti mohli a mimo to se zajistili na sněmu, ustanovivše dvoutřetinovou většinu hlasů ze 121 na změnu přerozmanitých záležitostí a to vše za většinu jistou ač závislou na velkostatku. Něco podobného projednávalo se i na sněmu českém, z čeho lze snad souditi, že strany české i německé obmezují všeobec. hlas. právo jen na říš. radu. Skutek sněmu moravského jest z české strany, nejmírněji řečeno, alespoň přenáhlený. Kdyby byli naši jen rok čekali, aby viděli účinky všeob. hl. práva na Němce, nebyli by se ho snad dopustili.

Posl. Kalina vynutil si opětovanými protesty ve sněmu na zem. maršálkovi, že konečně propustil v interpelaci místa konfiskovaná v časopisech, jež zprvu nedovoloval přečíst. Je to skoro událost na tom našem sněmě, kde tradiční autoritě kníž. Lobkovice vše se podřizuje. Ale je to také příklad, jak prospěšna může býti dělba mandátů. čemu strany nechtěji právě rozuměti. Zastupitelstvo národní ma býti jako úplný filharmonický orkestr, jenž

musí míti nástroje pro státnická sola, pro odbornickou polyfonii i pro citové tyrády, jimiž pohýbá se galerie. Mimo to nemá-li člověk za sebou uznané otce a zabezpečený teplý koutek ve straně, je-li odkázán jen na sebe, musí si denně přivstati a pilně okopávati a zalévati svůj politický záhon. A to bývá dobrou školou politickému svalstvu i zbystření smyslů.

Ruská vláda povolila Polákům mnohé, co bylo jejich přáním, i zdálo se, že nastane přátelštější poměr mezi oběma. Ale po carském ústavním manifestě 30. října lid se ve Varšavě srocoval, dne 31. žádal před polic. ředitelstvím propuštění všech zatčených a na budovu útočil, Došlo k srážkám. Na schůzi všech bojovných organisací dne 3. listop. mluvilo se pro autonomii Polska a svolání ústavodárného sněmu. Ruch tento zasáhl i jiná města. Dne 11. list. vláda uvalila výminečný stav, dosud na Varšavu a Loď obmezený, na všech 10 gubernií polských. Židovský, velmi agilní a prudký Bund, rozvinuje revoluční agitaci k odtržení Polska od říše.

Císař Vilém v Norimberce 15. listopadu: .. my v důvěře v Boha, v pevné důvěře v jeho pomoc, budeme hledět řešiti úkoly, jež nám dal, a chceme užiti o milovaném lidu svém slov bible: »Neboj se, jsem u tebe a volal jsem tě jménem tvým. Jsi můj!« — Noviny oznamovaly téhož dne: dnes odsouzen byl pro urážku Vilémovy osoby v Lehnici prostý dvacetiletý dělník na tři leta do vězení. Vilém II. dosud ani v jediném případě takovém milosti nedal.

O všeob. právu hlasovacím podrobněji jedná spis E. de Laveleye. Vláda v demokracii. (Vyšel česky v Knihovně Rozhledů ve 2 dílech, I. díl 4 K 60, v pův. vaz. 5 K 40, II. díl 5 K 60, v p. vaz. 6 K 40) a sice v knize IX., ve 12 částech: Všeobec. právo hlasovací. Jak odstraniti zlořády při hlasování? Politická práva žen. Má býti hlasování veřejné či tajné? Volba ve 2 stupních (hlasování nepřímé). Volební právo plurální. Hlasování dle obcí a voleb. výbor. Hlasování hromadné a hlasování jednotlivé. O minoritním zastoupení. Duch strannický a jeho vady. Nezákonné vlivy o volbách. — Vůbec spis ten má obsah zajímavý a časový, jak o tom svědčí samy tituly hlavních částí: Právo a stát. Vznikání států a vývoj obce. Církev a stát. O svobodách. Formy vládní a jejich vliv na blahobyt národů. Demokracie. Rozdělení jednotlivých oborů moci. Moc výkonná. Moc zákonodárná. Zřízení volební. Zřízení parlamentární. O republice a podmínkách jejího zdaru. Naučení historická (zde politic. zřízení různých států od Athen až po Anglii, Francii, Švédsko a také: Dějiny svobody v Uhrách). Ústava belgická. V knize napsané velmi přístupně a poutavě sneseno je tudíž látky všestranné a hodí se pro poučení a orientaci, oč nyní vlastně jde a oč půjde dále, kdy bude záležeti na tom, jak upraviti záležitosti naše v rak. státě.

O směru a proudu současného hnutí pojednává kniha Petra Lavrova: Historické Listy (v Knih. Rozhl. za 2 K 80 h, v pův. vaz. 3 K 50). Lavrov zodpověděl si otázku: V čem zakládá se pokrok pro společnost, která chce být představitelkou lepších snah soudobého lidstva? V čem zakládá se pro jednotlivce,

který netouží po klidu rutinovaného života ani po požitcích inteligentního smyslného zvířete, nýbrž po blahu vědomého života ideového, života solidárního se vším tím, co se v lidstvu snaží o rozvoj života historického, rozvinujícího před tímto lidstvem stále širší budoucnost? — Pro inteligenci, všímající si událostí současných, nabízí se příležitost poznati, oč vlastně nyní jde, kde jsme v myšlenkovém vývoji lidstva a kam se vývoj ten béře. Jest konečně přirozenou žádostí každého, kdo jest na nějaké cestě, orientovati se, kde jest a kam v nejbližší době dospěje. I lidstvo jest svým vývojem, svými dějinami na cestě a jest tudíž zřejmo, že ohlédnouti se, kde právě jsme, odkud a kam jdeme, jest nejpřirozenější otázkou každého myslícího člověka. Po té stránce není spisu hned tak příhodného, jako jest spis Petra Lavrova, vynikajícího ruského myslitele, filosofa a sociologa. Hlavní části spisu jeho jsou: Přírodní vědy a dějiny. Proces historie. Velikost pokroku v lidstvu. Působení jednotlivců. Kultura a myšlenka. Jednotlivci a společenské formy. Rostoucí společenská moc. Podpory společenských stran. Idealisace. Národnosti v historii. Smlouva a zákon. Stát a jeho přirozené hranice. Kritika a víra. Theorie a praxe pokroku atd. Každému, kdo by tyto knihy pročetl, bude jasný směr a obsah současné doby, současných dějin, v nichž každý jest jistou silou. Každý by však měl dbáti, aby byl silou vidoucí a uvědomělou, a ne slepou a mrtvou.

Anežka Schulzová, spisovatelka a překladatelka, odešla dne 4. listopadu na věčnost (naroz. r. 1870 v Praze). Přeložila J. Brandesa nejlepší essay, pravé umělecké dílo: Sören Kierkegaard (v Kritic. Knihovně za 2 K 60, v pův. vazbě 3 K 30), o čem, zdá se, známosti u nás vůbec není, ježto jen jediný nekrolog tento záslužný čin literární uvedl. Ostatní o tom vůbec nevěděli ničeho. Zesnulá měla dlouho ve svém stolku překlad ten, původně objednaný Čes. Akademií pro sbírku, k níž nedošlo. O tom, kdo a co jest Kierkegaard, není u nás známo skoro nic. Nanejvýš myslí si někdo, že to byl horlivý, osthodoxní pastor. Že Kierkegaard pastorem nebyl, že Kierkegaard je moderní duch prvního řádu, filosof a essayista skvělého péra, a že jest duch stejné hodnoty a výše, jako Nietzsche, Dostojevský, Tolstoj, ví v Čechách snad 5 lidí. — Z Brandesových Hlavních proudů literatury přeložila A. Sch. část o romantické škole ve Francii. Mimo libreta k Fibichovým operám Hedy, Šárce a Pádu Arkuna, a mimo časopisecké referáty divadelní napsala Anežka Schulzová literární podobizny Björnsona, Strindberga, Hauptmanna, Sudermanna, A. France a j.. Z Roda přeložila Obětovanou a Novelly.

Schůze a řeči! Potopa řečí! Nikdy na světě tolik se neřečnilo jako od předešlého století. Lidé se sejdou, slyší známé věci a spokojeni se rozcházejí; svolavatelé a řečníci jim vypravují, co již stokrát řekli, a jsou šťastni a hrdi, že mluvili. A většinou má každý řečník posluchače vždy tytéž. Jak jednoduchý je duševní mechanism! Všimněte si, že někdy způsobí něčí řeč veliké pohnutí, noviny jsou plny zpráv, polemik, poznámek, citátů. Trvá to někdy až tři dni. Čtvrtý den již nikdo o tom nemluví. Zmiňte se za týden, třebas tomu, kdo byl nejvíce řečí tou vzrušen. Mrzutě se na vás podívá, málem zlostně, jako byste mu připomenuli nějakou nepříjemnost a chtěli mu připraviti nesnáze.

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 15. PROSINCE 1905. ČÍSLO 6.

ROZHLEDY

Ruské rány a české jizvy.

Finance ruské stály si dobře a pevně po celou válku ruskojaponskou a přese všechny ruské porážky. Teprve nyní bylo cítiti podzemní zadunění a otřesy, a ty byly kvitovány řádnou panikou bursovní, ve které miliony se přesouvaly jako když řítící se vrchy vyplňují údolí a tam, kde hory stály, zejí propasti. I k nám zasáhly trhliny a neštěstí není malé. Mnohá česká hlava starostlivě je složena do dlaní uvažujíc o ztrátách vlastních i cizích.

Jako vždy jindy vystřídáván jest jasný optimism černým pesimismem. Sice přijímají se taková ujišťování, jaké vyslovil vydavatel časopisu »Novoja Vremja«, že každá ruská vláda dostojí svým závazkům a zahraniční věřitelé nebudou zkráceni, ale zároveň v těchže listech zní to i jinak. Tak berlínský Plutus, jenž ujištění o dobré vůli vlády přináší, porovnává finanční stav Ruska s revoluční Francií. Porovnání kulhá, snad více než na jednu nohu. Jsou veliké rozdíly mezi Francií 1795 a Ruskem r. 1905. Ve svém článku Rusko v Rozhledech (roč. XV. č. 48 a 49) ukázali jsme na základní vady ruského hospodářství a brzy tu o nich promluvíme snad obšírněji. Zacitujeme-li si z Pluta, budeme citovati jen na doklad dnešní nálady v kruzích finančních a na ilustraci bursovního znepokojení. Ale nikoliv jako soud, jejž přijímáme. V článku Plutově na konejšení z Ruska praví se, že za každé revoluce byl kapitál chráněn jako v bavlnce a za revoluce francouzské chráněna byla banka francouzská jako oko v hlavě a z pokladen jejich vybrány jen obnosy, jichž bylo nejnutněji třeba. Prvým činem revoluce francouzské bylo zajištění věřitelů státních. »Republika převzala dluhy králů, jež tito nahromadili a kapitalisté rádi ji proto uznají«, pravil r. 1793 před konventem Cambon, zakladatel nové finanční politiky francouzské, jíž ohromný francouzský dluh na kapitále přetvořen v dluh rentový ve výši 2000 mil. franků. Nebylo by tudíž žádnou zásluhou ruských vlád, budou-li i nyní šetřiti kapitalistův — lze vyčísti mezi řádky! Plutus pak porovnává:

Za Bourbonů měla Francie tři zdroje příjmů: daňové kontribuce, půjčky a asignáty. Kontribucí nebylo lze po prohlášení republiky dále užívati, neboť byly jednou z hlavních příčin nenávisti k trůnu královskému. Při půjčkách nebylo lze apelovati na trh ciziny, na domácí pak dobrovolně rovněž ne. Zbývaly tedy nucené půjčky, jež ukládány velkokapitalistům především

však a hlavně asignáty. Těmito poukázkami, jež neměly žádného pevného podkladu, pomáhali financím Ludvík XV. a XVI. i republika. A konce tohoto hospodářství? Cena peněz byla znehodnocena, potraviny úžasně zdražovány a bankrot byl nevyhnutelný. Podobně v Rusku dnes: nový systém daňový nelze uskutečniti a provésti za den. Úsilí sanační ukazuje na marnou paralelní snahu v historii francouzské. Zbývají jí tytéž prostředky, které nezachránily ani finance republiky. A neodvratné už znehodnocení valuty jest nad to pro Rusko ještě zvlášť kamenem úrazu. Mělať revoluční Francie aspoň měnu, jež odpovídala stupni jejího hospodářského vývoje, kdežto mezi uměle pěstěnou zlatou měnou Ruska a jeho hospodářstvím zeje nepřeklenutelná propasť. Proto také je ke zkrácení nároků věřitelů ruských jen krok! A krok ten jest nadto ještě přímo lákavý, jelikož hlavní jádro věřitelů Ruska jest v cizině, kdežto ve Francii tomu bylo naopak.

Podobné smutné výhledy otevírají i dvě knihy německých spisovatelů-finančníků: kniha Rudolfa Martina »Zukunft Russlands und Japans«, o níž jsme se už zmínili a kniha »Armes reiches Russland« od Jiřího Bernharda. První tvrdí, že v 10 až 15 letech bude Rusko nuceno vyhlásiti státní bankrot; oporou dedukce té jsou cifry, jimiž uvedena výše dnešního stavu ruského státního dluhu obnosem 16½ miliardy. Znovuzřízením ruského loďstva vzroste na 25 miliard, k jichž súročení bude třeba ročních 710 mil. a výše, kteréž obnosy poplatní síla lidu nevydrží. Kniha Bernhardova má podtitul »Ein Mahnwort an Deutschlands Kapitalisten«, jímž vyslovena zároveň její tendence, varovati německé kapitalisty před ztrátou hrozící z vlastnictví papírů ruských.

Toť ukázky náladového rozpoložení. Události posledních dnů a hromadná baisse ruských hodnot nutí však k vážnému přemýšlení. Není bez významu, že vnitřní poměry znemožnily také uzavření nové ruské půjčky, která již v listopadu byla projektována a jíž jistě jest dnes více třeba než tomu bylo za války rusko-japonské. Bursa a ohromná deruta v papírech ruských uplynulý měsíc svědčí o tom, jakou panikou zachvacovány jsou větší a větší kruhy majitelů ruských titrů.« Den 13. listopadu byl prvým takovýmto dnem. Hrůzy jeho ještě v čas zažehnány byly intervenčními koupěmi fy. Mendelssohn & Co., berlínským bankéřem ruské říše, jež prováděla také subskripce dosavádních emisí ruských půjček. Tehdejší intervence závodu Mendelssohnova měla ještě ráz připravené kombinace, neboť pád ruských již nabýval rázu katastrofálního právě tím, že nebylo bráno hrnoucí se zboží klidně z trhu, nýbrž ponecháváno osudu, až teprve v nejkritičtějším okamžiku vyskytl se kupec (společník jmenované firmy Fischel), jenž nestačil ani bráti nabízené zboží. V den ten ukázalo se, že kursy ruských papírů drží jen tyto intervenční koupě domu Mendelssohnova, zároveň však namanula se otázka, jak daleko stačí moc tohoto závodu? Jedná firma na vlastní účet? Či kupuje na rozkaz a na účet ruské vlády?

Den 4. prosince náleží ke dnům největších panik, jichž bursa kdy byla svědkem. Chaotický. ničím neregulovaný úpadek kursů ruských papírů byl obrázkem vnitřní rozervanosti ruského státu. Rozčilení poněkud bylo utišeno vysvětlením, jež v ministerské radě v Paříži dal předseda ministerstva a ministr financí Rouvier poukázav na to, že ruské vklady u cizích bank samy již stačí, aby bylo lze dostáti povinnosti vypláceti kupony ruských státních papírů a sice na příští 2 až 3 roky. Ačkoliv tvrzení je dosti problematické, přece jen přispělo k částečnému uklidnění myslí a kursovní skoky nenabývaly již tak nebezpečné tvářnosti.

Kursové variace, jichž doznaly ruské papíry za poslední 2 měsíce, jsou:

	kurs nejvyšší:	nejnižší:
4½% ruská půjčka z r. 1905	98·30	86·75
diskontní banka	560·—	412·—
petrol. Caspienne	5500·—	3100·—
železz. Putilov	150·—	95·—

Jaké to diference a jaké úžasné ztráty, zračí se v několika těchto cifrách! To nejsou již příznaky spekulačních čachrů a knifů, jak jimi manipuluje na př. pražská Bohemie, jež velikým písmem oznamovala již 3. t. m. že »ruský státní bankrot« (to bylo napsáno silnými daleko viditelnými písmenami, vedle toho však krčilo se drobným písmem: jest na obzoru«), to jsou předzvěsti hospodářských otřesů, jimiž kácí se prestyž každé říše.

Český kapitál jeví pro osudy ruských efektů nutně veliký zájem. Byl‘ našimi finančníky silně angažován jako věřitel slovanské říše (i schůze byly tehdy pořádány a aparát agitační pracoval parou), takže hrůzy dnešních kursovních skoků prožívá jako každý jiný účastník. Za poslední emise ruské půjčky upsáno bylo v Praze jen u českých bank 31 mil. marek! Byla-li z tohoto obnosu jen polovice upsána k účelům spekulačním (tak vysoké procento skutečnost jistě nevykazovala, jelikož ruská renta v kruzích našich měla především sloužiti k uložení kapitálu), obnáší dnešní ztráta při 16 mil. marek téměř 1½ mil. korun. Ztráta ta není ovšem efektivní, jelikož průběhem času může se zmenšiti; ovšem také ještě zvětšiti. To však jest jen část ztráty. Mnozí u nás namlsavše se ziskem 2—3 procent, jehož získali prodejem rent při vzestupu kursu ruských papírů po prohlášení míru, obrátili se i k ostatním spekulačním hodnotám ruským. Draze pykají nyní za důvěřivost ve slova svých rádců. Ztráty ty nelze ani přesně zjistiti. Při silném účastenství pražském na titrech ruských jest to však jistě ztráta veliká.

Adam Mickiewicz (1798—1855).*

Narodil se o vánocích a na cestě blízko Nowogródku 1798. Na vnímavou povahu jeho působil za studií na Vilenské universitě

* Právě uplynulo padesát let, co v Cařihradě zemřel největší polský básník, Adam Mickiewicz. Podávám tuto ukázku z manuskriptu „Sla-

přítel jeho Zan; romantism dobře odpovídal hluboce katolicky založenému duchu jeho. Píše balady a slavnou ódu na mladost, která se stala marseillessou mladého pokolení. Básník pluje v duchu Byronově a oddává se vlasteneckým citům v »Gražyně« a »Konradu Wallenrodu«, k nimž vzal děj z bojů Litvanů a Poláků s německým řádem. Tady se Mickiewicz vykvasuje.

Od Novosilcova byl poslán do jakéhosi vyhnanství na Rus. Zde vytryskly jeho ohnivé »Krymské sonety« orientálských barev. Petrohradská a Moskevská společnost, obzvláště literáti a šlechta, si zamilovali básníka. R. 1829 směl odjeti z Kronstadtu do ciziny: jel přes Drážďany do Italie; cestu tuto popsal intimní přítel jeho Odyniec. Na oné cestě učinil poklonu Goethovi ve Výmaru. Osmdesátiletý klasik, chápající celý svět a mladý Polák se nesblížili. V Karlových Varech obcoval v rodině slavné pianistky Szymanowské, jejíž dceru později pojal za choť; od té doby se datují jeho styky s Hankou a Čechy. V Římě se beznadějně zamiloval do dcery hrdého hraběte Ankwicze-Skarbka, jehož pak zvěčnil v nesympatické osobnosti stolníka, který Jackovi Soplicovi nedal ruky své dcery.

Na povstání, kterého vlastně neschvaloval, neměl účastenství, ale událost tato zasáhla hluboko do jeho života. Na cestě do vlasti dostal zprávu, že povstání bylo udušeno. Od této doby začíná druhý díl jeho života — vyhnanství. V Drážďanech viděl nesvornou polskou společnost, kde jeden na druhého svaloval následky revoluce. V této době vznikly »Knihy národa polského a putování jeho«, psané v duchu starozákonních prorokův.

Velikým dílem Mickiewicze jsou »Dziady«, několik let psané, které proto vykazují nejen různé nálady, nýbrž i rozmanité filosofické zásady básníkovy. Obzvláště díl III. »Improvisace« věští již budoucího Towianistu.

Jméno »Dziady« pochází z litevského obyčeje oslavovati předky. Pro porozumění této básni nutno býti Polákem a znáti tehdejší periodu Polsky. Hrdinou jest Gustav, který se přerodil v Konrada a ve vězení, které obyčejně hrozilo polským vlastencům, snáší nejukrutnější duševní muka. Je to Prometheus, přikovaný na skálu polského neštěstí. Zlí i dobří duchové obletují mysl jeho, která zápasí se všemi mocmi. V básni se pracuje mnoho s abstraktními pojmy, jichž Nepolák těžko pochopí. Nejmocněji jest u vězně vyvinut cit. V Dziadech u Mickiewicze je podán nejlepší důkaz, kterak se každá všelidská myšlenka u Poláků měnila v myšlenku čistě polskou.

Bohem nadaný básník myslil, že Dziady jsou největším výtvorem jeho, ale mýlil se. Největší perlou polské literatury jest nepřekonatelný jeho »Pan Tadeusz«, klasicky jasný a prostý umělecký epos.

Bylo to r. 1834 v únoru, kdy Adam Mickiewicz oznamoval příteli Odyńcovi, že zrovna dokončil »Pana Tadeáše« o dvanácti

vische Literaturgeschichte", která vyjde koncem ledna ve sbírce Goeschenově v Lipsku (2 sv. po 48 kr.) a má za účel informovati Němce o vývoji slovanských literatur vyjma ruskou, ač i s tou autor neustále operuje. Vliv messianismu na Mickiewicze, Slowackého a Krasińského je zvláště rozebrán a podán před částí o Mickiewiczovi.

zpěvích. Psal ho dva roky v době šťastné duševní rovnováhy, která se u něho nikdy již neobjevila. Původně chtěl podati Polákům selanku po způsobě »Hermanna a Dorothei«, ale místo toho stvořil Polákům nejkrásnější epopej v duchu národním, v níž s klidem epickým zobrazil celý polský život počátkem 19. století. Tehdy doznívaly poslední záchvěvy bývalé polské svobody; pamatovali se na Targowici, na rozdělení vlasti-ojczyzny, tehdy znova ožily naděje na obnovenou Polsku. Drobná šlechta (zaściankowa) zasahuje tu rovněž tak hluboce do děje, jako dva mocní aristokratičtí rodové. Kdo chce věděti, co zmítalo tehdy srdcem Polákův, ať se ponoří do této básně, a kdo chce viděti slzu v oku Poláka, ať pohlédne na inteligentního Poláka v cizině naslouchajícího veršům:

»Litvo, vlasti má! tys jako zdraví; jak si tě vážiti, pozná ten, kdo tě ztratí. Dnes krásu tvou v celé ozdobě vidím a popisuji, neboť teskním po tobě.«

S pietou nutno čísti místa, kde exulant teskní po vzdálené vlasti; ještě v pozdějších letech bylo ideálem jeho improvisovati si v okolí Paříže litevský dvorec, kde by pěli kohouti. Cit, cit, cit nutno míti, abys pochopil, proč tam slunce nejkrásněji svítí nad Polskou, proč tam žáby nejkrásněji kváčou, ba proč tam mají i obzvláštní druh šlechtických much...

Tato touha, bolest a cit jsou specificky polské; k nim druží se obrazy z polské přírody. Polské lesy, zahrady, pole a domy, východ slunce jsou tu uměleckým pérem vymalovány; zde se jeví Mickiewicz poetickým realistou, což vycítil poeta sám napsav, že nejlepší v díle jeho jsou obrazy z přírody, nákresy »našeho kraje a našich domácích krajův«. Zároveň zachytil tu mravy pohostinské šlechty polské, která si dělala pořádek sama a nepotřebovala policie, oné šlechty, která se věčně mezi sebou rvala, ale při slově »ojczyzna« na každý svár zapomínala.

»Pan Tadeusz«, kterého nutno čísti v originále, patří k největším epopejím vůbec; klid a krása přirovnání sbližují ho s řeckými eposy. Pro moderního literárního historika je nejhlavnější, že Mickiewicz stvořil umělé národní epos, jaké mají u Slovanů pouze ještě Rusové v »Eugenu Oněginu«; ale tady je více citů, více tužeb a celá společnost určité, velice význačné doby jest tu zachycena. Od podobných literárních zjevů rozlišuje se »Pan Tadeáš« jemným a milým humorem a veselými scenami z lovu, sporu o chrty, z hostin, a jednotlivými skvostnými komickými scenami. Don Quixote tu splynul s Iliadou, jak trefně podotkl Krasiński. Pouze charaktery ženské, ač jsou ostře protivné, nejsou zde provedeny v poměru k různým mužským charakterům.

A třeba celá báseň skončila smírně, přece se zdá, že vrcholem jejím je správné pochopení duše lidu, když se mu zahraje polský mazur a on přijde do nadšení; aristokratická dívka v jednoduchém prostonárodním litevském kroji okouzlí veterány polské a vlastenecký žid Jankiel zahraje jakousi historickou symfonii a před generálem Dąbrowským a Kniažiewiczem zahřmí: »Marsz Dąbrowski do Polski«.

Obsah »Pana Tadeáše« čili poslední zájezd z r. 1811 a 1812

se točí kolem nepřátelství rodiny Horeszkův (Orzeszko) a Soplicův. Jacek Soplica byl nepřímo odmítnut, když žádal o ruku hrdého stolníka; za to ho při vpádu Moskalů zastřelí. Potom se kaje a zmizí. Syna jeho má na vychování bratr jeho, který se také stará o vychování dcery mrtvého; Zosia je svěřena koketní Telimeně, která by nejraději sama pro sebe upoutala nezkušeného Tadeáše, vracejícího se na prázdniny z Vilna. Hrabě, dědic Horeszkův, popíchnut Gervasym, nesmiřitelným sluhou padlého stolníka, dává se na nepřátelství se Soplici a pomocí drobné šlechty obléhá zámek bratra Jacka Soplice. To jest onen »zájezd« čili samovolné vykonávání rozsudku se strany šlechty, která se po laciném vítězství zpila, ale hned přicházejí Rusové, osvobodí Soplice, avšak za nimi se objevuje polská šlechta v čele s mnichem Robakem a pobije Rusy. Nesmiřitelné nepřátelství mezi Poláky a Rusy dochází i v básni této ohlasu.

Tajemnou osobou je bernardyn Robak, vlastenec, francouzský emisar, který připravuje šlechtu na povstání proti Rusům. Ukáže se, že mnich tento, tak obětavě pro vlast pracující, jest Jacek Soplica, otec Tadeášův. Smrtí svou smývá hříchy; minulost jeho jest očistěna, císař Napoleon posílá na hrob jeho řád čestné legie. Tadeusz bojuje v cizině; když nadešel nadějný rok 1812, vrací se do vlasti s Dąbrowským a tu se koná zasnoubení Zosi a Tadeáše, čímž je staré nepřátelství i mezi Gerwazym a Protazym urovnáno.

V ději přichází množství osob, typů tehdejší šlechty, která zažila různé episody.

Posledních dvacet let života Mickiewiczova jest řetězem útrap a neštěstí; ba i nouze se ozývala u dveří největšího syna Polsky, na milost ciziny odkázaného. Žil v Paříži, v Ženevě, až se stal r. 1840 profesorem slovanských jazyků na Collège de France, ale za čtyři roky musil kathedru tuto opustiti, když neupouštěl od towianismu. Byl velikým ctitelem Napoleona III. i přes zločin ze dne 2. prosince; roku 1855 se odebral s politickou misií do Cařihradu, ale tam ho stihla dne 26. listopadu smrt. Pochován byl v Paříži na Montemorency — hřbitovy pařížské se staly mnohým Polákům posledním útočištěm — až r. 1890 byly kosti jeho přeneseny do královské hrobky na Wawelu v Krakově.

Dvacet let odpočívalo péro největšího básníka polského.

Mickiewicz byl tvůrcem litevské školy a kolem něho točilo se několik menších duchův. On sám byl předmětem obšírných studií a tvoří hrdost polské literatury. »Pan Tadeáš« byl přeložen do všech evropských jazyků, do němčiny třikrát. Vedle toho ozývaly se politické zásady jeho dlouho ještě po jeho smrti, až za r. 1863.

Již dávno se vyplnilo přání jeho, aby vnikl až do poslední chaty polské; některá vydání jeho jdou do sta tisíc exemplářův. Nejkrásnějším dokladem obliby jeho jest tklivý obrázek Sienkiewiczův. Strážce majáku v Americe, rozený Polák, dostal po dlouhých letech do rukou »Pana Tadeusze« a tu poprvé zapomněl na svou povinnost, na sebe, na celý život.*

* Zrovna vychází v „Lužici“ (č. 11) po lužicku.

Perioda polských geniův je zvláště tím význačna, že po r. 1830 vzdělávána byla hlavně za hranicemi Polsky, nejvíc v Paříži, z čehož se vysvětluje v této emigrantské literatuře mnohá nepřirozenost a abnormálnost.

Ještě jednou se zableskla nadějiplná vesna, kterou Mickiewicz tak tklivě opěvuje, totiž r. 1812, kdy Napoleon a s ním legie polské stihly do Polska a do Litvy zpívajíce »Jeszcze Polska nie zginęła«. Ale naděje ty byly zničeny. Za to povstává mezi mládeží zimničné hnutí, zakládají se tajné spolky, staví se do služeb ojczyzny-vlasti; spolky se zanášejí literaturou i politikou a připomínaly spíše německé tugendbundy než ruské dekabristy. Pronásledování se strany ruské byrokracie sbližuje druha s druhem; středem nového vlasteneckého hnutí jest universita Vilenská, která byla po revoluci 1832 také zrušena. Literární směry evropské byly v Polsku radostně vítány; zde našly ohlasu vlastenecké projevy německých freiheitskämpferů, Byron s rozervanými hrdiny a romantism, jehož katolická tendence byla pro Poláky zrovna stvořena.

Tu nastává neštěstí souvisící s povstáním z r. 1830, které rozrušilo všechny polské mysli a nutilo nejlepší syny Polsky do nuceného či dobrovolného exilu.

Mickiewicz charakterisoval dobu takovou těmito slovy:

Polák, ač je tím mezi národy proslulý, že více nežli život miluje kraj rodinný, hotov je přece opustiti jej, dáti se na konec světa, v nouzi a na potulce přežiti dlouhá léta, válče s lidmi a s osudem, jen když mu uprostřed bouře svítá naděje, že slouží Vlasti.

Zoufalost zmocnila se polských emigrantův a přední z nich, Mickiewicz, počíná psáti v tóně i formě prorocké »Knihy národa a putování polského« (Księgi Narodu i Pielgrzymstwa Polskiego). V Polsku prý vládla vždy ideální svoboda a katolicism; poněvadž nehověli modle prospěchu, zahynuli. Teď je Polska pokořena, zdeptána; Polákům se zdálo, že Bůh sám tak určil, jako se dal kdysi ukřižovati; ale až nadejde doba jejího vzkříšení, tedy znovu povstane v nové kráse, utrpením jsouc očistěna. Až Polska vstane, přestanou války; ona trpí i za Evropu. Emigranti jsou vyslanci boží, které Bůh rozprášil po světě, aby slovem i příkladem navracovali k němu národy. Nezdravé ponětí historie zakaloval také kultus Napoleonův. Musa obléká plášť středověkého rytíře, který kajícně putoval na místa boží.

Tu se objevil mezi emigrací náboženský blouznivec, Towiański, který si sestavil jakési učení o neviditelném světě a stěhování duší. Towiański se stal přímo démonem emigrace, obzvláště od té doby, co uzdravil duševně chorou choť Mickiewiczovu. Emigranti cítili tím více neštěstí vlasti, ježto sami na svých rodinách viděli, kterak se odnárodňovaly, klonili se k mysticismu a fatalismu, a nyní našly myšlenky jejich podporu a útěchu v učení tohoto muže. Towiański od přívržencův svých žádal, aby se vzdali také literární práce, což se mu u Mickiewicze zdařilo. V nejkrásnějším věku svém, v 36. roce života svého, odkládá Adam na vždy umělecké péro své. Napsal sice ještě dějiny slov. literatur, které jsou k vůli autorovi,

»literárnímu panslavistovi«, zajímavy, ale vědecké ceny nemají. Také Slowacki, který se ještě více přiklonil k spiritismu, klesl do náručí towianismu; nejvíce bránil se mu Krasiński, ale on měl k tomu také fysickou náklonnost.

Posledním cílem messianistů, kteří truchlili nad troskami Polsky, bylo veškeré lidstvo oblažené pravým křesťanstvím; jádro tohoto lidstva tvoří prostý slovanský lid; ideálem jim byla jakási komunistická zadruga. V extasi a ve viděních si malovali lepší budoucnost. Mickiewiczův systém srážel se i s katolicismem a pronikal všechno jeho politické přesvědčení. Dr. *Josef Karásek.*

Politické banditství ve Spojených Státech.

Pod tímto titulem uveřejňuje známý bystrý pozorovatel a znatel amerických poměrů Norvins (v »La Revue«, listopad t. r.) zajímavé pojednání, jež potvrzuje znovu, že v říši hvězdnatého praporce, která se nám z dálky zdá ideálem občanské svobody a pokročilosti i účelnosti všech veřejných institucí, z blízka jeví se mnoho stinných stránek a sociálních nepravostí; ovšem všecko právě po americkánsku: v neuvěřitelně velkých, nehorázných rozměrech. Poslyšme nejprve, co praví publicista Mc. Clure: »Ve všech státech Unie jest — až na řídké výjimky — správa v rukou oligarchie, která má své stvůry, své nástroje, a pracuje pomocí jich k svému prospěchu, udílejíc jim podíl z kořisti. Tato oligarchie sestává ze tří druhů osob: jsou to kapitalisté, bankéři, kteří si osvojují koncese a podniky s různými výhodami, jež platí úplatky; majitelé doupat všeho druhu, heren, nevěstinců atd., kteří zakupují si shovívavost podplatných obecních úřadů; konečně politické osoby, které docházejí moci za přispění obou zmíněných kategorií. Všecky tři druhy, jsouce úzce spjaty, zmocnily se administrativního mechanismu, ovládají celé jeho okolí a nic se nehýbe bez nich. Ony pomáhají při volbách jen lidem, o nichž vědí, že jim budou ve všem po vůli, ať se už jedná o vydrancování veřejných peněz způsobem nejnestoudnějším, nebo o ucpání úst spravedlnosti a zákonu, aby se mohla prováděti beztrestně řemesla nejničemnější.«

Drastickým příkladem takového banditství ve velkém je San Francisco. V čele lupičské bandy jest »boss« * A. Ruef, absolutní pán města, který počátkem tohoto roku (1905) učinil obecní správu hnízdem banditství: spravedlnost, policie, všecka odvětví obecní správy za těchto okolností jsou nestvůrnou pijavkou, nasazující svá přissavadla na společenské těleso. — Pro tamní poměry poučná je historie stávek. Dokazuje, že když dělnictvo, místo aby bylo pákou pokroku v republice, aby pozvedalo její úroveň, propůjčuje se lidem, kteří pouze z jeho síly těží, krátí nejen proti svému dobru, ale škodí rovněž své budoucnosti. První velká stávka v S. Franciscu trvala dvě léta, rozšířila se na 30.000 jednotlivců, z nichž mnozí

* „Boss" jest čistě americká forma moderního condottiera; prohnaný to člověk, který je náčelníkem dělnických syndikátů a užívá této moci bezohledným způsobem ve prospěch svůj a svých pomocníků. O zhoubném a dalekosáhlém vlivu těchto vykořisťovatelů továrníků i dělnictva pojednal týž spisovatel (viz Rozhledy 1904, č. 47/48).

na konec přijali podmínky horší než za jakých pracovali před tím. Hned potom viděli se továrníci konserv nuceni odpověděti výlukou požadavkům svého personálu, a výsledek toho byl, že odběratelé opustili S. Francisco a více se tam nevrátili. Aby »boss« dosáhl svého cíle, rozsévá rozbroje mezi zaměstnavateli a dělníky, a pak, když nastane příhodný okamžik, dává splynouti vší nespokojenosti, kterou sám roznítil, a vytvoří si armádu, kráčející na jeho povel jako jediný muž.

Především postaral se A. Ruef, aby dal jmenovati purkmistrem muže, kterého bylo by lze docela ovládnouti. Nalezl takového v E. Schmitzovi, člověku bez ctižádosti, umějícím representovati, opakujícím dobře řeči naučené nazpaměť a prošpikované tirádami o ideálu národa. Smitz pospíchal naplniti své kanceláře stvůrami bossovými, nestaraje se o to, jakou mají k tomu způsobilost. Podle toho dopadá také pořádek v městě. Hra je v S. Franciscu zakázána, ale hraje se tam nezřízeně. Číňané mají docela veřejné herny a aby nebyli znepokojováni, platí bossovi 2000 dolarů týdně. Purkmistr nařizuje každý týden prohlídku policejní, ale agenti nenaleznou nikdy nic podezřelého, poněvadž »boss« dovi se vždy v čas o prohlídce a telefonicky zpraví držitele heren. — Prostituce vynáší rovněž rok co rok 50.000 dolarů; byla důmyslně »kanalisována« soustředěním v čtyřpatrovém domě; instituce tato by neměla dlouhého trvání, kdyby spravedlnost nebyla prodejnou. Stíhání setkalo se s nezdarem, poněvadž někteří soudcové prohlásili je za nezákonné, ježto majitel vykřičeného domu — obývá Mexiko. Mravní nákaza šíří se takto jaksi pod ochranou obecní správy, která se tím obohacuje; nemalým obnosem je v tom zastoupen také prodej necudných pohlednic, a pak zvláštnost S. Francisca, »podzemní jeskyně«, místo to, kde se pášou nevázané orgie.

Bylo by však nespravedlivo říci, že neexistuje žádná reakce proti takovému hroznému stavu věcí, ale tento bude trvati tak dlouho, pokud »boss« bude míti ruku v osudích a bude s nimi manipulovati dle libosti, tak aby z nich vyšla vítězně jen jména jeho kandidátů. Stává se ovšem, že drzost těch manipulací překročí všecky meze, takže je spravedlnost nucena jednati. Ale jakého druhu je to zakročení! Proti »bossovi« Buckleyovi, který při volbách dopouštěl se očividných podvodů, musel býti vydán zatykač, ale zároveň ponecháno mu dosti času, aby odejel do jiného státu Unie přepočítávati v klidu svůj výtěžek.

Skandály v S. Franciscu nejsou arci ojedinělé; banditství vyskytá se po celé Unii, ve formách rozmanitých. Jedna z nejnovějších afér, která způsobila ohromný hluk, týká se statistické kanceláře ministerstva orby. Tato kancelář má zvláštní zprávy o stavu sklizně. Jsou to tajné listiny. Sdělí-li se předem jejich obsah jistým spekulantům, na př. pokud se týče bavlny, mohou se tím způsobiti neočekávané a svrchovaně osudné krise na trhu. Nuže, začátkem července t. r. vyšlo na jevo, že jeden úředník statistické kanceláře byl ve spojení s jistým bursovním agentem, který mu štědře platil jeho přispění. Jiných příkladů bylo by lze uvésti hojnost a T. Lawson, specialista v odkrývání a strhování škrabošek, tvrdí, že senatory a

zástupce státu Massachusetts lze koupiti »jako uzenky nebo ryby na trhu« a že je tarif na jejich hlasy.

Číselně vyjádřena, jeví se korupce ve Spoj. Státech následujícím způsobem: Obyvatelstva čítá se v Unii okrouhle 76 milionů. Státy, stížené nákazou úplně, představují celkem 60 milionů; méně nakažené čítají 7 mil., obě kategorie korupce tudíž dohromady 67 mil. Postavme naproti tomu 9 mil. obyvatelů států neporušených a důsledek z tohoto srovnání bije do očí sám! — Tento stav je konstatován na základě soudního stíhání (úřednictva, senatorů, spekulantů s obecným majetkem, orgánů veřejné správy vůbec), skandálních procesů a odsouzení, jež byly novinami přetřásány. Seznam jich, jak je Norvins vypočítává, je dlouhý a týká se velké většiny států.

Jest naděje, že tento Augiášův chlév bude kdy vyčistěn? Vážní a počestní mužové, jako president Roosevelt, jsou náhledu, že sociální neduh, který sžírá velkou republiku, má jiné příčiny než vzrůstající nemravnost, totiž nezřízené choutky po zisku, vášně, pachtící se do krajnosti po materielním ukojení. Také oni obviňují moderní condottiery. Rockfellera, Morgana atd., že americkou mysl obrátili k jedinému cíli: k bohatství, dosahovanému za cenu všech prostředků. To jsou ti velcí zločinci a nebude spásy pro Unii až v den, kdy bude splnomocněn vrchní soudní dvůr, aby vyžádal ode všech těchto původců a organisátorů veřejné korupce, by skládali účty z celého svého života, jehož hanby domnívají se zastříti tím, že obdarují kostely, školy, musea a knihovny.

Obraz »bez děje«.

Prve než se děti sešly, postavil jsem do výkladní skříně v II. tř. obec. školy obraz Hynaisův »Matka« vydaný Unií* a čekal jsem, zdali a kolik bude na ně účinkovati. Umínil jsem si při tom nevzbuzovati pozornosti žáků, tak aby si obrazu povšimli zcela bez cizího popudu.

První přišel do školy hoch, jenž se dobře učí, ale příznivý výsledek vyučování jest u něho spíše plodem spořádaných poměrů v rodině, než zvláštních schopností. Přistoupil ke skříni, podíval se na obraz bez zájmu a hned lhostejně odešel. Druhý prohlížel obraz hoch v učení slabý, ale roztomile naivní. Obrátil na mne vesele černé oči a řekl radostně: »Panenka Marjá s Ježíškem«. Hned na to se přihrnul rozpovídavý tribun třídy a otázal se naléhavě: »Co je to tu zas? Panna Maria? I ne! To je maminka s Bohouškem.« Potom chvíli pokoukal a rozehnal se jinam. Následující hoch prohlížel obraz mlčky; najednou se rozesmál a upozorňoval s živým pohybem: »Podívejte se, jak ta malá strká prst do pusičky!« Naposled přišel jeden z »hodných žáků«, z těch totiž, kteří se snaží již v útlém věku mluviti jen to, o čem mysli, že se představeným líbí. »To je hezké«, řekl prázdně a vida, že si jeho poznámky nevšímám, rovněž odešel. Skříň zůstala k mému žalu opuštěna. —

* Hodí se k výkladu na nižším stupni obec. školy i k soukromému rozhovoru v rodině.

Výborným provedením, oduševněným výrazem jemné tváře matčiny plné tklivého smutku a dětsky hloupoučkým pohledem robátka láká mne obraz Hynaisův často k sobě. Stávám před ním dojat pravdivým, tlumeným bolem matčiným a zvlášť kontrastem obou tváří. Čekal jsem proto, že i žáci budou upoutáni, zejména děťátko že vzbudí jejich pozornost a zálibu. Zatím, krom uvedených případů, zůstal obraz nepovšimnut.

Zahořklo mi v duši po nečekaném sklamání a bylo třeba několika minut, aby nepříjemná pachuť přešla. Uvažoval jsem potom klidně a shledal, že obraz dětí přivábiti nemohl. Látka jeho, matka s dítětem na ruce, jest jim zcela všední a uměleckého provedení oceniti nedovedou; také výrazy tváří, nálada a úhrnný účin umělecký nemohou dojmouti osmiletých dětí. —

Přes to nevzdal jsem se obmýšleného pokusu — s dětmi o obraze mluviti — neboť nabytá zkušenost mne přesvědčila, že je dětem připravovaných výkladů třeba, a to zvláště u obrazů bez děje, líčících pouze náladu v přírodě anebo, jako zde, náladu duše.

Obraz zůstal ve skříni až do dne, kdy ho bylo užito. Před vyučováním jsem jej zavěsil na stojan, aby se nikomu neleskl, a začal jsem vyučovati otázkou. (Žádám, aby se mi prominulo, že uvádím otázky a odpovědi, jak se při vyučování střídaly. Činím tak proto, abych vzbudil pokud možno věrnou představu o celém výkonu.) — »Co jest namalováno na tomto obraze?« »Maminka s Bohouškem«, zněla odpověď. »Je maminka mladá nebo stará?« »— mladá.« »Dle čeho jste poznali, že je maminka mladá?« »— má hladké tváře«, »— je hezka.« »Podívejte se dobře na mamінčinu tvář! Co můžete říci o mamince?« Žáci nedovedli odpověděti, i pomohl jsem jim. »Je maminka veselá nebo smutná?« Všecky ruce rázem vyletěly a vyvolaný hoch řekl: »— smutná.« »Dle čeho jste poznali, že je maminka smutná?« Následovaly odpovědi: »— protože se nesměje, že má smutnou tvář, že má uplakané oči, že má oči od slz, má tváře od pláče červené.«

»Proč maminka plakala a proč je smutná?« »— je nemocná.« — Abych nasilně nepřerušil klidného vývoje rozhovoru prostým zamítnutím odpovědi dobře míněné, ale zde nevhodné, tázal jsem se, proč nemocní lidé plakávají. Po zodpovědění této otázky postoupil jsem u výkladu. »Maminka nestůně, je smutná pro něco jiného. Co myslíte, proč asi?« Tři žáci se hlásili ihned a jiní si dodali odvahy teprve, když jsem hocha vyvolal. Týž řekl: »— někdo jí umřel.« Přisvědčil jsem a dotazoval se po příčině toho úsudku. Jeden z hochů řekl: »— protože je smutná a že má černé šaty.« Jiný se doléhavě hlásil a pronesl odpověď v této formě: »— že má na sobě smutek.«

Novota upoutala žáky, zájem pro obraz vzrostl a pozornost, dříve jenom živým dotazováním vynucovaná, stala se všeobecnou. Dětem zasvítily oči, rozjařily se a sotva vydržely seděti. Zjednal jsem klid hojnými otázkami různě stilisovanými o představách obrazem již vzbuzených. Hoši se vypovídali, zasedli pohodlně do lavic, opřeli předloktí o desky a čekali dychtivě s prohnutými hřbety a vztyčenými hlavami na další rozhovor.

»Kdo zemřel mamince, že je smutná?« Ruce všech žáků se vztyčily jako na povel v tělocviku, odpovědi však nezněly hned tak, jak jsem potřeboval. »— strýček, dědeček, kmotřiček, jiné malé dítě, co bylo větší než Bohoušek.« Přesvědčil jsem se, že žáci jmenovali po většině toho, pro nějž viděli matku plakati. Teprv několikátý hoch řekl: »Umřel jí tatínek.« »Její tatínek?« »— Bohouškův.« »Čím byl mamince Bohoušův tatínek?« »— mužem.« »Jak se říká ženě, které umřel muž?« »— vdova.« »A co je Bohoušek, že nemá tatínka?« »— sirotek.« Tváře žáků se začaly protahovati a oči hleděly útrpně na obraz. Litovali Bohouška. Přispěl jsem k tomu ovšem i barvou svého hlasu. Útrpné zraky některých hochů svezly se potom na sirotky-spolužáky, jichž je ve třídě několik, a tito z pohledů a ze svých jmen šeptem pronášených zpozorovali, že jsou předmětem účasti. Nebylo mi to milé, neboť je jistě zdravější, učí-li se člověk litovati jiných lidí, než býti sám předmětem útrpnosti, a proto v dalším hovoru svedl jsem soucit věnovaný Bohouškovi a sirotkům na jich matky. Zatím popřál jsem žákům opět příležitost, aby se hodně vypovídali, a pomáhal jsem jim otázkami různě formulovanými.

»Nyní se divejte na Bohouška! Je také smuten?« Hoši odpovídali; ano — ne, ale většina na konec říkala, že není smuten. »Bohoušek je tedy veselý«, řekl jsem polo tázavě. Jen jeden hoch se hlásil, že ano. Tázal jsem se jiných po úsudku a ti tvrdili, že není veselý, že nekouká vesele. »Řekli jste, že Bohoušek nekouká ani smutně, ani vesele. Jak tedy kouká?« Zase hlásil se jediný hoch a pravil bojuje v mysli o každé slovo: »Bohoušek kouká jen tak — dobře.« Patrně má smutný pohled za špatný, veselý je velmi dobrý a hleděti lhostejně, značí dívati se jen tak dobře.

»Což neměl Bohoušek tatínka rád, že pro něj nepláče a není smuten?« Několik hochů se hlásilo a odpovědi zněly: »— on tomu ještě nerozumí, nemá ještě rozumu, neví, co je to, je ještě malý, až bude větší, maminka mu to poví a bude to vědět.« »Kolik let je Bohouškovi?« »Asi rok.«

»A proč se Bohoušek nesměje, proč není veselý jako jiné děti, když ani neví, že mu tatínek umřel?« Tato otázka byla jediná, jíž žáci nezodpovídali; bylať ovšem těžká, a proto řekl jsem sám: »Jindy se maminka na Bohouška smála, hrála si s ním, ale nyní je pořád smutná a stále pláče; proto se Bohoušek také nesměje.«

Po několika okamžicích, jichž jsem žákům popřál, aby má slova mohli zopakovati a zažiti, pokračoval jsem dotazuje se: »Kdo se stará o děti a pracuje pro ně?« »— tatínek.« »Kdo živí Bohouška, když nemá tatínka?« »— maminka.« »Dle čeho jste poznali, že se o Bohouška stará maminka, že proň nepracuje strýček nebo dědeček nebo někdo jiný?« Chvíli bylo ticho i povzbuzoval jsem žáků, aby bedlivě na obraz hleděli, že to poznají. Hoši napínali pozornost, až konečně jeden se přihlásil. ».. protože má maminka upracované ruce«, řekl. Usmál jsem se jistě velmi spokojeně, neboť tváře všech hochů se rozsvítily a vyvolaný žák zardělse radostnou pýchou. Ženina ruka na obraze vypadá skutečně velmi drsně a budí vypjatými cévami krevními a hranatými

tvary silný kontrast s jemnou její tváří a měkkými liniemi dětského těla.

Nyní se v lavicích rozvlnilo i měl jsem co činiti, abych po dobrém udržel žáky v mezích nutné kázně. Všichni chtěli najednou vypravovati o svých rodičích, o otci i o matce, o jejich mozolovitých rukou, že má tatínek od práce křivou nohu a jiný že se nemůže někdy ani narovnat. Chvíli trval tento chaos, než se mi podařilo žáky utišiti a přiměti je, aby vypravovali druh po druhu. Všichni se chlubili; se zápalem mluvili o práci svých rodičů, jako o důkazu jejich lásky a tím mě přesvědčovali, že je rodiče mají také tak rádi, jako maminka Bohouška. A všechny překonal hoch, který vítězně prohlásil, že jeho maminka nemá ani jediného zubu a babička také ne.

Popřál jsem dětem volnosti slova a teprve, když se vyčerpaly, předl jsem nit hovoru opět. »Hleďte na hošíka a řekněte, jak se maminka o něj stará, hodně nebo málo? Žáci se dlouho nerozmýšleli a odpověď prvního zněla: »— hodně.« Ostatní přikyvovali. »Proč myslíte, že hodně?« »— že má červené tvářičky a silné ruce, je jako cvalík a naše Tynda taky.« A teď nastalo rozmilé chlubení znovu. Žáci vyprávěli horlivě o malých dětech, jaké jsou silné a co všecko umějí. »Naše holka nemá ani půl léta a sama v kočárku sedne, toť!« — »náš malý bratr má už dva zuby.« Mohl jsem poslouchati velmi dlouho. Naposled neodpustil jsem si mravného naučení, na něž jsem již dříve upozornil. Nechtěl jsem, aby sirotci odcházeli ze školy s vědomím, že jsou hodni politování — to člověka oslabuje. Vylíčil jsem proto několika větami, co maminka zkusí, když musí pracovati i pro Bohouška i pro sebe, ale — až Bohoušek vyroste, vše jí oplatí. Přinese peníze, vysází je na stůl a řekne: »Odpočiňte si, maminko!« Sirotci mi to dosvědčili a slíbili, že učiní také tak. Jeden z nich, hoch zvlášť citlivý, zapřel se napjatými pažemi do lavice, přitáhl bradu k hrudi a po rtech mu přeletoval přemáhaný úsměv. Posvátné úmysly líbaly jej v čelo. Kéž jim dostojíš, hochu! —

Dověděl jsem se o obrazu všeho, co jsem o něm sám uměl říci. Výklad byl ukončen i zbývalo pouze látku zopakovati a v celek shrnouti. Stalo se to skoro v dobu, kdy vyměřený čas (půlhodina) vypršel.

Seřazoval jsem žáky k odchodu do tělocvičny. Oči jejich se točily po obraze, který byl opět umístěn ve skříni. Po cestě i v šatně si vypravovali a opakovali jednotlivé myšlenky z minulé rozpravy. Také odpoledne byl jich před skříní chomáč. Jda kolem otázal jsem se: »Líbí se vám obraz?« Hoši přisvědčili. »A proč?« pokračoval jsem. Odpověď zazněla sborem. Ve směsi prostoupených hlasů rozeznal jsem několikeré: »— že je to jako živé.« Tato slova mne uspokojila ze všeho skoro nejvíce; přesvědčila mne, že i osmileté děti dovedou rozeznati svým způsobem umělecké dílo od obrázku.

Kolik dní potom shromažďovali se žáci u obrazu, jehož si před výkladem sotva povšimli a hovořili o něm. I já jej mám nyní raději proto, že je jasným názorem tolika pěkných představ a citů.

Jindřich Fiala.

Pražské výstavy umělecké. Jedna za druhou střídají se, ba teď jich kolik současně svými plakáty zve návštěvníky. Zajímavy růzností svých karakterů, tu více, tu méně významny pro kulturní náš život a vývoj, zvláště přinášejí-li nové, zdravé a posilující vzněty, poskytují obecenstvu s dostatek příležitosti, aby umělecky se vzdělávalo. — Současně s výstavou Jaroslava Špillara, o níž referoval jsem už v 3. čísle R., otevřena byla výstava A. M. Haussmannové, žačky pařížských Lefebrea a Fleuryho, pak mnichovského Hertericha, dotud známá pražskému výstavnímu obecenstvu jen menšími litografiemi, vystavovanými v Rudolfině. V této své exposici, již uspořádala s taktním vkusem ve svém atelieru, představila se jako měkce sensitivní povaha, zamilovaná v ztichlý, opuštěný kraj, nořící se v zádumčivě zlomené tóny šera nebo vyhledávající starodávné, liduprázdné uličky a kouty pitoreskních měst či jen rozcuchané, malebně sestavené chalupy rybářů s pozadím perletového moře. Nejhotovější kolekci přinesla si umělkyně ze svého pobytu v nepatrné vsi Lipni u Muroma, zapadlé v náručí stepní pláně, proložené jezérky a chumáči lesů a tyto obrazy odpovídají také nejplněji její uměleckému temperamentu, k němuž zvolená technika, pastel, nemálo přispěla. Upřímně a v jednoduchých, individuelně založených verších zpívá tu svou písničku samoty, třeba u mlčících tůní, v jiskření hvězd a cudném zážehu červánků, poctivě ji říká a můžeme jí věřiti, bez obavy, že snad úmyslně nasadila grimassu falešnou. V motivech z Koserova u Cinovic a Staropražských, kladoue váhu na zajímavost formy a vyvyšujíc její akcent jen lokálními tóny, nevšímá si barevných valeurů a dokazuje hledání svých cest a cestiček pro svérazné vyslovení toho, co umělecky cítí. — Ruský krajinář Alexander Sergějevič Borisov, jenž uspořádal si výstavu v Rudolfině, také přinesl ruské motivy, ale až z Nové Země; daleko si zajel pro originalnost látky. Partie jistě zajímavé už jako výsledky geografických výzkumů, pozorování zjevů atmosférických, zblížení publika s krajinami, do nichž hned tak se nedostane. Onen hrozný, nelitostný mráz, v němž dle vypravování malířova nejen jeho ruce mrzly a nohy, ale i terpentin a barvy ve štětcích, snížil patrně i temperaturu jeho cítění a vznětu hluboko pod známý bod teploměrový. Obrazy jeho nesly v sobě spíše povahu referátů, snad vzorně správných a pravdivých, traktovaných výborným odvažováním barevných efektů, ale vypravovaných lhostejným tónem a při vší, na první pohled překvapující intensitě s citovou chladností opravdu »ledovou«. Odvaha, s jakou odhodlal se zapadnouti na umělecký lov do dalekých končin i oddanost, s jakou věnoval se umělecké práci v prostředí tak nebezpečném, jsou obdivuhodny a jim patrně děkuje výsledek jeho tvoření většinu sympatií, s jakou se potkává: imponuje svou zvláštností a sensačností. Což ovšem rozhoduje o umělecké ceně díla až v druhé, třetí řadě. — Spolek »Manes« uvedl tentokrát kodaňské sdružení umělců »Den frie Udstiling«. Po výsta-

vách Rodinově, ruské, Munchově byli ovšem návštěvníci pavilonu pod Kinskou poněkud zklamáni. Ne neprávem, neboť největší ze soudobých dánských umělců, P. S. Kröyer a žák jeho Vilém Hammershöj, na něž mohli se těšiti, zastoupeni byli velmi spoře a i jiní z vystavujících na př. Viggo Johansen nebo V. Pedersen nebyli presentováni svými nejlepšími pracemi. Vedle toho vystavena celá řada prací velmi průměrných, ba slabých. Víme všichni dobře, že jest skoro nemožností sestaviti takovou ideálně výbornou representační výstavu a můžeme konečně býti vděčni, že nám byla dána příležitost srovnávati dánské umění s českým. To také dobře třeba si uvědomiti, jak obstáli naši před soudem ciziny na letošní mnichovské výstavě. Protože právě výběr byl neúplný a nebyl sestavován (lépe řečeno snad: nemohl býti sestaven) s náležitou péčí a důkladností. Dánští nesou v sobě od počátku svého samostatného vývoje hluboko kořenící lásku k sobě samým, k své půdě, k rodným krbům, každému koutu svých sednic a každičké staré skříni po dědovi. Velmi duchaplně přirovnává Muther (Studien u. Kritiken II. 1901. str. 45:) Dány k holandským z doby Rembrandtovy vykládaje: umění holandských bylo výsledkem pyšného sebevědomí a svědectvím hrdého přesvědčení o světovém významu vlasti. Tato zbožňována, poněvadž vítězí proti nepřátelům; klid po bouři a mír doma nutí přímo umělce, aby jej opěvali a libovali si v jeho štěstí. Dánsko jest opačnou cestou: říše kdysi mocná, pyšná stává se bezvýznamnou. Jde s jeviště světové historie a z herců stávají se tiší, mlčící pozorovatelé, ovšem roztesknění a pak s tím větší láskou lpící na kousku hroudy, která jim zůstala. Toto přirovnání, ne ve všem sice přiléhající, jistě potud pravdě odpovídá, pokud jedná o jemné, vzácné, vlastenecké lásce umělců dánských k domácí látce a volbě motivů. Taková prohlídka královské Malerisamling nebo sbírky Hirschsprungovské jest jako návštěva v domácnostech umělců nebo procházka s nimi po kraji, v němž stojí jejich vily nebo rodné domky. A lidé, kteří jsou malováni, jsou zase jen jejich rodiče, báby, dědové, tety, vážní mužové přísných tváří, ženy maloměstských tradicí, způsobné děti a sedláci hloubající, modlící se nebo vážní plavci, těžkých, přesných pohybů a grimas. Kröyer sám, ze všech ještě největší kosmopolita přece nejraději vrací se ke společnostem v domácích salonech, schůzím učenců a malířů krajanů s touže láskou a srdečným podáním jako líčil starý Sonne v létech padesátých lidové slavnosti pod širým nebem nebo bitky kdes u Fredericie či Istedu. Frits Syberg (nar. 1862) nebo J. F. Willumsen, s ním stejného věku, všímajíce si technických pokroků jiných umění a nezůstávajíce ani nedotčeni i hesly, jež zvířila jinde umělecké světy, přece nejraději malují typy svých lidí, krajů, svoje sedláky při náboženském hovoru, u večeře, hry v kraji pod večer, kdy slunce hasne v růžových a fialových oblacích a v těch motivech jsou nejmilejší a nejpřirozenější. A nejlepší ze současných. V. Hammershöj, mistr interieuru, virtuos, který dovede nejkrá-

snější barevné melodie spřádati z několika měkkých, jako hedvábných tónů — ten skoro ani nevyjde ze staromódních pokojů s biedermajerovským nábytkem, v nichž laškuje se sluncem, čaruje celé barevné symfonie a neleká se, do této něžné lyričnosti vkládati veškerý svůj um a svou celou uměleckou lásku. A tak i když neukázala výstava dánských umělců našim snad nových proudů, svou milou prostosrdečností, leckdy i naivností působila svěže a v bouři dnešního shonu po originalitě za každou cenu jako utišující milý van, který má aspoň jednu dobrou vlastnost: čistí vzduch. Ten van v tomto případě slul: láska k domovině. — (P. d.) *K. D. Mráz.*

Knihy pro děti. Několik poznámek. — Jako obyčejně vyšlo i letos několik knih pro děti, většinou v zevní úpravě bohaté a vkusné. Nebývá to vždy dobře, z několika příčin. Jednou z nich jest ta, že jako v opeře považuje se libreto za část zcela podřízenou hudbě a výpravě, tak v knihách bohatě vypravených vypravování jako by bylo čímsi vedlejším vedle kresby. Jak vypravuje a co vypravuje, na tom jako by příliš nezáleželo, jen když kreslíř a malíř má hodně námětů a motivů pro sebe. Poměr jest zcela obrácený: místo aby malíř provázel spisovatele a sesiloval v pravou chvíli dojem, zabarvoval náladu, spisovatel chodí za malířem a vykládá jako kustos v obrazárně. Při tom oba bývají tak důkladni, že dětská obrazivost nemá pranic na práci. Jest bez zaměstnání, trpí výlukou. Všeobecná poznámka tato netýká se však žádné z knih, o kterých dnes budu zde mluviti.

Dědictví Komenského vydalo obrázkovou knihu pro malé děti: »Byl jeden domeček«, vypravenou malířem Vojtěchem Preissigem. (12 listů, za K 2·—.) Jest to známá dětská říkanka: Byl jednou domeček, v tom domečku stoleček, na stolečku mistička, na mističce vodička, v té vodičce rybička atd. Říkanka má pro děti dvojí půvab: jest rythmická a vyvíjí obraz z obrazu, větu z věty způsobem tak pro zapamatování snadným, že jest pro děti nemalým potěšením, mohou-li ji po jednom poslechnutí odříkati. Mohli bychom však a rovněž snadno naučiti děti, aby z ní vyvážily i hlubší smysl, jaksi filosofický a ethický: pomíjejícnost věcí, přeměnu látek, souvislost přírody a světa, jednotu člověka s přírodou. Že V. Preissig právě tuto říkanku vybral, svědčí o šťastné ruce. Proč však z ní hlouběji netěžil? Přestal na ilustrování jednotlivých veršů a myšlenek o sobě, vytrhl je z cyklické souvislosti a staví samostatně obraz vedle obrazu, jako vyobrazení v Orbis pictus anebo v obrazových pomůckách k věcnému učení. Dojem celkový jest proto poněkud roztříštěný a studený, přes líbeznou sladěnost obrázků a přes šťastné rozluštění úkolu v kresbě a barvě. Hlubší symbolický smysl ztajený v prázdných na pohled veršich zůstal nevyjádřen. Mám dojem, že rythmická jednotvárnost veršů zpříma volá po výtvarném podání jemně humoristickém. Nevděčnost pojetí V. Preissigova jest ve většině ilustrací vyložena. Na příkl. u veršů: Kde je ten prach? Voda ho vzala. Kde je ta voda? Voli ji vypili. Kde jsou ti voli? Páni je snědli — jest nesnáz nevyhnutelná. Ilustrace k: Páni je snědli jest nejen pojetím povrchní, ale i vý-

tvarně slabá. Hledíce na ni, prožíváme s malířem dojmy nevolnosti, nechuti a nucenosti, jež mu bylo překonávati při tomto obrázku. Podívejte se na titulní list a na obraz prvý a porovnejte je s tímto: jaký rozdíl jarosti a síly v malířově duši! Rozdíl ten je způsoben základním pojetím. Po stránce čistě výtvarné strží V. Preissig asi hodně chvály.

T. E. Tisovský vydal letos nákladem F. Šimáčka: »Král Myška a princ Junák«. Ilustroval A. Scheiner. (168 str., 5 K 60.) Tisovský je autor u dětí oblíbený a uznaný. V této knížce, jak věnováním památce K. J. Erbena a B. Němcové zvlášť zdůrazňuje, vážil z národních bájí a pohádek, kombinoval jejich prvky v nové, složitější obrazy a tvořil v jejich duchu, avšak rafinovaněji. Nevídané obludy, zvířata známá, však ohromných tvarů, podzemní svět s divným vlastním rostlinstvem a zvěřenou, obec trpasličí, žijící a hospodařící v podzemí, osoby na povrchu země záhadných osudů svedeny tu dohromady v příbězích neobyčejných a napínavých, v divných dobrodružstvích a nenadálých překvapeních. Vidím děti, jak budou čísti knihu tuto, dokonale zapomenuvše sebe a svého okolí. Ve spáncích jim krev buší, hrdlo je zpráhlé, oči zasněné. Nitro je divně rozpoltěno živým zájmem a odpuzující hrůzou. A srdce, cit? Nevím, až knihu dočtou a zavrou, nebudou-li jaksi zmalátněly ovzduším těžkým, ovzduším přesyceným umělými vůněmi a umělými světly? Nevím nebudou-li zmateny, vzrušeny a chorobně roztěkány? Nevím, bude-li jim na tváři a v očích svítiti odraz vnitřní záře, odraz štěstí a síly, budou-li si připadati zdravější, svěžejší, ušlechtilejší?.. Byla by tu znovu příležitost uvažovati o literárním genru umělých bájí a pohádek, pabásněných v duchu pohádek národních a kombinujících jejich prvky, o hranicích, jež nelze přejíti bez provinění. Bylo by lze bráti znovu na pomoc porovnání z oboru architektury a ukázati (příkladů je kolem všude dosti), jak uboze ztrnulé a všedně střízlivé jsou všecky gotické chrámy nové, budované architekty nové doby, majícími po ruce studií a pomůcek a vlastní erudice, o jakých mistrům středověkým se ani nezdálo. Bylo by lze znovu připomínati, že duch oživuje; že jako naše doba nepostaví už středověkého gotického chrámu, ježto její cítění a myšlení nese se jinam než tehdy se neslo, tak nevytvoří už nic živého v symbolice bájí a pohádek, zvláště opouští-li nejprostší linie, ježto dnešní názor na svět a člověka je zcela jiný než byl před věky, kdy báje a pohádky vyjadřovaly pravdivě a cele názor lidí tehdejších. Sebe pilnější studium nemůže překlenouti propast mezi životem a smrtí. Nechceme-li hájiti mínění, že pro děti je dobré všechno, uznáváme-li, že i duše dětská je vnímava pro vanutí ducha, zachvívá se jeho dotekem, tuší jeho přítomnost a mocně se k němu nese, nezbývá než říci, že pohádkový genre umělý a složitý ani dětem se nehodí protože i pro ně jest v základních svých prvcích pouze fikcí světů, představ a možností dávno již mrtvých. — Kniha jest skvěle vypravena. Ilustrace A. Scheinera jsou knihou rozhozeny přebohatě. Jsou vtipné, charakteristické, bravurně pojaté a vždy s jistou elegancí a módním chikem provedené. Scheiner a Tisovský dobře

hodí se k sobě. Mají nejednu vlastnost společnou, chik, eleganci, divadelní dojem.

Trpaslíčkové. Obrazy i text vytvořil E. Kreidolf. (Nákl. B. Kočího v Praze.) Kreidolf má nyní v Německu dobré jméno. Jeho ilustrované pohádky Schlafende Bäume, Wiesenzwerge a letos vydané Alte Kinderreime jsou prosté jasné texty provázené dětsky humoristickými ilustracemi. Trpaslíčkové jsou baculatá, červená stvoreníčka v úhledných světničkách pod travnými drny, na nichž se pasou jejich luční kobylky, mají domácí radosti i vády a mrzutosti. Takové symbolické oduševnění přírody oživuje a podněcuje dětskou fantasii, nabádá hledati a tušiti v přírodě život, individuelní existence, rozmanitost vztahů, náplň slastí a strastí. Kreidolf vypravuje příběh nejjednoduší, vzatý z bezprostředního obzoru dětského a ilustruje jej postavami dětských a na mnoze loutkových rysů. Jeho trpaslíčkové jsou vedle trpaslíčků Scheinerových (v knize Tisovského) vesnické děti vedle zjemnělých velkoměšťáků, prostota a naivnost vedle rafinované civilisace. To jest ovšem podmíněno vypravováním příběhů tak různých v obou knihách, ale mám za to, protože Kreidolf nepřekročil meze prosté, dětem srozumitelné symboliky, jest jasný a lehký, rozehřívá a oblažuje, kdežto bohaté a vykládané roucho vypravování Tisovského jest pro dětskou fantasii příliš těžké a forma je příliš románově složitá.

Fr. S. Procházka vydal letos (u Otty) »Šotci krále Holce« s ilustracemi V. Olívy. Třetí kniha poesie a obrázků trpaslicích. Jako by jen bradatí skřetové měli kliče od pokladů dětské poesie: k Vánocům se jich v knihkupectví rojí. Ale Procházkovi Šotci jsou přece jen už jaksi zbyteční po dvou předešlých knihách. Ani verše ani ilustrace nemají ostatek nic nadprůměrného.

V Knihovně českých dětí vydávané nákladem Zemského ústř. spolku jednot učitel. vyšly jako III. svazek Vybraných bájí a pověstí slovanských od K. J. Erbena 27 bájí ruských. (Str. 112, K 1).

Ve Štorchově sbírce České spisy pro mládež vyšly »Pampelišky«, verše od T. Mellanové. Lepší než verše jsou obrázky J. Weniga. (Str. 148, K 1·40).

O dvou knihách vydaných nakladatelem Rozhledů zmiňujeme se pro úplnost. O zajíčkovi s obrázkovou výzdobou J. Filipa (32 str., 90 hal.) odhaluje dětem tajemství života přírodního. Život zajíců vylíčen mnohým dlouhým pozorováním a hlubším proniknutím odhalenými rysy; vypravování je prosté, obrací se na dětský intelekt i cit. Obrázková výzdoba J. Filipa jest jemná. Knížka je neobyčejně levná, aby i nejchudší na ni měli. — Jos. Kaldy »Ogaři« s titulní kresbou J. Filipa (za 50 hal.) jest kniha vzpomínek na mladá léta valašských hochů, ogarů. Není to sentimentální vzpomínka, ale kniha jará, plná života, vzruchu a humoru. I na vnějšek vyniká svérázným zabarvením nářečí valašského. Dětský svět, chtivý života, dojmů, světa hlásí se v ní prostě a pravdivě, jak lesní pramen. I tato knížka zaujme dítě a dojme je. Nepatří však, jakož i kniha O zajíčkovi k výhradně »dětské« literatuře. Obě jsou díla umělecká, jež líbí se i dětem.

Josef Manes. Ve sbírce ilustrov. monografií výtvarných »Výtvarné zjevy« vyšel právě jako I. sv. výbor z díla J. Manesa s úvodním textem Miloše Jiránka (péčí a nákl. Volných Směrů v Praze; K 8). Obsahuje přes 100 reprodukcí, z nichž 68 celostránkových příloh tištěných po jedné straně listu a 4 barevné. Po veliké publikaci K. B. Madla, vydané F. Topičem, dostává se nám neméně pečlivého výboru, jenž cenou svojí jest dostupen i nemajetnějším. Studie Jiránkova podává hlavní data životopisná, umělecký vývoj a díla Manesova. — Ve sbírce »Výtvarné zjevy« budou vydáni nejdůležitější zástupci našeho umění výtvarného, pokud dílo jejich tvoří charakteristický uzavřený celek, i vynikající umělci cizí, kteří zasáhli do vývoje umění současného. Každý svazek obsahovati bude úvodní text s nejdůležitějšími daty o autorovi se stručnou charakteristikou jeho umění a bohatý výběr ilustrací. »Knihovna obrací se k širokému obecenstvu; nechce se mu blížiti slevováním s uměleckého stanoviska, chce podávati výběr z nejlepšího a výběr nejpřísnější, ale bude přístupna svojí levnou cenou co možno nejširším kruhům.«

Karikatura ženy a žen vyskytovala a vyskytuje se daleko četněji než si myslíme. Žena, ideál krásy a čistoty, a žena, bytost podléhající modě, konvenci a slabostem více než muž, jemuž je společensky podřízena, jest ostý kontrast, který umělce a lidi myslící vůbec vybízí k satiře a karikatuře sám sebou. Karikatura z takového podnětu a zřídla byla a jest dojista dílem očistným. Ovšem že s druhé strany naskytá se ilustratoru a vůbec karikaturistovi příležitost tak mnohé odhalovati, co lze jen pod záminkou karikatury vysloviti. Tu ovšem je patrno něco zcela jiného než touha očistná. Proto karikatury žen bývají dosti pochybné pověsti, vládne tu jakés tiché dorozumění, že směřují zcela jinam než k oduševněné čistotě. Karikatura politická, sociální, umělecká, literární bývá přímá, prostá, idejní, oprošťuje a osvobozuje, karikatura žen bývá zakuklená a dráždivá, podvádí a svádí právě k tomu, před čím na oko varuje. Ne ovšem všecka a vždy. Bohatě námětu skytá karikaturistovi moda, oděv, účes, kosmetika, pak vychování ženy pod vládou všemohoucího hesla: To se sluší — to se nesluší. jež postrádá všeho obsahu i normy a jest pouze nástrojem nemyslivosti a duševní lenosti a p. Konečně i úloha, již v opozdilé společnosti má žena, v rodině i mimo ni atd. Ale nejvíce obírá si karikatura za předmět svůj pohlaví samo, ženu jako milenku, záletnici, manželku a p. Tu právě však karikatura sama vyzývá ke karikatuře, ne-li k čemu jinému. Jest to jako v literatuře, kdež jisté pohledy do společnosti, do zákulisí atd. předkládají se za záminkou neopodstatněnou vnitřním obsahem. Mnichovský nakladatel A. Langen jal se vydávati dílo známého historika karikatur, Ed. Fuchse: Die Frau in der Karikatur, jež ve 20 sešitech po 1 M. obsáhne karikatury žen od 15. stol. až na dni naše. Vypraveno bude pěkně, o 450 ilustr. v textě a 60 přílohách, i barevných. Sešit 1. činí celkem dojem umírněnosti ve Fuchsově průvodě slovním, kdež zmiňuje se o podnětech karikaturních především ze zmrzačování a kažení těla modami. Ilustrace jsou karikatury německé, holandské, francouzské

a anglické. Pro kulturního historika dílo takové jistě cenu má. Zdali se hodí vůbec každému, o tom bude lze teprve později se vysloviti.

Katolický učenec o protestantském. Francouzský učenec, býv. protest. pastor štrasburský, Pavel Sabatier, došel velikého uznání a obdivu G. Schnürera, katolického životopisce Františka z Assisi. Praví o něm: Vroucí a enthusiastický obdiv svůj pro Františka z Assisi vyslovuje Sabatier řečí neobyčejně krásnou, srdce a cit zpříma jímající. Jeho Život sv. Františka čte se místy jako moderní psychologický román a již z té příčiny chápeme, že Sabatier tak mnohé strhuje k svému pojetí světcovu. Ale Sabatier nejen řeč ovládá podivuhodně, nejen vyniká jemným cítěním básnickým, ale zasluhuje nejvyššího uznání i pro svoji učenost. Jest přemnoho prací jeho v tomto oboru a všechny vynikají velikolepým ovládáním vědeckého materiálu; Sabatier má při tom ještě zvláštní štěstí objevovat nový a nový. Různé jeho spisy jsou napěchovány učeností v poznámkách a přílohách. Nesmíme opomenouti, abychom neuvedli jako jeho zvláštní přednost, že přes mnohou příležitost k polemice, jež se naskytla, přes mnohý odpor, jenž se proti němu zvedl, Sabatier zůstal vždy zdvořilý a že i suchá vyšetřování osvěží půvabnými podrobnostmi. Má-li dáti prostou zprávu o tom, jak našel jakýs rukopis v Abruzzách, neopomene, aby několika tahy nenakreslil roztomilou idylu ticha a klidu odlehlého kláštera františkánského. Podle Sabatiera je František předchůdcem moderního nábož. subjektivismu, onoho pojetí, že nábo ženství je projevem nábož. citů a nálad a že zjevení, dogma, tradice nejsou nic podstatného, podobně jako autorita bývá náboženstvi na závadu. František byl vzletný náboženský idealista, jemuž kurie polámala křídla a jenž na konec života zarmoucen vidí kterak jiní zkazili, co on chtěl. Svým čarovným pérem kreslí nám Sabatier vznik a vzrůst tohoto rozporu v duši světcově a zanechává v duši čtenářově smutek nad tragickým koncem svého hrdiny.

Píšete nám: Dosti jsme toho četli v novinách i ve zprávách ze sněmovny o potrestání vojáků 28. pěš. pluku v Budějovicích, jež ve službě odmítli párky městskou radou jim na posilněnou nabídnuté, dosti jsme toho četli, ale nečetli jsme právě to, co měli jsme čísti, že důstojnictvo mělo za nabídnutí městské rady poděkovati a je odmítnouti. Nikomu, kdo jest ve službě, není dovoleno přijímati dary. Ani vojsku to není dovoleno. Když za uhelné stávky letos z jara ve Francii důstojník s vojskem, vypravený do obvodu stávkového, nenašel ve vsi dosti přístřeší pro vojsko i sebe a přijal nabídku majitele panství a něco svého mužstva ubytoval u něho a sám přijal nabídnutý pokoj v zámku, byl, jakmile v parlamentě socialističtí poslanci to v interpelaci uvedli, ihned odvolán a potrestán degradaci, ježto bylo jeho povinností, úzkostlivě dbáti neutrality. V Budějovicích byla neutralita porušena, jakmile městská rada nabídla vojsku své párky a nabídka nebyla důstojnictvem odmítnuta! — Podobně byla by neutralita porušována v Praze pokaždé o demonstracích, jestli policejní mužstvo ve službě jest za souhlasu a přítomnosti svých představených častováno pivem v německém kasině, jak ve svých českých listech pokaždé čteme.

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 1. LEDNA 1906. ČÍSLO 7.

ROZHLEDY

V nových vírech . . .

Volební oprava vtiskuje pečeť celé vnitřní politice. Svět náš rozestupuje se ve dva tábory, pro všeobecné rovné hlas. právo a proti němu. Heslo a signál k sbírání pole proti němu vyšly po manifestacích dne 28. listopadu z panské sněmovny. Od té doby vnější projevy pro ně ustaly, ale za to tím horlivěji se pracuje uvnitř a na obou stranách.

Všeobecné rovné hlasovací právo jest starým politickým požadavkem českým. Měla jím v říšských sborech zastupitelských a v našich zemských umělá nadvláda Němců ustoupiti přirozené většině Slovanů. — Jest i požadavkem dělnických stran. Má jím umělá nadvláda nedělnických vrstev ustoupiti v zastupitelských sborech přirozené většině lidu. — Jest nyní požadavkem i vysokých kruhů ve státě a to na pohled prostě s hlediska fisku a daňové poplatnosti: kdo nepřímou daní a službou vojenskou slouží státu, má právo hlasovati. Tak jdou souběžně podle sebe zájem národní, český, sociální, dělnický a státní, dynastický. Nesměřují však k cíli témuž a nejsou jedno. A není mezi nimi plné harmonie. Naopak, v důsledcích velmi se rozcházejí.

Zájem státní, dynastický jest prajednoduchý. Vojenské kruhy chtějí nová děla a chtějí válečné lodi. Vojsko i všechny kategorie úřednictva chtějí zvýšení platů. Nynější sněmovny, uherská, ovládaná oligarchií, a rakouská, ovládaná demagogií, nepracují. Zkusí se to tedy s novým řádem volebním. Jakmile se po volbách provedených všeobec. hlasováním sejde sněmovna, dostane odhlasovati jako nejdůležitější předlohy vojenský úvěr na 500 milionů a od finančního ministra předlohu nové daně. Odhlasuje-li to a rozpočet povolí, pak nechť si s pánem bohem debatuje také o svých starostech. Ale to nechť odhlasuje především! Jedním z účinků revoluce ruské na Evropu jest, že státy budou zdokonalovati organisaci vojenskou a budou věnovati větší péči vojsku. Dynastie evropské si praví, že kdyby car mohl spoléhati na vojsko, nebyl by nastal tak hluboký rozvrat a proto: nové bodáky a zdokonalené bodáky! Ať je povolí, kdo povolí, jen když budou! V tom znamení stojí tu i volební oprava u nás.

Zájem národní český jest, zlomiti umělou většinu německou, zájem národní německý jest, udržeti ji. V zájmu českém bylo by proto všeobec. rovné hlas. právo. V zájmu německém jest nerovnost. Němci však nechtějí stavěti se zpříma a čelem proti rovnosti, Němci chtějí se vyhnouti srážce s dělnictvem celého státu. Jim záleží na

tom, aby zachránili pro sebe dosavadní počet mandátů v Čechách a na Moravě. A jest jim snáze dobýti jich na nás než na dělnictvu. Proto nevzpírají se rovnosti při hlasování, ale chtějí ohraničení národností a nestejné volební okresy. Žádají, aby zůstalo to, co právě národní kruhy doufaly všeobec. rovným hlasováním zrušiti: nestejné volební okresy, menší okresy a tudíž na počet jich více pro Němce, a větší okresy a tudíž na počet jich méně pro nás. A jejich úsilí i volání nebude asi marné; zdá se, že vláda jest ochotna jim hověti a ve sněmovně, bude-li na jaře předloha volební projednávána, mohou Němci snadno míti většinu pomocí Poláků.

Zájem dělnictva na volební opravě jest sociální a vlastně zatím třídní, neboť dělnictvu rakouskému jde o to, aby ve sněmovně mělo své poslance a mluvčí. Vidouce zápas československé strany sociálně demokratické s vídeňským vedením strany, vedený právě nyní o jazykovou a národní rovnoprávnost ve straně, neubráníme se pomýšlení, nebude-li příští společný klub poslanců soc. demokratických v nové sněmovně německý? Leč by vyhradili si a vybojovali si sociál. demokraté čeští samostatné postavení v klubu v otázkách národnostních. Manifestace pro všeob. rovné hlas. právo dne 28. listopadu ve Vídni překvapila mnohé Němce, jak mnoho jest ve Vídni dělnictva českého. Již to by mělo všeobec. rov. hlasováním vyjíti na jevo. Poslanci národ. dělnictva u nás, Němců, Poláků, nebudou míti asi společné organisace.

Bude-li volební opravou provedeno rozdělení okresů ve venkovské a městské, bude znatelné agrární zabarvení sněmovny; ale poslanci agrární z Tyrol, Solnohrad, D. a H. Rakous budou se lišit na př. od slovinských jen jazykově, od českých však nejen jazykově a národnostně. I moravští poslanci agrární budou konservativnější než čeští. Zájmy o otázky stavovské a hospodářské budou ovšem silným tmelem, ale právě tento tmel bude zakrývati tak mnohé, co by společnému postupu vadilo.

Konec konců i spravedlivému vyřízení otázky jazykové a národnostní nekyne v nové sněmovně růžové ráno. Strany národně-politické vyjdou z voleb slabší. A vláda doufá, že ve stranách stavovských otázky národnostní nebudou míti už té váhy a síly. Soudě dle projevů staročeských u nás (posléze dr. Mattuše v Osvětě), mám za to, že předáci staročeští, obyčejně dobře zpravení, situaci takto vidí.

Co jest tedy činiti? Na radě říšské nebude už příště jednotného velkého českého klubu, jenž tam byl posílán kuriovou soustavou volební. Máme kurie zachraňovati?

Marné snažení! Kurie padly, jsou hotovy. A po zásluze. Systém kuriový jest cizí duchu doby. Člověk není přívěskem svého majetku. Občané ve státě jsou si rovni již po mnohých stránkách jiných, jakou logikou lze odpírati jim rovnost při volbách? Ale nepadá starost o vyřízení otázky české, rovnoprávnosti národní a otázky jazykové. Nová sněmovna, jež vyjde z nových voleb snad už všeobecným hlasováním, nebude idylou a nebude jediným hossana pokroku. Čeká na ni velmi střízlivá a velmi perná skutečnost. Bude proto třeba vybraných lidí, aby v nových proudech

bezpečně vedli českou lodici. I naskytá se úkol všem, kdož prohlásili se pro všeobecné rovné hlasovací právo, stranám časopisům i jednotlivcům, aby se vážně na věci příští připravovali. Stranám jmenovitě náleží tu mnoho činiti. Budou-li o volbách vítěziti lidé, kteří mají jen zdatnou vyřidilku a široké svědomí, budeme ztraceni. I přál bych si, aby odněkud rozlétla se zvěst, že z politické inteligence všech stran a také z inteligence mimo strany ustavil se jakýsi sbor, jenž by, méně těžkopádný a krasořečnicky parádní jako je Národní Rada a uznaný všemi stranami u nás, připravoval vše, čeho třeba, aby společný zájem všech nás byl řádně pro všechny budoucí případy opatřen. Zdá se, že nyní jest vše ukojeno radostným očekáváním, že opravou volební bude vše spaseno. A to je chybou. Volební opravou vzrostou obtíže a budou složitější, volební opravou může býti mnoho ztraceno. *P.*

Filosofie hoře.

R. 1895 Oscar Flakertie Wills Wilde pohnal na soud markýze z Queensberry, který ho osobně urazil, vytknuv mu perversní skutky. Queensberry nastoupil však důkaz pravdy a ze žalobce stal se obžalovaný. Proces skončil 5. dubna 1895, když právní zástupce Wildeův žalobu odvolal. Téhož dne večer o půl 7. hod. byl Wilde zatčen. Hlavní přelíčení 30. dubna a 1. května skončilo nerozhodně, porota se nemohla sjednotiti. Wilde zatím na kauci propuštěn na svobodu. Rozhorčení bylo však proti němu tak veliké, že nemohl ani dostati přístřeší v hotelu. Druhý proces trval od 22. do 26. května 1895. Tehdy Wilde byl odsouzen porotou na dva roky do káznice. Odsouzení »oslavováno« po celé zemi a hlavně v Londýně orgiastickými projevy radosti. Proti Wildovi zahostil se takový odpor, že nakladatelé jeho prací veřejně prohlásili, že se veškerých práv na jeho díla vzdávají. Jeho díla byla policií zabavena a divadelní ředitelé neodvážili se jeho kusy dáti na repertoar. Tak ovšem ocitl se uvězněný básník na mizině. Věřitelé se na něho seběhli a pohnali jej na konkursní soud, kde po dvakrát, okovy spoután, se ocitl. V Anglii panují příkřejší než u nás, způsoby trestu skoro středověké. Wilde byl na př. nucen, v okovech postaviti se na nádraží, kde stál každý den po několik hodin na pranýři, vydán posměchu všech lidí. Byl zavřen v jakési králičí boudě, kde nemohl ani kroku učiniti a jejíž střechou byla drátěná síť. Tam byl nucen buď pytle spravovati nebo staré provazy cupovati, až mu krev z prstů tekla. Teprve v druhém vězení — když své věznění ve Wandsworthu těžce odstonal — v Readingu, dostal se do rukou humanního ředitele, který mu vykázal slušnou celu a také náčiní ku psaní mu dovolil. Tam psal pak Wilde své dílo »De Profundis«. Vyšlo nejprve v německém překladu Maxe Meyerfelda v lednu 1905 (sklad S. Fischera v Berlíně), později teprve v anglickém originálu.

Když byl Wilde odsouzen, strhl se v uměleckém světě mimoanglickém pokřik, jak mohl býti odsouzen umělec pro takový čin? Jako by umělec měl právo býti bez trestu! Nerozsuzujme dnes, bylo-li, co Wilde učinil, perversitou t. j. (dle Krafft-Ebinga) cho-

roba, která pohlavní pud svádí k nepřirozenému ukájení, nebo perversností, t. j. mravní zvrhlostí hledající požitky v takovém ukájení pohlavního pudu. Wilde ve své zmíněné knize píše, že měl dobrou ženu, byl otcem dvou dítek, měl skvělé přátele, bohatství, vše — a nechal se pustými hýřily, kteří ho zničili, svésti k osudnému kroku. »Činím si výčitky«, píše. »Proklínám se ve dne v noci pro svou pošetilost, že jsem jisté moci povolil, aby zmocnila se vlády nad životem mým. Kdyby byla ozvěna v těchto zdech, stále by to znělo se všech stran: Blázne, blázne! Stydím se nesmírně za tyto přátelské styky . . Dal jsem se vlákati do léčky — a proto sedím zde v nejhlubším kalu, mezi Gilles de Retz a markýzem de Sade . . Vášně jsou falešní bohové, kteří žádají oběti, a v mém případu nalezli oběť, která měla vavřínový věnec kol čela . .«

Shodou okolností stal se jeho trest neobyčejně krutý. Jeho matka, kterou velice miloval, zemřela žalem nad jeho odsouzením. »Její smrt«, píše, »zničila mne tak, že já, kdysi pán a mistr slova, nemám slov, abych svůj smutek a své zahanbením vyjádřil . .« Jeho choť dala se od něho po skandálním procesu rozvésti a také obě jeho děti soudně vzaty z jeho otcovské moci. »To působí mi nekonečnou bolest, bezejmený smutek, bezmezný žal, který mne nikdy neopustí. Že lze zákonem zakázati, abych u svých vlastních dětí nesměl dlíti: ta myšlenka má něco strašného pro mne. Vedle toho hanba, že sedím v žaláři, není ničím. To jediné, co by mne mohlo zhojiti a vzpružiti, balsámu do mého rozdrceného srdce nalíti a duši žalem prosycené mír zjednati — bylo mi vzato . .«

To jsou momenty z jeho knihy, které v nás budí soucit, i když odsouzení jeho jeví se nám vedle odsouzení Dostojevského bledším. Jsou však v této knize slova, z nichž vychází, jak vysoké mínění Wilde o sobě má. Pokládá se za nejlepšího ze současných umělců, za většího než Byron. »Já jsem učinil umění filosofií a filosofii uměním; naučil jsem lidstvo jinak mysliti a dal jsem věcem jiné barvy; vše, co jsem řekl a učinil, uvádělo lidi v úžas; vše, čeho jsem se dotkl, zkrášlil jsem. Probudil jsem fantasii svého století.« Avšak vedle nezviklaného sebevědomí umělce, čteme tu odsouzení sebe jako člověka, odsouzení tak silné a bezohledné, že mu není v literatuře příkladu. První rok byl Wilde ve vězení zoufalý bolem ze ztráty všeho, co měl: jména a slávy, společenského postavení, rodiny, dětí, jmění, svých knih. Druhý rok překonal v sobě bývalého člověka. Jako fénix vzlétl z popelu své hanby a svého zničení: shladil svoji vinu, smazal svoji hanbu. Veliký a slavný vyšel ze svého ponížení: veliký a slavný svojí pokorou a pravdivostí. Hle myšlenky, které v žaláři a okovech se ujaly a klíčily:

Nechť jen se k tomu sám sobě přiznám, že by ani N., ani Z., i kdyby tisíckrát byli mocnější, nebyli mohli zničiti člověka takového, jako jsem já. Já sám zničil sebe. Nikdo, ať vznešený, ať nízký, nemůže býti zničen rukou jiného, než svojí vlastní. Z toho vyznám se bez zdráhání. Chci se z toho vyznati, i když nikdo toho neočekává ode mne. Nyní, vyslovil-li jsem tuto obžalobu bezohlednou, nechť uváží se, že byla to obžaloba, již vznesl jsem bez milosr-

denství. Byť svět se mnou byl naložil hrozně, daleko hroznějšího já dopustil se na sobě sám... Bavilo mne, býti švihákem, hejskem, modním hrdinou. Obklopoval jsem se malými povahami a nízkými tvory. Mrhal jsem geniem a utrácel jsem věčné mládí. Omrzelo mne, státi na vrcholech — a náhle spustil jsem se dolů a slídil po nových dráždidlech. Co bylo mi paradoxní v oblasti myšlenkové, bylo mi perversí v říši vášní. Žádost ta byla konečně nemocí nebo šílenstvím anebo obojím. Život jiných nebyl mi ničím. Hledal jsem rozkoš, kdykoli se mi zachtělo a zabíhal stále dál. Zapomenul jsem, že každý nejnepatrnější a nejvšednější skutek náš zoceluje anebo rozežírá naši povahu a že co potajmu kdo koná ve své jizbě, každý bude jednoho dne hlasitě rozhlašovati se střechy. Pozbyl jsem vlády nad sebou. Nevládl jsem více kormidlem své duše a nevěděl jsem o tom. Dal jsem se ve jho rozkoše. A skončilo to hroznou hanbou.

Nyní zbývá mi jen úplná pokora. Dva roky dlím už v žaláři. Zoufalství zachvátilo mne divoké; hoře mne sklíčilo, že kdo mne spatřil, ustrnul se soucitností; hněv přepadl mne strašný a malomocný; hořkost a opovržení mne naplnily; hlasitě křičel jsem v mukách duševních; pak zase soužení moje nevydalo hlásku, bolest moje oněměla. Všechny myslitelné strasti jsem prožil. Nyní lépe vím než sám Wordsworth, co říci chtěl slovy: Hoře je věčné, kalné, tmavé jak nekonečnost. Ale obírával-li jsem se časem myšlenkou, že bol můj býti musí nekonečný, přece nemohl jsem jej unésti, ježto pro mne významu neměl žádného. Nyní však cítím, že v nitru mém hluboce je cosi ztajeno, co praví, že nic na světě není bez významu — nejméně však hoře. To, co hluboce jest zakopáno ve mně jako poklad v pláni, jest pokora.

Jest ona ve mně to poslední a to nejlepší; jest cílem, u něhož jsem konečně stanul; jest počátkem nového vývoje. Sama ze mne vypučela; vím, přišla v čas pravý. Nebyla by mohla přijíti dříve, nebyla by však mohla také přijíti později. Kdyby někdo mi byl o ní vyprávěl, byl bych ji odmítl. Kdyby někdo mi byl ji přinesl, byl bych ji odstrčil. Sám jsem ji odkryl a proto budu ji opatrovati. Nemohu jinak. Jen z ní ještě život vzklíčiti může, život vzklíčiti může pro mne nový. Vita nuova. Ze všeho na světě ona jest podivu nejhodnější. Nelze jí nabýti jen tak, leč odřekneme-li se všeho, co nám patří. Teprve kdo ztratil všechno, ví, že ji má.

Věda nyní, že pokora ve mně jest, vidím jasně a zřetelně, co mám činiti, co bez výjimky činiti musím. Užívám-li tohoto slova, netřeba mi vysvětlovati, že jím nemyslím vnější zákon nebo příkaz. Těch není pro mne. Zakotvil jsem v sobě daleko více, než kdy před tím. Zdá se mi, že nic nemá ceny, co nevyrůstá z nitra. Povaha moje hledá nový způsob sebeprojevování. Jen to mne zaměstnává a nic jiného. A ze všeho nejdříve jest mi vykonati toto: zbýti se všeliké rozhořčenosti na svět, je-li ve mně posud jaká. Jsem docela chud, nemám, kde bych hlavu složil. Ale jest na světě něco tvrdšího než to. V pravdě: nežli bych z vězení odešel, v srdci nesa hněv, raději bych o chléb žebral a chodil ode dveří ku dveřím. Nedostal-li bych ničeho v domech bohatých,

chudí mne obdarují. Kdo mnoho má, lakotný jest a srdce tvrdého. Kdo málo má, jest vždy hotov poděliti. Nic bych si z toho nedělal přespávat v létě v chladné trávě a utíkati se v zimě do hřejivého hustého stohu anebo pod přístřeší otevřené stodoly, jen když v srdci bude přebývati láska. Vnější tretky životní nemají od nynějška ceny pro mne pražádné. Posuďte z toho, jak jsem v sobě již zakotvil, či spíše, jak v sobě ponenáhlu zakotvím, neboť dlouhá jest cesta, a kudy jdu, jsou trny. Vím ovšem, že o almužnu na silnici prositi není mým losem a kdybych v noci někdy ležel na chladné trávě, že bych znělky skládal na měsíc.

Něco těžšího však čeká ještě na mne. Přelézati příkřejší vrchy, projíti temnější údolí. A vše jen z vlastní podstaty. Ani náboženství, ani morálka, ani rozum nemohou mi při tom nijak pomoci. Morálka nemůže mi pomoci: Jsemť rozený protizákonník. Patřím k těm, jež stvořeni jsou pro výjimky, ne pro zákony. Vidím, že podstatou bezpráví není, co kdo činí, nýbrž čím se kdo stal. Poznání takové jest prospěšné. Náboženství mi nepomůže. Věří-li jiní v Neviditelné, věřím já v to, co lze hmatati a co lze viděti. Moji bohové bydlí v chrámech zbudovaných rukou lidskou a v obvodu zkušenosti dovršuje a naplňuje se moje evangelium — snad až příliš; neboť jako většina jich nebo všichni ti, kdož hledají své nebe na zemi, našel já na zemi jak nebes krásy, tak pekel hrůzy.

Přemýšlím-li o náboženství, jest mi, jako bych měl založiti řád pro ty, kdo nemohou věřiti. Mohl by se nazývati Bratrstvo Nevěřících. V něm by na oltáři, na kterém by svíce nehořely, kněz, v jehož srdci by nebylo míru, konal bohoslužbu s chlebem nesvěceným a s kalichem bez vína. Co má býti pravdivo, náboženstvím státi se musí. Učení agnostiků mělo by míti právě tak své obřady, jako víra církevní. I ono mělo své mučedníky a mělo by míti své svaté; denně mělo by děkovati Bohu, že ukryl se zrakům lidským.

Avšak, ať víra, nebo agnosticism: nic vnějšího nesmí to pro mne býti. Nechť jest to cokoliv, symboly jeho já sám musil bych utvořiti. Transcendentální jest, co utváří si formu vlastní. Nenajdu-li tajemství jeho v nitru svém, nenajdu ho nikdy; nemám-li ho již, nikdy se ho nedomohu.

Také rozum mi nepomáhá. Praví mi, že nesprávné a nespravedlivé jsou zákony, jichž obětí jsem se stal, že nesprávný a nespravedlivý jest řád, za něhož jsem trpěl. Avšak obojí to jest mi nějak napraviti, aby pro mne bylo správné a spravedlivé. V ethickém vývoji charakteru jest tomu právě tak jak v umění, kde toho se chápeme, co nám je jen zvláštním případem ve zvláštní chvíli. Úkolem mým jest, všechno, co se mi přihodilo, obrátiti pro sebe v dobré. Tato pryčna z latí, odporná vězeňská strava hrubé provazy, jež cupuji v koudel, až prstů konečky bolestí trnou, čelední výkony, jimiž den každý začíná a končí, drsné rozkazy, jež snad zvykem staly se nutny, šeredný oděv, v němž hoře vypadá tak groteskně, mlčení, samota, hanba: — ze všech zkušeností těchto jest mi těžiti duchovně. Nesmí býti ani jediného tě-

lesného pokoření, abych se nevynasnažoval učiniti z něho duchovní povznesení. Přál bych si, abych mohl říci prostě a bez strojenosti, že v životě mém jsou dvě chvíle obratu: jedna, když otec poslal mne do Oxfordu, druhá, když společnost poslala mne do vězení. Nepravím, že nic lepšího potkati mne nemohlo; neboť to mělo by příliš příchuť trpkosti ke mně. Řekl bych to raději tak a chtěl bych, aby jiní vyjádřili to také tak, že jsem byl typickým dítětem své doby, že jsem ve své perversitě a k vůli perversitě zvrátil to, co v životě mém bylo dobrého, ve zlo a zlo života svého v dobro.

Nezáleží však na tom, co pravím sám a co jiní praví o mně. Co je důležité, co leží přede mnou, co jest mi vykonati, než krátká píď života mého bude zkomolena, zničena a nedožita, jest toto: vše, co na mně učiněno bylo, vssáti, učiniti částí vlastního já, přijati bez reptání, úzkosti a zdráhání. Polovičatost jest neřestí nejvyšší. Vše, co se stalo, dobře stalo se.

Litovati zažitých zkušeností, tolik jest jako zdržovati svuj vývoj. Zapírati vlastní zkušenosti tolik jest, jako lež dáti na rty životu svému. Není to nic menšího než jako zapříti duši svoji. Neboť jako tělo přijímá v sebe všechno možné, vezdejší a nečisté právě tak jako to, co kněz anebo vidění posvětilo, a je přeměňuje v statnost a sílu, ve hru krásných svalů, ve formy zářícího masa, v křivky a barvu vlasů, rtů, oka: tak i duše má svoje úkony vyživovací a může, co samo o sobě jest sprosté, kruté a snižující, proměňovati v hnutí ušlechtilá a vášně hlubokého významu, ano, může dokonce tu najíti svoji látku nejvznešenější, jí se vyvíjeti a se nejdokonaleji tím projeviti, co mělo původně směřovati k zneuctění a zničení.

Že jsem byl ve sprosté káznici prostým vězněm, jest mi přijati nadobro; nechť to vypadá neobyčejně, ale jedním z naučení, jež mi jest si osvojiti, jest, že nemám proč styděti se za to. Přijímám to jako trest. Styděti se za trest jest právě tolik, jako trestu nikdy nevytrpěti. Ovšem že já za lecos trpěl, co jsem po svém přesvědčení nespáchal; avšak jest i mnoho, čím jsem se provinil a ještě více jest v životě mém, zač volán jsem nikdy k zodpovědnosti nebyl. Pravil jsem již: cesty boží jsou podivuhodné; za to, co jest v nás dobrého a lidského jsme právě tak trestáni, jako za to, co je špatného a perversního. S tím se tedy srovnávám, že bývame trestáni stejně za to, co konáme dobrého, jako za to, co konáme zlého. A nepochybuji, že zcela právem. Tak učíme se anebo měli bychom se naučiti obojí poznávati a si nezakládati ani na tom, ani na onom... Cítím, že nesmím styděti se za svůj trest: to jest jedním z prvních stupňů, na něž musím se dostati a to pro svoje zdokonalení a poněvadž jsem tak nedokonalý.

Don Juan.

Od té chvíle, kdy moje duše poprvé hlouběji uchvácena byla hudbou Mozartovou a v pokorném obdivu se před ní sklonila, často rád a s vnitřním osvěžením jsem přemýšlel, jak onen helenský názor světa — nazvaného kosmos, poněvadž se jeví jako souladný celek, jako vkusný a průhledný závoj ducha, jenž jej utváří a jím

proniká — kterak onen jasný a veselý názor lze přenésti na vyšší řád věcí, na svět ideálů, kterak i tu panuje pořádající moudrost, jež podivuhodným způsobem v pravý čas dohromady svádí vše, co patří k sobě: Homéra s válkou trojanskou, Rafaela s katolicismem, Mozarta s Donem Juanem. Na světě vyskytuje se ubožácká nevěra, jež se tváří velmi učeně. Praví, že taková vzájemná sbližení jsou jen náhodou a nechce v nich viděti nic jiného, nežli šťastné setkání se různých sil ve hře života. Považuje za náhodu, že dva milující se uzřeli, za náhodu, že se milovali; vždyť bylo na sta jiných dívek, s nimiž on by právě tak byl šťasten býval, jež on by právě tak byl něžně miloval. Myslí, že as mnohý básník žil, který by se byl právě tak stal nesmrtelný jako Homer, kdyby nebyl Homer již zpracoval tu výtečnou látku (o válce trojanské), a že mnohý skladatel by se právě tak stal nesmrtelný jako Mozart, kdyby jen byl měl k tomu příležitost. To jest ovšem moudrost velice povzbuzující a uspokojující všechny umělce prostřední, jež sobě a všem, kdož tak soudí, namlouvají, že je to jen pouhou záměnou osudu, pouhým omylem světa, že se jim nedostalo právě takového vyznamenání, jako lidem jiným. Tak zahošťuje se pohodlný optimism. Avšak každému vznešenému duchu, jemuž méně na srdci leží, aby tak bídným způsobem něco ze sebe učinil, jako spíše, aby před tím, co jest v pravdě veliké, sebe zapomenul, jest to přirozeně hnusem; naproti tomu jest požitkem, jest svatou rozkoší jeho duši, aby viděla spojeno, co patří k sobě. V tom jest štěstí, ne ve smyslu něčeho nahodilého: proto předpokládá dva činitele, kdežto náhoda jest nečlánkovanými mezislovci osudu. V tom jest štěstí dějin lidských, v oné božské souhře historických sil, v oněch slavnostech a svátcích v životě lidstva. Náhoda má činitele jen jediného jest náhodou, že Homerovi naskytla se v trojánské válce nejvýtečnější látka epická, jakou lze si jen představiti. Štěstí má činitele dva: jest zvláštním štěstím, že nejvýtečnější látka epická se naskytla Homérovi. Tu záleží totiž stejně na Homérovi jako na látce. Proto ona hluboká harmonie, pronikající každý výtvor, jejž nazýváme klasickým. Tak jest i s Mozartem. Šťastnou shodou stalo se, že hudební sujet, v hlubším smyslu snad nejlepší, nikomu jinému dán nebyl, než Mozartovi.

Se svým Donem Juanem vstupuje Mozart do oné malé nesmrtelné družiny mužů, na jichž jména, na jichž díla čas nikdy nezapomene, ježto sama věčnost jich pamětliva jest. A třebas každému, kdo jen do této družiny vstoupil, může býti lhostejno, stojí-li nahoře nebo dole — neboť v jistém smyslu stojí všichni stejně vysoko, ježto stojí nekonečně vysoko — třebas tu spor o místo nejvyšší a nejnižší byl právě tak dětinský, jako kdyby se o biřmování kdo přel o první místo před oltářem, jsem přece stále ještě tak dětinský anebo lépe, jsem do Mozarta zamilován jako mladé děvče; a nechť stojí co stojí, chci jej viděti nejvýš nade všemi. A půjdu ke kostelníkovi a pastorovi, k proboštovi a biskupu, ano k celému konsistoriu, budu je prositi a zapřísahati, aby moji prosbu splnili, a budu celou obec volati; a nebudu-li vyslyšen, nebude-li splněno moje dětinské přání, pak vystoupím

z velikého kruhu společnosti, odtrhnu se od jejího myšlení, utvořím sektu, která nejen Mozarta navrch postaví, ale nikoho jiného nebude znáti než Mozarta; a Mozarta budu žádati za prominutí, že hudba jeho nenadchla mne k velikým činům, ale učinila bláznem, který té trošky rozumu, jíž měl, pozbyl a nyní v tichém tesknu tím zabíjí čas, že tiše pro sebe bzučí, čemu nerozumí, co tajuplně jej obklopuje ve dne i v noci, jako zjevení duchů. Nesmrtelný Mozarte! jemuž děkuji za vše, jemuž děkuji za to, že moje duše přece jednou údivem byla u vytržení, ano, že v nejhlubším nitru se chvěla, jemuž děkuji za to, že jsem neprošel životem, aniž mnou něco zatřáslo, že jsem nezemřel, nemilovav, byť moje láska byla nešťastna! Jaký div, jsem-li žárlivější na jeho oslavení, nežli na nejšťastnější hodiny svého života, žárlivější na jeho nesmrtelnost, nežli na život svůj vlastní? Ano, kdyby nám byl vzat, kdyby zhaslo jeho jméno, pak by střítil se sloup, který posud zdržoval, že se všecko mně nesřítilo v strašný chaos, v přehrozné nic.

Avšak zajisté netřeba se strachovati, že by někdy nějaká doba upřela mu jeho místo v onom království bohů, spíše třeba mi se připraviti na to, že bude můj nárok na prvé proň místo zdáti se něčím dětinským. Ačkoliv mi nenapadá za svoje dětinství se nějak styděti, ačkoliv pro mne sama bude ono vždy míti větší význam a větší hodnotu nežli nejpodrobnější zkoumání, poněvadž jest nevyčerpatelno: přece pokusím se dokázati klidným výkladem odůvodněný jeho nárok.

To, co v klasických útvarech jest šťastného, v čem zakládá se jejich klasičnost a nesmrtelnost, je naprostá sounáležitost, ano jednota obou těchto mocí. Tato jednota jest tak dokonalá, že až ji rozebírati bude doba pozdější, sotva bude moci od sebe rozloučiti, co vnitřně jest spojeno, nechce-li se vydati nebezpečí, že vyvolá nedorozumění anebo že je bude alespoň udržovati. Praví-li se na př., že bylo štěstím Homerovým, že po ruce měl tak výtečnou látku epickou, snadno lze při tom zapomenouti, že tuto epickou látku my dostali jenom prostřednictvím Homerova pojetí a že to, co se nám jeví jako nejdokonalejší látka epická, nám známo a zřejmo jest pouze přepodstatněním, jež náleží Homerovi. Položíme-li však důraz na Homerovu činnost básnickou, již prokázal oživením a proniknutím této látky, mohli bychom snadno pro to zapomenouti, že by báseň nikdy nebyla se stala, čím jest, kdyby idea, již Homer do ní vložil, nebyla vlastní ideou básně a kdyby její forma nebyla vlastní formou látky. Básník přeje si svoji látku. Říká se, že přání není ještě uměním a o přemnohých mdlých dílech básnických platí to plnou měrou. Správně si přáti, jest naproti tomu velkým uměním, anebo lépe řečeno, jest vnuknutím. Tu právě to jest, kde nám genius zůstává nevysvětlitelný a tajemný, právě tak, jako čarovný proutek, jemuž nikdy nenapadne přáti si, leč právě jen tam, kde leží pramen anebo poklad, jehož si přeje. Přáti si, má tedy význam mnohem hlubší, nežli by kdo myslil; abstraktnímu rozumu zdá se to ovšem směšno, ježto si představuje přáti si vztahem k něčemu, co není, a ne vztahem k něčemu, co skutečně jest.

Měli jsme školu esthetiků, jež právě tím, že jednostranně všechnu péči věnovala formě, stala se spoluvinnou, že zavládlo nedorozumění opačné. Často jsem se divil, že tito esthetikové se bez rozmýšlení přihlašovali k filosofii Hegelově, kdežto již povrchní obeznámení se s Hegelem, dokonce však s jeho esthetikou, nás přesvědčuje, že právě s hlediska esthetického Hegel význam látky zvláště vyzdvihuje. Obojí však patří podstatně k sobě a jediný pohled postačí na důkaz, poněvadž by jinak zjev takový byl nevysvětlitelný. Obyčejně jest to jen jediné dílo, anebo jen několik děl po sobě, jež někoho učiní klasickým básníkem, umělcem atd. Týž umělec vytvořil snad ještě lecos jiného a rozmanitého, to však s klasičností v ničem nesouvisí. Homer sbásnil prý batrachomyomachii; ovšem nestal se nesmrtelný ani touto, ani svými hymny a epigramy. Tvrditi, že tu vina padá na nepatrnost látky, jest pošetilé, ježto dílo klasické záleží právě v rovnováze. Kdyby jedině a pouze na tvůrčí individualitě záleželo, aby dílo umělecké stalo se klasickým, pak by vše, co vytvořila tato individualita, klasické bylo, právě v tom smyslu, byť i ve smyslu vyšším, jako včela vždy staví jistý druh buněk. Kdyby na to bylo odpovězeno, že byl Homer šťastnější s jednou látkou, nežli s druhou, nebylo by vlastně tím nic odpovězeno. Z části jest to jenom jakási lepší tautologie, která tak často v životě má čest platiti za odpověď, z části bylo by tu odpovězeno ve smyslu docela jiném, než zněla otázka, z části jest to odpovědi k zcela jiným vztahům, než kam otázka mířila. Neboť nebylo tím nic řečeno o poměru látky a formy a mohlo by nejvýš platiti, kde jest řeč pouze o činnosti výtvarné.

O Mozartovi platí to, co bylo řečeno, v plné míře: existuje dílo, jež činí jej skladatelem klasickým a v plném slova smyslu nesmrtelným. Toto dílo jest Don Juan. Co jinak Mozart vytvořil, potěšuje, budí obdiv, duši obohacuje, ucho sytí, srdce povznáší, avšak jemu a jeho nesmrtelnosti nikdo neposlouží, bude-li vše dohromady míchati a všechno vyhlašovati za stejně veliké. Don Juan jest kus, jímž se ucházel Mozart o přijetí do nejvyššího řádu a také přijetí došel. Donem Juanem vchází v onu věčnost, která neleží mimo čas, nýbrž uprostřed něho, která také není zakryta nějakou rouškou zrakům lidí, ve kterou nesmrtelní nejsou přijati jednou pro vždy, ale spíše neustále jsou přijímáni, ano žijící pokolení kolem nich putuje, oči k nim zdvihá, v jejich pohledu se šťastno cítí a tak k hrobu jde, a po něm následující pokolení zase cítí se povznášeno a očisťováno pohlížejíc na ně. Donem Juanem vstupuje do kruhu oněch nesmrtelných, oněch viditelně blahoslavených, jež lidským zrakům nezakrývá žádný mrak; Donem Juanem stojí v nejpřednější řadě. A toto, jak řečeno, chtěl bych dokázati. (P. d.)

Čistý je nejsilnější.

Často slýcháme pohrdlivé výroky o civilisaci přikazující mravnost a jednoženství. Prý to odporuje přírodě. Čítáme, že má člověk právo na ukojení svých instinktů, že má právo, aby celá osobnost

jeho se vyžila a p. Také umění, jmenovitě to, jež dochází příznivého ohlasu v žurnálech a ochotného přijetí na jevištích, propaguje myšlenku této svobody a tohoto oprostění se. Volá se po »návratu k přírodě« a rozumivá se tou »přírodou« rozvázané svědomí, nespoutané ukojování pudu. Že jest v přírodě, mezi zvířaty volně žijícími velikou většinou naprostá volnost, jest názorem běžným. Jest to však mínění klamné, jak zjištěno přírodní vědou. Zajímavým způsobem vyslovil se o tom prof. dr. A. Heim v přednášce studentům curyšským o »Pohlavním životě lidském se stanoviska vývoje přírodního«.* Krátký výňatek z přednášky o pohlav. životě zvířat budiž tu uveden.

Člověku nebylo nikdy možno, trvale opustiti vývojové zákony přírodní. Civilisace, vývoj mravnosti jsou částí samotné přírody, jsou výsledky přírodního vývoje a nikoliv rozporem s přírodou. Také v přírodě mimolidské díli vyvinuté nebo vyvíjející se svědomí mravní; nepanuje tu také svobodné ukájení pudů, nýbrž ukájení, mravně upravené, omezené. Ohlédněme se jen:

Lidé nikdy nežili v naprosté pohlavní nezřízenosti. I u kmenů nejhlouběji stojících nalézáme skoro vždy více nebo méně uzavřené mnohoženství neb jednoženství, byť i mnohdy ve formě podivné. Právě tak bezúhonní jako mnohá zvířata jsou Védové na Ceylonu, kteří žijí v uzavřeném jednoženství, klamu a mamu neznajíce. Též mnozí Eskymáci měrou vysokou jsou bezúhonni. Nechceme ostatně vykládati podrobněji o kmenech divokých. Nedosáhlit částečně právě proto vyššího stupně, poněvadž mnohdy odchýlili se od velikého plánu vývoje přírodního.

Ohlédněme se spíše po říši zvířecí, v niž příroda jistěji během dob vše myslitelné vyzkoušela, aby pozvolna našla to nejlepší a je u svých vyšších forem v pudech ustálila. U množství zvířat rozličných druhů a zvláště u mnohých obratlovců naskytá se uzavřené jednoženství (monogamie) nebo mnohoženství (polygamie) po dobu plemenění; jedná se o zvířata divoce žijící, zvířata domácí jsou mocnou rukou lidskou zkažena. Téměř všichni ptáci a skoro všichni ssavci nežijí v pohlavní volnosti, nýbrž v uzavřeném manželství.

Všeobecné skoro mínění, že samec ve volné přírodě muže ukájeti pohlavní svůj pud, jakmile pud se probudí, je docela falešné. Samec-ssavec ku př. cítí pravidlem pohlavní pud vždy a byl by každou chvíli připraven k páření, samice však jest jen občasně k tomu náchylna a jen po krátký, často velmi krátce trvající čas poddává se ucházení samečkovu. Samci ssavci nemají větší díl roku vůbec žádné možnosti ukájeti svůj pud. Nezkušení samečkové pokoušejí se pak často přinutiti samičku, ale bez výsledku. Zkušenější, zralejší samci toho nečiní. Žijí s ní přátelsky, bez obtěžování, nebo také sami, až zase nastane doba páření.

* Přednáška vyšla tiskem (německy) a byla také již převedena do češtiny fil. stud. Č. Stehlíkem. Bylo by radno vydati ji i pro studenty naše. Nepřihlásil by se nikdo? — Budiž tu prozatím připomenuto alespoň spisu odbor. lékaře chorob ženských dr. O. Rožánka: Pud pohlavní a prostituce (u Hejdy a Tučka, díl I. 508 str. 6 K 60, díl II. 300 str. 4 K 80, 1905), milého svou ušlechtilou přímostí a přebohatého obsahem. Budeme se tu ještě spisem tím zabývati.

Mnohým mladým samcům, zúplna pohlavně zralým, bývá mimo to staršími rázně zamezována účast při plemenění — na prospěch plemene. Veškera t. zv. pohlavní volba plemenná ve zvířecí říši závisí na množství omezení při vykonávání pohlavních úkonů; a co je v životě zvířat půl roku, je jako mnoho let života lidského. U ptáků, žijících monogamicky, vyskytá se většinou mnohem více samečků než samiček. Ročně jich mnoho zůstává bez samičky. Musí podrobiti se zdrželivosti, neboť není tu ani bordelů, ani nevěstek a jest vzácnou výjimkou, že by zasnoubená samička svolila k cizoložství. Velmi mohá divoká zvířata nemají více pohlavní svobody než mravně nejpřísnější člověk. Všechna zachovávají dlouhý čas naprostou zdrželivost a přec je to vše příroda, nezkažená »prokletou civilisací«!

Především odpovídá chování zvířat vyšších skupin lépe než jednání lidí tomu, že příroda zřejmě nechtěla pohlavní život ponížiti za formu požitku, vydanou libovůli, nýbrž naopak, spojila plemenění s vážnou povinností péče o vypěstování potomstva. Tu vidíme nejpodivnější, nejkomplikovanější zařízení péče o mláďata, jako stavění hnízd, sedění na vejcích, odkojování atd. Péče o mláďata vedla k rodinnému životu, který sahá daleko za dobu páření. Při tom pomáhá měrou obsáhlou i sameček. Uzavřené manželství, rodina, nejsou teprve produkty lidské civilisace, nalézáme je u vyšších zvířat, svobodně žijících; zvolna se u nich vytvořily a přešly dědictvím na člověka. Odbudeme to pro zvířata jednoduše slovem »pud«, přináší-li sameček sedící samičce a pak mláďatům potravu? Nikoliv! Sameček vykonává známou povinnost. Výjimečně jen tak nebývá. I vyšší zvířata mají svědomí, znají dobro a zlo. Pud (instinkt) jest většinou svědomí utvrzené děděním. Ti, již studují živé zvíře, nejen mrtvé, a zbyli se starého, převráceného mínění, že člověk a zvíře celkově se liší, pozorují vždy jasněji tyto vztahy a nacházejí, zvláště u společensky žijících zvířat, mravní zákony a pudy. »Můžeme také jen více ctíti člověka, jenž naučil se poslouchati hlasu svědomí a může bez rozmýšlení instinktivně jen dobře jednati, ctíti více než toho, jenž pro dobro teprve po pochybnostech a bojích se rozhoduje. Onen je rozhodně mnohem spolehlivější v dobru než tenhle.« Instinkt není nic nízkého, nýbrž utvrzená, nesnadno kolísající mravnost. Civilisace podává jisté nebezpečí tím, že snadno přehlušuje a ničí správné, dobré, přirozené pudy zvětšenou svobodou mravní, místo aby je poznávala a posilňovala i upevňovala rozumovým názorem.

O velmi mnohých ptácích jest zjištěno, že jejich uzavřené manželství trvá nejen po dobu páření, nýbrž více let, že při nejbližším páření týž sameček zase spojuje se s touž samičkou. Jednotliví, a to právě duševně nejvýše stojící ptáci, jako n. p. havrani, žijí nejen monogamicky, nýbrž vstupují pravidelně v jediné, ale doživotné manželství. Nemyslete si, že děje se to vše bez námahy, z pudu. I tu mohou se vyskytnouti chybující. Mnoho dobrých pozorovatelů ujišťuje, že jsou společensky žijící ptáci, již smrtí trestají cizoložství. Jako u ptáků, tak i u divoce žijících ssavců vidíme nikoli nevázanou volnost pohlavní ale všudy více nebo méně uza-

vřená manželství — někdy mnohoženství, někdy jednoženství. Když bylo postaráno o mláďata a vypěstěno potomstvo, bývá manželství zrušeno a za následujícího páření uzavírá se jiné; jsou však i ssavci, hojně uzavírající monogamické manželství na mnohá léta nebo na celý život. Jak bývá u některých druhů draveců, u vyšších opic a příležitě i u jednokopytníků, přežvykavců atd. Dravci n. p. často žijí v páru v jednom okršku. Po mnoho let ovládá týž pár celý revír a netrpí, aby se tam vetřel ani nový samec ani samička. Vidíme, že monogamické, doživotní manželství stále více proniká jako konečný člen vývojové řady v útvarech rozličných skupin (ptáků, ssavců, člověka) a obzvláště u jednotlivých, vysoce vyvinutých individuí. To jsou výsledky dlouhého a stálého mravního boje. Volná příroda je plna boje a musí býti plna boje, chce-li se udržeti a postupovati.

Věříte, že příroda po miliony let jen tak pro žert obírala se obrovskou prací, vytvořiti v říši zvířecí monogamické, doživotní manželství na rozličných větvích? Že to byla jen jakási tvůrcova zábava? Že jest určeno k tomu, aby hned zas zmizelo? Věříte, že příroda, ta silná příroda strpěla by takové násilí, odložila takovou přemíru přemáhání a těžkého, vytrvalého boje mravního bez vysoké náhrady? Či věříte spíše tak jako já, že se to mohlo státi, že se to musilo státi jen proto, poněvadž v tom spočívá neobyčejný prospěch pro vyšší vývoj, pro vyvinutí nejvyšších, nejlepších darů, pro plemenění samo a pro potomstvo?*

Doživotní jednoženství jest ve svém vývoji všeobecným zákonem přírodním: snažení a usilování mravního zákona lidského o ně není právě dílem »civilisační nepřirozenosti«, nýbrž dílem přírody. Nespoutané hovění pudům není přírodním zákonem. Ve volné přírodě u vyšších zvířat toho nikdy neshledáme. I zvíře, pohlavně nevázáno, rychle by hynulo. V přírodě neuzříme mimomanželského obcování pohlavního, to jest jen nešťastným poblouzením civilisace, chybou. Čím stává se pohlavní pud intensivnější, čím více oblažující je jeho ukájení, tím určitější a užší staví mu příroda hranice, tím vznešenější a světější však také příroda utváří pohlavní spojení; stává se manželstvím, láskou. U lidí dává jen vzájemná láska, nikoliv pohlav. pud, právo na pohlavní radosti.

Mnozí muži obcují se stý, s tisíci žen. Příkladu toho marně hledáme u vyšších, svobodně žijících obratlovců: Tak žijí z obratlovců vůbec jen málokteří (ryby, někteří obojživelníci). Musíme až k hmyzu a červům, abychom našli příklady takové nepořádnosti, u zvířat jen dočasné. Odchýlí-li se druh některý od svého vývoje přírodního, a stává se skoro nemožno, uvésti jej opět do pravých kolejí, pak stvoří příroda nemoc, aby zbloudilé zničila. Pobloudilé větve na pni organické přírody, jak lze palaeonto-

* Příroda vypěstovala v rostlinné říši i v říši zvířecí mnoho podivuhodných zařízení, aby uvarováno bylo sebeoplodňování nebo obcování blízkých příbuzných. Jest zřejmo, že také monogamické manželství doživotní, jsouc opakem proměnlivé společnosti monogamické nebo docela mnohoženství a mnohomužství, směřuje proti pohlav. obcování blízkých příbuzných. To je zajisté jeden důvod, abychom uznali, že přírodní vývoj míří k jednoženství.

logicky dokázati, zhynuly tímto způsobem. Příroda jest neúprosná, jest tvrdá. Jako hrozná výstraha, výstraha lidstvu v poslední hodině, jako pokus, donutiti je opět k čisté přírodě, vznikly venerické (pohlavní) nemoci. Těžké jejich způsoby objevily se teprve ku konci stol. XV.

Není mou úlohou popisovati Vám nevyměřitelné soužení a chřadnutí, provázející tyto nemoci a tajené jak možno. Okolnost, že 1. tyto nemoci právě stykem pohlavním jsou nažlivé, 2. že jsou částečně nevyhojitelné, 3. že jsou mimo to dědičné a ještě více: 4. pohlavně těžce nemocný plodí často mrtvé děti nebo děti, jež po krafoučkém žití pro vnitřní otravu bídně hynou, okolnost ta nejjasněji prokazuje nám úmysl přírody, v nutnosti, nepolepší-li se, nečisté lidstvo vyhubiti. Víme z dějin jak klesli a zhynuli geniální jednotlivci a jak vyhynuli celí národové právě z nezřízenosti pohlavní.

Železářský krach a české ach!

Prosinec zapsán bude v dějinách peněžního trhu černým písmem. O Mikuláši byl to náhlý úpadek kursů hodnot ruských. A dříve, než se z rány té lidé probrali, byla nová pohroma, větší té předcházející, a pohltila miliony nové.

Již dávno bylo známo, že má dojíti k prodeji těšínských železáren a dolů arcivévody Bedřicha. Mezi uchazeči jmenována i jedna banka berlínská, za níž stálo známé konsorcium Kestranek-Feilchenfeld. Převzetí bylo již téměř hotovou událostí, když vídeňská »Abendpost« ohlásila, že vídeňská Bodenkreditka k výslovnému přání arcivévody Bedřicha projevila ochotu proměniti závody jmenované v podnik akciový. Samozřejmě ihned vynořila se otázka, jaké stanovisko zaujme nová společnost akciová k železářskému kartelu, jehož je Kestranek hlavním strůjcem. Dosud, za dosavadního majitele, byly sice železárny jmenované v kartelu, avšak novému kupci vyhražena ve smlouvě volnost. A ukázalo se, že nová společnost není tak jistá. Odpověď representanta jejího Taussiga sice podobala se dvojsmyslností a nejasností věštbám delfským, avšak prodeje akcií montanních, které hned na to nastaly a které přičítány byly finančníkům s Bodenkreditkou spřízněným, ukazovaly, že nový závod nebude tančiti dle noty muzikantů kartelových. Pro existenci kartelu byl by pak výsledek stejný, nepřistoupí-li nová společnost ke kartelu vůbec aneb bude-li požadovati pro sebe tak vysokou kvotu výroby, že by nebylo možno ji povoliti.

Nejistota jest nejhorším nepřítelem bursy. Fantasie hráčů z nejruznějších vrstev vybájí si vždy něco strašného, do ohromných rozměrů nafoukne bublinu leckdy nepatrného významu a pracuje kombinacemi postrádajícími positivního základu. Taková nejistota vládla také tentokrát mezi bursovní klientelou. Prvé značnější prodeje Alpinek a akcií Pražské železářské společnosti strhly za sebou klidné dosud majitele těchto hodnot železářských a v několika hodinách nakupilo se tolik rozkazů k prodeji, že pád kursů byl neodvratný. Deruta v papírech železářských (vedle akcií jmenovaných byly to částečně také akcie Rima-Muran y a hutě Poldiny) ukázala jasně, na jak slabých nohách stojí bursovní spekulace u bank i bankovních závodů. Dnové prosincoví ukázali ho v celé jeho nahotě.

Bývá zvykem — aspoň u velikých bankovních ústavů — že na krytí závazků bursovních požadují 20 procent kursovní hodnoty toho kterého papíru.* Baisse, při níž by papír klesl o celou pětinu své hodnoty, bývají jen vzácností a proto jedná bankéř v zájmu komitentově, žádá-li krytí takové. Menší bankovní závody a hlavně bankéři pokoutní, spokojují se však krytím menším, ovšem jen aby získali spekulanta, a malé krytí 10, ba i 5 procent jest lákadlem, jímž svedou koupěchtivost nezkušené bursovní oběti. Malou hotovostí peněžní umožňují tak začasté veliké angagementy, které jdou nad síly i finanční stav spekulantův. Nastane-li náhlý úpadek kursů, jak ho minulý prosinec byl svědkem, nestačí nepatrné zálohy na udržení papírů v rukou vlastníkových a dochází k exekučním prodejům (dle bursovních podmínek některých ústavu často i bez vědomí vlastníka), jimiž bankovní závod, aby sám uvaroval se ztráty, hmotně ruinuje svého klienta. Jest skvrnou rakouského zákonodárství, že trpí takovéto provádění bursovních rozkazů, jimiž ožebračováni jsou ti, jež nevyznajíce se, dávají se vésti radou svého bankovního domu. O ztrátách, jimiž akcionáři hodnot železářských zaplatili konflikt v kartelu železářském, lze si učiniti obraz z tohoto sestavení nejvyšších a nejnižších kursů, jež železářské hodnoty prodělaly:

	kurs nejvyšší	nejnižší
Pražská železářská společnost .	2700·—	2200·—
Alpská montanní (Alpinky) .	549·—	469·—
Rima-Murány	550·—	495·—

což obnáší při ca. 64.000 akciích prvé, 360.000 akciích druhé a 160.000 akc. třetí společnosti celkovou ztrátu téměř 70 mil. K! A to v době, kdy blankyt průmyslu železářského byl úplně bez mráčku, kdy skvěl se v nejčistším azuru, kdy obchod šel velice dobře svým pravidelným chodem a kdy semestrální výkazy jednotlivých závodů podávaly skvělé výsledky ustavičného rozvoje!

Rozumných důvodů k takové panice bursovní i přes uvedenou diferenci v kartelu, nebylo. Lze pohlížeti na tragickou episodu tu, jejíž pokračování dnes snad jest již zažehnáno, jako na vyhrocení osobních antipatií vůdců obou válčících stran (Kestranka a Taussiga), jako na vybití nashromážděné elektřiny proudů, jež v kartelu chtěly hráti důležitější úlohu. Snad i jako na krvavou a bolestně smutnou komedii, kterou si pro ukrácení dlouhé chvíle sehráti dali ubohým publikem, na burse jen pohostinsku vystupujícím, velmožové, v jichž rukou se sbíhají hlavní tepny životodárné krve bursovních machinací. Kartelová otázka není sice ani dnes ještě náležitě ujasněna, na scenu vystupuje však již osoba třetí — Železárny Vítkovické — a ty chápou se již úlohy své jako zprostředkovatele a interventa. Snad najdou tak důmyslnou a důvtipnou formu narovnání, aby obě nepřátelské strany měly se za vítěze..

Jde-li o zkušenost, která se platí krví neb zlatem, jsou Čechy vždy účastníky osudů střední Evropy. Nemohly proto ani v tomto krachu železářském scházeti. Z cifer svrchu uvedených, jimiž udány ztráty kapitálu v železářských akciích investovaného, odhadniž si

* Spekulant, který zaplatí kupní cenu papíru, jest na tom ovšem nejlépe, jelikož není odvislý od fluktuací kursovních.

laskavý čtenář, mnoho-li akcionáři čeští ztratili. Uvaž při tom, že akcie Pražské železářské společnosti jsou vlastně papírem českým a že Alpinky jsou u nás velice oblíbeny přes to, že již mnohý Čech příjemné jich vlastnictví zaplatil životem!

Z asijského východu.

Dík válce rusko-japonské dovedou se nyní mírumilovní občané vzdělaného světa baviti po své práci denní při skleničce o Mandžusku a Japonsku, jako by tam byli za dnů mladosti bývali na vandru. Válka byla však podnětem také věcné a cenné literatuře o Japonsku. Vydána byla díla populární i vědecká, jež by snad nebyla vyšla. Objeven byl v Anglii spisovatel Lafcadio Hearn skoro v tutéž chvíli, kdy v Tokiu zemřel (na podzim roku 1904) a spisy jeho dnes vešly tak v modu, že zpříma jsou hltány nejen v Anglii, ale i v Německu, kdež vyšly už v překladě Koroko s pěkným úvodem Hugo z Hofmannsthalu a bohatou knižní výzdobou E. Orlika. (290 str., 5 M., váz. 7 M; Rütten a Loening ve Frankfurtě n. M.) a chystá se Lotos. Vyšly sborníky o Japonsku, statistická díla, spisy národohospodářské, náboženské a p., hlavně ovšem v Německu, v Anglii a Americe. U nás vyšla knížka o »Duši Japonska« od prof. J. Nitobé, jež stále ještě nejlépe čtenáři vyloží povahu a ducha Japonců, především té třídy, jež ve válce ruskojaponské byla činitelem závažným, totiž samurajův, někdejší třídy rytířské a vojenské, přísně vychované a k válečnictví otužované. Také o rodině a ženách japonských, o základních rysech lidu japonského, sebeovládání a heroismu, o různých zařízeních společenských (jako o ethickém významu harakiri) jedná Nitobé, essayista a psycholog, kdežto Hearn osvětluje různé taje duší jako básník. O zvláštním výcviku samurajův jedná kniha Irvinga Hancocka Džiu-džitsu, o niž známost rychle se po Evropě rozšířila německým překladem (234 str., 51 vyobr. u Jul. Hoffmanna ve Stuttgartě, 6 K). O věci zvídají právě čtenáři českých listů z drobných poznámek v novinách i nebude od místa, zmíníme-li se několika slovy o tom, co džiu-džitsu jest. Byly původně výsadou samurajův jak výcvik ve zbrani, tak výcvik tělesný a otužování. Když před půl stoletím byla tato nižší třída šlechtická zrušena a když byla zavedena všeobecná branná povinnost, byl zvláštní ten tělocvik zaveden jako povinný nejen ve vojsku, ale i u policie. Především předepsána jest střídmost v jídle a pití. Ctností tou vůbec Japonci vynikají nad ostatní národy. Za druhé: největší čistota. Nikde na světě nekoupají se tak často a tak vášnivě jako v Japonsku. Jen v Tokiu jest 900 veřejných lázní. Za třetí: čerstvý vzduch, nejlepší základ pro methodický tělocvik. — Průpravou jest methodické otužování všech citlivých, nejsnáze ranitelných částí těla, otužování až k otupení citlivosti, takže povrch těla stane se jakýmsi koženým pancířem a z rukou budou strašlivé zbraně, jež přeráhole bambusové a drtí i kosti. Athletický výcvik pak skládá se z nesčetných obratův a triků, jež mezi samuraji tisíciletým cvikem byly vypěstěny. Jest to methodický a soustavný návod, jak využiti jistých choulostivějších míst lidského těla, na př. uchopí-li zápasník od-

půrce za ruku a stiskne-li jistý nerv, ruku jeho ihned ochromí; rychlým odhadem úměry těla naučí se přiváděti jej snadno z rovnováhy a poraziti atd. Obratné tělo se všemi svaly stejnoměrně vyvinutými, otužilé a silné jest mocnou zbraní a výdatným nástrojem na ochromení a přemožení odpůrce. Tento účel praktický a zápasnický jest něčím v podstatě jiným než účel tělocviku našeho, jenž usiluje především o stejnoměrný vývoj tělesný. V Evropě ozvaly se z tělocvičných spolků kritiky nepříznivé tomuto athletismu, nicméně v Americe již bylo nařízeno, aby všichni chovanci vojenských ústavů byli v džiu-džitsu po 4 roky cvičeni, v Londýně zaveden povinný kurs pro mužstvo policejní a nyní i v Berlíně. Jest zajisté charakteristické pro Japonce, že k výcviku v džiu-džitsu žádá se na začátečníku, aby osvědčil sebeovládání a železný klid. Ježto mnohé údery a triky jsou velmi bolestné, jest třeba žáku osvědčiti značnou sebekázeň. Neobstojí-li, jest ze školy vyloučen.

Podává-li tedy i tato kniha zvěst o zvláštní povaze člověka japonského, zabývají se knihy Nitobeova a Hearnova výhradně jeho nitrem a útvary sociálními. Lafcadio Hearn jest jemný básník. Jest to jediný Evropan, jenž zmocnil se duše Japonců hlubokou láskou, jež vnitřní život zamilované země proniká. Narozen jako syn anglických rodičů v Řecku r. 1850 a vychován v Anglii dostal se po rozmanitých dobrodružstvích životních (jako knihtiskař, redaktor a j.) do Japonska a byl tak kulturou jeho zaujat, že přijal stát. občanství, přezval se Koizumi Yakumo, oženil se s Japonkou a stal se profesorem anglické řeči a literatury na universitě tokijské. Takovým profesorem řeči a literatury nemůže se hned tak některá universita pochlubiti. Napsal několik knih (anglicky) o zamilované zemi a její lidech. V čís. 3. letošních Rozhledů vyšla malá jeho skiza Pouliční zpěvačka. Prosím, aby si ji čtenáři přečetli. Ta zdánlivě drobná črta má hloubky a perspektivy, na jaké my v literaturách západních nejsme zvyklí. Přinášíme ještě jednu práci Hearnovu, neboť z takových hlubokých pronikavých pohledů zví čtenář o duši lidu na dalekém východě více než z foliantů. *P.*

Lafcadio Hearn: Vina.

Tyto dni zemřel kněz za okolností velmi zvláštních. Byl knězem v starobudhistickém chrámě v jedné vsi u Osaky. Jede-li se do Kyoto, lze z dráhy Kwan-Setsu chrám ten viděti. Byl muž mladý, vážný a neobyčejně sličný. Ženy říkaly, že jest na kněze až přesličný. Byl podoben některé z těch krásných soch, jež budhističtí sochaři minulých věků vytvářili. Mužové z obce jeho pokládali jej za kněze čistého a učeného a měli pravdu. Ženy však myslily nejen na jeho ctnost a jeho učenost, neboť on je tajemnou mocí a proti svoji vůli k sobě upoutával pouze jako muž. Obdivovaly jej, jakož i ženy z jiných obcí, způsobem nijak nesouvisícím se zbožností a jejich dvoření se vyrušovalo jej ze studií a zbožného přemítání. Vymýšlely si záminky, aby jej v kteroukoli hodinu denní mohly navštěvovati a v chrámě s ním hovořiti. Předkládaly mu otázky, jež zodpovídati bylo jeho povinností, a přinášely obětní dary, jež odmítnouti nemohl. Mnohé dávaly mu otázky necudné, až se studem

zardíval. Byl povahou měkký a nemohl se jich zbýti drsným odmítnutím. Všetečné dívky z města troufaly si říkati mu věci, jež by venkovské dívky nikdy nevyslovily, takže na konci přece jen musil je vyzvati, aby odešly z chrámu. Ale čím více hleděl uniknouti obdivu zdrženlivých a dotěrnosti smělých, tím více byl znepokojován, až strast tato stala se životu jeho nesnesitelna.

Rodiče jeho byli mrtvi již dávno. Žádné pozemské svazky nepoutaly jej k životu; miloval jen své povolání a studie, jež s tím souvisely. Nechtěl mysliti na věci marné a zapovězené. Jeho neobyčejná krása — krása živého boha — zdála se mu jen neštěstím. Jmění byla mu nabízena za podmínek, jichž pouhé napovězení jej uráželo. Dívky vrhaly se mu k nohám a marně prosily o jeho lásku. Neustále dostával milostné listy, jichž nikdy nezodpovídal. Některé z nich byly sepsány podle starého obrazného způsobu, jenž mluvívá o »skalopevném polštáři spojení lásky« anebo o »vlnách, oživujících stíny obličeje« anebo o »proudech, jež se rozdělují, jen aby se zase sešly«. Jiné listy byly napsány prostě s překypující něžnosti a s vroucnosti dívčího vyznání první lásky. Mladý kněz dlouho přijímal tyto listy tak chladně, jako by byl sochou Buddhovou, jíž podoben býti se zdál. V pravdě však Buddhou nebyl, byl jen křehkým člověkem a stav jeho byl čím dál tím nesnesitelnější.

Jednoho večera přiběhl do chrámu hošík a odevzdav mu list, zašeptal jméno zasílatelky a v temnu zmizel. Podle pozdějšího svědectví chrámového sluhy přečetl kněz list, vsunul zase do obálky a položil na rohoži vedle polštářku, na němž klečel. A když dlouho prodlel pohřížen v myšlenkách, vzal své psací náčiní a napsal list, adresoval jej svému duchovnímu představenému a nechal jej ležeti na svém pultě. Pak podíval se na hodiny a nahlédl v jízdní železničný řád japonský. Bylo již velmi pozdě, noc byla temná a bouřlivá. Vrhl se před oltářem na kolena, krátce se pomodlil a pospíšil domů. Na stanici pak došel právě v tu chvíli, kdy hlučně do ní vjížděl expresní rychlík z Kobé. I vrhl se jako blesk na koleje před přijíždějící vlak. A všichni, kdož vroucně lnuli k jeho neobyčejné kráse, byli by za okamžik hrůzou vykřikli vidouce, co z jeho ubohého pomíjejícího těla na kolejích lpěti zustalo.

Byl nalezen list, jejž napsal pro svého představeného. V něm stručně oznamoval, že rozhodl se zemříti, aby nepodlehl hříchu, jejžto vyčerpána jest už síla jeho k dalšímu odporu. Druhý list ležel ještě na zemi, kde jej byl zanechal. Byl to list psaný ženou, v jejíž každé slabice chvěla se pokorná oddanost. Jako všechny podobné listy (jež nedocházejí nikdy poštou) neměl data, ani jména, ani iniciálek a na obálce nebylo adresy. V naší ztrnulé řeči zněl by list asi takto:

»Osměliti se tak daleko, jest žádati za příliš veliké prominutí. Přes to cítím, že musím k Vám mluviti a proto posílám toto psaní. Co se mne nepatrné týče, budiž mi dovoleno jen říci, že myšlenky moje procitly teprve toho dne, kdy jsem Vás poprve spatřila o »Slavnosti Vzdáleného Pobřeží« a od té chvíle nemohla jsem Vás zapomenouti. Den jako den, čím dále více hroužím se v myšlenkách na Vás; oblétá mne ve snu; když probudivši se nevidím Vás

a si uvědomím, že co jsem ve snu zřela, pravdou nebylo, slzy mi vstupují do očí. Odpusťte mi, že já, jež přišla na tento svět jako žena, odvažuji se vysloviti přání, abych nebyla opovrhována tak vznešeným. Snad bude se vám zdáti pošetilé a málo něžné, že svému srdci dopouštím, aby trpělo taková muka pro někoho, jenž stojí nedostupně vysoko nade mnou. Avšak jenom poněvadž vím, že nelze mi své srdce ovládnouti, z jehož hlubin dovolila jsem vytrysknouti těmto slovům a je nedovedným štětcem napsala a Vám poslala, prosím, abyste mne uznal za hodnu soucitu svého; zapřisahám Vás, abyste mi slovy krutými neodpovídal. Mějte slitování se mnou, pochopte, že překypují moje zkroušené city. Pochopte a spravedlivě suďte srdce, jež odvažuje se obraceti k Vám v nejhlubší své bídě. Každý okamžik budu očekávati a doufati odpověď, jež přinese štěstí.

Vše dobro a blaho pro Vás prosí dnes ve své nepatrnosti vznešenému povědomá.

List tento jde k touženému, milovanému, ctinejhodnějšímu.«

Zašel jsem k japonskému příteli, buddhistickému učenci, chtěje s ním pohovořiti o náboženské stránce této události. Tato sebevražda zdála se mi hrdinskou, i když bych ji považoval za lidskou slabost.

Nikoli však mému příteli. Odsuzoval ji, pravil, že v očích Pána jest v duchovním smyslu ztracen, kdo by myslil, že lze ujíti hříchu sebevraždou. Ten že není hoden pospolitosti s muži svatými. A kněz onen že patří k těm, jež by Pán nazval blázny. Jen blázen mohl by věřiti, že zničiv vlastní tělo, zničil zároveň i zdroj hříchů ve své duši.

Avšak, namítal jsem, život onoho muže byl čistý. Dejme tomu, že si vybral smrt jen proto, aby nevědomky nesváděl k hříchu jiných.

Přítel se ironicky usmál a pravil: Byla jednou vznešená japonská dáma neobyčejné krásy, jež chtěla býti jeptiškou. Přišla do chrámu a vyslovila svoji žádost. Ale vrchní kněz pravil: ‚Jste ještě velmi mladá, žila jste u dvora. Očím světských mužů jste velmi krásná a váš krásný obličej bude vám trvalým pokušením navrátiti se k radostem světa. Ostatek, přání vaše vzniklo snad jen z chvilkového hoře. Nemohu vás nyní ještě do řádu přijati.‘ Avšak ona neustále kněze prosila. I odešel rychle aby se zbyl takového doléhání.

V místnosti, v níž dáma nyní osaměla, stálo veliké ‚hibashi‘ (kotlík se žhavým uhlím). Uchopila kleště, podržela je v ohni až byly rozžhaveny a pak poranila a rozdrásala jimi nemilosrdně svůj obličej a na věky zničila svoji krásu.

Kněz zápachem polekaný navrátiv se uzřel, co se stalo. Dívka však ihned znovu jala se prositi bez nejmenšího záchvěvu ve svém hlase: ‚Moje krása byla překážkou přijetí mému do řádu, přijmete mne nyní?‘

Kněz vyhověl žádosti její. Byla do řádu přijata a žila jako jeptiška. Nuže, kdo byl chytřejší, ona dívka nebo mladý kněz, jejž jste chtěl tak chváliti?«

»Ale což měl si kněz tvář zohyzditi?«, tázal jsem se.

»Zajisté ne! Ani jednání dívky nebylo by bývalo záslužné, kdyby se byla chtěla jen ochrániti před pokušením. Zákonem Buddhovým jest zapovězeno jakýmkoli způsobem se mrzačiti; v tom se dívka provinila. Ale ježto popálila si tvář jen proto, aby

ihned byla přijata do svatého sdružení a nikoli proto, že by cítila se neschopna hříchu odolati vlastní silou vůle, bylo lze jí provinění prominouti, naproti tomu kněz, který zničil svůj život, provinil se hříchem velikým. Byl by měl se pokusiti obrátiti všechny ty, jež chtěly jej svésti. Byl však na to příliš sláb. Cítil-li, že nemá síly, hříchu jako kněz odolati, bylo by bývalo proň lépe, aby se byl vrátil do světského života a tam žil podle zákona těch, kdož nejsou podrobeni příkazům svatých řádů duchovních.«

»Podle buddhistického pojetí nezjednal si tedy zásluhy nižádné?« tázal jsem se.

»Těžko mysliti si, že by mohl. Čin jeho může zdáti se záslužný jen těm, kdož neznají zákona.«

»A což ti, kdož zákon znají, co soudí o následcích jeho jednání?«

Po krátkém rozmýšlení pravil můj přítel zamyšleně: »Plná pravda o této sebevraždě nedostupna jest našemu vědění — snad to nebylo po prvé.«

»Myslíte, že by byl již v dřívějším svém životě se byl pokusil uniknouti hříchu zničením svého těla?«

»Ano, nebo v několika dřívějších životech.«

»Co lze říci o budoucím jeho životě?«

»Jen Buddha mohl by na tyto otázky odpověděti.«

»Ale vaše náboženství co praví?«

»Zapomínáte, že nelze nám věděti, co dělo se v duši člověka toho.«

»Dejme tomu, že zvolil smrt, jen aby ušel hříchu.«

»Pak tisíckrát znovu upadne v pokušení se všemi jeho boly a strastmi, až se naučí sebepřemáhati. Ve smrti není uniknutí před věčnou nutností sebepřemáhání.«

Když jsem od svého přítele odešel, jeho myšlenky pronásledovaly mne dosud. Moje vlastní názory zjevily se mi nyní v novém světle. Nebyl jsem ještě schopen ujasniti si, zdali tento tajuplný výklad mysteria lásky jest méně hoden povšimnutí, nežli naše pojetí západnické. Přemýšlel jsem, nemohla-li by láska, jež vede k smrti, znamenati mnohem více, než znovuzrození pochovaných vášní. Nemohla by také býti nevyhnutelným trestem za hříchy dávno zapomenuté?

Stendhal-Henry Beyle. Právě vyšel jako V. sv. vybraných děl obraz života Stendhalova, sestavený z jeho listů, deníku, děl a obou autobiografických fragmentů znalecky a s vkusem A. Schurigem. Bekenntnisse eines Egotisten (E. Diederichs, Jena, 496 str., 5 M., váz. 6 M.) rozvrženy jsou mimo Schurigův úvod v dobu mládí, 1783—1800; fragmenty autobiogr.; léta ve službách Napoleonových 1800—1814, v Italii 1814—1821, v Paříži 1821—1830 a v Terstě, v Civita Vecchia a v Římě ve službě diplomatické 1830—1842. Na konec podrobná bibliografie děl Stendhalových (vydání franc. i překlady německ. a anglické) a ikonografie t. j. seznam podobizen a poprsí jeho, jichž je uvedeno v knize 21. Ježto franc. vydání listu je rozebráno (Lettres intimes. Correspondance inédite), lze se ctitelům Stendhalovým pokochati tímto výběrem; prozatím a než vyjde na světlo připravované velké franc. vydání listů těch. Ve Francii sláva Stendhalova stoupá, přibývá životopisů, tvoří se komitéty (A. Rodin pracuje o pomníku) a zájem o díla i osobnost tohoto umělce jest po celém vzdělaném světě.

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 19. LEDNA 1906. ČÍSLO 8.

ROZHLEDY

»Pauvre paysan, pauvre royaume . . .«

O všeobecném právu hlasovacím slyšeti jest čím dále tím méně příjemného. Smysl všech odhadů, všech výpočtů a všech sdělení z »nejspolehlivějšího pramene« a od »osoby nejlépe zasvěcené« jest ten, že německá umělá většina na říš. radě má býti jakž takž zachována. Němci jsou při tom velmi čilí, velmi pracovití a pohotovi, jsou stále vládě na krku svými poslanci a tiskem, křiči a protestují i proti větrným mlýnům vlastních výmyslů o »přízni« vlády k Slovanům atd. Podali již vládě i hotový spis o rozdělení okresů v Čechách. Zdali různé věhlasné instituce české něco rozumného učinily a zdali vůbec něco učinily, aby volební předloha nebyla nám obojkem k zalknutí, slyšeti nebylo. Až na trochu škorpení v novinách, v Čechách čeká se s otevřenými ústy na ty pečené holuby! . .

Česká strana agrární prohlašuje se pro všeobecné rovné právo hlasovací, ale žádá, aby okresy městské byly odděleny od venkovských. Tento požadavek její přijímá se celkem vlažně jako něco lhostejného. Byl by lhostejný, kdyby to byl požadavek jen tendence strannické. V hesle tom je však více: jest v něm projev zásadní, a tento projev může býti pobídkou, abychom si všimli, jakých potřeb a zásad jest tlumočníkem.

Francie dala Evropě leckdy příklad dobrý. Většinou však se příklady ty nevyplácely. Tak zřízení stálého vojska (1439) bylo prvním krokem k dnešnímu »molochu militaristickému«. Rafinovaný systém nepřímých daní, touha po americkém zlatě a tudíž horečná politika exportní v 17. a 18. stol., jsou dnes pro nás strašlivým dědictvím. A lehkomyslnost Ludvíka XIV., jenž kupil dluhy na dluhy, až šťastně provedl první státní bankrot, celkem velmi slušný (2 miliardy fr.) dodala chuti nejen Francii, aby dělala dluhy dál a si vypomohla v témž století ještě dalšími 4 státními bankroty, ale navnadila i Evropu. A tak dnešní ohromná zadluženost států, zlo militarismu a zhoubná politika hospodářská jsou jen důsledkem toho, co začala Francie a co konali ostatní po ní. Dnešní industrialism jest jen zdokonalený merkantilism, jejž právě Francie theoreticky i prakticky tak dokonale provedla.

Či není, dle dnešního obecného ponětí, základ všeho blaha veřejného i soukromého v penězích a v rozkvětu průmyslu? Není vývoz výrobků průmyslových a aktivní hospodářská bilance cílem všech tužeb států? Nečiní se vše možné pro tento vývoz: premie vývozní, obchodní smlouvy, tarifní politika, jednotná měna? Všechno

tak jako za merkantilní soustavy? Stát podporuje průmysl, maje v něm vydatné zdroje příjmů. Polí nepřibývá, ale akciových společností a továren může býti ještě mnohem, mnohem více a každá z nich jest vydatným objektem zdanění. — Rostoucí průmysl potřebuje dělných rukou: proto nechť lidnatost stoupá! Přimhuřme oči k pohlavnímu rozkošnictví. »Volné« názory o lásce prosakují každým číslem novin, všemi divadly, literaturou, uměním, brožurami a letáky až do spodin společnosti. Že tato »volnost« vždy nevyhnutelně zavedla národy ve zkázu a úpadek? Ah, bah . . ! Průmysl má dodávati vhodné výrobky vývozu a vývoz má opatřovati zlato z ciziny. Proto třeba silného vojska, silného obchodního a také silného válečného loďstva, aby stát splnění závazků mohl na cizině vynutiti. Průmysl potřebuje suroviny a čím dále většího a stálého odbytiště. Proto horečná koloniální politika, založená na sveřepé loupeživosti, nelidské bezohlednosti a zastrašovací ukrutnosti k domorodcům. A takovýto kapitalistickoprůmyslový rozvoj »kulturních« států potřebuje k tomu všemu ještě velkobank, mezinárodních syndikátů, kartelů, trustů, jež zmocní se všeho, co k ukojení nevyhnutelných potřeb lidstva slouží a podrobí svému zlatému žezlu celý svět. A tím materialistický vývoj národů a států bude dovršen.

Ale na všech stranách pozorovati již tendence a síly, tlačící organism jednostranně vyšinulý zase v rovnováhu. Nejdříve bylo to patrno v oblasti duchovní. Po filosofii materialistické a po naturalismu v literatuře přišel novoidealism, symbolism a ohlašuje se romantism. Proti utilismu, nejvlastnějšímu to plodu morálky světa industrialního, povstal odhodlaný a odříkavý stoicism a heroism. (Zbožňování Wagnera). Proti materialismu života obecného čím dále živěji hlásí se city a touhy náboženské a vítězně jako dech obrozujícího jara letí světem; pouhým dotekem kácí zpuchřelého starého člověka, aby jeho místo zaujal obrozený, silný a nový, vědomý svého cíle. Proti industrialismu zvedá se odpor pudově, posud neuvědoměle a roztříštěně, ale na všech stranách. A jako systém merkantilní byl vystřídán fysiokraty, tak proti industrialismu vstupuje na jeviště světa hospodářského směry a strany agrární. Proto v požadavku české strany agrární pro všeob. rovné právo hlas., aby byly okresy rozděleny v městské a venkovské, vidím požadavek principielní.

Nebudu tu dnes vykládati, jaké požadavky agrární strany vůbec a také u nás staví. Moderní problémy agrární jsou právě tak jako otázky středního stavu (jehož částí zemědělci jsou) výsledkem a plodem evropského vývoje industriálního. Ochranná cla, snížení daní a poplatků, změna železniční politiky, vyvážení hypotek, dluhů a mnohé jiné jsou léčebnými prostředky proti symptomům nemoci. Nemoc však zachvátila celé ústrojí společenské a sedí hluboko. Odlidňování venkova, vystěhovalectví do zámoří a tíhnutí do velikých, nesmírně rostoucích měst, drobení a dražby selských usedlostí jsou takovými symptomy nemoci. Ubývá států, jež mohly vyvážeti obilí a přibývá těch, kdež domácí produkce nestačí spotřebě. A obilí jest zbožím v rukou mezinárodních spekulantův a velkobank, jež stlačují ceny prodávajícímu rolníku pod

úroveň možné existence, pod úroveň spravedlivé mzdy a konsumujícímu obecenstvu je vyhánějí a šroubují do výše až po linii možné dosažitelnosti. Organisování stran agrárních ve všech skoro evropských zemích jest nutnou reakcí společenského organismu proti hlubokým vnitřním poruchám jeho, a proto volání: nechť venkov volí oddělen od měst, může býti prvým instinktivním projevem nutnosti veliké reformy společenské, nutnosti obrození lidstva a vzniku nové civilisace. Slavná doba Ludvíků francouzských skončila bankroty, ožebračením národův, požáry a krveprolitím Revoluce. Tehdy v hluku a zmatku všeobecného se řícení úplně zanikla slova, jež napomínala k obratu a půdu označila za základ pořádku a blahobytu národů. Teprve náš věk chce slova ta slyšeti, chce jim porozuměti a chce je i uskutečniti. A to a nic jiného jest hnutí agrární.

Neslyšeli jste anekdotu? — »Oh, jak to skončí, Excelenci? Strany politické se drobí, tak brzy umírají, programy rychle pozbývaji kouzla . . .« — »Tak jest«, pravila Excelence. »Ale to jen prozatím. V krátce se to napraví. Budeme tu v parlamentě míti tři internacionály: černou, rudou a zelenou. A pak uvidíme!« *P.*

Praha za Mozarta.

Dedikací »Dona Juana« vyznamenána a poctěna byla Praha jako město hudebně pokrokové, jehož inteligence ukázala se hodna Mozartova díla. A sám Mozart měl značný vliv na domácí produkci a na tvorbu i budoucích generací.

Počátky pražského divadla spadají téměř v Mozartovskou periodu. Bylo sice před tím již několik divadelních podniků, neměly však trvání. Hrabě František Antonín Sporck (1662—1738), známý mecenáš a hudebník, zřídil r. 1724 první veřejné divadlo na Poříčí; to zaniklo po několika létech. Staroměstský magistrát vystavěl r. 1739 novou budovu divadelní v »Kotcích« u sv. Havla, kde dožily se svých premier také dvě opery Gluckovy: »Ezio« a »Issipile«. Nájemci tohoto divadla vedli je však s různým zdarem. Krátkou, ale slavnou periodou pražského divadla byla vlašská opera Bondiniho (1781) na Malé Straně v hraběcím Thunovském paláci. (Divadlo to shořelo r. 1794; dnes stojí na místě jeho budova zem. sněmu a zem. výboru). Bondini měl znamenité síly a bohatý repertoir. Tento podnikatel převzal také r. 1784 »Národní divadlo«, které vystavěno bylo hrabětem Frant. Ant. Nosticem-Rienekem na místě chatrné budovy někdejšího divadla v »Kotcích«. Divadlo to — dnešní staré německé divadlo na Ovocném trhu — otevřeno bylo 21. dubna 1783 a jest pamětníkem slavných dnů Mozartových i premier jeho »Figarovy svatby« a »Dona Juana«. Tehdy vévodila ještě vlašská opera. Vítězství hudby Mozartovy znamená zároveň její pád, který uskutečněn pražskými hudebníky, jimž v čele stál Jan Kř. Kuchař a jichž duševním vudcem byl profesor esthetiky na universitě pražské Jindřich Karel Seibt.

Hlavním sloupem hudebního života pražského počátkem stol. 18. byly domácí šlechtické kapely. Šlechta byla mecenášem a podporovatelem umělé hudby v Čechách, hlavně instrumentální.

Šlechtické kapely hrabat Morzina (kapelníkem na zámku v Dolním Lukavci až do zániku kapely byl Haydn), Hartiga, Černína, Pachty, Trautmansdorfa, Mansfelda, Thuna, arcibiskupa Příchovského, kníž. Fürstenberka a Lobkovice a j. vychovaly mnoho znamenitých virtuosů. Sestavovány byly z hudebníků-diletantů (učitelů, úředníků) a ze služebnictva, které hlásilo-li se do služby, musilo prokázati jakousi zručnost ve hře na některý nástroj. Za dob Mozartových byly šlechtické kapely již v zániku a jediný hrabě Jan Pachta vydržoval ještě livrejovanou dechovou harmonii, za to však věnovali šlechticové zvláštní péči podpoře a pěstování hudebního umění ředrujíce mladé talenty i umělce výkonné. V hudebních akademiích hlásil se tehdejší ruch skladatelský a předváděn výkvět znamenitých virtuosů. »Jahrbuch der Tonkunst von Wien und Prag« z r. 1796 uvádí řadu jmen z kruhů šlechtických, měšťanských, úředních i soukromých, jež oživovala tehdejší hudební veřejné i soukromé produkce staré Prahy. Program obsahoval skladby komorní (domácí kvarteta bývala ve veliké oblibě), instrumentální a vokální solové i ensemblové a občas docházelo i na představení operní, která prováděna bývala diletanty vyšší umělecké úrovně.

Tehdejší divadelní orchestr Bondiniho ač početně nikterak silný stál na znamenité výši a Mozart sám mnohokráte se o jeho vyškolenosti vyslovil. Kapelníkem byl Jan Josef Strobach, hudebník inteligentní, jenž dopomohl také »Figarově svatbě« k velikému úspěchu a těšil se přátelské přízni Mozartově. Měl neobyčejnou sběhlost ve hře na všechny možné nástroje, vrstevníky svými ceněn byl za hudebního genia a byl velice oblíben zvláště v šlechtických kruzích jako učitel zpěvu a hry na housle. Zemřel r. 1794. Druhým výborným hudebníkem oněch dob byl Jan Kř. Kuchař, žák Segertuv, pro svoji obdivuhodnou hru na varhany, zvaný »druhým Segertem«. Kuchař byl činný také jako skladatel, především církevní, však i skladeb komorních a j. Upravil z partitury klavírní výtahy Mozartových oper »Figarovy svatby«, »Così fan tutte«, »Dona Juana«, »La Clemenza di Tito« a »Kouzelné flétny«; k opeře posléze jmenované přikomponoval také jako kapelník vlašské opery pražské za souhlasu Mozartova recitativy. O korunovačních slavnostech Leopolda II. za krále českého měly umělecké akademie a operní představení jim řízené skvělý průběh.

O Mozartova díla zasloužili se nejen výkonní umělci, z nichž o dvou byla již učiněna zmínka, také pérem bojovali pro ně pražští literáti a z nich zvláště František Xaver Němeček. Němeček byl profesorem malostranského gymnasia; po promoci na doktora filosofie stal se profesorem filosofie a pedagogiky na pražské universitě. S Mozartem seznámil se ve dnech premiery »Dona Juana«. Byl sice obdivovatelem vážné hudby, když však otevřela se mu zřídla hudby Mozartovy, uzřel před sebou krásný cíl: přispěti k pochopení a všeobecnému uznání hudby té. Stal se tlumočníkem citu těch, kdož již při prvé opeře Mozartově v Praze »Únosu ze serailu« r. 1782 poznali Mozartova genia. Jest prvým Mozartovým biografem, který v knize své zachoval budoucnosti věrný obraz mistrův i nadšení Pražanu, jimž vítali každou novou operu Mo-

zartovu. Němečkova kniha »Leben des kk. Capelmeisters Wolfgang Gottlieb Mozart nach Originalquellen beschrieben« jest do dnes nejčistším pramenem Mozartovské literatury. Osobní vzpomínky Němečkovy, jakož i údaje choti Mozartovy a jeho přátel, jimiž biografie obohacena, tvoří základ všech pozdějších prací, které Mozartovi a jeho tvorbě věnovány byly. K letošnímu jubileu Mozartovu vyšlo nové vydání této knihy, jež s pietou pořídil a úvodem opatřil Dr. Ernst Rychnowsky. Pro nás nemůže býti o Mozartovi díla cennějšího.

Zvláštní účast připadla za pobytu Mozartova v Praze manželům Duškovým. František Xaver Dušek (1731—1799), znamenitý virtuos klavírní a jeho choť Josefa roz. Hambachrova, vynikající pěvkyně, náleželi k nejbližším přátelům Mozartovým a sídlo jejich — Bertramka u Košíř — zvěčněno tvorbou geniálního skladatele. Tam v krásném, stinném a malebném koutku Staré Prahy dopsal Mozart poslední stránky partitury své »opery oper«, tam napsal i další operu svou »La Clemenza di Tito«, kterou čeští stavové vyžádali si od něho ke korunovaci krále. Tam žil nejkrásnější okamžiky svého krátkého, na zklamání nejkrutější přebohatého života v kruhu svých věrných a v kruhu výkvětu umělců nejznamenitějších. Bertramka, pomník pražského pobytu Mozartova, uchovala si vůni dnů, jež Mozart v ní strávil až na naši dobu, a ač prošla rukama několika vlastníků, zachovala — dík láskyplné pietě rodiny Popelkovy, nynějšího to majitele — v nezměněné podobě pokoje, v nichž Mozart přebýval. R. 1876 ozdobena pomníkem, jímž zvěčněn den 28. října 1787, den dokončení partitury Dona Juana.

Proti těmto Mozartovu geniu oddaným representantům pražského života hudebního stojí jako ojedinělá výjimka Leopold Koželuh, veliký odpůrce Mozartův a nástupce jeho v hodnosti ck. komorního skladatele. Povoláním Koželuhovým do Prahy k slavnostem korunovačním (také druhý Mozartův vídeňský nepřítel Salieri pozván byl do Prahy) raněn byl Mozart velice citelně a úspěchy, kterých Koželuh poměrně bezvýznamnými skladbami svými získal na úkor opery Mozartovy a to za přispění kritiky, již si naklonil neznámo jakým způsobem, zkalily značně čistou radost Mozartovu, kterou až dosud měl ze »svých Pražanů«. Historie nenávisti Koželuhovy k Mozartovi jest zachována, ač nelze upříti, že má ráz anekdoty. Ve dnech premiery »Dona Juana« hráno bylo při kterémsi hudebním soirée také kvarteto Haydnovo a tu prý Koželuh prohodil o nějaké příliš smělé kombinaci Haydnově: »Já bych to byl tak nenapsal!« Tato domýšlivost dotkla se Mozarta a proto odsekl poznámkou: »Já také ne, ale víte proč? Poněvadž by to mne, ani Vás nebylo nenapadlo!« Tuto břitkou odpověď nezapomněl prý Koželuh Mozartovi do smrti.

Pravým opakem byl bratranec jeho Jan Antonín Koželuh (1738—1814), zakladatel jedné z nejplodnějších škol českých, v níž skvěla se jména Jana Nep. Augusta Vitáska, Simona Sechtra, Jos. Proksche a j. Jan Antonín Koželuh byl regenschori sv.-vítského dómu a církevní hudba tehdejší měla v něm pilného a osvědčeného

pracovníka. Také jako učitel zpěvu, hry na klavír a theorie měl výbornou pověst. Sám byl žákem Gluckovým a Gassmanovým. Povahou byl velice skromný, také žádnou ze svých četných skladeb (byly mezi nimi i vlašské opery, oratoria, hlavně však mnoho znamenitých mší) nevydal tiskem.

V době, kdy tato generace byla současníkem genia Mozartova, počínala již zároveň hudba česká. Mozart hluboce zasáhl v život mužů, kteří representují tuto obrozenskou dobu české hudby. Jmény Václava Jana Tomáška, Diviše Webra a Jana Nep. Vitáska otevírá se nám výhled v onu kapitolu české hudby, která oplodněna jsouc Mozartem, očekává jen příští svého Mesiáše — Bedřicha Smetany.

Artuš Rektorys.

Don Juan.

II. - Všechna klasická díla stojí, jak jsem již byl poznamenal, stejně vysoko, poněvadž každé stojí nekonečně vysoko. Kdybychom tedy přes to chtěli do průvodu klasických děl zavésti nějaké pořadí, nemohlo by, rozumí se, zakládati se na něčem podstatném; neboť z toho by vycházelo, že nějaký podstatný rozdíl jest a že tudíž přísudek »klasický« jim neprávem se dává. Kdybychom klasifikaci na př. chtěli zakládati na různosti látky, zapletli bychom se tím ihned do nedorozumění, jež by v důsledcích svých konečně pojem klasičnosti rušilo. Látka jest totiž podstatná okolnost, pokud je jedním činitelem; není však absolutní, jediná a všechno. Bylo by lze na to ukázati, že v jistých druzích děl klasických látky jaksi ani žádné není, kdežto v jiných má roli důležitou. Prvé vidíme v dílech architektury, sochařství, hudby, malířství, jež obdivujeme jako klasická, jmenovitě v dílech prvých tří, takže co malířství se týče, pokud o látce jest řeč, to především má význam jenom jako vnější podnět. Druhé platí o poesii, a sice v nejširším významu slova, pokud jím rozumíme všelikou uměleckou produkci, zakládající se na řeči a zároveň historickém vědomí. To jest samo o sobě právno; kdybychom však chtěli na základě toho třídíti a za výhodu prohlašovali, když není dána taková látka, kdežto je-li dána, to bychom považovali za jistou překážku tvůrčí osobnosti, velice bychom se mýlili. Přesně vzato požadovali bychom pak opak toho, co bychom vlastně žádati chtěli, jak obyčejně se děje, kdy se nejen praví jedno a míní druhé, ale praví druhé: co míní se, že se praví, nepraví se, ale praví se opak. A rovněž tak, činíme-li látku principem rozlišovacím. Mluvíce o ní, mluvíme vlastně o něčem zcela jiném, totiž o činnosti tvořivé. Zvolíme-li však za východisko tuto a výhradně jen ji, stihne nás týž osud. Chceme-li však tu hodně rozlišovati a tudíž důrazně vytknouti, že v některých vztazích jest činnost umělecká tvůrčí v tom stupni, že spolu i látku produkuje, kdežto v jiných ji přijímá, pak zase mluvíme — ač majíce za to, že mluvíme o funkci tvůrčí — v látce a na ní stavíme klasifikaci. Nikdy tedy nelze na jedné z obou části zakládati stupnici, neboť jest vždy příliš podstatná, aby platiti mohla za nahodilou, příliš nahodilá, aby mohla býti základem pro spořádání podstatné. Avšak toto naprosté pronikání se látky a

formy, toto »jak ty mně, tak já tobě«, v nesmrtelném přátelství všeho, což je klasické, přispěje nám osvětliti klasické s nové stránky a je tak ohraničiti, aby se nezdálo bez mezí. Ti esthetikové totiž, jež dílo básnické příliš jednostranně brali, pojem tento příliš rozšířili, takže onen vznešený Pantheon obohatili »klasickými« cetkami a hloupostmi, ano přecpali, že přirozeně představa vysoké síně chrámové s jednotlivými vybranými velikými postavami zcela se zhatila a z Panthéonu stalo se dokonce skladiště. Této esthetice jest každá drobná, umělecky pěkně provedená práce dílem klasickým, jež může činiti nárok na absolutní nesmrtelnost; dokonce těmto drobnostem nejvíce je podkuřováno. Ačkoliv paradoxům celkem nikdo nepřeje, přece nebojí se paradoxu, že v drobnůstkách vlastně jeví se umění. Nepravda záleží tu v tom, že jednostranně vyvyšuje se činnost formální a její obtíže. Taková esthetika mohla se pak udržeti jen jistou dobu, pokud totiž nebylo zřejmo, že jest i se svými klasickými výtvory na posměch době. Tento názor v oboru esthetiky byl jakýmsi radikalismem, který se v tolika jiných oborech projevoval jiným způsobem; byl projevem neovládané subjektivity a její rovněž bezvládné bezobsažnosti. Výtvorům oněm nedostávalo se především idey; a čím byly po stránce formové dokonalejší, tím rychleji v sobě splanuly; čím vyšší virtuosity dospěla dovednost technická, tím pomíjejícnější a prchavější sama se stala, nemajíc odvahy ani síly, aby odolala bouři času. Jen kde idea došla ukojení a určitou formou prosvítá, lze mluviti o díle klasickém. Takové však obstojí pak i v proudu času. Taková harmonická jednota, takové splynutí ideje a formy přísluší každému v pravdě klasickému dílu; proto jsou však také samy sebou pochybeny všechny ony pokusy, jež chtějíce klasifikovati různá díla klasická, začínají rozlučováním látky, ideje a formy.

Lze mysliti si také jiný postup: posuzovati prostředí (řeč, tóny, barvy, mramor a p.), jimž se idea projevuje a třídění zakládati na tom, že jedno prostředí je bohatší, jiné chudší a že ve větším nebo menším bohatství či chudosti prostředí lze viděti jednak ulehčení, jednak ztíženi umění. Avšak prostředí jest v souvislosti příliš nutné s celým výtvorem umění, než aby třídění na něm založené nezapletlo se rovněž v obtíže již vytčené.

Naproti tomu myslím, že následující úvahou ukážu na možnost třídění, jež, poněvadž jest naprosto nahodilé, má naději, že pronikne. Čím abstraktnější, tedy čím zároveň chudší jest idea, čím abstraktnější, čím zároveň chudší jest prostředí, tím jest pravděpodobnější, že se nebude opakovati, tím jest pravděpodobnější, že když idea vyjádřena byla, byla vyjádřena jednou pro vždy. Čím konkretnější naproti tomu a tedy čím bohatší jest idea a rovněž i prostředí, tím jest pravděpodobnější, že se bude opakovati. Postavím-li všechna ta různá klasická díla podle sebe a nepokoušeje se o to, abych je podle stupnice seřadil, jen tomu se obdivuji, že stojí všecka stejně vysoko, přece spatřím, že v jistém oddělení jest více děl než v jiném, anebo alespoň že jest možno, aby tomu tak bylo.

To bych nyní poněkud rozvedl. Čím abstraktnější idea, tím

menší pravděpodobnost. Čím však stane se idea konkretní? Tím, že jest proniknuta obsahem dobovým. Čím idea konkretnější, tím větší pravděpodobnost. Čím abstraktnější prostředí, tím menší pravděpodobnost, čím konkretnější prostředí, tím větší. Že jest prostředí konkretní, neznamená nic jiného, nežli že jest to řeč anebo jí něco příbuzného, neboť řeč je ze všech prostředí nejkonkretnější. Proto idea projevená sochařstvím jest zcela abstraktní, jest sotva v nějakém vztahu k časovému dění; prostředí, jímž se projevuje, kámen, dřevo, kov, jest rovněž abstraktní; jest tudíž velmi pravděpodobno, že oddělení klasických děl z oboru sochařství nebude příliš četné. Po této stránce mohu se dovolati svědectví doby a zkušenosti.

Jinak jest však tomu, vezmu-li konkretní ideu a zároveň konkretní prostředí. Homer jest zajisté klasický básník epický: avšak poněvadž epos vyjadřuje ideu zcela konkretní a poněvadž prostředím jest řeč, proto lze v oddělení klasických děl, jež zahrnuje poesii epickou, mysliti si jich mnoho, ježto dějiny neustále novou látku epickou tvoří. Také tu jest svědectví dějin a zkušenosti na mé straně. Budete mi snad namítati, že třídění na základě takovém má příliš ráz nahodilosti. To by však byl omyl, zapomenuli jste, že nemůže býti jiné než nahodilé. Jest pouze náhodou, že jedno oddělení obsahuje nebo obsahovati může více děl než jiné. Posuďte také, že oddělení, obsahující ideje konkretní, nejsou uzavřena a nedají se také uzavříti.

Která idea však jest nejabstraktnější? Tu přirozeně jde o takovou ideu, jíž umělecky vyjádřiti lze, ne o ideje, jež se hodí jen pro vědecké zpracování. A jaké prostředí jest nejabstraktnější? Tuto otázku zodpovím především. Jest to prostředí, které jest řeči vzdáleno nejvíce.

Tu budiž vzpomenuto ještě jedné okolnosti. Nejabstraktnější prostředí nemá za svůj předmět vždycky nejabstraktnější ideu. Tak prostředí užívané ve stavitelství jest sice nejabstraktnější, nicméně ideje stavitelstvím projevované nejsou právě nejabstraktnější. Stavitelství má mnohem těsnější vztahy k dějinám, nežli na př. sochařství.

Nejabstraktnější ideou ze všech jest — s m y s l n á g e n i a l i t a. Avšak jakým prostředím lze ji vyjádřiti? Pouze a jedině h u d b o u. Sochařství ji nemůže vyjádřiti, neboť jest něco vnitrného. Rovněž nelze ji malovati, neboť nelze ji určitým obrysem zachytiti, ježto ve všem svém lyrickém vzletu jest ona silou, bouří, vášní, a to nikoliv jen v jediné chvíli, nýbrž v posloupnosti chvil. Tím vysloven do jisté míry její epický charakter, kterýž však se neprojevuje, ježto se stále ohlašuje v bezprostřednosti citové. Básnicky také nelze ideu onu vyjádřiti. Jediným prostředím jest hudba. Ta sice obsahuje v sobě prvek časový, avšak v pravém smyslu neprobíhá v čase. Bez odporu nic nemá, čím by vyjadřovala svoji dobu.

Dokonalou jednotou oné ideje a jí příslušné formy jest Mozartův Don Juan. Avšak právě, že idea jest tak nesmírně abstraktní a rovněž prostředí jest abstraktní, není žádné pravděpodobnosti, že Mozart bude míti kdy soupeře. Bylo štěstím pro Mozarta, že

se mu naskytla látka, sama o sobě tak absolutně hudební; a kdyby někdy jiný skladatel chtěl s Mozartem závoditi, nezbylo by mu nic jiného, než aby Dona Juana zase překomponoval. Homerovi dostalo se dokonalé epické látky; avšak můžeme si mysliti velmi mnoho epických básní, poněvadž dějiny neustále tvoří látku epickou. Tak tomu není s Donem Juanem. Co vlastně míním, bude snad nejlépe viděti, ukáže-li to rozdílem na příbuzné idei. Goethův Faust jest opravdu dílem klasickým; avšak jest ideou své doby a proto bude míti každá pohnutá a vynikající doba svého Fausta. Faust má řeč za prostředí a ježto je to mnohem konkretnější prostředí, možno si mysliti mnoho děl téže tendence. Don Juan naproti tomu jest a zůstává jediným svého druhu, v témže smyslu jako díla klasická sochařství řeckého. Ježto však idea Dona Juana jest daleko abstraktnější nežli nějaká idea sochařství, snadno uznáme, že v sochařství máme několik děl, v hudbě však jedno jediné. Jest ovšem v hudbě mnoho klasických děl. Avšak přece jen jedno, o němž říci lze, že idea jeho jest absolutně hudební, že hudba tu není jenom doprovodem, nýbrž že vyslovujíc ideu zároveň vyslovuje svoji nejvlastnější a nejvnitřnější podstatu. Proto Mozart stojí nejvýše nade všemi nesmrtelnými. (P. d.)

Svaté jest tělo mé...

Stalo se cosi divného a nečekaného. Literární znalci se nedůvěřivě usmívají nejsou-li zřejmě mrzuti, odborníci žalují na sveřepost vpádu zlostně blýskajíce očima a mnozí, čtenáři a čtenářky hrouží se v četbu knihy, jako by na světě nic nebylo mimo ni. Jest to Prodromos, kniha Petra Altenberga o hygieně a dietetice (S. Fischer v Berlíně, str. 208, M. 3·50, váz. 4·50), jež terčem je posměškův literárních dozorců, urážkou právního citu držitelů vědy a modlitbami věřících v Altenberga, modlitbami v předsíni (prodromos) chrámu budoucího lidstva, dokonalejšího a čistšího než nám dnes ještě i jen tušiti lze.

V kterémsi ohlášení nové této knihy Altenbergovy četl jsem i takové myšlenky: všichni zakladatelé náboženství byli velikými hygieniky, věděli, že nestačí ctnost kázati anebo ji nařizovati, ale že nutno ji stvořiti; abychom však vychovali duši, jest nezbytno vychovávati tělo a abychom vychovali tělo, třeba je navykati. Proto dávali oni zakladatelé předpisy, co a jak jísti, kdy se postiti, jak se odívati, koupati atd.

Kniha Altenbergova jedná právě o tom a jedná a mluví tonem slavnostním, duši jímajícím a ji posvěcujícím. Právě tak, jak ve zmíněném oznámení uvedení zakladatelé náboženství mluvívali k zástupům u svých nohou. Jsou to velmi všední věci, jimiž se zabývá. Především je to trávení, výkony orgánů zažívacích, pro něž platí tytéž zákony jako pro organism umělecký: »nejmenší úsilí a nejvyšší výkon«, zřídla a nádrže energií životních, orgánu, jejž by měl kulturní člověk tak opatrovati jako matka své děcko. Avšak, kterak nynější člověk hřeší! Kterak přetěžuje a týrá svoje ústrojí! To teprve lidé budoucí pochopí. Požívati potravu, jež ústrojí zažívacímu, které má býti každému svato, způsobuje více

námahy, než bez výminky nutno, jest barbarstvím. To snad satan našeptává, že žaludek má vždy míti něco na práci. Máme býti ušlechtilou, tajemnou, chemickou retortou a ne stupníkem na drcení křemenů. Neboť od síly uložené v potravě, musíš bláhový, lehkomyslný, odečísti sílu, již třeba ti vynaložiti na její zpracování. Máš-li však od 20 odečítati 50, nedostane se ti 30. Jest také algebra zažívatelnosti! — Jest to dále spánek, o čem Altenberg uvažuje. Nevyspalý organism nemůže býti dobrý, líbezný, laskavý, neboť jest neustále podrážděn, aniž toho příčinu zná, a hřeší na bližních. — Jest to čistý vzduch, jehož třeba ve dne v noci. V pokoji spáti, kde jsou okna zavřená, kde organism nucen jest vdychovati vzduch neupotřebitelný pro účely své, jest idiotním sebepodváděním. Jest třeba oděvu vzdušného, aby chemické slučování vzduchu a těla se dálo bez překážky. Proto nezahalujte těla několika neprostupnými obaly a Františkovy lázně brzy spustnou. Takové jsou zájmy a cíle Altenbergovy v poslední jeho knize. A nevyjadřuje jich jen všeobecně, ale zabírá se do podrobností, do podrobností až jídelního lístku. Poprvé snad básník sepsal »Kuchařku«. Neštiti se předpisovati, co a kdy jísti a kdy a jak milovati. N. p.: Pro člověka kulturního potravu jen snadno stravitelnou! Jen bílé maso: kuře, štýrského kapouna, čerstvé říční a mořské ryby, koroptví prsíčka, mozeček, okruží; pak špinát, zcela měkký žloutek, nantské sardinky, ovšem oloupané, bramborovou kaši, sýr Gervais, solený, kaši ze zeleného hrášku, kyselou smetanu, svařenou smetanu s troškou rumu atd. A především rýži! Rýže jest nejlepším »palivem« pro naše tělo; na rýži nešetřte, kupujte nejjemnější druh: karolinskou. Netrpte zácpu a nečekejte, až si příroda sama pomůže. K čemu jsou pastilky Tamar Indien Grillon, Cascara Sagrada, hořké vody (Šaratica)? Pro mysterie nervů vino condurango! Šampaňské zvyšuje energie životní. — Nepřetěžujte svoje zažívací ústrojí! »Svému děcku dávám místo masa sýr Gervais, osolený, a mísu špinátu.« Nezapomeňte na zuby! Měkký, široký kartáček a ideální pastu Dr. Suina de Boutemard! Jen jednou týdně vlažnou lázeň. Tělo nechť touží po čistotě; pak jest lázeň vykoupením, královským hodem tělu. Nezapomeňte poesie nátepníků, nahrazujících chudákovi kamna, nezapomínejte, že je barbarství nositi škrobené, tuhé košile jak pancíře. Dbejte širokých, měkkých, neškrobených košil a volného oděvu, v němž lze i tančiti i tělocvičiti. »Oblek jako do tělocviku. Právě v takovém chodívám i do dvorní opery!« —

Řeknete snad, že jest celá tato knížka rozmarnou hříčkou básníka, že je afektaci člověka, hmotně zabezpečeného, sentimentálně občas nyjícího ve velkoměstě po prostotě a jednoduchosti »přirozeného života«? Avšak nečetli jste již dříve básníky, jež pravili, že tělo naše jest útvarem vyšším, jemnějším, složitějším, dokonalejším, mravnějším než jakékoli sdružení lidí, než jakýkoli útvar sociální? Nepamatujete se, že pravili: všechen vroucí obdiv i horoucí náklonnost, jež posud jsme chovali k přírodě, naučme se také cítiti, patříce na lidské tělo? A zapomenuli jste, že jste četli, že tělo člověkovo jest ten chrám, v jehož nitru člověk nachází to nejvyšší a nejsvětější, co mu dáno na pozemskou pout?

Nuže uvědomte si alespoň, mnoho-li spisu o zdraví a lidském těle na všech stranách vychází na světlo denní. Kterak se za našich časů zpřima sype populárních spisů lékařských ve všech literaturách.* Není-li Prodromos vyslovením té obecné touhy, té živé potřeby obrozování a obrození člověka, těla a duše, již každý cítí, jež jako by tkvěla v ovzduší a lidi prostupovala. Proto byť se i na první pohled zdálo, že básník novou knihou o hygieně vydal se v obor cizí a nepoetický, bude zdání to trvati jen potud, pokud si neuvědomíme duchovní a duševní vztahy obrození k zdraví tělesnému a pokud nebudeme pamětlivi, že básník vyciťuje i jemné záchvěvy a vlnění citového života a dovede je přede všemi jinými vysloviti formou dokonalou a sugestivní, tak že pak stanou se uvědomělými potřebami? A kdo by jiný byl lépe povolán než básník, aby je vyslovil? Kdo zná lépe než on hmotnou i nadhmotnou povahu lidské existence? Snad se místy usmějeme, uslyšíme-li Altenberga horovati pro jistou nejdokonalejší formu parátek na zuby, potřeseme hlavou nad jistou jednostranností jeho jídelního lístku a p., ale neupře nikdo, že k nám mluví skutečně hygienik a to krásnou básnickou formou, básník nadaný hlubokou intuicí a s ní pelem vroucího citu, vznícené čistoty duchovní. Kdo by nebyl přesvědčen, čta v té knize, že vše to, co jest zahrabáno jen v knihách, má

* U nás jsou to vedle odborně vědeckých spisů vydávaných nákl. Bursíka a Kohouta, Lidové rozpravy lékařské vydávané J. Ottou a Tučkova Biblioteka lékař. spisů populárních, v nichž lze se poučiti o nejrozmanitějších funkcích orgánů tělesných, o různých chorobách a jich původu, o pravidlech hygieny a dietetiky atd. U J. R. Vilímka vychází právě A. Fischerové-Dückelmannové Žena lékařkou (v sešitech po 50 h), vyšel právě český překlad knihy J. P. Müllera Můj systém (v komisi Grosmana a Svobody v Praze, 90 str., 43 vyobr., za 2 K 50 h), jež za 1½ roku vyšla v 9 různých řečech nákladem 200.000 výtisků. — B. Koči v Praze vydal dvě velmi pěkné knihy, příbuzné stanovisku Altenbergovu: Dra. H. Lahmana Potravou zkažená krev, základní příčinou nemocí a Dr. L. Disqué Dietetická kuchyně; prvá váz. za 3 K 50, druhá 184 str za 2 K 50 h. Ty by měl každý čísti, kdo cítí vanutí příští slavnější doby, vyššího lidství, obecnějšího štěstí. Příbuzného rázu jsou i knihovny a sbírky vydávané v cizích literaturách, jako na př. drobné spisy vydávané v Němcích nákladem Ed. Demme v Lipsku, Hagen: Richtige Blutmischung als Grundbedingung gesunder Nerven u. eines gesunden Körpers (26 vyd., 50 str., 75 Pf.), Dr. Paczkowski: Wie erlangt man gesunden Schlaf (2. vyd., 37 str., 60 Pf.), Dr. Walser: Die Nervosität, die Krankheit unserer Zeit (2 vyd., 80 str., 1 M. 20), Dr. Paczkowski: Die Hämorrhoiden u. ihre Heilung durch ein erprobtes Blutreinigungsverfahren (3. vyd., 30 str., 80 Pf.), a j. a v téhož sbírce Haus u. Volksbibliothek hygienischer Schriften: Willst du gesund werden?, kdež na příkl. vyšlo Dr. Packowského Die chronische Darmschwäche, das Grundübel des Kulturmenschen, ihr Einfluss auf alle Körperfunktionen und ihre Heilung (3. vyd., 34 str., 80 Pf.), Dra Bilfingra Das Aude u. seine Pflege (2. vyd., 26 str., 60 Pf.), Dr. Totana Die Ohren Krankheiten und die Nasen u. Rachenkrankheiten (58 str., 1 M. 50), Dr. E. Kollegga Gicht, Rheumatismus u. Hüftweh (Ischias) (2. vyd., 46 str., 1 M.), Dr. G. Reymanna Die Zuckerkrankheit ist heilbar! Ein neues Heilverfahren (44 str., 1·50 M.) a j. Spisky vycházejí s mottem: Frisches Blut, neues Leben, jsou ovšem rozdílné hodnoty, ale vždy cenné ethickou snahou povzbuzovati k životu prostému přirozenému a duchovnímu. Nebudu uváděti sbírek jiných v Německu, jakož i v jiných zemích. Ale to všeobecné závoděni v popularisaci hygieny jest jedním z příznaků dob.

oživiti a státi se živou silou, stále účinkující, utkvělou ideou lidstva? Zde ještě několik myšlenek Altenbergových:

Příroda jest embryo ducha. Duch jest příroda u cíle svého vývoje. Duch přemahej v sobě přírodu, jako zralý člověk přemahá svoje nerozumná dětinství!

Příroda v nás jen nejasně o tom sní: Jez teprve, když jsi hladov, ustaň, dříve než jsi syt! Duch v nás však poroučí neúprosně: Jez teprve, když jsi hladov, ustaň, dříve než jsi syt!

K povinnosti svojí, rodiče! Rodičů láska? Ne, rodičů poznání! Rodičů moudrost nahradiž konečně hloupou a pohodlnou rodičů lásku! — Rodiče zaslouží čestného jména »rodičů«, teprve když se podaří nejvyšší ušlechtilostí, nejvyšším věděním, láskou, geniální intuicí odsunouti pohlavní dospívání dětí až za nejmožnější hranici. Přírodě popřáti času, přírodě popřáti času, toť vše! »Moje dcera stala se teprve ženou o 17 letech, můj syn teprve mužem o 17«, pravila mi hrdě ušlechtilá paní. A já v duchu žehnal této výborné matce. — »Pohlavní život mých dětí jest mojí tesknou starostí ve dne a v noci«, pravila mi šlechtična. Jiným jest to služebnictvo, šaty a klobouky.

Na účincích zákonů dietetiky a zdravovědy záleží výhradně duchovní a duševní vývoj lidstva. Jsme posud zvěří. Ale víme již, jak bychom se stali bohy. Jest to cesta dlouhá, dlouhá! Ale bůh má dosti času: to jest jedna z jeho genialit. Hodin jeho jest bez počtu! Dnes? Zítra? Pozítří? Ne, jeho jistota jest neklamna; za miliard let! — Přírodu v nás třeba nahraditi duchem. Neboť duch není nic jiného než příroda dospěvší sebeuvědomění! Příroda, jež nabyla vědomí o sobě. Příroda mozkem člověkovým z mrákot vyvedená ve výsluní svého vlastního ducha! Příroda usmířená konečným rozřešením! Svět a mozek jedno!

Vzduch čistý a bohatý kyslíkem, ve dne a v noci, v každou hodinu, staniž se »utkvělou ideou« lidstva! Ze všech zákonů zdravovědy staňtež se »utkvělé idey« v moderním člověku kulturním, staňtež se v nás mocí, jíž nelze uniknouti. Býti zdráv, znamenalo posud: moci odporovati pravdě! Býti nemocen znamená, toužiti po pravdě, pokorně se jí konečně podrobiti, abych dospěl dalšího vyššího zdraví! Nemoc jest možností dospěti k vyššímu a definitivnímu zdraví! Zdraví dosavadní jest vzdorem, vzdorem drcným!

Cesta, kterou vývoj přístího člověka půjde, jest tato: zásobovati se životními energiemi požíváním hojných, snadno stravitelných, výživných potravin, t. zv. stravy rekonvalescentů a šestinedělek, dýchati ve vzduchu zcela čistém ve dne v noci, tělocvik venku, péče o kůži, projímadla atd. a užívati nashromážděných těchto napjatých pružností k výkonům duševním a duchovním.

Vrcholné vypjetí nervové, vypjetí životních energií, své schopnosti emoční podaří se většině lidí jen v málokterých okamžicích života. Když se oblékají na první ples; když se poprvé dotknou milované ruky; za jízdy do divadla; odcestujeme zítra ráno; on přichází, přichází; zasnoubení; neočekávané peníze; smrt drahých bytostí. Tehdy lidé stávají se na chvíli niternými umělci, jásajícími, kvílícími, třesoucími se radostí a žalem, drcenými. Na vrcholech

takových jsou však umělci neustále. Ze všeho se třesou, jásají a kvílí. Osudy světa doznívají v nich a vrhá-li se kdo do Dunaje, jako by jejich dítě bylo vražděno. Za svého života stáváš se, malátný, nehybný člověče, citlivým umělcem-člověkem nejvýše padesátkrát. Umělec však jest věčně jásající a kvílící až do své poslední hodinky. Drcený a znovu stávající z mrtvých.

Jedině duševní jest přiměřeno podstatě lidské soustavy nervové. Pohlavnost muže býti jen posledním nevyhnutelným vybitím nesmírných zásob duševních rozpjetí! »Umírám touhou, bytosti nejdražší na této zemi. Spánek mne míjí, odmítám potravu, žehnám tvému svatému životu za hořkých slz ve dne v noci . . .« Pak teprve vyslyš jej, ženo! Pak teprve, když jsi fysiologickou nevyhnutelností sžíranému mukami duševními! Láska duševní jest nejgeniálnější akumulátor a regenerator. Pak světlo sluneční, spánek končící sám sebou a při oknech otevřených dokořán, tělocvik na volném vzduchu, jemná strava rekonvalescentův, Tamar Indien Grillon a Vino Condurango.

Moci v sobě dojmy kupiti a nepovoliti jich nátlaku, náleží k bytosti geniálních povah. Jsou jako by špýchary přírodních sil, ohromnými sklady, z nichž lze odebírati neslýchané symfonie, dramata, obrazy, knihy pravdy atd. Na podráždění ihned reagovati jest negeniální. To jest jako v zárodku umrtvovati svoje immanentní umění. Duševní potrat!«

Tak a podobně mluví Altenberg. Jest to nekonečná nadšená píseň na slova: Svaté jest tělo mé. —

Pražské výstavy umělecké. (Dok.)—Čtyřicet obrazů z Giverny a nejbližšího okolí Haarlemu přivezl letos — na čtvrtou svou zdejší výstavu — Václav Radimský. Barevná vášnivost, propukávající často hlasitými a temperamentně až přebarvenými projevy, již lišil se nápadně při prvních výstavách svých (r. 1899 a 1901) od našich jiných krajinářů v koloritu daleko střízlivějších, uklidnila se během let velmi značně. Neříkám, že temperament vychladl a umělecké podání zajelo do střízlivých kolejí tradicionelního kodexu, ale jisto jest, že umělec při vší sanguiničnosti nalezl míru své individuality a pamatuje na ni stále při svém tvoření. To, čemu naučil se u Moneta, utkvělo pevně v jeho srdci i na paletě: paprsky slunce ve svém žhavém rozčarování barev ať na zlatožluté pláni řepkové, od níž ostře rýsují se modré kontury chalup normanské vesnice zapadlé v ní »až po uši« či na rozkvetlých polích hyacintů v haarlemských zahradách nebo na hladině klidného potoka, tajícího v březnově studeném láskání jarních vanů, nepřestanou zachvacovati jeho oko a dráždíti jej, aby pevnou rukou zachytil měnící se a mizící slávu jich okamžikové krásy. V těch létech upevnil se technicky, bravura a experiment výtvarnický ustoupily seriosnosti uměleckých prostředků, parádnost a koketní vynášení silně působivých efektu upřímné a vážné snaze po dosažení vyrovnaného a vždy plnozvučného výsledku. V zahradních průplavech v Haarlemu a v polích za tímto městem, nad nimiž v ranních mlhách probouzí se bílé světlo, naslouchá oné jemnozvučné písni, rozvinující se v sympatických kadencích, bzučící jako neviditelné

zástupy včel nad květy v horkých letních dnech, stlumené a přece objímající svou šíří i hloubkou celý kraj. A že nyní tyto tóny nejraději chce komponovati, tomu nejlépe svědčí »větrný mlýn při východu slunce«, motiv, který tak svábil jej svými problémy barevnými, že šestkrát, při různých náladách dne, jej namaloval. Tak hledání a vystižení nejdelikátnějších záchvěvů, oku laikovu skoro neviditelných, jemných přechodů, jež schopna jest fixovati jen sensitivní sítnice impressionisty tak pravověřícího, jako jest Radimský, jest meta jeho umění. Hmotná barva vypitá křídovým povrchem plátna rozplývá se při vší své hutnosti v atmosféru, plocha obrazu klame svou hloubkou a barevnou perspektivou, moc nad materiály a technikou pro vyslovení jistého zjevu v přírodě roste v rukou umělcových ve schopnost rozžehnouti všechny optické jeho potence. Ne sice v absolutní jich pravdě, ale dobrou volbou složek v celkovém dojmu. Radimský žije v přírodě, nemaluje-li, zahradničí, rybaří, loví. Zasvěcuje se tedy bez ustání do nejintimnějších procesů přírodního života a pozoruje, i když úmyslně nehledá, zjevy, jichž existence znamená pro jeho vývoj stálé učení se a pokrok. Svou povahou velmi čilý a vnímavý stravuje ovšem tyto poznatky důkladně a může se na tak dobrých základech, jakými jsou jednak studium u Moneta, jednak jeho úžasná agilnost a neunavná pilnost odvažovati na nejtěžší problémy malířské, které smí si za úkol krajinář položiti. Že přece někdy se rozmýšlí a hned pravé cesty nenastoupí, jest pochopitelno; po vypjetí barevném, které kdysi u něho převládalo, může velmi snadno následovati přílišná úzkostlivost a snaha dokonalé harmoničnosti, jež obratem ruky zvrátí se v líbivost a konvenčnost. Takové zastávky nejsou však na škodu, naopak poučí a při autokritice prostředně svědomité korigují.

Vánoční výstavě umělecko-průmysl. musea z mnoha stran bylo vytýkáno, že neposkytuje obecenstvu příležitosti seznati umělecko-průmyslové výrobky rovnocenné daleko vyššímu niveau ciziny. Popříti nelze, že mnohé vystavené předměty nesnesly by přísnějšího kriteria, ač s generalisujícím odsuzujícím úsudkem nemohu se také shodnouti. Umělecko-průmyslové museum má vychovávati svými výstavami jak publikum tak i výrobce. Jest ale otázka, plní-li tu také obecenstvo svůj úkol a podporuje snahy pořadatelstva, jak třeba. Naše národohospodářské poměry mnoho vysvětlí a nedostatečná výchova odběratelstva, spokojujícího se s tuctovým zbožím továrním a nehledajícího výrobků umělecky cenných, má za následek skrovnou nabídku. Tu třeba spíše při každé příležitosti nabádati, vychovávati a raditi, úloha to ovšem obtížnější než odsuzovati pohodlně ex catedra. K studiím a povznesení se nad průměrné, u nás dosud převládající a všeobecně přijímané měřítko třeba peněz a těch snaživým pracovníkům konsumenti poskytují nepatrně. Vždyť si dosud neuvědomili tolik kulturních, samozřejmých premis, že nemůžeme žádati od nich konklusi. A to opět nesou s sebou poměry, vládnoucí v národě vystaveném tolika vlivům a tak mnohým bojům, jež jinde dávno jsou dobojovány. Umělecko-průmyslové museum mělo by třebas i s obětmi plniti intensivněji svůj úkol. Ale vina, že se tak neděje

v plné míře, seslabena jest mnohými specificky našimi poměry. — Z letošní výstavy pozoruhodna byla kolekce velmi dobrých prací z pokračovací pražské městské průmyslové školy pro dívky, pak některé menší věci, na př. Lindauerovy, leckteré pěkné práce řezbářské a několik kusu z c. k. odborné školy keramické v Bechyni.

Není sice mým úmyslem ani snahou býti obhájcem jury výstavy českých umělkyň, uspořádané ústředním spolkem českých žen, ale toho nemohu neuznati, že snahu slibovanou a v prohlášení veřejném projevenou, v pracech vystavených bylo lze pozorovati. Těžko bylo asi vybírati z došlého materiálu: naše dámy malující nedovedou dosud přesně rozlišovati domácích prací diletantských od uměleckých děl. A tak dvě tyto kategorie svorně sešly se na stěnách a za okny výstavní místnosti, první ovšem svou majoritou značně převyšujíce skromný počet druhých. Šikovná rutina nastudovaná v té či oné soukromé škole malířské, jichž máme, zaplať bůh, hojně, produkuje úhledná a líbivá plátna, jež budou se v českých domácnostech po diktátu módy množiti, jako dříve bývalo s pracně vyšívanými věšáky na ručníky nebo kartáče. Kdyby se aspoň vkus těmito pracemi tříbil a jemnil! Z vystavených uměleckých produktu jmenuji zdařená skla Zd. Braunerové, lepty Emingrové, Staré, návrhy Podhajské, velmi svižné a samostatně podané a některé akvarely A. Roskotové.

Výstava Františka Šimona. Podobiznou otcovou debutoval Šimon ve výstavě Manesu r. 1898, tenkrát jednadvacetiletý, rok na to vystavil portrét básníka J. V. Sládka v Rudolfinu a od té doby setkáváme se s ním už pravidelně v Krasoumné Jednotě i Manesu. V jarních výstavách býval vždy zastoupen více věcmi, menšími kolekcemi (jako na př. roku 1900, 1903) i bylo zřetelně viděti jeho píli a vytrvalost. Moře a sujety, jež skýtaly mu příležitost zabývati se složitými a zajímavými barevnými problémy, záhy zaujaly uměleckou jeho pozornost. Tak učarovaly mu Benátky a mnohá partie z jejich ulic a náměstí, když v podvečer šeří se silhuety domů a paláců, nebo až pozdě za večera, v jehož temnu mdle sněží stříbrný prach měsíčního světla, mnohý tichý kout utkvěl mu v paměti malířské, že dovedl jej ~~se~~vší náladou noci zachytiti. »Symfonie« vystavená v Rudolfině r. 1902 ukazovala už směr, jímž chce se mladý malíř bráti: odvážný a po většině zdařený tento pokus dokumentoval i jeho lví drápky a výstava prací současně v Manesu otevřená svědčí, že neklamali se ti, kdo viděli v něm tenkrát rostoucí a vyvíjející se silný talent barevný. V prudkém postupu zavadí ovšem každý umělec v intensitě práce a studia paletou svou o ten či onen vzor a leckdy zůstane na ní něco barev jiných, jež tu nezdomácní, vypotřebují se a po nichž umělec pak vícekrát nesáhne. V tom také ani Šimon není prvním a jistě ne posledním. — »Májová noc«, báchorkově temná, v níž lampy kaštanových květů svítí umírajícím pableskem a nahá těla koupajících se žen zdají se skoro pouhým zjevením fantasie vznícené vůněmi země dýšící jarem nebo »Stíny elektrických lamp« pařížských, v jichž závoji nesou elegantní dámy prodejnou svoji lásku na trh pod platany, kde se kupuje šeptem a výmluvnými

gesty nebo »Jaro«, tak veselá a upřímná písnička mladého hocha na radost života: tyto mají svůj, nijak uměle dušený ton, osobní zabarvení a individuelní notu. V portrétech vzpomínám dobrého i barevně harmonického portrétu Kafkova (Rudolfinum 1903) nebo jednoduchého, pravdivého portrétu p. J. K. (Rudolfinum 1900) a srovnám-li je s portrétem sl. B. B. v této výstavě, pracovaným sice v cizích stopách, ale nesoucím ještě dost šimonovského intonování a měkosti jeho palety vlastní, nemohu pak najíti zalíbení v portrétu Böttingrově nebo Španielově. Jest mi to, abych upřímně mluvil, příliš silné pro tohoto umělce, slyším zpěváka, v jehož hlasu zamiloval jsem si lyrickou modulaci a skoro sladký zvuk, jak nutí se do nějakého dramatického bassbuffa a chápu, počne-li některý z temperamentnějších posluchačů nespokojeně pískati. — Na prstech spočteme obrazy Šimonovy, v nichž v plném jasu svítí slunce nebo planou barvy dne, netlumeny a nedecimovány. Takovým byla na př. »Zima« (ve výstavě Manesa 1903), v celku svém trochu nasládlá a upravená, zmíněné už »Jaro« (1902), z letos vystavených portrét malíře Karla Špillara s chotí a »Léto« (1905). Tento obraz — zajímavý pro srovnání s »Jarem« — zalit jest sice sluncem palčivých žehů peroucích do hebké nahoty ženských těl, ale i tu paprsky jako by procházely prostředím pijícím jejich žár dříve než dopadnou na zemi. — Ovládá-li Šimon barevně svoje obrazy a klade-li je na plátno s klidným přesvědčením, »že to musí tak být«, jak na většině jich v energickém způsobu traktace pozorujeme, přál bych mu více jistoty v kresbě, v ovládnutí formy, jež leckdy za barevným vyslovením pokulhává. Nevytýkám toho snad jako nápadné chyby nebo momentu rušícího příkře a často, než myslím, že bude k prospěchu celku a přispěje k náležitému sladění obou základních zákonů formy a barvy v jeho díle, věnuje-li (to nejvíce v portrétech) svědomitou pozornost svému objektu a vystižení charakteristických jeho rysů. Leptati naučil se Šimon tak, že vystavené práce staví jej do prvé řady českých akvafortistů. Byť nezapíraly tu i tam známých vzorů, jsou mnohé listy jeho důkazem výborné vyspělosti a svědčí zřejmě, jak dovedl malíř hebkých nálad užíti této techniky — to zvláště barevného leptu — k výraznému zachycení dojmů barevných.

Leden 1906. *K. D. Mráz.*

R. E. Jamot: Žloutne listí. Drobné příhody ze života. (F. Šimáček v Praze, 160 str., 2 K). Na poslední stránce své knihy praví spisovatel, že příhody vypravované vesměs sám zažil a že jest tudíž spis kusem memoirů spisovatelových. Skutečně barvitou mají pestrost a intimní kouzlo vzpomínek! V prvé třídě gymnasijní onemocní autor tyfem a jest vezen na kočáře domů za krásného dubnového odpoledne. V levo i v pravo od cesty na polích lid v plném slunečném svitu pracují a sejí a nad nimi v průhledném vzduchu vyzpěvují skřivani svůj pozdrav jara. Po 40 letech spisovatel dostal se náhodou v táž místa a v přírodě vypadalo to zrovna tak jako za tehdejšího času. V čistém průhledném vzduchu jásají skřivani, rozsévači sejí, jiní orali, jiní vláčeli. Obraz z mládí vybavuje se tak živě ze vzpomínek, že není pochyby o jeho tehdejší

zřetelnosti, která i horečnaté obluzení duševní zastínila. Mezi těmito dvěma, skoro na vlas stejnými obrazy, dojmy a náladami jara, jednou v mládí, na pokraji hrobu, po druhé již na druhém svahu života, autor málo kdy viděl oslněnou, zelenající se jarní přírodu s rozsévači po polích s jásajícími skřivany ve vzduchu: škola a povolání věznily a vězní jej v městských zdech jako tak mnoho jiných. Až jednoho dne přetrhne se nit života a přijdeme z tohoto světa na věky pryč. Ale po jaře i na dále zelenati se bude tráva a skřivan zase bude jásati v modrém vzduchu a všecko se bude dále díti tak . . Takový je vstup k těm listům vzpomínek. Skoro symbolický. Klidné a nerozcitlivělé je vypravování, ale takový je základní akord knihy: prošed výhní života, očistěn od četných pobloužení ducha a srdce, oddaně a klidně rozevírá člověk náruč, aby k sobě přivinul život, život, jenž uplynul zůstaviv něco vzpomínek, něco životní moudrosti, něco duševní rovnováhy, několik jasných skvrn na temném jícnu minulosti. Zdálo by se, že nás život šidí, slyšíme-li historku dámy a podobnou historku studentovu, jimž v mládí nouze odpírala laciný požitek, a v pokročilém věku, když jim bylo snadno si požitek opatřiti, odňal jim život zase schopnost k němu. Ale přece jen najdete »v každém období životním nějakou útěchu« a snad i někdy zarazíte se myšlenkou, že vše to odpírání si a strádání má jistý hlubší smysl a jakési plánovité určení. Hle, paní ovdovělá, po 20 let nemocí upoutaná na lůžko, žije jen vzpomínkám a několika květinám na okně, resignovaně a klidně; autor přichází občas k ní, usedá »mlčky u jejího lůžka a ona zpravidla našla příležitost, jak by se k tomuto thematu dostala«. Hle, i to postačí k životu! Přičleňte k tomu jestě posledních 5 řádek na konci knížky: »Jaké štěstí, že lučebné součástky tělo naše tvořící nejsou nadány pamětí a tudíž vzpomínkou na bývalé fase svého bytí. Kdyby paměť taková existovala, byla by naše koule pozemská hotovým peklem.« A takto od toho lůžka nemocné, proseděli-li jsme tam s vroucím, ale mučeným srdcem, dovedete se již v životě podívati s úsměvem na lecos, co jiným je tragické. — Na jevišti autorově pestří se postavy roztodivné: lidé živící se podvody, dívka, jež onemocní touhou, aby mohla v bílých šatech na jevišti statovati jako víla, člověk, jenž přichází k lékaři, neví, co mu schází a rád by se to dozvěděl; »Tolstojovci«, jež o pokroku mravním jen mluví a při tom lenoší; lidé zastírající své vady různými výmluvami jako ten, kdož na otázku lékařovu, pije-li, praví: »No piju, ale při našem povolání pije každý, musí pít. — A kde jste zaměstnán? — Při pražském magistrátu« — anebo divný rozpor života, projevivší se upřímným povzdechem hrobníka na Budči, jenž na otázku, jak se mu vede, praví: »Hm, vede. — To si snadno posoudějí. Máme srpen, a já měl od nového roku teprve dva pohřby . .« Literární vzpomínky na Pravdu, Šmilovského a jeho Kleofáše, jímž byl klatovský krupař, horlivý sběratel knih, zbraní, podkov, přírodnin a všeho; na zaniklého v nouzi a bídě spisovatele, na náš rozvoj národní, vzpomínky a typy z Alžíru, Londýna a j. jsou bohatou náplní obsahu knihy, již čtete s tou rozkoší, s jakou posloucháte někoho, jemuž

důvěřujete a kdo, ať mluví o čemkoliv, vždy vám dovede odhaliti stránky a vlastnosti věcí nové a významné. *P.*

Divadlo. Ibsenova Paní od moře (poprvé v Nár. div. 19. pros. 1905) a Chamberlainova Antonie (poprvé na Smíchově v cyklu kruhu čes. spisovatelův. 10. ledna 1906) vypravují nám o manželství, do něhož vešla žena se srdcem uzavřeným jako v neodbytnou povinnost a v němž srdce její otevřelo se lásce k muži, teprve když jí dal svobodu. Ibsenův obraz jest barvitější a tajemnější, Chamberlainův pathetičtější a principielnější. Antonii dlouho nosíme v srdci, dlouhé s ní rozpřádáme hovory, prudké vedeme spory a klekáme před ní s žíravou touhou v srdci, kdyžtě na Ellidu vzpomeneme jen někdy, zřídka, se srdcem vlažným a mlčícím. Antonie jest jako prudký a bezprostřední život na volném slunci, Elllida jako duchaplná hra při umělém osvětlení.

Ellida vysoko od světa žije samotářsky s otcem na majáku, málo ví o lidech a jejich zájmech. Až jednou zakotví poblíž porouchaná cizí loď. Ellida pozná kormidelníka, tajemnou sílu ztělesněnou v nezkrotném lodníku širého, volného moře. Její duše, vychovaná v touhách a snění nad mořem, uzavřeným fjordy, skloní se před duší tohoto plavce nekonečného oceánu jako před svým neobmezeným pánem. Oba zasnoubí se potají. Kormidelník zavražděv kapitána prchá, ale oznámil Ellidě, že pro ni přijde, aby naň čekala. Časy letí. Ellida stále na majáku opuštěna. Uchází se o ni vdovec dr. Wangel. Přes to, že v srdci dívčině je závazek lásky k plavci, vezme si Wangla. Ale pak přichází pomsta a trest. Dlouhým duševním utrpením jest Wanglovi, Ellidě i dětem z prvého manželství projít očistným ohněm. Konečně námořník přihlásí se o Ellidu a ta zcela podléhajíc jeho moci žádá na Wanglovi svobodu. V rozhodné chvíli jí Wangl svobodu dává: nyní její duše volná zvolí Wangla. — V zmenšení, skoro karikaturním, podobný děj vnějšně odehrává se mezi Bolettou, Wanglovou dcerou z prvého manželství, Lyngstrandem, jemuž slíbila své vzpomínky, a obstarožným učitelem Arnholmem, jejž Boletta chce si vzíti, aby mohla s ním jezditi dalekými krajinami a poznati cizí světy. Jsme však klidni: Lyngstrand nemá a nikdy nebude míti té moci nad Bolettou, jakou měl námořník nad Ellidou. Vezme-li si Boletta Arnholma, snad toto manželství pochodí dobře i přes to, že uzavřeno bylo obchodnicky. Neboť Arnholm miluje Bolettu a srdce její není začarováno cizí mocí, aby nemohlo se lásce Arnholmově rozevříti jako květina slunci.

Příbuzná je trojaktová hra H. St. Chamberlaina: Antonie čili povinnost. Chamberlain jest učenec toho druhu jako byl Renan, Sabatier, Nietzsche, Buckle, jichž mocný intelekt jest jen nástrojem jejich suverenní osobnosti, mohutného organismu citu a fantasie a rozumu (nikoliv pouhým sáčkem suchých pilin). Každá kniha, každý řádek těchto geniů jest nejvnitřnějším jejich vyznáním, jest činem. Není divu, že kočovní krasoduchové stávají se směšni, obletují-li svým dotěrným bzukotem tyto vznešené hlavy. Mimo odborné spisy z fysiologie vydal Chamberlaine encyklopedická díla: Richard Wagner (528 str. lexik. 8 M.; jest i v dražší

úpravě), Grundlagen des XIX. Jahrdts. (1157 str., 18 M.), Heinrich von Stein u. seine Weltanschauung (125 str. M 150), a nyní právě veliký spis: Immanuel Kant, úvod do filosofie Kantovy velikolepým sloupořadím v ě d. Malý spisek: Die Arische Weltanschauung vyšel ve sbírce »Cultur«, a před 2 roky Worte Christi (288 str. M 450) a j. Mimo to napsal posud Ch. tři dramata: Der Weinbauer, Antonie oder die Pflicht a Der Tod der Antigone.

Paní Delarochová s dcerou Antonií a synem Jindřichem, poručíkem pěchoty, žije již také jen jako mezi nebem a zemí nad zející propastí materielní zkázy. Ale šťastně jest zachráněna z neodvratného úpadku a hrozící bídy důvtipem a obětovností svého advokáta A. Möllera. Když ten požádá pak za ruku Antonie, dá mu ji Antonie z vděčnosti, jako povinnost, přes to že od dětství miluje se s Konrádem z Aechtu, mladým učencem a že ten současně jako Möller o ni prosí. Avšak provdána praví k sobě Antonie, že povinnost může žádati vše vnější, v nitru však nemůže dokázati ani toho nejmenšího; a teprve pak pozná hloubku své lásky ke Konrádovi. Moellerovi neujde, co děje se v srdci jeho ženy. Miluje ji však. Čeká a šťastnými spekulacemi hromadí veliké jmění. Když naskytne se příležitost, svým vlivem vymůže, aby Konrád byl povolán na cizí universitu. To však má na Antonii účinek právě zcela opačný než tušil. Tím mocněji vyšlehne její láska ke Konradovi. V posledním jednání umírá Moeller; ví, že Antonie nikdy nebude jeho. V těchto posledních okamžicích života setkají se Konrad s Antonií. Nový život otevírá se před nimi . . . Antonie však teprve nyní prohlédá, že svoji povinnost k Moellerovi konala jen z polovice. Moellera i Konráda zničila i sebe také — i odmítá Konráda ve chvíli, když Moellerova smrt davši jí volnost, dává poznati její duši hloubku lásky Moellerovy.

Bylo by směšno rozsuzovati, kdo je více v těchto hrách. Ibsen či Chamberlain. Antonie j e s t dílo umělecké, a ne pouze duchaplný pokus geniálního muže. Hra jest ovšem skladby jednodušší a průhlednější než u Ibsena, jest také všude soustředěna k jediné osobě, za to však dialektika zmítané duše hrdinky odhaluje nám tajemství, nad nimiž stojíme bez dechu. Co velikosti, velebnosti a krásy leží v lidském srdci, jaký božský plamen jest duch lidský, rozdmychán-li vanem Ducha Nejvyššího, to se dozvídáme z úst Antonie.

V obou hrách jest množství osob vedlejších, trefně charakterisovaných. Ani v tom, ani v invenci děje a scén nestojí Chamberlain daleko za Ibsenem. Sehrány byly obě velmi dobře; úlohy Ellidy a Antonie byly v rukou osvědčených umělkyň. Paní M. Táborská má vedle svého krásného hlasu i sílu a temperament mládí, schopného dalšího vývoje.

Ve zdejším německém divadle hráli dne 1., 2., 6. a 7. ledna R. W a g n e r a R i n g d e s N i b e l u n g e n. Že Wagner jest dnes nejslavnější ze všech duchů německých, ani Goethe nevyjímaje, lze poznati již ze vnějších projevů účastenství a enthusiasmu zástupů. Skutečně jest tím, o němž Altenberg dí, že »naše srdce a všechny naše city vyslovil hudbou.« Bývá to vždy, nehledě na výpravu

jevišti a provedení, posvátným hodem srdcí slyšeti tento veliký cyklus, tento hudebně vyjádřený esthetický světový názor. Proto lidé milují dnes tolik Wagnera, že on tak nedostižně vyjadřuje tóny, co poeticky každý z nás cítí. Jak pravil Gobineau: »Ne nějaké jen thema, jemuž lze dáti melodii připouštějící obecný a libovolný smysl, ale smysl a forma v jednotě!« — Divadlo o Wagnerových večerech do posledního místa obsazené, jest projevem touhy, jest žízní současné doby po životě heroickém. A to bývá mi vždy jakýmsi zaslíbením budoucnosti, neboť heroismu jest především dnes třeba lidstvu. — Loge zpíval v Rýnském zlatě pohostinu p. Otto Briesemeister, Walküru o posledním večeru Lili Lehmanová. *P.*

Premiera Rozkošného romantické opery »Černé jezero« na slova Kádnerova byla v Nár. div. 6. t. m. Libreto zpracováno dle Heydukova »Dědova odkazu«, nikterak šťastně, ani ne poeticky. Dokonce vkonponován i veliký balet, jakýs pendant k alegorickému baletu v »Popelce.« Rozkošný měl dosud se svou dramatickou činností jen střídavé štěstí. Prvé jeho romantické opery» Pytláci« a »Alchymista« nebyly vůbec provedeny, další (Mikuláš, Záviš z Falkenštejna, Krakonoš, Stoja a Satanella) neceněny vysoko. Jedině »Svatojanské proudy« a »Popelka« založily popularitu stařičkého skladatele, dnes již 73letého. Rozkošný byl od jakživa eklektikem, ač s vytříbeným smyslem, a jest jím i v této poslední práci. I čistě technické stránce lze lecos vytýkati, na př. vedení hlasů (pro pěvce píše velice nesnadně, pohybuje se stále v polohách nepřirozeně vysokých). Výprava věnována opeře nádherná, u dirigentského pultu poprvé měl příležitost se osvědčiti p. Jílek a z účinkujících uvésti jest výborné obsazení Květavy a Blaženy sl. Bobkovou a pí. Maturovou. Aranžování pompesního baletu není ničím pozoruhodným.

Nové knihy. Der Finnländische Landtag 1904—1905. (Duncker & Humbolt, Lipsko. Str. 50.) Malý spisek, vyšel současně ve švédské, finské, francouzské, ruské a německé řeči. Zaznamenává postup, jakým se finský sněm domáhal politické samostatnosti. Obsahuje znění trůnní řeči, petici finských stavů z r. 1904 o zavedení zákonného řádu v zemi, další petice o ruském četnictvu ve Finsku, o školství a tisku, novou adresu stavů k carovi a činnost sněmu za uvedené období. Vidíme, že bylo nadarmo, dovolával-li se finský sněm ve svých peticích historického svého práva a konstituce, kterou národu zajistil r. 1809 Alexandr I. Politické úspěchy, kterých se přece Finsko v poslední době dočkalo, nejsou ovocem těchto papírových protestů, nýbrž výsledkem všeobecného převratu a zdravého větru, který v poslední době pročistil Rusko a porazil tolik absolutistických řádů, jež stály na shnilých základech.

Isambert Gaston, docteur en droit, advocat: Les idées socialistes en France de 1815 à 1848. (Felix Alcan, Paris). Podrobná studie o francouzských filosofických, politických a národohospodářských myslitelích první poloviny 19. století. Autor hledá souvislost mezi těmito proudy a nynějšími snahami o sdružování ve společenstvech.

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 2. ÚNORA 1906. ČÍSLO 9.

ROZHLEDY

Politika do tmy.

Znáte na světě něco lehčího než dělat politiku? Hleďte! Politika je něco tak formálního, že ať dopadne jak dopadne, vždy to k něčemu vypadá a vždy to má nějaké jméno. Když nebylo dosaženo, oč strana nebo národ usilovali a neví se, jak s místa, svolá se schůze, mluví a horuje se pro to, co by mělo být a nazve se to velkolepou manifestací. Nikdo se nedozvěděl a nikdo také neví, jak domoci se toho, co by mělo být, ale to nevadí! Byla manifestace a lidem stačí tato pouhá forma bez obsahu, tato slupka bez jádra. Když vláda neví, jak vyhovět různým protilehlým a navzájem se potírajícím heslům a zájmům, navrženou volební opravou vzbuzeným, pozve dra Pacáka a dra Derschattu, aby stali se ministry a zabezpečili jí hlasy svých stran. Jaký smysl a cíl má míti přijetí úřadu ministerského pro toho neb onoho, to vláda neví. Snad, myslí si, na něčem se oba kandidáti se svými stranami dohodnou, ať už na čemkoli. Ovšem, že takto nemůže k ničemu dojíti, ale těm zcela formálním poradám a schůzkám v ministerských úřadech, na kterých se má něco stvořit z ničeho, říká se sparlamentarisování cislajt. ministerstva. Nedošlo sice k tomu. Ale to nevadí. Možno začít vyjednávati každou chvíli. Zatím to jde nebo stojí všecko i tak bez sparlamentarisování a nic se ani nezmění sparlamentarisováním. Neboť obsahu. závazných zásad a idejí není, jde jen o formu. Když zahraničný úřad rakouský, holedbající se jakýmsi posláním a úlohou protektora na Balkáně, propase, že dva svobodné státy, Srbsko a Bulharsko, uzavřely spolu celní spolek, a pak jednoho dne jest překvapen objevem toho, vyzvedne čistě formální stránku věci za hlavní a rušíc sjednanou smlouvu mezi Srbskem a Rak.-Uherskem, mocí přerve vyvíjení se tržebních styků na obou stranách, znemožní, aby lidé tu i tam, ač by rádi, splnili přejaté závazky a mnoho lidí uvede v nesnáze a škodu. A tomu, že mimo nadání vrženo bylo mnoho lidí na obou stranách ve škodu, říká se celní válka. Vláda jest ozářena světlem hrdinství a říznosti a — forma je zase zachráněna. Není snadno dělat politiku?

»Celní konflikt« se Srbskem zvířil obecnou zvědavost. Dokonce skládají se v konflikt naděje, jako by tím ubohému zemědělství našemu kynulo bůh ví jaké štěstí. Ty celní šraňky byly však již několikrát uzavřeny a jak mnoho nám to pomohlo? Podívejme se však na věc trochu z blízka.

Srbsko zaujímá 48.803 km.² (Čechy 51.948).* Jeho bohatstvím

* Pro stručnou informaci poslouží O. Hübnerovy Geograf. statist. tabulky všech zemí, vydávané prof. dr. Fr. Juraschkem (na rok 1905 vyd. 54. H. Keller ve Frankfurtě n. M., 102 str., váz. M. 1·50).

je zemědělství a dobytkářství, ač v obou odvětvích stojí teprve na prahu rozvoje. Následky staleté poroby jsou posud velmi citelny, udržujíce hospodaření na stupni primitivním. Sotva pětina plochy jest zdělána na pole (972.450·31 ha), asi osminu zabírají luka (652.269·69 ha), skoro třetinu země pokrývá posud les (1,500.000 ha), značná část leží zcela ladem (úhory 33.771·46 ha, močály a pastviště 207.583·22 ha). Vláda snaží se o zvelebení zemědělství i obchodu všemi prostředky moderními; ovšem ducha a zvyky obyvatelstva rázem předělati nemůže. Ročně přibývá 8·10 proc. plochy osívané kukuřicí, ječmenem a žitem, kdežto plochy osívané pšenicí a ovsem ubývá. Nejvíce pěstuje se kukuřice: skoro na polovici obdělávané půdy. Lid požívá kukuřičného chleba a vykrmuje kukuřicí vepře; ostatek (podle statistiky z r. 1903)* vyváží do Rakouska, asi za 350.000 dinarů (dinar rovná se skoro koruně = 0·95 K). Pšenice jest výborné jakosti a vyváží se jí za 4·5 mil. d. do Uher; žita se vyveze do Rak.-Uher. jen za 105.000 d.; ječmen, jemuž se v poslední době věnuje zvláštní péče, aby se hodil i na vývoz pro pivovarství, vyváží se výhradně do Rak.-Uh. za 1 mil. d., ovsa asi za 0·5 mil. d. Mimo to dováží se sem tabáku za 1 mil. d. a ovoce také za 1 mil. d. — Hlavní vývoz do Rak.-Uher. jest nad to: hověz. dobytka, volů za 12·8 mil. d., krav za 4·5 mil. d., krmených prasat za 15 mil. d., drůbeže živé za 1·5 mil. d., zabité za 1 mil d., masa a slaniny za 1 mil. d., vajec za 0·5 mil. d. Přes to, že mnoho z toho, co vyveze se do Uher, zasílá se odtamtud dále, jest zemědělské Srbsko odkázáno vývozem svým na Rak.-Uher. Neboť ze všeho vývozu, kol 60 mil. d., do pěti hlavních států vývozných, jde za 51·3 mil. do Rak.-Uher., za 3 mil. do Německa, 2 mil. do Turecka, 1·2 do Rumunska a 0·8 do Bulharska (sklo a zeminy, tuky a oleje a tkanivo). Třeba však doložiti, že vývoz do Německa jest o mnoho větší, ježto lodní náklady obilí jdou z Uher dále po Dunaji do již. Německa. Jsou to především pšenice a kukuřice, pak oves, ječmen, švestky, zabitá drůbež a vejce, jež jdou zpříma do Pasova. Proto byl r. 1900 zařízen v Mnichově srbský generál. konsulát pro přímé obchodní spojení Srbska s Bavory a téhož roku 1. května zaveden přímý tarif, jímž Německo povolilo Srbsku pro jeho vývoz tytéž výhody, které poskytnuty Rusku Za to Srbsko pro nejhlavnější předměty vývozu (pivo, železo, ocel, stroje, olovo, papír) poskytlo Německu tytéž sazby, jaké mělo posud Rak.-Uhersko. Účelům vývozním slouží mimo jiné banky především Bělehradská vývozní banka s akciovým kapitálem (do konce roku 1903) 1·84 mil. d. a s filiálkami v Pešti, Vídni a Berlíně a 5 fil. domácími.

Závislost Srbska na Rak.-Uher. není malá, jak z toho, co bylo řečeno, vychází. Zavříti vývozu srbskému hranice znamená zastaviti činnost, výdělek a zdroj výdělku a živobytí v přemnoha obchodech a živnostech.

Avšak zbraň, jíž položí zahraniční náš úřad na hranici srbskou, jest dvojsečná. Neboť prodalo-li Srbsko r. 1903 do Rak.-Uher. za

* Citováno z díla: Serbien unter König Peter I. VII. Jahrg. des Jahrbuches des Deutsch.-Oesterr. Orientklubs „Der Orient". 1905/6.

51·3 mil dinarů, koupilo odtud zboží za 35·3 mil. d. (z Německa za 7 mil., z Anglie za 5, z Francie za 2·7, z Turecka za 1·8 m. dinarů). Jsou to hlavně vlna a srst za 2·2 mil., výrobky ze dřeva, vozidla 3·8 mil., zeminy, sklo 1·5, kovy 5, kože 2·9, kolon. a již. zboží 2·6, lučebniny, barvy 3·5, tuky a oleje 1·2, nástroje, zbraně 1·3, bavlna, tkanivo 4·6, šaty, střiž. zboží 2·7 mil. d. a j. Těmto výrobkům ztíží zase Srbsko přístup do země.

Hospodářská politika má míti jeden cíl: aby země byla co nejméně závislá na zemích jiných, aby obyvatelstvo opatřila potřebnými plodinami i výrobky průmyslovými. Rak.-Uher. je velice závislo na Srbsku, potřebujíc jeho obilí a masa. Navzájem je Srbsko závislo na něm, ale závislost ta jest lehčí. Vláda rakousko-uher. zarazila dovoz srbského masa, skotu, bravu a drůbeže z trestu, že Srbsko uzavřelo s Bulharskem celní spolek. Jaké budou následky?

Obilí je ze Srbska už většinou vyvezeno, a mlýny uherské jsou na 2 měsíce zásobeny. Dobytek rohatý vyváží se od července do prosince, i nebude ani tu újmy. Obchod obilím i obchod dobytkem jest v rukou peštských komisionářů, jimž teprve nedávno nastala konkurence domácími vývozními firmami (Paligoricovou v Kragujevci a Baruchovou v Bělehradě). Citelně postiženi budou obchodníci vepřovým dobytkem. R. 1903 vyvezlo se ho (i masa) za 15 mil. d. Vepři porážejí se v Bělehradě, Niši, Ramě a j. a sice na účet nejen domácích, ale i zahraničných firem. Zboží jde do Vídně, Pešti, Prahy, Brna, Št. Hradce, Kolína n. R. a j.

Co naproti tomu vyváží se odtud do Srbska? Připomenouti jest, že konkurence německá jest účinná i trvalá a že její odbyt roste v těchto druzích: semena; dřevěné, truhlář. a soustružnické práce; porcelán, sklo, kůže, cukr, mýdlo, oleje min., stroje, nástroje, zboží bavlněné, tkaniva, šaty a střiž. zboží. Tabulové sklo, jež bylo výhradně dováženo od nás, přichází již i z Německa a jest o 8—10 proc. lacinější. Železo kupuje se z Rak.-Uher., ale i z Německa. Štýrské lopaty, rýče, motyky jsou vytlačovány německými. Ocel přichází ze Štýrska a Krajiny, zámky z Westfálska. Kujné železo dodávají jihouher. továrny. Plechové emailové nádobí, původně jen z Čech a Moravy, dodává nyní i Německo. Kůže mimo Rak.-Uh. dodává i Německo, Francie, Anglie, Italie. Stroje Uhry, Německo, Belgie, Francie, zvl. k elektric. osvětlov.; stroje hospodářské Rak.-Uher. Hudební nástroje hlavně Čechy, plechové výhradně, piana firmy německé a vídeňské. Obrazy svatých Rychnov. Vlněnou přízi dodávají nyní výhradně Němci, zcela vytlačivše rakouskou. Látky na oděv: lepší druhy Francie, prostřední Rakousko. Látky na kalhoty dodává i Německo, vytlačujíc stále více Rak. Také látky na žen. oděv; lepší druhy jen Francie. V zboží bavlněném čelí ještě Rakousko Německu i Anglii. Barchety dodává teď Německo; podšívkový b. modrý dodávají továrny svitavské a prostějovské. Plátno dodávají skoro výhradně Čechy; Německo nabízí plátno stejné jakosti až o 15 proc. lacinější, ale bez úspěchu. Nebudu podrobněji uváděti další druhy zboží. Jest viděti, že konkurence německá jest skoro ve všech odvětvích a že je na postupu. Zboží německé je lacinější, lépe hoví vkusu a potřebám obyva-

telstva a je opatřeno čilejším spojením (cestujícími, zástupci). Rak. Uhersko dodává ještě: krajky, kravaty, lahve na pivo (Čechy, i chmel), tabul. sklo a porcelán (Čechy), papír, skoro všechen, 1·5 mil. kg., novinový a slaměný papír, hl. Čechy (Josefodol. Plzeň a j.); inkoust Leonhardi v Podmoklí, Müller v Pešti (tužky Norimberk, péra Anglie). Ze 460 vagonů cukru ročně dodávaných jest 400 z českých a morav. cukrovarů, hlavně z lipnicko-břeclavského, jenž polovici spotřeby opatřuje. Obilí a mouka jde i odtud do Srbska; je-li špatná žeň, přiváží Srbsko kukuřici i pšenici. Mýdlo, svíčky, drogy a lučebniny (z Čech) dříví, nábytek dodává posud Rak.-Uher.

Osamostatniti hospodářsky zemi mělo by býti snahou a cílem vlád. Zatím žijeme v době nejúsilovnějšího opaku. Jen za trest a odvetu a na poškození uzavírají se hranice států proti sobě, aby z nenadání zase byly otevřeny. Následky roztržky se Srbskem budou: ztráta trhu a zdražení potravin, masa, především vepřového. Jakýsi zisk bude míti z toho zemědělství, ale jistě nepatrný. Poznali jsme loni a předloni, že jest u nás nedostatek i dobytka i prasat. Hlavní jádro naše, průměrný český sedlák, bude tak jako lidé v městě dráže kupovati sádlo i maso. Profit budou míti komisionáři a velkododavatelé. Stát má usilovati, aby ceny obilní byly ustálené, průměrné výše a poznenáhlu stoupaly a vší mocí má brániti tomu, aby náhle, jako zavřením hranic, nebyly uměle vyháněny do výše, neboť tím utrpí nejen městské obyvatelstvo a dělnictvo, ale nejvíce právě r o l n i c t v o, jak všecky dosavadní zkušenosti potvrzují. Naši čtenáři mohou nyní sami pozorovati, co se bude díti a jaké následky se dostaví.

Koncem ledna sešla se zase říš. rada ve Vídni. Situace politická je čarokrásná! Neboť: parlamentarisování cislajtánského kabinetu se nepovedlo; máme celní válku se Srbskem; s koalicí uherskou vyrovnání se dosud nestalo; za několik neděl mají nabýti platnosti obchodní smlouvy s Německem a Italií a uherský parlament osnovy příslušného zákona dosud ani neprojednal; není dosud nijaké obchodní smlouvy s Bulharskem; napjatost mezi Rakouskem a Italií stoupá a zmatky v Uhrách se šíří. Skutečně, není asi třeba mnoho moudrosti k tomu, čemu se říká vládnouti!

Na staré půdě náboženských sporů.

Prof. K. Juda v Prostějově napsal úvod ke katalogu děl výstavy malíře F. Kupky, která loni prošla některými městy v Čechách a nyní pusobí v Prostějově na Moravě. K cyklu »Náboženství«, jenž vyšel původně v »L' assiette au beurre«, napsal, podepsav úvod Kara ben Jehuda, že náboženství lidské není nic jiného, než řemeslo, než obchod.* Když nastal rozruch, vyložil p. Juda (v Po-

* Odstavec ten zní takto: „Všimněme si na příklad Kupkova cyklu „Náboženství". To není satira, není sesměšňování. Toť holá pouhopouhá pravda. Ať se jevilo v té či oné formě: ať v Jehovovi jako mstiteli a ukrutníku, ať v Allahovi jako pijáku krve křesťanské, ať v Kristu, z něhož Vatikán učinil zpovědníka mučených.. nikdy nebylo a není náboženství lidské nic jiného než řemeslo, než obchod. Nikdy nešlo za ideály bož-

zoru č. 15.), že slovem lidské vymezil pojem toho, co náboženstvím míní,* že totiž nemíní náboženství absolutně božské a zjevené, nýbrž světské. Pravilo se na to, že to je už jen křidování a vytáčení, pochopitelné jinak rozčilením, ve kterém prof. Juda rozvířenou aferou se ocitl. Proti Judově výkladu náboženství ozval se zaslánem v místním listě, Hanáckém Kraji, farář prostějovský K. Dostál-Lutinov a žádal za satisfakci »pro veřejnost nábožensky cítící«. Zasláno adresoval prof. Judovi (ne ben Jehudovi). Brněnský Hlas jednal o věci v úvodníku a notických, rovněž olomoucký Našinec. Dne 12. ledna podal posl. dr. Hruban a soudr. na sněmě morav. interpelaci na místodržitele, jakožto předsedu zem. školní rady,** a nadřízený řiditel prof. Judy učinil oznámení zem. škol. radě. Naproti tomu v Praze u Helmů pořádána schůze moravských studentů ve středu 24. ledna, na níž mluvil prof. Masaryk proti »c. k. klerikalismu«*** a učitelé středních škol na Moravě vydali protest (podepsaný však jen mladšími učiteli) proti tendenci, »aby učitel středoškolský byl obmezen ve volnosti projeviti veřejně své mínění.. »Je-li interpretace cyklu »Náboženství« od F. Kupky kolegou Judou podaná správná, o to může býti spor, ten však musí býti řešen jinak, než denunciací. Ale o to nemůže býti mezi lidmi nestrannými sporu, že jmenovaný profesor měl a má jako každý jiný státní občan právo, osobní názor veřejně tiskem projeviti . .« — Koncem měsíce ještě bylo oznamováno, že brněnští profesoři připravují společný protest a brněnský spolek pokrokový že už protestoval. Mimo to jest ještě doložiti, že interpelaci dra Hrubana na morav. sněmě podepsali i 3 poslanci lidové strany, Heimrich, J. Přikryl a Vychodil, a že v lid. straně byla proto domácí mrzutost,

skými, nýbrž za světským úspěchem. My lidé inteligentní všichni to víme, průměrný kvintán na střední škole již věci tyto překonal v sobě, ale my to tajíme".

* „Mluvím o náboženství lidském — ten přívlastek přece také něco platí! A platí víc než substantivum; neboť teprve jím je substantivum přesně kvalifikováno! Jím je vyloučeno všecko, co se i jen dotýká náboženství třeba absolutního, náboženství třeba božského a chtí-li páni theologové, třeba zjeveného. A božské náboženství by mělo jíti za ideálem arci božským; ale lidské náboženství (dle Kupky, dle mne a tisíce jiných lidí) to jest náboženství takové, jak si je lidé upravili a upravují, jak si je zkazili a kazí, půjde vždy za úspěchem světským. Dílo lidské každé sleduje jisté světské cíle. A bylo by marné počínání lidské, aby nesledovalo Proto jsem mohl směle napsati, že nikdy nebylo „náboženství lidské" nic jiného než předmět spekulace."

** Interpelace táže se místodržitele, jak hodlá veřejnosti, těžce v náboženských citech uražené, dáti zadostučinění a co hodlá učiniti, aby podruhé zjevy takové, neblaze na výchovu mládeže působící, na Moravě byly nemožny.

*** Prof. Masaryk: „Každý průměrný kvintán překonal v sobě to, co pod jménem náboženství se jenom předstírá, ví to, ale my profesoři to tajíme.. Vědecké myšlení a katolicism vůbec jsou dva světy, které se vylučují. Jest jenom jedna možnost a odpomoc přetvářce a lži: aby náboženství přišlo co nejdříve ze škol prvě a to ze všech.. Hleďte jen, jak se krčí učitel, má-li mluviti o Husovi, Chelčickém nic víc, než pouhou pravdu.. Katecheti ve škole nejsou učitelové a strážcové náboženství, to jsou státem placení denuncianti.. Juda nemluvil proti náboženství vůbec, mluvil jen proti zvrhlému náboženství.."

jež však neměla zatím přímých následků. Tím načrtnuta historie, jak do konce ledna se sběhla.

Zbývá ještě dodati, že záležitost tato jest jedním článkem v řetěze polemik a potyček, jež z různých, nezřídka protichůdných důvodu vedou směry a strany pokrokářské, realistické a sociálně demokratické s katolicismem. Ježto katolicism v Rakousku, zvláště po konkordátu, jest mocí politickou a to mocí politickou, jež svoji nejvyšší hierarchii slouží vídeňskému centralismu a absolutismu, jsou polemiky s katolicismem a církví římskou zabarveny u nás vždy také politicky. O zbraně při tom nebývá nouze: nepřipravila-li z brusu nové vysoká hierarchie a Vídeň (na př. arcib. olom. Khon. rozdělení diecésí v Čechách) jest jich dosti v současném rozporu myslí a vědy, nehledě ani k historii dávné i nejnovější. Zápasištěm byla v posledním desetiletí skoro pravidelně Morava; tato aféra nejnovější zrodila se také na Moravě.

Prudkost sporů náboženských má z pravidla příčinu v jednom základním bludu. Má se za to, že všichni anebo že každý člověk cítí anebo může cítit nábožensky a že jest schopen cítit nábožensky; že lze náboženství vpraviti empiricky a rozumově a že lze na každém žádati, aby je rozumově a vnějšně vyznával; a že nestane-li se tak, lze jej k tomu přinutiti. Naproti tomu s druhé strany pokládá se proto každý za povolána, o náboženství a proti náboženství mluviti, a to i ten, kdo jinak ví, že člověk nehudební nemá mluviti o hudbě a proti hudbě anebo že člověk stižený daltonismem nemá jiného učiti znát barvy. Poněvadž pak za rozvíjejícího se subjektivismu jest stále horečnější touha odporu proti vnějšímu tlaku, který má a také koná vnější moc, vybíhá na tribunu stále více daltonistu a tuposluchých, aby ze svého vnitřního ochuzení, ze svého citového nerozvití popírali malbu a hudbu. Kdyby tato umění byla ochraňována proti takovým projevům mocí vnější, dělo by se i tu něco podobného, jako se stalo nyní v Prostějově. Jistě bychom četli: »Ať se jevilo v té či oné formě, ať v renaisanci, ať v umění nizozemském, ať v baroku .. nikdy nebylo a není umění lidské nic jiného než řemeslo, než obchod.« A neměl by pravdu ubohý daltonista? Ví on z vnitřní vlastní zkušenosti něco o umění? Ví pouze, že malíři si dali a jsou vždy ochotni si dáti platiti veliké sumy za své obrazy. Snad i zná v kulturním světě dnešním malíře a kreslíře, jež si dávají platiti zlatem za koketní a svůdné nudity, jež zdají se hravým nárysem tužkou a jsou tak vydatným zdrojem materielního blahobytu? Avšak, proč přes to nikdo se neopováží napsati, že umění není »nic jiného než řemeslo, než obchod?«

Proto má pravdu prohlášení morav. profesorů, žádá-li volnost projeviti svoje mínění veřejně. Neboť volnost projevu jest volností kritiky. A té právě není — ne v boji proti náboženství — ale v úsilí o náboženství, v propagaci náboženského cítění. Kdyby někdo napsal, že umění jest pouze obchod a řemeslo, veliká většina lidí si toho ani nevšimne a půjde svou cestou. Jen některý zvlášť horkokrevný soudruh daltonista by spokojeně zamručel, zvláště cestou kol obrazárny anebo potkav známého malíře. Ti,

jejichž duše znají hovořiti s obrazy a obracejí se po nich jako květ po slunci, politovali by bližního, ochuzeného o tuchy a vjemy kosmické harmonie a krásy, jichž pouhým nástrojem a prostředkem jest malíř a jeho obraz. A snad by někteří z nich i napsali daltonistovi odpověď, že »mluví jako slepý o barvách« a jiní by jej s posměchem provodili domů. Ale dejme tomu, že by cech malířů měl právo stíhati daltonistu pro zlehčování umění a že by stát sám stíhal takové daltonistické projevy. Co bude? Daltonisté se ovšem ozvou, oněch 99% lidstva, původně k projevu daltonistovu zcela lhostejných, postaví se na stranu stíhaného ze soucitu a ze solidarity proti moci, a všeliký projev pro umění a výklad jeho vnitřního poslání bude ukřičen jako nepřímá a přímá podpora brutální moci. A z tohoto vnějšího a vedlejšího motivu bude u oněch 99% umění i v nenávisti. Avšak přes to umění bude a bude se stále rozvíjeti, i když budou proti němu projevy podobné projevu prof. Judy o náboženství. Takové subjektivní pravdy přestanou býti však i pro náboženství provokací, urážkou a nebezpečím, jakmile bude zaručena svoboda projevu. Neboť pak bude je lze klidně a nestranně přijímati, posuzovati a rozpoznávati jako subjektivní pravdy, ale pravdy subjektu jednostranného, chudého, harmonicky nerozvitého. A zapadnou »neškodně« jako zapadne »kacířství« a »provokace«, že $2 \times 3 - 5$ a že Rubens byl mazal a taškář.

Uvažme jen, jak ve společnosti dnešní to s ochranou náboženství dopadá. Brněnská interpelace dra Hrubana žádá ovšem ještě více ochrany, než je jí posud, ale výsledek byl by jen sesílením dnešního stavu. Nemluvme však všeobecně o náboženství a náboženstvích, mluvme o náboženství našem, o křesťanství. Těm, kdož denně zápasí o skývu chleba, kdož nevědí, budou-li míti i zítra z čeho žíti, jest náboženstvím bez ceny: nesytí žaludek. Naopak: ti považují je zpříma za spojence moci, proti níž stojí. Pro ty, jichž všechno denní úsilí obírá se majetkem a jeho rozmnožováním, jest náboženství překonaným stanoviskem. Nicméně zdá se jim vhodným prostředkem udržovati pro sebe lid v poslušnosti a řádu. Inteligenci jest náboženství středověkem a zpátečnictvím, neboť inteligence ta má jistou jednoduchou, ale velmi falešnou představu o pokroku. Jí jest pokrok jako vlak přímou čarou ku předu spějící. Včerejšek jest už projetou stanicí, o kterou netřeba se starati; jen příští stanice a zítřek jest cílem modernosti. Konečně jsou ti, kdož promyslili a prožili svůj věk a svůj život a snad po velikých oklikách dospěli přesvědčení, že evangelické pravdy jsou pravým a jediným základem nápravy a obrození lidstva, že jen ony zarazí zdroje bídy a neštěstí. Avšak přesvědčení své neprojevují činem, »neorganisují se«, »nedemonstrují«, nehlučí. Ne, že není pro ně půdy a sluchu. Celkem má pravdu Tolstoj v listě synovi, otištěném v N. Vremeni; »... žíti svým životem, starati se o vyrovnání starého dluhu vůči Bohu, ke kterémuž dluhu náleží i slitování se nad lidmi, milovati je, sloužiti jim jak možno, ale nestarati se o dumu, konstituci a podobné hlouposti.« Tolstoj vystihl nálady a touhy náboženských duší, jimž konstituce a dumy jsou skutečně »hloupostmi« (třebas však světu současnému jsou nepostrádatelny, jsouce

nutný produkt určitého stadia ve vývoji lidském). V tom jest však i vyslovena nechuť oněch duší o náboženství a zbožnosti bližních veřejně jednati, psáti, řečniti, pro ně se organisovati, spolčovati, pro ně agitovati, demonstrovati a jak vůbec se těm různým taktickým prostředkům říká. Neboť dobře vědí, jak vše to je neplodné a marné, ježto náboženství přichází z nitra, ježto jest vnitřním zjevením, ježto každý tu jest Šavlem, jenž státi se může Pavlem teprve po »zázračném vidění«. Proto většinou, co bylo napsáno pro náboženství a proti náboženství, neplodně zapadlo. Není v naší moci rozdávati tuto nejvyšší inspiraci.

— Aj, proč tedy sám píšeš pro náboženství? K čemu tento článek?

Nepíšu nic takového. Vím nejen, že nelze tu bezprostředně nic činiti, ale vím i, že ti, kdo horují a horovali pro náboženství ostatních, mívali něco za lubem. A rovněž i druhá strana. Nechci více, než připomenouti sporným stranám, že se prou, hádají, křičí a sápají, nevědouce proč. A tak i jen z téhož důvodu uvedu ještě krátký citát. Nikoli ze spisovatele orthodoxně věřícího, ba ani ne z filosofa, ale, ježto prof. Juda mluvil o řemesle a obchodu, nár. hospodáře a sociologa Alb. Schäffla. V I. díle Bau u. Leben, II. vyd. str. 65, praví: ».. zbožnost jest bezprostřední (ne rozumem zjednaný) vztah smyslného k nadsmyslnému, proto také pojímá se ve stejném smyslu jako víra. Víra však není empirické přesvědčení, nýbrž především bohem nadšený cit. Ovšem, že tento cit nemůže v oboru představivosti býti bez základu, bez metafysického, symbolicky jednoduchého světového názoru a proniká i v oblast volní jako láska, věrnost v povolání a touha po ideálním zdokonalení t. j. jako mravnost náboženská. Víra jest vytržení za ideálem ve všech třech sférách lidské mysli. *P.*

Proč se čte u nás stále tolik německy?

Pod heslem »Skoro ostuda« stěžoval si nedávno feuilleton »Hlasu Národa«, že v kavárnách i v domácnostech panují pořád německé obrázkové časopisy, že se v Praze prodá mnohem více Reclamky než Světové; pro českou knihu je prý získán čes. venkov a ty příslovečné české chaty, ale za to velké procento toho kádru »lepších« rodin jest doposud horlivými čtenáři literatury německé. Příčina toho spočívá prý v tom, že německá nakladatelství mají u nás důkladně provedenou dobrovolnou kolportáž, dále že ženy příštích našich »lepších« lidí, vyšlé z německých pensionátů, čtou nejraději německy a konečně hlavní vadou jest nedostatek národní hrdosti, nedostatek smyslu pro praktické provádění hesla »Svůj k svému«. — Dobrá; to vše je dávno známo, ale je třeba dodati k tomu ještě něco: neposlední příčinou, proč se německým překladům dává často přednost před českými, je namnoze chatrná jakost těchto. Máme ovšem dobré, i velmi dobré překlady, a máme také leckterý brak. Co se zběhovanosti jazyka týče, snese sice naše obecenstvo dosti mnoho, ale všechno má své meze česká prosa, jak ji ovládají přední naši spisovatelé, je dnes již tak vytříbena, že takový tlušťský překlad uráží vkus i těch méně jemno-

citných. Když pak se někdo ledabylým překladem několikrát ošidí, jaký div, že odvrací se od českých překladů vůbec. »Svůj k svému« má praktický význam jen při stejné jakosti výrobku; kdo jím chce kryti odbyt méně cenného zboží, nepochodí. Je samozřejmo, že knihy, které se nepěkně čtou, nejdou na odbyt.

Kdo by měl trpělivost podniknouti nevděčnou práci takového »klasobraní«, sebral by hodně plevele; dnes uveďme na doklad zase některé ukázky, sebrané mimochodem při četbě. Především z překladu knihy »Hřích sestry Orsoly« od G. d'Annunzio, tohoto jemného ciseléra slov.

Byly jisté z t u h l é a jasné večery (19). — jakoby se chtěla přesvědčiti, že j i n i k d o n e č í h á. Pak hledala b o d c í l e, okno (27). — límce z jemného plátna, tkané v e d n e (?), veškeré věci m r t v é u p o t ř e b e n í m, nemotorné, poskvrněné vlhkostí (47). — s r d e č n á milost křesťanského blahořečení (48), s r d e č n é vůně vzduchu (90). — Vykonávaly se rychlé stisky (rukou?). v e v ý m l u v á c h (?), vyměňovaly se mezi ní a kuplířem ony obyčejné pohledy (57). — lehala si na příč lože, otřásala se v e v š e c h z p ů s o b e c h nepokoje (60). — Zrcadlo, které tajilo převyšující skříň (? 63). — tloukl Lindoro na dveře u schodů, jenž přišel nahoru (64). — Trpěla únavou, než aby vzpomínala (66). — Ohromné kamenné pilíře . . převládaly, těžce směrem k oltáři (77). — Orsola poblíže naslouchala všecka u p n u t a (78). — Řady z v u č n ý c h topolů stály (91). — Přidejte k tomu jistou drsnou fakturu vět vůbec a máte »autorisovaný« překlad díla vlaského virtuosa a zbožňovatele krásné formy výrazu, jemuž jde lahoda a hladkost výrazu nade vše.

Co zkusí ta ubohá mateřština v rukou překladatelu! »Pozorujíce ji jest nesnadno zbaviti se myšlenky, že —« (C. Flammarion, Na nebi a na zemi, 146). »Rozmlouvajíce takto o důležitých předmětech a očekávajíce Kunegondu, zpozoroval Candide« (Voltaire, Candide 120). V prvém překladu čteme také, že hvězdáři »byli průdce u d e ř e n i světelným výbuchem vybuchnuvším uprostřed skupiny světelných skvrn« (má býti asi »zaražení«, frappés). V překladu Voltairova Candida mluví se o »člověku s n a b a r v e n ý m obličejem« (135), čímž je míněn barevný obličej míšence Caramba, který přece v knize stále vystupuje. Tamtéž: »narozen v M e t z i« (139) — v Metách; »Absolon z a s m e k l se za vlastní vlasy« (159) atd. — Rekordu docílil překladatel »Červené lilie« (A. France) perlami jako: »Šedý den padal sklem nádraží jako zrnka ohromné zástěry«, »na mlatu se míchají zrnka a koule« (zrní a plevy), »ženy v krátkých jupkách« (sukně baletek), »okované dřeváky« (= kopyta), »dostal se do ohně« (= do ministerstva války), »šest měsíců plaval«, »válela myšlenku v hlavě«, »s okem žlutým« (m. mladým, jaune-jeune!) »psáti peřím«, »valili se« (v drožce), »černý humor« atd. Dost už, není-li pravda? — Co tomu říká nyní pan doktor ze svrchu zmíněného feuilletonu, který hovoře s knihkupcem rozhořloval se na netečný národ, že zanedbává české překlady? Je-li ostudou házeti české peníze za nečeskou knihu do klína národa nám nepřátelského, jak se má vyznačiti to, když se dávají

národu do ruky takové překlady, které u čtenářstva méně inteligentního kazí vkus, smysl pro pěknou řeč, čtenářstvo pak jemnocitnější odrážejí od čtení českých překladů i těch dobrých? Velkou spoluvinnicí je i kritika, která registrujíc překlady omezí se pravidelně na nějaký ten rozbor autora a odbývá českou formu díla ledabylou krátkou poznámkou. Proto tak rozbujel u nás překladatelský šlendrián a je na čase, aby kritika věnovala více pozornosti formální stránce při každé nové knize, a aby rázně a bezohledně pranýřovala překladatelské břídilství, které je skutečnou literární ostudou a diskredituje české překlady vůbec. Pokud svěřuji se překlady lidem, kteří originálu dobře nerozumějí, ba ani ve slovníku neumějí hledati a pro ducha své mateřštiny nemají smyslu, dotud se nemůže a nesmí také na obecenstvo žehrati, že dává přednost překladům německým před českými. Konejte poctivě svou povinnost k literatuře a pak teprve budete míti právo hubovati čtenářstvo, nebude-li konati povinnost svoji! *O. S.*

Nový řád školní a vyučovací.

Minist. naříz. ze dne 29. září 1905 č. 13200.

IV. — Rozumí se, že byrokratický náš řád si libuje také v byzantinismu, pravím: v »byzantinismu« a nikoli v loyalitě bezvadné. Předlitavská správa školská vesměs, od posledního kancelisty, který má při okresním hejtmanství kousek referátu o školách, až po ministra vyučování počíná si tak, jakoby škola byla postátněna (posvětštěna) proto, aby byla služkou politice byzantinské. Proto jest nutno, aby školní vysvědčení byla potištěna c í s a ř s k ý m orlem (§ 103.); proto ve služební přísaze zaujímá první místo: »nezlomná věrnost a poslušnost k J. V. Nejjasnějšímu Knížeti Pánu a po Něm z Nejvyššího Jeho kmene a rodu následujícím dědicům«. Jaký to sloh feudální! Jak ponížená mluva! Oč pravdivěji by znělo: »budu ctíti a vážiti si koruny jako nejvyššího státního činitele dle ústavy« a bylo by pověděno totéž, aniž to byl byzantinism. Mluva ponížená svědčí poddaným otrokům v despotickém (byzantinském) zřízení; ale svobodným občanům ve zřízení ústavním svědčí mluva prostá a neurážející občanské sebevědomí. V § 71. jest prohlášeno za pedagogický úkol, aby děti byly nabádány ctíti císaře a Nejvyšší císařský dům. Ten úkol jest dle řádu našeho jako částka zahrnut ve »výchově mravně-náboženské«, kterou jsem rozebral ve statích dřívějších. (§ 71.: »Děti buďte mravně nábožensky vychovávány; škola naváděj je z e j m é n a k bázni boží, k úctě k císaři atd.«). Jelikož však, jak jsem dříve byl vyložil, vskutku ve školách žádné v ý c h o v y mravní není a v y u č o v á n í v mravnosti jest toliko součástkou vyučování náboženského, nemohou děti býti v y c h o v á v á n y v loyalitě, mohou v loyalitě býti jen v y u č o v á n y a to v hodinách, kdy jsou vyučovány v náboženství. Nabádati děti k loyálnosti, jest dle toho úkolem svěřeným vlastně katechetovi * a ne učitelům.

* Katechetům jest svěřen i nadlidský pro ně úkol, aby naváděli děti k n á b o ž e n s k é s n á š e l i v o s t i, neboť to jest také součástkou záhadné romantické a fantastické „výchovy mravně-náboženské".

§ 78. mluví o opatřeních, kterých se týkají pověstné Thunovy výnosy školské z r. 1895. Jelikož § 78. se nezmiňuje o černo-žlutých praporech (což je dost nápadno) sluší dotyčný výnos Thunův vydaný pro Čechy zajisté pokládati za zrušený. Byrokrat si libuje v mlhách, kde se štítí světla. Obojetnými a neurčitými výrazy šermuje, kde se bojí na něco naraziti anebo kde se pokládá povinným něco povědětí, aniž tomu však rozumí. Takovým záhadným rčením jest známá »mravně náboženská výchova« již s dostatek rozebraná. Také jiných příkladů je dosti v našem nařízení. Tak čteme v § 56. o »vlasteneckých svátcích«, o kterých má být ve škole prázdno. Proč není pověděno, kdo jsou ti vlastenečtí svatí a kdy mají své dny? Jest přece známo, že o jistých svatých jsou vysloveny pochybnosti pokud se týče dějinné jejich bytosti. Dále jest povědomo, že každý národ cti i muže o vlast zasloužilé, jako my Husa a Komenského, které církev neuznává. Dny, kdy Hus byl upálen a kdy Komenský se narodil a zemřel, jsou pro nás také vlasteneckými svátky. Ale jen považme, jak by si počínalo ministerstvo, které mluví ve svých nařízeních o »svátcích vlasteneckých«, kdyby některý školský úřad v Čechách v takové dny chtěl povoliti prázdeň! V § 71. čteme o lásce ke »společné vlasti«, v § 18. máme »rodnou vlast«. Co jest vlastí společnou a co rodnou? Patří Uhry ke »společné vlasti«? Patří k ní Halič? Haliče se naše nařízení netýče, tam mohou si o »společné vlasti« ustanoviti něco docela jiného. Kdyby v haličském řádu školském nebylo stanoveno, že děti mají býti nabádány, aby milovaly záhadnou vlast »společnou«, nemohlo by to také našim dětem býti nařízeno vůči Haliči. Nikdo se nevyzná ve zmatku, kterým jest stíženo typické povídání o záhadných vlastech, »širší a užší«. Nikdo, kdo toho rčení užívá, ještě nepověděl jasně a určitě, co tím vyrozumívá. Kterak mají si tedy učitelé nebo správněji katecheti (neboť výchova v lásce k vlasti je také součástkou výchovy mravně náboženské) při tom »nabádání« počínati, když ti sami kdo jim to přikazují, nevědí co a zač?

V. — Pro politický a ethický ráz, kterým se nese naše nařízení, jest příznačné, že pedagogikou ultima ratio jest mu — pomoc soudní. Jestliže totiž všechny výchovné prostředky u některého dítěte selhou (jest to vůbec možno, když máme tak znamenitý nový řád školský a vyučovací o 223 paragrafech?), učitelé ať se dle § 85. uchýlí k poručenskému soudu. Soud ten jest tedy nejvyšší pedagogickou autoritou a stolicí; soud jest nad školou, soud má zmoci, co škola nezmůže a to vše, ačkoliv soudům jest vykázáno jako úkol souditi a nikoli zabývati se pedagogikou a školám naopak vychovávati a ne souditi. Kdyby dle jakési politické moudrosti oba druhy úřadů měly již býti na sebe odkázány, slušelo by dojista lépe a spíše odkázati soudy ke školám než naopak. Ale náš řád pořad ten převrací, jako vůbec dnešní byrokratism státní kde co převrací po stránce ethické. Příčinou toho jest v našem případě, že soudy jsou u nás ještě byrokratičtěji zařízeny než školy. — Pedagogickou záhadou jest také ustanovení (§ 81.), aby učitelé se snažili nabýti důvěry u dítek p ř í s n ý m, a v š a k l a s k a v ý m chováním. Kterak lze býti zároveň přísný a laskavý, kterak lze si p ř í s n o s t í získati

důvěry (sr. výchovu vojenskou!) tomu rozumí jen zkostnatělý byrokrat, který vůbec rozumí všemu, také tomu, čemu jiní nerozumějí.

Ještě nutno několika slovy se zmíniti také o ústavní stránce dotknuté naším nařízením. Na nařízení jest podepsán ministr Hartel, který v době, kdy nařízení bylo uveřejněno, nebyl již ministrem činným. Tudíž měl nynější správce ministerstva pro vyučování nařízení to spolupodepsati, sice jinak nevíme, schvaluje-li je, čili nic. V Předlitavsku jsou ovšem taková nedopatření maličkostmi, vždyť jsme zvykli nedbati ústavních poklesků mnohem horších. Považlivějším zjevem jest centralistický základ, na němž spočívá naše nařízení a centralistické tendence, jimiž jest provanuto. Dle ústavy (prosincové) náleží říši upraviti jen základní pravidla o vyučování na školách obecných, podrobná úprava náleží sněmům. Vlastně tedy měly sněmy zemské stanoviti to, co obsahuje naše nařízení a ministr měl nařizovati teprve po'a o zemských zákonech. Pominul-li ministr sněmy a upravil látku sám o své újmě, porušil ústavu a byl by za to jinde volán, aby se zodpovídal. Sám ministr cítí jak jedná nesprávně, neboť v § 115. jest nucen, stavěti moc nařizovací (součástku to moci výkonné) na roveň zemské moci zákonodárné, což se příčí základnímu pravidlu ústavnímu o moci dělené. Také jest zjevno z celého obsahu nařízení, že centralistická úprava látce nesvědčí. Haliče se nařízení vůbec netýče a ministerstvo je v něm pořád nuceno odkazováti ty které předměty zemským úřadům školským a to jsou vlastně nejlepší předpisy v celém nařízení, kde se tak děje. V Předlitavsku si ovšem takových nepravidelností ústavních nikdo nevšimne, neboť Předlitavsko jest klasickou zemí pro nejrozmanitější ústavní zvláštnosti. Sám autonomistický národ český skorem už docela zvykl pohlížeti na sněm staroslavného království českého jako by to bylo vskutku jen rozšířené okresní zastupitelstvo, jak centralisté tvrdí. Politika česká má tedy důležitější úkoly, než dbáti toho, aby ústavní význam zemí byl šetřen, totiž vymáhati česká slovíčka na kasárnách a p. Není zkrátka smyslu ústavního v Předlitavsku a ti, kdož pokládali za nutné, aby řád školský a vyučovací byl znovu upraven, aby zrovna byli vděčni ministerstvu, že se té věci samo ujalo, neboť na sněmích, jak nyní pusobí, bychom se toho na věky nedočkali.

Rozumí se, že jsou i dobré věci v našem nařízení, jako předpisy o školních zahradách, o hygieně školní a p., ale je jich dosti málo. Celkový soud o díle shrnuji v ten rozum, že nařízení přes všecky své nedostatky (až na přehmaty ústavní) jest neškodné pro přílišnou svou byrokratičnost. Potíže, které tam mají býti překonány, jsou takové, že žádný člověk dnes není s ně, nejméně ministr byrokrat. Největší chybou vlastně jest, že ti, kdo spisovali nový řád školský a vyučovací, se pouštěli do něčeho, co jest nad jejich síly a čeho měli nechati. Dr. *F. Joklík.*

Don Juan.

III. - Jest tedy naším úkolem především vyložiti význam hudebně-erotického a k tomu konci vyznačiti různé stupně, jež jsouce jeden jako druhý bezprostředně erotické, zároveň jsou tím si podobny,

že jsou podstatně hudební. Co bude mi lze o tom říci, děkuji jedině a pouze Mozartovi. Kdyby tedy někdo byl tak zdvořilý a dal za pravdu tomu, co řeknu, přece však vyslovil pochybnost, zda to vše skutečně jest obsaženo v hudbě Mozartově a nevkládám-li to do ní spíše já sám, ujistil bych jej, že v hudbě Mozartově leží nejen to málo, co mohu dokázati, nýbrž nekonečně více. . .

Zdálo by se tvrzením smělým a odvážlivým, že křesťanství poprvé vneslo ve svět rozkoš smyslnou. Avšak i tu platí, že odvážnému štěstí přeje. Pokud smyslným rozumíme to, co by mělo býti potlačováno, vychází na světlo teprve tehdy a bývá tvrzeno teprve projevem, který je zapovídá, který tvrdí něco positivního, opačného. Jako princip, jako moc, jako systém byla rozkoš smyslná rozpoznána teprve křesťanstvím. Správně pochopíme, co tu řečeno, teprve když poznáme, že jest to totéž, co pravý opak, že totiž křesťanství rozkoš smyslnou ze světa vypudilo anebo vypovědělo. Ve světle ducha anebo kladné zásady, již ustanovilo teprve křesťanství nabyvši převahy, jest význam smyslné rozkoše a jest jejím určením, aby byla přemáhána a umrtvována. Ale právě teď v tom okamžiku, kdy má býti vyobcována, objeví se jako účinná zásada, jako moc. Že rozkoš smyslná byla již dávno před křesťanstvím na světě jakožto to, co mělo býti právě křesťanstvím vyobcováno, rozumí se samo sebou, ale také teprve a právě tím, že má býti vyobcováno, přichází na jevo v jiném smyslu.

Rozkoš smyslná byla tedy ve světě již před tím, ale nebyla duchovně rozpoznána. Kterak tu byla tedy? Byla tu jako něco jen duševně rozpoznaného. Takovou byla v pohanství a chceme-li věděti, kdy byla nejdokonaleji vyjádřena, tedy bylo to v Řecku. Je-li však rozkoš smyslná vyjádřena jen duševně, nejeví se jako protiva, jako činitel vylučující, ale jako harmonie a souzvuk. Avšak právě proto, že pokládána byla za cosi harmonického, nebyla určována jako něco zásadního, nýbrž za spoluexistující část celku.

Názor tento bude důležitý, aby objasnil různou podobu, v níž erotické na různých stupních vývoje bylo pojímáno a aby nám razil dráhu poznání, že bezprostředně erotické je podstatou totéž co hudebně erotické. V Řecku byla smyslnost ovládána krásným zjevem člověka, anebo správněji řečeno, nebyla ovládána. Vždyť nebyla nepřítelkyní, již třeba přemahati, nebyla odbojnicí, již třeba podmaňovati: byla volna, aby žila a radovala se s krásnou osobností a při ní. Nebyla tudíž smyslnost pojímána jako princip, naopak duše jako základ krásné osobnosti nebyla myšlena bez smyslnosti. Z toho důvodu nebylo také ničím zásadním to erotické, jež se vyjadřuje smyslně. Láska byla všude jako živel krásné osobnosti a byla přítomna chvilkově. Jako lidem byla moc její známa i bohům. Jako lidé zakoušeli i bohové její šťastná a nešťastná dobrodružství. Ale v žádném tom dobrodružství nebyla láska jako něco zásadního. Kdykoli v tom nebo v onom se hlásívala, byla vždy jako živel vševládnoucí moci lásky a moc ta nebyla vázána na místo žádné, tedy také ne pro řeckou představu anebo v řeckém vědomí.

Lze namítnouti, že řecký Eros byl bohem lásky a že v něm

tedy láska hlásí se jako princip. Avšak nemluvě o tom, že i tu původ lásky není erotický jakožto pouze smyslný, nýbrž duševní, jest se mi zmíniti také ještě o čemsi jiném. Eros byl bohem lásky, ale sám — nebyl zamilován. Pociťovali-li ostatní bohové anebo lidé moc lásky, byl dle jejich ponětí příčinou toho Eros; avšak sám Eros se nezamiloval a přihodilo-li se mu to jednou, bylo to jen výjimkou. Ačkoli byl bohem lásky, měl přece daleko méně dobrodružství než ostatní bohové nebo lidé. Že se vůbec zamiloval, má jen ten význam, že také on jest podroben všeobecné moci lásky, kteráž tak byla jaksi mocí nad ním i mimo něho. Také láska jeho není původu smyslného, ale duševního. Teprve p o z d ě j š i doba uvedla jej v různé vztahy k Psyche, zosobnění to lidské duše, zobrazujíc Psyche jako motýla nebo jako něžnou dívku s motýlíma křídloma. Jest to myšlenka čistě řecká, že se bůh lásky sám nezamiloval, ač všichni ostatní se zamilují jeho přičiněním. Kdybych si představoval boha nebo bohyni touhy, bylo by to čistě řecky myšleno, že by ona sama o touze ničeho nevěděla, ač by všichni, jež sladký bol a neklid touhy poznali, v ní příčinu hledali. Poměr ten mohli bychom nazvati opakem representativního poměru. V takovémto poměru jest síla soustředěna v individuu a jen pokud ostatní mají podíl na jejich projevech životních, mají i podíl na takto soustředěné síle. Mohl bych říci, že poměr onen jest pravým opakem toho, který je základem vtělení, inkarnace, kdež má individuum plnou sílu života, jež pro ostatní jest tu jen potud, pokud ji v něm nazírají. V řeckém vědomí jest tomu pravý opak. Bůh udílí svoji sílu celému světu, ale v něm samém ji není. Proto nevyskytuje se nám v Řecku smyslnost jako princip, a také nejeví se erotické jako princip zakládající se na smyslnosti; vůbec nemůže řecké vědomí vše soustřediti v jediném individuu; nýbrž vyzařuje na všechny ostatní z jednoho bodu, jenž ho sám nemá, takže tento základní bod poznati lze skoro podle toho, že sám nemá, co dává ostatním.

Jest to tedy křesťanství, jímž smyslnost právě tak jako smyslné erotické bylo projeveno jako princip; také teprve křesťanstvím byla do světa uvedena idea representativní. Myslím-li si pak smyslné erotické jako princip, sílu, moc, a sice vyjadřovanou duchem tak, že ji odmítá a zavrhuje, pak chápu ideu smyslné, erotické geniality. Této idey však Řecko neznalo; teprve křesťanstvím byla, byť i ve smyslu nepřímém, zavedena.

Má-li tato smyslně-erotická genialita býti vyjádřena bezprostředně, jaké asi medium hodí se k tomu nejlépe? Ovšem: aby byla vyjádřena a vystižena bezprostředně! Jestliže se to má státi nepřímo, má-li ona v něčem jiném se odrážeti, přináleží k panství řeči a podrobena jest řádům ethickým. Ale bezprostředně může býti vyjádřena jen hudbou. Tu hlásí se pravá hodnota hudby, tu hudba jeví se v přísnějším smyslu jako umění křesťanské anebo lépe jako umění, křesťanstvím sice vyvolané, ale jako medium toho, o čem chce křesťanství mluviti, jen aby to zavrhlo, a tudíž jako umění veskrze jím odmítané. Jinými slovy: hudba jest živel demonický. A erotický smyslná genialita jest jí předmětem abso-

lutním. Tím není ovšem řečeno, že by hudba nemohla vyjadřovati též něco jiného, ale v ní svůj zvláštní předmět přece jen má. Tak sochařství může vytvářeti mimo krásu lidského těla i lecos jiného, ale ta přece jen jest absolutním jeho předmětem. Záleží na tom, ostře rozlišovati obor každého umění a neomýliti se, jestliže dovede vytvářeti i něco jiného. Podstatou člověka jest duch; že mimo to člověk běhá po dvou nohách, k čemu se nad tím pozastavovati. Vlastní podstatou řeči jest myšlenka; proč bychom se pozastavovali, že podle několika citlivůstkářů nejvyšším významem řeči jest vykřikovati ach! a oh!

Řeč jakožto medium, určované výhradně duchovně, jest vlastním a pravým prostředím ideje. Co v řeči jest jako prostředí smyslného, jest sníženo na pouhý nástroj a neustále odmítáno. Jinak jest tomu však s ostatními prostředími. Ani v sochařství, ani v malířství není smyslné pouhým nástrojem, nýbrž čímsi, co podstatně k nim náleží, proto nelze je neustále popírati, nýbrž naopak: třeba neustále ho dbáti. Jak zvráceno bylo by, pozorovati sochu nebo obraz a nechtět viděti smyslné, čím by krása uměleckého díla zcela byla ztracena. Co však máme slyšeti v hudbě, jest vždy prosto všeho smyslného.

Kdy vznikla idea Dona Juana? — Jisto jest jen tolik, že náleží křesťanství a skrze ně středověku. Kdyby nebylo lze ideu tu s jakousi jistotou sledovati až do onoho historic. období lidského vědomí, všechny pochybnosti zmizely by již před vnitřním charakterem idee. Středověk značí se vůbec pojmem representace, jejž uskutečnil z části vědomě, z části nevědomky. V jediném individuu jest representována idea celá, ale tak, že jest jen jednotlivou stránkou toho, čím individuum v celku jest, tak že jest ono i více i méně než individuum skutečné. Proto vedle individua onoho stojí individuum druhé, jež obsah života představuje s druhé stránky a to rovněž úplně: tak vedle rytíře scholastik, vedle duchovního laik, vedle věřícího popírající. Nesmírná dialektika života jest vždy znázorňována representujícími individui, jež stojí obyčejně ve dvou proti sobě. Život jeví se vždy jen sub una specie; netuší se, že nesmírná dialektická jednota ovládá život sub utraque specie. Hlubší harmonie těchto protiv středověk si vědom nebyl. Nevědomky uskutečňuje tak ideu representace. Proto vedle individua, jako representanta idee staví jiné, obyčejně jako komického průvodce. Tak má král vedle sebe šaška, Faust Wagnera, Don Quijote Sancho Pansu a Don Juan Leporello. Formace tato podstatou rovněž náleží středověku.

Idea patří tu tedy středověku a to ne jedinému básníku. Jest z oněch mohutných idejí, jež s vlastní původností propukají náhle z vnitřního světa života národního. Boj mezi tělem a duchem, jejž křesťanství na svět přivedlo, musil středověk promysliti a proto každou ze zápasících sil zobraziti. Don Juan jest jako by vtělením těla, anebo oduševněním těla vlastním duchem těla. Do které doby středověká idea Dona Juana spadá, positivně zjistiti nelze, nejspíše v dobu pozdější, kdež setkáváme se s ideou příbuznou, s Faustem. Duch a svět jeví se jako protivy. Duch zříká se světa, jenž nejen

není jeho vlastí, ale ani není jevištěm jeho života, odstupuje do vyšších oblastí a zanechává svět oné moci, se kterou žil vždy v nepřátelství, jakož i ona s ním. Tak zůstavuje ji svět. Duch odloučil se od země a jde cestou svojí, smyslnost pak nastupuje ve vší své moci a síle. Všechen svět stává se jen její ozvěnou. Středověk mnoho vypráví o hoře, které není na žádné mapě: o hoře Venušině. Tu jest vlast smyslnosti, tu pořádají se divé radovánky. Prvorozeným říše této jest: Don Juan. Faust a Don Juan jsou titani a giganti středověku, jež velikostí chtění a zápolení neliší se od postav mythického starověku, ale liší se tím, že jsou osamoceni, že nepředstavují sloučení sil, jež teprve sloučeny dobývají nebe: nýbrž všecka síla jest tu soustředěna v tomto jednom individuu.

Don Juan jest tedy projevem démonismu, pokud jest podmíněn smyslností. Faust jest projevem démonismu, pokud vystupuje duchovně, totiž duchovně, jak jej křesťanský duch zamítá a popírá. Obě ideje jsou podstatou příbuzny a jsou si podobny. Že postavy Faustovy se zmocnila fantasie lidu a zachytila ji vlastní lidovou pověstí, jest dnes známo. Don Juan, kteréž jméno pověst španělská brzy rozhlásila, není však ztělesněn v pověsti nebo písni lidové. Stará pověst nebyla asi více než jen několik rysů a byla snad kratší, než těch několik slok, jež byly základem Bürgerově Leonoře. Jest známo, že Don Juan byl brzy dáván v kočovných boudách a tam snad začíná se jeho existence. Tam však jest idea pojata komicky. Jest vůbec pamětihodno, že středověk měl smysl nejen pro ideální, ale že s jistotou postřehoval co jest komického v nadpřirozené výsosti ideálu. A není to tak špatná myšlenka komické situace, učiniti z Dona Juana chlubila, jenž se domýšlí, že svedl kde jakou dívku, a Leporella vylíčiti jako věřícího odříkávače takových lží. Ovšem že nebylo lze se obejít, aby postava taková nezvrhla se také v komiku, neboť ta leží v protivě hrdiny a jeviště, na němž vystupuje. Že však původ idey Dona Juana jest u porovnání s Faustem tak zahalen v neznámo, toho příčinou jest, že něco v ní ztajeno záhadného, pokud nebylo známo, že její pravé prostředí jest hudba. Myslil-li bych si jednotlivce, bylo by prostě směšno, že okouzlil a svedl 1003 dívek; tázali bychom se: koho pak a jak? Naivnost pověsti a podání lidového může něco takového tvrditi, aniž tuší, jak je to směšné; ale rozumnému přemýšlení to možno není. Avšak pojmeme-li to hudebně, pak nemáme nějakého jedince, nýbrž přírodní moc, živel démonický, jenž sváděním se neunaví a nebude s ním hotov, jako vítr se neunaví a bude douti, moře se vlniti a vodopád se své výše se vrhati. Tak jak jest smyslnost pojata v Donu Juanu, totiž jako princip, nebyla ve světě před tím nikdy pojata. Erotiku jest tu tedy také vymeziti přesněji; erotika je svádění, Don Juan jest svůdcem od základů. Pomyslíme-li na řeckou lásku: byla pojmem svým podstatně věrná, poněvadž byla duševní. Láska D. Juana jest smyslná; a v souhrnu okamžiků žijíc jen v okamžiku, nemiluje té neb oné, ale všecky, t. j. všechny by chtěla svésti. Její nevěra jeví se i tím, že jest neustále jen opakování. Láska duševní, tedy i rytířská (středov.) nese dvojí rozpor v sobě. Jednak jest plna pochybnosti a

neklidu, bude-li také šťastna, bude-li přání její splněno, bude-li také milována. O takové starosti láska smyslná ničeho neví. Ani Jupiter není si nikdy jist svým vítězstvím, a jak také jinak? Sám ani jinak přáti si nemůže! S D. Juanem jest však jinak: nedělá okolků a jest vždy absolutním vítězem. Mohlo by se to zdáti přednostÍ, jest však v pravdě smutnou chudobou. S druhé strany má láska duševní také jinou dialektiku; její bohatství jeví se tím, že vždy jest nová a jiná i vztahem ke každé osobě své lásky. O tom není u Dona Juana řeči. Na podobného cosi nemá času, proň je vše jen dílem okamžiku. Ženy viděti a milovati, bylo jedno. Lze-li to říci v jistém smyslu i o lásce duševní, avšak jen, aby naznačen byl její začátek, platí to ve způsobu zcela jiném o D. Juanu. Viděti a milovati, což jest u něho jedno, spadá v jedinou chvíli a v tutéž chvíli je také všemu konec. A to opakuje se do nekonečna. Máme-li pak takovou lásku líčiti a to slovy, nemajíce media jiného, dostáváme se do rozpaků: neboť jakmile jsme opustili směšnou naivnost, jež dobrosrdečně věří, že jich bylo ve Španělsku svedeno 1003, valně budeme zvyšovati nároky na lásku Juanovu a budeme žádati duševní individualisování. Duševní láska žije právě v bohaté rozmanitosti života individuelního, kdež odstíny jsou právě významny. Ale smyslná láska může již takovouto libovolnou číslici přijati. Pro ni podstatou jest ženství pojaté zcela abstraktně, nejvýš ještě rozlišované určitěji smyslně. Kdežto láska duševní trvá v čase, není smyslná nic jiného než mizením v čase. Prostředí však, kteréž to právě vyjadřuje, jest hudba. Právě to vyjádřiti jest ona nade vše způsobilá, ježto nevyslovuje něco jednotlivého, nýbrž naopak: všeobecné v celé všeobecnosti, ne však jako abstraktní, nýbrž jako konkretní a ve vší bezprostřednosti.

Co tu míním, objasním příkladem, totiž druhou arií Leporellovou: seznamem svedených. Číslo to lze považovati za vlastní Juanovské epos. Uložme jednou básníku i nejnadanějšímu, aby tohoto hrdinu vylíčil epicky. Co se stane? Básník nebude nikdy hotov, jakož je chybou epikovou, že může mluviti tak dlouho, jak se mu líbí. Ponoří se v nevyčerpatelnou rozmanitost lásky a vyváží vždy něco zábavného, nikdy však s tím účinkem jako Mozart. Neboť kdyby i na konec vše vyslovil, přece by neřekl ani polovici toho, co Mozart v tomto jednom čísle vyjádřil. Hudebník se ani do rozmanitosti nepustil; jisté veliké formace sunou se kolem nás. Příčina toho je v mediu, v samotné hudbě. Hudební epos vypadne tedy poměrně krátce; a přece má neporovnatelnou měrou epickou vlastnost, tak dlouho pokračovati, pokud třeba, ježto lze je zase od počátku začíti a je slyšeti a zase slyšeti. Neslyšíme Juana jako jedince, neslyšíme jeho řeči, ale slyšíme jen jeho hlas, hlas smyslnosti a to provázený vzdechy zemské touhy. Tak vznáší se Don Juan mezi existencí individua a síly přírodní. Jest proto zcela v pořádku a není bez hlubšího vnitřního významu, že ve svedení Zerliny jde o obyčejné venkovské děvče. Kdo chce z ní míti dívku neobyčejnou, dokazuje, že Mozartovi docela neporozuměl a že užívá falešných kategorií. Mozart úmyslně učinil Zerlinu tak nepatrnou. Kdyby totiž láska Juanova byla jiná než jen smyslná,

kdyby byl svůdcem s jakýmisi nároky, pak bylo by největším pochybením opery, že hrdinkou dramaticky rozvíjeného svádění je prosté venkovské děvče. Ale pro Juana není rozdílu. Zerlina jest mladá a hezká a takových je na sta. Pro Juana je každé děvče děvčetem obyčejným, každé milostné dobrodružství všedním příběhem. Kdyby jeho požadavky šly výše, přestal by býti absolutně hudební; již zřetel esthetický vyžadoval by duševní výměny, slova a repliky. Také s jiné strany lze objasniti vnitřní učlenění opery. Elvira je Donu Juanu nebezpečnou nepřítelkyní. Bojí se jí. Esthetik by snad myslil, že proto, poněvadž jest dívkou neobyčejnou a p. Nikoliv: jest mu nebezpečna, poněvadž dala se svésti. Zcela v témž smysle bude mu nebezpečna Zerlina po svedení. Tím jest jaksi povznešena v jinou sféru; nyní ozve se v ní mravní vědomí, o němž Don Juan neví. A z té příčiny jest mu nebezpečna Elvira.

Umělecké dílo organismem. Goethe praví: Dokonalé dílo umělecké jest dílem lidského ducha a v tomto smyslu také dílem přírody. Svět jest jednotný a jeden, příroda a umění jsou různými jevy téže podstaty, jednotlivými případy, v nichž se příroda (svět) projevuje. Výtvary přírodní a umělecké dějí se tudíž podle těchže zákonů; dílo umělecké jest organismem. Tuto ideu biologicky šíře rozvádí dr. W. Waetzoldt: Das Kunstwerk als Organismus. Ein aesthetisch-biologischer Versuch. (Dürr, Lipsko 1905. Str. 56. M. 1·60). Spisek má býti pouze hypotetickým pokusem, jenž nemůže a nechce zodpovídati všech otázek, neboť »kdo chce zmoci problémy jedné vědy pojmovými nástroji vědního oboru jiného, snadno pohoří na obou stranách«. Avšak dle H. St. Chamberlaina není nikde poznání plodnější než na pomezí dvou různých věd a Waetzold, zmiňuje se o moderní organické theorii v sociologii, o pokusu methodicky podobném jeho, praví, že ozřejmujíc pole na problemy bohaté, slouží duševní hospodárnosti, ježto shrnuje rozmanité zjevy pod několik všeobecných pojmů. Práce jeho je však poučna a zajímava spíše s hlediska Chamberlainova, že totiž objevuje analogie a souvislosti mezi biologií a esthetikou, že staré pravdy a pojmy esthetické ozřejmuje a vykládá biologicky pojmy a pravdami rovněž známými ze zkušenosti. Rovnováha a vyrovnanost, k níž příroda stále pracuje (Fechner: tendence k stabilitě), a jež jeví se v umění jako harmonie a symetrie, jest první a nejnutnější podmínkou stálosti a trvalosti organismů. Böcklinovi jest obraz »barevnou rovnováhou«; zakládá-li se rovnováha na souvstažnosti částí, je-li výsledkem součinných tendencí, jest, zase dle Böcklina, tajemstvím umění a jeho dojmu účinek kontrastův. Vyrovnanost, harmonie nastává tehdy, když v organismu není už dána možnost dalších změn, když všechny prvky a síly organismu slouží výhradně udržení harmonie. Protož v každém díle uměleckém musí býti totéž, co jeví se ve vývoji vůbec, i umění: postup od jednoduchého k složitému a postup od koordinace k subordinaci, od souřadnosti k podřadnosti. Proto čím vyšší uměl. dílo, čím organisovanější: tím citlivější jsou části navzájem, tím prudší touha rovnováhy po každé změně. — Jak vzniká uměl. dílo? Nejsilnější fysický pud každého jedince jest projev jeho síly, pod který lze

zahrnouti i pud pohlavní. Umění jest, biologicky, umělcovým ukojením nejsilnější potřeby duševní, v posluchači a vnímateli pak vybavuje, jako dráždidlo, pudový a citový život, jehož v životě všedním postrádáme. Umění není pouhým napodobením a popisováním přírody (naturalism); není však také libovolným fantasováním, nýbrž vytvářením přirozených útvarů podle přirozených zákonů. (Viz z počátku: Goethe). — S hlediska funkcionálního přizpůsobování orgánů a organismů v boji o život jest stil jednoho každého umělce i stil jako projev vývojových period umění, společným dílem umělcovy disposice duševní a prostředí, milieu, jakožto souboru vývojových podmínek jeho. — Pojem boje o život rozvádí autor dále: přizpůsobivost individuí bývá záchranou života. Nelze však říci, že bojem o život uskutečňuje se výběr nejlepších jedinců; nejvýše, že to nejsou nejméně neschopní, jež přežijí ostatní. Nejen v přírodě, i v umění rodí se více individuí, než je pro ně místa. Proto oběti, že padají v boji o život, jsou účinkem samoregulace. Vylučování těch, jež neobstojí, smrt a výběr jsou v přírodě prostředky na zjednání porušené rovnováhy; v duši umělcově, v tvůrčím vývoji jeho díla procesem k harmonii. V boji o život obstojí nejlépe organisovaný, v přírodě i v umění. Klasická díla mají nejvíce formy; jsou typická, vyslovujíce všeobecně platné a platně trvalé zkušenosti, řešíce nejhlubší problémy. Ale vývoj byl by skoro nemožný, kdyby zjednaná přizpůsobitelnost orgánů a organismů nebyla dědična. Proto vývojem nepřetržité tradice v umění dostavují se období jeho rozkvětu. K čemu bylo třeba staletí umělecké práce, to dnes formálně a technicky lze si osvojiti za několik let. Jaké jsou následky přerušení tradice, jest známo z dějin umění antického a středověkého. Vývoj není přímočarý, jako linie, ani se nevrací tam, odkud vyšel, jako kruh, ale jako závity šroubové béře se stále výše, řízen regulatory: přebytkem sil a individuí, a výběrem nejméně neschopných. *P.*

Divadlo. G. Bernarda Shawa čtyřaktová veselohra Člověk nikdy neví (poprvé v Nár. Divadle 16. ledna) neměla u nás toho úspěchu, jejž si snad sliboval překladatel p. K. Mušek a který měla v Anglii. Jemné nitky, jimiž je spjata s rodnou půdou, s jejími dočasnými hesly, city, zjevy nemají síly zakotviti i v zájmu našeho obecenstva. Tím přichází hra u nás o citový souzvuk, o všechen svůj půvab. Co z ní zbývá, jest skoro holá kostra myšlenková, zajímavá pro kritického anatoma, ale místy trochu prázdná pro divadlo. Totiž pro naše divadlo. Divadlo ve střed. Evropě jest duševní prostředí poněkud jiné než divadlo v Londýně. Kdo přijede odtud do Londýna a všímá si jeho divadel, poznamenává, že obecenstvo londýnské v divadlech se jinak baví, než u nás, že chce se jinak bavit, než naše. Jeho smích není lehký vánek salonního smíchu, jako u nás, ale skoro domácí řehot z plných plic. A jeho nelibost není indignované »psst«, jako u nás, ale zcela bezohledné »búú«. I v divadle jeví se veřejný duch Albionu, po staletí vychovávaný protestantismem, veřejnými shromážděními a kluby. Duše toho divadelního obecenstva jest podstatně jiná, než duše obecenstva našeho a tudíž i jeho požadavky, měřítka i zá-

liby jsou jiné. Londýnská divadla nemají na př. repertoiru v našem smyslu. Nemají každý měsíc, každý týden nějakou novinku, nemají střídání opery a činohry, dramat a veseloher, nových kusů a starých. Ale hrají jeden kus, večer jak večer, desetkrát, dvacetkrát, padesátkrát. A to za ohromného aparátu a nákladu scénického. Jen v městě tak lidnatém jako jest Londýn, lze dávati kusy, jichž výprava stojí statisíce, a lze na tu výpravu vsaditi existenci celého podniku. Proto hra, která jest pro Londýn sensací, může býti u nás jen t. zv. čestným úspěchem, jak událo se právě této hře Shawově, v níž ostatek jest dosti nám vzdáleného z prostředí společenského, z ovzduší idejního i z vnějších osudů hrajících osob. Na př. rejdař Fergus Crampton, chlapík drsný jak struhadlo, rozejde se se svojí ženou. Po 18 letech setká se s ní v přímořském lázeňském hotelu zcela náhodou. Ona jest distinguovaná dáma, jemných mravů, vysoké duševní inteligence, ale jakmile ji Crampton uzří, tak mu strach vjede do všech kostí, že si můžete o někdejší manželské idyle vymýšleti fantasie i nejsmělejší, ale všecky půjdou na účet jistých theorií, důsledků a extravagancí ženského hnutí. U nás jsou proti ženskému hnutí jen šosáci. Politika, národnost, kultura, pokrokovost, vše u nás mluví ještě pro ně. Vydá-li u nás vůdkyně toho hnutí heslo, aby ženy české demonstrovaly pro všeobec. právo hlasovací úplnou stávkou v domácnosti po celý den, tak aby manželé a děti poznali, co žena je, tleská se řečnici. V Anglii by také tak tleskali, ale při tom rozlil by se i homerický smích po milé vlasti. Tam mají hnutí ženské skoro tolik desetiletí, co my let. Nepotřebují ho pro své požadavky národní a politické, jako my, stojí tedy k němu sice nepředpojati, přejí mu i více volnosti, než jí má zde, ale neostýchají se vysmáti jeho falešným pósám a scestím. — O minulosti zvídáme v kuse celkem málo, ale přece lecos. Paní Cramptonová dá si jméno Claudonová, odjede se 3 dětmi svými na Madeiru a tam jim dá volnost, aby se vychovávaly. Sama píše knihy a pojednání o ženské otázce. Zdá se, že jediný nátlak, ovšem jen něžný, jejž na ducha dítek činí, jest ten, aby četly její knihy. Ba skoro, aby je znaly zpaměti. Za to nic jim nemůže lépe posloužiti, rozcházejí-li se v mínění o něčem s matkou, než citují-li jí kapitolu a stránku z jejích spisů. Děje se to skoro vždy proti ní samé. Po 18 letech mají všichni Madeiry dost a zatouží po Anglii. A tam v lázních dají si neznámým pánem ke stolu pozvati jiného neznámého a celkem nesympatického pána, z čehož se na konec vyklube rodinná scéna, křik a hádky, neboť pozvaný je p. manžel Crampton. P. Crampton je drsný námořník, ale srdce jeho přece jen krvácí, vidí-li výchovu svých dětí, a srdce mu jihne, osloví-li je některé z nich slovem: otče! Osmnáct let se o ně nestaral, byl by se jim vyhnul na sto honů, a najedno tohle: otče! jako by mu učarovalo. Obrátí se na právníka, ab vymohl si vydání dětí. Tento znamenitý právník odbude proce v hotelu v maškarním oděvu mezi dvěma tanci. Nemůžeme říci že by to vykonal hůře, než kdyby mezi dvěma jinými stáním rozsuzoval v úředním taláru za svým stolkem v soudní síni: m by asi právě tolik vnitřního zájmu a soustředění, na svědky by

neobořoval hlučněji, záležitost by více nesešmodrchal atd. Rodina se ovšem smíří. — Starší dcera Gloria Claudonova se na konec zároveň zasnoubí se zubním lékařem Valentinem. I v tomto epizodním ději je plno satirických hrotů a narážek, plno důsledků dovinutých ad absurdum a presentovaných vzhůru nohama, hojně ironických postřehů. Chudý dentista, jenž za šest neděl měl jediný zub k opravě, zamiluje se do bohaté, chladné Glorie. Jeho námluvy rozbíjejí se o theoretický pancíř, jímž je Gloria obrněna z četby matčiných spisů. Když to Valentina na konec dopálí, dá se do Glorie, a co vše jí řekne, není ani vyznáním, ani lichocením. Sebere klobouk a chce jít. Ale teď neomylně se Gloria do něho zamiluje, a milý Valentine je donucen se zasnoubiti. Jako omráčen klesá na pohovku, že ho už zasnoubili, co opona zvolna sune se dolů. Ideální sklepník, jenž svůj úřad zastává s nadšením, ano s citovým zasvěcením; jeho syn, Dr. Bohun, věhlasný právník jsou neméně satiricky pojati, jak ve svém poměru rodinném, tak i ve svých povoláních. Satira toho druhu, jakou poznali jsme v této hře, jakou poznáme z jiných her Shawových a vůbec anglických, jest jiného druhu, než satira u nás. Jest složitější. Staví už na předpokladech, jež by u nás byly teprve vlastním obsahem děje. Operuje s danými procesy myšlenkovými a ideovými formulemi, jež u nás veřejnou dialektikou teprve nyní vpravují se do vědomí obecenstva. Proto nedochází celkem valného přijetí, přichází-li bez prostředníka, t. j. bez jisté úpravy pro naše jeviště. Veliké literatury neostýchají se přizpůsobovati sobě dílá cizího prostředí i ducha. Záleží ovšem na tom, aby se to stalo rukou jemnou a jistou. Představení bylo za těch okolností dosti vlažné. Paní Danzerová byla velmi korektní mrs. Clandonovou, pí. Benoniová nepřístupnou panenskou Glorií a p. Matějovský fešným dentistou Valentinem. Ale Crampton p. Sedláčkův byl příliš přihrublý a na druhé straně p. Innemanův sklepník příliš ideální, příliš jemně vychovaný, lord v sklepnickém fraku. Naši herci byli by měli spíše tvořiti dorozumívací přechody mezi veselohrou a obecenstvem. Volně vychovaná mládež, Dolly pí. A. Červené a Filip p. Kafkův byli velmi zdařilí.

Dne 27. a 28. ledna oslavila Praha vroucně i upřímně jubileum Mozartovo. V Národ. divadle i v novém německém sehrán dne 27. Don Juan. V neděli konservatoř pořádala koncert vesměs z vrcholných skladeb Mozartových. Představení v Nár. div. patřilo pěvecky i výpravou ke skvělým. Propracování hudební stránky povzneslo se ještě o stupeň, jmenovitě dramatičností. Pěvci naši celkem dobře se kryjí s představovanými osobami. P. Benoniův Don Juan bývá vždy herecky i pěvecky oslňující, Elvíra sl. Bobkovy, Anna sl. Slavíkovy, Leporello p. Klimentův, Masetto p. Pollertův a Oktavio p. Mařákův zpívali čarovně: tento souzvuk hlasů jest vzácností. Po stránce herecké ozývají se sice ještě sem tam nesplněné touhy, avšak třeba uznati, že jest nemístné klásti požadavky, individualitě hercově cizí. — V německém divadle hrají Dona Juana tempy značně zrychlenými proti našim. Při recitativech užívá se klavíru. Komthur p. Zottmayera jest výkon, jakého my v Nár. divadle nemáme. Elvíra sl. Siemsovy jest pěvecky dokonalá. — Dopoledne 27. ledna uspořádána tichá slavnost domácí v divadle na Ovoc. trhu, ve kterém poprvé provozován byl Don Juan 29. října 1787. Rozumí se, že článků a vzpomínek mozartovských je v časopisech hojnost. O tom ještě bude tu krátká zpráva.

Žirový účet rakousko-uherské banky. Čís. pošt. spořitelny rak. 850.775.
Telefon čís. 1888. Čís. pošt. spořitelny uher. 12.648.

Záloženská a úvěrní banka v Praze,

zapsané společenstvo s ručením obmezeným,

Příkopy č. 27, Bazar,

filiálka v Olomouci ve vlastním domě na Nábřeží č. 8.

Přijímá a zúrokuje vklady na knížky a v běžných účtech: 4% bez výpovědi.
Trvaleji uložené obnosy zúročují se za zvlášť výhodných podmínek.
V úvěru osobním poskytuje zápůjčky úvěruhodným úředníkům, obchodníkům a živnostníkům za podmínek nejvýhodnějších.
Závodní podíly členské zúrokuje 5%.
Koupě a prodej cenných papírů všech druhů, dále všech hodnot, jež v kursovním lístku zřídka nebo vůbec znamenány nejsou, za nejpříznivějších podmínek. Prodej losů za hotové na běžný účet nebo na pohodlné měsíční splátky dle ujednání.
Zálohy na cenné papíry na levný úrok. Všechny dotazy vyřizují se obratem zdarma co nejpečlivěji. 2438

Živnostenská banka

pro Čechy a Moravu v Praze,

akciový kapitál 25,000.000 K, reservní a pojistné fondy přes 9 milionů korun, centrálka v Praze, Na Příkopě ve vlastním paláci, **směnárna tamtéž v přízemí.**

Filiálky v Brně, Plzni, Jihlavě, Č. Budějovicích, Pardubicích, Táboře, Mor. Ostravě, Krakově a ve Vídni I., Herrengasse 12, doporučuje služby své v oboru všech **bankovních a bursovních záležitostí.**

Přijímá vklady peněžní

na pokladniční poukázky, běžný a chekový účet, **pak vklady na knížky** a zúrokuje je ode dne vkladu až do dne výplaty.

Poskytuje **osobní a stavební úvěry** a sprostředkuje **konvertaci hypotékárních půjček**, obstarává výplaty na české osadníky v Americe, vydává **akreditivy** a přijímá k uschování a do správy cenné papíry a jiné cenné věci.

Sprostředkuje koupi a prodej cenných papírů za podmínek co nejvýhodnějších. Doporučuje svoje oddělení pro zboží, pro koupi i prodej cukru jak na tuzemských, tak i na cizozemských bursách, jakož i svůj

obchod uhlím v Ústí nad Labem.

Dvořákovo paedagogium,

soukromé hudební a pěvecké učiliště,

Praha-II., Žitná ulice číslo 41., I. poschodí.

(Majitel a ředitel A. Heřman.)

Učiliště sleduje úplnou výchovu hudební na základech přesně peadagog. a uměleckých.

1 **oddělení klavírní** (nižší a vyšší). II. **odd. varhanické** (spojené se skladbou) III. **odd. pro zpěv**: A) **solový**, B) **sborový** (pro dospělé i pro dítky). IV. **odd. houslové** (nižší i vyšší). V. **odd. pro skladbu.** Učitelský sbor: Ředitel A. Heřman, virtuos a řed kůru pan E. Hájek, skladatel p. Em. Jaroš, skladatel p. Boh. Vendler, virtuos pan J. Baštář.

Příprava pro státní a specielní zkoušky, konservatoře a učitelské ústavy společně i jednotlivě. Zápis do všech oddělení od 10. září denně od 9—12, 2—5. Počátek školního roku 15. září. Večerní hodiny k disposici. Podrobné programy na požádání zdarma.

Nákladem Jos. Pelcla. — Knihtiskárna nár. soc. děl. v Praze

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 16. ÚNORA 1906. ČÍSLO 10.

ROZHLEDY

Pěstní právo dosud žije.

Němečtí poslanci z Čech usnesli se 6. února 1906 na prohlášení, dodaném písemně mp. Gautschovi, že kdyby dle volební předlohy, vládou chystané, měl býti číselný poměr německých poslanců k slovanským a k úhrnnému počtu členů nové sněmovny posunut v neprospěch Němců, byli by prý donuceni k nejrozhodnějším opatřením proti tomu. Usnesení oznámeno také předsedovi čtyřčlenného výboru němec., dru Luegrovi. Schůze súčastnily se se všecky strany i Schönererovci a všichni prohlásili se »při hájení společných zájmů Německa v otázce volební reformy za solidární.« — Toto usnesení až zaráží svojí zchátralostí. Němci nejen na Moravě, ale i v Čechách vědí, že na dlouho svojí umělou většinu nestačí udržeti. Nicméně hlučí způsobem, který by byl prostě komický, kdyby to nebyl křik vyhýčkaného mazlíčka. To cítí i ostatní Němci rakouští. Hned 7. února německonacionální korespondence oficielně se opřela tomuto usnesení, ježto bylo učiněno bez dohody svazů a zavazuje k odporu proti voleb. opravě i ty, kdo si opravy upřímně přejí. Přece tedy alespoň veřejného souhlasu nedostalo se usnesení, jež pro německý idealism je zahanbující. Ale v době, kdy egoism v životě politickém a národohospodářském jest obecně uznávaným motivem všeho konání, není divu, že s takovým usnesením odvažují se lidé na světlo. A k tomu ještě jest jisto, že právě proto přece něčeho dosáhnou, co jest nespravedlivé. Proto také v politice a v národ. hospodářství jde to jak v theorii tak v praxi od 10 k 5 a z rozporů a nedůsledností nelze vyváznouti. V politice nabrati co nejvíce moci a v hospodářství co nejvíce peněz! Který národ a v národě který stav to nejbezohledněji provede, tomu dostane se politického i národohospodářského obdivu. Ale když pracovní třídy vzpírají se jařmu peněz, namítajíce, že jsou lidmi a ne citrony, určenými k vymačkání, nár. hospodářství, založené na egoismu, ocitá se v rozpacích; pomůže si na chvilku snad z nesnází, uznavši oprávněnost třídního boje, ale v duchu svého egoistního principu uzná oprávněnost jeho jen proto, že na konec přece jen se tím prospěje rozhodujícímu egoismu podnikatelův. A podobně i ve státě: když nelze již ututlati a udržeti nespravedlivost zastoupení a vlády menšiny, uzná se oprávněnost všeob. práva hlasovacího, ale jen proto, aby se tím konec konců prospělo převládajícímu egoismu téže menšiny. Proto volání Němců není za těch okolností nic nepřirozeného a není také nic tak beznadějného. Až toto číslo vyjde, bude již snad všeobecně známa vládní před-

loha volební opravy a pak bude zřejmo, že hlavní její starostí skutečně jest, udržeti dosavadní nadvládu němec. menšiny. V zásadě vláda nemůže popříti, že nadměrnou politic. moc menšiny nelze udržeti, v praxi však ji udržeti chce. A to proto, že tkví v nízkém a materialistickém pojetí člověka. Člověk, národ, dějiny nejsou jí přechodným mostem hmoty a ducha. Život člověka a národa není jí zjevem vysokým a mystickým, zjevováním všech tajemství. Její pojetí je čistě všední. Proto je na místě, odpor klásti této předloze, ale odpor ne z egoismu, neboť takový odpor nemá pevné půdy pod sebou, a zápasí-li spolu dva egoismy, vítězí i »morálně« ten, který je silnější a bezohlednější. Ale odpor třeba klásti pravým zásadám a motivům této předlohy i vší politiky.

Jaký odpor bude kladen u nás v Čechách a na Moravě? Nebude to odpor jen starého ducha, neboť v naší věci zápasí sama idea lidství s námi. Jest však třeba, vědomě pro tuto ideu a spolu s ní také zápasiti. A zdá se nám, že lze v poslední doplňovací volbě na Kolínsku spatřovati instinktivní projev takové snahy. Hlasů 1697 pro dra Sobotku praví prostě: Důvěřujeme, protože v jednání menšin bývá více zásadovosti a zápasícího idealismu. Zůstal-li za ním dr. B. Baxa o 592 hl., zůstal pro nezásadní politiku Mladočechů. Strana dr. Sobotky a vůbec strany mladé mohou vzíti si naučení. Nebudou však právě na opak z touhy po popularitě hnáti se cestou egoismu a materialismu a nebudou brzy tam, kde jsou dnes Mladočeši? Záleží na nich! *P.*

Don Juan.

IV. — Don Juan jest tedy svůdce, jeho erotika svádění. Není však D. J. svůdcem v obyčejném smyslu. U takového předpokládáme rozvažování a vypočítavost a lze mluviti o úkladech, lsti, chytrých útocích. Don Juan touží, touha tato jest svůdna a proto svádí on. Jakmile došel ukojení své žádosti, hledá si předmět nový a tak do nekonečna. Podvádí tedy, ne však, že by byl podvod předem zosnoval; jest to sama moc smyslnosti, jež svedené podvádí. Jest to spíše jakás Nemesis. K tomu, aby byl svůdcem, nemá času, ani před tím, kdy pojme plán, ani potom, kdy jednání svého je si plně vědom. Svůdce má tedy jaksi moc, jíž Don Juan nemá, nechť jinak je jakkoli nadán, moc s l o v a. Avšak jakmile mu tuto moc dáme, přestal být hudební a zájem esthetický bude zcela jiný. Achim von Armin mluví kdesi o tom svudci ve smyslu zcela jiném, o svůdci, jehož jednání spadá pod pravidla mravní. To, co o něm praví, může se pravdivostí, smělostí a výrazností skoro měřiti se smyčcem Mozartovým. Praví o něm: Se ženou umí tak mluviti, že kdyby ho čert vzal, vyseká se z pekla, bude-li jen moci se do řeči dát se satanovou babičkou. To jest pravý svůdce. Tu jest zájem esthetický také zcela jiný, totiž: Jak? Methoda? Proto jest hluboký v tom smysl — čeho si však málokdo všiml — že Faust, ve kterém je D. J. ve vyšším slohu reprodukován, svede děvče jen jediné, kdežto tento sta a sta. Ale děvče to jest pak zcela jinak svedeno a zničeno, než všecky, jež D. J. svedl, a to proto,

že ve Faustu, jako reprodukci, jest převážným momentem duch. Silou takového svůdce jest řeč, totiž lež. Takový svůdce, jako Faust, jest zcela jiného druhu než Don Juan. Kterak se podstatně od něho liší, viděti je z toho, že sám jest nehudební, i všechno jeho počínání, i když po esthetické stránce patří v oblast zajímavého. Předmětem jeho touhy jest tedy také něco více než smyslnost.

Don Juan dychtí v každé ženě po všem ženství a tu jest smyslně idealisující moc, se kterou kořist svoji činí současně krásnou a ji zároveň se zmocňuje. Odraz této gigantické vášně zkrášluje a přepodobuje předmět jeho touhy, jenž odleskem jejím zardívá se v dokonalejší kráse. Jeho smyslnost není slepa: instinktivně dobře umí rozlišovati a především: idealisuje. Jeho život jest jako šumící víno, jímž se rozjařuje; je vzletně pohnutý jako tóny, jež provázejí veselou jeho hostinu; každou hodinu je v náladě triumfující. Ale tuto sílu, tuto moc nelze vyjádřiti slovem, jen hudba může nám dáti její dojem, její cit; rozum a myšlenka nemohou ji vyjádřiti. Jaká to vlastně moc jest, nikdo nemůže říci. I kdybych se zeptal Zerlinky, dříve než jde k tanci: Jaká je to moc, kterou tě poutá? odpověděla by: Nikdo neví, a já bych řekl: Máš pravdu, děvče! Mluvíš moudřeji, než mudrci indičtí; opravdu, nikdo to neví; a já, bohužel, nemohu ti to také říci.

Tuto sílu v Donu Juanu, tuto všemohoucnost, tento život může vyjádřiti jen hudba. A když D. J. shromáždi jako na svatbu všechna děvčata ze vsi, svátečně ustrojená: jaký div, že jej obklopují veselá děvčata? Vždyť pro každou něco má: zalichocení, vzdechy, vyzývavé pohledy, tajný stisk ruky, nepozorované zašeptání, nebezpečnou blízkost, svůdnou vzdálenost. Jest rozkoší jemu, hleděti na žeň tak bohatou; ale ujati se vší mládeže ve vsi nebude ho snad státi ani tolik času, mnoholi potřebuje Leporello, aby zapisoval ta milostná dobrodružství. Tak jsme zase u původního svého předmětu, že totiž Juanova osobnost a idea, v něm jako by ztělesněná moc smyslnosti, jest absolutně hudební. Kvapí, ano žene se kolem nás, náhle se zjeví, náhle zmizí, právě tak jako hudba, jež jakmile dozněla, už není více a jež teprve pak tu zase jest, když zazní znovu.

Idea faustovská byla, jak známo, rozmanitě pojímána, naproti tomu idea D. Juana nikoliv. To by mohlo zdáti se nápadno, zvláště když idea tato má v rozvoji života individuelního mnohem větší pole než ona. Avšak to lze právě tím vyložiti, že faustovské snažení předpokládá duševní zralost, čím pojetí samostatnější a vlastnější stává se mnohem přirozenější. Mimo to bylo již záhy vyciťováno, jaká je obtíž najíti pro pověst o Donu Juanu pravé medium, až objevil Mozart jak medium, tak zároveň ideu. Pak teprve dostalo se idei pravého ocenění, pak teprve neobyčejnou měrou vyplnila tu a tam, na severu a na jihu, jisté období individuelního života, a vyplnila tak uspokojivě, že nestala se nutnou přirozená touha, básnicky vysloviti, co zažila obraznost. A také to může platiti za nepřímý důkaz absolutní klasické hodnoty této opery Mozartovy. To co bylo ideálního ve směru tomto, došlo již uměleckého vyjádření, dokonalého v té míře, že mohlo sváděti, jak

zajisté více než jedna duše sama zakusila, ale nikoli sváděti právě k zpracování básnickému. Nejhlubší duše, ideou tou podnícené, shledávaly se v každém i nejjemnějším hnutí, vyjádřeném Mozartem, shledávaly se ve veliké vášni této hudby s dokonalým výrazem toho, co hýbalo jejich vlastním nitrem; cítili, jak duše jejich se po této hudbě obrací, jak touží s ní splynouti, jako spěchá řeka, aby zmizela v nekonečnosti moře. Takovým povahám dostávalo se v Mozartově Donu Juanu i textu, i výkladu. Kolébajíce se na vlnách tónových, požívali radosti, samy sobě se ztrácejíce a zároveň nabývaly vnitřního bohatství, jaké je údělem všemu pravému obdivu. Hudba Mozartova nebyla jim příliš těsna po žádné stránce, naopak, jejich touhy rostly a vznášely se nesmírně vysoko, když ozývaly se i u Mozarta. Povahy nízké, neznajíci nic, co přesahuje průměr a jež se domýšlely, že jsou D. Juanem, když poškádlily vesnickou dcerku nebo číšnici, nerozuměly ovšem ani idei, ani Mozartovi; anebo když dokonce se odvážily D. J. zbásniti, zplodily směšnou karikaturu, ve které nejvýš nějaké sentimentální slečinky viděly pravého Dona Juana, souhrn vší milostnosti. Ve smyslu tak nízkém Faust ještě nikdy vyličován nebyl a také, jak již bylo řečeno, nebude, a to proto, že idea jeho je mnohem konkretnější. Tak jak byl pojat Faust, lze říci, že byl pojat dokonale. A přece pokolení pozdější utvoří Fausta nového, kdežto Don Juan žije na věky věků abstraktním charakterem své ideje; a D. Juana tvořiti po Mozartovi jest tolik, jako Iliadu básniti po Homerovi, ano, platí to ve smyslu ještě hlubším než o Homerovi.

Přes to mnohá nadaná hlava zkusila pojati Dona Juana po jiné stránce. Že tomu tak, ví každý; ale snad nepovšiml si každý, že typem pro všechna jiná pojetí jest v podstatě Don Juan Molierův. Typ ten je však zase mnohem starší než Mozartův a zároveň zabarvení komického. Na čem všechno pojetí Dona Juana záleží, bylo již řečeno: jakmile se přihlásí replika, je vše změněno. Reflexe totiž, jež je repliky podnětem, vybavuje jej z temna, ve kterém pouze lze jej hudebně slyšeti. Zdálo by se tudíž, že snad nejlépe bylo by lze pojati D. Juana baletem. Tak i stalo se, jak známo. Jest však přiznati, že jeho sil nebylo při tom zapomenuto a že toto pojetí obmezilo se scenou poslední, kde vášeň D. Juana nejspíše jest zřejma na pantomimické hře svalů. Avšak balet zmíněný předvádí nám hlavně svůdce, postiženého rukou věčné spravedlnosti, tudíž muka zoufalství, jež pantomimicky lze vyjádřiti ovšem jako muka živých zoufalců. Proto, co v Donu Juanu jest podstatného, nelze vyjádřiti baletem. Cítí každý, jak by to bylo směšné, kdyby se Don Juan svými piruetami a důvtipnými posuňky před našima očima ucházel o mladé děvče. Don Juan jest povaha z nitra se projevující a nemůže se tedy vyjadřovati jen zevními formami a tělesnými posuny anebo plastickou harmonií.

Lze si ovšem mysliti takové pojetí D. Juana, jež, i když by D. J. nebyl nucen replikovati, přece by užívalo slova jako media. Tak byl v skutku pojat, totiž v Byronově básni. Že Byron byl po mnohých stránkách vyzbrojen, aby jej zbásnil, jest jisto: nezdařilo-li se to, nebyla toho vina zajisté v Byronovi, nýbrž hlouběji.

Byron se o to pokusil, vyvolati jej před našima očima, vylíčiti nám život jeho dětství a mládí, vykomponovati jej z konečných poměrů životných. Tím stává se D. J. rozmyšlenou osobností, jež pozbývá ideality, již dle představy dochované měla. Vyložím hned, jaká s ideou změna se děje. Je-li D. J. pojat hudebně, slyším z něho všechnu nekonečnost vášně a zároveň její neobmezenou moc, jíž nic odolati nemůže; slyším divoké volání touhy, ale zároveň její absolutní jistotu vítězství. Prodlí-li kdy myšlenka u nějaké překážky, má to spíše význam vypjatější vášně, jíž je požitek ještě stupňován, než význam skutečného odporu, jenž by mohl vítězství činiti pochybné. Takový elementárně pohnutý život: démonický, mocný a neodolatelný mám v Donu Juanu. To jest jeho idealita a z té mohu se těšiti bez překážky, ježto mi hudba nelíčí ho jako osobu, jako jednotlivou individualitu, nýbrž jako moc. Je-li pojat jako individuum, ocitá se tím v konfliktu se světem okolním, cítí jeho tlak a nucenost; jako vynikající individuum překoná je snad, nicméně snadno cítíme, že tu nesnáze a překážky jinou už hrají roli. Ony jsou to, k nimž se zájem především nese. Tudíž D. J. byl zařazen do skupiny zjevů zajímavých. Kdybychom chtěli vylíčiti jej slovy jakožto neobmezeně vítězícího, ihned cítíme, že to neuspokojuje, ježto nesouhlasí s bytostí individua, aby bylo vůbec a vždy vítězem, a očekáváme krisi srážky.

Odpor, jejž přemahati by individuu bylo, může býti buď vnější, jenž netkví ani tak v nejbližším předmětu, jako v okolním světě, buď v předmětu samém. Všechna dosavadní pojetí Dona Juana byla ovládána oním prvým, neboť rozhodovala tu idea, že D. J. jako erotik může býti jen vítězný. Vyzvedneme-li naproti tomu druhou stránku, otevře se nám teprve výhled na významné pojetí našeho hrdiny, jenž stane se tak protějškem hudebním D. Juanu. Ostatní pojetí, jež by ležela mezi oběma těmito, budou vždy nedokonalá. V hudebním Donu Juanu měli bychom svůdce extensivního, v druhém intensivního. V této podobě nebyl by pak podoben tomu, který se zmocní svého předmětu rázem jako bouře; byl by to svůdce příliš uvažující. Co by tu pozornost naši zaměstnávalo, byla by vychytralost, úskočnost, kterak by dovedl se vlouditi v srdce dívčino, moc, jíž by nad ní dovedl si zjednati, plánovité, ponenáhlé svedení. Kolik by jich svedl, bylo by lhostejno: nás by zaměstnávalo jeho umění, jistota, vypočítavá prohnanost jeho postupu. Na konec byl by požitek tak uvážený, že by se podstatně lišil od požitku hudebního Dona Juana. Tento užívá ukojení své touhy, rozvažující Don Juan těší se z provedeného podvedení. Požitku bezprostředního nemá, čeho užívá, je spíše reflexe o požitku. Probudí-li se chtíč v Molierově Donu Juanu ze žárlivosti na milostné štěstí jiného, jest to něco, co by v opeře nebylo vůbec možno. Rovněž jest Byronův D. J. pochybený již proto, že narůstá do epické šíře, čím pozbývá ideality, intensivní moci vášně, tak že zbývá nejvýše psychologický zájem na jednotlivých rysech provedeného umělec. díla. Jak naproti tomu stojí hudební Don Juan před námi! Vystupuje-li jako svůdce, děje se vše jako obratem ruky, za jediný okamžik, rychleji, než to lze vypověděti. Vzpo-

mínám na obraz, jejž jsem kdesi spatřil: hezký mladý muž hraje s několika dívkami. Všechny jsou toho nebezpečného věku: ani dorostlé, ani děti. Baví se mimo jiné tím, že přeskakují příkop: on jim pomahá, je zachycuje, vyhupuje do výše a staví na zem na druhé straně. Pěkný obrázek! Měl jsem právě tak radost z jinocha, jako z těch žabek. Náhle napadl mi Don Juan. Sama běží mu do náruče, ta hezounká děvčátka; on rovněž rychle se jich chápe a právě tak dovedně je přehupuje na druhou stranu prohlubně životní.

Hudební Don Juan jako absolutně vítězný, absolutně ovládá i každý prostředek, který vítězství napomáhá, že se zdá, jako by ani nepotřeboval ho užiti. Teprve když stane se individuem rozvažujícím, objeví se, že cosi jest, čemu říkáme prostředek. Dá-li se tedy básník tímto směrem, nechá-li však zároveň překážky tak veliké, že je vítězství nejisté, jeví se D. J. jako dobrodružný, zajímavý chlapík, jejž lze pojati způsobem rozmanitým. Nedá-li mu básník na př. vítězný prostředek, stane se svůdce komickou postavou. Nevím, je-li D. J. dokonale vylíčen jako zajímavý hrdina románový, divadelní zpracování činí z něho většinou postavu komickou. A to proto, že se opírají o Moliera, v jehož pojetí komické stále přiznívá. Je velikou zásluhou našeho Heiberga, že si to jasně uvědomil a tudíž nejen hru svoji nazval loutkovou, ale komiku látky jinak způsobem rozmanitým přivedl k platnosti. Nedostává-li se vášni nutného k ukojení prostředku, může se ji tím ovšem dodati tragického zabarvení. Ale není to zajisté možno tam, kde idea se jeví jako zcela neoprávněna a tudíž komika je na snadě. Kdybych v nějakém individuu líčil hráčskou vášeň a dal mu na prohru deset korun, konečný účinek nemohl by býti jiný, než komický. Zcela tak není to sice s Molierovým Donem Juanem, ale přece podobně. Nechám-li jej vězeti v dluzích, tísněného věřiteli, pozbude brzy ideality, jíž v opeře má a účinek bude komický. Proslulá komická scéna u Moliera, jež jakožto komická má cenu velikou a zároveň do jeho komedie se velmi dobře hodí, nemohla by proto nikdy pojata býti do opery, jejíž harmonie by tím důkladně byly porušeny, ano znesvěceny.

A nejen tato scéna směřuje ve zpracování Molierově v komiku, ale vůbec všechna jeho osnova je takto zabarvena. O tom více než dosti svědčí Sganarelovy první a poslední projevy, začátek a konec díla. Jak začíná chvalořečí na šňupec tabáku, tak, když kamenný host jeho pána vezme, končí nářkem, že on jediný nepřišel k svému, neboť za rychlého rozchodu nikdo mu nevyplatil zasloužené mzdy. Také Heiberg, jehož zpracování má před Molierovým tu velikou přednost, že jest korektnější a jednotnější, nechává Sganarela častěji odříkávati takové moudré průpovídky, tak že jimi proklubává polostudovaný pobuda, který o všelicos ve sv se pokusiv, na konec za komorníka k Donu Juanovi se dal. Hrd kusu je vším možným, jen ne hrdinou; jest to osoba schátr jehož listiny nebyly patrně v pořádku a který tak octl se na j dráze životní. Co vypravuje o svém vznešeném otci a jeho mra učných řečech, vypadá jako jim smýšlená lež. A je-li Molierův

J. rytířem, zná básník nejlépe, uvésti to v zapomenutí a odhaliti v něm obyčejného rváče a ničemu. Také není nouze o plané žerty.

Nenapadá-li nám tu významná poznámka, že byl Don Juan pojat jen hudebně v té idealitě, ve které vystupoval ve známých představeních středověkých, kde již také uveden ve spojení s duchy? Jest mi však také zároveň na to upozorniti, že Molier nebyl ve svém pojetí korektní, ježto lecos podržel z toho, co ideálního představení lidová Donu Juanu přisoudila. Zmiňuji-li se však o tom, vyjde zase na jevo, že to lze podstatně vyjádřiti jen hudbou; i vracím se tak zase k vlastnímu předmětu.

Mluví-li Sganarel (Molier, 1 jedn.) obšírně o nezkrotné vášni svého pána a o spoustě jeho dobrodružství, jako v Leporellově arii v opeře, jest účinek jeho vypravování jen komický. Molier snaží se sice neurčitým smíšením opravdovosti a žertu naznačiti nám moc D. Juana, ale míjí se účinkem. Jen hudbě lze obé spojiti. Jak? Tím, že co hudba nám líčí spády J., zároveň rozvinujíc seznam svedených, zpívá o moci svůdnosti zvuky a akordy, jaké jen zníti mohly z nitra Mozartova.

U Moliera objeví se v posledním jednání kamenný host, aby Dona Juana vzal. Básník vyslovil sice před tím jisté varování, ale tento »kamenný« bude vždy dramatickým kamenem úrazu. Je-li D. J. pojat ideálně, jako síla, jako vášeň, samo nebe musí zasáhnouti. Není-li tomu tak, je vždy na váženou užívati prostředku tak silných. Pak by věru nebylo nutno, aby se komthur obtěžoval, vždyť stačí, aby věřitelé D. Juana dali pro dluhy zavříti. To bylo by zcela v duchu moderní komedie, jíž netřeba tak velkých mocností, aby zničily zlosyna, ježto právě síly hýbající životem nejsou tak ohromné. Stačilo by, když by D. J. poznal triviální hranice skutečnosti. Zjeví-li se komthur v opeře, je to zcela na místě; avšak vystoupení jeho má pak také ideální pravdu. Hudba činí z komthura hned na začátku něco jiného a více než jednotlivé individuum: jeho hlas roste a prohlubuje se na hlas ducha. Jako v opeře se Don Juan pojímá esthetický opravdově, tak i komthur. U Moliera vystupuje s esthetickou důrazností, že je až směšný; v opeře však je krok jeho lehký, sotva se dotýká země a komthur vystupuje v nadpřirozené skutečnosti. Žádná z mocí v opeře vystupujících, žádná moc světa nemohla Dona Juana přemoci, jenom duch může, jen zjev z jiného světa. Dobře-li to kdo pochopí, vrhne nové světlo na Dona Juana. Duch, jenž se zjeví, jenž se vrátí, je reprodukce. To jest tajemství »návratu«. Don Juan může vše, může všemu a každému odolati, jenom ne reprodukci života, protože představuje bezprostředně smyslný život, jehož popřením jest duch.

Jako je Don Juan vůbec mocí, tak jest jí i v poměru svém k Leporellovi. Tento cítí se k němu poután, podléhá mu, mizí v něm a stává se pouhým orgánem vůle svého pána. Tato temná záhadná sympatie činí právě Leporella postavou hudební. Tu rozumí se jasně, že se nemůže od Dona Juana odtrhnouti. U Moliera nemůže se ani čtenář ani divák dovtípiti, proč je Sganarel tak neodlučně k D. Juanu upoután. Tu jest on brzy lepší, brzy horší než D. J. Ale nepochopitelno je, proč ho neopustí, když nedostává

ani mzdy. Také na tomto příkladě vidíme, proč hudba to musí býti, abychom pochopili Dona Juna v pravé jeho idealitě. Není chybou u Moliera to, že jej pojal komicky, nýbrž že to neprovedl korektně a důsledně. A jak je ubohé to svádění Juanovo, jak obyčejné jsou ty divadelní intriky u Elviry, Mathuriny, Charloty, jimž opět a opět slibováno manželství. Je stále patrno, že jen hudba může jej vyjádřiti jako svůdce velikého slohu.

Lze častěji slyšeti, že Molierův Don Juan je morálnější než Mozartův. Správně řečeno, jest to jen chválou opery. V této nejen dosti se o tom mluví, že je Don Juan zlý svůdce, ale, jak nelze ani popříti, může hudba sama svůdně působiti. Ale tak má to býti a tu jeví se také její moc. Proto tvrditi, že je opera nemorální, jest pošetilosti, již mohou vysloviti jen lidé, jež nedovedou pochopiti celku, jež dají se strhnouti jednotlivostmi. Skutečná, hlubší tendence opery jest vysoce morální a dojem jest absolutně blahodějný, ježto jest v ní všechno veliké, všechno sám pravý, nelíčený pathos, vášeň rozkoše neméně jako opravdovost srdcejemné a pohnutlivé vášně smyslné a propukající pomsty.

Filharmonická a chorální produkce v Anglii a Skotsku.

Život a ruch koncertní v Anglii a ve Skotsku je tak vyvinut a organisován, že produkce koncertní v Německu (ať již čistě filharmonická, neb chorální) nesnese porovnání s programem jednot anglických. Jedině ten může oceniti uměleckou činnost různých těch korporací hudebních a chorálních, kdo z vlastního názoru sledovati může produkci koncertní v Anglii a Skotsku. Za své umělecké činnosti divadelní v Německu i Rakousku vůbec, měl jsem příležitost z vlastní zkušenosti sledovati ruch koncertní a to v předních, residenčních městech Německa (Berlín, Drážďany a Lipsko), jakož i Vídně a naší matičky Prahy.

Berlín zaujímá přední místo v reprodukci koncertní. Zde soustřeďují se veškeré vynikající síly umělecké. Kdo z vynikajících umělců světových chce uvésti se v popularitu Německa, musí odbýti si svůj »křest« v Berlíně. Byť i však Berlín byl střediskem všech umělců hudebních, přece je městem převahou divadelním. Veškeren interes obecenstva obrácen je k produkci operní, operetní a činoherní. Podobně má se s koncertními poměry ve Vídni. I Vídeň je městem divadelním. Jeť v dobré paměti krutý boj »Filharmonie vídeňské«, aby v milionové Vídni, která by tak ráda ve věcech uměleckých udávala ostatním městům směr, uhájila existenci. Jak nezdolné energie bylo podstoupiti dirigentu dru Richterovi, aby dokázal, že Vídeň m u s í míti velký filharmonický orchestr. Berlín i Vídeň rozvinuly imponující život koncertní: programy filharm. koncertů vykazovaly díla klasická i moderní a uvedly i geniální díla našich mistrů českých Smetany a Dvořáka. Ta v Berlíně propagoval náš krajan, dirigent berlín. filharmonie Rebíček (bohužel již zesnulý), ve Vídni to byl dr. Richter, ač za to snášeti musil hrozby i posměch některých výstředníků.

Také Drážďany nemohly rozvinouti filharmonické produkce. Také zde není koncertního orchestru filharmonického, úplně samo-

statného a neodvislého. Drážďanská filharmonie je vlastně orchestr dvorní opery a je odvislý od plánů a okolností vládnoucích ve dvorní opeře. Pozoruhodnější orchestr zdejší, Trenklerův, nelze nazvati orchestrem prvého řádu a také ani dirigent jeho té potence umělecké si neosoboval.

Však veškeré tyto zjevy produkce koncertní v Německu jsou jen miniaturním podnikem proti mohutnému rozmachu, který již od drahných let vládne v Londýně. Metropolí hudebního a koncertního ruchu — abych děl světového — je bez odporu Londýn. Že v Londýně ohromný rozmach života koncertního, a to ať v oboru hudby filharmonické neb komorní, instrumentální, vokální (solové) i chorální, stále mohutní, jsou mnohé příčiny, v prvé řadě příznivá finanční situace, která v každém podniku uměleckém je činitelem významným. Hlavní však příčinou je okolnost, že 7mil. město Londýn nemá v zimě stagiony divadelní. Příčiny toho leží jednak v zastaralé tradici Londýna, jednak také v té okolnosti, že bohatá šlechta anglická tráví zimní měsíce, »winterseason«, ve svých venkovských villegiaturách neb je na cestách v jižních krajinách, aby unikla nepříjemné podzimní a zimní anglické mlze. Ostatní »high-class-people«, jež tráví zimu v Londýně, soustřeďuje svůj interes na produkci koncertní vážného, hudebně cenného směru. Kdo zná vytříbený vkus Angličanů, nebude v pochybnostech, jaké že jsou produkce koncertní v Londýně.

V čele symfonické produkce koncertní stojí dvě mohutná tělesa filharmonická, »Queen's-Hall-Orchestra« a »London-Symphony-Orchestra«. Prvý je v rukou výtečného dirigenta dr. Henry Wooda, a koncerty konají se v rozsáhlé dvoraně »Queen's-Hall« zvané. Největšímu účastenství těší se tak zvané »Promenades-Concertes« Queen's-Hall-Orchestru. Na programu takového koncertu je na př.: 1. Beethoven V. L.: »Leonore«. Overture No. 3. — 2. Liszt: »Faust-Symphony«. — 3. Schumann: »Ouverture, Scherzo, and Finale« a j. — 8. Dor. Dvořák: »Symphony of new World.« — 9. Wolf Hugo: »Penthesilea«. »Symphony-Poem.« — 10. Elgar Edv.: »Diarmid and Grania«. — 11. Rich. Strauss: »Symphonia-Domestica«. — 12. Holbrooks: New-symphonic Poem: »Ulalume«. — 13. Max Schilling: Music to Wildenbruchs »Hexenlied«. — 14. Tschaikovsky: »Manfred-Symphony«. — 15. Lalo: Suita: »Namouna« atd.

Dr. Henry Wood všímá si našich dvou geniů: Smetany a dr. Dvořáka; od Smetany hrává se »Vltava« (zcela správně česky psána a pak teprve v závorce »Moldau«) a »Má vlast«.

Vedle tohoto »Queens-Hall-Orchestru« je druhý symfonický orchestr: »London-Symphony-Orchestra«, mající též vážný program, jako orchestr zprvu naznačený. Třetím orchestrem, jenž v zimní i letní saisoně zaujímá význačné místo, jest »Hallé-Symphony-Orchestra« z Manchestru, jejíž dirigentem je věhlasný dr. Hans Richter, jenž je bez odporu dnes prvním a nejfavorisovanějším dirigentem v celé Anglii. Dr. Richter pozvedl »Hallé-Orchestra« v Manchestru k takové výši umělecké, na jaké není snad žádný orchestr na zeměkouli. Umělecký význam dr. Richtra je i českým

kruhům jásný, že netřeba o něm se šířiti. O propagaci našeho Smetany a Dvořáka na jiném místě.

Vedle těchto tří mohutných orchestrů je v Londýně umělecky a to vynikajícím způsobem činný »Scottish-Philharmony-Orchestra«, sídlem v Glascowě. Jeho stálým dirigentem je dr. Cowen, výborný dirigent i nadaný skladatel, jehož humoristický poem »John Gilpin«, kritikou anglickou byl vřele přijat.

K řízení těchto čtyř mohutných těles orchestrových zváni jsou vynikající dirigenti světoví. Nejvíce jest jich z Německa. Primát dirigentní uhájil dosud dr. Hans Richter. »Jak Richter diriguje, tak jedině se má dirigovati«, praví Angličané. Další významní dirigenti němečtí jsou: Felix Weingarntner (Berlín), Richard Strauss (Berlín), Felix Mottel (Mnichov), Arthur Nikisch (Lipsko), Ernst von Schuch (Drážďany), Steinbach (Kolín n. R.).

Koncerty ty tvoří jádro kosmopolitické orchestrální hudby v nejširším slova smyslu. Rozumí se, že každý z dirigentů má, abych tak děl, »své bohy«, jimž obětuje. Tak je známo, že i u nás v Praze po zásluze oceněný a uznaný dr. Hans Richter, v prvé řadě volí ku svým koncertům monumentální díla Wagnerova, Beethovenova, Berliozova, Brucknerova. Uvádí i našeho Smetanu a Dvořáka na slavnostní koncerty a nejvýznamnější festivaly anglické. Ač rodem Maďar a naturalisovaný Němec, jest Richter z poctivých Němců. Dovedl se vymknouti šovinistickému předsudku tak mnohých německých dirigentů-trpaslíků, jež z pouhé zášti národnostní umlčovali Smetanu i Dvořáka. Památný je výrok jeho za jedné schůze ve Vídni, kde se agitovalo proti uvedení Smetany a Dvořáka na programy filharmonických koncertů. Když němečtí agitátoři nejvíce proti českým skladatelům brojili, povstal dr. Richter a pravil: »Pánové, Smetana a Dvořák mají na jedné stránce partitury více dobré hudby, než ti tak mnozí moderní němečtí trpaslíci v celé symfonii!«

V letošních koncertech zastoupen je dr. Dvořák »Husitskou« a velkou symfonií »Z nového světa«.

V koncertech »Queen's-Hall-Orchestru«, které konají se ve čtvrtek vždy o půl čtvrté odpoledne, také i v neděli, vystupují vynikající solisté. Z houslových virtuosů na př.: senior virtuosu houslových Joachim z Berlína, Eugen Isay (Brussel), Henri Petri (Drážďany), Fritz Kreisler (rodem z Vídně), Burmeister (Hamburk), Halíř (rod. Čech, Berlín). Čeští virtuosové housloví: Jan Kubelík, Frant. Ondříček a Jaroslav Kocián.

K produkcím filharmonickým pojí se mohutná vokální tělesa, »Choral-Union« zvané a pak »Choral-Societies« a j. Tyto »Choral-Union« mají mohutné, dobře tehnicky vyspělé sbory v počtu 300 až 500 pěvců a pěvkyň. Mají svůj orchestr z 50—80 hudebníků vesměs zdatných umělců. Rovněž dirigent jejich jest vynikající hudebníkem. »Choral-Union« mají své obvody geografické, v nich jsou usazeny. Tak v severní periferii Londýna »The Alexandri Palace-Choral and Orchestra Union«. Dirigentem jest Dor. All Gill. Pěstuje zásadně skladby oratorní za průvodu celého orchestr varhan atd. Za posledních čtyř zimních saison koncertních pr

vedl na př.: 1. Elgar (Sir): »Dream of Gerontinus«. — 2. Berlioz: »Faust«. — Brahms: »Song of Destiny«. — 3. Händel: »Israel at Egypt«. — 4. Haydn: »The season« (Počasí). — 5. Berlioz: »Requiem«. — 6. Dvořák: »Stabat Mater«. — 7. Elgars: »Caractatus«. — 8. Händel: »Judas Maccabeus«.

V jižním obvodu Londýna jest Choral-Union »The Dulwich-Choral-Philharmonic-Society«. Dirigent: Elvin Alsay. Sbor čítá 140 pěvkyň a 120 pěvců. Orchestr: 70 členů. V koncertech uvedeny Dvořákovy: »Requiem«, »Svatební košile« (Spectre Bride), a »Stabat Mater«. Podobné »Choral-Union« jsou i v jiných čtvrtích Londýna. Tyto společnosti se vzájemně i střídají. Tak dává ku příkl. Choral-Union ze severního obvodu koncert v obvodu jižním, západním a východním. Rozumí se, že programy jsou různé.* Mimo jiné dosáhly společnosti účelným střídáním i značného finančního efektu.

Aberdeen. *Hanuš Lašek.*

Ovládání mysli.

Umínil-li si kdo vážně, že zušlechtí a ovládne svou mysl, shledá, že tu v přední řadě záleží na p o c h o p e n í. Přísloví praví: »Pochop, pak jdi«. Člověku, který by se rád zdokonalil, jest třeba světového názoru, který mu ukazuje, že zvířecí intelektualism a zištnost nejsou tím nejvyšším, nýbrž že je jeho cílem rozvoj božského rozumu a lásky. Byť věčné světlo bylo v člověku zprvu jen malé jako jiskra, stane se přece tato jiskra božského, které je jeho nesmrtelné já, ohněm, odstraní-li se očistou mysli překážky, které v něm dusí tento plamen ducha. Oheň bohyně Vesty udržovaly v starověkých chrámech čisté panny, a tak může i do svatyně nitra, kde září světlo božského poznání, vejíti jen člověk, který se očistil.

Jednou z hlavních podmínek zušlechtění je odhodlanost. Nerozhodný člověk by tak mnohé rád a nedosáhne ničeho kloudného. Rozhodný upře zrak pevně na vytknutý cíl a kráčí ku předu. Má odvahu a nenechá se zviklati ve svém předsevzetí. Tato jednotná převaha a tvrdost vůle dopomáhá rozhodnému člověku často rázem k výsledkům, k nimž jiní docházejí teprve po mnohých pokusech. Cesta do pekla je dlážděna dobrými předsevzetími nerozhodných, odvážlivý však dobývá nebe útokem.

Odhodlanost má při tom býti positivní. Nemá býti pouhým záporem zlého, nýbrž přisvědčením dobrému. Kdo stoupá do schodů, nebude hleděti na stupeň, na kterém stojí a který chce opustiti, nýbrž na nejbližší vyšší. Tak by měl i člověk před se vzíti dobré živly, a sesiluje je, přenechati jim samotným, aby zapudily zlé. Kdo se obírá »potíráním« svých nectností, stěžuje si jejich překonání, neboť zabývá-li se svými nízkými myšlenkami, tím je sesiluje. Nepravé myšlenky jest přemáhati, t. j. obraceti zájem výhradně k myšlenkám správným, jichž vlivem ony zmizí samy. Nietzsche právem píše v »Radostné Vědě«; »K o n a j i c e, z a n e-

* Nemohly by pěvecké jednoty v Čechách o podobného něco se pokusiti?

chávám e. Vlastně jsou mi protivny všechny ony morálky, které praví: Nedělej toho! Odříkej se! Zapři se! — naproti tomu kloním se k morálkám, které mne povzbuzují něco konat a znovu to konat a snít o tom od rána do večera a na nic jiného nemyslet než jak to vykonat dobře. Kdo tak žije, od toho odpadává neustále po řadě všechno, co k takovému životu nepatří; bez nenávisti a odporu vidí loučiti se od něho dnes to a zítra ono, jako když sebelehčí vánek sežloutlé listí se stromu unáší, anebo ani vůbec nevidí, že se to loučí, tak upřeně hledí k cíli a vůbec ku předu, ne stranou nebo nazad. Naše konání má určovati, co zanecháváme: konajíce, zanecháváme — tak se mi to líbí, tak zní mé placitum.«

Člověk dobré vůle účinkuje jako magnet na dobré živly myšlenkového světa. Přitahuje k sobě nejušlechtilejší proudy a tím více, čím ráznější jeho vůle. Dobré činy očisťují od myšlenek špatných a posilují dobré. Zahálka však je počátkem všech nepravostí i jednání i myšlenkového života.

Být odhodlán k dobru neznamená nic jiného, než poslouchati dobro. Čím má člověk větší lásku k dobru, tím více a bez odmluvy poslouchá. Nezná pak protestů a zdráhání, nýbrž přijímá příkaz svého vnitřního mistra, jako voják napjatě přijímá rozkazy vojevůdcovy. Tato napjatost ve službě dobra je nekonečně cenná. Nedá vzejíti onomu rozporu, který povstává z poloviční povolnosti vůči nízkým myšlenkám, a kterým tolik trpí ti, jimž duchovní opravdovost je silou dosud skrytou. Vytrvalou, láskou k dobru prodchnutou odhodlaností přivede to člověk znenáhla k tomu, že ho myšlenky nezištnosti, zmužilosti, cudnosti, laskavosti a shovívavosti tak naplní, že lakota, bázeň, smilstvo, nenávist a zlost s ostatní družinou se odklidí, protože tu není již pro ně místa.

Příčinou malé energie myšlenkového života jest, že mnohým nedostává se soustředění, koncentrace. Myslíme příliš mnoho myšlenek a proto můžeme u každé jen nedlouho setrvati. Odtud prchavost, povrchnost, tříštění a roztržitost. Nemálo přispívá k tomu zbytečná a povrchní četba a neužitečné žvanění.* Tu rodí se spousta slabých, nepatrných myšlenek, které nejsou hodny myšlení. Kdo plýtvání tomuto chce učiniti konec myslící silou, musí »sebrati své myšlenky« a soustřediti je na obor, hodnější myšlení. Nebude pak již těkati ve vzpomínkách, nadějích a obavách, a nebude se plésti do věcí, po nichž mu nic není. Ale v nemnohých poměrně směrech myšlení, jež uzná za nutné, promyslí každou jednotlivou myšlenku jasně a zřetelně, účinně a důkladně. Tím zmenšením myšlenek zjednoduší se jeho myšlenkový život a lze jej snadněji přehlédnouti a v pořádku udržeti.

Dále je třeba zabývati se vždy jen jednou věcí najednou. Jako lékař vpustí k sobě vždy jen jednoho pacienta a teprve když ten byl odbyt, následujícího, tak rozvážný člověk ve svém myšlení. Nedovolí myšlenkám roztržitého těkání, které v nejvyšším ustupnění,

* Jako může být někdo žvanilem zevně, tak i v nitru. Za „bezmyšlenkového" myšlení zaměstnává se člověk uvnitř z nedbalosti bez plánu vším možným, co mu právě napadne. Myšlenkové žvanění lze jmenovitě pozorovati za zevnější nezaměstnanosti.

v šílenství, vede k »útěku myšlenek«, nýbrž udržuje myšlenky pevně v mysli. Netěká nepozorně s jednoho předmětu na druhý, nýbrž, uzavřev se všemu ostatnímu, je a zůstává při věci, až je hotova.

Nedovoluj vstoupiti vedlejším myšlenkám. Střelec, který šilhá na věci vedlejší, mine se cíle; tak se i seslabuje hlavní myšlenka myšlenkami vedlejšími, jak ukazuje denní zkušenost. Chce-li na př. někdo ve společnosti představiti známého, stává se nezřídka, že si nemůže vzpomenouti na jeho jméno, protože je rušen úmyslem ho jmenovati. Ve škole bývá žák, v okamžiku, kdy je tázán, tak zaujat právě úzkostlivou snahou, odpověditi zvláště dobře, že mu všechno, co ví, z paměti vypadne a napadne mu teprve pak, až přejdou tísnivé představy. Zatím však přichází na řadu žák jiný. A tak je mnoho lidí, kterým se vše nejlépe daří v nevčas a na nevhodném místě. Kdo však je prostomyslný a jist sám sebou, trpívá méně. Jiné vedlejší myšlenky povstávají ze starosti, zištnosti, pedanterie atd.

Nejsnáze se každý soustředí na to, oč má zájem. Předmět zájmu strhuje myšlení. Kde je srdce, tam jsou i myšlenky a vše ostatní se zapomíná. Milující zapomíná pro milenku na celý svět, nenávidící myslí jen na předmět své nenávisti, myslivec soustřeďuje se na zvěř, umělec na své dílo a čtenář na knihu. Čím více člověku záleží na zušlechtění zájmu, tím snáze dovede se soustřeďovati na něco ušlechtilého.*

Kde se jedná o to, promysleti hluboké nebo těžké myšlenky, je třeba času k sebrání síly. Obrazy vyvíjejí se znenáhla jako plod v mateřském lůně. Je duchovní početí, do prsou člověka vloženo je myšlenkové símě. Nastane těhotenství, během kterého se myšlenka živí a sama sebou roste, ač zůstává dosud neviditelna. Konečně se šťastně zrodí a stojí tu vyvinuta. Kdo má trpělivost, dopřává plodům ducha potřebnou dobu k zralosti. Zachovává si pro ně zájem a pěstuje je, ale nezůstává před nimi stát, jde za jinými svými povinnostmi, neboť ví, že mu časem vytoužené pochopení spadne samo do klína.

»Wenn ihr's nicht fühlt, ihr werdet's nicht erjagen«, praví Göthe. Každý pojem lze přirovnati k obalu, který chová jistý obsah. Obsah ten může procítiti ten, kdo se do něho pohrouží. Rozum sám k tomu nestačí; musí mu přijíti na pomoc »srdce« a člověk musí se učit mysleti »s r d c e m«. Nemyslí se tím však zvířecí ústředí vědomí s vášnivými city, nýbrž lidské srdce, které svým citem pravdy nachází tajné síly, jež dřímají ve slovech a pojmech.

Pojem »vzrůst« obsahuje nejen zjev vzrůstu, nýbrž v základě též moc, ke vzrůstu pudící. V »uzdravení« je skryt nejen pochod uzdravování, ale i síla, která uzdravuje. Myšlenka »Není příčiny ke zlosti« je pro myslící »srdce« nejen intelektuelním tvrzením, nýbrž i silou, která očisťuje od zlosti a proniká celého člověka. Slovo »Jsem« ukrývá v sobě poklad vyššího sebevědomí, a tak

* Tento druh sebrání myšlenek může se nazvati „osobní koncentrací". Nevychází ještě ze svobody ducha; děje se nátlakem přání a zájmů osobnosti, a zračí se v ní spíše jen „srocení" myšlenek. I zvíře dovede se takto koncentrovati, na př. kočka na myš.

obsahují všechny nauky, zprávy a skladby, všechny myšlenky i slova síly nižšího i vyššího druhu, které se mohou probuditi a osvědčiti.

Učí-li se člověk takto »srdcem« mysliti, oduševňují se jeho myšlenky. Přicházejí mu při tom stále jasněji na vědomí. Nesní již, nýbrž ví teď, co mysli. Tímto ujasněním si myšlení napomáhá se samostatnosti, neboť přestává slepota myšlení a tím i papouškování minění jiných. Planý žvást lhostejných myšlenek umlčí se velkým vážným mlčením a na místě mrtvých rozumových produktů nastoupí hluboce cítěné ideje, které vyzařují život a jímají srdce jiných, i když zůstávají nevysloveny, protože přicházejí ze srdce. Ježto nic nepřispívá tak k tomuto oduševnění jako vlastní zkušenost, není k oživení myšlenek nic vhodnějšího nad čin.

»Jeť, přítelinku, šeda všechna theorie,
a zelený strom zlatý života.«

Pochopení, odhodlanost, koncentrace a oduševnění jsou živly k potlačení myšlenek. Nerozumné myšlenky potlačují se takto rozumnými, zlé dobrými, zbytečné potřebnými, vedlejší hlavními a mrtvé živými. Tímto procesem jeví se zlepšení a výcvik myšlení. Ale neosvobozuje to přece ještě člověka. Zušlechtila se sice jeho osobnost, on však dosud nevyrostl nad ni. Mysl udržuje se teď v pořádku ctnostnými myšlenkami, ale myšlenky ctnosti poroučejí teď »já« a mohou se mu státi myšlenkami z donucení. Pravé já nedospělo ještě a nevládne dosud. Dospěl-li člověk k ctnostné osobnosti, vešel teprve ve stav zušlechtěné samovůle, která je v Novém Zákoně symbolisována Janem Křtitelem, řkoucím učenníkům: »Já vás křtím vodou, ale po mně přijde silnější, ten vás bude křtíti ohněm a duchem svatým.« Po očistě osobnosti, dosažené potlačením myšlenek, kterou se »připravuje cesta Páně«, následuje povznesení nad osobnost a z povznesenosti nad myšlenky vzniká ovládání myšlenek, kdy rozum absolutně panuje nad intelektem.

Z E. Böhma Pav. Moudrá.

Mlýn.

Byl to veliký, ukrytý mlýn a mnozí, jimiž byl poznán, vážili si nadmíru hloubky tohoto sujetu. Křik straky na dubu ozýval se posupně a hořce do jeho samoty a v zimě ledňáček jako modravý list držel se na místě po dlouhé hodiny, obrážeje se na zrcadle vodním.

I všechen pokoj a vůkolní slávu přál bych si zobraziti, kdyby to bylo v moci lidského slova, neboť šumění lesa, proměňujíc se ve čtverém období ročním, vymykalo se všemu označení a tíhou marného zármutku plnilo srdce každého, kdo je slyšel. — Těžce, zduseno samo v sobě, blížilo se ke mlýnu úpění sevřené vody a mlýn sám, obtížen sto lety, jevil se nevlídně pod střechou monstrósní jako hynoucí salaš.

Avšak někdo, oblíbiv sobě jemné hoře tohoto místa, mohl tu v naprosté odloučenosti prožiti nejlepší hodiny svého života. Pohlížeti na slunce, mizící v roklině mezi dvěma hrady, aniž se zraky oslnily, čtvrt míle cesty podél vody nebylo slyšeti ničeho, kromě vlastního kroku, i přemítati bez konce v loži na senníku, když se

hvězdy jedna o druhou zapalují a měsíc dospívá k úplňku tak jako jezero stříbrné amalgamy. Přemýšleti, účtovati se životem v této chvilce lepšího poznání a obraceti se pohodlně na svém seně, obkličován vůněmi kolikerých bylin.

Ničím zajisté nebyl by vyrušen ze sna, neboť mlýn nehýbal se už od mnoha roků a všecka voda, vychylujíc se pozvolna ze starého koryta, vrhala se nesloučena mimo kola. A lopuch dodnes nepletý vyrůstal do výšky oken, přezrálé ovoce hrušně mohlo se dočkati v klidu hodiny přirozeného pádu, i trávy na celé prostoře žádný nepožínal.

A bohatý ani chudý nepožádal o mletí, ačkoli cesta koňmo ke druhému mlýnu dříve než ve dvou hodinách nemohla býti vykonána. Ni udice tady nikdo do vody nepotopil, třebaže pstruzi, někdy se tu zjevivší, byli by pýchou tabule, nemajíce tady ochrany ve příkazech proti vodnímu pychu.

Trnky a maliny marně z podzima dospívaly! Děti z dávného zvyku neváživ si jejich sladkosti pro místo, na kterém stály a odkvétaly, pro starou, smutnou pověst okolí a pro představu prolité krve do mysli jejich vštípenou.

Tak tu stál mlýn osamocen, s trvalým odiem hříchu, avšak těžko bylo zvěděti soustavně, jak se co přihodilo. »Nikdo nezvrátí svého určení« — říkalo se — »a v zápase s osudem pokládejme se předem za ztracený!«

Nehledě k této dvojaké zásadě, třeba jest vyznati, že bývalo ve mlýně jinak za času, od něhož pověsti začínají.

Zdejší život a všecko, co s ním jakkoli souviselo, mělo svou pečeť vášnivé mladosti a síly a voda se tehdáž řítila s třikráte větší prudkostí, způsobujíc pohyby kol a neklidné hřímání země.

Les byl mladší, skrýval mnoho ptactva, a bylo to v té době nejkrásnější místo, které se dalo lidskými smysly vyhledati. Do široka a daleka cesty byly oživeny lidmi s koni a osly, s nákladem i bez něho, a nikdo by nevymyslel pestřejšího mísení zámyslů a mluvy, jestliže se ve mlýně setkávali. Peníze i obilí scházely se tu u velikém množství a ve zpupném úsměvu mlynářovu zračily se podivné důsledky blahobytu.

Náchylnost duše ke stavům extrémním stala se u něho ustálenou vlastností a on sám v této příčině brzy byl stejně pověstný jako obávaný. Občasná zádumčivost jeho zvyšovala jen dojem surových popudů, jimiž byl rozněcován, a na konec nebylo nikoho, k němuž by lnul a kdo by naň pohlížel s pochopením.

Znamení květoucího ruchu ještě se však neměnila, země pod mlýnem ještě se životem třásla a příchozí uvazovali ku plotu svoje koně a osly. Naplnili hovorem celý dům a nežli den skončil, odváželi mouku a krupky, mizejíce po cestách, které se v kraji klikatily. Trávice s mlynářem byli ale plni neklidu a reservy, tak jako před vchodem do zvířecí klece.

Tak to trvalo dlouhý čas a ostražitost těchto mlečů stala se věcí pouhého návyku. Vzájemná dohoda jejich spojena byla s mnohými obtížemi, neboť i podstata choroby jeho den ode dne byla měnivější a nebylo žádnou vzácností, uzříti živoucí doklady jeho.

soptivosti. Samo některé z domácích zvířat, vlastní jeho rukou zohavené, vleklo se tu s pohledem strašlivé výčitky na pokraji lesa, aniž se srdce mlečů na okamžik ve svém chodu zastavilo.

Neboť to patřilo k jedné z libůstek mlynářových a lidi zámožné, bohatnoucí vždy více bez svého přičinění, nemožno si bez libůstek představiti. Spadá to, jak známo, v obor přirozeného práva a činíme tím nepříjemnosti pouze sobě, zardíváme-li se v bolesti pro stopu dobytčí krve, táhnoucí se přerývaně ode mlýna k lesu. Nebe se zamračí příštího dne z rána a po slabém dešti zmizí každá památka něměho utrpení.

Kázání o soucitu předsevzata byla v kapličce svaté Kateřiny několikrát v roce, ale v prsou lidí nenalezlo se ho ani tolik, co by se povídka ozářila. A tak bylo prostě nutno, vykonati něco horšího, aby se myslemi hnulo, nač mlynář jakýmsi vnitřním ohněm cítil se býti připraven.

Choutka po vroucí krvi měla ho dokonale ve své moci a on prožíval právě svoje nejtišší okamžiky před erupcí. Rty jeho se třásly a pohled jeho byl proměnlivý a břitký jako ostří sekery. Ve chvílích samoty přebíhal jeho lícemi záhubný úsměv, který nemohl býti pozorován. A jednou, když dům, lomoze po svém způsobu, naplnil se přicházejícími mleči s dobré polovice, nalezena byla jeho žena rozčtvrcena silou mlýnského stroje a hezká její hlava, odtržená od těla, pohlížela před sebe očima zúplna otevřenýma.

Bylo to smutné nad lidské pomyšlení a cizí lidé sténali, snímajíce hrůzné tyto ostatky z vleku stroje.

A nějaké pravděpodobné příčiny tohoto skutku nikdy něměly býti objeveny. Mlynář byl tich a nepohnul se ani, když se už otvíraly dveře před těmi, kdož zákonům přisluhují, oči jeho ztratily v hodině na svém lesku a byl-li osloven, usmíval se příšerně a tiše jako blbec.

Ničeho se nedokázalo, ničemu na stopu nepřišlo, ale od tohoto okamžiku sjednotilo se obecné mínění na osobě vraha způsobem od faktů nezávislým.

Chladné duše zděšeny byly nepochopitelným stavem věcí a ve velikém a podivném mlýně semlival se poslední korec.

Poslední korec nasypán, ozval se poslední kůň, vydávaje se na cestu z mlýnského dvora a vodní kolo, ve svorech povolujíc, otočilo se ještě jednou a naposledy.

... Mizely roky a zdlouhavé dílo pustnutí odívalo se do všech téměř poetických forem:

Hodiny, jichž závaží dospěla k zemi, prach, utkvělý na skle oken, tak jako na mysli stín, hlásek, bloudící za větrné noci prázdnými prostorami pece a člověk živý s mrtvým vzezřením, s jednoho místa zraků nespouštějící, podobaly se pojmům, přenešeným ze sna a duše se s nimi zanášeti mohla jako s abstrakcemi.

Pavučiny stlaly se na hřídel, narůstajíce ve stálém vlání a se zašlou stopou krve ztratil se i člověk, ke kterému žádný nepřilnul a jeho si nenaklonil. — —

Přichylujíc se a spolužijíc s novou fází mlýna, proměnila se

také nenápadně celá krajina: Ptáci nalezli hezčí způsob života na druhé straně tohoto svahu a co je les lesem, nepoznal těžšího ochuzení.

Půjdete třeba čtvrt míle cesty podle vody neslyšíce ničeho, kromě vlastního kroku a lidé ze vsi budou vám naznačovat historku, která nemá začátku ani konce. *Jan Opolský.*

Maxim Gorkij: Žalář. Malva. Přel. J. Wagner. Nákl. Fr. Hovorky v Praze. — Spisy Gorkého jsou velice čteny v Rusku a v Německu. K jeho slávě v Rusku přispěly i současné udalosti. Gorký prožil bídu života obecného lidu na Rusi a vypravuje o ní, právě, kdy tam připravuje a zvedá se revoluce, otřásající až do základu spuchřelými řády. Mimo to v Rusku za spoutanosti veřej. života literatura stále jest hlavním projevem veřejného mínění a po té stránce má daleko větší ohlas než u nás. Člověk Gorký poznal skutečné, ne literárně tradované, hrdiny dnešního života: existence bídné, opovržené, dobrodružné, ztracené, o nichž denně lze něco slyšeti, co dráždí obraznost a zvědavost a co má příchuť zvláštní, neznámé posud romantiky. Ani pathetická stilisace tuláků a jejich filosofické podbarvení nezněly čtoucímu publiku cize a neumělecky, naopak velmi jej bavily jako něco nového, zvláštního. »V Žaláři« je práce tendenční se všemi známkami té části tvorby Gorkého, která nebývá prosta jisté zaujatosti a na odiv stavěné pathetičnosti. Dobří lidé vypadají u Gorkého nasládle a schematicky dělaně. Rozpravy vězně se žalářním hlídačem, úvahy vězňovy, obsahují mnoho naříkavého a vzdychavého. Vše, co v povídce se jen kmitne, je bída, mučivá pochybnost, vnitřní rozvrat. Po té stránce je povídka zajisté sytým ohlasem nálad posledních strašných měsíců na Rusi, sám vnější její podnět je bezprostředně z těchto dnů. Za to druhá povídka, Malva, jest živý, sytý obraz života, onoho zvláštního života polozapomenutých lidí a míst, jaké právě zná vylíčiti jen Gorký. Proti Žaláři je Malva ukázkou jiné stránky tvorby Gorkého, přímosti ano bezohlednosti jeho a především jeho vystižení zvláštní ruské postavy. Mužíku zprotiví se život na vsi se vší tou psotou a věčnou bídou. I sebere se a jde světem. Stane se hlídačem u vody a žije s Malvou. Za několik let přijde za ním syn. Jeho příchod poruší dosavadní běh života mužíkova. Malva sama to cítí a začne si tropiti šašky z obou. A najednou mužík krátce rozhodne se a náhle opouští místo, kde žil, kde zvykl, kde miloval. Vrací se domů. Touha přetrhati pouta, pud neodvislosti a volnosti, hlavní rys postav Gorkého, žije i v tomto mužíku. Smělá, vyzývavá poběhlice Malva a nový její milenec to jsou ti silní, bezohlední lidé činu, jimiž Gorký jako kvasem prosytil svoji dobu. Jsou ani ne lidé, ale sama příroda, samy pudy a vášně lidské, slepě a vítězně v před se deroucí. Lidé v této povídce jsou jasní a nezapomenutelní. Malva patří k nejlepším pracem Gorkého. — Nakladatelství Fr. Hovorky vydalo již několik svazků jeho prací. Lze nakresliti již na základě toho, co nám podalo v překlad. českých, obraz ducha a tvorby ruského umělce. A bude lze při tom vyšetřiti ze zálib našeho čtoucího obecenstva, jak velice jsme my už západníky proti Rusům. Postačí zatím jen zmíniti se o ohromném

odbytu prostředních románů Sienkiewiczových a lhostejnosti ke Gorkému. V Němcích za to jde Gorký na dračku. Tu jsou zajímavé otázky a problémy a nejen literárně umělecké. *P.*

Návod, jak vědecky pracovati na cestách. Ve 3. vydání vychází právě sborník Anleitung zu wissenschaftlichen Beobachtungen auf Reisen, jejž za součinnosti 32 učenců vydává osmdesátiletý prof. dr. G. v. Neumayer (nákl. dr. Maxe Jänecke v Hannoveru). Druhé vydání z r. 1888 jest úplně rozebráno a sama příroda zatím nesmírně pokročila. Mimo to i zvláštní momenty nutkaly k novému vydání. Vydavatel o tom praví: »Chtělo-li 1. vydání posloužiti především zájmům čís. loďstva, hledělo si 2. vydání již více koloniálních zájmů naší vlasti a všestranněji ještě hoví tomu toto vyd. 3.« Věda ve službách praktické potřeby, ve službách politiky, ale skutečně věda. Cestovatelé osvědčení, pozorovatelé a dokonalí učenci spojili se k dílu, jež zahrnuje vše, co na zemi lze pozorovati, zkoumati a posuzovati. Platilo-li již o vyd. 2., že poslouží nejen cestovatelům za vědecky se beroucím, nýbrž každému, kdo chce si osvojiti methodu pozorování a vůbec obeznámiti se s praktickou a technickou stránkou vědy, platí to i o 3. vyd. Snad každý vůbec našel by obor, odstavec, jejž radostně uvítá.* Práce jednotlivé jsou opatřeny co nejskvěleji, jsou velmi podrobné a ve všem hoví zřetelu praktičnosti. Na mnoze obsahují na konci seznam literatury. Ježto dílo bude brzy dokončeno a nakladatel pak subskripční cenu asi zvýší, upozorňujeme zatím na dílo to interesenty a ústavy naše.

Divadlo. Dne 7. února sehrány byly na Smichově v cyklu Kruhu čes. spisovatelů irská aktovka Ve stínu doliny od J. M. Synge a norská komedie ve 3 jedn. Čáp od Hanse Aanruda. V aktovce, sestrojené podle vkusu her Macháčkových, usmyslí si starý sedlák Dan Burke vyzkoumati, podvádí-li jej mladá žena Nora, a to provede způsobem primitivně surovým. Prokleje ženu, připoví jí nejhroznější pomstu, sáhne-li naň, až umře, a pak svalí se na postel a staví se mrtvým. Žena, jinak nebojácná, neboť zvykla žíti sama na pusté samotě, bojí se naň sáhnouti, aby se

* Dosud vyšlo 8 seš. (po 3 Mk.) a v nich z I. dílu: prof. dr. L. Ambronn: Geograf. Ortsbestimmung auf Reisen (73 str. s přísluš. ilustracemi, výpočty; P. Vogel: Aufnahme des Reiseweges und des Geländes 91 str., rovněž s ilustr. výpočty, barometr. tabulkami atd.); prof. dr. J. Finsterwalder: Die Photogrammetrie als Hilfsmittel der Geländeaufnahme (38 str., podob.); F. Frh. v. Richthofen: Geologie (171 str., práce vynikající i uměním upoutati a ukojiti zájem laika); prof. dr. G. Gerland: Erbebenbeobachtungen (13 str.); prof. dr. G. Neumayer a dr. J. Edler: Anleitung zu magnetisch. Beobachtungen an Land. — Z II. dílu: prof dr. F. v. Laschan: Anthropologie, Ethnografie u. Urgeschichte (123 str., se zajímavými vyšetřovacími návody, dotazníky a p.); prof dr. A. Meitzen: Allgem. Landeskunde, polit. Geografie u. Statistik 3 str.), prof. dr A. a F. Plehn: Heilkunde (85 str., prof. dr. A. Orth Landwitschaft (32 str.), prof dr. L. Wittmack: Landwirtschaftliche Kulturpflanzen (50 str.), prof. dr. O. Drude: Pflanzengeografie, rozšíření tvary pozem. rostlin (68 str.), prof. dr. P. Ascherson: Die geografisch Verbreitung der Seegräser, chaluhy a řasy (25 str.), prof dr. G. Schweinfurth: Über Sammeln u. Konservieren von Pflanzen höherer Ordnun (jevno- a tajnosnubných).

přesvědčila, je-li mrtev či ne, věří však, že mrtev je. Věrnou manželkou starému Burkovi nebyla. O tom by mladí muži a pastevci z celého okolí mohli vypravovati. Však vzala si starocha, majitele ovčích stád, jen pro zaopatření. Veselý ovšem ten život nebyl, manželé pronásledovali se na potkání. Nuže, mladá vdova pomýšlí více na své milence než na mrtvého a přivolá si jednoho z nich ještě týž večer do chalupy. A co spolu hodují a si vypravují, vstane starý Burke s postele s holí v ruce a překvapí je. Ženu vyžene. Jejího milence, jenž ji zbaběle opustí, pohostí. Nora však jde do světa s tulákem, jenž v chalupě za nepohody našel útočiště a hraje v kuse úlohu vyšší prozřetelnosti. Proč tento hrubý výrobek byl přeložen, těžko rozuměti. Ku podivu výborně byla tato aktovka sehrána. P. Vojta (Burke) byl ostrými rysy svého žlutého obličeje, bezmocně se rozevírající spodní čelisti, šišlavým a skuhravým hlasem výborným starcem. A rovněž trefným irským pastevcem byl p. Táborský. Pro pí. Táborskou nejsou postavy tak hrubé, nutící k uměle drsnému hlasu a pohybům jí cizím. Nicméně sehrála tuto drsnou a těžce navštívenou ženu všemi prostředky svého umění. — Čáp je scenicky vleklá a dosti nudná drobnomalba, kterak nesmělému, ale ctižádostivému komptoiristovi, Seladonu Andrisenovi, dali za ženu maitresu p. Amanda Bomana, jenž s ní má »styky« i po svatbě a jest takto otcem dvou dětí Andrisenových. Milý Seladon Andrisen pokládá plných pět let za zvláštní čest, že jej p. královský zástupce navštěvuje a jaksi nic nevidí a netuší. Až najednou o křtinách druhého dítěte, když se trochu podnapije, rozbřeskne se mu a pak milému Bomanu, jenž je kmotrem svému dítěti, vše poví do očí. Je to historie o několika zajímavěji charakterisovaných postavách, jako obmezeného a domýšlivého Andrisena (p. Jiřikovský), povídavého furýra Nymo (p. Lier), vzorné bytné madame Hansenové (pí. Hessová), mladého, garborgovsky ideálně načichlého učitele Opdala (p. Edl), ale scenicky nemotorná a bez dramatického vzruchu. — Obecenstvo začíná bráti představení cyklu ironicky. Sychává se, jen tak pro legraci, a hlasitými poznámkami navrhuje se nový repertoir s Marjankou, dcerou pluku, v čele a p. Lidé méně temperamentní prohodí pro sebe »otrava« a citlivější postěžují si polohlasem, jaký byl cyklus první hezký a jak je tento druhý nešťastný!

Tento anebo příští měsíc má rozhodnouti zem. výbor, bude-li Národní divadlo zadáno na příštích 6 let Společnosti nynější anebo Spojenému družstvu. Český náš Velekocourkov rozestupuje se v Montecchy a Kapulety a pomalu bude na ulicích nejisto. Družstvo chová se na venek klidněji, skoro pasivně, jako by si bylo jisto dobrým výsledkem. Za to přátelé a známí p. J. Kvapila řeční a píší o jeho nenahraditelnosti způsobem druhdy až plačtivým (pí. B. Kunětická v Samostatnosti) a jim replikují zase odpůrci krutě a bezohledně, jako p. Hilbert, jenž vidí v J. Kvapilovi prostředního člověka, nic nepostřehujícího, co neleží na lopatě, povýšenecky arogantního atd. Česká mizerie provaluje se takto neženantně, vždyť jde o několik tučných, několikatisícových míst a pak o vyrovnání osobních dlouhů. Neboť Čech neodpustí Čechu

a msti se až do čtvrtého kolena, jako s druhé strany výtečně rozumí tomu, jak ruka ruku myje. Rozumí se, že všechen vývoj i umění a divadla jest možný jen za jistého klidu a stability a rozumí se, že šest let je doba příliš krátká, než aby bylo lze něco zvláštního stvořiti. Tu jest třeba změny, nemá-li Nár. divadlo býti hříčkou restauračních a vinárních koterií; nemá-li v něm býti jako na bojišti, kdež sotva se vítěz v dobyté vsi rozložil, již aby na smrt se bránil soupeři, který ji v zápětí oblehl. Za takových poměrů nemůže nic růsti. Proto je nutno 1. zaraziti podmínky, jimiž Nár. divadlo stává se každých 6 let válečnou kořistí obratnějšího a silnějšího, co se týče styků, vlivných přátel a peněz (o umění, uměleckém snažení a programu se vůbec už nemluví anebo jen, aby se neřeklo!) a 2. co se divadla týče, je nám jako soli třeba osvícené a čisté kritiky, jež by neodvislost svého poctivého soudu na všechny strany hájila. Pak by divadelní ponocní mohli pospávat. Dráždí-li protivníky p. Kvapilovy, že, jak bylo kdysi řečeno, si vyšlapuje jako parádní bělouš, mějte si svou kořist! Že existuje jakýsi Shakespeare a Ibsen, ví po Praze i třicet jiných žurnalistů, stejně kvalifikovaných pro divadlo, jako byl p. Kvapil. Ale za ředitele p. Schmoranze a za kapelníka p. Kovařovice není viděti náhrady. Vytýká-li se p. řediteli Schmoranzovi, že ve správních záležitostech má co na srdci, to na jazyku, jest to jen uznáním a chválou. Neboť nic není mezi námi hnusnějšího než pokrytecká a potměšilá uhlazenost povýšeneckého crému. Avšak zásadně varujíce se všech kamaraderií, spolků a zákulisních pletich, nemluvíme pro osoby a strany ani tu ani tam, pravíme-li, že diváci v hledišti měli poslední dva roky stále více příležitosti pokochati se vzorně vypravenými hrami operními a činoherními a že i reportoar činoherní dostupoval stále vyšší úrovně umělecké. Kde bude větší záruka, že v tradicích těchto posledních 2 let se bude pokračovati (neboť nesmí býti zase ztraceno, čeho bylo konečně nabyto) a kde bude i vyšší program umělecký, tomu nechť se divadlo zadá, ne však na 6, alespoň na 12 let. To nejhlavnější však, vzdělanou a čistou kritiku, nemůže ovšem dosaditi ani dekret zem. výboru, ani odhlasovati nějaká schůze anebo dlouhý stůl v útulné restaurační místnosti. Na tuhle nohu bude divadlo kulhat dál, i když nebude p. dramaturg Kvapil psáti anonymní trhavé kritiky o herečkách-kolegyních do Radik. Listů anebo nevyskytnou-li se pochvalné kritiky (ovšem ne již o oněch herečkách, jež byly trhány v Rad. L.) v takovém listě, jako byl svého času p. Auerswaldův. *P.*

Nový spolek.

Po českých vlastech zase nové heslo letí:
„Moc společků a spolků máme, milé děti!
Co času ztrácíme tím věčným spolkařením
a plýtváme zbůhdarma národním jen jměním.“
— Již vidím, jak zas všecky Oujezdy a Lhoty
se známou vervou heslu vpadnou hned do noty.
jak odhodlanou rukou zničí zhoubnou hlízu,
jež z českých žil a kapes vystřebává mízu,
a kterak provoláním vzletným rozohnění,
zas zakládají „Spolky proti spolkaření“.

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 2. BŘEZNA 1906. ČÍSLO II.

ROZHLEDY

Dumas moralista.

Jedním z autorů, zvláště četných v literatuře francouzské, kteří uvažují o pohlaví, jest autor »Dámy s kameliemi« Alexandr Dumas. Počíná si jako Zola; upřímně, nezastírá, líčí realisticky. Proto často bylo tažení moralistů proti němu. Je příznačným jevem francouzských velkých autorů, macchiavelistů, jimž účel posvěcuje prostředky, že k dosažení ušlechtilého cíle volí prostředky, jež morálka rozhodně odsoudí. Líčí-li autor výstřednosti lásky, pohlavní požitkářství, uvádí se v nebezpečí, že způsobí více zla než dobra, neboť více bude čtenářů, kteří považují slova autorova za výzvu k následování než za výstrahu. Proto doba naše, horlící po čistotě, nesmíří se s podobnými pracemi, právem z nich tuší veliké nebezpečí duším neuzrálým, které nejvíce potřebují podpory k čistotě mravní; ji neplatí »l'art pour l'art«, hledá v literatuře oprávnění i pro zušlechtění života, pro povznesení mravnosti. »Krása a dobro«, či spíše »dobro a krása« — obé hledá se v literatuře. Krása, která způsobila poklesnutí mravní, je krásou prokletou, je krásou nevěstky. To vše vynesla na povrch doba nová, doba, která postřehla nebezpečí hrozící lidstvu úpadkem mravů, doba, která postavila vyšší cíl lidstvu a tím i literatuře. Dumas dobu onu zastihl teprve v začátcích jejích, nesmíme tedy na díla jeho brátí měřítko doby v jejím vehementním uplatňování. Stačí, známe-li jeho úmysl; musí nám však odpustit, prohlásíme-li prostředky za nedobré. Dumas chce, aby lidstvo dospělo k »vyšší hodnotě«; už chtění samo staví jej mezi moralisty. Se stanoviska čistě literárního je Dumas více moralistou než psychologem. Snaží se staviti nesnesitelné poměry, jichž oběti stal se Francillon nebo kněžna Georges; ale domnívá se, že lze tak učiniti pouhým nařízením. Moralista žádá zákona, žádá imperativu doufaje, že jím zlo se zastaví; psycholog však ví, že zlo, založené na samé přirozenosti člověka — Dumas totiž výhradně zabývá se líčením zla z poměrů pohlavních — nedá se léčiti rozkazy a nařízeními, nýbrž pouze léčením lidstva samého. I v něčem jiném jeví se Dumas spíše moralistou, než psychologem. Jeho osoby rozhodují často okamžitě, jak toho žádá moralista, jenž takto vystupuje příliš do popředí, často jako deus ex machina. Hlavním činitelem, jenž určuje rozuzlení scén Dumasových, jest svědomí autorovo, jeho mravní vědomí, a Dumas na ně úplně spoléhá. U něho vždy za vinou následuje trest, dobrý čin přináší odměnu, zcela dle přání moralistova, třeba i často na úkor psychologovi. Není ovšem vždy vina na straně toho, kdo je trestán;

často trpí vinou poměrů, vlastně dumasovsky řečeno vinou špatných zákonů, ale trest přijde vždy.

Manželství a lásce připisuje Dumas veliký úkol: muž má vésti rod na cestě pokroku. Musí však být podporován ženou, vědoucí, že manželstvím nebyla jí dána jen příležitost k rozkoším, nýbrž i povinnosti mateřství. Jen muž-otec kráčí trvale cestou pokroku; je-li sám, zanikne smrtí jeho též jeho cesta, ač nebyl-li právě geniem, který vedl lidstvo veškero. Otec žije však dále ve svých dětech, jejich duch mluví duchem jeho, děti kráčejí dále cestou, na kterou je otec uvedl. Cítíte moralistu, jenž nechal stranou psychologa? Moralista praví, že děti zůstanou takové, jakými jste je učinili; ale psycholog jen hlavou pokývne či zavrtí a ukáže, že cesta, na niž jste dítě postavili, se kdesi uprostřed křižuje s jinou, že dítě nepůjde samo, nýbrž že potká mnoho spolupracovníků a na tom bude také záležeti, kterého vyvolí za vůdce. Psycholog poví moralistovi, že řeší-li záhady mravnosti jako jevu společenského, musí bráti v počet společnost celou a nikoli šest, sedm jednotlivců, jako Dumas. Měl vůbec autor »Ženy Klaudiovy« tu chybu, že volí málo osob a zcela zřejmě spatřujeme jen několik málo typů, s nimiž stále pracuje. (E. Rod počítá šest takových typů).

Jen v manželství má býti ukájen pohlavní pud; jinak je člověk ztracen, stal se otrokem vilnosti, pohlcen byl od zvířete podobného leopardovi s tlapami medvědími, jícnem lva a silou saně, oděného šarlatem a zdobeného perlami. A Dumas viděl ono zvíře růsti, až mu zakrývalo celý svět. Boj s ním — to je cíl knih Dumasových. Jemu zdá se, že i zákony samy pracují na prospěch onoho zvířete. Zákony, pocházející od silných, jsou pracovány opět jen pro silné; slabí zůstávají bez ochrany. Muž smí svésti děvče nevinné, aniž nečest tohoto hanebného činu padla na něho; má-li dosti peněz, může si takové »avantury« dopřáti častěji. Manžel smí probiti věno své manželky a pak jí opovrhnouti proto, že již ničeho nemá; smí ji podvádět, ale sám má právo na ní žádati úplnou čistotu. Ba, když už i žena nesnesitelným chováním manželovým donucena byla k rozvodu, je povinna zachovávati mu věrnost i dále, ne však on jí. A tak zákony společenské i státní jsou pracovány na prospěch silnějšího muže, na škodu slabší ženy, či jak Dumas praví, na prospěch onoho zvířete, jemuž do chřtánu házejí se těla i duše.

V tom všem Dumas má pravdu; zákony i zvyky jsou takové. I v tom má pravdu, že krutou obžalobou těchto fakt jsou osudy nemanželských dětí, jak je líčí ku př. v »Levobočku.« Ale není to jediným výsledkem. Je tisíce dětí vlastních, které jsou v horších poměrech než levobočkové; někdy je to vinou rodičů, to neušlo Dumasovi-moralistovi, často však vinou poměrů sociálních; to vidí psycholog. Jistě nejsou šťastny děti jedině proto, že mají vlastní rodiče; mnoho jich je právě tím nešťastno, mnoho jich má právo, »zplakat nad svými rodiči«. Moralista Dumas domnívá se však, kdyby zákonem se nařídilo, aby otcové starali se o své nemanželské děti, že by tím osud jejich byl zmírněn a že by prostopášníci ta

nesváděli dívek. Připusťme i se svědomitým právníkem Fressardem nebo dobrákem Galansonem, že by nastalo tohle; ale pochybuji, že by nastalo ono. Může sice zákon nařídit otcům, aby se starali o dítky ať manželské, ať nemanželské, ba může je i k tomu přinutit. Ale nepřinutí jich, aby děti milovali a aby je řádně vychovali.

Právě jako v tomto případě lze vytknouti Dumasovi i jinde, že příliš spolehá na moc zákonů. Či snad muž, který má tak málo mravního citu, že si nedělá hanby ze svedení dívky, bude se styděti za to, že dítě má jeho jméno? Vždyť nebývá vyhostěn ze společnosti »vyšších« kruhů ani tehdy, ví-li se, že má třeba deset nemanželských děti. Na jménu přece nezáleží. Ví-li se, že dítě je jeho, jest to právě tak, jako by mělo jeho jméno. Ba, někteří pohlížejí i s jakýmsi respektem na ničemu, který se může pochlubiti řadou takových »vyražení«. Je pravda, může zákon nařídit, aby děti nemanželské měly jméno po otci, ale nemůže dáti mužům tolik svědomí, aby neničili dívek, jež jim uvěřily. A ponesou-li i dítky jméno otcovo, bude jim nebo matce osud jejich zmírněn? Sotva!

Tehdy, kdy Dumas psal první své práce, nebyl ještě ve Francii uzákoněn rozvod manželství; a Dumas se o to velice zasazoval. Ale ani ten nepřinesl, co očekával od něho Dumas. Snad ujde žena rozvodem brutálnosti manželově; ale jaká to náhrada za léta trápení a soužení, jaké pomyšlení trpké, ví-li, že je jím jako chudý od obce živena? Jak shoduje se se zákony přírody, odsouditi ženu k samotě? A jak nahradí zákon dítkám otce? Na to vše nemáme odpovědi. — A dále: kolik žen volí rozvod? V kruzích, z nichž vybírá Dumas své hrdiny, snad dosti? Ale v nižších vrstvách? Tisíce je žen, které pracují hůře než otroci a vyživují se bídněji než žebráci a musí hověti choutkám mužů, roditi a kojiti děti. O takových ovšem Dumas neví; pohybuje se v salonech a tam se s nimi nesetkal. Může zákon takovým ženám pomoci? Snad nuceným rozvodem — řekl by někdo, kdo by tak věřil v moc nařízení, jako Dumas.

Ostatně je nejlépe viděti, jak se Dumas ve svých předpokladech mýlí, uvědomíme-li si, že není zákona, není nařízení, které by mužům toto vše dovolovaly; proto nemůže zákon také provésti náležitou nápravu. Horlení Dumasovo a podobných jemu moralistů mělo za následek ku př. zavedení rozvodu; a čeho bylo dosaženo? Pro mravnost veřejnou naprosto ničeho, ba snad zhoršení. Muž rozvedený sotva žije v naprosté čistotě. Snad se zabránilo tělesnému násilí, ale nikoli duševním útrapám jednotlivců. A kdyby i zákon nařídil, aby nemanželské dítky připadaly úplně otcům: čeho bylo pro nešťastné děti získáno? Matka byla by zbavena i svého dítěte a trápila by se — ač-li sama není mravně zkažena touhou po něm. Ba myslím, že málokterá svedená dívka, v níž nevymizel lidský cit, bude žádati úřady, aby uložily péči o její dítě bídníkovi, který ji oklamal.

Dumas líčí sice černě, drasticky, že čtouce »Polosvět«, »Člověka-ženu« nebo »Ženu Klaudiovu« či jinou jeho knihu, neubráníme se, abychom nepřemýšleli o všech těch věcech, které líčí,

abychom neviděli onoho zvířete. Ale okruh, z něhož autor vybírá, je příliš úzký. Šlechta, bohatí měšťáci, to jsou jeho osoby. To však není celý svět. Dumas nevšímá si těch, kteří záležitosti svého srdce uspořádati dovedou sami, kteří v lásce manželské dovedou najíti rozkoš, osvěžení života. Kdyby byl přihlédl k těm, shledal by, že nejsou šťastni zásluhou zákonů nebo společnosti a jejích zvyklostí, nýbrž čistotou svého srdce, neporušenosti lidského vědomí. A to by bylo vlastně to, čeho se dovolávati měl.

Kdo by nebyl si vědom usilování Dumasova o zabití onoho zvířete, vilnosti, prohlásil by ho za nemravného člověka, jako se to často činí po přečtení »Přítele žen«, »Pana Alfonsa« a jiných jeho knih. Snad by měl trochu pravdy. Počíná si Dumas jako lékaři oněch blahých dob, kteří vysláblému pacientovi »žilou pouštěli«. Byl-li od přírody silák, vydržel. Byl-li však slabší nebo jen »prostřední«, zemřel. Lék ho zabil. A tak i z knih Dumasových najde posílení pro očistu mravní jedině člověk s vyvinutým citem morálním; nemrava najde v nich lekturu pro svoji vilnost jako stvořenou a slaboch najde v nich snad vlastní záhubu.

Dumas, hledě na svět, vidí několik osob, na nichž chce celý svět ukázati. Že tím ubývá jeho vývodům na přesvědčivosti, je samozřejmo; ale Dumas nejen že nedbá dosti vzájemných vztahů lidstva po světě, kde jedinec sám o sobě neexistuje a existovati nemuže, ale zapomíná i kontinuity nynější generace s generacemi předcházejícími. Dumas zaměstnává se sice otázkou otcovství fysického, ale nezná otázky »otcovství« duševního; neptá se »Kdo je vinen, že tento zhřešil?« Zcela jinak si počíná krajan jeho Zola, jehož veškery práce snaží se dokázati, že člověk sám ničím vinen není, nýbrž vina jeho že spočívá v celé řadě předků.

Tak stojí dva slavní romancieři jednoho a téhož národa na pólech zcela opačných. Zola svádí veškery hříchy jedince na společnost a předky jeho, Dumas vidí jedině tohoto jedince a jeho poklesek. Proto volá také Zola na jiné cesty celé generace, celé lidstvo, Dumas žádá zákony proti jednotlivcům. Ani prvý, ani druhý nemá ve všem pravdy; tak jako nemůžeme s hříšníka všecku vinu svaliti na ty, kdož předcházeli a kdo jsou zde, nemůžeme také poklesek přičítati za vinu jen tomu, kdo se ho dopustil. Nikoli »ty jsi vinen«, ani »my sami jsme vinni«, nýbrž »všichni jsme vinni, my i ty!«

Poněvadž žádá Dumas positivních příkazů, poněvadž žádá zákonů, přijímá i bibli, knihu, která je pokladem příkazů nevyčerpatelným. Hledí na ni ovšem trochu po lidsku, nikoli jako na pramen víry, nýbrž jako na snůšku předpisů, upravujících poměr, jehož záhadami on se nejvíce zabýval, poměr mezi mužem a ženou. Je ovšem atheistou — třeba se toho slova štíti — nemiluje kněží a místo nich činí duchovními vůdci právníky, nota Zdá se mi, že Dumas tím, že vyhýbal se všemu, co souvisí s n boženstvím, chtěl ve svých pracích prokazovati myšlenku nez vislosti morálky na náboženství.

Tak zabýval se Dumas nejchoulostivějšími otázkami morál varuje lidstvo a volaje k včasnému zastavení na dráze ku zká

Je třeba vystaviti mocné hráze; kdo je má stavěti? Tu Dumas chybuje; vybízí k tomu zákonodárce, zapomínaje, že vášeň jest věčná, často vytryskující ze samé přirozenosti člověka. Ji potlačiti nestačí světská ani duchovní moc, k tomu nestačí předpisy, nýbrž — síla duševní.

Přes to stavíme Dumasa mezi nejčelnější moralisty a neupíráme mu, že do nejchoulostivějších míst morálky vrhl mnoho světla. Snad mohl psáti tak, aby nikdo nebyl pohoršen. Ale přijmeme na usmířenou jeho heslo »účel posvěcuje prostředky«.

F. A. Soukup.

Klasický starověk ve vyučování jazyku mateřskému na středních školách.

Ve článku pod tímto titulem uveřejněném v 9. čísle loňského ročníku časopisu »Zeitschrift für den deutschen Unterricht« snaží se Dr. Jakub Engel dovoditi, že z nejdůležitějších příčin oprávněnosti klasických jazyků na školách středních jest, že právě klasická literární epocha podává ideální obraz člověka. Ideálnost rozumí se tu ve smyslu logickém jako protiva všeobecného k zvláštnímu. Nikde nejeví se člověk prostší a volnější ode všech přívěsků, jimiž časové a místní rozdíly člověčenstvo přioděly, než v literárních plodech řeckých a římských. V řecko-římské literatuře splynula pravá humanita s pravou přirozeností. Vniknouti do podstaty klasického starověku znamená tudíž tolik jako nabýti lepšího porozumění o vlastní podstatě lidského pokolení. Z toho vyplývá, že tomuto studiu přísluší na každé střední škole důležité místo, nikoli však na některé kategorii škol místo privilegované. Učiniti antiku jediným měřítkem vzdělání a povznésti ji na ztrnulé dogma, bylo by zneuznáním její nejvlastnější povahy. V tom smyslu pravil Goethe: Mluví-li se neustále o studiu starých, co tím řečeno jiného, než: hleď si skutečného světa a snaž se jej vysloviti, neboť tak činili i staří za svého života.

Do nedávna byly v Německu klasické vzdělavací prvky, na jichž rozšíření právě záleží, výhradním majetkem humanistického gymnasia. Teprve nařízením pruské správy vyučovací byl zaveden německý překlad Homéra do O III.* reálných gymnasií a vyšších reálek a do první třídy reálek, attičtí tragikové pak do nejvyšší třídy reálných gymnasií a vyšších reálek. Jazyku mateřskému svěřen tedy vděčný úkol, seznamovali žáky s vynikajícími plody řecké literatury.

Jaké výhody mají žáci humanistického gymnasia z hodin klasické četbě věnovaných? Při dosavadním způsobu vyučování žádných! Měli by teprve tehdy, kdyby se jim dal do rukou překlad, dříve než se seznámí s původním textem. Pak teprve povznášeli by se s pravým zájmem od jazykových obtíží do sfér myšlenek

* Německé střední školy mají, jak známo, devět tříd, jež počítají se od sexty dolů; naše prima = sextě, sekunda = quintě, tertie = quartě, quarta = untertercii, quinta = obertercii, sexta = untersekundě, septima = obersekundě, oktava = unterprimě; nejvyšší třída v Německu jest oberprima.

a věcí. Gymnasista nemá z latinského nebo řeckého autora nic více, než sluchovou libost, jíž poskytuje čtené nebo přednášené slovo originálu. Ale toho kouzla zvukového může se dociliti i pěkným překladem. Ostatně stránka jazyková jest podružného významu. Goethe aspoň pravil: »Nejplodnější z básníka je to, co zbude, je-li přeložen prosou«.

Přihlížíme-li tedy více k obsahu díla básnického a k umění básníkovu, čili více k věcné stránce díla a méně ke stránce jazykové, pak lze podle zkušenosti říci, že třeba dáti přednost vyučování, jehož základem je dobrý překlad do jazyka mateřského před probíráním básně v textu původním, kde nezbývá vůbec času na mnohé věcné vysvětlivky, nehledě vůbec k hlubšímu proniknutí básně celé, k vylíčení charakterů hlavních osob, k otázce skladby básně, k různým náhledům básníkovým v díle projevovaným.

Zdar tohoto způsobu probírání ciziho autora podmíněn jest ovšem předpokladem, že učitel jazyka mateřského, jemuž vyučování jest svěřeno, zná dokonale svého autora jak po stránce formální, tak i obsahové, a že i v příslušné literatuře jest úplně zběhlý.

Tak mohl by býti na př. Homér probírán i na gymnasiích. Tím více doporučoval by se tento způsob při attických básních tragických, při jejichž četbě se téměř s každým slovem zápasí. Wilamowitz tvrdí, že dobrým překladem mnohem více se poesii prospěje než zápasením s textem originálu. Pro ohromné jazykové obtíže v dramatických výtvorech athénských básníků absorbuje se všechen čas formální stránkou jazykovou; k proniknutí věci zbývá pak věru velmi málo času. A tak nynější abiturient gymnasijní odchází z ústavu, aniž odnáší si sebe menších vědomostí o esthetické a historické stránce výtvorů Sofoklových nebo jiných básníků. Jak jinak působili by tito básníci na mysli žáků, kdyby jim byli předváděni v jazyce mateřském. Tu uplatnila by se i stránka umělecká, osvětlil by se vývoj básníkův, prostředí, v němž tvořil, a podněty, jež dal svým následovníkům.

Každému nepředpojatému pozorovateli vysvitne tu ihned výhoda vyučování věcného před jazykovým. Bylo by tudíž dobře, aby vše, co pro množství jazykových obtíží nemůže se věcně uplatniti, bylo z vyučování starým jazykům odstraněno. Thukydides a Plato na příkl. by došli rozhodně lepšího ocenění a poznání v dějepise, mateřštině nebo ve filosofické propaedeutice než v hodinách řeckých. Krátce, více věcného vyučování: zavedení a užívání dobrých překladů místo těch originálů, kde žák pro jazykové obtíže zůstává lpěti pouze napovrchu.

Autor souhlasí s Nerrlichem, původcem spisu »Dogma des klassischen Altertums« a nevidí vrcholu vyučování starým jazykům v četbě, nýbrž v gramatice, jíž má býti systematicky a převážně deduktivně vyučováno. Jen takové četby budiž k ní užíváno pokusnou látku, která nedovede vzbuditi vyššího zájmu žáků nebo která neskytá zvláštních potíží jazykových; ostatní básně prosaisté buďtež přiděleni buď mateřštině, dějepisu nebo filosofické propaedeutice.

Budiž tedy hlavně mateřštině svěřen úkol, aby u...

žáka do literatury starověké. Tu by ovšem počet hodin jí věnovaných musil býti rozhojněn, aby tomuto úkolu mohla dostáti. Nezbývá pak nic jiného, než aby počet hodin ostatních disciplin byl zmenšen; jsou to především klasické řeči, jimž by musilo a také mohlo býti ubráno, ježto by jim jazyk mateřský valnou část úkolu přejal. Takovým obohacením výuky v jazyce mateřském, jímž dostalo by se nejdůležitějším duševním zjevům starověku náležitého ocenění a porozumění, předmět tento povznesl by se na význam, jaký nepřísluší žádnému jinému předmětu mimo historii a mathematiku, která učí zákonům lidského myšlení nejjasněji. Staří Řekové a Římané, jež tak mnohý žák nyní pokládá za osobní nepřátele, proměnili by se takto v jeho miláčky, poněvadž by pojetím výtvorů jich do jazyka mateřského byl učiněn konec namáhavým jazykovým přípravám, a jazyk mateřský stal se tak skutečným centrem vyučování na škole střední.

Relativně platí ovšem tytéž zásady stejně o cizích jazycích moderních, jež by měly býti postaveny v týž poměr k jazyku mateřskému jako latina a řečtina, tak aby všecky jako oběžnice kroužily kolem ústředního souhvězdí, jímž by byl jazyk mateřský. Ovšem musil by i učitel dovésti vyhověti vyšším požadavkům na něho kladeným, čehož by dosáhl nikoliv jednostranným odborným vzděláním jazykovým, nýbrž obsažným vzděláním historickým (v nejširším slova smyslu), v němž rozsah a hloubka by byly k sobě ve zdravém poměru. —*av*—

Don Juan.

V. — V dramatě upíná se všechen zřetel přirozeně na to, co zoveme hrdinou; osobám ostatním přísluší vedle něho místo podřízenější a relativnější. Čím více však vystupuje vnitřní promyšlování dramatu a spolu s ním jeho rozlučující a rozlišující moc, tím osoby vedlejší stávají se, řekl bych, relativně absolutnější. To není chybou nýbrž přednosti, právě tak jako v jistém smyslu výše stojí to posuzování světa, jež všímá si lidí jen vynikajících a jejich významu pro vývoj světa a nedbá podřízenějších, v pravdě však nevyrovná se onomu, jež obírá se i tím menším a jeho velikým významem. Dramatikovi zdaří se to jen do té míry, jak nálada, v níž jeho báseň je pohroužena a z níž vykličila, přešla ve vlastní náladu dramatickou, v děj a situaci. Čím lépe se mu to povede, tím spíše bude celkový dojem díla jeho myšlenkou a ideou než náladou. Není-li myšlenkou, ideou, trpí drama přemírou lyričnosti. Tento nedostatek dramatu není mi však nedostatkem v opeře. Co jednotu opery drží, jest základní ton, jenž nese celek.

Co pravil jsem o dramatickém účinku celkovém, platí také částech dramatu. Kdybych měl jediným slovem vyjádřiti onen činek dramatu, jímž liší se od každého jiného díla uměleckého, řekl bych, že účinkuje současnosti. V dramatě vidím rozbíhající momenty pohromadě a spolupůsobiti v situaci, v jednotě děje. ím výraznější jsou rozličné momenty, čím hlouběji promyšlena dramatická jednota, tím méně bude tato jednota náladou, tím

více bude určitou myšlenkou. Ale jako celá opera nemůže býti tak proniknuta zpracováním myšlenkovým, jak tomu jest v dramatě, rovněž tak jest situace hudební sice dramatická, ale přece jednoty nabývá náladou. Hudební situace vyznačuje se jako každá dramatická situace současností; účinem sil je však souzvuk, souznění, harmonie; a dojem situace hudební jest jednota, jež vzniká tím, že pospolu slyšíme, co pospolu zní. Čím je drama na vše strany promyšlenější, tím dokonaleji přechází nálada v děj. Čím je méně děje, tím více je lyričnosti. V opeře je to zcela v pořádku. Vlastním úkolem opery není, aby tak bohatě rozvila charaktery a děj, k tomu není ani dosti promyšlena. V opeře naopak mluví nepřemítavá, živelná vášeň. Hudební situace tkví v jednotě nálady, v diskretní mnohosti hlasů. Tu jest právě zvláštnost hudby, že přes jednotu nálady zachovává mnohost hlasů. Mluví-li se o mnohosti hlasů v životě obecném, myslívá se na jinou jednotu jako výsledek konečný; v hudbě však nikoliv.

Dramatický zájem vyžaduje rychlého postupu, vzrušeného taktu. Čím je drama více promyšlováno, tím neodolatelněji žene se ku předu. Převládá-li naproti tomu jednostranně živel lyrický nebo epický, nastává jakés otupění, situace jako by podřimovala, dramatický děj a spád leniví a stává se těžkopádný. V podstatě a povaze opery však spěchu takového není; ráda prodlévá a se zastavuje, ráda se pohodlně rozlévá v čase i prostoru. Děj nemá prudkosti spádu a jeho směru, ale pohybuje se spíše vodorovně. Nálada nepřechází v charakter a děj. Proto i děj opery může býti bezprostřední, ne připravovaný hlubším založením a složitý, nýbrž osnovaný z vnuknutí okamžitých.

Posuzujíce podle toho, co řečeno, operu Don Juan, poznáme její pravou, klasickou cenu. Na Dona Juana jako hrdinu opery upírá se hlavní zřetel; ale nejen to, jím i ostatní osoby teprve stávají se zajímavy. To však nelze bráti jen v zevnějším smyslu, nýbrž to právě tajemstvím je této opery, že hrdina je zároveň silou osob ostatních, že život Dona Juana je principem jich života. Vášeň jeho rozpoutává vášeň ostatních; vášeň jeho proniká vše. Jí jest nesena komthurova přísnost, rozechvívající nitro nejhlubší, rovněž hněv Elviřin, hořká nenávist Annina, význam Ottaviův, úzkost Zerlinčina, zlost Mazettova, zmatek Leporelluv. Don Juan tedy může býti právem nazván jmenovatelem opery; jako hrdina dává jí jméno, jest takřka společným jejím jmenovatelem. Každá jiná existence jest vedle jeho existencí pouze odvozenou. Žádáme-li na opeře, aby jednota její hlásila se základním tónem, snadno poznáme, že nelze pro operu mysliti si dokonalejšího úkolu, než je Don Juan. Porovnejme jej s operou jako je n. p. Bílá paní; v té jest jednota jen určitějším určením l ričnosti. V Don Juanu není základní tón nic jiného než san životní síla opery, totiž Don Juan; on však jest absolutně hu dební, a to proto, že není prostě jen charakter, ale především život. Ostatní osoby opery nejsou také charaktery, nýbrž v po. statě vášněmi, podnícenými Donem Juanem, a proto zase hude' ními. Tak jako totiž D. Juan všechny obepíná, tak i ony obej

nají a se ovíjejí kol Dona Juana. Toto absolutní soustředění, jež představuje hudební život Dona Juana v opeře, vyvolává tak mocnou ilusi, jako nic jiného; život v něm tepající strhuje každého s sebou a zpřima přenáší v sám život dramatu. Na každé součásti opery této jest vždy tolik hudebního a melodického, že i když poslechneme kteroukoli malou její část, jsme ihned uchváceni. Vstupujíce uprostřed představení, jsme ihned jako v samém středu, ježto právě Juanův nejvlastnější život jest všady. Stará zkušenost učí, že není příjemno, dva smysly napínati současně: chceme-li poslouchati hudbu, mimoděk přivíráme oči. Platí to celkem o všeliké hudbě, o Donu Juanu však zvláště. Jakmile oko má býti činno, dojem se kalí, neboť dramatická jednota, jež podává se oku, jest naprosto nedostatečná a podřízená vedle jednoty hudební, již zároveň slyšíme. O tom mohu vypravovati z vlastní zkušenosti. Seděl jsem poblíž jeviště; a potom jsem sedal dál a dál, pak vyhlídl jsem si v divadle koutek, abych byl úplně schován a mohl se do hudby ponořiti úplně. Čím lépe jsem ji chápal aneb myslil že chápu, tím dále v pozadí jsem ustupoval, ne proto, že srdce moje bylo chladné, nýbrž spíše, že planulo vřelou láskou; neboť láska chce býti chápána z dálky. To dalo životu mému něco zvlášť záhadného. Byly časy, kdy bych byl za lístek divadelní zaplatil vše: teď mi netřeba vydati ani korunu. Postavím se venku v koridoru a opru o stěnu oddělující jej od hlediště, neboť tu jest účinek hudby nejsilnější; jest jako svět pro sebe, zcela oddělený ode mne. Viděti nemohu nic, jsem však dosti blízko, abych slyšel, a přece tak nekonečně daleko.

Ježto není třeba, aby osoby vystupující v opeře byly tak promyšleny, aby byly jasny jako charaktery, nemůže situace úplně se rozvinouti, jak již bylo vyloženo, nýbrž utkvívá je po jistý stupeň v náladovosti. Totéž lze říci o ději opery. Co se v přísnějším smyslu tak zove, t. j. jednání vědomé účele, pro který se koná, nemůže býti vyjádřeno v hudbě, za to však jednání takové, jež nazvati lze bezprostředním. Obé jest v Donu Juanu. Že jednání jest tu vesměs bezprostřední, vychází z toho, co řečeno o něm jako svůdci. Proto jest zcela v pořádku, že v této opeře zabírá ironie tolik místa, neboť ironie jest metlou bezprostředního nemyslícího života. Tak nesmírnou ironii je zjev komthura: Don Juan přemůže sice každou překážku, ale ducha, jak známo, ubiti nelze. Na důkaz, že situace jest vesměs ovládána náladou, mohu jen zmíniti se, jaký význam pro celek Don Juan vůbec má a jak ostatní osoby mají vedle něho existenci jen relativní. Na jedné situaci vyložím, co míním. Vezmu první arii Elviřinu. V orkestru zazní předehra, Elvira vystoupí. Vášeň zmítající jejím nitrem dere se ven a její zpěv jest k tomu prostředkem. To by však bylo příliš lyrické, než aby mohlo stvořiti situaci; její arie byla by něčím podobným monologu v dramatě. Rozdíl byl by jen ten, že monolog především vyjadřuje povšechné ve formě individuální, arie však individuální v pojetí povšechném. Jak řečeno, toho bylo by na situaci málo, proto nezůstane také jenom při tom. V pozadí vidíme Dona Juana a Leporella, napjaté očekáváním, zvědí-li,

kdo jest ta dáma, kterou již oknem byli viděli. Kdyby to, co vidíme, bylo skutečné drama, nezáležela by situace v tom, aby Elvira stála na jevišti a Don Juan v pozadí, nýbrž naopak v neočekávaném jich střetnutí. A zájem pak by točil se kol toho, jakým způsobem se tu Don Juan vyseká. Také v opeře má střetnutí svůj význam, ale daleko podřízenější. Střetnutí nutno viděti, situaci však nutno slyšeti. Jednotnost situace jest pak harmonií, ve které souzní a splývají hlasy Elviry a Dona Juana. Jest tedy zcela správno, že Don Juan, pokud jen možno, zůstává v pozadí; neboť on by vlastně ani neměl býti viděn, ani obecenstvem ani Elvirou. Zazní začátek arie Elviřiny. Její vášeň nemohu jinak karakterisovati než jako zášť lásky, vášeň smíšenou, avšak přece kovovou, zvučící. Její nitro jest neklidně zmítáno. Když svému napjetí zjednala úlevy, zmalátní na okamžik, jako zmalátníme po každém vášnivém výbuchu: v hudbě nastane pausa. Ale z jejího vnitřního pohnutí lze tušiti, že se její vášeň ještě nevybouřila: bránice jejího hněvu bude ještě silněji otřesena. Čím však, jakým podnětem lze jí znovu otřásti? K tomu hodí se jen jedno, posměch Dona Juana. Mozart tedy — kéž bych byl Řekem! neboť mohl bych říci: božsky — využitkoval pausy, aby vyjádřil jeho posměch. Nyní vášeň zaplápolá ještě mocněji; ještě mocněji provalí se z jejího nitra, ještě mocněji v tónech. Elvira ještě jednou se opakuje, pak zachvěje se její nitro, pak v oné známé kadenci na konci arie rozlejí se její hněv, její bol jako láva. Tu viděti, co jsem chtěl říci slovy: že Don Juan v Elviře budí ozvěnu a že jest to něco jiného než fraze. Posluchač opery nemá Dona Juana společně s Elvirou ani viděti ani slyšeti, ale v jednotě situace má jej slyšeti v Elviře a z Elviry. Zajisté zpívá to Don Juan, ale tak, že to zní jemně cvičenému uchu jakoby přicházelo od Elviry. Jako láska utváří svůj předmět, tak i trpký hněv. Elvira jest Donem Juanem posedlá. Ona pausa a hlas D. Juana učiní situaci dramatickou; ale vášní Elviřinou, ve které ohlasem zvučí i Juanova, stane se situace teprve hudební. A jako hudební nemá sobě rovné. Kdyby naproti tomu vystupoval Don Juan jako karakter a rovněž tak Elvira, bylo by tuto situaci pokládati za pochybenou; bylo by nesprávno, aby Elvira v popředí nás bavila svými city a Don Juan aby v pozadí vtipkoval; neboť pak bylo by nutno, abych je slyšel pospolu, ač není k tomu žádného prostředku, ježto oba jsou karaktery, jež naprosto nemohou spolu se sliti v takový souzvuk. Jsou-li karaktery, vznikne situace jejich střetnutím.

Jak již před tím řečeno bylo, není v opeře třeba toho dramatického kvapu, onoho stále rychlejšího Vpřed jako v dramatě; situace může trochu prodlévati. Nesmí se však toho zneužívat. Za příklad pravé střední míry vyznačil bych situaci právě zmíněnou, ne jako něco v Donu Juanu jediného nebo nejdokonalejšího, ale že ji čtenář má právě na mysli. A přece tu narazí na něco nepatřičného: připouštím: dvě arie by měly odpadnout, byť byly o sobě tak dokonalé, přece ruší, zdržují. Rád bych u sebe ponechal jako tajemství, ale co platno? Pravda musí

světlo. Kdyby obě odpadly, zůstane vše ostatní právě tak krásné a harmonické. Jedna arie jest Ottaviova, druhá Annina, obě spíše skladby koncertní než čísla dramatická, jako vůbec Ottavio a Anna jsou osobami příliš nepatrnými, aby spád celku mohly pozdržeti. Kdybychom je škrtli, měla by opera dokonalý, hudebně dramatický spád a žádná jiná by se jí v tom nevyrovnala.

Stálo by za práci, projíti situaci za situací, ne abychom je ozdobili výkřičníky, nýbrž abychom ukázali význam a hodnotu každé z nich jakožto hudební. To však již přesahuje meze našeho malého pojednání. Tu záleželo především na tom, vytknouti, jakou ústřední osou jest Don Juan pro celou operu. Totéž opakuje se v každé situaci ostatní.

Jako v sluneční soustavě ona tělesa, jež přijímají své světlo od slunce ústředního, stále jsou jen zpolovice ozářeny, svítíce stranou k slunci obrácenou, právě tak osoby tohoto dramatu: osvětlen jest jen moment jejich životní, strana obrácená k Juanu, ostatek jsou temné a neprůhledné. Nepojímejme to v obmezeném smyslu, jakoby každá z osob těchto představovala tu neb onu vášeň, jakoby na př. Anna byla nenávistí, Zerlinka lehkomyslností. Takový nevkus sem nepatří. Vášeň jednotlivé osoby jest konkretní. Ale konkretní v sobě, zbytek osobnosti jest pohlcen touto vášní. To jest absolutně správné, poněvadž tu právě jde o operu. Ona temná neurčitost, ono z části sympatické z části antipatické tajemné spojení s Donem Juanem, činí je vesměs hudební a celá opera souzní v Donu Juanu. Jediná osoba, která zdá se býti výjimkou, jest komthur. Ale proto také jest to zařízeno tak moudře, že stojí jaksi mimo drama, jakoby na jeho hranicích. Čím by komthur více v popředí vystupoval, tím méně by udržela se opera, jako absolutně hudební. Proto jest držen neustále v pozadí a jest tak mlhavý jak jen možno. Komthur jest mohutná první a drsná poslední věta, mezi oběma jest střední věta, věta Dona Juana; ale bohatý obsah střední věty je vlastní podstatou opery. Jen dvakrát vystoupí komthur. Poprvé jest noc. Vše děje se v pozadí jeviště; nelze ho viděti; slyšeti jen jak padne, proklán kordem D. Juana. Již v tom jeví se přísný ráz jeho bytosti a ještě úchvatněji při paradoxním posměchu Dona Juana, což Mozart výborně vystihl hudbou. Již tu jest přísný jeho ráz příliš hluboký, než aby to mohl býti člověk. Stařec ten je dříve duchem než zemře. Podruhé zjeví se jako duch a hromy nebeské hřímají v jeho vážném slavnostním hlase. Jako osobně jest proměněn, tak proměněn jest jeho hlas; nemluví více, ale prohlašuje rozsudek.

Po Donu Juanu jest nejdůležitější osobou Leporello. Jeho poměr k pánovi stává se hudbou vpravdě srozumitelný; bez hudby jest nevysvětlitelný. Je-li Don Juan osobností sestrojenou z reflexe, jest Leporello skoro ještě větší darebák než jaký je ve skutečnosti: a jest těžko pochopiti, kterak Don Juan může nad ním míti tolik moci; zbyla by jen jediná pohnutka, že by mu totiž více platil než jiní, pohnutka, již ani Moliere nechtěl užíti, zabředneť u něho Don Juan do dluhů. Vidíme-li však v něm to, čím skutečně jest: bezprostřední život, pak snadno pochopíme,

že má tak neobmezený vliv na Leporella, že si jej přizpůsobí, ano svým orgánem skoro učiní. V jistém smyslu jest Leporello spíše založen k osobnímu uvědomění než Don Juan; aby však tak daleko dospěl, musil by uvědomiti si, v jakém poměru jest k Juanovi; na to však nestačí, nemůže kouzlo rozluštiti. Také v Leporellově poměru k Juanovi jest něco erotického, moc, která jej drží proti jeho vůli. Ale i v této vší dvojsmyslnosti nepřestává býti hudební a stále z něho slyšíme odezvu Dona Juana. O tom ještě něco později na důkaz, že to není jen frází.

Vyjímaje komthura, jsou všecky osoby v jistém erotickém vztahu k Don Juanu. Nad komthurem nemůže míti moci žádné; jest vědomím, ostatní stojí pod jeho vládou. Elvira jej miluje; proto jest v jeho moci. Zerlinka se ho bojí; proto jest v jeho moci. Ottavio a Mazetto již z příbuznosti jdou s ním; neboť svazky krve jsou povahy něžné. (P. d.)

Fiona Macleod.*

Znám jednoho člověka. Má ve vsi krámek, je mu kolem padesáti, muž je nepatrný a všední, jeho zájmy nepřesahují hranic farnosti. Smutná bývá to postava pokaždé v neděli, v té své ulízané počestnosti. Jeho pohled stále upírá se na zelené a šedé vody moře, nad nimiž činí vysoké hory; za vodou na druhé straně kyne hotová poušť. Pokud vím, nikdy nechodívá do hor jen tak pro vyražení, ani nestává na pobřeží, leda v sobotu večer, když vracejí se čluny se slanečky anebo v neděli odpoledne a to k vůli příteli, když si dají slovo.

A přece patří muž ten k lidem nejpodivnějším, jaké jsem kdy viděla anebo mohla viděti. Sama neslyšela jsem promluviti jej nic jiného, než jen slova nejobyčejnější a tónem jaksi poníženým. Znám však jediného jeho důvěrného přítele. Občas (někdy jednou za dva, za tři roky, posledně každého ze 3 po sobě jdoucích roků) zapomíná tento vesnický kramář, čím je; stává se z něho ten, jímž byl kdysi anebo jímž byl některý jeho prapředek za dávno uplynulých časů.

Tehdy den nebo dva dni bývá lhostejný a tiše zamyšlený; musí-li promluviti, mluví tichým hlasem a hledí plaše úkosem. Pak jednoho dne vyjde z krámu, zajde vzadu do kůlny a tam chvíli postojí, vraště čelo a šeptaje pro sebe anebo tupě se zabořuje pohledem do prázdna. A pak bez čepice pouští se odtud do kopce a spěchá kamsi neznámými cestami, rašeliništěm a vřesovištěm a několik neděl nebývá po něm památky.

Zacházívá tak do pustiny, již tam říkají »v rozstouplých skalách«. Jakmile se tam octl, je z něho silák a leze po stráních jako koza, hbitě a nepozorovaně. Časem vysvléká se do naha, sedává na skále a cívi do slunce. Většinou potlouká se pobřežím,

* Několik poznámek o spisovateli, jenž celý život utajil část své literární práce za keltický pseudonym mystické básnířky Fiona Macleod, odložili jsme na později k další ukázce jeho prosy. Črta dnešní je ze sbírky Vítr a vlna, jež vyšla také již u E. Diederichse v Lipsku (4 M.); lze ji nazvati prostě částí duševní autobiografie spisovatelovy.

anebo přelézá balvany, porostlé plevelem a houká přes moře. Přítel jeho, o němž byla již zmínka, vypravoval mi, že často vídal, jak se Anndra shýbal a z vlnobití nabíral hrstí vodu, za hlavu ji metal vykřikuje anebo buče zvláštní keltská slova, mnohá zcela nesouvislá, mnohá tak stará, jako šedé skály. Jednou jej viděli, jak vešel do vody, moře tloukl rukama, rostoucí příboj mrskal, s ním zápolil, jemu se posmíval smíchem zajíkavým, jenž přecházel v křik a vzlykot zlomené nenávisti a lásky.

Pěl mu pak písně. Zlořeče házel po něm kapradím, haluzemi a kameny; pak padl na kolena, modlil se, vodu nabíral ke rtům a lil si na hlavu. Miloval moře jako miluje muž ženu. Bylo jeho světlem, jeho láskou, jeho bohem. Jak živa jsem neslyšela o ničem, co bylo strašnější než tato jeho touha. Milovati vítr a slanou vlnu a dostávati jen posměch a pošklebek; obětovati vroucí srdce a cítiti, jak je drsný závan vzduchu zháší; skláněti se šeptem k polibku vlny a cítiti, jak její sůl se zařezává do rtů a pálí v oči: to vskutku jest zakusiti hořký žal, jímž tolik za své vzalo po slzách, hoří a šílenství.

Jeden z přátel, nazvu jej Neil, zastihl jej kdysi z nenadání, když jej strach měl v moci. Neil seděl v člunu a držel se u břehu. Anndra spatřiv jej zvolal: »Vím, kdo jsi! Nepřibližuj se!«, křičel. »Fear faire na h'aon sula . . Znám tě, drábe jednooký!«

»Pak«, pravil Neil, »když slaná voda nepřekážela jeho očím a poznal mne, padl na kolena a plakal a pravil, to že bude jeho smrt, ta stará, zmařená láska. A pak seběhl se břehu, hrst vody pozvedl ke rtům, až na okamžik uvázla pěna na jeho rozcuchaném vouse; a hlasitě se láskal se svojí milou a hněvivě se na ni obořoval a pak vyskočil, zasmál se a zmizel s očí, ač bylo slyšeti ze skal jeho křik.«

Tázala jsem se Neila, koho to mínil jednookým drábem. Odpověděl mi, že to muž, který nikdy nezemřel a nikdy nežil. Má jen jedno oko, ale tím vše proniká, vyjma šedou žulu, šedé vraní vejce a šedou vlnu, jež plove při dně. Vidí mrtvé ve vodě a bdí nad nimi; vidí ty na zemi, kdož sestupovali k moři, smrti stín na sobě nesouce. S těmi nemíval soucitu. Bývá neviditelný až na chvíli soumraku a za svítání. Vychází z hrobu. Nebyl to muž, žil však ze smrti mužů. Bylo hůře tomu, kdo byl na živu a spatřil jej, než tomu, kdo mrtev ležel u jeho nohou.

Když muže Anndra šílenství opouštělo, někdy bylo to za týden, za dvě neděle, někdy ani ne po třech nedělích, vracel se přes kopec domů. Za přítmí plazíval se kapradím a slatinou a postával mezi rozervanými fuksiemi u zdi svého bramboříště. Pak prolezl oknem do světnice anebo dvéře otevřel za kliku a šel klidně spat. Jednou byl tu právě Neil, když se vracel. Neil hovořil s Anndrovou sestrou, jež spravovala domácnost. Zaslechli šramot a polekané zakdákání slepic. »To je Anndra«, děla sestra a pláč ji zaléval hrdlo. Seděli mlčky, až se dvéře otevřely. Pět neděl byl tehdy nezvěstný a jeho vlas i vous byly jako plsť a obličej bledý jako smrt; Anndra měl však už zase na sobě šaty, v jakých obyčejně chodíval a vypadal již zase jako člověk klidný a poctivý, jakýmž i byl. Ti dva, co naň čekali, nepromluvili ani slova.

»To je krásný večer«, prohodil Anndra, »to je krásný večer, ani větřík se nehýbe . . Margot, měli bychom ještě přiobjednati toho kulatého sýra z Inverary.«

Jubilea a rovy. Ladislav Quis dožil se 5. února šedesáti let. Žije v Přelouči, blízko svého rodiště, Čáslavi: jako vnější tak i vnitřní život jeho neměl velikého rozpjetí, ale jeho dílo je tak půvabné, zdravé a české, jako ta půda na severním a jižním svahu Želez. hor, kde se odehrává Quisův život. Vzpomeňme jeho lyriky: Z ruchu, Písničky a Epigramy, jeho balad Hloupý Honza, Ballady, Třešně, jeho překladů z Goetha: Ballad a Fausta (II. díl), Gozziho Hlasitého tajemství, Schillerovy Marie Stuartky, výboru z balad skotských, z Kolcovy lyriky; vzpomeňme jeho cenné Knihy vzpomínek, dokladného vydání Havlíčkových spisů básnických a jeho korespondence a že chystá vydání Nerudových essayí a feuilletonů.

Svatopluk Čech dožil se 21. února 60. roku, oslaven a a oslavován upřímně a spontanně nejen v časopisech, ale jako vždy i spolky kroužky a jednotlivci. Je-li pravdivý trefný výrok, že ze všech básní je nejkrásnější jeho život, jest to nejvyšší chvála a uznání, jež lze vzdáti básníku. Jest hezká řada toho, co napsal: sebrané spisy u F. Topiče dostoupily 20 svazků. Ale vždy bude vedle jeho děl tajemný a nedostupný život jeho vábiti mysl a obraznost. Nezvyklá u nás velikost mluví z jeho samoty a odloučenosti od světa, z pohrdnutí všech vnějších ctí a výhod, jež v naší těsnotě se žádají a také prokazují. — Odložili jsme essay o Čechovi o několik čísel později, až poumlkne všeobecná jeho oslava. Pro bibliografy a jeho ctitele zaznamenáváme pořad jeho děl: Básně (Bouře, Snové, Adamité, Anděl, Menší básně) vyšly 1874; Nová sbírka veršovaných prací (Evropa, Čerkes, Ve stínu lípy, Žižka a j.) r. 1880; Václav z Michalovic 1882; Petrklíče 1883; Lešetinský kovář 1883 (v prvém vydání konfiskován); Hanuman 1884; Slavie 1884; Dagmar 1885; Pravda a drobné básně 1886; Jitřní písně 1895; Nové písně 1888; Kratochvilná historie o ptáku Velikánu Velikánovičí 1890; Zpěvník Jana Buriana 1894; Písně otroka 1895 (27 vydání); Modlitby k Neznámému 1896. — Řeči nevázanou: Povídky, arabesky, humoresky I.—IV. 1878 až 1883; Kandidát nesmrtelnosti, Několik drobných povídek 1884; Kresby z cest, Několik obrázků moravských 1884; Upomínky z východu 1885; Humoresky, satyry a drobné črty 1887; Různé črty žertovné a vážné 1887; První výlet pana Broučka na měsíc 1888; Několik povídek a různých črt 1888; Nový epochální výlet pana Broučka tentokrát do XV. století 1889; Pestré cesty po Čechách I.—II., 1891—92; Rozličná prósa 1895. — Ve »Květech« vyšly básně Sotek 1886; Václav Živsa 1889—91; Sníh 1894; románový fragment Ikaros 1885, povídka Druhý květ a dramatická báseň Roháč na Sioně.

A ještě jubileum tří velikých a slavných mužů připadlo únor: před 25 lety, 5. února 1881, zemřel T. Carlyle a pochován do skotské půdy, a 9. února 1881 (t. j. 28.) v Petrohradě zemř F. Dostojevský. Před 50 lety, 17. února 1856 zemřel v Pa říži J. Heine. Památka Heineova uctěna byla v německých

stech letos velice živě. Mimo jiné otištěn byl i dopis Heinův Laubovi ze dne 25. ledna 1850, v němž H. se zmiňuje, že »Hegelova boha či spíše hegelovského bezbožectví se vzdal a na jeho místo znovu vyhledal si dogma o skutečném osobním bohu, jenž jest mimo přírodu a lidskou mysl.« V druhém listě 7. února 1850 píše o svém utrpení, jež nazývá »zoufalstvím těla« a praví: »Chvála bohu, že mám nyní zase boha; nemohu-li bolesti už snésti, alespoň dovolím si několik rouhavých zlořečení. Takového osvěžení atheista popřáti si nemuže.« Čistě heinovsky! — Před nedávnem vyšel u O. Wiganda v Lipsku svazek historických pojednání T. Carlyla (308 str., 5 M), vybraných z jeho osmi svazků Miscellaneous Essays. Překlad T. A. Fischera obsahuje essaye: Co jsou dějiny? Biografie. Ještě jednou o dějepise. Hrabě Cagliostro. Diamantový náhrdlek (Marie Antoinety). Mirabeau. — Jsou to hluboké pohledy, jež čtenáři se rozevírají. Carlyle nepsal ani řádky, aby člověk nebyl osvícen, vzpružen, posílen a povznesen. Pestrý obsah tohoto svazku vydává svědectví o universálním vědění tohoto ducha, jenž v národním hospodářství a sociál. politice byl tak obeznámen jako ve filosofii a dějinách. Nejvyšší však poklad a dar je sama kořenná vůně osobnosti Carlylovy, jež zvlášť vydechuje v různých těch essayích tohoto svazku. Za jubilea Dostojevského bylo vzpomenuto i oné strašné události, jež tak zasáhla v život jeho. V noci z 4. května 1849 vnikla policie do bytu D. a zatkla jej. 4. ledna 1850 měl být popraven. Týž den psal bratru: »Dnes, 4. ledna, vyvedli nás na Semenovský. Přečetli nám ortel a dali políbiti kříž. Hůlky nad námi zlámali, oblékli jsme bledé rubáše. Byl jsem šestý na řadě. Měl jcem ještě minutku života a myslil jsem na Tebe a Tvoje. V této poslední minutě poznal jsem, jak jsi mi drahý. Klidně očekával jsem smrt, ale právě když měl býti dán povel k palbě, byl jsem odvázán. Car dal nám milost a nyní jdeme do vězení.«

Dr. J. N. Woldřich, prof. geologie a paleontologie na čes. universitě, zemřel 3 února, maje let 71. Jeho Všeobecná geologie se zvlášť. zřetelem na země koruny české vyšla letos.

Ant. Menger zemřel 6. t. m. v Římě. Naroz. 1841 v Maniovu v Haliči, přednášel od r. 1872 na vídeňské universitě (od r. 1877 jako řád. prof.) rak. civil. proces., do r. 1899. Vydal mimo odborné spisy právnické r. 1880 Lehre von den Streitparteien, r. 1886 Das Recht auf den vollen Arbeitsertrag, r. 1890 Das Recht u. die besitzlosen Klassen, r. 1895 Uiber die sozialen Aufgaben der Rechtswissenschaft, r. 1903 Neue Staatslehre a r. 1905 Neue Sittenlehre, jimiž požadavky socialismu podepíral právem a jeho vývojem.

N. A Lejkin, populární humorista a satyrik ruský, zemřel 19. ledna. Psal 45 let a práci jeho vyšlo 60 svazků. Některé povídky vyšly až 18krát. Terčem jeho posměchu byla kupecká pseudointeligence na Rusi, jež holdujíc módě potlouká se po Rivieře, Paříži, Biarici; tu byl neodolatelný. V ostatních pracech nebyl již tak zábavný. — Česky vyšly jeho 4 knihy cestovní s názvem »Pod jižním nebem«.

O J. Zeyerovi proběhla novinami zpráva. Jest to otištění dopisu,. jejž 20. února 1896 napsal želivskému převoru Methodu Nývltovi a v němž vyslovuje se o svém úmyslu vstoupiti do kláštera, k čemu nedošlo, neboť »odpuzuje a přece ještě drží mne svět — povinnost všelijaká mě váže a rozhodnost energická mi schází. Šťasten, kdo jasně cestu vidí svou a po ní kráčí. Já ubohý jsem jen samý rozběh a cíle žádného dosáhnouti nemohu.« — V témže listě píše J. Zeyer: »Jsem nejnadšenějším ctitelem sv. Františka, byl jsem v Assisi, chodil po jeho stopě. Rád bych něco někdy o tom napsal, ale musím dříve proniknouti celý materiál a ovládati jej úplně. Směl bych Vás prosit, abyste mi napsal, co bych v knihovně Vaši v tom směru nalezl?« Obdiv pro Františka z Assisi lze stopovati mezi učenci a umělci všech národů. Carducci, G. d' Annunzio, Maeterlinck jej zbásnili, Giotto, Signorelli, Filippo Lippi, Luca della Robia, Rafael vzdali jemu hold svým uměním. Thode trefně praví: V chudáčku assiském velebíme dárce nejvyšších statků kulturních, v něm, jenž učinil se sluhou všech spolubratří, jejich duchovního vykupitele, v hlasateli dávného svatého učení herolda nového světa.« V Italii pracuje Societa internazionale di studi Francescani. Kdo studuje Dante, nemůže se vyhnouti Františkovi, jemuž věnovány 11. a 14. zpěv Ráje. Co vykonal Sabatier, bude u nás nyní po vydání překladu jeho krásné knihy známo. V Chambery má Sabatier bohaté sbírky a materialie, jež k dílu o sv. Františkovi sebral. Část jich dovolil užiti Gustavu Schnürerovi, o jehož spise jsme se již dvakrát zmínili. Láska, idea chudoby, nehasnoucí radost z přírody, nikdy neumlklá duše trubadura, nejvyšší idealism činí jej rekem, jenž poutá lidskou duši každou.

Svoboda slova. Volnost projeviti své mínění veřejně žádaji v resoluci středoškolští učitelé při záležitosti prof. Judy, jenž napsal, že náboženství je pouze řemeslo a obchod. Neuplynulo mnoho dní a k uvažování o svobodě slova dal podnět prof. Jos. Holý v Brně básní »Svatba« ve sbírce Adamovské lesy, v níž »líčí postupně duševní stav člověka vezoucího jako kočí bývalou svou milou na svatbu« a »v zoufalosti mírní svůj bol řadou trhavých vzteklých výkřiků«. »Svatba« však pokládá se za nájezd na jistou spisovatelku a nevyniká uhlazeností. J. Holý nepopírá, že »vznik básně vztahuje se k určitému, avšak ději básně zcela vzdálenému případu z mého života, ale jen vznik, nic víc. Ten byl znám jen několika jednotlivcům . .« (V. zasláno v denních listech 23. února). — V zápětí na to třetí případ. »Učitelské Noviny« vydávané Ad. Frumarem přinesly v č. 23. dne 16. února tuto zprávu: »Neuvěřitelnou zprávu uveřejnily 14. února denní listy pražské ze schůze městské rady v Praze. Školnímu odboru byl prý totiž přikázán návrh dra Holubovského (člena obec. starších v Praze) aby se zpěv stal na obec. školách předmětem obligátním. Není-li ve stylisaci této nedopatření neb omyl, pak je přímo ostudou, že takovíto analfabeti ve školství chtějí reformovat obecné školství a že se v městské radě král hlav. města Prahy nenalezl nikdo, kdo by byl dra Holubovského upozornil, že navrhuje do obec. škol něco, co

tam již 37 let zavedeno jest.« — Uvedená zpráva v denních listech 14. února jest pod záhlavím »Z městské rady pražské«, kdež oficielním bulletinem o jednacím pořadu rady oznamuje se mezi jiným: »Školnímu odboru k projednání byl přikázán návrh pana dra Holubovského, aby vyučování zpěvu na školách obecných stalo se obligátním. Při tom poukázal na esthetický požitek, plynouci ze zpěvu secvičených hlasů dětských a na zušlechťující vliv hudby na duši dětskou«. — Ve schůzi měst. rady 20. února objasňoval dr. Holubovský, že mínil »odborné vyučování zpěvu z not« a navrhoval, aby bylo proti vydavateli U. N. p. A. Frumarovi za nájezd zavedeno disciplinární vyšetřování. Návrh byl přijat. — Že by p. Judova definice náboženství byla věcná, netvrdí ani ti, kdo se prof. J. zastávají (viz brněnskou resoluci). J. Holého popravuje dne 25. února zasláno F. V. Krejčího, J. Kvapila, J. S. Machara, A. Sovy a F. X. Šaldy, že »uchrání-li se p. Holý, neuchrání se tím svoboda a volnost literární tvorby, nýbrž surovost srdce a úplný nedostatek vkusu, slušnosti a čestnosti«; nicméně odmítá se zakročení zem. školní rady, »které nám přichází svrchovaně nevhod, poněvadž celý případ komplikuje a staví p. Holého do mučednické pósy. Jinak stojíme s ostatní veřejností za jedno v tom, že literárně činný učitel má právo na volný projev svého talentu (!) a nemá býti volán k zodpovídání nadřízenými úřady.« Poslední větu zaslána lze uvésti i o disciplinárce třetí jako mínění celkem obecné, ač, také celkem obecně, nebude nikdo asi slovo »analfabet«, velmi potupné tendence, bráti v ochranu. — V případě Judy, Holého a Uč. N. jest zřejmo, že požadavek svobody slova jest jen projevem neznalosti pravdy. Kdo pravdu poznal, pro toho není svobody omylu a bludu. Podepsaní na Zaslánu osobili si (jako sbor) právo morální popravy a provedli ji. Úřadní disciplinárka jest pro J. Holého bezmála ničím proti váze takového Zaslána ve veřej. mínění. Nadřízený úřad přeloží J. Holého kousek dále od Adamovských lesů a to je vše; zasláno popravuje morální osobnost. Jakým právem? Vždyť podle Zaslána má J. Holý »právo na volný projev svého talentu«? — Tu viděti, jak mylné je tvrzení o právu volnosti projeviti své mínění veřejně. V praxi práva takového nikde není. Jen neznalost prostředků, jak staviti projevy nepravdivé a hanlivé, jen snaha, vybaviti je z trestné moci úřadů a policie, ve státě nám ne vždy spravedlivém, svádí k předstírání nepravdivému, že každý má právo projeviti veřejně své mínění. Vnitřní odpor bývá tu vždy patrný, třebas nebyl tak okatý, jako v Zaslánu z 25. února.

Optimista má pravdu a pesimista má pravdu. Jeden liší se od druhého jako světlo ode tmy, ale oba mají pravdu, každý podle svého zvláštního hlediska. Hledisko každého z nich má rozhodující vliv na jejich život: na to, je-li to život naplněný mocí anebo mdlobou, mírem anebo bolem, úspěchem anebo neúspěchem.

Optimista má sílu spatřovati veškerenstvo věcí a jejich pravé poměry; pesimista dívá se na ně s hlediska obmezeného a jednostranně; rozum jednoho osvícen je moudrostí, druhého zatemněn nevědomostí. Každý si buduje svůj svět z nitra, ale kterak budova dopadne, záleží na tom, odkud na svět hledí. Optimista staví si

vyšší svojí moudrostí a pronikavostí vlastní nebe, zároveň pomáhá vystavěti je celému světu; pesimista staví si obmezeností svojí vlastní peklo a zároveň pomahá vystavěti je všemu lidstvu.

Zlatá nit táhne se všemi náboženstvími světa, Životem a učením všech proroků, věštců, mudrců a vykupitelův lidstva, životem a učením všech v pravdě velikých a mocných lidí. Co vykonali anebo čeho dosáhli, stalo se v naprostém souhlase s určitými zákony: co však jeden z nich mohl, všichni mohou. Táž zlatá nit budiž vetkána v život všech lidí, jež dnes, v tom dnešním shonu za výdělkem, chtějí ze mdloby dospěti k moci, ze slabosti a strasti k překypující síle a zdraví, z bolu a neklidu k hlubinám míru, z největší chudoby k hojnosti a přebytku.

Každý sám svůj si buduje svět. Budujeme z nitra a přitahujeme zároveň zevně. Síla, s níž budujeme, jest myšlenka, neboť myšlenky jsou síly. Stejné je stejným budováno a přitahováno. Čím více je myšlenka oduševněna, tím jemnější a mocnější jsou její účinky. Oduševnění to děje se zcela zákonitě a každý je ho schopen.

Vše děje se dříve ve světě neviditelném, než objeví se ve viditelném, žije dříve ve světě ideálném než se uskuteční v reálném, existuje dříve ve světě duchovním než vynikne v materielním. Oblast neviditelného jest říší příčin, oblast viditelného jest říší účinků. Druh účinku vždy jest určen a podmíněn druhem příčiny.

Předloha **volební opravy**, vládou podaná říšské radě 23. února, jest dílo takové polovičaté nerozhodnosti a tápavosti, že o její osudu není už ani pochybnosti. Nechť s kterékoli strany kritika do ní zařízne, objeví se červotočina vnitřních odporů. Poslanců všech určuje zcela libovolně na 455, volení bude všeobecné, přímé a tajné, ne však r o v n é. Jest to tedy vlastně jen rozšíření hlasov. práva na základě dosavadní nerovnosti a to za tím účelem, aby ničím neoprávněný počet německých mandátů zůstal neztenčen. Ježto předloha není projevem nižádné zásady a volební okresy vymezuje nejen v každé zemi nestejně co do velikosti, od 30.000 hlasů v alpských zemích až po okresy se 150.000 hl. v Haliči, ale i v jedné a téže zemi (a mimo to v Haliči zavádí ještě zcela zvláštní druh volení), jest oprávněno »rozčilení« Němců, že oni nemají více jak polovici všech mandátů, neboť mohou proti bezzásadnosti opravy uváděti starou rakouskou zásadu: germanisaci a centralisaci. Vláda zajisté na obhájení elaborátu svého nemá důvodu žádného. Němci svým umělým rozčilením a hlukem, jejž od podání předlohy tropí, jsou v té výhodě, že buď předlohu zmaří a udrží své nadpráví, anebo přimějí ty, jimž na uředloze záleží, především socialisty, aby jim pomohli předlohu předělat v jich prospěch. Mandáty rozděluje předloha takto: 14,794.285 Slovanů (dle sčítání lidu) dává vláda 230 mandátů, 9.170,939 Němcu 205, 958.065 Rumunu a Italu 20; posud měli Slované 196, Němci 205 Vlaši a Rumuni 24. Kdyby bylo právo rovné, měli by míti však Slované alespoň 272 a Němci jen 163 mandátu. Němci však nejsou spokojeni ani s 205; volají: když vláda přidala Slovanům, musí přidat i nám a chtějí 220 mandátu. Dne 6. března sejde se zase

říš. rada a pak to půjde o voleb opravu do tuhého. Odkládáme tedy podrobnější data až k jednání na říš. radě.

Uherský sněm byl 19. února rozpuštěn. Říká se, že rozehnán, ale ačkoliv den před tím noviny zvědavost naši napjaly ujišťujíce, že poslanci mohou ustoupiti jen násilí a bez krveprolití že to nepůjde, odehrálo se to velmi hladce a bez krve. Příčina rozpuštění jest celkem vedlejší. Dne 1. března mají být obnoveny tržební smlouvy a ježto uher. sněm nepracuje, budou obnoveny absolutisticky. Po 1. březnu mohl by se sněm zase sejít. Maďaři však nepropasou takové příležitosti jako je vniknutí vojska a policie do parlamentu, aby nezapálili bengál. Jako obyčejem za všech mimořádností, pracuje pro sebe i bursa a velkokapitál. Pozdravily konstituč. konflikt vzestupem uher. papírů, vědouce, že za absolutismu kynou nejlepší obchody. Ministerstvo Fejervarovo shání mimo to peníze pro účely volební a dovolilo emisi losů ve 14 dnech více než za 1 milion, povýšilo do stavu baronského přes 100 finančníků, ovšem za tučné tisíce, postoupilo lesy sedmihradské university za 10 mil. K akciové společnosti, pronajalo na 2 léta nově zjednaný vozový park stát. drah do Italie atd.

Ottova Světová knihovna oslavila nedávno jubileum 500. svazku. Jako v jiných podnicích, jež zdály se u nás neproveditelny a několikrát selhaly, mělo Ottovo nakladatelství i tu štěstí. Ovšem na první rozběh šlo to celkem zcela ve stopách zahraničných vzorů, ale toho bylo třeba dříve, než se někdo zase odváží na podobného něco vyššího řádu. Zatím však Světová knihovna vesele pluje do šestého sta!

K poznámce o soutěži o **Nár. divadle** v čísle minulém oznámil nám dramaturg p. Jaroslav Kvapil dopisem ze 16. února, že »nikdy nepsával anonymní trhavé kritiky o herečkách-kolegyních do Radik. Listů«, neboť »cokoliv jsem o divadle (r. 1900) do Radik. Listů napsal, psal jsem jakožto stálý divadelní referent časopisu a podpisoval buď plným svým jménem nebo zřetelnou a pověřenou svou šifrou.« Tím budiž poznámka v Rozhledech opravena a doplněna, spolu pak budiž doloženo, že co slovem »anonymní« bylo míněno, netýče se ovšem podepsaných anebo šifrovených referátů a kritik. Zakončení její (o přispěvatelství do listu Auerswaldova) výslovně se p. J. Kvapila netýče. — Na jistou poznámku na moji adresu sumárně odpovídám, že ušlechtilost srdce a noblesa jest právě zřejma v skromné zdrženlivosti a hrdé nevtíravosti ředitele p. Sch.

Doby.

Ach, jaké doby jsou! Vše velkým krokem spěje,
čas lehkých ctností je a velkých zločinů,
čas velké smělosti a velké beznaděje
a velkých důsledků pro malou příčinu.

Jsou velcí žrecové, však malí muži přece,
hloub, nežli ke slovům jich oheň nesahá,
neb širá vyhlídka se otvírá i s pece
a žvástem o kultuře hutní povaha!

Jsou velké přísliby, zář sociální, ranná,
strom církve košatý se chví a usýchá,
však nemá mír tvá duše utýraná
a odvrací se, štkajíc, do ticha . . .

Životní Moudrost od A. Schopenhauera.

246 stran za 1 K 60, váz. 2 K 40 v Knih. Rozhledů. O tom co člověk jest, co člověk má, čím se býti zdá a o rozličnosti věku jedná tato věčně svěží kniha, ve které Schopenhauer podává návod, jak žíti co nejpříjemněji a nejšťastněji. Čím kdo jest, t. j. osobnost v nejširším smyslu. Sem patří zdraví, síla, krása, temperament, mravní karakter, inteligence a vzdělání Co kdo má, znamená vlastnictví a majetek v obvyklém smyslu Co kdo představuje, tím rozumí se, čím kdo v představě jiných jest. jak si jej jiní představují, jaké mínění o něm mají; jedná se tedy o čest, postavení a slávu. — Pro štěstí našeho života jest to, čím jsme, naše osobnost, bez výjimky věcí nejpřednější a nejdůležitější; již proto, že není vydána změně a podrobena osudu

Nákladem J. Otty v Praze:

J. Vrchlický: Staré zvěsti. 1 K 60.
J. Havlasa: Lidé na horách. 1 K 10 h.
Z. Krasiński: Iridion. 4 K 60 h.
J. Arbes: Sebrané spisy. Sešit 199.—200. Po 30 h.
J. Leskovar: Propadlé dvory. 1 K 80 h.

Nákladem družstva »Máje« v Praze:

R. Kronbauer, Z pamětí duellantových. Seš. 2. 32 h.
K. Leger, Hořký román. Seš. 1. 24 h.

Nákl. J. Laichtera na Kr. Vinohradech:

V. Hálek: Sebrané spisy. Sv. 29—30. Po 24 h.
Bož. Němcová: Sebrané spisy. Seš. 36—39 Po 24 h.

Nakladatelství J. R. Vilímka v Praze:

Fischerová: Žena lékařkou. Seš. 12—17. Po 50 h.
Mistra Jana Husi: Sebrané spisy. Seš. 57—59. 40 h.
Jan Havlasa: Jak sny umírají. 4 K.

Z naklad. F. Šimáčka v Praze:

Slovanský přehled. Čís. 4—5. Roč. VIII.
O. Hostinský: Česká světská píseň lidová. 2 kor.
Domácí vševěd. Seš. 10—11. 50 h.
Český lid. Čís. 4. roč. XV.
H. de Gorsse a J. Jacquin: Příhody a dobrodružství Cyrana z Bergeracu. Seš 11—17. Po 25 h.
Vynálezy a pokroky. Čís. 9—11. Po 32 h.
Ad. Srb: Karel Havlíček-Borovský. Matice Lidu roč. XXXX. č. 1.
A. Nečásek: Jařmo Millionů. Libuše roč. XXXVI. sv. 1.
O. Červinka: 1848. Libuše roč. XXXV. sv. 1. 2.
L. Kielerová: Lid tvůj lid můj. Libuše č. 3.
B. Brodský: Jako v pohádce. Libuše č. 4.
J Lier: V podruží litery. Libuše č. 5.
F. K. Hejda: Krajané a kolemjdoucí, č. 6
J. J. Stankovský: Oběti víry. Matice lidu r. XXXIX. č. 1.
Dr. Č. Zíbrt: Z doby úpadku. M. l. č. 2.
K. Kálal: Slovensko a Slováci. M. l. č. 3.
Dr. D. Panýrek: Než přijde lékař. M. l. č. 4.
Th. Roosevelt: Silný život. M. l. č. 5.
B. Klika: Mravenci. Matice lidu č. 6.
F. X. Svoboda: Démon. Dramat. báseň. 1 K 60 h.
Xaver Tejřov: Rozkvět či úpadek? 60 h.
J. Swift: Guliverovy cesty. 20 h.

Z nakladat. F. Topiče v Praze:

Ig Hermann: Sebrané spisy. Seš. 32—34. Po 32 h.
V. Beneš-Třebízský: Sebrané spisy. Seš. 5—8. Po 20 h.

Z nakladatelství Čes. graf. akc. spol. Unie v Praze:

J. Zeyer: Sebrané spisy. Seš. 212—216. Po 40 h.
Válka Rusko-Japonská. Seš. 47—48. 30 h.
F. Lehner: Dějiny umění národa Českého. Seš. 39—40. 70 h

Z nakladatelství Hejdy a Tučka v Praze:

MUDr. Vítek: Ischias a jiné bolesti nervové. 60 h.
O. E. Hartleben: O utrženém knoflíčku. K 1·30.
Proč žijeme? Časopis spiritistický. Seš 1. 40 h.

Nákladem F. Hrnčíře v Nymburce:

Dětský Máj. Čís. 11. 10 h, poštou 12 h.
K. O. Prokop: V zajetí. Seš. 11. 8 h.

Nákladem vlastním:

K. Kolman Mušky. Hra o 3 jedn. K 2·50.

Z různých nakladatelství:

J. Kejdana: Bezdětná. Za 1 K 20 h. (J. Kotík, Smíchov).
B. Delitzsch: Bábel a bible. Knih. „Samostatnosti" seš. 81—82. Za 1 K 20 h družstva „Samostanost" v Praze.)
Domácí lékař. Seš. 42. 50 h. (Bursík hout v Praze).
L. Horák: Příruční dějiny národa č. Seš. 5. (J. Smrtka ve Velké Čermn
J. Uher; Kapitoly o lidech kočovn jiná prosa. (Lid Revue Mor. Slez. Mor. Ostrava).
B. Němcová. 30 h. Knihovna čes siků belletristů. B. Kočí — Prah

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 16. BŘEZNA 1906. ČÍSLO 12.

ROZHLEDY

Snášenlivost.

Thema v Čechách vždy časové.

Snášenlivost lze velice těžko definovati. Snášenlivost je věčný universální princip bytí, a toho nelze analysovati a určovati. Není listu, není kvítku, není plodu, jenž by na vlas byl podoben druhému, ale kmen dává růsti každému z nich dle jeho způsobu. Nese všechny, živí všechny, žádnému nestaví se na odpor. Tak je tomu i s božským kmenem světa, jenž dává trvati všemu dle jeho způsobu, strpí a snáší sebe ve všem, protože je všechno. Proto je i jedna snášenlivost, ale stupně jejího projevu ve vědomí člověkově jsou různy dle toho, jak lidé jsou duševně zralí. Všechno je spravedlivo, ale není každý spravedliv. Všechno je zákon, ale každý není si vědom zákona. A tak je také všechno snášenlivost, ale ne každý již proto snášenliv.

Každá bytost na světě má právo na svůj individuelní vývoj, jakož i na svůj způsob jednání a z toho vycházející t. zv. »osud«. Toto právo nebylo však člověku nikým uděleno zevně a není dočasné. Je to všeobecné, věčné, v našem nejvnitřnějším nitru pevně tkvící právo, jehož nelze zvrátiti a měniti, protože patří věčně svobodné, božské podstatě, která se projevuje ve všem jen jako volnost. Vědomé šetření tohoto všeobecného věčného práva na individuelní vývoj můžeme pojmenovati tolerancí, snášenlivostí. Všechno ostatní je nesnášenlivost.

Člověk snášenlivý stotožňuje se s Jedností, ve všem působící, nesnášenlivý však stotožňuje se s jednotlivou formou; odvrací se tím od druhých a ociťuje se v odporech. Každá forma je omezena, člověk netolerantní, zaujatý pro něco omezeného, je sám duch omezený. I láska jeho je omezena a není vlastně láskou. Jest to pouhá zaujatost. Pravá láska dle bible »všechno snáší, všechno strpí«, kdežto člověk nesnášenlivý snaží se ve své zaujatosti rozhodovati o jiných a to, co se mu nehodí do jeho »formy«, chce násilím měnit nebo ničit.

Kdo je snášenlivý, respektuje volný vývoj každého jednotlivce a stojí tak na půdě všeobecného, absolutního práva. Nesnášenlivý opírá se o »výsady«. Vyžaduje pro formu, kterou zastává, vládu, moc, bohatství i čest a snaží se uplatniti své požadavky na úkor všeobecného práva. Církve v stoletích náboženské nesnášenlivosti byly toho nejlepšími doklady. Toto uplatňování jedné formy na

úkor druhých persifluje výborně Havlíček ve »Křtu sv. Vladimíra« svým refrénem: »Naše církev je ze všech církví nejcírkvovatější«.*

Nesnášenlivost je nepoznání a nešetření božského práva sebeurčení. Projevy takovéto nesnášenlivosti byly a jsou: panovačnost, zloba, závist, bezohlednost, násilí. Jí tříští se lidstvo ve strany a země stává se bojištěm.

Máme různé druhy nesnášenlivosti. Je tu v prvé řadě osobní konkurenční nesnášenlivost v boji o existenci svou nebo své rodiny, dále nesnášenlivost národnostní, konfesionelní, stranickopolitická, intelektuelní vzhledem k osobním názorům druhých, morální vzhledem k chybám a slabostem, estetická vzhledem k uměleckému vkusu atd. Jest nesnášenlivost stavová, kastovnictví. Bohatí a chudí jsou k sobě nesnášenlivi, závidí si navzájem. Mocní nebo »krásní« konkurují mezi sebou a snaží se navzájem se snížit. Nenávist, zášť, obava a závist všude a ve všech! To jest kletba odlišnosti, jakou na sebe uvalilo lidstvo nepoznáním. Čím je kdo nevědomější, tím je sobečtější a tím méně strpí kolem sebe jiné. Konečně nenávidí všechno a takováto absolutní nesnášenlivost je duchovní smrtí.

Za to tolerance spojuje člověka s božstvím. Jiskra dobra v jeho srdci vzplane v světlo, jež vede ku spáse. Tolerance jest pocit pravé podstaty. Slaví vjezd tam, odkud se vystěhovaly zaujatost a výsady. Probouzí se láskou k dobru a její projevy jsou mírnost, něha, trpělivost. Snášenlivost nezávidí, béře na všechny ohled, nezná násilí a nátlaku, ujímá se potlačených, nevylučuje nikoho ze své lásky, staví se nad strany a zbavuje lidstvo utrpení. Je to mír se všemi, ideální sbratření lidstva.

Takovýmto sbratřením nelze však vyrozumívati osobní vztahy lidí mezi sebou. Osobní já je ve své povaze vždy nesnášenlivé a nebratří se s nikým. V harmonickém souzvuku se vším je jen duch Jednoty. Na světovém stromě nesmí se člověk cítit jako list, má stotožňovati se s kmenem. Pak nejen že světlo vidí, ale jest ve světle.

Jak daleko jde snášenlivost? Což si máme »dát všechno líbit?«

Každá bytost má právo na život. Každý život má svou formu nebo způsob. Každý tedy nechť si žije, myslí, jedná a hledí být spasen dle svého způsobu, V pravdě tolerantní člověk nebude omezovat ničí tělesnou existenci. Neučiní násilí ani člověku, ani zvířeti, nebude je věznit, mučit, týrat, vraždit, bude vždy a všude připraven přispěchati kterékoli živé bytosti na pomoc a záchranu. V intelektuelním oboru nebude omezovati svobodu myšlení

* Jako komický příklad takovéto náboženské zaujatosti malou anekdotu: Umírající Irčan zpovídá se ze svých hříchů. „A což jsi nikdy nevykonal nic dobrého?“ ptá se ho kněz. „Ó ano, obrátil jsem Žida na víru.“ — „Jak to?“ — „Měl jsem ho s sebou v člunu a ptám se ho, chce-li být křesťanem? On že ne. Přehnul jsem ho tedy přes okraj člunu a podržel mu chvíli hlavu pod vodou. ‚Chceš být křesťanem?‘ Žid zase že ne. Potopil jsem ho tedy ještě jednou a déle. ‚Chceš být křesťanem?‘ A žid již honem, že ano, že ano. A tak jsem ho obrátil.“ — „A víš, že opravdu zůstal obrácen?“ ptal se kněz. — „Ó, potopil jsem ho po třetí nadobro, aby umřel v naší spasitelné víře!“

Je tedy tolerance universální dobrota, princip sbratření, kterým jedině může býti učiněn konec boji všech proti všem. Ale tento princip osvědčí svou sílu v nás teprve tehdy, až jej pochopíme nejen v theorii, ale i »srdcem«, v praxi. Člověk musí se stát »celým srdcem« volný a tolerantní. Pravá tolerance je universální milosrdenství a jen smilováním spojuje se duše s Bohem. Indická »Kniha zlatých nauk« praví proto správně: »Smilování není vlastnost, je to zákon zákonů věčné harmonie, světlo věčně trvajícího práva a spravedlnosti všech věcí, zákon věčné lásky. Čím více se s ní sjednotíš tím, že tvé bytí přechází v jeho Bytí, tím více stáváš se sám Absolutním Smilováním. A to je cesta Dokonalosti.« *P. M.*

Démon.

Příspěvek k psychologii českého démonismu.

Neobyčejná a jednomyslná byla chvála české žurnální kritiky po provedení poslední dramatické básně pana F. X. Svobody: Démon. Udalost tak mimořádnou nelze ani nám odbýti pouhým referátem, zvláště když jen pouhý náčrt přesahuje hranice rubriky divadelní.

O démonismu jest mnoho učených knih. Však i filosofové měli své démony (z nich gymnasistům známý je Sokratův), zakladatelé náboženství zápasili s nimi, umělci a básníci jim obětovali; viz Iliadu, Eddu, Nibelungy až po Dona Quijota, Manfreda, Fausta a Démona od F. X. Svobody. Je známa nesmírná přizpůsobivost démonů. Ňam-Ňamům zjevují se v hučících korunách pralesů jako ohromná zjevení, v Číně vystupují rafinovaně nalíčení (návod: nos červeně, čelo žlutě, líce černě), křesťanské mnichy svádějí v sladké podobě Kristově. Démon pana F. X. Svobody zachovává tuto tradici, tradici přizpůsobivosti k milieu čili k prostředí. Kdo se zájmem vzníceným a přílnavě pronikavým odevzdá se výmluvnosti pana F. X. Svobody, bude odměněn pochopením idey básníkovy. Se zadostučiněním lze říci, že kritika česká tentokrát osvědčila vzácnou ochotu a přílnavost.

Když se vyhrne opona, vidíme v pravo domeček, uprostřed strom, pod ním lavičky, vzadu olše s potůčkem. Je konec července, ptáčkové velmi přirozeně zpívají, pejskové v pozadí hafají a dívenka Jenička chodí bosýma nožkama v potůčku. Voda »přítulná je jako hedvábí a kamení je hladké . . jéjé . . jé, vrávorám, smáčím se, zde hluboko.« Maminka proto hned starostlivě napomíná: »Jen pozor, Jeničko, ať nepadneš a nezraníš se, vody vždy se boj! A dobře dívej se, kam došlápneš, jsou střepy v potoce a kousky skla!« Nu, myslíte, démon bude vodní. Zkrátka hastrman. Avšak není! Básník tak jen podmalovává náladu. Maminka to vlastně řekne později zřetelněji, vidouc, jak Jenička ani tůní se nebojí: »Však dnes jsi veliká . . což se nestydíš?« Načež vykasaná Jenička jaksi už démonicky odpoví: »Ne! A proč? Mám se proto styděti, že bosa hebkou vodou pobíhám?« Nu a tu je patrno, že démon bude erotický.

Maminka před tím už Jeničku napomenula: »Obuj se, pan Doubrava dnes večer s námi posedí.« Jenička si tedy navléká

punčochy a pak se obuje do lakových střevíčků a exposice pokračuje. Jenička: »U nás se všecko obrátí jak přijde léto a pan Doubrava jak zavítá sem! Všichni změníme se v jeho přítomnosti.. Ty hned jsi jiná! Mluvíš klidněji a pěkně slova volíš. (Vida!) Taky šat si lepší vezmeš. (Vida!) A což teprv já!« (Vida!) Maminka: »I mlč, ty dětino! Já lepší šat že vezmu? Vida, čeho všimne si! A kdybych vzala! Proč ne? Sluší se, když cizí člověk v domě..« Hle, českou opatrnou matku! Nu, a Jenička? »Když se mnou mistr (Doubrava) mluví .. lecos hloupě mluvím .. Za to lépe však se s lidmi venkovskými daří mi, tu vykládám, co on mi povídal, táž slova šťastně volím, horoucně hlas můj se zabarvuje, nebloudím, vše řeknu pevně, čile vykládám .. a každý vyznává, že zázrak jsem!« Vida podšivku! — Vystoupí dva studenti, Josef a Pelnář. Jsou na prázdninách, nemají nic na práci i jsou oba zamilováni do jakési baronky. Pelnář teskní: »Mne jistě nemiluje!« — Jana: »Řekla to?« — P.: »Ne, vždyť s ní nemluvíme. Daleka je oběma nám.« A Josef: Nikdy netoužím s ní setkati se, v náruč strhnout ji. Snem o ní jsem již šťasten úplně.« — Tedy idyla, prázdninová idyla, taková miloučká, zadýchaná prázdninová idyla! A v té démon svojí přizpůsobivostí stává se také idylický. Takový český, ryze náš! V jeho srdci neproudí černá krev, jako v démonech Byronových, nevetkne si na konec dýku do prsou, aby hrstí té černé krve ještě škádlivě postříkal dámy a pány v salonních úborech! Když se nepovedlo baronce svést studenta k vyznání lásky, se všemi se zaslzeně loučí, to tedy že tu nebude, že půjde jinam, že bude jinde »mocná zas jak vichr..« Konečně o prázdninách jsou studenti všude! Ne?

Dovolte však na okamžik! Je možno, že tu a tam vznikla domněnka, že paní baronka, »ta mladá vdova, pružná jako laň«, znepokojující všechno mladé mužstvo, dostala se nenápadným způsobem z ústavu pana zdravotního rady dr. Piersona cestou a způsobem, jako Její Výsost princezna Luisa ze Sachsen Coburku a Gothy,* že trpí, zvláště k studentům, erotomanií a že by vlastně měla požívati dobrodiní zákona. Domněnka ta má mnoho pro sebe. Nejen psychiatrové, i pouhé opatrovnice na galerii s porozuměním a zadostučiněním sledují řeči a počínání paní baronky. Tato hned když poprvé se objeví na jevišti, sotva mezi stromy z dálky zahlédla malíře Doubravu, praví ku své společnici: »Hned poznala jsem oheň. Chci si podmaniti ho!« A když se jí to v 2. dějství celkem daří, ač není ještě ani hotova s malířem, již: »Jít musím, venku v aleji teď kohosi chci potkat.« To zahlédla studenta Josefa! Jak pravím, kruhy odborné by snad reklamovaly paní baronku pro některý z tichých ústavů, ale neprávem. Nejde skutečně o případ perverse. Básník sám dal v jednom feuilletoně vyložiti, kdy poprvé myšlenka démonismu jeho duší šlehla, kterak ji vytvořil v báseň, kterak desetiletí rostla a zrála, až pak jako květ aloe mocným výbuchem provalila se v čtyřaktovém dramatě ve verších. Jest tu

* Viz studii: Die Prinzessin von Sachsen-Coburg u. Gotha, geb. Prinzessin von Belgien. Eine forensisch-psychiatrische Studie von Oberjustizrat Dr. Frese in Meissen. (Nákl. C. Marhold v Halle n. S. M. 2.)

bližních, nebude jim vnucovati dogmata a autority, ač se dle sil svých vynasnaží osvítiti a poučiti je, jakmile si toho přejí. Uvidí ve všech lidech dozrávající duše, individuelní projevy tehož jednotného božství. Nebude nikdy od nikoho požadovat více, než tento je s to.

Jsem-li snášenliv k tomu, jaký kdo je, musím stejně býti snášenliv k tomu, jak se kdo ke mně zachová. Skutek je vlastnictvím toho, kdo jej koná a vrací se dle zákona spojitosti příčiny s účinkem k němu zpět. Nezáleží pro nás na tom, co kdo koná, ale jak my se pak zachováme. Projevy lásky máme přijímati s vděčností a projevy zlovůle se snášenlivostí. Vlastně nám nemůže nikdo učiniti nic zlého. »Nebojte se těch, kteří tělo zabíjejí, duše ale zabiti nemohou.« Božské právo nám zůstává, jen domnělé přednosti a výsady rozemlety jsou ve stoupě života, a to právě je dobře. Každý náš protivník je vlastně učitelem, který nám dává lekci v snášenlivosti.

Kdo při tom, co mu způsobí jiní, ztrácí trpělivost a odplácí křivdu křivdou, zlobu zlobou, hromadí sám na sebe nové zlo, jehož mu bude odpykávati a neobstál ve zkoušce. Buďme proto vytrvalí v snášení! Je to utrpení na Golgotě, po němž následuje vzkříšení. Naše osobní náklonnosti přibíjejí se tu na kříž a hnutí svévole nesena jsou ke hrobu. Je to ohnivá pec očisty, peklo, do kterého, jak praví Hebbel, »přichází jen vysoká šlechta lidstva.« Kdo obstál ve zkoušce, toho ucho přestalo být citlivé a hlas pozbyl moci zraňovati. »Pak je radost dokonalá«, jak čteme v překrásné knize Sabatierově:*

»Jednoho zimního dne šel sv. František z Peruggie k Panně Marii Andělské s bratrem Leonem a třásli se zimou, která byla velmi citelna, i zavolal bratra Leona, který kráčel poněkud v předu a pravil mu: »Ó, bratře Leone, kéž dá Bůh, aby bratří Minorité dávali po celé zemi velký příklad svatosti a povzbuzení, nicméně napiš a zaznamenej pečlivě, že v tom není dokonalá radost«.

Sv. František šel o něco dále, ale volal po druhé: »Ó, bratře Leone, kdyby bratří Minorité vraceli slepým zrak, léčili nemocné, vymítali démony, vraceli sluch hluchým, uzdravovali chromé a němé, ba i kdyby vraceli život těm, kteří jsou mrtvi po čtyři dni, napiš, že ani v tom by nebyla dokonalá radost«.

»Zase šel o něco dále a zvolal: »Ó, bratře Leone, kdyby bratr Minorita znal všechny jazyky, všechny vědy a písma, kdyby dovedl prorokovati a odkrývati nejenom věci budoucí, ale i tajemství svědomí a duší, napiš, že v tom nespočívá dokonalá radost.«

»Popošli o něco a sv. František znova ho zavolal: »Ó, bratře Leone, ovečko boží, kdyby bratr Minorita dovedl mluviti jazykem andělů, kdyby znal běh hvězd a vlastnosti rostlin, kdyby všechny poklady země mu byly zjevny a kdyby znal vlastnosti ptáků, ryb a všech zvířat, lidí, stromů, kamenů, kořínků a vod, napiš, že není v tom dokonalá radost.«

»Když zase popošli o něco, sv. František ho zavolal silným hlasem: »Ó, bratře Leone, kdyby bratr Minorita dovedl kázati tak

* „Život Františka z Assisi" v „Knih. Rozhledů".

dobře, že by obrátil všechny nevěřící na víru Kristovu, napiš, že není v tom dokonalá radost.«

»Při této řeči ušli již více než dvě míle a bratr Leon pln údivu mu pravil: »Otče, prosím vás ve jménu božím, řekněte mi tedy, v čem spočívá dokonalá radost?«

»A sv. František mu odpověděl: »Až budeme u Panny Marie Andělské, promočeni deštěm, promrzlí zimou, pokryti blátem, umírajíce hlady, zaklepeme a vrátný přijde všecek rozhněván a řekne: »Kdo jste?« a my odpovíme: »Jsme dva z vašich bratří«, řekne: »Lžete, jste dva taškáři, kteří chodíte podvádět lidi a krást almužny chudým. Odejděte odtud«, a neotevře nám, nýbrž nás nechá venku třesoucí se zimou ve sněhu a ve vodě, promrzlé, hladové, až do noci. Jestliže pak ztýráni a vypuzeni sneseme vše trpělivě, nereptajíce proti němu, pomyslíme-li si v pokoře a lásce, že tento vrátný nás jistě zná a že Bůh učinil, aby tak mluvil proti nám, ó, bratře Leone, napiš, že v tom je dokonalá radost... Nade všemi milostmi a dary, kterými oblažuje Duch Sv. své přátele, je milost, přemoci sebe sama a rád trpěti z lásky ke Kristu tresty, urážky, nadávky a ústrky.«

I vůči zlu a dobru v sobě je člověku být snášenlivým. Dobru v sobě má člověk dopřáti volnosti, stotožňovati se s ním a být ho poslušen. Kdo je nesnášenlivý vůči dobru v sobě, křižuje své lepší já. Zla ovšem nemáme v sobě strpět, ale máme mít trpělivost se svými chybami. Nikdo nemůže být lepší než je, t. j. je takový jaký je, dle stupně svého pokroku. Jabloň má na jaře květy a teprve na podzim nese ovoce. Tak se děje i pokrok lidstva dle zákona. Proto není příčiny, aby člověk, milující dobro, se trápil nad chybami, které dosud má. Je třeba trpělivě bojovati s nižší svou přirozeností a dopřáti vyššímu, božskému v sobě volného rozvoje.

I ostatní mají mne snášet takovým, jaký jsem. Tolerance nezáleží v tom, abych se hleděl každému zachovat a aby si mne lidé přizpůsobili dle své methody, Podřizuji-li se jiným a je-li tato poslušnost v odporu s mým rozumem a svědomím, urážím zákon tolerance a zpronevěřuji se principu sebeurčení. To je pak slabost. Člověk má být samostatný, tolerantní vůči svému pravému já. Není to však pud sebezachování, neboť tato sebetolerance může být spojena i s obětováním osobní existence, jak tomu bylo na př. u křesťanských mučenníků. Je to spíše dle Rückerta: »Tvému věčnému Já povinná věrnost«.

Chtěl-li by kdo všechno snášet a sebe ne, byl by následek toho zakrnění vlastní jeho bytosti. Volně růst a jiným volného dopřávat vzrůstu! Vracíme se k dřívějším otázkám: Máme si všecko »dát líbit«? Ano; mějme zalíbení na každém projevu života vesmíru, »dejme líbit« vládu světové vůle v jiných i v sobě. daleko jde snášenlivost? Je bezmezna a objímá všechny bytc i mne. Zapírám-li, z ohledu na nároky jiných, cit povinnosti, se rozumem a svědomím projevuje ve mně, omezuji snášenliv na jiné, a jednám ve svém nitru proti ní. Proto snášejme se všemi, ale buďme při tom sobě věrni!

ouvertura skupenstvím akordů bez vnitřní souvislosti ideové, nebude ničím uceleným, ničím, co by nám dávalo nejhlubší zvěsti o obsahu hudby. Proto bývá také osnova pochybené ouvertury zcela libovolná; může býti delší nebo kratší, a nit ji protkávající a obepínající lze rozpřádati do nekonečna, není-li tu nic více než pouhé seřazení představ vedle sebe. Proto jest ouvertura nebezpečným pokušením pro skladatele druhého a třetího řádu; dávají se snadno svésti, aby spáchali na sobě plagiát a z vlastní kapsy kradli, což nemůže zůstati nepozorováno. Je-li však jasno, že v ouvertuře nesmí býti totéž, co jest v opeře, s druhé strany nemůže přirozeně míti obsah zcela jiný. Musí obsahovati totéž, co opera, jenže v jiném způsobu; má to podati v ústředním pojetí a posluchače uchvátiti plnou silou soustředěnosti.

S tohoto hlediska jest a zůstane ouvertura k Donu Juanu, od prvopočátku obdivovaná, dokonalým dílem mistrovským, jež samo o sobě vydává svědectví o klasičnosti jeho. Ouvertura tato není směsí themat; není na kříž zbrázděna řetězy představ; jest zbudována úsečně, určitě, sytě, a především zcela proniknuta podstatou této opery. Zní mohutně, jak myšlenka boží, pohnutě, jako život světa, slavnostně svojí přísností, rozechvěle svojí touhou lásky, drtivě svým strašlivým hněvem, úchvatně svěží radostí života, temně svým ortelem, slavnostně ve své imponující velebnosti, živě, dovádivě a tančivě ve své veselosti. A všeho toho dosaženo bylo ne proto, že by operu vyssála na krev; nikterak, vedle opery jest v pravdě zjevením. V ouvertuře rozvíjí hudba všechen svůj obsah, jakoby několika mocnými rozmachy perutí vyšvihne se sama nad sebe a vznáší se nad místem, na něž chce sestoupiti. Jest to boj, ale boj ve vyšších oblastech vzdušných. Kdo tuto ouverturu slyší a již poněkud je obeznámen s operou, bude mu snad, jakoby se dostal k oné tajemné dílně, kde mocnosti, jež poznal v opeře, se vlní v původní své síle a vší mocí na sebe narážejí. Avšak zápas jest příliš nestejný! Jedna mocnost jest vítězem již před bitvou. Obrací se na útěk a ustupuje; ale její ústup jest právě její vášeň, horoucí neklid její krátké radosti, překotný tep její vášnivé horečky. Tím uvádí v pohyb mocnost druhou a s sebou ji strhuje. Tato, jež zdála se z počátku tak nezviklatelně sebou jista, skoro nepohnuta, musí nyní vpřed a za nedlouho jest pohyb tak prudký, že zdá se býti zápasem skutečným. Podrobněji to rozebírati nelze. Tu třeba slyšeti hudbu, neboť tento zápas není zápas o slova, nýbrž rozpoutání živlů. Jen připomenouti mi jest, že vším zájmem opery jest Don Juan, nikoliv Don Juan a komthur, což patrno již z ouvertury. Zdá se, že onen hluboký hlas, jenž ozve se na počátku, Mozart po zralé
vaze poznenáhlu nechal slábnouti, jako kdyby postava pozbývala
vého držení, poněvadž jest se jí dáti do běhu, aby stačila démo-
ické honbě, jež před ní prchá a ji přece skoro až snižuje k tomu,
by na krátkou chvíli se pustila o závod s ní. Tím poznenáhlu
ravuje se přechod k opeře samé. Tudíž nutno mysliti si finale
těsném svazku s první částí ouvertury. Ve finale vzpamatoval
zase živel opravdovosti a zatarasil jakýkoliv východ k novým
vodům.

Proto lze ouverturu, ač je v jistém smyslu dílem ovšem samostatným, považovati také za rozběh k opeře. To jsem právě chtěl naznačiti mysli čtenářově, oživiv vzpomínku na ponenáhlé dekrescendo, jímž jedna mocnost spěje k počátku opery. Totéž jest patrno, vidíme-li, jak druhá mocnost vystupuje stále silněji. Začíná se v ouvertuře, roste a sílí. Zvlášť obdivuhodně jest vyjádřen počátek. Slyšeti jen jakoby slabou, tajemnou předzvěst; slyšeti ji, ale mine kolem tak prudce, že zůstaví bezmála dojem, jako bychom jí nebyli slyšeli. Jest třeba vnímavého erotického ucha, aby ihned na ponejprv postihlo, když se ozve první hravé hnutí těchto rozkoší lásky, jež pak s tak sytou nádherou vylíčeny. Nemohu ovšem udávati stránku za stránkou, kde to jest, nejsem znalcem hudebním, avšak vždyť píšu také jen pro milovníky hudby, jež mne zajisté chápou, někteří z nich zajisté lépe, než já sám. Jsem však spokojen se svým skrovným údělem, s touto tajemnou zálibností; a ačkoliv děkuji bohům, že jsem se stal mužem a ne ženou, přece naučila mne hudba Mozartova, že milovati jako žena jest krásné, vzpružující, ano nevyzpytatelně hluboké.

Řeč obrazná naplňuje mne obyčejně obavou, že jest tu úmysl zakrýti nějakou nejasnost myšlenky. Proto střehu se, abych nerozumně a zbytečně energickou a tuhou stručnost nerozváděl v rozptýlenou a nic nepravící řeč obraznou. Jedno místo ouvertury bych rád objasnil, a za tím účelem bych užil obrazu, jediného prostředku navázati na ně. Místo ono není přirozeně nic jiného nežli prvé vynoření se Dona Juana, prvý záchvěv předtuchy, že on jest moc, která později s takovou silou vystoupí. Ouvertura začíná několika hlubokými, vážnými, jednotvárnými zvuky, pak ozve se cosi, z prvu nekonečně daleko, ale jakoby to bylo ještě příliš brzy, v témž okamžiku jest zase odvoláno, až později stále a stále, smělejší a smělejší, a stále hlasitější a stále hlučnější ozve se hlas, který z počátku lstivě, koketně a přece jakoby nesměle se vtíral, ale proniknouti nemohl. Tak někdy v přírodě vypadá obzor tmavý, plný mraků, a jsa příliš těžký, aby se mohl unésti, leží na zemi a vše zahaluje ve svoji temnou noc; zaslechneme sem tam nějaký dutý zvuk, avšak ne v pohybu, spíše jako temné zašeptání pro sebe. Náhle na nejzazší hranici nebe, hluboce na obzoru spatříme zásvit, který rychle oběhne kolem země, ale v témž okamžiku i zhasl. Brzy však objeví se znovu, silnější a ještě silnější; na okamžik svými plameny zaplaví celé nebe. Na ráz však připadá obzor ještě temnější; avšak zaplane ještě prudčeji, žhavěji; jakoby tma pozbyla svého klidu a dala se v pohyb. Jako tuší oko tu, v tom prvém probleskuvším zásvitu nastávající rozzáření, tak tuší naše uch[o] v oněch zmírajících tazích smyčce celou vášeň. V onom probl[e]skujícím zásvitu chvěje se něco jako úzkost, jakoby se v úzkos[t] rodil v hluboké temnotě — právě takový jest život Dona Juan[a]. V jeho duši chvěje se úzkost, ta však úzce souvisí s energií jeh[o] bytosti, ano jest jedno s ní. V ouvertuře není slyšeti hlasu zo[u] falství, jak jednou bylo řečeno. Život Dona Juana věru není zo

výklad autentický. Třeba jen přijati jej bez předsudků a nedati se mýliti cizími vzory. Universální idea démonismu, promítnutá českým duchem v české prostředí, toť Démon F. X. Svobody. Ježto, jak vyloženo, přizpůsobivost démonů jest základní jejich vlastností, jest Démon tento nejen všeobecně český, ale zvláště ještě podbarven do prázdninového ovzduší »zázračných« Jeniček a hodných Josefů. A takto, jak jeden učený kritik napsal, jest skutečně obohacením literatury světové.

Když totiž baronka vyzve milounkého studenta večer do háje na dostaveníčko a již jej táhne k lávce a již jde vážně zas o jedno české panictví: »Chci vás milovat a chci vás vroucně v loktech sevříti, chci takovou být, jak si přejete, chci něžna být a všechna horoucí, chci odměniti se, chci se poddati . . Ach, jak jste milý, hebký, teploučký a zvláštní. (Políbí ho prudce.) V náručí vás spálit chci!« — tehdy Josef, jenž ji »horoucně a silně, nade vše« miluje, vzpomenuv zajisté slavného jmenovce egyptského, najednou řekne: »Pohrdám vámi! Šeří se, čas je již domů jít a Bůh je blízko.« — Načež baronka: »Zde bílá šij má, již jste miloval, ji zničte jen« a »Kouzlo mé zde mrtvo je . . Odcházím v dálku . . Až se nebe hvězdné rozjiskří a vzpomenete, budu jinde již, však jiná, svobodná a mocná zas jak vichr . .« Nu, hrdi můžeme býti na české ctnostné studenty! Spi klidně, národe! Baronky nejsou již nebezpečny. Až volební předloha nyní zlomí ještě vliv baronů, pak . . !

Z rozmluvy maminky s Jeničkou vychází, že k nim přijíždívá na prázdniny malíř Doubrava. Říká se mu, jak obyčejně, mistr a slavný. Má tu také zařízený atelier, ovšem se vším přepychem. Sotva Jenička napomenuta matkou konečně vyleze z potůčku a se obuje, pan Doubrava přijde. »Znovu zrozen jsem vždy, když zavítám sem k vám«! Mladí lidé pozorují západ slunce. Doubrava prohodí jednu z těch myšlenek, jež Jenička tak horlivě schrání pro své venkovské posluchače: »Kdož může změřit srdce člověka! — «A pak společně popisují západ. Jenička: »Větřík zavanul.« — Doubr.: »A za horou teď slunce zapadlo.« — Josef jej významně doplňuje: »Bez mráčků.« — Jenič.: »Sluníčko, dobrodinečku, dobrou noc!« Ještě však noc nenastane. Teď teprve se přihodí to nejdůležitější. Baronka shlédne Doubravu: »Umiňuji si, že popletu mu hlavu. Vážný je a chladný zdá se!« Však jen zdá! Schválně tedy baronka ještě jednou se vrátí a požádá mistra, aby ji portretoval. Ó prosím! Tedy zítra. O desáté v atelieru! . . »Pranic na ní dnes jsem neshledal, co rychle vznítilo by!« tvrdí mistr. Nu, však počkej, orle!

Baronka tedy přijde do atelieru, rozumí se, že je okouzlující. Orel nemůže se na ni dost nadívat, nemaluje, brnká na mandolinu a baronka po atelieru tančí. Než je obraz hotov, orel je v síti. Bože, nedivte se! Baronka sklání se v jeho objetí, hlavu složí v jeho ruce . . Baronka ho líbá: »Tak? Tak? Tak?« — Doubr.: »Ano, paní báječná! Ó jaká rozkoš míti v náručí to hebké tělo vaše . . Oh, miluji vás silou velikou!« — Na to démon čekal: »Tedy jste šťastný? Zcela šťastný? . . Nuže, ta nádhera, již na vás zřela jsem, již opadává . . zřícenina jste! Nemiluji vás!« — A jako na poště, když roztomilá manipulantka, jež s nejlahodnějším

úsměvem přijala od vás psaní, je s recepisem hotova a hodí vám jej na okénko a více už si vás nevšimne a vezme do práce druhého, tak démon baronka má už naspěch svésti druhé číslo a hned se dá do práce. Jak pochodila, již jsme slyšeli.

Nemůžeme-li tedy dle autorova výkladu přijati, že jde o erotomanii a perversi, musíme věřiti, že máme před sebou démona, démona přizpůsobivšího se duševnímu prostředí, milé, vlahé náladě hodných Josefů a čistotných Jeniček o prázdninách. Přirozeně, že psychologie démona takového bude zcela zvláštní, mimořádná. Že to psychologie bude sui generis, démonická! A přirozeně, že taková bude i ostatních osob psychologie. Budou ještě letní a večerní nálady, nezhuštěné ještě v povahy a karaktery, v děj a idey. A tak zdá se býti vlastním rysem českého démonismu, že se něčím zdá, čím není. Celá dramatická báseň F. X. Svobody jest od prvního do posledního slova mistrným zbásněním tohoto démonismu, jenž vůbec naší literaturou a naším uměním se vine jako červená nit. Velmi známým a velmi populárním representantem jest Vašek v posledním jednání »Prodané nevěsty«. Neboť když za medvěda přestrojen poděsil náves, mile a přívětivě nadzvihne kožešinu a vlídně konejší ves: »Lidičky nebojte se, já nejsem medvěd, já jsem jen Vašek.« Zcela tak končí i Démon v posledních scénách dramatu. Porovnáním tím ovšem nemá býti o originalitě F. X. Svobodově nijak pochybováno. Naopak. Pravím-li, že Démon p. F. X. Svobody je skutečně naší zvláštní strunou v poesii démonismu, mám proto také ještě zvláštní důvody. Jen tak jemný analytik a dušezpytec, jako je Svoboda, mohl objeviti ten zvláštní český rys démonismu: *něčím se zdát, co nejsme, a dělat, co neumíme*. Kdo se zanícením stopoval básnickou činnost F. X. Svobody a viděl, kterak idea tato jako červená nit celou tou činností se vine, mohl věru skoro na vlas vypočítat a předpověděti, kdy se nám dostane tohoto díla, jímž to bude jasně a plasticky konečně vysloveno tak, že nyní celý národ vidí, co zasvěcenější vídali vždy jaksi jen mezi čtyřma očima. I lze zajisté přisvědčiti jednomu kritikovi, že Démon náleží k nejvýznamnějšímu, co napsal F. X. Svoboda. Dílo to jest z nejhlubšího nitra vyváženou zpovědí. Je více než kniha, je dokument. Kdykoliv bude historie literární mluviti o Svobodovi, o kritice, o Čechách na počátku XX. věku, vždy bude se vraceti k tomuto dokumentu, tak mnohovýznamnému. *P.*

Don Juan.

VI. — Opera začíná ouverturou, a z toho již zřejma jest převaha živlu lyrického a snaha vyvolati *náladu*. To není ovšem věcí dramatu, v němž vše má býti jasné a průhledné. Jest tedy zcela v pořádku, že ouvertura bývá komponována až naposled, kdy skladatel sám hudbou úplně a dokonale je proniknut. Ouvertura dává nám tudíž zpravidla hluboce nahlédnouti do skladatelova nitra a v jeho vnitřní poměr k vlastní hudbě. Nepodaří-li se mu zachytiti její ústřední osu, není-li hluboce proniknut základní náladou opery, projeví se to v ouvertuře neodvratně; bude pa-

výspě života. Celým světem pronásledován, nemá onen vítězný Don Juan nyní kam se uchýlit, nemá než jen ten jeden odlehlý pokojík. Ocitnuv se na nejkrajnějším konci houpačky života, postrádaje vší veselé společnosti, rozplamení ještě jednou ve vlastním nitru všecku životní rozkoš. Kdyby Don Juan byl drama, vyžadoval by vnitřní neklid této situace, aby byla co nejkratší. V opeře naproti tomu záleží na tom, situaci udržeti a co nejbohatěji oslaviti. A proto bouří kolem nás tím divočeji, poněvadž jest uchu našemu odezvou z oné propasti, na jejímž pokraji Don Juan již stojí.

Jinak rozuměti jest arii šampaňské. Myslím, že bychom zde marně hledali situaci dramatickou. Tím větší význam má však jako lyrický výraz citový. Don Juan jest unaven přečetnými těmi křižujícími se úklady. Sám však není ještě nikterak zdrcen; duše jeho má ještě tolik životní síly jako před tím: Juan touží po veselé společnosti, ne aby viděl a slyšel perliti víno, anebo aby se tím osvěžil, ne, vnitřní životaschopnost propuká v něm ještě mocněji a bohatěji nežli kdy před tím. Mozartem jest pojat venkoncem ideálně, totiž jako život, jako moc, ale ideálně, proti skutečnosti. Tu jest jakoby ideálně sebou sám okouzlen. Kdyby v tuto chvíli všechny dívky světa byly kolem něho, nebyl by jim nebezpečen; jest jaksi příliš silný, aby je nyní chtěl obluzovati; neboť i nejrozmanitější požitky tohoto světa připadají mu příliš nepatrné vedle toho, co prožívá sám v sobě. Tu teprve se jeví, co to znamená, že bytost Dona Juana jest hudbou. Jakoby se pro nás rozkládal v hudbu, vyvíjí se z nitra ve svět tónů. Zajisté proto velmi trefně byla tato arie nazvána šampaňskou. Co však především má význam, jest, že ve svém vztahu k Donu Juanu není ničím nahodilým. Právě takový jest jeho život, pěnivý a šumící, jako šampaňské v kalichu. A jako v tomto víně, když kypí vnitřním žárem a perly, vlastní melodií bohaté, vzhůru stoupají a stále znovu stoupají: tak zaznívá v elementárním příboji, z něhož jeho život se skládá, smyslná rozkoš požitků. Co tudíž arii této dodává významu dramatického, není situace, nýbrž, že základní ton opery zde v sobě zaznívá a znovu se ozývá.

Jestliže tedy tomu tak jest, jak bylo právě vylíčeno, mohu se vrátiti k oblíbenému svému thematu: že mezi všemi klasickými skladbami stojí Mozartův Don Juan nejvýše. A proto znovu raduji se ještě jednou ze štěstí Mozartova, ze štěstí v pravdě závidění hodného, jak samo o sobě, tak i poněvadž všecky blaží, kdož jen poněkud dovedou štěstí jeho pochopiti a oceniti. Alespoň já cítím se nevýslovně šťasten, že jsem, byť jen z daleka mohl Mozarta pochopiti a štěstí jeho tušiti; oč více mohou ti, kdož jej pochopili úplně! Oč více mohou se ti cítiti šťastni s ním šťastným! *Sören Kierkegaard.*

Polní květiny.

U bran města vítají naše kroky na koberci pestré a horlivé radosti, jíž mávají dovádivě v září sluneční. Jest patrno, že nás očekávají. Za prvních paprsků března Sněženka čili Bledule, hrdinná

dcera mrazů, odzvonila probuzení. Tu vyjdou ze země, ještě beztvárná úsilí, dřímotné vzpomínky, neurčité přeludy, bledé květiny, jež jsou sotva květinami: Lomikámen, Pastuší tobolka, téměř neviditelná, Ladoňka dvoulistá, Čemeřice černá čili Kýchavka, Koňské kopyto, jedovatý a chmurný Lýkovec, Podběl, jemuž se také říká Devětsil, všichni a všechny chatrného a podezřelého zdraví, namodralé, narůžovělé, neurčité pokusy, první horečka života, kdy příroda vyhání své škodlivé šťávy, chudokrevné zajaté, jež zima propouští na svobodu, rekonvalescentky z podzemních vězení, bázlivé a neschopné zkoušky ještě pohřbeného světla.

Avšak v brzku odváží se světlo do prostoru; svatební myšlenky země se osvěcují a očisťují; pokusy zmizí, polosny noci se rozprchají jako mlha rozehnaná zorou; a kolkolem měst, tam, kde jich člověk ani netuší, dobré venkovské květiny zahajují svou slavnost beze svědků. Co po tom sejde! jsou zde, dělají již med, co jejich hrdé a neplodné sestry, jež jediny mají všechno naše ošetřování, třesou se ještě v hloubi sklenníků. Budou tam stejně, na zaplavených lukách, na rozbrázděných pěšinách, a aby zdobily prostě cesty, když první sněhy pokryjí kraj. Nikdo jich neseje a nikdo jich netrhá. Přežily svou slávu a člověk po nich šlape. Přece, není tomu dávno, co ony jediny představovaly radost přírody. Před několika sty lety, dříve, než jich skvělé a zimomřivé příbuzné přišly z Antillských ostrovů, z Indie, z Japonska, nebo, než jejich vlastní dcery, nevděčné a nepoznatelné, si osvojily jejich místa, ony jediny těšily pohledy zarmoucených, ony jediny zdobily dveře chat, nádvoří zámecké a sledovaly ve hvozdech kroky milenců Ale ty časy jsou ty tam; dnes jsou sesazeny s trůnu. Nezachovaly si z bývalého štěstí než jména, jež jim byla dána, když byly milovány. A ta jména dobře ukazují, čím byly člověku: všechna jeho vděčnost, jeho pečlivá láska, vše, čím jim vděčil, vše, co mu skytaly, jest tu uzavřeno, jako v dutých perlích staletá vůně. Mají jména královny, pastýřky, panny, princezny, víly, která ševelí na rtech jako láskání, jako vzplanutí, jako políbení, jako šepot lásky. Není, tuším, v naší řeči ničeho, co by bylo pěkněji, jemněji, vroucněji pojmenováno, než tyto prosté květiny. Zde slovo téměř vždy přiodívá myšlenku s péčí, s jemnou přesností, s podivuhodným zdarem. Jest jako ozdobná a průsvitná látka vyznačující přesně tvar, jejž obestírá a mající barvu, vůni, odstín, jež se shodují. Vyvolejte si Chudobku, Fialku, Chrpu, Praskač: Coquelicot: jméno jest květina sama.

Jaký div, na příklad, takový druh výkřiku a zavolání světla a radosti: Coquelicot! na označení šarlatové květiny, již učenci obtížili barbarským jménem Papaver rhoeas! Popatřte na Prvosenku čili Podlésku, Barvínek, Sasanku, Ladoňku, modrou Veroniku, Nezabudku, Svlačec polní, Kosatec, Zvonek: jejich jména je malují equivalenty a analogiemi, jakých největší básníci nalézají jen zřídka kdy. Jejich jméno jest celou duší jejich, prostou a viditelnou. Skrývá se, sklání se, vztyčuje se v strachu, jako ty květiny, jež se tak jmenují, se skrývají, sklání nebo vztyčují v obilí nebo v trávě. Hle, těch několik jmen, jež všichni známe; neznáme

falstvím, nýbrž všecka síla smyslnosti, zrozená v úzkostech. Nejvnitrnější bytostí Dona Juana jest tato úzkost, jež právě se projevuje jako démonická touha života. A když Mozart takový původ Donu Juanu dal, rozvíjí jeho život před námi v tančivých zvucích houslí, v nichž on lehce a těkavě prohání se nad propastí. Jako když vrhneme oblázek, jenž protkne hladinu vody a pak lehce po ní dále poskakuje, avšak okamžitě klesá v prohlubeň, jakmile přestal hopkovati a poskakovati: právě tak tančí nad propastí vesele jásaje v té kratičké době, jež mu popřána.

Můžeme-li však ouverturu pokládati za náběh k opeře samé, sestoupíme-li pak s ouverturou s oněch vyšších oblastí, je otázka, kde vlastně přistáti, jinými slovy: kde má opera začíti? — Mozart viděl, co jedině jest správné a začíná s Leporellem. Vzdejme i tu obdiv Mozartově mistrovství. První arii sluhovu bezprostředně spojil s ouverturou, k níž ji také plným právem členíme. Tato arie Leporellova srovnává se s proslulým monologem Sganarelovým u Moliera. Jemu nechybí na vtipu, jenže situace jest pochybena. Monolog v dramatě jest vždy jakousi trhlinou; a snaží-li se básník učiniti dojem vtipy monologu a ne karakterem samým, hůl zlomil sám nad sebou a zmrhal zájem dramatický. Jinak v opeře. Tu jest situace naprosto hudební. Čím však stane se hudební situací? I když Leporello, jak již jsme viděli, jest postavou hudební, přece není to on, jenž situaci nese. Hudební ji činí Don Juan, jenž jest uvnitř. Pointa není na Leporellovi, jenž jest na jevišti, nýbrž na Donu Juanovi, jejž vůbec není viděti, avšak slyšeti. V ústech Leporellových hlásí se ozvěna Dona Juana. Připomínám přechody, kde Leporello zřejmě Dona Juana reprodukuje. Avšak nehledě ani na to, jest situace tak založena, že Leporella, stojícího před našima očima, zapomínáme pro Dona Juana, který jest uvnitř. Vůbec Mozart velice geniálně vytvořil Leporella, že reprodukuje Dona Juana. Tím dosáhl dvojího: hudebního účinku, že všude slyšíme Dona Juana, kde jest sám Leporello, a parodického účinku, že i když Don Juan jest přítomen, slyšíme, jak Leporello jej opakuje a takto nevěda paroduje. Za příklad krátce bych uvedl konec baletu.

Tážeme-li se, který moment v opeře jest nejepičtější, jest odpověď snadná a nepochybná. Jest to Leporellova druhá arie, jeho »malý rejstřík«. Bylo již řečeno, jaký absolutní význam hudba má, že vyjadřujíc Dona Juana ve všech proměnách jeho nálady, dosahuje účinku, jakého nedosáhne slovo nebo replika. Tu jde o to, vyložiti situaci a její hudebnost. Rozhlédneme-li se po jevišti, spatříme jakožto scenický ensemble Leporello, Elviru a věrného sluhu. Nevěrný milenec tu však není. Jak Leporello trefně praví, — »jest ten tam«. A přece zmiňuji se tu o něm a uvádím jej do situace. Po zralejší úvaze každý uzná, že je to tak v pořádku a že jest tu doklad toho, jak zpříma doslova jest rozuměti, že jest Don Juan v opeře všudy přítomen. Silněji ani nelze to vyjádřiti než tak: i když jest ten tam, jest tu. V jakém smyslu, o tom později. Hleďme si především oněch tří osob, jež vidíme na jevišti. Jest tu Elvíra a jí přirozeně situace, avšak pro

její přítomnost situace, t. j. rozvinování rejstříku, stává se trapnou. Vůbec posměch tropený s láskou Elviřinou jest skoro až krutý. Tak v druhém jednání, kde v rozhodném okamžiku, když Ottavio konečně se zmuží a vytasí kord, aby jej vklál do prsou Juanových, vrhne se mezi ně a teprve teď uzří, že to není Don Juan, nýbrž Leporello! Rozdíl ten naznačil Mozart úpěnlivým zasténáním. A co může býti pro ni bolestnějšího, než slyšeti, že rejstřík vykazuje tisíc tři oběti ve Španělsku? — Elviře podává tu Leporello epický rozhled po životě svého pána; a nelze než říci, že jest v pořádku, má-li Leporello úlohu přednášejícího, a Elvira posluchačky. Oba mají při tom velmi silný zájem. Jako v první arii neustále slyšíme Dona Juana, tak zde a tam Elviru, jež viditelně jest na jevišti, jakožto nejlepší svědek, ne pro svoji nějakou přednost osobní, nýbrž poněvadž Juanova methoda jest v podstatě stále táž, a jedna svedená může mluviti za všechny. Kdyby Leporello měl býti dramatickým karakterem a osobností duševně samostatnou, ztěžka bylo by si takový monolog mysliti; ale proto, že jest postavou hudební, jež zcela v Donu Juanu se ztrácí, má arie ta význam veliký. Jest zopakováním celého života Dona Juana. Leporello jest epický vypravěč, jenž hned spočátku se přihlašuje v jistých akordech. Epický vypravěč nemůže sice býti chladný a lhostejný k tomu, co vypravuje, přece však musí se chovati s jakousi objektivností. Ne však Leporello. Zcela uchvácen životem, jejž líčí, zapomíná sama sebe pro Dona Juana. Příklad ten nám zase objasňuje, kterak Dona Juana všude slyšeti. Situace nezakládá se ani tak na tom, co si Leporello a Elvira vypravují o Donu Juanu, jako spíše na náladě, jež nese celek, na Juanově neviditelné duchovní přítomnosti. Objasňovati přechody této arie, která začíná klidně a málo pohnutě, ale dostává se do ohně, když se v ní ozývá, život a jednání Dona Juana, jak Leporello se dává stále více strhovati a jakoby rozhoupávati erotickými výchvěji, a jak ty jsou rozmanitě odstiňovány podle toho, jak se v arii ozývají různosti ženství, jehož Don Juan mohl se zmocniti — k tomu není zde dosti místa.

Tážeme-li se, kde jest nejsilnější moment lyrický v opeře, nemůže tu, kde jest vše podřaděno jedinému Donu Juanu, nižádná vedlejší osoba vystupovati tak v popředí, aby zaujala veškeru naši pozornost. To také Mozart asi uvážil; mohlo by tu jiti buď jen o první část velikého finale, tedy o scénu při hostině, anebo o známou arii šampaňskou. Pokud jde o onu scénu ve finale, lze ji zajisté pokládati za moment lyrický; opojná posila hostiny, perlící vína, vzdálené zvuky slavnostní hudby, vše pospolu sesiluje náladu Juanovu, jehož i slavnostní držení rozlévá jasné světlo na celý požitek. Tak mocně to vše účinkuje, že sám Leporello v tomto okamžiku nad sebe se povznáší a jako pro měněn jest v této bohaté chvíli, která jest posledním úsměvem radosti, rozloučením s životem požitků. Nicméně jest to přes spíše situace, než jen moment lyrický, a to nikoliv proto, že s na jevišti jí a pije, neboť tím ještě ani z daleka situace se ne tvoří. Situace záleží v tom, že Don Juan ocitl se již na posledn

líších a svatých ikonách stojí, že vše viditelné má býti malováno »podle obrazu a praobrazu, podle podstaty«. Ideální a reálné pojetí předmětu má býti harmonické, ale rysy reálné mají býti podřizovány ideálným. Zachycuje se tedy a vyslovuje metafysická podstata věci, její duch, její hlonbka, onen stupeň, na němž ve vzletu svém k nebi se octla. Ve studiích ke kostelním freskám a dekoracím, v Andělském pokladu a vedle na temné ikoně možno studovati zdroje a prvky onoho umění, jež na Rusi zapustilo kořeny a jest opatrováno .muži takové hloubky ducha a kritického rozhledu jako je n. p. Porfirij Uspenský. To umění jest přetvořováním světa dle ikonografické podstaty. Ikona jest zobrazení duchovní podstaty rysy reálnými; žádný z rysů těch nesmí býti opomenut a zanedbán, ale každý slouží ikonograficky, jako by na nové zemi a pod jiným nebem. Jest to byzantské umění, suché a schematicky mrtvé umění, jemuž vsak na Rusi vdechují novou duši a nový život. Již v 16. stol. malíř Panselin oduševňuje byzantská schemata a razí cestu svébytnému umění ruskému. To jest jeden prvek (s velikolepými mosaikami ravenskými, cařihradskými, římskými, sicilskými, sinajskými a athoskými); druhý prvek jest umění evropské, výtěžky pleinairismu a impresionismu, kořist vzduchu a světla, jíž evropský západ na umění dobyl. Synthesou, mnohdy jemnou a delikátní, jest Roerich. Předměty na těchto obrazech, jako by složených z mosaikových skvrn, ano kusů barvy, mluví k nám zvláštní citovou jemností, procházejí smysly našimi vzrušeně sice ale nehřmotně, vzletně a oduševněle. A to i na obrazech, kde prudce svítí vedle sebe barvy rudá a bílá jako v Bárkách na Volze (68), anebo ve Střelci (78), kdež na sněhové půdě se odráží pestrý rej zdobených oděvů a zbraní, anebo v Domě patriarchy Nikoma ve Valdaji (71), kdež zase pouhá zeď s dekor. portálem stojí, ano žije a mluví k nám nejen o lahodném splývání zdí s ovzduším, o jich mohutnosti a důkladnosti, ale i o tom životě, jejž zdi ty hostí, o harmonickém a libém jeho spořádání a vznešeném jeho účelu. Obrátíte-li se a zahlédíte-li se na obraz na protější stěně (39) uzříte kousek sadu, listím proniká slunce a rozlévá na půdě své světelné skvrny. Nejsou to barevné skvrny, lpící na ostře ohraničených partiích plátna, ale skutečně slunečné světlo neustále proudící světovým prostorem a zachycované a rozptylované na kusu trávníku a na písku cesty. Tak proniká toto umění k samé duši věcí, k samému tajemnému jejich zřídlu.

Ve dvou odděleních vystavuje Manes ještě dva cykly původních leptů **Francisca Goye** (1746—1828), španělského to Voltaira ve výtvar. umění: Hrůzy války a Capriccios. Jest to nevyčerpatelné bohatství karakteristických rysů a fantasií mravní špatnosti a bestialnosti lidské. V cyklu o válce vidíme všechny druhy zloby, ubíjení, prznění, mučení, vše, co strach a vzrušení dovede napáchati, v cyklu Capriccios všechny druhy hlouposti a nepřesti, všechny projevy klidné a nízké požívačnosti. Postavy Goyovy vynikají zvlášť vyslovením duševního charakteru anebo psychologického momentu: chvějící se rys kolem úst, stažení koutků, nos, čumící svýma dvěma černými otvory, postavení očí, vypráví celou

historii tohoto obmezence, oné kuplířské babizny, či prodejné dívky. Před oslem vypjatě trůnícím na křesle hraje na mandolinu opice s pitomě rozpleskou tváří a s tím svým opičím bezpáteřným, jako houbovitým tělem. V pozadí dvě lidské hlavy devotně nakloněny, s koutky podlízavě roztaženými, tleskají té produkci. Jinde tři ďábelské obludy, ohyzdné a nízké; jeden nůžkama ostřihává druhému narostlé drápy na nohou. Upjaté pohřížení se do díla toho, který střihá, libost, již pociťuje ten, jemuž drápy ostřihovány, jsou výrazně podány, a vedle komiky situace této je zvlášť zřejma nízkost povahy pekelníků. Jsou však tu i lidé jako zvířata a zvířata jako lidé, netopýří křídla, fantastická těla, hlavy divných tvarů, ale vždy ve všem a ze všeho vnitřní mluví k nám hlas, slyšitelný a srozumitelný. To nejsou těžko pochopitelné alegorie, ani na dlani ležící a známé symboly hrabivosti, lakoty, nešesti a j. jak je až do omrzení vídáme na karikaturách starých i nových, ale vždy neobyčejně výmluvné ztělesnění povahových a duševních rysů zobrazených osob a situací. *P.*

Krásná Praha. Výstava Krasoumné jednoty a Klubu za starou Prahu. Krásná Praha! Jak různá jsou měřítka! Znáte jistě lidi, jež vedle 2—3 skvěle placených veřejných úřadů zasedají ještě v několika, rovněž skvěle placených správních radách. Pro ty je jistě Praha krásná! Nemají ovšem času na večer zevlovati s nábřeží na panorama na levém břehu vltavském. A také by je to nebavilo. To překonali již dávno. Bude-li však třeba, postaví se malebně a budou mluviti o krásné Praze právě tak obratně a rychle jako o živnost. řádu anebo kanalisaci. Jsou jiní, pro něž Praha ničeho více nemá než ten pohled s nábřeží na Hradčany. S Malthusem jim praví, že vše je tu už zadáno, že protekční idioti a mazánkové vše rozebrali, že nezbývá již ani jediného talíře, ani jediné skývy chleba, zkrátka že pozdě přišli na hostinu českého světa a že jim zbývá jen zemříti. Je dosti jich v krásné Praze, kdož chodí se srdcem zjitřeným po tvrdých jejich ulicích a aby zapomenuli na chvíli svého zoufalého postavení zahledí se na mrákotnou vidinu hradčanského kolosu, zrakům unikající ve vzdušnou propast světového prostoru. Mezi oběma těma poly jest bohatá a rozmanitá stupnice dojmů krásné Prahy, té Prahy, již příroda a dlouhé věky stvořily a již posud hrabivé a hrubé ruce dnešního člověka nezničily. Taková tedy byla ta výstava té krásné Prahy. V pestré směsici viselo ve dvoraně Rudolfina přes 300 pohledů na město na březích vltavských, od Chittusiho až po pokusy neznámých diletantů. Pohled na Prahu, Hradčany, Malou Stranu, Karlův most, Chrám sv. Víta, Staroměstskou radnici, Karlov, Židovské město, Jelení příkop, pražské Benátky atd. Všechna ta památná a hezká místa bylo lze spatřit několikrát. Manes, Chittussi, Novopacký, Orlik, Stretti, Braunerová, Slavíček, Jelínek, Šetelik, Schusser, Hynais, Engelmüller, Jansa, Kašpar a j. a j. měli tu své, milovníkům známé obrazy; a vedle nich akvarelisté, rytci a malíři minulých věků Döbler, Hellich, Kandler, Kohl, Lepié, Pucherna, Šembera a j. a j. Výstava měla stále hojnou návštěvu a byla by mohla obsahovati ještě jednou tolik čísel,

ostatních, byť jejich hudba popisovala se stejnou něhou, s tímž šťastným důmyslem, květiny, jež vidíme na kraji každé stezky a při všech cestách. Tak v tomto okamžiku, totiž na konci měsíce, kdy zralé žito klesá pod srpem, svahy u cest jsou bledě fialové: jest to sladká a něžná Skabiosa, právě vykvétší — zdrženlivá, aristokraticky chudá a skromně krásná, jak to označuje její jméno drahokamu zastřeného mlhou. Kolkolem ní rozhazuje se poklad: Zlatožlutý Pryskyřník či Lokušník, jenž má dvě jména jako má dva životy; neboť tato květina jest zároveň nevinnou pannou rozlévající po luhu kapky sluneční a hroznou a jedovatou čarodějnicí rozdávající smrt nepozorným zvířatům. Pak jest tu tisícerolistý Řebříček a Třezalka, malé květinky, druhdy užitečně, jdoucí cestami jako mlčenlivé schovanky z ústavu v temném stejnokroji; jest tu obecný a nesčíslný Starček, jeho velký bratr Hrachor luční, nebezpečný černý Lilek, Potměchuť, jež se skrývá, úponkovitý Hadí kořen, všecky druhy prosty nádhery s resignovaným úsměvem, jež jsou oděny praktickou a zašedlou livreji již předtušeného podzimu.

Avšak mezi květinami března, dubna, května, června, července vzpomeňte oněch slavnostních jmen, jarních slabik, slůvek složených z blankytu a zoře, z měsíčného svitu a slunečních paprsků. Hle, Sněženka čili Bledule, která oznamuje tání; Ptačinec, jenž zdraví dítky jdoucí poprvé k přijímání podél plotů, jichž listí jest ještě neurčité a nejisté jako zelená pára. Hle, truchlý Orlíček a luční Šalvěj, Oman, siná Jasionka, Anjelika, Černucha, Hořčice nebo Ohnice, oděná jako služka venkovského faráře; Královská kapradina, Podezření; Bika, Čemeřice, Zvonek okrouhlolistý; Pryšec lesní, tajemný a pln chmurného ohně; Mochyně, jejíž plod zraje v rudé lucerně; Blín, Rulík, Náprstník, otravné královny, zastřené Kleopatry pustých míst a svěžích hvozdů. A pak Heřmánek, Kamomilla, milosrdná sestra s tisícerým úsměvem, nesoucí v majolikovém koflíku léčivý odvar; Bedrník a Čičorka, luční Máta a růžová Mateřídouška; Vičenec a Ambrožka, Sedmikráska, plavý Hořec a modrá Vrbina, Kopytník, Rmen, Netykavka, kopinatá Cirsa, Mochna, Pampeliška, Kručinka . . Odříkáváme báseň plnou půvabu a jasu, jmenujíce je. Byly jim dány ty nejroztomilejší, nejčistší, nejjasnější zvuky a všechna hudebná jarost řeči. Řekli byste, že jsou to Dramatis Personae, koryfeji a představitelé kterési nesmírně čarodějné hry, krásnější, úžasnější a nadpřirozenější těch, jež se odehrávají na ostrově Prosperově, na dvoře Theseově, nebo v lese Ardennském. A těch hezounkých hereček němé a nekonečné komedie: bohyně, andělé, démoni, princezny a čarodějky, panny a nevěstky, královny a pastýřky, jež chovají v záhybech svých jmen kouzelný odlesk nesčíslných zor, nesčíslných vesen, na něž patřili lidé dávno zapomenutí a jež chovají v nich rovněž vzpomínku tisíci hlubokých nebo lehkých dojmů, jaké pocítili, při pohledu na ně rody zaniklé nezůstavivší jiné stopy.

Jsou zajímavy a nepochopitelny. Říká se jim nejasně »Bejlí«. Neslouží k ničemu. Tu a tam některé z nich v prastarých vesnicích zachovávají ještě kouzlo popíraných ctností. Tu a tam ně-

která z nich čeká v pohárech lékárníka nebo bylináře, až půjde mimo některý nemocný, věrný tradicionelním odvarům. Avšak nevěřící lékařství jich opouští. Nesbírají se již podle starých obyčejů; a věda »Prostoduchých« vymírá v paměti dobrých žen. Útočí se na ně bez milosti. Venkovan se jich bojí, pluh je stíhá; zahradník jich nenávidí a ozbrojil se proti nim zvučnými zbraněmi: rýčem a hráběmi, motykou, lopatou a okopávačkou. Podél silnic, jejich posledního útočiště, chodec je šlape a vůz je ničí. Přes to přese všecko jsou zde: stálé, jisté, bujicí, klidné a ani jediná nechybí na zavolání slunce. Řídí se roční dobou, neuchýlivše se ani o hodinu. Nevědí o člověku, jenž je neunavně potírá a sotva že spočine, klíčí v jeho kročejích. Trvají, odvážny, nesmrtelny, neústupny. Naplnily naše koše skvostnými a změněnými dcerami, ale ony, ubohé matky, zůstaly jakými byly před sto tisíci lety. Nepřipojily ani jediného záhybu k svým lupínkům, nepřetvořily ani jediného pestíku, neproměnily ani jediného odstínu, neobnovily ani jediné vůně. Chovají tajemství vytrvalého poslání. Jsou prvotní a nevyhladitelny. Půda jim náleží od svého počátku. Slovem, představují nezměrnou myšlenku, skvělou tužbu, podstatný úsměv země. Proto jest dobře otazovati se jich. Mají nám patrně něco říci. A pak, nezapomeňme, že ony, rovněž jako úsvity a jeseně, jako vesny a západy, jako zpěv ptactva, jako kštice, pohled a božská gesta ženy, naučily naše otce, že jsou na této zeměkouli věci marné a krásné..

Aut. překl. *Marie Kalašovy.* *M. Maeterlinck*

Nikolaj Konstantinovič Roerich (nar. 1874 v Izvaře u Petrohradu). XIX. výstava Spolku výtvarných umělců Manes v Praze. — Obdivujete-li u Tolstého moc, jíž vybavuje vnější svět prostředky jednoduchými až k primitivnosti, podívejte se ve výstavě Roerichově na malou pastelovou studii (č. 38). Strom svislých větví, temně zelených šťavnatých listů vystupuje a rozkládá z rámu větve tak plasticky, že podnesete překvapené a nedůvěřivé zraky k samému sklu obrazu, abyste uzřeli, že to skutečně jen obraz. Anebo podívejte se, hezky však z daleka, na krajinu (č. 66) s rozhozenými beránky svítícími na temném modru nebe. Nesvítí barva, ale vzdušnost, odraz světla. Popojdete blíže a hle, jak primitivní a hrubý nános barev, jako mosaika kamenná. A obdivujete-li hloubku vidění Dostojevského, jeho sny tajemné a mnohovýznamné, podívejte se na Roerichovu Dračí dceru (10), na legendu o Devassari (8, 9.), na Babylonskou pec (76.) a j. Hledáte vnitřní vztahy mezi tím, co z ruského života literaturou znáte, a těmito mocně sugestivními výtvory umělce vám posud neznámého a domýšlíte se, že je postřehujete. Především však poznáváte, že stojíte před výtvory skutečně jiného světa a jiného umění nežli naše. Jest to umělecký idealism zcela jiných forem a prostředků, : na jaké jsme zvykli a na jaké jsme zvykli od dob renaissanční Nestojíme však přece před něčím nám zcela cizím. Myšlenk pojetím i technikou jest tu mnoho evropského, západnick zpříma i francouzského, ale přece v hlubinách citu a v postře smyslů jest to svět jiný. Jest tu úsilí o svérázné umění ru a o umění ikonografické. V carských a církevních nařízeních o

v samé Praze bylo by lze bývalo ještě přemnoho jiných obrazů a rytin sebrati a vystaviti. Zvláštního plánu ve výstavě nebylo lze postřehnouti, viselo tu v pestré směsici jedno vedle druhého. Stálo by zajisté za pokus podobnou a bohatší výstavu uspořádati podle nějakého hlediska, na př. historického vývoje panoramatu a částí Prahy. — Záslužnější bylo by snad ještě vystavovati morální krásu a morální bídu Prahy, rozmanitou společnost figur a typů mezi oběma těma poly »společenské přizpůsobitelnosti«, o něž jsme zavadili v úvodě k této poznámce.

K jihu. Otevírá se jaro a slovanský jih vábí onu část lidstva, jež může libovolně natáhnout zlaté pouto, jímž je spojeno se svojí vlastí. Těm vhod vyšly dvě pěkně vypravené knížky, s nimiž, pokud příručná sbírka podobná nebude vycházeti u nás (ostatně už se chystá), jest se jim spokojiti. Jest to průvodce Dubrovníkem a okolím (Führer durch Ragusa u. Umgebung von A. Schmalix. V Brixenu. 144 stran za 2 kor.) a Lošinj a ostrovy Kvarnerské (Lussingrande, Lussinpiccolo. L. u. die Inseln von Quarnero. E. Wegveiser Für Kurgäste u. Ferienreisende. 104 str. 2 K. A. Hartleben, Vídeň). Záliba pro Opatii prospěla celému dalmatskému jihu, proud cestujících pouští se jižněji a jižněji, vida, že Opatie jest teprve prahem všeho toho krásného, čeho lze užiti v Kvarneru, v Dubrovníku a okolí a j. Ostrovy lošiňské jsou již 10 let hojně navštěvovány jako klimatická místa léčebná, vynikající lahodným podnebím a jinými přednostmi. Knížka Hartlebenova je průvodcem po obou ostrovech, vyhovujíc nejen praktickým potřebám turistickým, ale požadavkům i vyšším. 3 mapy a 50 pěkných ilustrací doplňují názorně obsah, jenž vedle povšechné orientace a historickém úvodě zabývá se ponebím, květenou Lošinje, výlety po ostrově, Cresem, Krkem, Rabem a menšími ostrovy Asinelli, Unie, Canidole, Sansego a j. Poslední část jedná podrobněji o praktických potřebách člověka. — Stejně bohatě vypravena je knížka brixenského spol. tiskového: Průvodce po Dubrovníku, opatřená 2 mapami a 70 ilustracemi, perokresbami pí. Idy Lasser-Schmalix. Po obšírné historii Dubrovníku a republiky d—ické provází nás autor městem, po všech památných místech a znamenitostech, jichž je v Dubrovníku vskutku nemálo. Malý výlet na ostrov Lokrum, poloostrov Lapad, na místa Srgj, Ombla, Župa, Trsteno, Cavtat, na ostrovy Koločep, Lopud, Šipan, Miljet, na poloostrov Rat (Sabbioncello) a j. Všude krásy přírody snoubí se s uměleckými památkami staré římské kultury a s civilisací středověku. Knížka je psána na místě dobrým znalcem a věnována prof. Vučetičovi. — V obou knížkách se probírati je radost. Hledí zachytit vše krásné i v detailech a předstihují se, aby byly turistovi průvodcem dobrým a pohodlným.

Volební předloha vládní a změny v rozdělení volebních okresů dle této předlohy znázorněny jsou v přehledných tabulkách a barevných mapkách 9 korunních zemí, jež právě vydalo nakladatelství C. Freytaga a Berndta ve Vídni pod názvem »Die Wahlkreis Entheilung nach der am 13. Feb. 1906 von der Regierung eingebrachten Wahlreform Vorlage« za 55 hal.

Dosavadní rozdělení okresů voleb. vyšlo tamže ve Freytagově voleb. mapě do říš. rady rak. 1901—6 a stojí i s právě uvedeným dílem i K. (Vídeň VII). — Al. Chytil a prof. J. Malíř vydali v Zábřeze Volební mapu Moravy dle nového voleb. řádu, morav. sněmem přijatého (za 1 K 10, poštou 1 K 20). Profesor Malíř vyličuje složení sněmu morav. od r. 1861 dle seskupení stran polit. a příslušnosti k voličským třídám. Nový řád vyložen přehledně a srozumitelně. Dat užito vesměs z posledního sčítání z r. 1900. A. Chytil sestavil k tomu 3 mapy, jež znázorňují rozdělení vol. okr. ve volič. třídě 1) měst a míst průmyslových, 2) obcí venkovských, 3) všeobecné. U měst a míst v okresu udán počet obyv. a prakticky provedeno přiřazení vzdálených okresů a měst v jeden okres volební. Novinkou je připojení a přesné vyznačení enklav slezských. Objednávky vyřizuje J. Březík, knihař ve Zábřeze. — Na říš. radě začalo se dne 7. března t. zv. první čtení předlohy volební t. j. zbytečné řeči o všem možném, vytčení známých a do omrzení omlených stanovisek a vzájemné nájezdy stran, vše mluveno z okna a, ježto jsme v Rakousku, tedy se španělskou hodně škrobenou grandezou. Čím je mluvící nevzdělanější, tím nesnesitelnější je škrobenost a prkennost s jakou přednáší své fráse, jež napolykal z novin a jež tam před dávnými léty ještě byly v modě, ale dnes nadobro jsou zastaralé. Tomuto nevkusu říká se »první čtení«. —

Že pro návrh na opravu občanského zákonníka o rozlučitelnosti manželství, který má býti v poslanecké sněmovně podán, nebude za dosavadního svého stavu církev a její orgány, jest pochopitelno. Ale co se nám oznamuje z Benešovska, kterak tam s kazatelen se proti návrhu mluví, je zase přece jen nepochopitelno. Tak v Benešově bylo řečeno, »že to chtějí zavésti »zednáři« a že dle nového zákona každý muž prostě bude moci opustiti svoji ženu i děti a oženiti se s jinou . . Jak to bude vypadat, když takový muž bude 4—5krát ženat, co ty ubohé, opuštěné dítky?« A ihned dávány jsou archy na podepisování, v nichž vyslovuje se nesouhlas se zamýšlenou opravou . . O uvědomělosti našeho lidu svědčí to, že o této opravě se věří, »že se podepisují takové listiny, a každý se má prohlásit, je-li spokojen se svou ženou nebo ne, a když není, má napsat, že chce jinou a dle toho nového zákona ji dostane . . Ale v Týnici to napsal jenom jeden, ostatní napsali, že jinou nechtějí . .« V městech jsou vyloženy archy na podpisy i v niťařských krámech a každá žena a dívka, jež přijde do krámku něco koupiti, jest vyzývcna k podpisu: »To jest proti tomu, aby muž nemohl od ženy. Když má ona 8 dětí, co si má potom počít?« — O tomhle by měly být přednášky

V jedné přednášce o Sv. Čechovi bylo řečeno, že narc se básník »v rozkošném zákoutí na břehu řeky Sázavy, ve vesni Ostředku, obklopené žírnými poli . .« Ostředek leží na břehu ! zavy tak dobře, jako Praha na břehu moře; a leží v pustině, l se rozkládají rozsáhlé, ale smutné lesy, mezi kamenitými pole jichž vlastníky jsou chudí chalupníci. Bídný, chudý kraj . . Min chodem: velkostatek Ostředek koupil za 200.000 K hrabě Wa stein, zkrachoval tam, prodal ho staviteli Krudencovi roku 19 který tam také zkrachoval a po dvou letech ho prodal obchodní vepřovým dobytkem Pechovi, který nyní rozumným a šetrn hospodářstvím hledí se tam udržeti . .

D.

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 6. DUBNA 1906. ČÍSLO 13

ROZHLEDY

Eugène Carrière a psychologie Tajemna.

K úmrtí umělcovu 26. března 1906.

Umění E. Carrièra jest příkladem vzácného spojení velmi prostých motivů, jež právě svojí prostotou vyluzuje účinky jemné a obsažné; tu z hloubi večerního stínu vystupují zátřpyty a odlesky na prostých předmětech v pokoji, které za dne vypadají tak obyčejně, tak všedně, že se zdá, jakoby je tajemství zahalilo a přeměnilo do té míry, že jim dalo abstraktní život a druhou realitu. Eugen Carrière přináší do současného umění ono sloučení prostoty a tajemna, jež ho tak činí jedinečným a jej stejně daleko staví od psychologie, hudby i malířství v pravém slova smyslu; možno říci, že jeho hloubavý duch se postavil uprostřed těchto tří ohnisek a tři svazky paprsků mu padají na tvář v bujné hře odrazů a kombinací.

Je to duše mlčenlivá a silná, do níž esprit, logika a theorie nevyryjí svou stopu nikdy, která však jest vždy ochotna se poddati několika velikým zákonům synthese a několika projevům myšlenky i citu. E. Carrière — spiritualista ve stupni u malíře až paradoxním — jest jistě synem své doby, jenž pramálo věří v podobnost forem, v slabikování kresby, pro něhož podání »konečna«, pokud běží o smyslový svět, nemá smyslu docela žádného.

Skoupý na slovo a intervievům se vzpouzející, snad náhodou a snad v návalu vnitřního rozpjetí, vyslovil as na padesáti řádcích své umělecké kredo, v předmluvě ke katalogu jedné ze svých výstav. V stručných větách, slohem jasným a přec tak nevýslovně rázovitým hlásal these čistě metafysické, které projevovaly velevzácnou svědomitost; myšlenky skrystalisované s trpělivou povlovností nadhazovány tu diskretně a přec nezvratně ve své umělecké logičnosti, neb každá myšlenka vypracována byla v tvrdošijném mlčení, jež zkoumající bystrozrak obrátilo do svého nitra.

Tato předmluva, jež utkvěla v paměti malého počtu delikátních ctitelů, vrhá světlo na celé dílo Eugena Carrièra. (Od té doby máme od něho ještě několik dopisů, odpovědí při anketách a projevů o umění nebo sociologii; ze všech dýše týž duch dokonalosti.)

Jako nepatrný žák atelieru Cabanelova, po bázlivém pokusu o Římskou cenu brzo odstrčený, věnoval se Carrière všednímu životu ve věku, kdy každý mladý člověk se chce všemožně z něho vybavit, a obrátil se na cestu reálnosti, aby hledal ideál. Žil v lidových čtvrtích ve stálém styku s rodinným krbem. Tu vytk

meze svému vidění. Nedíval se na mnoho, ale díval se za to se silou, pozorností a úzkostlivostí až neuvěřitelnou. V době, kdy duch pout zbavený se hnal po poznatcích mnohonásobných, rozmanitých, stále obnovovaných a rostoucích, odhodlal se on položiti si tu meze, krotiti svou kritickou zvědavost a svůj diletantism. V době, kdy se každému tvůrčímu duchu zdálo, že se se vší zaujatostí musí věnovati problému vševědoucnosti, on dal přednost mravnímu soustředění v té pevné víře, že možno všeobecné zákony životní objeviti stejně snadno dvěma, třemi pohledy do hloubky, jako kvapným přehlédnutím celého obzoru. Jsou duchové, kteří pracují s »ptačí perspektivy«, jiní zase hrabou vleklé chodby pod zemí. Eugen Carrière, povahou svou podstatně intuitivní a obezřetný, utvořil si svůj karakter člověka i podrobnou ideu svého umění, tak že každá nová kresba byla znamením opětného konstatování vlastního jeho karakteru, a to celistvého, neboť cizím vlivům podléhá stejně málo jako August Rodin, jemuž se tak podobá. Maloval svou choť, své dítky, několik přátel: v domácnosti! Jeho bystrý duch dospěl přesvědčení, že život »všední« — který mnozí umělci, zbožňující vše vzácné, stotožňují s životem »banálním« — jest pramenem oné mravní hloubky, která dává životu smysl. Tento prostý vůdčí princip mu úplně postačil. Nikdy na něm nic již nepozměnil. Zdálo se již, že Carrière zůstane neznám. Svědčilo tomu aspoň všechno: jeho talent obracel se zády stejně k akademismu jako k impresionismu naturalistnímu i mondennímu. Zvolna však rostla budova jeho slávy, spějíc každým rokem výše. Měl několik věrných, kteří lásku svou k němu stupňovali až k nábožnosti. Dosti dlouho klaněl se mu jen malý hlouček, docela jako Mallarméovi. Avšak změna a odplata nedaly na sebe dlouho čekat následkem nepřekonatelného magnetismu, který sálá z děl velmi vnitrných a z duší velice uzavřených; rozhodil jej poznenáhlu v život, jako balsám, vůni, na jejíž dokonalé uvěznění nestačí křišťál lahvičky. A tu viděl přicházeti obecenstvo četnější, výbor z obdivovatelů, z nichž žádný nemohl býti nazván banální. Semknul kolem sebe právě elitu myslitelů, lidí ukojených, jemných, vážných, kteří přišli jako šli za Rodinem z toho důvodu, že po krajnostech všeho života schopného espritu za naší předrážděné nervosnosti, objevovaly se tu ve vysoké, vzrušující duchovnosti přirozené a základní city lidstva v těch průhledných a tajemných stínech jeho obrazů.

»Reality nadané magičností snu!« Tak definoval celé umění Eugena Carrièra Jean Dolent, zamysliv se nad jedním z prvních »Mateřství« umělcových. Magie tohoto snu vyjádřena jest stínem, jehož používá umělec jako svého duchovního rádce, jemuž se svěřuje a jenž ho nabádá: jestiť mnohem podivuhodnější jeho způsob, jímž věci halí nebo zraku odnímá, než způsob, jímž de nuje a precisuje. Cítění Carrièrovo je vezdy prosté. Maloval mat a dítky, z jichž každého gesta mluví všední realita, s tohoto h diska je úplným a skvostným naturalistou. Není možno lépe staviti a komponovati portrét rodiny, než je jeho »Rodi umělcova« (v Luxembourgu) nebo na př. »Ernest Char

son a jeho rodina«. Jeho styl je tu velkolepý. Ale tato pravdivost jest u Carrièra nepozorovatelnou známkou podrobného a tajemného přerodu. Neboť současně se rodí tajemno, nic není hmotného, vše ubíhá do pozadí, daleko od styku s přímým životem, někam za neprostupný křišťál svědomí. Živý zjev pravidelně zatemněn je stínem, jenž má převahu nad světlem. Malovány o šesté hodině v pokojích zalitých soumrakem vystupují obrysy skoro jako vytesány. Na velkých plochách ztemnělých zjednodušují se na postoje matné, skulpturální. Perleťová průsvitnost dává skoro za bledým čelem viděti lehký, fosforeskující odlesk myšlenky. Na křehkých lebkách dětí uhodnouti možno stopy prvních idejí, jak se probouzejí a dávají se na cestu z temných záhybů blan mozkových do budoucnosti. Setkáme-li se i někdy s čistým světlem, zachyceným absolutním tahem snad na vypouklině čela nebo ve vlhkém třpytu rtu, přicházíme k němu po nekonečně subtilních vibracích stupnice polostínů, vystupujících z naprosté temnoty. Jakoby to světlo bylo pohledem vylákáno z hloubi mlčelivých končin. Je to mlhovina, jež jen pozvolna nabývá určité formy; teprve delším hleděním poznáme, že se něco rodí mimo stín, že tu vzniká myšlenka i život. V nepostřehnutelném propracování vystupuje každý sval i každý nervosní odstín fysiognomie na pravém a bezpečném místě. Konstrukce je v každém směru mistrovská: byť i nikdo na ni nemyslil, není proto přece o nic méně exaktní, neboť výsledek sugerován až magneticky.

Tu je pohromadě tajemno a skutečno. Možno viděti i hádati. Stín není již jen malebným protikladem světla, aby docíleno bylo výraznosti předmětu; je symfonickým základem myšlenky. Svou neurčitostí uvádí ve zmatek a vyvolává hluboké vzrušení. Již Ricard pochopil tento psychický význam položera; po něm Prudhon a lépe. Pochopil jej i starý mistr Hébert a také podivuhodně Whistler — a v první řadě nedostižný mistr Edgar Poe. To je sepjetí výrazu a formy, element — možno říci — hudební.

Tajemno lpící na tvářích Eugena Carrièra se rozkládá v psychologii až hudební. Maluje trojí náměty: Děti, lidi intelektuální a postavy alegorické. Všechny se koupou v této atmosféře, jež mu pokládána za manýru, ba dokonce vyčítána za monotonii, která však tak obohacuje umění dekadence, která nedbá formy co do linií, hledíc si jen pravdivosti ploch zbavených barvy a zredukovaných v harmonii.

Umění dekadence v pravém slova smyslu — na což buďme pyšni — pokud ovšem znamená dekadence snahu, zjistiti za reálností realitu druhou, za tou pak třetí, stále ještě nemohouc ukojiti duši hladovou, až se všechen ten nepokoj rozvlní v kruzích tále větších a větších, strhuje k sobě analogie na prvý pohled nesmiřitelné do té míry, že se až prvotní realita zcela zapomene. Popření omezeného skutečna, obliba transposicí a analogie — v tom je vlastní kouzlo tajemství, v tom je bohatství umění dekadentních. V každém pohledu na realitu hledá se neústupně uvislost jeho s ostatními. V literatuře je to srovnání, obraz a metafora, v hudbě je to operace zvuková zvaná »resolucí«, v ma-

lířství jest to rukavice směle vržená vší vymezenosti reálních postřehů, ohlazení kontur a absolutní převaha výrazu nad speciálními prostředky: hlavní roli tu hrají stíny, nerovné rozdělení světla a rozumná dekomposice všech tonů života v harmonii předem vypočítanou. Eugen Carrière symfonisuje. Prostota jeho themat. čela dítek, mateřské tváře skloněné v stínu, myslitelé nebo umělci usednuvší v klidném zadumání, vracejí se v nejjemnějších obměnách. Tu projevuje se tajemno jako zvláštní kouzlo divného jakéhosi vidění, jistě mnohem zřejměji než na námětech mystických či legendárních. Má účast na životě samém, zdvojnásobňuje hlediska i nejvšednější, ukládá se kolem osobností. Na obrazích E. Carrièra učí se náš duch rozeznávati druhou realitu, bez zpitvoření cit urážejícího, při kresbě podivuhodně pravdivé a prvé realitě, jež uklidniti musí i nejpobouřenější. V tom je právě výminečné kouzlo tohoto malíře. Prohloubeným studiem výrazů v tváři stal se psychologem a maluje Tajemno lpící na povrchu pokožky každého individua.

Prohlédněme si na příklad podobiznu některého současníka. Není representující, je vyvolána, magneticky vyvolána z hloubky stínu, jenž s myšlenkou splývá v jednu podstatu. Je tu člověk, jakoby v mlhovinu zahalený, kde hmotný jeho a pomíjející zjev jest jen do té míry zachycen, abychom ho mohli poznati. Avšak plátno je plno jeho nesmrtelné duše; byla přidechnuta, přivolána hlubokým pohledem malíře myslitele s takovou silou, že se skoro zdá, že tělo vidíme jen nádavkem a v jejím prostředí, že však v první řadě ona vystupuje před náš zrak o pochopení prosíc. Tak na př. Gustav Geffroy nebo Gabriel Séailles se svou vnučkou na koleně v pohybu tak vybraně nehledaném. Poznáváme je ihned a přece jsme je nikdy takto neviděli. Jsou přeměněni a chápeme je a okamžitě, ty jejich tváře zbavené všech zbytečných detailů, redukované na velké plochy v prostém světle, zdají se nám býti plny čilé myšlenky, hlubokého snění, zdají se nám mnohem pravdivější než jak je vídáme na ulici. Carrière s nich sňal vše všední. Portrét sochaře Devilleza překročuje podobiznu tohoto vynikajícího umělce. Sbásnil tu chvíli, kdy ustává se od práce, ten okamžik, kdy stíny večera se snášejí do atelieru. Muž, nepokojný a delikátní, strojí se poblíž podstavce, na němž stojí rozpracované sousoší. Právě se od něho pro nastalý soumrak odvrací a stojí váhaje, nástroj maje v ruce, dosud rozechvělý horečkou práce, oči plné snění, snaže se zvolna uklidniti v nitru ono vzrušení, jež bouřilo v něm celý den. Jeho velký bílý křepelák se mu lichotivě otírá o nohu. V pozadí malovaném mistrovsky dokonale se rozplývajíc v třpytu posledního paprsku, obléká se nahá žena — vše vrátí se do života, atelier naplní se temnem soumraku rozpracované sny tu zůstanou osamělé. V tomto portretu umělcově je celá poesie onoho okamžiku, kdy končí všechna práce jež polohlasem si zpívala, tak krutá a přec tak milá. P. d.

Duše a socialism.

Hlavní výhoda, která vzejde zavedením socialismu, je beze vší pochybnosti ta, že socialism zbaví nás špinavé nutnosti žít pro jiné, která za dnešního stavu věcí tak těžce doléhá skoro na každého. Vskutku, stěží kdo vůbec jí unikne.

Občas během století veliký muž vědy jako Darwin, veliký básník jako Keats, jemný kritický duch jako M. Renan, vznešený umělec jako Flaubert byli schopni osamotnit se, zůstat mimo říši hlučných nároků druhých, stát »pod záštitou hradby«, jak říká Platon, a tak přivést k dokonalosti to, co bylo v nich, k svému vlastnímu nesrovnatelnému prospěchu a k nesrovnatelnému a trvavalému prospěchu celého světa. To ovšem jsou výjimky. Většina lidí kazí svůj život nezdravým a přepjatým altruismem — opravdu je nucena jej tak kazit. Shledají, že jsou obklopeni hnusnou chudobou, hnusnou ošklivostí, hnusným hladověním. Je nevyhnutelno, že jsou tím otřeseni. Dojmy lidské jsou rychleji podrážděny než lidská inteligence; a, jak jsem nedávno ukázal v článku o účelu kritiky, je mnohem pohodlnější mít soucit s utrpením než lásku k myšlení. A dle toho s obdivuhodnou ač zbloudilou snahou velmi vážně a velmi sentimentálně oddají se úloze léčit zlo, které vidí. Ale jejich léky nehojí chorobu: prodlužují ji pouze. Jejich léky jsou vskutku částí choroby.

Pokouší se řešit problém chudoby, na příklad tím, že zachovají chudého na živu; nebo za velmi pokročilého směru tím, že baví chudého.

Ale to není řešení: to je ztížení nesnáze. Pravý cíl je, pokusit se a zřídit společnost na takovém základu, aby chudoba byla nemožna. Avšak altruistická dobrota ve skutečnosti zabránila provést tento cíl. Právě jako nejhorší otrokáři byli ti, kteří byli laskavi k svým otrokům a zabránili tak, že všecka hrůza systému nebyla provedena na těch, kteří jím trpěli a že nebyla pochopena těmi, kteří jej pozorovali, tak za dnešních poměrů v Anglii lidé, kteří působí nejvíce škody, jsou ti, kdož pokouší se působit nejvíce dobra; a na konec naskytl se nám pohled na muže, kteří skutečně studovali problém a znali život, na vzdělané muže, kteří žijí v East-End, že vystoupili a žádali stát, aby omezil své altruistické záchvaty milosrdenství, dobročinnosti a pod. Učinili tak proto, že takové milosrdenství snižuje a demoralisuje. Mají dokonale pravdu. Milosrdenství plodí množství hříchů.

Rovněž toto třeba povědět. Je nemorální užívat soukromého majetku, abychom ulevili hroznému zlu, které plyne z instituce soukromého majetku. Je to i nemorální i nespravedlivé.

Až nastane socialism, všechno to ovšem se změní. Nebude lidí, kteří žijí v zapáchajících děrách a v zapáchajících hadrech a kteří vychovávají nezdravé a hladem strádající děti v nemožném a naprosto odpuzujícím okolí. Bezpečnost společnosti nebude záviseti, jako posud, na stavu povětrnosti. Uhodí-li mráz, nebudeme mít sto tisíc mužů bez práce, kteří se táhnou ulicemi ve stavu šeredné bídy, nebo žebrají na svých sousedech almužnu, nebo

kupí se kolem dveří hnusného přístřeší, aby si zajistili krajíc chleba a nečistý nocleh. Každý člen společnosti bude účasten na všeobecném blahobytu a štěstí společnosti a uhodí-li mráz, nikdo na tom ve skutečnosti nebude hůře.

Naproti tomu socialism sám bude mít jakousi cenu prostě proto, že povede k individualismu.

Socialism, komunism nebo jak to kdo chce nazvat, tím, že obrátí soukromý majetek v bohatství veřejné a nahradí soutěž součinností, dá společnosti náležité podmínky úplně zdravého organismu, a zabezpečí hmotné blaho každému členu obce. Dá životu jeho pravý základ a jeho pravé okolí. Ale úplnému rozvití života v nejvyšší stupeň dokonalosti je třeba ještě něčeho. Čeho je třeba, je individualism. Jestliže socialism je autoritářský; jestliže vláda je vyzbrojena hospodářskou mocí jako dnes je vyzbrojena mocí politickou; jestliže jedním slovem budeme míti průmyslovou tyranii, pak poslední stav člověka bude horší prvního. Dnes za soukromého majetku má velmi mnoho lidí jakousi možnost rozvinout, po jistý, značně omezený stupeň, individualism. Buď nejsou nuceni pracovat pro své živobytí, nebo mají možnost volit obor činnosti, která jim odpovídá a působí jim rozkoš. Jsou to básníci, filosofové, lidé vědy, lidé kultury, slovem lidé skuteční, lidé, kteří uskutečnili sebe samy a v nichž celé lidstvo získá částečné uskutečnění. Naproti tomu je velmi mnoho lidí, jež nemajíce soukromého majetku a stále stojíce na pokraji čirého hladu, jsou dohánění k práci soumarů, k práci, která naprosto jim neodpovídá a k níž jsou donucováni neodvolatelným, nerozumným, snižujícím tyranstvím nouze. To jsou chudáci, není u nich půvabu jednání, kouzla řeči, nebo civilisace, nebo kultury, nebo zjemnění v rozkoši, nebo radosti života. Z jejich hromadné síly lidstvo získává mnoho na hmotném blahobytu. Ale to je pouze hmotný prospěch, co získá, ale člověk chudý o sobě pranic neznamená. Je pouze nekonečně malý atom síly, která pranic se naň neohlížejíc, jej drtí: opravdu raději ho drtí, neboť tehdy je poslušnější.

Může se ovšem říci, že individualism vzniklý za podmínek soukromého majetku, není vždy a také ne pravidlem cosi jemného a podivuhodného, a že chudí, třeba nemají kultury a půvabu, mají ještě mnoho ctností. Obě tato tvrzení jsou zcela správná. Vlastnictví soukromého majetku je velmi často krajně znemravňující a to je jeden z důvodů, proč socialism snaží se odstranit tuto instituci. Opravdu, majetek je skutečně újmou. Před několika lety chodili krajem lidé, kteří hlásali, že majetek má povinnosti. Hlásali to tak často a tak do omrzení, že na konec i církev to počala hlásat. Je to dokonale správné. Majetek má tak mnoho povinností, že majetek většího rozsahu stává se břemenem. Kladou se tím člověka nekonečné požadavky, nekonečná pozornost na závaz nekonečné obtíže. Kdyby majetek přinášel prostě rozkoše, vydr bychom to; ale jeho povinnosti jsou nesnesitelné. V zájmu bo čovu musíme majetek odstraniti. Ctnosti chudých lze skute připustit, ale mnohých z nich třeba želet. Často se nám vyp vuje, že chudí jsou vděčni za milosrdenství. Někteří z nich, b

všech pochybností, ale nejlepší mezi chudými nejsou nikdy vděčni. Jsou nevděčni, nespokojeni, vzdorni a odbojni. Jsou tak plným právem. Cítí, že milosrdenství je směšně nepřiměřený způsob částečné náhrady nebo sentimentální almužna obyčejně provázená jakýmsi nestydatým pokusem se strany sentimentálního dárce ovládat jejich soukromý život. Jak měli by být vděčni za drobty, které padají se stolu bohatého muže? Měli by sedět za stolem, poznávají to. Co se týče nespokojenosti, člověk, který by byl spokojen s takovým okolím a s tak nízkým způsobem života, byl by dokonalé hovado. Každý, kdo četl dějiny, ví, že vzdor je základní ctností lidskou. Vzdorem byl způsoben pokrok, vzdorem a odbojem. Někdy chválí chudé, že jsou šetrni. Ale odporučovat chudému šetrnost je i groteskní i urážející. To je jako byste radili člověku, jenž hladoví, aby méně jedl. Aby městský nebo venkovský dělník šetřil, bylo by nemorální. Člověk nemá být ochoten dokazovat, že dovede žít jako špatně živený dobytek. Měl by odmítnout žít takovým způsobem a měl by buď krást nebo jít do chudobince, což mnozí považují za jednu formu krádeže. Co se týče žebrání, je jistější žebrat než brát, ale je ušlechtilejší brát než žebrat. Nikoliv: chudý člověk, který je nevděčný, nešetrný, nespokojený a odbojný, je pravděpodobně skutečnou osobností a je v něm mnoho. Každým způsobem je zdravým protestem. S ctnostnými chudáky můžete míti ovšem soustrast, ale nemůžete jich nikterak obdivovati. Uzavřeli tiché příměří s nepřítelem a prodali své prvorozenství za velmi špatnou polévku. Jsou také as neobyčejně hloupí. Chápu docela člověka, jenž přijímá zákony, které chrání soukromý majetek a připouští jeho hromadění, pokud je mu umožněno za těchto podmínek uskutečnit jistou formu krásného a oduševnělého života. Ale je pro mne skoro neuvěřitelné, jak člověk, jehož život je zničen a zohyzděn takovými zákony, může vůbec souhlasit s tím, aby trvaly.

Než není věru nesnadno nalézti výklad. Je prostě tento. Bída a chudoba tak naprosto snižují a tak rušivě působí na povahu lidskou, že žádná třída společnosti si není skutečně vědoma vlastního utrpení. Jiní lidé musí jim o něm povědět a oni často docela tomu nevěří. Co velcí zaměstnavatelé řekli proti agitatorům, je beze sporu pravda. Agitatoři jsou druh rozkladných, rozrušujících lidí, kteří vniknou do nějaké zcela spokojené třídy obce a zasejou v ní símě nespokojenosti. To je důvod, proč agitatoři jsou naprosto nutni. Bez nich v našem nedokonalém stavu nebylo by pokroku k civilisaci. Otroctví v Americe nebylo zrušeno počinem otroků nebo snad z důrazné touhy s jejich strany, aby byli osvobozeni. Bylo zrušeno docela hrubě nezákonným jednáním jistých agitatorů v Bostonu i jinde, kteří sami nebyli otroky ani otrokáři, a jimž vlastně do toho všeho nic nebylo. Beze vší pochybnosti byli to abolicionisté, kteří roznítili pochodeň, jež začali tuto věc. A je zajímavo poznamenat, nejen že u otroků samých nedošli ani sebe menší pomoci, ba sotva sympatií; a když na konci války otroci uzřeli, že jsou volni, uzřeli, že jsou opravdu tak volni, že mohou zemřít hladem. Mnozí z nich hořce naříkali na

nový stav věcí. Přemýšlejícímu člověku není tragičtější událostí v celé francouzské revoluci, že Marie Antoaneta byla popravena, protože byla královnou, ale že vyhladovělí sedláci z Vendée šli dobrovolně zemřít za ohyzdnou věc feudalismu,

Je tedy jasno, že autoritářský socialism nikterak se nehodí. Neboť, kdežto za dnešního systému velmi mnoho lidí může žíti po jistý stupeň svobodně a šťastně, za kasárenského systému průmyslového nebo za systému ekonomické nadvlády, nikomu nebude možno vůbec míti nějaké takové svobody. Je třeba želet, že část naší společnosti ve skutečnosti je v otroctví, ale navrhovat k rozřešení problému zotročení celé společnosti, je dětinské. Každému musí být zůstavena úplná svoboda zvolit si vlastní práci. Žádná forma donucování nesmí být na člověku vykonána. Bude-li donucen, nebude jeho práce proň dobrá, nebude dobrá o sobě a nebude dobrá pro jiné. A prací rozumím prostě činnost jakéhokoli druhu.

Myslím, že dnes sotva který socialista vážně by navrhoval, aby dohlížitel každého rána objevil se v každém domě a přesvědčil se, že každý občan vstal a dal se do osmihodinné ruční práce. Lidstvo dostalo se již za toto stadium a ponechává tuto formu života pro ty, jež velmi nedůvodně nazývá zločinci. Ale přiznávám, že mnoho socialistických názorů, s nimiž jsem se setkal, zdá se mi potřísněno ideou autority, ne-li dokonce skutečného donucování. Ovšem o autoritě a donucování nemůže být ani řeči. Každé sdružení musí být docela dobrovolné. Jen v dobrovolném sdružení je člověk ušlechtilý. P. d.

Podruhé křtěný.

Hrozno, spěchá-li člověk v nevázané bujarosti k jasným výšinám Alp, aby spatřil velebnost světa a najednou nahlédne v prohlubeň ztraceného života.

Stoupání bylo obtížné, moje hrdlo práhlo po vodě. Teprv po několikahodinné žízni jsem slyšel šumot pramene. Prýštěl v jedlovém lesíku, který stál stranou mezi skalními stěnami. Z mechem porostlého kamení pramenila čistá voda. Klesl jsem k ní a pil. Kdybych byl kameníkem, byl bych vyryl do skály slova: »Voda je to nejlepší na světě«.

Ačkoli byl pramen odlehlý a skryt, přece se zdálo, že je časem navštěvován, tráva byla pošlapána a u vody stála nádobka zhotovená ze stromové kůry.

A hle, když jsem ještě seděl v chládku, připlížil se člověk, který mi je pro celý můj život nezapomenutelný. Byl to vyzáblý muž s opálenou, kostnatou tváří a divokým vousem. Neměl na těle než hnědou koženou košili a podobnou zástěru a klobouk ze sítí upletený a střevíce ze stromové kůry. Byl to sporý šat a přece mi úplně zakrýval nitro toho člověka.

Jeho oko bylo vpadlé a nejisté, vyblesklo náhle a skrylo se stejně rychle opět ve své dutině. Ve svalnaté ruce držel sukovitou hůl. Tak stál přede mnou.

»Měl jsi žízeň?«, oslovil mne; jeho hlas byl nevycvičený.

Můj pozdrav jistě nebyl mužný, neboť polodivý muž pravil: »Bojíš se mne? Chceš chleba k vodě? Pojd se mnou.«

Bázeň zmizela, zvědavost rostla, šel jsem s ním. Vedl mne temným lesíkem ke skalní stěně. Ve skále byla rozsedlina, na níž spočívala prkna a kůra, olšovým proutím svázaná. Můj průvodčí prolezl otvorem a kynul, abych šel za ním.

»Tam nepůjdu«, pravil jsem tiše.

»Jsi-li strašpytel, nedostaneš také chleba«, odpověděl.

Zastyděl jsem se a proklouzl rychle otvorem. Tu bylo velmi temno a onen muž mne vedl svou tvrdou, studenou rukou a přitiskl mne konečně na kámen, abych odpočinul. Pak odstrčil kus kůry a denní světlo vniklo do skrýše. Stěna byla neotesána a tvořila na některých místech výklenky, v nichž stály různé, velmi jednoduché nádoby. Podlaha byla pokryta chvojí. Vedle mně na dvou kamenech leželo prkno jako stůl; vzadu byla hromada oblázků, dále pak stranou řežavé uhlí, na němž stál přikrytý hrnec — ohniště. Také bylo viděti vyřezávaný kříž.

»To je můj domov«, pravil muž s přízvukem spokojenosti.

»Kde spíte?«, tázal jsem se.

»Tu je postel«, odpověděl a ukázal na kameny, »zde jsem jist před hmyzem.«

Pak mi dal velmi tvrdý kus černého chleba a pravil: »Požehnej ti bůh!« Jedl jsem vyschlou kůrku ne bez námahy. Viděl to a usmíval se.

Pak smekl sítěnou čapku a spatřil jsem jeho šedivou hlavu. »Ano«, pravil, »je dobře, přijde-li jednou někdo. Mnoho lidí pohromadě nerad vidím, ale jednoho pouze mám rád. Jsi stejně velký jako můj bratr. Přicházíš z daleka?«

»Přicházím z města«.

Zarazil se, pak se ptal polohlasně: »Mluví se ještě o mně?« A po chvíli: »Ba to asi nevíš; bili mne.« Zadíval se do země.

Po chvíli, když paprsek slunce osvítil bělavý kamínek, který ve středu skrýše ležel na chvoji, pravil: »Teď je poledne. V Zellu budou zvonit na počest matky boží. Jsi po jídle, pomodleme se.« Pak sepjal ruce a říkal zvolna: »Anděl páně zvěstoval panně Marii, že počala z ducha svatého. Zdrávas Maria!« Potom se chvíli modlil a najednou obrátil se k vyřezávanému obrazu a zvolal: »Marie pravila: aj, já děvka páně, staň se podle slova tvého.« Pak stařec klesl na kolena a dlouho cosi šeptal, až konečně pravil, obrácen ke mně: »A slovo tělem učiněno jest a přebývalo mezi námi! Zdrávas Maria!« Potom sňal obraz se stěny a políbil jej.

»Co to máte?«, tázal jsem se.

»Buď zticha«, odpověděl. »To je matka boží. Dej pozor, za sto let bude na tomto místě státi poutní kostel a všichni hříšníci světa budou přicházeti a všem bude odpuštěno. Také ti, kteří mne bili, přijdou, ale těm nebude odpuštěno.« Ubohý, pomatený muži!, myslil jsem a chtěl odejíti.

»Již chceš odejíti?«, tázal se překvapeně, »ach ovšem, na svých rozedraných zádech to vleku jako dědičný hřích a žádný člověk už nezůstane se mnou.«

»Je-li vám to milo, zůstanu ještě trochu u vás«, pravil jsem. »Lidem, kteří sešedivěli a mnoho trpěli, nemusíme se vyhýbati.«

»Ne?«, odvětil táhle, »no, trpěl jsem jistě.«

»Vypravujte mi o svých minulých dnech, milý brachu«, prosil jsem.

»Vypravovat!«, pravil, »nikoli, toho nelze vypravovati. Asi před dvaceti lety bylo tu jako dnes. Jenom tento chleba tu nebyl a ty také ne.«

Pak zvedl hrnec z ohně vzal dřevěnou lžíci a jedl. »Jídlo mi přinesli andělé s nebe«, smál se, »jsou to vařené hřiby.«

Po jídle uchopil zase svojí hůl a vedl mne ze skrýše. Prosil jsem opět, aby mi něco vypravoval ze svého života; popošel k čerstvému pramenu a usedl na kámen.

»Vodu musím míti stále«, pravil, »krev mi stále stoupá do hlavy a můj mozek je také sláb. Ano, hrozně se vedlo Hesovi. Pohleď na mne! Vypadám jako jiní lidé? Jako princ vypadám, který byl zaklet v medvěda.« Kousl se do rtů a jeho zřítelnice docela se vtáhly do důlků.

»Uhlíř tady dole říká, že od velké války uplynulo přes dvacet let. Je to pravda? Pohleď, tehdá jsem byl mladíkem jako ty. Právě mi rostl první knír.« Nyní přidržel dlaň u pramene a přejel si čelo, až jasné kapky proudily po jeho tváři.

»Je to nebezpečná doba, kdy roste první knír«, pokračoval pak, »člověk se stává bláznem samou bujností a horkokrevností; ale nerozumí ničemu. Byl jsem dítětem bohatého sedláka. Moje matka se domnívala, že mám vlohy kázati a čísti mši; můj otec však pravil: ‚Ještě mi nepřinesl pět grošů domů, skrček, a teď bych měl pro něho vydat tisíc zlatých? Nic, Hes zůstane doma u hnojné káry!‘ — Dobrá, Hes zůstal doma, byl ztřeštěný — neboť kde žije mladý hoch, který není vesel? S mladším bratrem jsem se toulal mezi srnci v lese a v sousedství u hezkých holek. — Náhle se to však změnilo. Úřední sluha přinesl psaní, které mne volalo narukovat. Ano, slyš, teď vypadá svět jinak. Musíš do cizí země, musíš trpěti hlad a žízeň; musíš cvičiti ve dne, musíš se dát honiti jako pes; musíš státi na stráži ve studené noci. S těžkým nákladem musíš putovati v prachu a v bouři a vedru. A je-li válka, musíš pleniti a bourati chaty, ve kterých bys rád odpočal, musíš zabíti protivníka, kterému bys rád ruku stiskl. Konečně trefí tě samého kulka.« Zamlčel se a navlhčil si opět čelo.

»Ano«, pokračoval, »vojenský život! Do půlnoci jsem se modlíval: Marie, matko boží, obětuji ti tělo i duši a denně tisíckrát budu tě pozdravovati ze srdce, když se bude zvoniti k tvé poctě, jenom ochraň mne milostivě od vojenského života! — Odpust mi bože, mému otci byla milejší hrst zlata, než jeho syn, nevykoupil mne, ač jsem před ním klečel na kolenou. I slyším, že by byla pomoc: ženitba mohla by mne zachránit. — Nyní, pohleď mne, máš před sebou mohutného blázna: vzal jsem si nejhe děvče a to proti vůli svých rodičů a ke své zkáze. Obrátíš-li ru praví zákon: Sňatek a rodina nejsou důvodem pro osvobozen Hes musí na vojnu — konec.«

Podivný ten muž myl si opět čelo, myl se dlouho a sténal při tom. Pak vstal a sevřev hubené prsty a oči pevně zavřev, zamumlal: »Prchl jsem do divokých hor. Drábové šli za mnou, nebyli by mne dostali, tu mne však moje vlastní, moje žena zradila, haha, je to přece jen čertovina na tomto —« zaťal zuby až zaskřípěly — »tisíckrát proklatém světě! — Se svázanýma rukama jako darebáka mne vlekli odtud. Dva zuby jsem si cestou vylomil. Znáš tu potupu? Ženou tě rodnou vsí před přáteli a příbuznými — jako darebáka. Znáš tu potupu? Jdi, nezažil jsi ještě tak trapné chvíle. Do města mne hnali. Ve městě mne tloukli — Ježíši, Ježíši!« Uchopil nádobku a lil si vodu na hlavu, takže se všech stran stékala po jeho hrozné postavě.

»Mezi dvě řady«, pokračoval pak, »mne postavili. Každý měl těžký svištící prut. S nahými zády mne hnali středem, dvakrát, třikrát . . Běhat uličkou říká se té hře. Jeden tluče druhého a nebe se nesřítí? Pravím Ti: devět ďáblů do mne vtloukli. Po těchto ranách sám sebe nemohu snésti, křest a biřmování jsou ty tam!« Opět se polil vodou pramene.

»Co se stalo dál, dobrý, ubohý muži?«, tázal jsem se.

»Něco jiného«, odvětil alpský poustevník. »Dřív než se rány zahojily, vyrazil jsem, v bouřlivé noci jsem utekl. Své ženě jsem se vyhnul a svému bratru a všem lidem. Do této pustiny jsem došel. Chýši jsem si postavil, bylinami jsem se živil a masem zvířat, která jsem chytil do pasti. Jen s jedním uhlířem tam dole, skoro také tak černým jako já, jsem se seznámil, ten mne v mnohém doučil. Také mi přinesl matku boží, kterou jsi viděl. Poctivě jsme se spolu modlili i kleli. Oba nás dostane ďábel.« Opět se počal ten muž vodou polévati, takže jsem se ho konečně tázal, co tím chce.

»Uhlíř«, odvětil, »má knihu a v té je povídka o znovukřtěných. A hleď, já chci býti také takovým znovukřtěným. Můj prvý křest byl ubit pruty. Čerstvou vodou musí býti tato potupa smyta. — Zvonili už také za mne umíráčkem v mé vsi. Měli mne za mrtvého, protože mne ani pochopové nenašli. Než lovec kamzíků mne jednou přistihl, chtěl mne odvléci k lidem. Nešel jsem. Pak přišli moji příbuzní; zalezl jsem před nimi hluboko do skal. Děsím se lidí. Chci tu zůstati mezi skalami až do druhého křtu. Odtud nemám daleko do nebe. — Avšak můj bratr«, pokračoval, ten se ničím nestal. Je na vojně, byl prý ve Vlašich a bil se. Dnes má zlatý kříž na prsou, byl by už dávno na svobodě, nejde však už od vojska. Můžeš tomu věřiti, že smutné míti takového bratra!«

Trnul jsem; zdálo se mi najednou, jakoby mluvil nějaký vyšší hlas z úst bláznových. Lidskost a mír znamenal celý ten jev. Byl jsem hluboce dojat.

»Ubohý příteli«, pravil jsem, »dobře pomyslete, od té doby šak jste nemocný, šílený muž; toho nelze změnit. Nejlepší je šak, sejdete-li opět se mnou k lidem, domů, kde jste se narodil, le hospodařili vaši rodiče a vás milovali. Kde stála kolébka díte, tam se nejlépe odpočívá starému muži.«

Teď skryl svůj obličej do mechu a vzlykal: »Buď zticha a

neuváděj mne v pokušení! Nechci ničeho víc od tohoto světa. Moje hodina brzy přijde, jdu k Ježíši a Marii. Jen se svou duší bych se rád spořádal. Jsi ještě mladý«, uchopil moji pravou ruku: »Řekni mi, bila už tato ruka někoho?« — »Tato ruka«, odvětil jsem, »vykonala už mnohý kus práce, mnohou bratrskou ruku tiskla, ale tlouci? Toho jsem se chránil.«

»Bohudík!«, odpověděl samotář vydechuje, »tedy mi vykonej křesťanský skutek, vezmi touto rukou nádobu, naplň ji vodou a pokřti mne.«

Zvláštní mysl bere se svou zvláštní cestou. Nemocné srdce třeba tím občerstviti, po čem žízní. Vzal jsem svou pravou rukou nádobu z kůry a naplnil jsem ji vodou a pravil: »Dobrá duše, křtím tě ve jménu boha. Přijď k tobě království jeho!« Klesl na kolena a já lil pramenitou vodu na jeho hlavu. Bylo ten okamžik velmi ticho, jen vítr skučel nahoře na vysokých skalách.

»Nyní jsem spasen!«, zvolal najednou samotář a objal moje kolena, »nyní spadlo břímě s mých beder. Odplať ti to Bůh, bratrský muži, odplať ti to Bůh! Zvolal, vyskočil a utíkal lesem ke skalní stěně.

To je příběh podruhé křtěného. Ještě totéž léto byl nalezen onen ubohý šílený muž mrtev u pramene. Snesli jej na hřbitov nejbližší alpské vesničky. U pramene však stojí dnes kříž z holého dřeva. Časem stane před ním tiše alpský turista; snad mnohou nespravedlivou ránu na svém těle nebo ve své duši maje, myslí s bolem na příběh podruhé křtěného.

Přel. *Jar. Bezděk.* *P. K. Rosegger.*

Erotičnost oděvu. Ve vídeňské Fackel 12. března 1906 jest v článku uvedeného nadpisu (autor Lucianus) cenný příspěvek ke kulturní psychologii. Hlavní myšlenky článku jsou: Není-li oděv a obydlí člověkovo více již pouhým jen chránidlem před povětrností a špínou, je-li projevem pýchy a moci, odznakem společenské povýšenosti, osvědčením nádhery a uměleckého pudu, pak teprve jest něčím cenným, projevem ducha, symbolem a dílem uměleckým. Především oděv. Nejvýš produševněn stává se vnadou erotických tužeb. V žáru erotiky stává se nejžhavější a nejduchovnější všech věcí, fetišem. Za tisíciletí oděv pojal v sebe tolik z lidského ducha, že bychom pochopovali všechny problemy lidské kultury, kdybychom oděvu rozuměli úplně a bezprostředně. V každém vynálezu vězí totiž nekonečně více ducha, než je ho ve vynálezci. Avšak pro to, co máme před sebou, jsou naše oči otupeny a kdyby náš podvědomý život byl duchem osvětlován sebe mocněji, přece neumíme si pomoci. Tomu, kdo jen povrchně myslí, bude zdáti se oděv jen přestrojením, pomůckou klamu, maskou, jež zakrývá pravou postavu a pravou bytost člověkovu. V pravdě však oděv nejzřetelněji vypráví o podvědomé podstatě člověkově. Zpřímá a bez okolků vypravuje o jeho nejhlubším nitru, odkud pocházejí všechna přání, všechny myšlenky a udalosti. Nelze však tak snadno této řeči porozuměti. Vnější zjev oděvu, jenž je závislý na náhodě neznamená mnoho; jen odvrací oko od toho, co je v pravdě charakteristické. Charakteristická není obecně užívaná forma oděvu

(façona); moda vypravuje nám něco jiného o dějinách lidské kultury — ale charakteristické je, jak tato forma na těle určitého člověka sedí a žije. Jak tato forma, t. j. duch obecný se spojuje s jedinečným, jak forma ta jedinci sluší a co z ní vlastní jeho duch dovede učiniti, jak ji z nitra přetváří, jak ji oživuje, v tom všem neomylně projevuje se bytost člověkova. Formu oděvu vytváří sice duše veškerenstva, ale forma ta jest zároveň nejjemnějším a nejspolehlivějším ukazatelem toho, co zvláštního a vlastního na člověku jest, jak dalece jest jedincem (individuem). Nejzřetelněji projevuje se zvláštní život stejné formy na různých lidech stejnokrojem (uniformou). Dobrý pozorovatel vidí právě na uniformovaných nejnápadněji a nejzřetelněji individuelní oživení oděvu. Stejnokroj baletu jest zajímavý erotickým přizpůsobením. Stejná forma oděvu podporovaná stejnosti pohybů účinkuje již jako konkretní viditelný organism; a rozebírajíce jej jedinečně, zažíváme erotické kouzlo intimního odhalování. Moda nebo stejnokroj praví, na kterém stupni vývojovém jest celek, ve stupni tom vtěleny jsou všecky předchozí stupně vývojové; šat jedince jest promítnutím celku určitou osobností. Psychologovi jest cenné zkoumati právě toto promítnutí, ježto je ze všech nejpřímější a nejpudovější. Budu se však tentokráte zabývati jen stručně a povšechně ponenáhlým splýváním oděvu a erotiky. — Teprve když byl oděv vynalezen, dostalo se erotice podstatného obsahu. Forma erotiky jde ruku v ruce s formou oděvu, v našem podvědomém cítění nelze vůbec erotiku od oděvu odloučiti. Bezmála ani nevíme, jak velice všecka naše erotika jest erotičnosti oděvu. I když si představujeme postavu nahou, mimovolně si ji představujeme u porovnání s oděvem. Býti oděn pokládáme za přirozený stav a tělo nahé jest pro nás v první řadě svlečené a připadá nám jako obnaženost, nudita. A to ne snad jen pobožnůstkářům a umravněncům, nýbrž vůbec všem, až na několik malířů a sochařů, jež oko svoje pracně nacvičili. Naše oko jest však vesměs přizpůsobeno optice ošacení a erotika nahoty jest nám většinou erotikou obnaženi. Muž vidívá ženu jen částečně nahu, jen obnaženu. Obnaženost vzrušuje tím, že určitá část těla vystupuje z oděvu na odiv. Kdežto soulad těla zcela obnaženého nutí oko, aby organism obsáhlo syntheticky, hypnoticky strhuje obnažená část těla pohled na sebe a stává se hlasatelem erotické idee, fetišem. Také když určité části těla nápadněji se vystavují pozornosti barvou, ozdobou, náběrem, řásností a p., jest to jakoby obnažením, eroticky dvojnásobně účinným. Skoro vždy je fetišism určitých částí tělesných fetišismem příslušných částí oděvu, neboť jest, jako stud tělesný, jen účinkem oděvu. Jako stud jest mocněji vzněcován obnažením nežli nahotou úplnou, tak i zpříma erotické cítění jest obnažením daleko prudčeji vzníceno, než nahotou. Nesmírná většina mužů nezná vůbec těla ženina (znáti ovšem ve smyslu znaleckém), nýbrž zná, miluje a se žen se šaty a obnaženími. A ženina představa muže ještě více jest závisla na oděvu. Že pohlaví mají různý oděv, má příčinu svoji hlavně v jich různém způsobu života, sotva má příčinu erotickou, nicméně má pro erotiku význam jakožto důležitý stupeň

vývoje a je podnětem nesčetného počtu erotických možností. Oděv druhého pohlaví jest symbolem pohlavním. Část oděvu ženina stává se pro muže erotickým fetišem. Obléci na se šat druhého pohlaví (nejoblíbenější hra erotické náruživosti) jest tolik jako probouzeti všudy dřímající pudy homosexuelní. Žena v oděvu mužském jest nejobyčejnějším vnadidlem podvědomé bisexuality. Vídáme ji tak na jevištích, šibřinkách, ve sportu, u fotografa a v jistých obrázkových časopisech. Podvědomá bisexualita jest také příčinou, že se občas oděv ženin přizpůsobuje mužskému, že mužský oděv zdobí ženin účes, že stojatý límec obepíná její krk a paletot ji zahaluje; svědectvím jest erotický účinek na muže, jenž vidí v tom »chik« a »pikantnost«. — Druhým důležitým stupněm vývoje erotičnosti oděvu jest rozložení oděvu v části, upotřebení spodního prádla (vynuceného nutností častějšího převlékání a čistění, praní) a pak vynalezení taille, pasu. Rozdělením šatu v části dostalo se erotice především kouzla poznenáhlého odstrojování, jež jest oblibenou rekvisitou v orgii a v erotické hře ve všech kulturách. Rovněž oblékání (toileta) stává se výjevem erotickým a odráží se v přečetných dílech výtvarných umění. Ženino »prádlo« jest věcí nejobecnějšího fetišismu mužského a proto věnuje mu žena zvláštní péči a pozornost. »Výbava nevěsty« skládá se z přepychových fetišů. Rozčlánkováním šatu, jímž stalo se přilehavější odívání těla možno, dodává skutečnému odhalování kouzla neobyčejné zvláštnosti a iluse a umožňuje teprve všechny druhy nepřímého obnažování představovaného. Kdyby žena svojí toiletou naivně se pyšnící tušení měla, jak staletým vývojem kroje vyjádřena erotická symbolika, neoblékla by tuto toaletu z konvenčního studu. Avšak symbolika ta jest silnější než morální ideologie, právě svojí nápadností stala se oku něčím všedním a pojmově zastřeným, stala se zvykem. Káže-li morálka o potřebě oděvu, ďábelská vilnost pokukuje ji za zády. »Více zahalení«, volá mravní návladní. »A já učiním z každého zahalení dvojnásob svůdné obnažení«, směje se duch erotiky. — Pas, jenž byl dán již řemínkem a řetízkem kol boků, ale teprve postupným členěním ženského oděvu stal se čímsi zásadním (jen za empiru na čas zásada tato prolomena) dělí ženské tělo v horní a spodní polovici. Oděná žena stává se jakoby hmyzem, vosou, s přesně oddělenou oblastí duchovní a pohlavní, s částmi nebeskou a pozemskou. Již oddělení části »pozemské« jest v duchu obnažováním. Zadní část vosy hypnotisuje oko samečkovo. A skutečně fetišism zadní části těla (jedna z nejsilnějších a nejobecnějších manií posledních sto let) vydal nejdivnější květy ženské mody: krinolinu, cul de Paris a šněrovačku. — Zavedení trikotu dalo erotice dlouhé punčochy trikotové. Trikot účinkuje eroticky, ježto zvyšuje plastiku těla jednotnou barvou, zjednodušuje a isoluje část těla a má účinek tím větší, čím v barva jeho se liší od okolí a čím více jest v odporu s viditelnou nebo neviditelnou barvou těla. Trikoty masové barvy nemají účinku na jemnější smysl erotický. Noha v punčoše působí většinu mužů erotičtěji než neoblečená a punčochy dlouhé působí erotičtěji než krátké. Rops rád odívá své nahé ženy punčocha

(Na některých obrazech stačí mu klobouk, jediná stužka anebo úzká škraboška na oči, aby z nahoty učinil obnažení). Z látky průhledné, na př. závoje, jenž sloužíval také účelům praktickým a mravně náboženským, a z krajek (původně pouhý výrobek přepychový) vykouzlil trprve vynalézavý duch erotický všecku jemnost a duchaplnost. Stírají nebo zahalují obrysy těla, aby erotickou fantasii podnítily k samostatnějšímu dokreslování, dávají nahotě prosvítati z jemné mlhy, aby ji učinily tím žádoucnější. Beardsley zahaloval hřích, jejž kreslil v průsvitný oděv dětinsky zbožného střihu s dlouhými krajkovými na rukávech, s dlouhými, širokými krajkovými kalhotkami. Vědělť, že oděv jest obnaživější než nahota a že za závojem vidíme víc než na nezabaleném.

Divadlo. V cyklu Kruhu čes. spisovatelů sehrány 21. února d'Annunziova Gioconda, 7. března K. Kolmana Mušky a 21. H. Ibsena Hedda Gablerova, čím pověst chatrného repertoaru letošního cyklu trochu spravena. Kolmanova hra Mušky jest sice novela a ne drama; zdramatisováním a dialogisováním přišla vlastně o svá lyrická a náladová kouzla, nenabyvši za ně náhrady dramatické, ale i v té nevýhodné formě vysoko vyčněla nad ostatní pokusy původní produkce, jež byly chatrnou variací chatrných námětů a vzorů. Prázdninová známost studenta s horskou dívkou, chudá ves na Turnovsku, známém svými krásnými granáty a bídou lidu, několik svědomitě obkreslených typů vesnických, podrobná kresba citových vznětů, rozvití a katastrof studenta a dívky, jež se neočekávaně rozejdou po náhlém vzplanutí žárlivosti studentovy, to jest námět, vybízející k citovým a náladovým malbám péra Jeana Paula. Nedramatické zdramatisování přenáší jej však v ovzduší, ve kterém právě nejlíbeznější barvy námětu vadnou a mizí a zatěžuje jej podbarvením a tónem nepřiměřeně pompésním na pouhou idylku. Na světě jest zajisté mnoho věcí vážných, ale milování a láska nemusí býti vždy líčena jako vážná událost prvního řádu. Naopak, právě humor má zjednávati rovnováhu a vyrovnání mezi vroucími tony nitra a hluchým vnějškem, mezi vysněným ideálem a skutečností, mezi oddáním se a egoismem lásky. Tím i dána idyličnost látky. Proto raději promluvíme o knize Kolmanově než o hře na jiném místě. — Tragedie d'Annunziova a drama Ibsenovo jsou u nás z četby dosti známy. Dcera generálova, Hedda, povaha aristokratická, blouznivá, dobrodružná, vezme si z pouhého vrtochu koženého docenta kulturní historie, jednoho z těch učených automatů, na jichž umělé líhnutí jsou zařízeny fakulty a protekční zahřívání. Pan docent, jehož duševní a povahová dresura jsou trefně parodovány věčným ‚Jak?', jímž za hovoru končí skoro každou svoji větu, nemá ovšem tušení, jaké bělmo spadlo Heddě s očí několik líní po svatbě a jaká zoufalá ironie začíná pobíhati její mysli jako uvězněný tygr pobíhá klecí. Vše ji dráždí, a popuzuje na těchhle Tesmanových, od počestných tet až po zařízení vlastního bytu. Když pozná, že Ejlert Lövbork, skutečný muž a ne loutka, pro nějž za svobodna zaplála a s nímž by nyní ještě šla kraj světa, nemá pro ni ve svém srdci už než lhostejnost, a když po ní na-

přahuje se již ničemná ruka soudního rady Bracka, jenž by jí rád užil na úkoj svých záletných choutek, zastřelí se. Vidí, že není tu k ničemu, že hrdost a krása její duše octly se v okolí, kde jen prach všednosti a bláto nízkosti chtějí se usazovati na vzácný mramor.. Sláva a tragedie sebeurčení, toť Hedda. Veliká duše v plytkém prostředí. Rána z pistole, jež učiní konec jejímu životu, odráží se jako nekonečná ozvěna svobody v srdcích posluchačů. — Daleko pod Ibsenem je hra d'Annunziova, psaná ostatek jen pro parádní roli Silvie, pro herečku Duseovou. To jest pouhý zajímavý příběh, v němž náhoda je neviditelným sice, ale hlavním hercem, a jež dá se rozpřádati do nekonečna, a v nevypočitatelných obměnách přiváděti k libovolným koncům. — Temperamentu pí. M. Táborské nesvědčila žádná z daných úloh v těchto třech hrách. V Heddě byla to ona, kdy jí překypí někdy cit na uzdě držený a disciplinovaný, vášeň jí šlehne tvářemi a zažíhá blesky v očích. Ale když Hedda suverenně stojí ještě nad zoufalou svojí ironií, prostředky pí. M. Táborské nestačily. P. Táborský byl maskou i hrou dobrý učeneček. *P.*

Poznámky o české politice. Dr. K. Kramář vydal právě (nákl. Bursíka a Kohouta v Praze, str. 86) knihu uvedeného titulu, jíž upřímně a otevřeně vyslovuje se o dosavadních bězích a osudech politiky strany mladočeské, o situaci politické ve střed. Evropě, pokud se nás týče, a o vnitřních poměrech našich k Němcům a našich polit. stran mezi sebou. Kniha jest plna obsahu, dat a myšlenek a zasluhuje podrobnějšího výkladu a výtahu, k čemu dojde příště. Dnes budiž vysloven výslední dojem v jednom a to nejhlavnějším směru. Dr. K. Kramář přímo i nepřímo praví, že mladočeská strana jednak stále se ohlíží na voličstvo a tuze stojí o jeho souhlas a potlesk, jednak příliš důvěřuje, ustupuje a povoluje vládě. Z obou těchto příčin ocitá se v postavení zpříma žalostném, neboť konec konců na obě strany musí se přetvářeti a jednu před druhou zapírati. Tajný plán při všem, co kdy podniká, nedodává jejímu postupu oné posily z domu, jež provází postup jasný a vyložený. Stálý ohled na radikálnější proudy a nálady doma ubírá ceny spolehlivosti její pro vládu. Tak zmítána mezi Skylou a Charybdou vysiluje se a pozbývá sebedůvěry. Příliš chtiva výsledku ztrácí pod nohama pevnou půdu zásad a končí zmatkem a desorganisací. Nyní obrací se (brožurami dr. J. Fořta, dr. K. Kramáře a dr. V. Škardy) na mladší strany a síly o sjednocení, správně ukazuje na veliké nebezpečí z roztříštěnosti a různosměrnosti hrozící. Ale zdá se, že zmeškala pravou chvíli, že zmeškala psychologický moment. Mladší strany rovněž dychtivé tak jako ona úspěchu, doufají, že nebezpečí předejdou rázností a ve vyzvání k sjednocení vidí vyznání slabosti. Politické zkušenosti tradice strany, jež jsou tak draze kupovány a placeny, přijdou n zmar a budou draze kupovány a placeny těmi, kdo po straně t přijdou. Tak jest v knize dra Kramáře jak poučení cenné, ta zúčtování smutné a výhled do budoucnosti truchlivý.

Laciná vydání. Čeští spisovatelé XIX. věku, sbírka, již vydává J. Laichter, začíná sešitem 72., vedle Boženy Němcové s

V. Hálka, spisy K. H. Máchy: Křivoklad. Spisy Máchovy vyjdou ve 2 svazcích, první obsahovati bude prosu, druhý verše. — Lácí chce ji předčiti Knihovna čes. klasiků beletristů, sbírka naklad. B. Kočího, jež ve svazcích o 500—1000 dvousloupcových stran za 4—7 K 50 h bude obsahovati veškery spisy vynikajících beletristů XIX. stol. Každý svazek bude opatřen úvodní studií a podobiznou spisovatelovou. Na ukázku vydaná Babička Boženy Němcové za 30 hal. jest úpravy velmi pěkné. — Spisy V. B. Třebízského vycházejí v sešitech o 80 str. po 20 h nákladem F. Topiče. — Mimo ty a vedle různých jiných laciných sbírek (Mat. Lidu, Libuše, Svět. knihovna, Přítel domoviny a j.), jest u nás skutečně dosti levné četby. Kdo zná konservativnost citů a názorů lidu, chápe, že nelze se odvážiti u nás laciných sbírek, leč takových, jež tvářností svojí kotví v obdělané už citové a myšlenkové půdě v minulosti. Sbírkami těmito plní se vlastně dluh literární, ale vedle nich měla by tu býti ještě jedna, jež by hleděla k citovému a myšlenkovému ovzduší člověka vývoje dnešního. Ale na sbírku takovou jednotlivec tak snadno se neodváží, tu jsou překážky a úskalí skoro nepřekonatelná. Ovšem vycházejí porůznu knihy, brožury, jsou tu i časopisy, strany a směry, jež hnětou, válí a si upravují a pekou člověka budoucnosti. Ale lidé dneška?? — Laciná tato vydání vycházejí na světlo skoro v tutéž dobu, kdy vznikl osvětový svaz při národ. radě. Kterak na součinnost její při tom se počítá, není nám známo. V Německu mají od r. 1901 společnost Deutsche Dichter Gedächtniss-Stiftung, jež rozdává chudým obcím knihy. Do konce r 1904 rozdala 10.948 svazků po Německu, něco do Rakouska a Švýcarska. Členové platí 2 M. ročního příspěvku a dostanou každý rok knihu (za 1 M.), kdo ročně platí 25 M., dostane ročně všecky svazky, jež společnost vydá. Ačkoli za $3^1/_2$ roku neměla společnost ještě ani 1000 členů, přece příspěvky spolků, měst, vlád a soukromníků bylo jí možno nejen rozdati tolik knih (jež koupivši opatří svým tištěným úvodem o spisovateli a díle), ale i vydávati svoji zvláštní knihovnu, jež tiskne se ve značném nákladě. Tak k jubileu Schillerovu vydány 3 svazky (Filosofické básně a Vybrané listy) v 50.000 nákladu. Výběr německých humoristů 3 svazky, rozešel se za 2 roky v 15.000 výtiscích. (Knihy jsou na pěkném papíře, vkusně vázané po 1 M.) Osvětovému svazu slušelo by se něco podobného na se vzíti a býti tak pionýrem pokroku v místech chudých, zastrčených, kam ještě nemá přístupu než jen krvák. Rozumí se, že výbor aby byl pečlivý a nejen z beletrie.

Politika První čtení voleb. předl. skončeno bylo 23. břez. Volební předloha odkázána 49člennému výboru, jemuž odkázán na Abrahamovičův návrh i návrh zákona o svobodě volební. Na Ebenhochův návrh přikázána mu i předloha o změně jedn. řádu. Odpůrci voleb. opravy byli by si přáli, aby všechny předlohy, související s opravou volební (ústavní, jednací řád) byly přikázány výboru volebnímu. Poláci, velkostatkáři, Všeněmci však 23. podlehli. — Výbor zvolen byl 27. března. Z Čechů: Choc, Čipera, Hrubý, Kramář, Stránský, Zázvorka, Žáček. Pro předlohu vládní bude asi 24, proti ní 25 členů; Němců je ve výboru 25, Slovanů

21, jiné národnosti 3. Předsednictvo zvoleno 28. března, opravě přející. — Sněmovna 30. března rozejela se na prázdniny až do 24. dubna. Mp. Gautsch jednal v poslední chvíli s Poláky a šlechtou a prázdně užije se snad k pokusu, bezzásadnost volební předlohy koncesemi šlechtě a Němcům dovršit.

Návrh na změnu jednacího řádu vyhražuje každé úterý, středu a čtvrtek od půl 12. hod. projednávání vládních návrhů (v anglic. sněmovně vyhraženo k tomu z 9 týdenních schůzí 6, po velikonocích 7 a po svatodušních svátcích třebas všechny), zvyšuje disciplinární moc předsedovu, jenž může poslance vyloučiti ze schůzí až na týden a zbaviti diet, dává neposlancům ve sněmovně uráženým právo, stěžovati si na to písemně u předsedy sněmovního, nedovoluje, aby hlasováno bylo dle jmen o denním pořádku a dává předsedovi právo nepřipustiti interpelace (aby na př. imunisován byl konfiskovaný článek); interpelace dovoleno bude zodpověděti i písemně, přímo do protokolu sněm. Povinnosti, zodpovídati je, není.

Posl. dr. Herold podal hned po ohlášené mp. Gautschem osnově opravy volební návrh, aby zvolen byl zvláštní výbor na revisi ústavy. Dne 27. března došlo na říšské radě skutečně k debatě ústavní, ale na pilné návrhy Všeněmců Wolfa a Steina, aby Halič byla osamostatněna (tak asi jako Chorvatsko), čím by váha Němců v Rakousku poměrně vzrostla proti nám a Slovincům. Pro tento návrh hlasovali všichni, kdož nepřeji volební opravě: Všeněmců 15 a 7, Poláků 41, velkostatkářů ústaváckých 22, konservativních 14, němec. lidovců 30, n. pokrokovců 8, Vlachů 10, ostatních 7; návrh dostal poměrné většiny 19 hlasů. — Návrh dra Herolda (aby výbor 48čl. vypracoval návrh na revisi ústavy z r. 1867 ve smyslu historic. práv a skutečných potřeb jednotlivých království a zemí s ohledem na zákonodárství a správu veřejnou) a státoprávní návrh dra Sobotky (aby v soulad uvedeny byly státoprávní poměry s ustanovením pragmatické sankce) pohřbeny byly 30. března. Konečně, co zasluhují návrhy, jichž autoři nedají si ani tolik práce, aby je vypracovali! Nedostalo se jim ani poměrné většiny!

Po rozpuštění uher. sněmu vydala koalice ihned manifest k národu. Na štěstí nikdo takové fráze do konce nepřečte. Na manifest vláda odpověděla a z odpovědi vychází, že kdyby Maďaři nečinili odporu armádní řeči, byla by koalice v létě 1905 dostala plnou moc činiti ve vnitřních záležitostech, co jí libo, i zrušiti dosavadní celní svazek s Rakouskem od roku 1907. Vláda hájíc armádní němčinu proti maďarštině praví, že polovice rekrutů maďarsky neumí a to i mezi honvedy. Ale znají Slováci a Srbové německy? — Z koalice vystoupili Banffy s několika přívrže- Staví se smířlivěji k Vídni v záležitosti vojenské. Bánffy je v politickou nestálostí a osobním prospěchářstvím činitel málo znamný, než aby to mělo hlubší účinek. Když o ničem jin svědčí vystoupení Banffovo alespoň o tom, že má dobrý či Ministr Fejervary brzy na to totiž rozpustil výkonný výbor k liční, jenž svými manifesty a protesty chtěl určovati směr vnit

politiky, zastavil působnost municipálního výboru peštské stolice v přenesené působnosti, rozpustil nejpřednější klub budapeštský, poněvadž prý neoprávněně politisoval, bude stíhat časopisy, jež by otiskovaly společná usnesení stran, nové volby do uher. říš. sněmu do 11. dubna asi nevypíše: snad budou Uhry hned na počátku tohoto století znovu dobývány. Jako r. 1848 zřizuje se »Liga vlastenecké mládeže«, spolek »svůj k svému«, spolek hospodářsko-politický. Liga má být organisována dle krajin a stolic, aby obyvatelstvo kupovalo výrobky jen domácí, vystříhalo se přepychu a hazardních her, účastnilo voleb, poslouchalo vůdců a na vlastenecké hnutí přispívalo jak může. Kdo se v Uhrách narodili a slouží nepřátelům Uher, budtež bojkotováni. V Aradu 23. března založen na podnět hraběnky Karolyi svaz žen na ochranu uherského průmyslu s odbory pro město a okolí. — Zástupci Rumunů, Slováků a Srbů sešli se také v Pešti, usnesli se založiti časopis a vydali provolání, mdlé a nejasné, kolísající mezi korunou a maďarskou vlastí. Jiné kovové zvuky měly by v tuto dobu buditi nemaďarské spáče a porobence.

Volební reforma v říšské radě.

Feerie se velká v domě tají,
kusé věci na ven pronikají,
věští hec,
konec postu, chabé mravní psotě,
objeví se s dlouhým nožem v botě
Všeněmec.

Každý talent uplatní se tady,
respektován bude ze zásady
každý směr.
Vezme na se — všecky žerty stranou! —
vstupní roli pro bas pivní psanou
Schönerer.

Sólo pro bas. Doprovodí bubny.
Tento part má nadobyčej chlubný,
prudký spád,
udrží se nejdýl ze všech svěží:
v dobrém pivě mocná síla leží
častokrát.

V introitu zobrazí se živě
bouře, jež se po německé nivě
roznáší;
aby vznikl celé dojem chmurný,
rozmlátí se hlasovací urny
na kaši!

Kuloáry, útočiště nudy,
prázdny budou tentokráte všudy,
setměly,
Sternberg se nabídnouti v nich strojí
na facky vzdor modré krvi svojí
duely.

Jiné frakce? Všecky budou činny!
Zúčastní se skvělé kočičiny
ti i ti.
Mrtvé dítě porodila vláda,
žádný z pánů, jak je měla ráda,
necítí.

Mrtvé dítě! Trapnou zkoušku viny
čas od času pánbůh do rodiny
sesílá . .
Běda chvíli, která v srdci tkví mi,
když jsem tajně s hejsky lecjakými
zhřešila!

Jan Opolský.

Právě vyšel

I. sešit

Knihovny českých klasiků belletristů

obsahující počátek sebraných spisů **Fr. Jar. Rubeše** jež k vydání upravil prof. **F. Sekanina.**

Každý sešit obsahuje 48 stran velké osmerky, což se rovná 150-200 stranám téhož formátu, v němž tisknuta je „Libuše“, „Matice lidu“, „Světová knihovna“ a pod.

Každý týden vyjde sešit za 30 hal.

Úprava je co nejpečlivější: papír čistý, pevný, skoro úplně dřeva prostý, písmo jasné dobře čitelné, sázené ve dvou sloupcích, tisk ostrý. Svazek I. — Rubešovy spisy — ukončen bude v 8—10 sešitech a bude

celý 1. svazek asi za K 3·—, váz. za K 3·80.

Račte si vyžádati 1. sešit na ukázku!

Ve stejné úpravě a láci počali jsme právě vydávati

Českomoravskou kroniku

od **K. V. Zapa.**

Bude v ní obsaženo vše co výtečný tento znalec dějin a mistr populárního výkladu napsal, totiž dějiny české od počátku až do r. 1526. Všecky tři díly kroniky vyjdou u nás asi

v 36 týdenních sešitech po 30 hal. každý sešit obsahovati bude 48 stran velké osmerky, což se rovná 150-200 stranám formátu „Libuše“, „Matice Lidu“, „Světové knihovny“. Úprava je tatáž jako u knihovny českých klassiků belletristů.

Sešit 1. právě vyšel a posílá se na požádání na ukázku.

Objednávky přijímá a vyřizuje každý knihkupec, jakož i

nakladatelství B. Kočího v Praze,

Františkovo nábřeží č. 14. nové.

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 20. DUBNA 1906. ČÍSLO 14

ROZHLEDY

Na úsvitě..

„Wir gehören einer Zeit an, deren Kultur in Gefahr ist, an den Mitteln der Kultur zugrunde zu gehen." *Nietzsche.*

Již před třiceti lety napsal J. W. Draper v úvodě k »Dějinám konfliktu mezi náboženstvím a vědou«: »Duševní noc, která se rozložila nad Evropou, mizí; žijeme na úsvitě lepších dob. Společnost toužebně očekává světla, aby spatřila konečně, jakým směrem jest hnána. Rozeznává zcela určitě, že opustila proud, kterým se dosud brala veškera civilisace a že jest třeba nastoupiti jinou cestu na neznámém moři.« A dále: »Přišli jsme až na samý kraj veliké změny duševního života. Mnoho nynější frivolní četby bude nahrazeno literaturou vážnou, plnou myšlenek.«

Evropský svět jakoby mlčky čekal na znamení. V říši ducha panuje anarchie; kráčíme v mlze, bez morální orientace, beze směru. Ale tento stav anarchie, stav touhy, plné očekávání světla, stav zápasu o nový ideál lidstva nedatuje se teprve s konce 19. a začátku 20. věku. Dějiny toho, co dnes vyzrává v krisi, začínají mnohem dříve. Zrodily se v okamžiku, kdy začal středověký člověk chladnout ve své touze po »onom světě«. »Od té doby mluví učenci evropští řečí nejistoty a pochybnosti; jejich nauka přestává být vědou, aby se stala nepřetržitou s p o r n o u o t á z k o u.«

Je to tedy moderní člověk humanismu, renesance, reformace a revoluce, který po dlouhém bloudění jde do sebe a ohlíží se po novém duchovním slunci.

»Mocný genij národů Západu ocitá se ve stavu poutníka, který, aby našel další cestu, potřebuje jen, aby zachytil paprsek blesku.« (Ad. Mickiewicz: Pařížské přednášky). »Ceníme si vysoko divy industrie a ohromnou její sílu, která si konečně podmaní celou zeměkouli. Ale důležitější otázka je, jaký bude d u c h, jenž použije všech těchto pomůcek industrie a ovládne svět.« »Všeobecně se cítí, že po době, kdy jednotlivci zjevili světu veliké pravdy, nadchází doba, kdy celé národy jsou povolány, aby je přijaly a všechny síly vynaložily na jich uskutečnění, tak že to, co bylo dříve dílem jednotlivých individuí, stalo se úkolem činnosti pro celé národy.«

Nemysleme však na to, věřiti, že by umělé prostředky, které dnes zdají se ulehčovati styky mezi národy, spolu je také sbližovaly. Nikdy nebyli národové více rozptýleni, rozdrobeni, rozděleni. Tento problém, jaksi duchovní stránka otázky sociální, je dnes tak dů-

žitý, a křičí takřka po rozřešení, že i ve vědě stává se hlavní otázkou. Trefně praví o tom W. Dilthey*: »Poznání sil, které vládnou ve společnosti, příčin, které tyto otřesy vyvolaly, a pomocných prostředků zdravého pokroku stalo se pro naši civilisaci životní otázkou.«

Vědy přírodní začínají ustupovati před vědou o duchovním člověku. Ve středověku obracelo se evropské vědomí k Bohu. Myšlenka stávala se modlitbou. »Onen svět« byl hlavní, vezdejší jen jako podklad, nad nímž budovala se pravá vlast. Středověký člověk je tak zduchovnělý, že stává se asketou, a zdá se někdy, jakoby ani neměl těla. Snaží se dobýt nebe útokem, povznésti se v jeho sféru, vysoko nad »slzavé údolí« pozemské své pouti. Moderní člověk naproti tomu zařizuje se na zemi »po domácku«. Snaží se podrobiti si přírodní síly, dosud mu nepřátelské. Avšak jakmile se odevzdá docela tomuto zevnějšímu světu, nejen že ho tento vnitřně neživí nebo ho nechává prázdným, ale tím že ho neustále nutí na venek, vyssává ho stále více jako pijavka.

V boji proti přírodním silám vyplýtval moderní člověk svou duchovní energii. Toto těsné spojení s přírodou a toto nepřetržité úsilí vylákati z ní všechna tajemství a kryti všechny potřeby životní výhradně importem z tohoto světa dovedly sice moderního člověka k úžasným vymoženostem, ale v manželském tom svazku pozbyl duchovního zdraví. Latinské »Graecia capta ferrum vicit victorem« mohlo by se pozměniti v »Natura capta vicit victorem«. Přerostla mu přes hlavu. Podmaňuje si přírodu zapomněl na svůj původ a stvořil si dle heraldiky Darwinovy zvířecí rodokmen, který se zdál nejlépe odpovídati jeho mravním a duchovním úbytím. Zapřel příbuzenství s anděly a Bohem, kterého vypověděl jakožto »nedokázaného« do temného citového koutku vědomí. »La question de Dieu manque d'actualité«, odpověděl nakladatel Bonaldovi. A to je významné pro naši dobu. Otázka Boha není aktuelní. Ve středověku tonul člověk v nebeských extasích a radoval se, že má Boha, dnes nám každý filosof-osvícenec poví, že Boha »nelze dokázati«.

Ze středověku převedl nás nepřetržitý řetěz mozkových činů do věku strojů. Věk ten poosvobodil člověka od namahavé práce svalové a učinil ho mistrem anorganických zdrojů přírodních sil, pánem železných otroků, strojů. Ale s vývojem panství nad přírodou rostlo v člověku hrdé sebevědomí despoty, kterému se podařilo přemoci a spoutati nepřítele. Lidské já na místě aby panství nad přírodou bralo v léno, osobovalo si v pyšné domýšlivosti autonomii a toto Pyrrhovo vítězství bylo mu na záhubu.

Moderní člověk zamiloval se do přírody a z manželství toho vzešlo děcko, kterému Darwin a Haeckel, ospravedlnivše je decky, stáli kmotry. Na své duchovní poslání zapomněl člo při poměru svém tak dalece, že chtěl své postavení ve světě noviti dle principů hmoty. Mračna naturalismu a zbytnělého i lektualismu nepropouštějí u novodobých myslitelů slunečního prsku náboženství, který by měl prosycovati všechny vrstvy d

* Dilthey: „Uvedení ve vědy duchové". Nákl. J. Pelcla

a svítit do všech jejích komůrek. Kdo, vida množství knih a spisovatelů, pochyboval by ještě o nedostatku slova? Je ale s výhodou, zahrabávati slovo do knih? Nejsou ony skalnatou půdou, kde slovo vůbec skoro ani neroste? Duch lidský je přirozenou půdou pro každou pravdu. »Kdo našel pravdu«, praví Mickiewicz, »ten ji uskutečňuje, ten nepíše knih. Kristus nezanechal jediného psaného slova, což velice málo uvážili moderní filosofové, a to by přece stálo za uvážení.«

Nietzsche, který ve své duchovní nervose a vášnivosti hluboce cítil bolesti naší doby, charakterisoval trefně ideu, která tanula před moderní filosofií:

»Vůlí k pravdě jmenujete vy, velemoudří, to co vás pudí a rozpaluje. Vůlí k myslitelnosti všeho stávajícího, tak jmenuji vaši vůli já. Všechno stávající chcete zprvu učiniti myslitelným, neboť pochybujete s dobrou nedověrou, je-li to již myslitelno. Ale má se vám to ohnout a poddat! Tak tomu chce vaše vůle. Uhladit se to má a podrobiti duchu, jako jeho odraz a zrcadlo!«

Ale Bůh se protivoval a protiví pyšným. »Zjevuje svá tajemství člověku jen tak dalece, jak to zaslouží čistotou svých úmyslů, o čemž je třeba, aby skutky jeho vydávaly svědectví. Jen velké činy jsou to, které budí a udržují v nás plamen božské vědy.« (Mickiewicz). »Ač je Bůh duch, směřují přec všechny způsoby mu sloužiti k praktickému odhodlání; není tu platonického způsobu, který by nezanechal stopy v životě« (Wagner: Evangel. a život). Učený neplatí nic, ceněn a odměňován je jen pracovník.

Ježto poměr středověkého člověka k přírodě a moderního člověka k Bohu zůstal anormální, protože duchovní směr prvého odcizoval přírodě a druhého odvracel od Boha, nevedla věda obou epoch ani k obstojnému přírodosloví, ani k vědecké přírodní symbolice. Vesmír a člověk tvoří dvě dráhy, které vespolek spojeny, postupují stejným krokem, a poslední cíl poznání člověka dovede ho k poslednímu cíli poznání přírody. Chtít se dnes povznésti k prvnímu vysoce vznešenému a neviditelnému principu a neopírati se při tom, jako ve středověku, o hmotu, je urážkou, pokušením tohoto principu, a chtít, jako v době nové, uznávati hmotu popíraje prvý princip, a síly, kterých je třeba k jejímu zachování, je nesrovnalost.

Plodné přírodovědecké methody Baconovy, Galileovy a j. ze 16. a 17. věku, začaly se znenáhla uplatňovati i v oboru duchovních věd. Heslo Baconovo: »dissecare naturam« přeneslo se i na duši člověkovu. Duše položena byla na vivisekční a obdukční stůl a rozumí se, že na takovémto lůžku vychladla.

Duch, který nás povznáší k vyšší oblasti, pomáhá nám objeviti i organické zákony oblastí nižších, praví Mickiewicz v Přednáškách. Filosofové starověku zachovali nám spoustu knih o politice a morálce, ale nikdy nevykonali ničeho pro otroky; nechápali osudu, stavu, utrpení a nadějí otroků. Světci křesťanští, ti, kteří první mluvili s anděly, našli i prostředek, jak by jim otroci porozuměli. Dnešního dne se sféra neobyčejně rozšiřuje. Lidstvo je

povoláno, praví Mickiewicz, stoupati výše k nebi a vnikati hlouběji do tajemství přírody.

Zatím co se Evropa dychtivě vrhla na světskou vědu, ztratila nutně ostatní obory s očí. Ale lidstvo žilo a potřebovalo duchovní stravy, neboť ne samotným chlebem živ je člověk. Potřeba, vysvětliti naše bytí, zodpovídati staré otázky: odkud přicházíme a kam jdeme? zrodila filosofii, která zpracovávajíc výsledky přírodních věd, domýšlela se, že svými spekulacemi rekonstruuje člověka a obraz světa dle své mocné novodobé metamorfosy a že »vyčerpá hlubiny životní hádanky hrstí suchých formulí« (Maeterlinck: Poklad pokorných). Veškeru moudrost a všechny články víry, jichž získala historie, jmenovala zúmyslně »abstrakcemi«.

Bohužel nebyly rekonstrukční prostředky, jakkoli podivuhodny vzhledem k námaze, již stály, vlastně nijak vhodny k novostavbě duchovního světa. Ovšem, kdyby bylo lze vystavěti ho z formulí, stál by tu již dávno.

Uzavírajíce skutečný svět v okruh poznaných věcí, upadli jsme v duchovní chudobu, a ač vidíme mnohé, čeho neviděli naši otcové a ač se chlubíme širokým duchovním obzorem, zúžili jsme vlastně jeho hranice. Moderní člověk cítí se malý ve vlastních očích. Göthův Faust stěžuje si:

»Poznávám, že jsem marně všecky sklady
lidského ducha na svá bedra strh. (Překl. J. J. Kollára)

To je negativní výsledek vědecké epochy, jak jsme ji líčili. »Neviníme však nikoho, podotýká Wagner, ani vědu ne. Svědčilo by to o šílenosti a nevděku! Chceme jen, aby věda snažila se stále horlivěji vážiti si všech fakt duševního života, aby přišla v rovnováhu. Především však jest si nám zvykati, cítiti Boha více v životě než v bibliotékách.«

Avšak jsme již na úsvitě. Snažíme se založiti své poznání více do šířky i do hloubky. Toužíme zakotviti život do větších alubin, napájeti ho z hlubších pramenů. Kde jen se nabízí pomoc v návod, sahá se dychtivě po nich.

K rozšíření a reformaci základu našeho vědění, je však především třeba, abychom se uvnitř zreformovali. Je třeba začíti nový život, vytvořiti si nové svědomí, vynasnažiti se získati novou dávku onoho universálního ducha, jenž vše oživuje.

Evropský duch je podoben ospalci, který se ve snu namáhá pohnouti ramenem nebo otevříti oči. Náboženství bohočlověka Krista chystá se, neklamou-li všechny známky, k novému vznesu. »Je dosud záhy«, píše Maeterlinck, »mluviti zřejmě o těchto hnutích evropského ducha, ale jistě se zřídka dostalo lidstvu tak velitelské výzvy k duchovnímu osvobození jako právě dnes. Zdá se být skorem ultimatem.« (Poklad pokorných).

Naše doba pohybovala se obrovskými kroky ku předu dráze především praktického a pak vědeckého realismu a plýtvc cestou v dětské lehkomyslnosti zárodky pravdy, v jichž vzrůstu uložen nejvyšší statek lidstva. Pojem živého světa nahradila t duchým a neživým schematem. Mechaniku svého stroje pror člověk do celé světové budovy a vypudil z ní princip živ L'homme-machine, člověk-stroj!

Ve středověku rostly pravdy s nebe do země, moderní směr ducha odsoudil toto stanovisko jako pochybené a nevědecké, ignoroval pravdy, které člověk cítí jen při vyšším vzletu ducha a konečně je úplně popřel. Uprostřed všeobecného seslabení náboženského citu, uprostřed rozkladu všeho, co se týkalo ducha, zachovalo si jenom umění jistou známku duchovnosti. Má ještě svá kouzla a taje, jichž se nepodařilo vysvětliti rozumu. »Pro moderního člověka bylo umění skoro jediným kultem, jejž se odvážil dosud pěstovati.« (Mickiewicz).

Heslem učenců bylo: methoda přírodovědecké práce, jejich kultem: příroda. Kultu nebo kultury člověka nedbala. To, co věcně vyplňuje náš život, nářadí, dopravní prostředky, produkty techniky, vědy a umění — to vše se nezměrně zkultivovalo, ale kultura individuí nepokročila v témž poměru, ba šla spíše zpět. Proto necítí se dnešní člověk šťasten uprostřed svých pokladů, nýbrž malý, jak vzhledem své lidské důstojnosti, tak i vzhledem svých nadějí. Zločin uražení majestátu lidstva je příčinou skorem všech běd a vad naší doby. Jsme dnes zahrnuti pozemskými statky a při tom jsme ubohými nevědomci duchovního života. Máme nadbytek v tom, čeho bychom konečně dobře mohli postrádat a jsme nevýslovně chudi na poklady, o nichž Kristus dí, že je jich jedině třeba.

Nejmladší minulost zanechala nám imposantní dílo — bez hlavy. Naše moderní kultura podobá se kolosální stavbě, provedené masivně ze železa a kamení, ale ta nemá slohu a nemá nikoho ve svém sanktisimu. Schází duševní jednota, schází duše. V honbě za pozemskými statky ztratili jsme morální energii, seslabili cit bratrství a ztroskotali víru. Všude schází dnes člověk.

Známkou naší doby a její filosofie bylo, že všude panoval neomezeně rozum. Výrok jistého Francouze o Bismarkovi: »Ce n'est pas un grand homme, c'est une grosse tête« označuje trefně typ dnešního člověka.

Bylo by třeba stvořiti lidi nové, kteří by se dovedli stát pány nového světa a cítit se při tom šťastni. Mohli bychom tohoto cíle dosáhnouti návratem k normálnímu životu, úctou k práci, pěstováním solidarity a prostoty.

Mysticism, který začal pronikati duchovním vývojem přítomnosti, je si dosud málo vědom svých cílů a úkolů; je neustálený, má dosud nedostatky, které tkví na každém novém duchovním směru. Ale vítejme ho přece. Je slavným protestem, praví Allier (Les défaillances de la volonté), proti skutečnosti, která nás uráží, je odsouzením stávajícího, vzdechem po lepším světě, je výkřikem probouzejícího se vědomí.

Duchové romantiky vystupují z hrobů a obcházejí mezi námi. Chraňme se však před extrémy, nedovolujme jim příliš velkého vlivu na svou chorou duši, nezapomínejme, že uzdravuje a blaží en harmonický vývoj všech duchovních sil.

V tom směru vyvinují se dnes všechna očekávání, všechny touhy a žádosti evropského ducha. Žízní po pravdě a Pilatova otázka: Quid est veritas? čeká na novou časovou odpověď.

»Ó, kéž nám sešle Bůh geniální lidi«, volá Francouz Arnošt Hello, »s dostatek ctižádostivé, aby pro úkol svůj zapomněli sami na sebe, dosti velké, aby byli pokorni, dosti pokorné, aby byli velcí, lidi, kteří by dovedli věcem vrátit ztracený majestát a kteří by našli formuli a synthesi jak předešlých bludů tak i budoucích pravd!«.

Slovanské literatury.*

Ve velmi rozšířené »Sammlung Goeschen« vyšly již dějiny ruské literatury od dra Polonského; doplněk k tomu tvoří »Slavische Literaturgeschichte« dra Karáska, obsahující ostatní slovanské literatury a maloruskou, slováckou a lužickou, stručně v přehledu.

Sbírka Goeschenova seznamuje tuto německého čtenáře s úplně novým světem, o němž nic nebo velmi málo (a to ještě nesprávně) věděl. V Německu znají sice ruské autory, ale co vědí o české nebo jihoslovanských literaturách? Proto bylo se Karáskovi předně vmysliti do stanoviska Němců. Kolik Němců asi ví, že Husovi patří v české literatuře podobný význam, jaký má Luther v německé? Anebo kolik Němců jest si vědomo, že »Comenius« byl rodem a smýšlením Čech? Z ohledu na Němce bylo nutno vybírati zvláště takové případy, kde německá literatura a filosofie mocně působily na slovanské. Proto také bylo nutno vysvětlovati leccos, co je pro Slovany zbytečné, ku př. poměr Chorvatů a Srbů; kolik Němců ví, že oba tyto národy mluví jedním jazykem? Dále o vlivu pravoslaví na Srby, Bulhary a Rusy, katolicismu na Poláky.

Z ohledu na širší kruhy německých čtenářů lze si vysvětliti také živější stil; čtenář má tu změnu, rozmanitost, neboť dějiny starých period ve všech literaturách strašlivě unavují. Co platno, když kniha čpí striktní učeností, je přecpána jmény — pro Němce nevyslovitelný zvuk bez pojmu — a Němec ji pro učenost nemohl čísti? Pravda, purismus v německé literatuře nyní kvetouci často zaráží; jme zvyklí čísti a říkati Psychologie, v říši Seelenlehre, vymýtají originell, Intuition, Autor, Phantasie etc., což z počátku je pro nás nové. Ale brzy se do čisté němčiny vpravíme.

Z titulu je viděti, že Karásek měl podati obraz důležitějších slovanských literatur — vyjma ruskou — jako celek a to pouze v markantních črtách. Při tomto rozsahu nutno tedy celou studii čísti a nevytrhávati pouze jednotlivé partie nebo jména.

Z účelu spisku a z pojímání vědy literárně historické vyplývá také methoda, jak dr. Karásek ohromnou látku zpracoval a s nového stanoviska problém srovnávací literární historie řeší. Pokud možno, staví současné směry a díla vedle sebe, ale principu »současnosti« nemohl v dobách starých všude provésti. Když srbská a středobulharská literatura je v pěkném vývinu, u Čechů a zvláště u Poláků nelze o ní mluviti. A když v Čechách a v Polsku mají »zlatý věk«, na jihu literatura má hubená léta,

* Slavische Literaturgeschichte. Napsal Dr. Josef Karásek. Sbírka Goeschenova č. 277. 278. po 48 kr.

vyjma na březích Adrie. Pro krátkost místa a přehlednost musil zjevy několika století stahovati.

Jinou obtíží jest známý slovanský kulturní a náboženský dualism, který býval v dobách starších ještě větší než nyní. Ruská literatura zasluhuje sama pro sebe jistě celý svazek, ale přece by bývalo i pro Karáska samotného jen výhodné, kdyby i on ji byl mohl zpracovati. Takto byl nucen opraviti chybu Polonského, který vynechal svéráznou maloruskou literaturu, a přidati kapitolu o sl. literaturách v 19. století.

Knížky podávají více, nežli co titul slibuje. Nejprve K. předesílá krátkou historickou črtu — širší německé čtenářstvo sotva ví, čím bylo Polsko v 16. stol. — charakterisuje prostředí, z něhož spisovatelé vyrostli; na takových místech a rovněž v 19. století je hojnost kulturních obrázků. Vedle toho podal z oboru ethnografie malý rozbor národní písně u severozáp. a jižních Slovanů (písně hrdinské, vznik, stáří, Lazarida, Marko Kraljevič, jiní hrdinové, duch a prostředky národní písně) a správně vytýká účastenství učenců při obrození českého a chorvatského národa a také jiných. Na moment tento poprvé ostřeji ukázáno. Hledá zvláště, jak od přirozeného východiska, totiž staroslovanské církevní literatury, ostatní jihoslovanská a ruská byly zúrodněny a které látky jednotlivé Slovany zvláště spojovaly. Spojovací článek jsou Bogomili a bible, která bude hlavně protestanty zajímati. Bible jest arci nejen všem Slovanům společna, ale také je dohromady literárně váže, česká bible předlohou polské a lužické, vliv její na recense ruské. Slované rádi v bibli hloubali, jí si vážili a Slovinci a Chorvaté tiskli bible své v Německu. Odtud obrození těchto literatur.

Podobně zpracované kapitolky jsou o divadelních kusech ve středověku a pak o národní písni.

Ale srovnávací synthetická methoda přichází k platnosti zvláště v době obrození (jen Poláci mají kontinuitu krásné literatury). Perioda obrozenská byla tu poprvé s nového stanoviska zpracována; autor vychází od materie a tudíž směřuje na paralelnost a vzájemnost jednotlivých zpěvův. Proveden tu vliv Byrona, Scotta, německých spisovatelů a zvláště romantismu na slov. literatury; ale Slované severozápadní tehdejší literární proudy nepřejímali zrovna do slova, nýbrž si je přizpůsobovali. Vznik slovanské vzájemnosti a vývin její u jednotlivých národů; na význam této myšlenky klade Karásek větší důraz nežli se dosud dělo. Sávofilství u Čechů, Kollár kmotrem Ilyrismu, proti němuž se Prešern u Slovinců opřel; vliv slovanské myšlenky i v nejnovějších literaturách; muži o vzájemnost dvou slov. literatur zvláště zásluhní (Jelínek, Černý, Holeček, Roušar etc.).

Pro hledání podobných zjevů, tedy pro relativnost má dr. Karásek jakousi zálibu. Jinde však je pamětliv toho, že každá literatura si vytvořuje sama ze sebe organicky vlastní své dějiny a tu se snaží, nestranně obraz těchto period podati.

Karásek vytýká sice všude, co jednotlivci od jiných přejali a jak na sebe vzájemně působili, ale hlavním úkolem mu bylo, aby

hledal, co je u Slovanů po slovansku originelního a jak se duch slovanský u toho kterého národa projevuje ku př. češství u Němcové, Čecha, Holečka, Raise, u Srbů Jovo Iljč, u Bulharů Vazov, u Poláků Mickiewicz, v době poslední Reymont. Abychom mluvili s Bělinským, hledá vůni slovanské originalnosti, kterou rozlišuje, od talentů všelidských (Vrchlický, Zeyer, Krasiński), jejichž překlady by se Němcům zvláště líbily.

Srovnávací methoda má výhodu, že se nemusí K. opakovati; v úzkém rámci a vyměřeném rozsahu musil s každým slovem počítati. Spisovatele moderní posuzuje také se stanoviska uměleckého a vůbec snaží se, všechny methody literární historie spojiti. Stanovisko informační vylučuje asi methodu impresionistickou. Vynikajícím literátům věnovány malé monografie. Na štěstí je Karásek neroztrhal podle lyriky, epiky a dramatiky, jako se bohužel v příručních knihách děje. Němec má celkový dojem Koryfeův slov. literatur; ale některé »přátely a satellity« jejich mohl Karásek s dobrým svědomím vynechati.

Karásek obsáhlou látku — víc než sedm set spisovatelů — ovládl a podle účelu svého roztřídil. Toto nové roztřídění místy zaráží naše konvenční pojmy. Jako v klasifikaci materiálu, tak i v jednotlivostech setkáváme se často se samostatným úsudkem Karáskovým, ale všude je viděti takt. Němec sice vycítí, že knihu sepsal Slovan teplého srdce a přesvědčení, ale přece z ní nevane ani přepjatý šovinism nebo nezdravý provincialism a přemrštěné přeceňování veličin v malých literaturách (Slovinci myslí, že Prešern se rovná Puškinovi etc.). S druhé strany viděti, že má spisovatel takt i proti Slovanstvu. V Němcích by byli raději čtli slova kritického ničení a posměchu: Dalimil němcožrout, Hus šovinista, němcožrout, Chelčický blázen jako Tolstoj, Comenius všečlověk, Vrchlický pouhý versifikator, Čech, Mickiewicz národní zuřivci a podobně. Uvažme, že i Weitbrecht (Deutsche Litteraturgeschichte des 19. Jahrhts.) o Tolstém píše: ein unklar ringendes, oft völlig verschrobenes Gewissen — o Dostojevském: »Arbeit eines Gerichtsarztes, der psychologische Sektionsbefund«. Karásek netrhal, jen aby působil sensaci, ale stanovisko své si dovedl pronésti také ostře a kriticky.

Naproti Brücknerovi je Karásek ctitelem sv. bratří, Cyrilla a Methoda, zastává se existence slovanské literatury a liturgie v Českých zemích, ač jen vegetovala, nespatřuje pražádného štěstí ve vlivu latiny na staropolské písemnictví. Pro Slowackého má méně sympatií nežli pro Mickiewicze. Kdyby psal jako filosof, byl by mírněji posuzoval Towiańského, ale zde se v něm ozval literární historik litující neštěstí, jak zatemnilo učení Towiańského nejlepší syny Polsky a odvrátilo je od literatury.

Literární dějiny Karáskovy jsou dovedeny do počátku 20. stol., asi do r. 1903; obsahují tedy informace i o nejnovější literatuře, ač i za krátká dvě tři poslední léta se literární podobenka některých spisovatelů v Polsku, u Srbů, Chorvatů a u nás více méně změnila. (Dr. Stefanovič, Lužičan Čišiński etc.)

Psáti literární dějiny tak velikých literatur není snadnou věcí;

kde vzíti knihy z království polského? Jak Karásek dostal české a jihoslovanské knihy ve Vídni, to nevíme, ale divíme se, kolik zjevů slovanských poprvé zpracoval.

Maličkost. Karásek zachoval všude originelní orthografii; srbská, bulharská, ruská a maloruská jména transkribuje po česku. Naproti Brücknerovi, který by byl psal Palazky, Wrchlizky, Karadžitsch nebo Karatschisch, Tschischinski etc. I v tom je kus zásluhy.

Eugène Carrière a psychologie Tajemna.

K úmrtí umělcovu 26. března 1906.

II. — Z paměti nám nevymizí také usměvavé utrpení Alfonse Daudeta, dokud budeme míti jeho portrét, kde ho namaloval Carrière spolu s dcerou jeho. Verlaine obživne na mistrovském náčrtu reprodukovaném ve vydání Charpentierovu. Portrét Dolentův je podivuhodný silou svého pojetí, pozadím skromného pokoje se zašlými rámci, nábytkem diskretním a starobylým, v němž hraje se nejvzácnější symfonie pološera. Šedivé perly, místy trochu perletě a růžové bledosti, nějaký akcent zlatohlávkovitý a záchvěvy podobné žilám v mramoru — je to vše snad málo, aby vítězně doplnilo hýření barvami přemnohých malířů svou ohromující pravdivostí světel stínů, svým kouzlem svižného provedení, solidně předem připraveného a také na hluboké znalosti přechodů tonů založeného, v čemž Carrière dospívá vrcholu, pokud jde o splývání tonů, v tom je čistě hudebníkem. Plocha neleží jen vedle plochy, nýbrž jedna působí na druhou, aby vytvořily dominantu. To jest fugové rozvádění; harmoniemi zval to Whistler, jenž ve svých portrétech stylem sice odlišných, velice se blíží Carrièrovi týmiž kvalitami synthese. Kresba není než hra světla po plochách. Světlo tvoří tu kresbu, a obraz vůbec jest jen symfonickým rozvinutím světla. Tu navazuje Eugen Carrière na nové ideje Augusta Rodina. Již dlouho trvá pobratimství hlubokých těchto dvou duchů. Oba dva jsou hloubaví, váhaví v provádění, napjetí i subtilní, nepřátelé zbytečného poplachu, mlčelivě vášniví. Umění obou mistrů je vysoce spiritualistní; u Rodina víc smyslové, u Carrièra spíše jemné, znavené, méně nervní, méně přervané, avšak podivuhodná pouta příbuznosti táhnou je více k sobě. Rodin chce stvořiti i z mramoru novou něhu, do hrubě spracované hmoty lehce vsunouti ovzduší dosud nepoznané, a dochází toho dojmu lehkým a nepostřehnutelným splýváním ploch, ubíráním a subtilním zakřivováním; hledá, při poprsích, velké plochy jasu, kouty prudkého stínu, tu i tam silným zvýrazňováním, hledá rovnováhu pro světla Carièrova, omezuje detaily a stírá v pološero způsobem takovým, že hlavy jeho tvoří si vlastní stín myšlenky, smím-li užíti tohoto výrazu, jejž píšu nemaje po ruce lepšího. Poslední Rodinova ženská poprsí jsou docela Carrièrova. Mají totéž tajemné a zahalené kouzlo, a na místě střízlivé zřejmosti soch obyčejných, mdlý zásvit chvěje se na jejich obrysech.

Oba velcí umělcové měli vliv na sebe navzájem a začínají míti vliv na celou dobu. Vnášejí do moderního umění výjimečnou

schopnost duševní, dodávají malířství i sochařství výrazu psychologického, přinášejí tajemno převoditelné uměním s plastickou precisností a vysvětlují realitu spiritualistních dojmů. Jsou to dva básníci druhotné reality, kteří nás učí, že formy nejsou protikladem idejí, nebo že se ideje do nich pouze odlévají a zasazují, nýbrž že vzezření idejí jimi vytvořené tvoří přechod od světa smyslového k světu subjektivnímu. Dle nich nejsou již výtvarná umění vyjádřením smyslového světa; hlásají našim očím, které spokojují se s viděním elementárním a věří v každý objekt o sobě, že neexistuje objektu o sobě, nýbrž že každý jest známkou přechodu jedné ideje ve druhou. Sochy, haut-reliefy Rodinovy vyvolávají představu dolmenů, přirozené architektury, skal, představu forem elementárních; figury Carrièrovy strhují ssebou v magnetismu svého polostínu všechny zátřpyty tvořící fosforescenci duše v neurčitém odlivu všeobecné myšlenky. Je to skoro zázrak, že možno pouhou zemí nebo barevnými skvrnami dospěti tak daleko; je to již alchymie spiritualismu. Umění Rodinovo a Carrièrovo pracuje v tom, co Nietzsche nazývá »přehodnocením všech hodnot«. V samotné technice umění určených, aby podávala konkrétno, zakládá se tak převaha sensací, předvědění a idejí abstraktních.

A přece skrývá se ve způsobu, jímž Eugen Carrière vyjadřuje hlavu dítěte, mrtvou přírodu nebo snad krajinu (namaloval několik zvláštních krajin), velice určitá psychologická operace. Na základě pozorování hromadí kolem hmotných pohledů daného objektu či dané bytosti všechny vlastnosti tajemna, všechny analogie, všechna znovunabytí, jež objekt či bytost v sobě skrývá, a ty pak svým zvláštním světlem či stínem vytkne. Od prostých prvků vycházeje dochází krajní subtility. Odpoutává to, co Swedenborgiáni nazývají »mentální« stránkou předmětu či bytosti. Ten malíř, jistotou své kresby a svého stylu tak podivuhodný, jest hudebníkem v tom splývání tonů, jest také psychologem svou úžasnou schopností podati působivě mysterium vlastní každému individuu, což znamená (je-li slovo mysterium čtenáři snad nejasné), vztahy tělesné podstaty k její neviditelné a trvalé duši, k životním zákonům, k magnetickým proudům kolem myslících bytostí kolujícím. Těmto vztahům jest lidské tělo prostředníkem. Tělo maluje Eugen Carrière, pokud za daného okamžiku abstraktní prvky ho používají jako prostředku. Vím dobře, že žádný malíř nevyhne se tomu, když maluje něčí pohled. Žádný však se tomu neoddává tak dobrovolně jako Eugen Carrière a konečně všichni malíři věří v realitu o sobě, kterou dlužno vyjádřiti především pravdivostí úst a svalstva, ostatek že se dostaví pak samo — Carrière však především se zmocňuje reality druhotné a ji podřizuje zjevovou pravdivost malby.

Tento význam umělcův vystupuje zvláště jasně v jeho kompositích dekorativních a alegorických. Lidové divadlo, Paříž (v Hôtel de Ville) a pak ta tak vznešená affiche Aurory. Tu převládá ovzduší výlučně »mravní«. Postavy velkých silhuet jsou redukovány na podstatné gesto; tu opět přiznačně vystupuje jeho příbuznost s uměním Rodinovým. Ať malovány ať tesány ty po-

stavy v těchže stínech a v těchže světlech, ležících mimo náš život, mimo přípustnou skutečnost, žijí život a skutečnost vyšší. Žena ve smutku, oči rukou si otírající a zvedající se lehkým pohybem útrpného soucitu v přísvitu ranním a tak symbolisující Auroru, toť žena z lidu, Carrièrem idealisovaná, zbavená prostřednosti předměstské ulice, význačná starým svobodomyslným duchem. Mužové a ženy, přitlačení k sloupům divadelního sálu, natahující se, aby lépe viděli a ztrnulí úzkostí, jak se děj rozuzlí, naklonění v temných tonech do toho prostranného polokruhu světel, toť moderní karyatidy.

Dvě ženy zadumané pohlížejí s výšin Belleville na Paříž za soumraku, toť jsou tvorové snu, grandiosní, skutečné a přece symbolické. Tam bytosti lidské, plné myšlenek a dojmů všeobecných, jež směřuje za cílem osudem vytknutým, dává vůle umělcova velikost a rozměry až nadpřirozené. Toť bytost representativní. Carrière jí propůjčuje výraz hluboké vůle, masku bolestné energie, vpadlé oči, v jejichž stínu žhne pohled, zanícený jak votivní lampa před oltářem Neznámého. Styl se rozvíjí ne ve výjimečných atitudách, nýbrž naopak v nejprostších. Všechny Carrièrovy ženy vyjadřují mateřství hmotné či mravní, pohlížejí na život, jak by nazíraly na dítě a v jejich dítěti jest ta myšlenka, kterou ony vidí.

Zrozen velikým malířem dovedl Carrière jim zůstati a přece se státi něčím jiným. Zaujat hluboce realitou zjevů stal se postupně visionářem, nebo lépe řečeno: vrozená tato duševní vloha nevystoupila dříve zřetelně na povrch jeho díla, až teprve po dlouhém utajování pod svědomím. Tuto proměnu zakusilo mnoho umělců, jedni vědomě, jiní bezděčně. Začíná se nazíráním skutečna a z intensity tohoto nazírání vzchází pak pochopení reality druhotné — pravé. Paprsek jest poněkud hrubým symbolem tohoto duševního proniknutí. Co však zvláště Carrièra charakterisuje, jest způsob jeho přechodu. Obyčejně umělec unavený skutečnem zakouší potřebu něčeho jiného a neváhá pak skutečnu postaviti jako protiklad souladný pojem ideálu — závěr sice klamný, přece však na snadě ležící — a kloní se brzo k tomu, aby hledal druhotnou realitu v abstrakci, v malířství symbolistickém, v dekoraci, alegorii, hieratismu.

Carrièrovi však od prvých jeho námětů postačilo zvyšovati postupně svou obsažnost, stoupati znenáhla od studia k vysvětlování a od realismu k mysticismu jen povlovným a nekonečně trpělivým úsilím své mlčenlivé inteligence. Proměnil svého ducha při těchže thematech a při podobných harmoniích. Nepokoušel se nikdy o námět filosofický nebo legendární, až na výjimečného jednoho Krista. Když krise idealismu poháněla všechny umělce k touhám podati abstraktnost, přimknul se on úsilně k nejprostším nekonečnostem, obnovil své síly, chápaje zemi s větší láskou. Té lásce a té energii nezůstaly ony intimity dlužny odpověď ukazujíce mu za svou zjevností známky tajné, nadřazené, nekonečné.

Tak dospěl Carrière k tomu malovati myšlenky. Místo aby hádal myšlenky pod jejich formou, dovedl pod myšlenkou uhodnouti formu. Dovedl uhodnouti: více není člověku možno. Dvojím

způsobem může se duch vyhnouti zjevnosti: může stírat formy, může je zjednodušovati dle osobní geometrie; toť umění symbolistické předem uvážené, jež vycházejíc od hieratismu Primitivů spěje k beztvárným visím Blakea nebo Redona, k pojmům nepřevoditelným, obskurním k vlastní destrukci pro krajnost obsažnosti. Jest však také druhé vyhnutí spočívající v tom, že duch pronikne do zjevů a do forem, sestoupí do nich, že ponoří se v jejich meandry a silou nazírání je pak řeší na základě srovnání jedněch s druhými, je pak svádí na několik pravidel všeobecných, na několik pratypů. Tak Hokusai na konci svého života objevil s geniálností Cuvierovskou shodu forem ve zvířeně, květeně i říši nerostné a sebe prohlásil za »starého blázna kresby«. Náš západní duch by řekl: Visionář krajním proniknutím skutečna.

Mezi duchem Eugena Carrièra a Stephana Mallarméa jsou příbuzenské vztahy, kterých, pokud vím, přese všechnu zajímavost se dosud nikdo nedotkl. Mallarmé byl muž, který pochopil snad s nejúchvatnější geniálností interpenetraci, vzájemné pronikání viditelných forem myšlenky; pochopiti toto, jest pak snad posledním tajemstvím umění. Usiluje se teď tolik o splynutí umění: uvádím za příklad Wagnera: theoreticky tu hledané splynutí jest a přece nás to zaráží. Nicméně všichni umělci skutečně zdatní dobře cítí, že takové logické splynutí umění jest, lépe řečeno sjednocení nebo alespoň rovnoběžnost rytmů. Odkud ten omyl? Z toho, že všichni ulpí na tom, že hledají v doméně zrakové či sluchové něco, co se může odehráti jen ve svědomí, že snaží se synthetickou operací učiniti viditelné a působivé něco, co zůstati musí vždy individuelní a abstraktní. Mezi všemi formami vnímavosti a myšlenky neexistují jen pásky vnější, nýbrž psychologická interpenetrace. A kdo pochopil tajemnou tuto přirozenou vlastnost, ten postoupil o jeden stupeň k umění vyššímu, kde v pravém smyslu již není slov, ni barev, ni zvuků, ni ploch, kde za všemi těmito pseudonymy se kryjí pojmy zastupitelné. Celé umění pak sestává ze zastupitelných pojmů a dle toho, jak je kdo vnímá, může býti malbou, poesií, sochařstvím, stejně jako na majáku střední a trvalý zdroj světelný vrhá paprsky hned zelené, hned bílé a opět zase rudé. Mallarmé měl až úžasnou znalost těchto vztahů mezi myšlenkou a plastickým výrazem. Toto vědomí proniká právě také dílem E. Carrièra a to je u malíře vzácnosti. Aby se dopracoval tohoto stupně malíř, jenž svými výrazovými prostředky jest právě odkázán na svět zřejmostí, kde oku vše jest určité a nic zaměnitelného, musí se, možno-li to říci, silou úvahy pozvednouti nad malířství.

Carrière to dokázal, pokud hledíme k několika tvářím dospělých a hlavám dětí. A silou svého pohledu nalezl na těch příkladech skutečnosti množství myšlenek, domněle jen poesii hudbě vlastních. Stejně i poesie Mallarméova má účast na všeuměních a přece na žádném není odvislá: toť jen interpenetra žádná konfuse, žádné napodobení, žádná směsice. Výhradně poes »Miluji svůj prostředek, své malířství«, řekl v myšlenkách Carriè Od toho nechtěl ustoupiti a přece jest básnikem a hudebníke

zná rytmy, míry, asonance, zná i symfonisovati. Netoužil po tom, aby přestal býti malířem: jiní, stejného stupně inteligence, snad by byli řekli, že toto representativní zaměstnání jim překáží: jemu nepřekáželo, ale také se mu neklaněl. Vyrůstá z něho. (P. d.)

Duše a socialism.

II. — Ale lze dáti otázku, jaký prospěch individualism, závislý dnes více nebo méně na soukromém majetku, bude míti ze zrušení tohoto soukromého majetku. Odpověď je velice prostá. Je pravda, že za nynějších podmínek málo lidí, kteří měli soukromé prostředky jako Byron, Shelley, Browning, Viktor Hugo, Baudelaire a jiní měli možnost uskutečniti svou osobnost více nebo méně úplně Ani jeden z těchto mužů nepracoval jediný den za mzdu. Byli zbaveni chudoby. Měli v tom nesmírnou výhodu. Jest otázka, zda by bylo s prospěchem pro individualism, aby taková výhoda byla odstraněna. Připusťme, že je odstraněna. Jak to bude potom s individualismem? Jaký bude mít z toho prospěch?

Bude mít prospěch takovýto. Za nových podmínek individualism bude daleko volnější, daleko ušlechtilejší a daleko intensivnější než je nyní. Nemluvím o velikém fantasii uskutečněném individualismu básníků, jaké jsem jmenoval, ale o velikém opravdovém individualismu, který všeobecně v lidstvu je skryt a může rozvít. Neboť uznání soukromého majetku individualismu skutečně uškodilo a zatemnilo jej tím, že zaměnilo člověka za jeho jmění. To zavedlo individualism na cesty docela bludné. Zisk, nikoli vzrůst učinilo cílem. Tak že lidé myslili, že důležité je mít a nepoznávali, že důležité je být. Pravá dokonalost člověkova nespočívá v tom, co má, nýbrž v tom, co je. Soukromý majetek zničil pravý individualism a vztýčil individualism, který je falešný. Odňal jedné části společnosti možnost, aby byla individuální tím, že ji nechá hladovět. Odňal druhé části možnost, aby byla individuální tím, že ji svedl na nepravou cestu a ji přetěžuje. Vskutku, osobnost člověkova je tak úplně pohlcena jeho jměním, že anglický zákon vždy přísněji trestal přestupky proti lidskému majetku než přestupky proti člověkově osobě, a že majetek je vždy ještě průkazem plného občanství. Píle nutná k získání peněz je také velmi demoralisující. Ve společnosti, jako je naše, kde majetek propůjčuje nesmírné vyznamenání, sociální postavení, čest, vážnost, důstojnosti a jiné příjemné věci, člověk, který je od přirozenosti ctižádostivý, učiní si cílem, nahromadit jmění a stále do únavy a omrzení hromadí je dále, i když nabyl víc, než potřebuje nebo může obrátit v užitek nebo radost nebo snad jen i může poznat. Člověk zabíjí se sám přepracováním, jen aby zabezpečil si majetek skutečně stěží bude tím překvapen, kdo pozoruje ohromné výhody, jež majetek poskytuje. Třeba litovat, že společnost je zřízena na takovém základu, že tlačí člověka do jámy, kde nemůže se rozvinout, co je v něm podivuhodného a uchvacujícího a nádherného, postrádá vskutku pravé rozkoše a radosti žít. Za dnešních poměrů je jeho stav také velmi nejistý. Nesmírně bohatý kupec může býti, často je, vydán v každém okamžiku svého života na

milost věcem, které nejsou v jeho moci. Duje-li vítr trochu jinak než jindy nebo podobně, nebo změní-li se náhle povětří, nebo cosi docela všedního se přihodí, jeho loď snad se potopí, jeho výpočty snad zklamou a on uzří, že je chudákem a že jeho sociální postavení je docela zničeno. Avšak nic nemělo by býti schopno uškodit člověku mimo něho samého. Nic nemělo by být schopno oloupit člověka vůbec. Co má člověk v podstatě, je to, co je v něm. Co je mimo něho, nemělo by mít významu.

Až bude odstraněn soukromý majetek, pak budeme mít pravý, krásný a zdravý invividualism. Nikdo nebude ničit svůj život, aby hromadil věci a symboly věcí. Bude žít. Žít je nejvzácnější věcí na světě. Většina lidí existuje, toť vše.

Je otázka, zda jsme kdy viděli plné vyjádření osobnosti mimo v obrazné pláni umění. Vskutku, neviděli jsme je nikdy. Cesar, praví Mommsen, byl úplný a dokonalý muž. Ale jak tragicky nejistý byl Cesar! Kdekoliv je muž, který vykonává autoritu, tam je muž, který se autoritě vzpírá. Cesar byl velmi dokonalý muž, ale jeho dokonalost kráčela příliš nejistou cestou. Marcus Aurelius byl dokonalý muž, praví Renan. Ano; veliký imperator byl dokonalý muž. Ale jak nesnesitelné byly požadavky, jež na něj kladli! Potácel se pod břemenem vlády. Byl si vědom, že jeden člověk je neschopný, aby nesl tíži této titanské a příliš nesmírné říše. Já za dokonalého považuji člověka, který se rozvíjí za dokonalých podmínek; člověka, který není ani raněn, ani týrán, ani zmrzačen, ani v nebezpečenství. Většina osobností byla nucena být rebely. Polovinu své síly zničili bojem. Byronova osobnost, na příklad, byla strašně ničena srážkami s hloupostí, pokrytectvím a šosáctvím Angličanů. Takové srážky nezvýší vždy sílu: často rozmnoží slabost. Byron neměl nikdy možnost dát nám, co by nám mohl dát. Shelley vyvázl lépe. Jako Byron odešel z Anglie, co mohl nejdříve. Ale nebyl tak dobře znám. Kdyby Angličané měli ponětí, jak velikým básníkem skutečně byl, zuby a nehty byli by jej napadli a život mu učinili nesnesitelný, jak by jen mohli. Ale Shelley nebyl význačnou postavou ve společnosti a následkem toho unikl do jistého stupně. Ještě i u Shelleyho ton odboje je časem příliš silný. Základní ton dokonalé osobnosti není odboj, nýbrž klid.

Bude to cosi podivuhodného — pravá osobnost lidská — až ji spatříme. Bude růst přirozeně a prostě podobna květu, jako strom roste. Nebude v nesouladu. Nebude nikdy dokazovat ani disputovat. Nebude zkoumat věci. Bude znát vše. A přece nebude se pachtit po vědomostech. Bude v ní moudrost. Její hodnota nebude měřena hmotnými věcmi. Nebude mít nic. A přece bude mít vše; ať cokoli jí bude vzato, stále ještě bude mít, tak bohatá bude. Nebude se nikdy vkládat mezi druhé a nebude od nich žádat aby jí byly podobny. Bude je milovat, protože se budou od ní lišit. A přece protože nebude se vkládat mezi druhé, bude osvobozovat všechny, jako krásná věc nás osvobozuje jsouc tím co je. Osobnost lidská bude velmi podivuhodná. Bude tak podivuhodná jako osobnost dítěte.

Ve svém rozvoji bude osobnost podporována křesťanstvím, budou-li si lidé přát; nebudou-li však lidé si přát, nebude se rozvíjet méně jistě. Nebude se totiž trápit minulostí, ani nebude se starat, zda věci se udály nebo neudály. Ani nepřipustí jiných zákonů leč vlastní zákony; ani jiné autority leč vlastní autoritu. Než bude milovat ty, kteří snažili se zmnožit osobnost, a často bude hovořit o nich. Jedním z nich byl Kristus.

»Poznej sebe sama« bylo napsáno nad portálem antického světa. Nad portálem nového světa bude napsáno »Buď sám sebou«. A poselství Kristovo k lidem bylo prostě »Buď sám sebou«. To je tajemství Kristovo.

Kdykoli mluví Kristus o chudých, myslí tím prostě osobnosti, právě jako kdykoli mluví o bohatých, myslí prostě lidi, kteří nerozvinuli své osobnosti. Ježíš žil ve společnosti, která dovolovala hromadění soukromého majetku právě jako naše, a evangelium, které hlásal, nebylo, že je pro člověka výhodou v takové společnosti žít o ubohé nezdravé stravě, nosit roztrhané, nezdravé šaty, spát v hrozných, nezdravých příbytcích a že je nevýhodou pro člověka žít za zdravých, radostných a slušných podmínek. Takový názor byl by nesprávný v oné zemi a v oné době a byl by ovšem ještě nesprávnější nyní a v Anglii, neboť čím severněji člověk žije, materielní potřeby života stávají se životní důležitostí a naše společnost jest nekonečně složitější a vykazuje daleko větší protivy přepychu a bídy, než kterákoli společnost antického světa. Co Kristus myslil, bylo toto. Řekl k člověku: »Máš podivuhodnou osobnost. Rozvíjej ji. Buď sám sebou. Nedomnívej se, že tvoje dokonalost spočívá v hromadění nebo držení vnějších věcí. Tvoje dokonalost je v tobě. Chceš-li ji pouze uskutečnit, nepotřebuješ být bohat. Obyčejní boháči mohou být lidmi okradeni. Skuteční boháči nikoli. V pokladnici tvojí duše jsou nekonečně cenné věci, které nemohou ti být vzaty. A tedy pokus se tak utvořit svůj život, aby mu vnější věci neuškodily. A pokus se také zbavit se osobního majetku. Chová v sobě špinavou zaujatost, nekonečnou námahu, ustavičný klam. Osobní majetek brání individualismu v každém kroku.« Nutno poznamenat, že Ježíš nikdy nepraví, že chudáci jsou nutně dobří nebo bohatí lidé nutně špatní. To by nebylo pravda. Zámožní lidé jako třída jsou lepší než chudáci, morálnější, vzdělanější, jemnějších způsobů. Jen jedna třída společnosti myslí víc na peníze než bohatý, a to je chudý. Chudý nemůže na nic jiného myslit. V tom je bída chudých. Ježíš praví pouze, že člověk nedosáhne své dokonalosti tím, co má, ani tím, co koná, nýbrž jedině tím, co je. A tak zámožný mladý muž, který přichází k Ježíši, líčí se jako úplně dobrý občan, který nepřekročil nijakého zákona svého státu, nijakého příkazu svého náboženství. Je docela úctyhodný v obyčejném smyslu tohoto neobyčejného slova. Ježíš praví k němu: »Měl bys se zbavit svého majetku. Brání ti, abys uskutečnil svoji dokonalost. Je sítí kolem tebe. Je břemenem. Tvoje osobnost ho nepotřebuje. V sobě, a nikoliv mimo sebe, najdeš to, co skutečně jsi a co skutečně potřebuješ.« Svým přátelům praví

totéž. Nabádá je, aby byli sami sebou a nestarali se nikdy o jiné věci. Co záleží na jiných věcech? Člověk je v sobě úplný. Když rozejdou se po světě, svět jim odporuje. To je nevyhnutelné. Svět nenávidí individualism. Ale to je nezmate. Zůstanou klidni a do sebe obráceni. Vezme-li jim někdo jejich plášť, dají mu i kabát, aby tak ukázali, že hmotné věci nemají důležitosti. Tupí-li je, neodpoví jim. Co záleží na tom? Věci, které lidé povídají o člověku, nezmění člověka. Je tím, co je. Veřejné mínění nemá nejmenší ceny. I když užijí lidé skutečného násilí, oni nebudou násilni v odvetu. To by znamenalo klesnout na tutéž nízkou úroveň. Po všem, i ve vězení, může člověk zůstat svobodný. Jeho duše může být svobodná. Jeho osobnost může být nezkalena. On může být v klidu. A především nebudou se plést mezi ostatní lidi a soud nějaký o nich pronášet. Osobnost je velmi tajuplná věc. Člověk nemůže nikdy být posuzován dle toho, co koná. Může zachovávat zákon a přece být nedůstojný. Může překročit zákon a přece být šlechetný. Může být špatný, třeba nikdy nic špatného nespáchal. Může se dopustit hříchu proti společnosti a přece uskutečnit tímto hříchem svou pravou dokonalost.

Byla tehdy žena, jež byla přistižena při cizoložství. Nevypravuje se nám historie její lásky, ale tato láska byla asi velmi veliká; neboť Ježíš řekl, že odpouštějí se jí hříchové její, nikoliv proto, že se kála, nýbrž protože její láska byla tak hluboká a tak podivuhodná. Později, krátce před svou smrtí, když Ježíš seděl při hostině, přišla tato žena a rozlila drahou mast na vlasy jeho. Jeho přátelé snažili se jí to překaziti a pravili, že je to marnotratnost a že peněz, které stála mast, mohlo být užito k milosrdné podpoře lidí v nouzi nebo k něčemu podobného druhu. Ježíš nebyl jejich názoru. Prohlásil, že hmotné potřeby člověkovy jsou veliké a velmi trvalé, ale že duchovní potřeby člověkovy jsou ještě větší. A že v jediném božském okamžiku a tím, že zvolí si vlastní způsob vyjádření, osobnost může dosíci své dokonalosti. Svět v té ženě i dnes uctívá světici.

Ano, je cosi uchvacujícího v individualismu. Socialism ničí život, na příklad. Kdyby byl zrušen soukromý majetek, manželství ve své nynější formě musí zmizet. Je to částí programu. Individualism přijímá jej a zjemňuje. Změní zákonité donucení ve formu svobody, která bude napomáhat plnému rozvití osobnosti a učiní lásku muže a ženy podivuhodnější, krásnější a vznešenější. Ježíš byl si toho vědom. Zavrhl závazky rodinného života, ačkoliv existují v dnešní době a společnosti ve velmi význačné formě. »Kdo je má matka? Kdo jsou moji bratři?«, pravil, když mu řekli, že přejí si s ním mluvit. Když jeden z jeho učedníků ho prosil, aby mohl se vzdálit a pohřbít svého otce: »Nech mrtvého pohřbit mrtvým«, byla jeho strašná odpověď. Nebyl by dovolil, aby jakoliv nárok byl činěn na osobnost.

A tak žíti jako Kristus může ten, kdo je dokonale a napro sám sebou. Může to být veliký básník nebo veliký muž vě nebo mladý student na universitě nebo pastýř na pustině; n tvůrce dramat jako Shakespeare nebo myslitel o bohu jako Spinc

nebo dítě, které si hraje v zahradě nebo rybář, který hází svou síť do moře. Nezáleží na tom, čím je, pokud uskutečňuje dokonalost duše, která je v něm. Všeliké napodobení v morálce a životě je nesprávné. Ulicemi Jerusalemskými dnešního dne krade se šílenec, který nese na bedrách dřevěný kříž. Je symbolem života, který je zkažen napodobením. Otec Damian byl podoben Kristu, když odešel, aby žil s malomocnými, protože touto službou uskutečnil plně, co bylo v něm nejlepšího. Ale neméně byl Kristu podoben Wagner, když uskutečnil svou duši v hudbě; nebo Shelley, když uskutečnil svou duši v písni. Není jediný typ člověka. Je mnoho způsobů dokonalosti jako je mnoho dokonalých lidí. Co se týče závazků milosrdenství, člověk může se jim podvolit a přece být svoboden, závazkům jednotvárnosti nikdo nemůže se podvolit a zůstat svoboden ve všem.

Individualism tedy to bude, čeho dosáhneme socialismem. Přirozeným následkem. Stát musí vzdáti se všeliké myšlenky vlády. Musí se jí vzdát, protože, jak řekl jeden moudrý muž, kdysi, mnoho století před Kristem, je možno nechat lidstvo samotno, není možno vládnout lidstvem. Všeliký způsob vlády je nedostatečný. Despotism je nespravedlivý ke každému, i k despotovi, který je patrně stvořen k lepším věcem. Oligarchie jest nespravedliva k mnohým a ochlokracie k několika. Veliké naděje byly kdysi kladeny do demokracie; ale demokracie znamená prostě vypráskání lidu lidem pro lid. Objevilo se to. Musím říci, že to byl svrchovaný čas, neboť každá autorita je zcela snižující. Snižuje ty, kteří ji vykonávají, a snižuje ty, nad kterými je vykonávána. Užívá-li se jí násilně, hrubě a krutě, přivodí dobrý účinek, plodíc nebo aspoň vyvolávajíc ducha odboje a individualismu, jenž zničí autoritu. Užívá-li se jí s jistou mírou vlídnosti a je-li provázena cenami a odměnami, pak strašně demoralisuje. Lid v tomto případě je si méně vědom hrozného útisku, který jej tíží, a jde životem v jakémsi surovém pohodlí jako ochočená zvířata a neuvědomí si, že myslí myšlenkami jiných lidí, žije mravem jiných lidí, nosí skutečně to, co bychom měli zvát odloženým šatstvem jiných lidí a nikdy, ani na okamžik, není sám sebou. »Kdo chce být svoboden«, praví jemný myslitel, »nesmí být jako jiní!« A autorita svádějíc lid k jednotvárnosti plodí mezi námi velmi hrubý druh přesyceného barbarství.

Zároveň s autoritou zmizí tresty. To bude veliký zisk — zisk, opravdu, nevypočitatelné ceny. Kdo čte historii, nikoliv v okleštěných vydáních psanou pro školáky a studenty, ale v současných původních pramenech, pocítí dokonalý odpor, nikoliv nad zločiny, které spáchali zlí, nýbrž nad tresty, které na ně uvalovali dobří; společnost věru nekonečně více sesurovělá obvyklým užíváním trestů, než nahodilými případy zločinů. Z toho zřejmě následuje, že čím více trestů se uvalí, tím více zločinů se zplodí a většina moderního zákonodárství to uznala a učinila svou úlohou zmírnit tresty, pokud je to vůbec myslitelno. Kdekoliv je skutečně zmírnilo, všude výsledek byl neobyčejně dobrý. Čím méně trestů, tím méně zločinů. Nebude-li

vůbec, trestu, zločin buď zmizí anebo, přihodí-li se, bude ošetřován lékaři jako trapná forma šílenství, aby byl vyléčen péčí a vlídností. Neboť ti, které dnes jmenují zločinci, nejsou zločinci vůbec. Hlad, a nikoliv hřích, je otec moderního zločinu. To je jistě také důvod, proč zločinci jako třída lidí jsou tak naprosto nezajímaví s nějakého psychologického stanoviska. To nejsou podivuhodní Macbethové a strašní Vautrinové. Jsou prostě tím, co by byli obyčejní, úctyhodní všední lidé, kdyby neměli dost co jíst. Bude-li soukromý majetek zrušen, nebude nijaké nutnosti pro zločin, nijaké ho potřeby; přestane existovat. Ovšem, všechny zločiny nejsou zločiny proti majetku, ačkoli jsou to zločiny, které anglický zákon, jenž posuzuje člověka spíše dle toho, co má, než dle toho, co je, trestá s nejkrutější a nejstrašnější přísností, vyjmeme-li zločin vraždy a považujeme smrt za horší než káznici, stanovisko, s kterým, tuším, nesouhlasí naši zločinci. Avšak třeba zločin nebyl obrácen proti majetku, vznikne třeba z bídy a pomsty a útisku způsobeného naší nespravedlivou soustavou soukromého majetku a tak zmizí, až bude tento systém zrušen. Až každý člen společnosti bude mít dostatek pro své potřeby a nebude omezován svým bližním, nebude mít na tom nijakého zájmu, aby omezoval někoho jiného. Zášť, která je neobyčejným zdrojem zločinu v moderním životě, je emoce těsně spojená s našimi představami o majetku a v době socialismu a individualismu vymře. Je pozoruhodné, že v komunistických sdruženích zášť je docela neznáma. (P. d.)

Alex. Kielland zemřel 6. dubna v Bergenu ochrnutím srdce, doživ jen 57 let. Byl člověk neobyčejné postavy, o hlavu převyšoval své okolí. Silné tělo nosily malé nožky. Obličej jeho byl jako obličej děcka, velikýma, jasnýma očima dobromyslně a vesele hledícího na svět. Trpěl již mnoho let chorobnou spavostí. Na procházce, unaven již krátkým pohybem, sotva usedl usnul. A 14 hodin prospati nebylo mu nic neobyčejného. Pravil sám kdysi jednomu známému: »V Stavangeru jsem starostou města a pokud mám na sobě černý kabát, jsem prvním úředníkem v městě, který jest pro každého, kdo má cosi na srdci. Jakmile však obléknu svoji dlouhou bílou noční košili, nejsem více starostou stavangerským, ale jen znaveným člověkem, jenž ubírá se na lože a nikomu už nechce sloužit. A poněvadž se nerad zlobívám, zvykl jsem si, více míti na sobě noční košili než černý kabát.« — Kielland byl velmi pravdivý, přímý a skromný. Zavadilo-li se za řeči o jeho spisy, zarděl se a byl na rozpacích jako dítě. Témuž zpravodaji před 5 léty pravil: »Co jsem na srdci měl, vypsal jsem; moje knihy měly dobrý účinek, ve školství a bohoslužbě změnilo se a napravilo lecos. Nemám, co bych ještě řekl; a psáti jen proto, aby jiní měli novou knihu na čtení, na to nejsem a jsem na to i tuze pohodlný.« — Z románů Kiellandových máme přeloženy: Garman a Worse, Jed, Fortuna, povídku Elsa, některé novely a novelety. Jsou to práce myšlenkově obsažné, umělecky dokonalé, poctivě a nelíčeně lidské.

Politika. Nesmyslnost předlohy opravy volební má býti korunována projevenou ochotou vlády, rozmnožiti počet mandátů.

Těch nových má se dostati ovšem hlavně Němcům. Kdyby Češi a Slované tropili tytéž válečné tance a řevy, jako Němci, vláda by zase přidávala jim a pak zase Němcům atd. a mohli bychom to dotáhnout na 600 poslanců, snad na 1000. Čím více tribunů lidu, tím lépe! Nu, mají-li se vyhazovat peníze, bylo zábavnější vyhazovat je na tajemně mlčenlivé jelení parky, než na společnost, která své galantní a finanční avantury povídá na sebe veřejně. Vláda volá nyní do Vídně různé poslance na poradu!

Do zněmčeného území dosadila vláda v novém postupu soud. úřednictva jen Němce rodem.

V Uhrách jmenován 8. dubna A. Wekerle předsedou ministerstva, A. Zichy ministrem osoby král., Julius Andrassy min. vnitra, Fr. Kossuth min. obchodu, Ig. Daranyi min. orby, G. Polonyi min. spravedlnosti. Kabinet má úkol prozatímný: vyříditi státní nezbytnosti a provésti všeobec. rovné hlasovací právo. Volby provedeny budou mezi 29. dubnem a 8. květnem, uher. říš. sněm svolán na 19. května. Královští komisaři dosazení vládou Fejervárovou jsou odvoláváni, úředníci, jež utrpěli národním bojem, budou na svá místa znovu dosazeni. Daně za poslední 2 léta nutno však nyní zaplatiti. — Liberální strana, dosud tak mocná strana vládní, rozešla se a ustoupila s politic. jeviště. Nynější vláda stojí na vyrovnání z r. 1867, ale není jednotna, majíc i Košutovce mezi sebou.

V Rusku dějí se právě první volby do dumy a ve většině gubernií bývají voleni konstituční demokrati t. zv. kadeti a mnozí přívrženci revolučního selského svazu, jenž s ostatními revoluč. organisacemi podepsal dělnický manifest z 2. pros.

Maroko. Čtenáři novin zajisté si oddechli, když skončila se algeciraská konference. Nuže poslední ještě soustečko. Známý cestovatel Rud. Zabel vydal pěknou knihu o Maroku: Na mohamedánském západě, Denník cestovatelův Marokem. Vypravena je pěkně 5 mapami a 146 obrazy podle fotografických vyobrazení vlastních s dodatkem Dr. P. Range o geologii země. (Str. 464 za 10 M, St. Geibel. Altenburg a S. 1905). Zabel je vypravovatel svěží a zábavný, všímá si především krajiny, horstev, místopisu, kartografie a koření svá pozorování šťavnatým humorem. Projížďka zemí, již podnikl roku 1900 jako speciální korespondent Leipzg. Illustr. Zeitung poskytuje mu dosti podnětů, aby vedle svérázu obyvatelstva hleděl si i časových otázek a záležitostí. Jestliže Alžír a Tunis s 5 mil. obyvatelstva stojí Francii náklad na vydržování stálého vojska skoro 70.000 mužů, vyžadovalo by Maroko daleko více, ježto má obyvatelstva jednou tolik a to nepokojného, neodvislého a bojovného. Na $^2/_3$ země jsou svobodny, na sultánu nezávisly a v poslední třetině má sultán povstání za povstáním. Vůbec kolonisace Afriky, zvl. severní, jest pro mocnosti evropské trochu drahý sport, ač jsou to právě kruhy obchodní a bankovní ve Francii a v Německu, jež by financováním země vydělaly. Útraty by ovšem zaplatili na konec poplatníci. — Kdo měl tolik vytrvalosti, že pročítal zprávy o postupu konference algeciraské, přečte si Zabelův cestopis s chutí.

Ve Vídni kol pomníku Anastasia Grüna. Řeční purkmistr dr. Lueger, po něm Všeněmec (čerta záleží na jeho jméně). Lueger osobuje A. Grüna své straně jako dobrého schwarzgelb Rakušana. Všeněmec přisvojuje jej své straně jako dobrého Němce. Narážky lítají sem a tam, Lueger nechce si dát líbit »jako bürgermeister« jisté vtipy, Všeněmec je útočný. Konečně Všeněmci hromadně odcházejí. Za nimi se rozběhne policajt, aby »zjistil« jméno řečníka všeněmeckého . . Tak uctěno jubileum básníka. Nálada z počátku XX. stol.

Také věda! »Z Budapešti 17. dubna. . . Na to přijal ministr obchodu deputaci rakouských odborných spisovatelů, kteří před tím se představili také ministerskému předsedovi. Předseda odbor. spisovatelů, cís. rada Lichtblau, pozdravil ministra obchodu v řeči německé, připomenuv, že odborní spisovatelé v oboru národního hospodářství pátrají po základech vědeckých a vždycky se pokládají za šťastny, pakliže vědeckým postupem dospějí k týmž výsledkům jako vláda v praktické politice.«

Dokument k českofrancouzské vzájemnosti. V »La Revue« z 1. února v novelce »Les Jacques«, kde popisují se venkované a praví se, že všichni měli přezdívky, takže lidé v obci neznali více jich jmen rodinných, jmenován jest vedle Námořníka s černými licousy, Albina s červenýma očima, jeden také Advokát, »bývalý to pán, za času blahobytu, žvastoun, vypadající jako Čech, s nosem ploským, vyčnívajícíma čelistma« (à mine de Tchèque, le nez aplati, les mâchoires proéminantes). Je viděti, že sbratřený národ francouzský i přes tolik representačních návštěv našich oficielních krasavců čerpá vědomosti o svých pobratimech nad Vltavou stále ještě z vtipných karikatur vídeňských listů. Neměla by Národní rada uvažovat o otázce, jak zvýšit do Francie import českých representačních krasavců?

Sociální homeopatie.

Padlé děvče denník píše, vydává ho u Hynka
je v tom pro nás, mravně silné, mnohá chutná vzpomínka,
mnohý detail nenápadný našich smyslů dotkne se,
my jsme však se vyučili jisté mravní noblesse.
Na srdci mít hustý obal jako závoj bělavý,
věznit v temné separaci mumlající pohlaví
. . Prostituce, řeknem bolně, to je starý hnusný vřed,
mnohý svěží organismus podléhá mu naposled.
Děkujem však v nové době theorii učené,
kteráž bohdá neduh tento umenší a zažene.
To nám jenom starost činí v kruhu našich mužů. žen,
aby motiv naší snahy mylně nebyl vyložen.
Nemíníme, ujišťuji, v abstinenci hořké schnout,
ku přeměně zevních forem má se jen cos podniknout,
čehož se ta svůdná knížka indirektně dotýká.
Čtěte! Zveme k součinnosti! Úloha je veliká
Obracím se ku mládeži v době zrání nejisté:
Krásný denník padlé dívky! Koupili jste? Četli jste?
Za lekturu strašně vážnou před spaním ten spisek vol!
Nakladatel Hynek v Praze, oprávněný apoštol. *Jan Opolský.*

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 4. KVĚTNA 1906. ČÍSLO 15.

ROZHLEDY

Volební oprava.

Dne 30. dubna podal mp. bar. P. Gautsch demisi. Byla přijata. Baron Gautsch »padl« přes projekt své volební opravy. Bezprostředně mu »pád« připravili konservativní velkostatkáři a Poláci, tiže beati possidentes, jež tu vždy a každé demokratické opravě volební připravovali pád. V pravdě však bar. Gautsch podrazil nohy sám sobě předlohou vlastní. Bezzásadovost jeho volební opravy, její vnitřní odpor hrozil od prvopočátku sesutím a pohrobením samého navrhovatele v troskách svých. Nám to bylo jasné od prvopočátku a již v lednu jsme tak napsali.

Co bude dále?

Jisto jest, že pokusy o volební opravu budou podnikány zase. A patrně v duchu známé rakouské politiky, jíž jde vždy o zachování toho starého, co novodobými, moderními hesly jen přikrývá, aby je udržela ještě při životě. Jako na př. Gautschovou opravou volební měla býti zachována moc a država našich Němců, jež by právě spravedlivou opravou volební byla měla býti zrušena.

Původním zněním své opravy volební bar. Gautsch získal si nás Čechy, i přes kompromisní ráz návrhu. Nedbali jsme, že nelze o rovnosti hlasovacího práva mluviti. Avšak čím dále, předloha sunula se na šikmé ploše kompromisů hloub a hloub. Co by z ní bylo zůstalo a jak by byla dopadla, kdyby Poláci byli bývali ochotni se smlouvati, jest záhadou, ale nebudeme daleko od pravdy, řekneme-li, že kdyby se byli Poláci do vyjednávání dali, mohla volební oprava pro nás skončiti — pohromou.

Myslím, že můžeme z historie posledních tří měsíců poučiti se, jak nebezpečno je právě pro nás, opouštěti půdu zásadní, ježto jsme a budeme vždy vystaveni nebezpečí, že jakmile dojde to na smlouvání a uplatňování vlivu a moci, my vždy prohrajeme. To by mělo nám býti výstrahou pro nejbližší budoucnost právě v záležitosti opravy volební, abychom neopouštěli zásadního požadavku r o v n o s t i volební. Není pochyby, že je doba dosti přízniva pro ty, kdo osvědčí silnou vůli.

V U h r á c h byla oposice po vydání chlopského armádního rozkazu nesmírně posílena jednak přízní samého lidu a voličstva k sobě, jednak tím, že strany, z nichž oposice se skládala, značně se sblížily. Sblížení vedlo za předešlého ministerstva Fejervaryova k hotové koalici. Zlomiti vliv a moc koalice ministerstvo naprosto neumělo a nemohlo. Až teprve ministr Kristofy připadl na myšlenku oposici zastrašiti nebo zaskočiti návrhem na zave-

dení všeobecného volebního práva. Bylo jisto, že by vláda měla pro sebe jak organisované dělnictvo, tak i nemaďarské národnosti, s kterými ve spolku s početně značnou tehdy ještě stranou liberální troufala si pustiti se v zápas proti koalici.

Plán, ve prospěch vlády využitkovati hesla všeobecného práva hlasovacího, byl ve Vídni schválen. Nic není přirozenější, než že tu jali se uvažovati, nedalo-li by se heslem tím čeliti také proti obstruujícímu parlamentu cislajtánskému. Konec konců totiž nedělný parlament cislajtánský stával se kruhům vládním velmi obtížný.

Byl tu jednak poměr k Uhrám, jenž vyžadoval parlamentu nejen pracujícího, ale i »rakouského«, takového, který by občas byl protiváhou maďarským přáním a žádostem zvlášť nepohodlným, jako v otázce německého velení a p., byly tu i změněné poměry zahraničné, jež dělný parlament činily nutným. Ministr vojenství má ve svém portefeuillu již hezky dávno přichystanou předlohu na povolení úvěru 500 milionů K na nová děla a na stavbu nových lodí. Ústavní vyřízení předlohy té jest věcí nevyhnutelnou. A v ministerstvu financí mají přichystánu předlohu na zavedení nové daně či nových daní, jimiž by hrazeny byly, dle úředního odůvodnění, povolené v posledních letech úpravy a schválená zvýšení služného úřednictvu a sluhům různých kategorií. Na parlamentu, který by vyšel z voleb na základě všeobecného hlasovacího práva, bude se ve Vídni žádati, aby především a s urychlením co největším vyřídil tyto naléhavé vládní předlohy.

Odhodlali-li se ve Vídni k tomu, aby vlády v Cis a Trans podaly předlohu volební opravy, odhodlali se k tomu v zájmu dočasné vlády a v zájmu těch požadavků, jimž se v parlamentě říká »státní nezbytnosti«. Značný vliv na tvářnost nynějších státních nezbytností má i současná situace zahraničná.

Na Balkáně jest klid — před bouří. Každého okamžiku může z některého koutu tam rozzuřiti se krvavá litice povstání a bojův. Mandát daný kdysi Evropou Rakousku, vnucuje je sám sebou do situace, ve které povstáním na Balkáně vždy, ať přímo, ať nepřímo, bude zasaženo. Balkán sám již způsobil značné napjetí mezi Rakouskem a Italií. V evropském tisku jsou články o rozpadnutí trojspolku na denním pořádku již delší dobu. Úřední ujišťování vlád, že mezi oběma říšemi trvá nezkalené přátelství spojenecké a neztenčená důvěra, přijímají se tu i tam v celém ostatním světě tak, jako se vůbec přijímají projevy oficiósní a diplomatické. Dle Talleyranda: »les paroles sont faites pour cacher nos pensées« — slova jsou vynalezena, abychom mohli zatajiti své myšlenky! A Talleyrand byl státník a diplomat vynikající a svému řemeslu výborně rozuměl.

Konečně padá nemálo na váhu situace Německa. Anglii podařilo se aliancemi a smlouvami s Francií a Japonskem, dohodou s Portugalskem a Italií Německo osamotniti tak, že skutečným a spolehlivým spojencem jest mu dnes jen Rakousko. Aliance anglické nejsou však aliance jen na papíře a pro demonstraci: Anglie chystá se v zápas na život a na smrt, neboť Německo svojí politikou obchodní a osadní ohrožuje vůbec existenci ostrovního

království britského. Užší přilnutí Německa k Rakousku a důsledky z toho plynoucí, dále německý »pud na východ«, snaha obchodně opanovati Balkán a bagdadskou dráhou v Mezopotamii, v níž má Německo vliv rozhodující, raziti německým výrobkům cestu do světa, větší jich lácí vytlačovati výrobky anglické, což dík železniční a dopravní politice německé většinou již nyní se děje, to vše jest mimo jiné jednou z pohnutek osamostatňovací politiky maďarské a její snahy po úplné samostatnosti hospodářské. Neboť Maďaři svoji budoucnost hledají na Balkáně a jejich zájmy se tam křižují s německými. Ve společném svazku hospodářském s Rakouskem jsou však Maďaři v protiněmecké politice hospodářské ochromováni a na rukou i nohou poutáni a proto musí míti a zjednati si volnost.

Za takovéto situace došlo letos na podání předlohy o volební opravě.

Co však znamená pro nás Gautschova volební oprava, jak se v poslední chvíli utvářila? Znamená 1. tak, jak nyní vypadá, jak vládou měla býti upravena, slovanskou většinu 1 hlasu, tedy odvislost od vlády; — 2. nemožnost podati a projednávati jakýkoliv návrh zákona, k němuž je třeba většiny dvoutřetinové, tedy nemožnost odčiniti křivdy, jež se nám staly ústavou, volebními řády a vůbec vším tím, co zoveme cislajtanismem; — 3. znamená uznání německé državy a utvrzení německého centralismu.

Na takové předloze tedy mnoho bychom nepopadli. Jest však, jak vylíčeno, doba příhodná, důrazně žádati volební opravu na zásadě a na principu skutečné všeobecnosti a rovnosti. Vídeň, řekla-li v opravě volební své A, nemůže neříci své B. Odpor Němců a Poláků proti nové opravě, sdělané na základě všeobecnosti a rovnosti, nebude větší než je nyní, za to úsilí ostatních opravě přejících stran a národů bude důrazné, důraznější, než je nyní, neboť půjde z přesvědčení. V samém parlamentu tedy důrazné vymahání opravy skutečné má vyhlídky lepší než hájení nynější »opravy« nezásadní, nespravedlivé a protislovanské. Situace pak vnitřní i zahraničná nutí Vídeň a bude nutiti každou vládu, aby neústupné vůli, vymahající opravu spravedlivou, učinily brzy zadost.

Proti opravě na základě skutečně rovného hlasovacího práva nemůže býti strana žádná, která si opravy přeje. *J. P.*

Božena Viková-Kunětická: »Pán«.

Tou dobou, co paní Viková psala svůj román »Pán«, vyšel ve Vídni román podobného obsahu; jeho název jest: »Eine für Viele«. Kniha tato v jediném roce byla mnohonásobně vydána, protože se těšila zájmu nejširších vrstev. Jedny lákala novostí svého sujetu, jiné proto, že ji napsala mladistvá dívka a všechny, poněvadž se chtěli pobaviti pikantním obsahem.

»Eine für Viele« jest, jak známo, deník dívky-nevěsty, která se nesmírně poděsila zvěděvši, že její snoubenec již před ní měl styky s všelijakými ženami, která nemohla pochopiti, jak by mohla vejíti v sňatek s mužem, který nebyl čist. Ale poněvadž ho z celé

duše milovala a poněvadž nabyla přesvědčení, že by nemohla býti šťastna ani s ním, ani bez něho, volila raději smrt. Spisovatelka podepsala román pseudonymem: Vera a vyvolala velikou sensaci, mnoho zlé krve u obou pohlaví a celou literaturu, která nazvaná byla Veraism. Tyto repliky a dupliky, ze kterých Veraism povstal, vyzněly většinou dutě ba i triviálně, a nepřesvědčovaly.

Také román »Pán« paní Vikové se nelíbí a nelíbí se tak jako román Veřin pro thesi, která v něm byla vyslovena a která vrcholí v ideálu čistého lidství: v monogamii, jednoženství, kterouž thesi před tím vyslovil Ibsen, Björnson, Garborg i Masaryk. Paní V. ve svém románě nebyla však tak rigorosní v požadavku čistoty muže před manželstvím. Její Zdena Nováková se provdala za Vladimíra Staňka, přes to, že věděla, že již před ní důvěrně se znal s jinými ženami. Zdena, ačkoliv hrozně trpěla nabyvši přesvědčení o tom, že Vladimír není tak čistý jako ona sama, odpustila mu v naději, že až bude míti ji, bude cele náležeti jen jí a ona jen jemu. Ale když si ho vzala za muže, nemohla mu odpustiti seznavši, že svou erotiku vyžívá vedle ní mimo manželství a že líbá hrubou Žofku na ústa, na čelo, na krk a že má rád také Evu, dělnici ve stáji a na poli. Ona poznala přes to, že ji její muž zahrnoval laskavostí, přepychem a že jí splnil každé přání, že žije dvojí život, že lže, podvádí a klame a proto se rozhodla, odejíti od něho.

Žádná žena čistá nedovede chápati, že jest možno, aby muž mohl býti dobrým manželem, dobrým otcem, dobrým hospodářem, když utrácí čas, zdraví a peníze ve společnosti žen, s kterými by se styděl objeviti se na veřejnosti. Takový muž v jejích očích bude vždy prostopášníkem, zhýralcem a bídákem. A kdyby se světu třebas jevil jako řádný člověk, požívající pro své vlohy a pro svůj majetek nebo sociální postavení všeobecné úcty, zůstává přece v tom nejchoulostivějším bodě, v bodě erotiky, pro vlastní ženu mravně nahnilý.

Touto mravní zpuchřelostí, sesurovělostí, někdy jen otupělostí a lhostejností trpívají mnohé ženy v manželství nejvíce a trpívají také proto, že nemohou pochopiti, kterak může manžel se srdcem tak lehkým porušiti přísahu věrnosti. Mnohá propláče celý svůj život snášejíc k vůli svým dětem nevýslovná muka; to statečná tak činí; slabé ženy prchají od svých mužů a rvou násilně pouto je svírající anebo se vraždí.

A tento bod, zdá se mi, jest nepochopitelný mnohým mužům. Vyčítají paní Vikové, že příliš nenávidí a proto příliš málo odpouští, že nezná lidství, jenom mužství a ženství a proto, že odsuzuje. »A odsoudivši muže stává se deklamatorkou o mravní reformě a měla by býti reformatorkou sama. Muži zvrhlé minulosti a přítomnosti má se žena sblížiti se všemi zájmy, starostmi, pracemi, aby se mu stala nezbytnou a překonávala ho silou své součinnosti a silou odpuštění a proměnila milence fysického v milence duševního a vychovala takto tělesného otce v otce mravního.« (Arne Novák v Přehledě.)

Táži se, jak by se zachoval muž k ženě, ke které by přilnul celým srdcem, celou bytostí a kterou by byl učinil svou ženou,

když by se přesvědčil, že by hned po sňatku objímala a líbala kočího ve stáji, podomka anebo lecjakého vyfintěného nemravu? Takovou by každý vyhnal a mnohý by se stal v podobném případě vrahem. Na Rusi uražený manžel zapřahá cizoložnou ženu, svléknuv ji do naha, do vozu, který sám řídí, a bičuje ji tak, až ona studem a bolestí pod ranami klesá a často ducha vypouští. A dav k tomu lhostejně přihlíží anebo výkřiky souhlasu dává spokojenost na jevo. U nás, když manžel nevěrnou manželku zavraždí, také mu veřejné mínění přizvukuje a soudce či soudcové z lidu prohlašují ho nevinným. Ale pro sebe žádají muži, aby žena trpěla, plakala a modlila se, aby svým utrpením, svou modlitbou a svými slzami obrátila a povznesla muže. Ano, kdyby to bylo možno, budiž; mým přesvědčením jest, že by se žena i dnes ještě za muže modlila a trpěla, jen jistotu kdyby jí někdo dal, že se muž její skutečně obrátí.

Paní Vikové se vyčítá, že není dobrým psychologem. Leč táži se, jest psychologicky správné žádati na ženě, aby za smrtelné urážky odplácela něhou, láskou, dobrotou a aby mužovy nemanželské dítky vychovávala a snad je také milovala jako své vlastní?

Potom se ještě románu paní Vikové vyčítá, že jest v něm »mnoho hluku — a málo obsahu«. Myslím však, že jest tam obsahu mnoho a to obsahu velmi vážného, o kterém by moderní společnost měla přemýšleti. Alkohol a nezřízený pohlavní život jsou dvě metly, které lidstvo veškero až k smrti šlehají; jsou to dvě nejhorší zla, která nutno zdolati, má-li lidstvo ozdravěti. A k vymýcení těchto zel měl by přispěti každý jednotlivec i všeobecná výchova.

Mnozí vytýkají paní Vikové také neucelený, nejednotný názor na život a proměnlivost jejích zásad. Ano, tak tomu jest. Kdo si na příklad přečetl její »Vzpouru«, nemálo se podiví, jak táž spisovatelka mohla napsati »Pána«. Myslím však, že čtenářům nejde tak o spisovatelku jako spíše o knihu, kterou tato napsala. A paní Viková pro svůj román, ve kterém řeší problém dvojí morálky, nezvolila si ještě nejhorší typ muže; není to ještě Lucifer všech arcibídáků, jest to průměrný, zámožný měšťák, ale daleko ne ten nejhorší. Jsou mezi muži také ještě takoví, kteří se svou legitimní manželkou zle nakládají nechávajíce ji často s dětmi úpěti v nedostatku a hýří s ženami, které se vlastním manželkám ani tělem, ani duchem, ani srdcem vyrovnati nemohou.

Zdena opouští dům a jede do Prahy vyhledati svého chotě — stojí před jeho obydlím, bojí se vejíti — ale chce se přece ještě přesvědčiti o tom, co tam dělá její Vladimír. V duši její vynořil se pokoj, do něhož vstoupila, i s nahou ženou, již tam spatřila tehda na obraze. »A ten pokoj objevil se přede mnou i s nahou ženou, o které jsem nyní věděla, že jest spjata nezničitelným vláknem, cévou života morálního, citového i společenského se mnou a že jde všude, kudy já chodím, nabízejíc za mou duši své tělo sálající horkem nemocného zvířete.« — A dále: »Jak dlouho jsem mohla ještě žíti v tom sloučení s ní, která přicházela od pravěků a bezejmenná, tupá, hladová táhla se daleko do bu-

doucna?« — Když tak Zdena o osudu svém i všech ostatních žen meditujíc stojí na ulici, šel kolem ní její muž s ženštinou, která se smála; držel ji kol pasu. — Ve své kruté bolesti, v bolesti, kterou pociťuje jen žena, jež nosí plod lásky své pod srdcem, zvolala oklamaná matka: »Kam uléhají ptáci, jimž vítr hnízda rozmetal?«

A nad takovou Zdenou se lidé bouří, že ve své nenávisti nemohla odpustiti? To její neodpuštění že není psychologicky zdůvodněno? Kdo tak může mluviti, o tom osměluji se tvrditi, že nezná ženiny duše. Pokud naše manželství spočívá na základě oboustranné přísahy věrnosti, potud bude a musí se žena domnívati, že má právo žádati od svého manžela manželskou věrnost zrovna tak, jak on jí vyžaduje od ženy. Proto jest mravní povinností každého člověka, muže i ženy, kteří se manželstvím vážou, aby dobře uvážili, jsou-li mravně tak vyspělí, aby za všech okolností dovedli svou vášeň na uzdě držeti a nepodléhali pokušení. Kultura člověka dostoupiti musí té výše, aby sám ze sebe, ze svého mravního přesvědčení dovedl čeliti všem svodům a všem nástrahám, které se mu na cestě životem tu a tam naskytnou.

»Pán« paní Vikové není kniha zábavná, ale jest to těžká, nezvyklá, pro mnohé nezáživná četba, která vybízí čtenáře, aby o ní přemýšlel a burcuje svědomí i takových, kteří měli za to, že je již dávno uspali. Autorka neohroženě vyslovila ve své knize to, čím žena od věků nesmírně trpí: »Bolest poděšené ženské duše, aby byla vyřčena pro budoucnost«, jak sama napsala.

Proto ethický a sociální význam poslední její románové práce jest nepopíratelný. Ovšem jiná otázka jest, byl-li motiv k sepsání jeho čistě ethický a umělecký anebo byl-li to jen shon po sensačnosti, která se jak na scéně, tak také v literatuře románové nejlépe uplatňuje.

Také dikce v »Pánu« jest nepřirozena a přesycena nemožnými obraty a nemožnou na některých místech symbolikou, tak že se čtenář musí zamysliti, chce-li uhodnouti pravý smysl té které věty. Příliš mnoho slov, na kterých jest znatelno, jak pracně byla shledávána.

Přirozený tok řeči, který jest nezbytnou podmínkou každého románu, v práci paní Vikové marně hledáme a to, zdá se mi, přispělo k jeho nezáživnosti. Také hrdinka románu trpí nedokreslením kontur; v duši čtenářově neprobouzí se ten pravý soucit s její bolestí a s jejím utrpením, poněvadž se ani v tonu ani v barvě to pravé utrpení a ta pravá bolest neobráží. A toho jest při knize jinak cenné opravdu želeti. *Quispiam.*

Herec.

Mnoho, snad více než třeba, psáno bylo o moskevském vadle, jež před Velikonocemi 6.—9. dubna prodlelo v Praze. B to jen čtyři večery v Národ. divadle, moskevští zahráli jen A. Tolstého: Cara Fedora Joannoviče, A. P. Čechova: Strýčka Váňu M. Gorkého: Na dně, ale ty stačily obecenstvu, časopisům i vadlu, stačily všem, aby z přesvědčení řekly, čemu jsme již odvy věřiti, že i herec jest umělec. Jediný večer již stačil!

Co jest herec? Co jest herecké umění?

Náš věk s převládajícím názorem bezduchého materialismu, s názorem mechanicky-strojového světa, postává v trapných nesnázích přede vším uměním. I před herectvím! Kdyby si nepomáhal lesklými, zvučnými, sugestivními slovy, jimiž hraje jak třpytnými kuličkami a sebe opíjí i omamuje, pocítil a poznal by žalostnou bezradnost svoji až do dna. Takto však žije v příjemném, ale osudném klamu . .

Jaké tajemství skryto jest v hereckém umění moskevských? Jest to těch 80 zkoušek, jež konávají, dříve než s některým novým kusem vyjdou na jeviště? Jest to zásluhou režie, jež s trpělivostí heroickou dává tak dlouho opakovati i věci podřízeného významu, jako dunění bouře, nebo hru rolniček, až »iluse bylo dosaženo«? Jest to literární hodnota kusů, jež hrají?

Vše to jest a může býti všude, na každém jevišti, na každém divadle. Osmdesát zkoušek, důvtipná režie, vkusná výprava, klasické kusy: nemáme-li či nemůžeme-li míti na každém jevišti? A přece, budeme-li míti vše to, zda i pocítíme bezdeché uchvácení a vytržení, s jakým stáli jsme před zjevením toho zvláštního světa, kde pozemské proměňovalo se před našima očima, zaskvělo jako slunce a se očistilo jako světlo? Kde nový svět zjevoval nám svoji zvláštní organickou jednotu, tak dokonalou, jako organisaci přírodní, a přece zase ještě dokonalejší a vyšší, poněvadž sproštěnou tíže a obmezenosti hmotné, ochromující nezkrácený vývoj forem a prorývající čistotu tvarů žalostnými torsy!

Jest herec sluhou a pomocníkem básníka? Jest vázán jím, jest v jeho jhu, aby konal, co on předepsal? Jest tu jen k tomu, aby reprodukoval, co on vytvořil? Stojí vedle hotového uměleckého díla jako užitečný a vítaný vykladač a průvodce, někdy snad jako protivně tlachavý, obtížný a zbytečný, sebe v popředí tlačící cicerone? Vedle díla uměleckého, jemuž jest a býti může docela lhostejno, bude-li hráno, bude-li na jevišti reprodukováno či nic?

Pak, čím dokonalejší dílo básníkovo, tím nutně vyšší výkon herecký. Avšak Cara Fedora Joannoviče, hru literárně slabou, zahráli moskevští tak, jako by to bylo samo o sobě dílo klasické. Při jejich hře úplně ustupuje literární a umělecká hodnota dramatu. Na jevišti nevidíme Gorkého, Čechova, Tolstého. To co se rozvíjí před našima očima, jest tak oprostěno, tak osvobozeno ode všech vztahů literárních, že spisovatel a jeho drama stává se nám po čas provozování něčím zcela vedlejším a skoro lhostejným, tak vedlejším a skoro lhostejným, jako je nám, když čteme báseň, román, drama, vedlejší a lhostejný skutečný příběh, jenž snad i zcela mimoděk, byl podnětem k sepsání literárního díla.

Či naopak: jest herectví uměním umění? Něčím vyšším, než umění ostatní? Vyšším útvarem než kterékoli jiné, vyšší složkou. jednotou vyššího řádu? Jest drama bez něho uměleckým dílem jen polovičním, nehotovým, neživým? Potřebuje nutně jeviště a herce, aby mohlo mluviti k našim smyslům a jimi zjevovati se duši?

Jsou to záhady a problémy dnešní kritiky a esthetiky. Jsou

však i tato dvě protichůdná pojetí a hodnocení umění hereckého projevy různých, protichůdných názorů základních, jsou dvěma protilehlými póly života a ducha?

Nikoliv. Jsou projevem zmatku a scestí. Jsou blouděním, když ztracen byl cíl a směr a chybí veškera orientace. Jsou znamením bezradné doby. Herectví není tu, aby sloužilo dramatu, a naopak, drama není na to, aby bylo podložkou a nápovědí herců. Každé z nich jest uměním samostatným a svým, nezávislým na druhém. A jen pak jest skutečně uměním. Jaký je básníkův poměr k citovému dojmu, k nějaké osobě, k jisté události, jež staly se podnětem jeho uměleckého díla, jaký je malířův poměr k náladám světla a krajiny, k formám a barvám vnější přírody, jež nadchly jej k obrazu, takový jest i poměr herců k dramatu, k určité osobě dramatu, jež nadchne jej k vytvoření živé postavy, k zjevení bezprostředního dojmu života: jest to poměr náhody a záminky, aby projevil se vše pronikající duch, tu v metamorfose básně, tu v metamorfose obrazu a zde v metamorfose herecké postavy. A žalostný náš zmatek, mylné posuzování umění vůbec a hereckého zvlášť, jest zmatkem a poblouzením toho, kdo prapodstatu a základní fenomen neuznává, viděti nechce a neumí a tápaje vypomahá si všemi možnými výklady, vesměs chybnými.

Jako básník čerpá i herec bezprostředně ze sebe. Základní energie světa, duch, zjevující se v nespočetných proměnách, od prostého kvítka na louce k hlubokomyslnému objevu genia, k složitému dramatu dějin lidstva, k nepostižitelnému lidskými smysly vývoji všehomíra: základní energie světa, duch, projevuje se i v dílech básníka a herce. Ve všem v přírodě projevuje se duch, projevuje se stále v jiném hmotném útvaru: jinak v kvítku, jinak v plynoucí vodě, jinak ve tvarech neorganických, jinak ve tvarech organických; a také v každém umění projevuje se duch, a v každém jeho zvláštní technikou: v dramatě technikou básnickou, v obraze technikou výtvarnou, na jevišti technikou hereckou. Ale vše, co jest kolem nás, co chápeme v přírodě a ve světě, v duši své a v umění, vše jest stálým přechodem ducha ze tvaru ve tvar, z metamorfosy v metamorfosu, z látky ztrnulé, nediferencované, jako je kámen a jsou skály, v látku jemnou, citlivou, diferencovanou jako jest člověk; z útvarů těžkých, neprůsvitných, k útvarům jemným, jimiž duch jasně prozařuje, jimiž prochází a proniká jako světlo prosvitá čistou vázou alabastrovou. A lze-li na tomto tajemném a záhadném jeho jevišti, jež slove svět a život, mluviti o škále absolutních hodnot, o vyšším a nižším, lze snad jen se zřetelem na jemnost útvaru, jímž více či méně jasně duch prochází, jímž volněji a svěji proudí, radostněji se hlásí. A rovněž lze-li mluviti o vyšším a nižším umění, tedy jen v tom smyslu, jak duch kterýmkoli z nich v určitém díle zřetelněji se zjevuje.

Co jest příběh pro dramatika, to jest básníkova postava pro herce: vázou, v níž má se rozzářiti plamen ducha. A jako hodnota a dokonalost díla básnického jest nezávislá na podnětu a zámince, na skutečné události, tak hodnota a dokonalost díla hereckého jest nezávisla na podnětu a zámince, na divadelním kuse.

Prostřední kus, jako jest Tolstého Car Joannovič, může býti látkou nesmrtelného výkonu hereckého; drama nejdokonalejší může státi se na jevišti beztvárnou, těžkou hmotou, v níž není ducha, záře, života.

Dokonalost moskevských není dokonalostí osmdesáti zkoušek, režiserských fines, pomocných umění, dekoračního a světelného atd. I to vše tu ovšem také je, ale jako důsledek základní idee. Ale podstatou umění jejich jest slavná a vítězná moc ducha, projevujícího se dnes v tiché melancholii A. P. Čechova a zítra v černém zoufalství M. Gorkého. Kouzlo Moskevských jest ona dokonalost a jemnost metamorfosy, jíž podstupují jejich těla, jejich pohyby, jejich zvuk hlasu, aby jich schránou a obalem co nejjasněji prozařoval duch, jimž jsou naplněni oni herci-umělci. V nich, v jejich hře, v jejich představeních jest shrnutí a stupňování přeměn, přechodů a projevů energie duševní, jež postřehujeme v životě a vesmíru, ale rozdělené časem a prostorem, tu projevené světlem, tu zvukem, tu barvou, tu vůní, zde oceánem, tam pohořím, zde mlčenlivou pouští, tam burácejícími vodopády v bujném pralese; v jejich hře všechny ty proměny a projevy jsou shrnuty v okruh několika osob a na několik metrů jeviště.

Moskevští jsou jemnými a nejvýš citlivými nástroji virtuosa-ducha. Jsou vzácný destilát přírody, života, světa.

Jsou herci umělci. To jest: tvoří, čerpají a tvoří ze sebe, z procesů a idei své existence. Svoje nejhlubší inspirace čerpají z toho obecného zdroje všeho žití, z něhož vzniká vše: květ na louce i dílo básnické. Proto jsou umělci, tvůrčí umělci.

Divíte se, že sláva herectví rodí se a obrozuje se v Moskvě, na Rusi, v zemi Puškina a Dostojevského? Nikoliv! Divili byste se, kdyby se byla rodila a obrozovala někde jinde. *J. P.*

Eugène Carrière a psychologie Tajemna.

K úmrtí umělcovu 26. března 1906.

III. — Takové lidi charakterisuje prozíravá váhavost. Obrazotvornost pracuje rychle, vynalézavost bez chvatu. Mallarmé vytvořil málo, ve své úzkostlivosti mnoho zničil. Také Carrière a Rodin náležejí mezi lidi obezřetné a zamlklé.

Jeden z rysů Carrièrových, jenž poslouží lépe k osvětlení jeho podoby, jak ji zde chci podati. Jest to člověk osobně váhavý, mluví málo, hlasem přitlumeným a zaraženým. Mluví-li s důvěrou, připadají mu ponenáhlu výrazy velkého spisovatele. Totéž poznal jsem u Rodina: jakoby jejich myšlenky se draly z hloubi země; jako teplého zřídla slyšíme hukot dříve než spatříme. Jsou to lidé zvětralé tváře, působící dojmem prvotních bytostí, tak cizí dnešní civilisaci, drsní, bystří a velmi jemní. Carrière psal. Leží mu to hodně stranou: jenom několik vět. Obzvláštní však je druh krásy těchto vět. Nejsou jen krásny synthetičností myšlenky, silou mravní, bystrostí úsudku, nýbrž v nich zračí se krása literární, v jejich kráse zračí se mistrovství prosy. Výraz i skladba jsou tu co nejprostší a přece hudební, úchvatné, mohutné a tak vybrané, že nikdo nedovedl by nahraditi ni slabiku. Ukazoval jsem je některým

spisovatelům a jeden mi pravil: »Byl bych řekl, že mi citujete Flauberta, kdyby v tom nebylo toho rozechvění duše, jaké Flaubert v sobě nikdy nedovedl roznítiti.« Opisuji zde za příklad jenom krátkou předmluvu, kterou přidal Carrière katalogu jedné výstavy svých děl u Boussoda r. 1896: »Vidím druhé lidi v sobě a sebe zase v nich, co moji vášeň budí, i jim jest drahé. Láska k zevnějším formám přírody jest prostředkem pochopiti to, co mi příroda ukládá. Nevím, podrobuje-li se realita duchu, že by pohyb byl vtělenou vůlí: cítil jsem vždy vzájemné jich spojení. Vzrušující překvapení, jímž jest příroda pro oko otevřené, jemuž poroučí myšlenka také již uvědomělá, okamžik i minulost splývající v našich vzpomínkách i přítomnost . . toť jest má radost i můj nepokoj. Tajemná logika se tu klade kolem mého ducha, nový pocit shrnuje tu tolik soustředěných sil. Není forem samých o sobě, nýbrž jen ve vzájemných vztazích, v dalekém návratu vše nás jemnými přechody zas spojuje: toť víra, odpovídající mým požadavkům.«

Magičnost, magičnost mallarméovská jest v této definici. Než pohleďme také na tu krátkou předmluvu ku katalogu Rodinovy výstavy (1900), již zde dlužno podati celou:

»Převod myšlenky v umění, stejně jako převod života, jest dílem vášně a lásky. Vášeň, jíž Rodin tak poslušně slouží, dává mu odkrývati zákony pro její pochopení, dává mu smysl pro objem a proporce i výběr výrazových prostředků. Tak promítá země své zjevné formy, podoby i sochy, že smysl jejich vnitřního života do nás proniká. Pozemské formy byly pravými buditelkami Rodinovými. Právě ony odpoutaly ho od tradicí školy, v nich nalezl svou podstatu a svůj tvůrčí instinkt člověka, jehož se lidstvo dovolává. Stromy a byliny budily v něm představy těch krásných žen hladkých nohou, jež pnou se v křehké sloupy, rušného trupu, kde dme se ňadro, na něž v průvodu ohebného a silného krku připíná se hlava, jako krásný plod plný šťávy ohýbá svou větev. Masivní čelo stíní oči a tvář něžně nabízí ret milostnému přání. Formy se hledají a zase splývají v rozkošeplné touze po prudkosti a po odevzdání, revoltují a zase se sklánějí před zákony, jimž nevymkne se nic; všude triumfuje vědomá logika. Sevšeobecňující duch Rodinův uložil mu osamělost. Nemohl spolupracovati o vzdálené kathedrále; ale jeho touha po lidskosti jej připoutává k vnějším formám přírody.«

Mnoho se psalo o Rodinovi a já sám jsem mnohou hrstkou přispěl k tomu harampádí, tolik však klidně mohu říci, že dnes by ani jeden kritik nenapsal takovou stránku. Dělala by čest celému životu kritikovu: Rodin, duch i dílo jeho, jest tu celé a podáno s nevyrovnatelnou noblesou, stručností a osobitostí výrazu. A přece neviděti hledanosti ve slovech: odkud tedy ta plastická krása výrazu? Vychází z vniterného magnetismu soust děné myšlenky, ze smyslu pro interpenetraci všech uměn. A c spěje-li kdo tohoto krajního mistrovství, pak i když mluví o něk jiném, podává sebe sama a proto těch několik řádek praví n to hlavní o Carrièrovi a jeho duchu.

Čím více Carrière pracoval, tím více se jeho oku formy

měňovaly s jinými, jež se zdály nepodobny. Kdyby se byl obíral postupně mnohými formami, byl by uvěřil, že každá má skutečnost rozdílnou: studuje však stále tytéž, zpozoroval, že mu vyvolávají jiné, a čím více pokládal je za stejné, tím více rozkládal je analysou a tím více měnil hmotné v ideologické. A tak postupně objevil, že není formy o sobě, že existuje jen reciprocitou ostatních. Stejného názoru jest i geometr a metafysik. Carrière dostal se tak do duševního stavu visionáře pravdy, nemaje potřebí symbolů ni alegorií, vida oboji v gestu všedního života a nemysle a necítě jinak, než syntheticky. To vedlo jej k tomu, že zjednodušil malbu, že hledal v přední řadě plochy, objemy, že potlačoval okouzlující hru barev, jež jest kresbě tím, čím je zřejma realita realitě absolutní, že určitý zjev nevyjadřoval jím samým, nýbrž kontrastem dvou jiných.

Aby vyspěl v takového psychologa, musil míti E. Carrière neuvěřitelnou sebevládu, bezstarostnost vlastní naší době, vůli klidnou a neochvějnou. Obrázky, jako Dítě se psem, pocházející přímo od Velasqueza, podobizna sochaře Devilleza, Daudetova, Séaillesova značí prvé vystoupení a rozvíjení se mistra malířství podobizen. Dnešní Carrière však jest něčím jiným. Vyciťuje nevyzpytatelno. Na kresbu nazírá zvláštním způsobem. Jeho zraku patrně není ničím jiným než vymezením toho, co je viditelné: jest výrazem vzájemných vztahů mezi formami. A to nikoliv formami předmětu jediného, nýbrž předmětu jednoho a ještě nějakého jiného.

Studium věd přírodních nás učí, že příroda stále tvoří několik forem základních, jejichž množství jest dosti omezené, stejně jako řeč je výslednicí nekonečných kombinací dvacetičtyř písmen a hudba sedmi not; tu příroda nám podává důkaz o nepotřebnosti četných forem, stačí, jsou-li zaměnitelné, a pak žilkování listu nestane se korálem, ani systémem cév, ani žilkou v mramoru, přese všechnu grafickou podobnost. Nedávno zavedl Carrière své posluchače do musea, do sálů věnovaných předhistorické osteologii: mám za to, že to učinil především z toho důvodu, aby jim dal poznati tento vznik a tuto rovnost, že ani choulostivé studium anatomie nevypudí z umělce lépe pochybnosti, že medika nepoučuje o tajích života.

Za naší doby jest případ Carriérův něco zcela zvláštního. Jest zřejmo, že jest potomkem Velasquezovým a Rembrandtovým, že je trochu spřízněn s Proudhonem a ještě více s Ricardem: ale tyto na snadě ležící známky mnoho neznamenají. Vizte jen člověka, jenž za doby impresionismu, podléhání prvému dojmu, brilantní improvisace, vědomě zůstal vážný, hluchý, trpělivý, uzavřený, zhušťuje jen mlčenlivou a intensivní energii psychologickou. Vše již nasvědčovalo tomu, že zůstane neznám, podobně jako Ricard, když tajemnou silou oba dva spjali k sobě několik věřících, jichž stále přibývalo, tak jako přitahovala magnetová hora z pohádky hřeby kolem plujících člunů.

Konečně byla spravedlivě doceněna Carrièrova malba, mistrovsky jistá ve svých tónech a ve svých plochách, konečně do-

ceněno i dojímavé jeho procítění mateřství, jeho tajemně intelektuelní odlišení moderních podobizen, pak dostavilo se uspokojení, že miluje a podává ženu z lidu a dává tak příklad, že veliký umělec dobrého jména nemusí pohrdati socialismem, že může dáti přednost předměstí před salony, avšak nad božského malíře podobizen, nad otce a malíře dětských scén, jakých Schumann netušil, nad zadumaného svobodomyslníka, jenž v rozechvělém plakátu Aurory rázem namaloval alegorii svého sociálního snu i svého snu uměleckého, nad všechny tyto Carrièry vymezitelné a známé pozvedá se Carrière jiný a ten je halucinant, věštec, nezařaditelný; ten odvažuje se zapomenouti, čemu se naučil, jíti mnohem dále, hádati, vyciťovati, rozechvívati a strhovati k sobě esthetické myšlenky v nebezpečném neznámu.

Není tomu dávno, co lidé pochopili, že nelze E. Carrièra zařaditi do nějaké třídy. Bylo zřejmo, že žádné moderní hnuti naň nemělo vlivu, a že tento velký malíř neshání se po jiném než po malířství; přece však se váhalo. Dnes možno zcela dobře říci, že Carrière jest nejosamělejší ze všech umělců: tu je síla myšlenky, tu je vyšší dar rozumu, toť člověk, jejž obdařila příroda smyslem pro psychologickou interpenetraci, básník a věštec.

Aby však toto poslední slovo, za dnešních hovorů tak často vyslovované, nezavedlo na scestí: Často slovu věštec dává se význam okultista, a slovo to již před posledními jeho obrazy padlo, kde Carrière podával věci nevyjadřitelné, kde druhotná realita subsistovala sama. Carrière se nezabýval okultismem. Povídal mi kdysi: »O to jsem se pramálo staral. Mnoho mi o tom vykládali, špatně jsem tomu rozuměl: a pak, jaká to banálnost, vždyť já vidím tajemství všude! Tajemný a prostý jsou pro mne pojmy shodné. Věda opouštějící všední život, aby se vydala na cestu za tajemstvím? Přede mnou stálo tajemství každou minutu mého žití.« V nerušeném, poctivém, trpělivém uvažování o tom, co se zdává bezprostředně známé, odrážel se tomuto vzácnému geniovi celý vesmír: upřel-li oko na Leibnizovo monadu, shrnul do ní soustavu světovou. Jeho věci psané i kreslené, ty stíny průsvitné a neskutečné, zátřpyty podobající se spíše fosforescenci myšlenky než efektům soumraku, to vše nám praví, že jest E. Carriére rozeným metafysikem. V tom, vědomě či nevědomě shoduje se se všemi lidmi výjimečnými, jimž okolní svět dle krásných slov Mallarméových nebyl nikdy něčím jiným, než »stínem budoucích spekter« a kteří vždy mívali schopnost rozuměti, že vše jest jenom znamením znamení.

Carrière maloval vynikající díla. Největším však kouzlem pro nás — a budeme jej proto milovati tím více — beze vší pochyby bude, že v šedivé době slunce zářícího radostnou životností impresionistní a záchvěvů romantismu vyvstal nám malíř, jenž nám jedním rázem a vlastní pouze silou vrátil vniternost, jež — se zdálo — již neodvratně pro nás byla ztracena.

Nikdo nevyvolá v nás lépe dojem velikých vln magnetických, jež kolují jak mohutný proud neviditelný kolem nejnepatrnější bytosti a v nekonečnu v harmonii splývají. Každý myslící tvor

jest jak kámen do jezera hozený. Zapadne v nic, tvoří kolem sebe kruhy nesmírně se rozbíhající. V těch podivuhodných očích dítek malovaných Carrièrem vidíme odlesk těch mystických vln. Jiný život než ten všední je oživuje. V Salonu však rázem zůstaneme státi před výtvory, kde zříme, jak v propasti stínu zachvívá se zásvit zlata nebo perleti, kde zároveň však cítíme, že se tam prodírá zvláštní a silný život a že mezi podobami malovanými s takovou pravdivostí, že se až mezi diváky mísí, naučíme se novým způsobem chápati svůj život věčný. Zeď padá, kol nás se tvoří samota, jsme přenešeni jinam, vznešené ticho se nás zmocňuje, noříme se v zamýšlení — což to není alchemie snu měněného ve skutečnost? Eugène Carrière nás postavil na mravní úroveň pojetí p o e t i c k é h o, tedy mocného, tvůrčího, existentního. „Z Idées Vivantes" *Camilla Mauclaira.*

Duše a socialism.

III. — Když nebude Stát na to, aby vládl, k čemu tedy bude? Stát bude dobrovolným sdružením, které bude organisovat práci; a bude vyráběčem a rozdílečem nutného zboží. S t á t b u d e k o n a t, c o j e s t n u t n é. I n d i v i d u u m b u d e k o n a t, c o j e s t k r á s n é. A když již jsem užil slova práce, nemohu si odepřít poznamenat, že dnes se velmi mnoho nesmyslu píše a povídá o důstojnosti tělesné práce. Nutně není v tělesné práci vůbec nic, co by propůjčovalo důstojnost, a většinou naprosto snižuje. Jest duševně i mravně urážlivé pro člověka konat něco, v čem nenalézá radost, a mnoho druhů práce je činností zcela bezradostnou, a nutno na ni tak pohlížet. Zametat blátivou křižovatku osm hodin denně, kdy vane východní vítr, je odporné zaměstnání. Zametat ji s duševní, morální a fysickou důstojností, zdá se mi nemožno. Zametat ji s radostí bylo by děsné. Člověk je tu pro něco lepšího než odklízet špínu. Všechnu práci tohoto druhu měl by vykonávati stroj.

A nepochybuji o tom, že se tak stane. Za dnešního času člověk byl do jisté míry otrokem stroje a je v tom cosi tragického, že člověk počal hladovět, jakmile vynalezl stroj pro svou práci. To však ovšem je výsledkem našeho systému soukromého majetku a našeho systému soutěže. Jeden člověk je vlastníkem stroje, který vykoná práci pěti set lidí. Pět set lidí je potom zbaveno zaměstnání, a když nemá práci, hladoví a dá se do krádeže. Jeden člověk zmocní se výroby stroje a podrží ji a má pětsetkrát více než by měl mít a pravděpodobně, což je daleko větší důležitosti, mnohem více, než skutečně potřebuje. Kdyby stroj byl majetkem všech, jeden každý měl by z toho užitek. Bylo by to nesmírnou výhodou pro společnost. Všechna bezduchá práce, všechna jednotvárná, nudná práce, všechna práce, která se koná s hroznými věcmi a vyžaduje nepříjemných podmínek, musí být vykonávána strojem. Stroj musí pracovat za nás v uhelných dolech a konat všechny zdravotní služby a být topičem na parnících a čistit ulice a běhat s poselstvím v dešti a konat vše, co je nudné a obtížné. Dnes stroj soutěží proti člověku. Za náležitých podmínek bude sloužit

člověku. Vůbec není pochyby, že to je budoucnost stroje a právě jako stromy rostou, zatím co hospodář spí, tak zatím co lidstvo bude se bavit nebo užívat zušlechtěné prázdně — jež je cílem člověka a nikoli práce — nebo konat krásné věci nebo číst krásné věci nebo prostě pozorovat svět s obdivem a rozkoší, stroj bude vykonávat všechnu nutnou a neradostnou práci. Je faktem, že civilisace vyžaduje otrokův. Řekové měli v tom zcela pravdu. Nevykonávají-li otroci ošklivou, hroznou, odpornou práci, kultura a a kontemplace je skoro nemožna. Zotročení lidí je nespravedlivé, nejisté a demoralisující. Na mechanickém otroctví, na otroctví stroje závisí budoucnost světa. A nebudou-li již mužové vědy voláni k tomu, aby sestupovali do hrozných, chudých čtvrtí a rozdělovali hladovícímu lidu špatné kakao a ještě horší vlněné přikrývky, budou mít radostnou volnost, aby vymýšleli podivuhodné a nádherné věci k vlastní své radosti a k radosti všeho lidstva. Každé město bude mít veliká skladiště síly, a bude-li třeba, každý dům, a tuto sílu přemění člověk v teplo, světlo, nebo pohyb, dle své potřeby. Není to Utopii? Mapa světa, která nenaznačuje Utopii, není hodna ani pohledu, neboť vynechává zemi, kam Lidstvo vždy popluje. A když Lidstvo zde přistane, rozhlédne se a spatříc krásnější zemi, tam rozepne plachty. Pokrok je uskutečňování Utopií.

Řekl jsem tedy, že společnost organisovanými stroji bude obstarávat věci užitečné a že krásné věci bude konat individuum. To je nejenom nutné, nýbrž je to jediná možná cesta, kterou lze dosíci jednoho nebo druhého. Individuum, které musí konat věci k užitku druhých a s ohledem na jejich potřeby a jejich přání, nevykonává práci se zájmem a následkem toho nemůže vložit do díla, co je v něm nejlepšího. Na druhé straně, kdykoli společnost nebo mocná strana ve společnosti nebo vláda jakéhokoliv druhu pokouší se předpisovat umělci, co má tvořit, Umění buď docela zajde anebo stane se stereotypním nebo degeneruje v nízkou a nedůstojnou formu řemesla. Dílo umělecké je jedinečný výsledek jedinečného temperamentu. Jeho krása plyne z toho, že autor je tím, co je. Nemá nic společného s okolností, že jiní lidé mají své potřeby. Vskutku, v okamžiku, kdy se umělec ohlíží na to, co jiní lidé potřebují, a snaží se obstarat přání, přestává být umělcem a stává se nudným nebo zábavným řemeslníkem, poctivým nebo nepoctivým obchodníkem. Nemá již nadále nároku, aby byl považován za umělce. Umění je nejintensivnější formou individualismu, který svět poznal. Řekl bych, že je to jediná skutečná forma individualismu, který svět poznal. Zločin, který, za jistých podmínek, může se zdát, zplodil individualism, musí poznat jiné lidi a přijít s nimi do styku. Zločin patří do sféry činno Ale umělec sám, bez jakéhokoliv ohledu na své bližní, bez jaké koliv styku, může vytvářet krásné dílo; a netvoří-li je jediné svou vlastní radost, není vůbec umělcem.

A třeba poznamenat: že Umění je tak intensivní form individualismu, budí u obecenstva pokusy, aby osobovalo si r ním autoritu, která je právě tak nemravná jako směšná a pr

tak zhoubná jako odporná. Není to zcela vinou obecenstva. Obecenstvo bylo vždy a v každém věku špatně vychováno. Požadovalo ustavičně na Umění, aby bylo populární, aby vyhovovalo jeho nedostatku vkusu, aby lichotilo jeho nesmyslné ješitnosti, aby mu vypravovalo, co již dříve mu bylo vypravováno, aby mu ukazovalo, čím již dávno mělo se unavit, aby je bavilo, když je mu nevolno po příliš těžkém jídle a aby rozptylovalo jeho myšlenky, když je omrzela jeho vlastní pitomost. Než umění nemělo by nikdy se pokoušet o to, aby bylo populární. Obecenstvo mělo by se pokoušet o to, aby cítilo umělecky. To je velmi podstatný rozdíl. Kdyby se řeklo muži vědy, že výsledky jeho experimentů a závěry, k nimž dochází, musí býti takové povahy, aby nezvracely přijatých populárních pojmů o předmětu nebo aby neničily populárních předsudků nebo neurážely citlivosti lidu, který o vědě nic neví; kdyby se řeklo mysliteli, že má právo hloubat v nejvyšších sférách myšlenky jen pokud dojde k týmž soudům, jako mají ti, kteří nikdy nepřemýšleli v nijaké sféře vůbec — tož, dnes by to muže vědy a myslitele značně rozveselilo. A přece ve skutečnosti velmi málo let minulo od té doby, kdy i filosofie i věda byly podrobeny hrubému lidovému dozoru, skutečné autoritě, buď autoritě všeobecné nevědomosti se strany společnosti nebo teroru a touze po moci se strany církve nebo vlády. Ovšem, do míry velmi značné zbavili jsme se pokusu se strany společnosti nebo Církve nebo Vlády, omezovat individualism spekulativní myšlenky, ale pokus omezovat individualism tvořícího umění ještě se vrací. Vskutku, nejen že se vrací: je útočný, urážlivý a surový.

V Anglii jsou umění, která tomu nejlépe unikla, umění ona, na kterých obecenstvo nemá zájmu. Básnictví je příkladem toho, co míním. Máme v Anglii krásné básnictví, protože obecenstvo je nečte a nemá tudíž na ně vlivu. Obecenstvo rádo tupí básníky, protože jsou individuální, ale když jednou je potupilo, nechá je na pokoji. Co týče se románu a dramatu, tedy umění, o které se obecenstvo zajímá, jest výsledek vykonávání autority lidu naprosto směšný. V žádné zemi není tak špatně psané prosy, tak nudných, obyčejných děl ve formě románů, tak prázdných, vulgárních her, jako v Anglii. Nutně musí tomu tak být. Lidová úroveň je takového rázu, že umělec nemůže ji postihnouti. Býti lidovým romanopiscem je zároveň i příliš snadné i příliš obtížné. Je to příliš snadné, protože požadavky obecenstva, pokud se týče vynalézavosti, slohu, malby duše, pojímání života a pojímání literatury pohybují se v okruhu velmi nízké chápavosti a mysli velmi nevzdělané. Je to příliš nesnadné, protože umělec, aby vyhověl takovým požadavkům, musil by znásilnit svůj temperament, musil by nikoliv pro uměleckou radost psát, nýbrž pro zábavu polovychovaného lidu a tak musil by potlačit svůj individualism, zapomenout své kultury, zničit svůj styl a vzdát se všeho, co jest v něm cenného. S dramatem mají se věci trochu lépe: divadelní obecenstvo miluje to, co je samozřejmé, co je pravda, ale nemiluje nudné; burleskní a žertovná komedie, dvě nejlidovější formy jsou velmi vybrané formy umění. Nádherné dílo může se stvořit

za burleskních a žertovných podmínek, a v díle tohoto druhu umělci v Anglii je povolena velmi značná svoboda. Dospěje-li se k vyšším formám dramatu, je pozorovati výsledek lidového dozoru. Jedna věc, kterou obecenstvo nemiluje, je novota. Každý pokus, rozšířiti látku umění, jest obecenstvu krajně odporný; a přece životnost a pokrok v umění závisí v značné míře na ustavičném rozšiřování látky. Obecenstvo nemiluje novoty, protože se jí bojí. Novota představuje mu jistý druh Individualismu, zdůraznění se strany umělcovy, že volí si vlastní sujet a pojímá jej, jak se mu líbí. Obecenstvo je zcela v právu ve svém chování. Umění je Individualism a Individualism je ničící a rozkladná síla. V tom spočívá jeho nesmírná cena. Neboť co snaží se zničit, je jednotvárnost typu, otroctví zvyku, tyranie obyčeje a snížení člověka na úroveň stroje. V Umění obecenstvo přijímá minulost, protože ji nemůže měnit, nikoliv že si jí váží. Polyká všechny své klasiky a nikdy jich neokouší. Trpí je jako něco nevyhnutelného, a protože je nemůže odstranit, žvaní o nich. Je to dosti podivné nebo není to podivné, dle stanoviska, jaké člověk zaujme, toto přijetí klasického působí velmi mnoho škody. Nekritický obdiv Bible a Shakespeara v Anglii je příčinou toho, co míním. Co se týče Bible, přistupuje k věci i vážnost církevní autority, tak že netřeba mi prodlévat při tomto bodu.

Ale co týče se Shakespeara, je zcela zřejmo, že obecenstvo skutečně nevidí ani krásy ani nedostatků jeho her. Kdyby viděli krásy, nestavěli by se proti vývoji dramatu; a kdyby viděli nedostatky, také by se nestavěli proti vývoji dramatu. Jest tomu tak: obecenstvo užívá národních klasiků jako prostředku na zadržení pokroku v Umění. Snižují klasiky na autority. Užívají jich jako klacků, aby bránili svobodnému vyjádření krásy v nových formách. Táží se stále spisovatele, proč nepíše jako kdosi jiný, nebo malíře, proč nemaluje jako kdosi jiný, úplně zapomínajíce, že by každý z nich musil přestat býti umělcem, kdyby dělal něco takového. Nový způsob Krásy je jim naprosto odporný a kdykoli se objeví, zlobí se tak a tak jsou zmateni, že užívají vždy dvou hloupých výrazů — jednoho, že dílo umělecké je zcela nesrozumitelné, druhého, že dílo umělecké je zcela nemravné. Co míní těmito slovy, zdá se býti toto. Praví-li, že dílo je zcela nesrozumitelné, míní tím, že umělec řekl nebo stvořil cosi krásného co je nové; označí-li dílo za zcela nemravné, míní tím, že umělec řekl nebo stvořil cosi krásného, co je pravdivé. První výraz týká se stylu; druhý látky. Ale, jak se zdá, užívají těch slov velmi neurčitě, jako obyčejná lůza užívá dlaždic, které má po ruce. Není na příklad jediného skutečného básníka nebo prosaisty v tomto století, kterému by britské obecenstvo slavnostně nebylo dalo diplom nemravnosti a tyto diplomy fakticky nahrazují u nás to, co ve Francii znamená formální přijetí do Akademie a na štěstí zřízení této instituce činí v Anglii zcela nepotřebné. Ovšem obecenstvo užívá svých slov velmi bezstarostně. Že nazvalo Wordsworthe nemravným básníkem, dalo se jen očekávat. Wordsworth byl básníkem. Ale že nazvali Charlesa Kingsleye nemravným romanopiscem, je

podivné. Prosa Kingsleyova není velmi vzácné kvality. Než slovo je tu, a užívají ho, jak umějí nejlépe. Umělec ovšem nedá se tím zmást. Pravý umělec je člověk, který naprosto věří v sebe sama, protože je naprosto sám sebou. Ale dovedu si představit, že umělec stvoří-li umělecké dílo v Anglii, které hned při objevení je uznáno v obecenstvu jeho mediem, veřejným tiskem, za dílo zcela srozumitelné a vysoce mravné, počne se vážně tázat, zda při svém tvoření byl skutečně sám sebou úplně, a zda tedy dílo nebylo ho zcela nehodno a bylo buď naprosto jen druhořadné anebo bez všeliké umělecké hodnoty. (P. d.)

Dvacátá výstava Manesa v Praze. Pod Kinského zahradou obvyklá jarní výstava členů spolku výtvar. umělců Manes, vždy vítaná a milá pravidelným návštěvníkům secesního pavilonu, ježto dává neobvyklou příležitost viděti a těšiti se z rozvoje a činnosti úzkého kruhu známých umělců, známých nám Pražanům a Čechům a známých i šíře svojí uměleckou hodnotou. Výstava nynější vykazuje 68 obrazů a plastik a stojí na »manesovské« výši. Několika poznámkami budiž na ni dnes upozorněno. Především jest příjemným překvapením návštěvníkům objev nového a bohatého talentu, mladého umělce Ot. Nejedlého. Šesti rozměrnými obrazy (olej, pastel a tempera) vyvolává krajiny přerůzných nálad: Tma v lese, kterým plaše bloudí pohádkové světélko noční svítilny; těžký chmurný den, jímž béře se Černý průvod pohřební; Neděle, zlatý letní den, rozlévající se po vesnickém kostele a po několika jaře zachycených stromech, vroubících vchod na hřbitůvek kolem kostela; V žluté náladě, strž zlaté záplavy, jež před západem prolomila oblaka a zatopila ves, Večer a Chalupy; tolik různých ukázek pojetí a technické zručnosti na poprvé, že neubráníme se obdivu nad volností jeho rozletu a mnohostranností cílů. — Příjemným, ač nikterak netušeným překvapením jest i Al. Kalvoda vzletnou visí krajinnou: Slovácko a Nad Berounkou. Na velikých plochách technikou idealisující kouzlí duši kraje a vyslovuje jeho karakteristický taj. Mnoho v krajinu vkládá ze svého, ale tím právě jí dodává vzletu a náladové jednoty. Slovácko, zvlněná krajina, do nesmírných dálek se tratící, uzavřená obzory nekonečnými, skoro jednotvárná, z polovice ještě zahalená stínem zlého mraku. Ale všude v těch polích cítíte bohaté zdroje ztajených sil, nesmírné dálky napovídají možnosti netušených vývojů. V popředí lahodný trávník, čistá, hálkovská březička, rudý květ máku, vše jako poesie, jako prostá poesie lidu. Za ní až k dalekým obzorům pole, samá pole, jeviště práce a strastí. Nad Berounkou má ještě více síly a výraznosti pojetí: řeka tekoucí úžlabím šedých skal, trochu stlumené zeleni, nad krajem nesmírné nebe s oblaky divných tvarů. Vnášíme v pomysl Berounky jiné představy a symboly, než mírného, skoro v šeď ztlumeného kraje, ale tu Kalvoda takto nesymbolisuje, spíše hledá duši jistého koutku celé krajiny. Vane-li ze Slovenska duch čehosi velikého, obraz Nad Berounkou jest tichou, od světa a ruchu odlehlou idylkou několika keřů, několika květů, několika motýlů a oblaků jako by mizící v nekonečných propastech nesmírného tajemného nebe. —

M. Švabinský vystavuje perokresbu, mistrný portrét dra J. Gebaura, akvarely a gouache: Rodinná podobizna a Akt se žlutým slunečníkem. Rodinná podobizna: děvčátko a šest osob skoro v životní velikosti, skupina mistrovských podobizen sem do velikého rámu jakoby z různých obrazů směstnaná. Akt se žlutým slunečníkem, barevný hymnus plodného léta, rozpjetí síly a života, zrání a klidu. Strom, obsypaný hrozny květů, opojné vůně, rozestírá stín nad hedvábným lůžkem, k němuž po trávníku bohatě planoucím plně rozvitými květy kráčí nahá žena. Její hlava je zcela zakryta slunečníkem, přes krk je přehozen krajkový šál, na nohou svítí žluté střevíce. Obraz v barvě bohatý a skvělý, myšlenkou šťastný a plodný, zůstavuje v duši vlažnost a skoro zmatek. Chybí mu vyvrcholení, zůstavuje dojem čehosi nedokončeného, nevysloveného. Všecka nádhera těch skvělých barev na pozadí nekonečně hlubokého modrého nebe vykouzlená volá po oživujícím dechnutí života, volá po hlavě ženy, po jejím čele, očích, ústech, slovem po svém nejvyšším produševnění. Obrací-li k nám Švabinský jen její záda a hlavu úplně zakrývá slunečníkem, jest to snad kaprice, jíž smí se odvážiti umělec takového jména, takového bohatství prostředků, takového mistrovství techniky, je to snad ironie, ale snad i nechtěné klopýtnutí, skoro nevkus se sklonem k sensaci. Viděti v obraze jen virtuositu a harmonii bohaté polychromie, jest zrazení umění jakožto umění. To, jak dostatečně známo, není uměleckým vyznáním Švabinského. Obsažnost pojetí, jistota a bravura techniky jsou stále jen prostředky čehosi vyššího, kde umění ve vlastním smyslu teprve začíná, kde dílo umělcovo opouští ztrnulost formy a jako zvlněný éther, jako oživující dech přechází v duše diváků, je znepokojí, zčeří, probudí a dále se nese nezadržitelně světem bez hráze a hranic až do věčnosti. A toho vyššího právě nebylo dosaženo v Aktu se žlutým slunečníkem, přes veškeru skvělost prostředků. — Pro dnes na konci jen zmínku ještě o dvou obrazech. Mil. Jiránek vystavuje Studii (olej), splav šumící a zpěněné chladné vody, obyčejný to mlýnský splávek na potoce nebo menší říčce, s trefně vystiženou stupnicí všech barevných odstínů tekoucí a tříštící se vody, a Jindř. Tomec Východ měsíce, dílo tajemného prolnutí nočního temna rozlévajícím se rudým světlem vycházejícího měsíce a jeho odlesky a odrazy. Zadíváte-li se do obrazů, tam slyšíte tajemný hovor beztvárné vody ve věčném jejím koloběhu světem, tu s dechem ztajeným očekáváte nějaký hlas, nějaké zjevení z probouzejících se temnot a procitajících soumraků náhlé vysvětlení záhady, jež nás obklopuje. O Jiránkově Oblaku a ostatních příště. *J. P.*

Cestou z výstavy Kupkovy. S duší zhnusenou výjevy mrtvého sobectví, rozlítostněnou sebeponižováním komediantství, zjitřen posměchem všemu, co na zemi je nejvyšší a nejkrásnější, zdrcen beznadějí a marností všeho, odcházím z nízkého pavilonu, v něi rozvěšeny obrazy F. Kupky. Na ulici slunce, ruch, život. Na ul lidé.. důvěra, naděje! Jest tento — Kupkovým otylým kapitalist s břichem plným zlaťáků? A tento zde — kněz lži? Děvče, j právě vetklo jiskřivé zraky v mé ztrnulé oči.. je politováníhodn

obětí hladu či květem nepřestné chtivosti? A vy, krásná paní s nebeským kouzlem čistoty, jež nevšímavě jdete ulicí jakoby vysoko nade vším, co tu kolem vás, i vy v duši své nosíte hnusné jizvy a špinavé rány?

Ne, křičí to v člověku: ne! Nepostavili byste se do ulice a vší silou nevzkřikli ne!? Svět není takový, ani jediný člověk na celé zemi není tak podlý, ani jediný není tak směšný, jak líčí Kupka! To jen šílí jeho lásky žádostivé srdce, mučené ledovou nevšímavostí, trýzněné tvrdou necitelností. V horečce svých muk, protestujíc proti nespravedlnosti, odrážejíc rány, v nepříčetnosti svého utrpení chrlí v lidstvo své kletby, plvá na ně slinu svého opovržení, s chraplavým výsměchem obrací se za ním uprostřed ulice. Oh, vy pochopíte Kupku, kdo jste chodívali osamoceni ulicemi se srdcem krvácejícím, se skráněmi sevřenými železnou rukou smutku, s očima zamženýma beznadějným zoufalstvím! Vy, jimž nejvyšší na zemi, život, stal se kletbou, utrpením, zatracením. Vy, jež osud porazil pod svá kolesa a zdrtil jak bezmocné červy. Vy všichni pochopíte Kupku!

Ale vy také nejlépe vycítíte, čeho se tu nedostává! Vy, jež jste v nejvyšší bolesti obraceli se po soucitném srdci, v nejhlubším ponížení zachycovali se o pohled důvěry, po rozběsnění hněvu a zloby ronili palčivé slzy soucitu, vy právě, jež sestoupili jste do očistce a pekla života, vy nejlépe víte, jak jste tam nejvíce toužili uzříti zase hvězdy, jak tam teprve najisto jste zvěděli a pochopili, že svítí nade vším . .

Ne, to jsou horečky a halucinace trýzněného srdce, ty cykly: Náboženství, Peníze, ty obrazy Individuelní svoboda, Prostituovaní, Teď se jí hnusí a j. Takovému pojetí vzpírá se vše, co jest podstatou člověka, vše, co jest silou a pákou vývoje a pokroku. A přece: — válka s Bury v Oranžsku a Transvalu byla dobrým obchodem pro velkododavatele koní, konserv, šatstva, zbraní a všeho toho, čeho k válce třeba. Ve jménu boha bylo vražděno a loupeno. Ve jméno lásky prznéno a v bláto deptáno. Ale to vše není podstatou boje, ani náboženství, ani lásky. I Göthe i Napoleon bývali v županu, jaký však význam má ten župan pro to, čím je Göthe Göthem, Napoleon Napoleonem? I ve válce kořistí příživníci, ale vedle toho jaká jiná ještě kořist! Jaké city sebezapření, odvahy, zmužilosti, sebekázně! Jaké obohacení mravní harmonie vesmíru! I v náboženstvích a církvích se kořistí a kupčí, ale jaká jiná ještě kořist! Civilisace a státy vznikají a kvetou, lidé stávají se světci, lidmi vyššího řádu, nadlidmi! A láska? Zda i ta pouhá nízká vášeň není neuvědomělým, hmotně zbrutalisovaným a nejasným roztoužením po kráse, po věčné harmonii? Ano, klopýtá, mnoho klopýtá člověk, ale přece neplazí se prachem a blátem, padne-li, zase vstane a hledí k nebi.

To právě sám Fr. Kupka krásně nám vypravuje v cyklu obrazů k dílu E. Recluse: Člověk a země. Tu jsou období, kmeny a rody krásně a dokonale vystiženy, vždy dvěma obrazy: od dob a kmenů na úsvitě dějin, přes Iran, Indii, Mezopotamii, Ethiopii, Libii, Fenicii, Egypt, Palestinu, až po Řecko a Řím. Co tu dů-

myslu, co znalosti, co dovednosti a pronikavosti! To jiná je stránka umění Kupkova; tu mysl zalévá se čistým světlem a srdce se jasní jako hladina klidného jezera. V čem je více Kupka? Odpověď na to je zřejma. To, co tu bylo řečeno o cyklech Peníze, Náboženství atd., není ovšem řečeno proti Kupkovi. — Kupka má zajisté ještě jiné hloubky. Cesta ticha, s mystickou mléčnou dráhou na temně modrém nebi, tolikrát opakovaná, Vzdor, Radosti života, jsou překvapující pohledy a neobyčejná vidění. Silný, citlivý a jemný duch, přímost a jasná prostota, odvaha a mužnost, takový jest člověk a takový jest i malíř, taková jest i jeho technika. Šel cestou života těžce, ale plodně. Jděte po stupních jeho vývoje, patrných na výstavě, a nepůjdete marně. A když dospějete konečně k dílům a projevům takových myšlenek jako jest na př. Cesta ticha, vraťte se k oněm cyklům, jež vás tak zprvu pobouřily a prohlédněte si je znovu očima tvůrce Cesty tichem . . *J. P.*

Český člověk. V německých listech píše se mnoho o nás a proti nám. Činí se porovnání mezi námi a Němci, jež v náš prospěch ovšem nevypadá. Tak v Grenzboten: »Jak prý by to vypadalo na české universitě, kdyby se neužívalo spisů německých autorů? Potřebuje však za to německý student jen jediného českého autora? Kolik míst čeká v obchodech, továrnách, hutích, drahách a p. na českého kupce, technika anebo ingenieura, neznajícího německy?« Proti tomu netřeba se ohražovati. Jest to pojetí mallcherně sobecké. — V Preuss. Jahrbücher srovnávána byla před lety česká literatura s německou a bylo řečeno, že na 10.000 Čechů připadá jen $^1/_2$ knihy, na 10.000 Němců 4 knihy a že r. 1895 vyšlo jednou tolik němec. knih (23.607), než všech českých knih za 450 let (15.000). V tom je mnoho pravdy. Ještě jeden odstín lze vnésti do tohoto obrazu: lenost a nechuť u nás čísti knihy hlubšího jádra, filistrovství t. zv. inteligence naší. Vynikající český vlastenec, representative man, zanechal jmění ke 400.000 zl. losů, zástav. listů, úpisů atd. za 87.000 zl., ve vkladních knížkách záložn. a spořitelních 106.000 zl., ale knihovnu v ceně — 100 zl.! Co obsahovala, bohužel známo není, ani mnoho-li knih z ní bylo vůbec neužíváno a kterých bylo užíváno. Tak skutečně vypadá duševní zjev průměrného českého člověka, i v y n i k a j í c í h o! Po takových objevech přechází naděje, že hospodářským povznesením dosáhne se více než zvýšení hospodářské moci jednotlivcu, zvýšení jejich sociálního tlaku na ostatní. Mnoho třeba ještě pracovati na obrození!

Praha. Ze sboru obec. starších v Praze 12. února 1906: »Rovněž schválen byl návrh na převzetí solidárního ručení s českým závodním spolkem v Praze pro zápůjčku 200.000 K k umožnění zřízení závodiště pro koňské dostihy ve Velké Chuchli návrh na povolení příspěvku 15.000 K na ceny pro případ pořádání dostihů těchto již v roce letošním.« — Není tedy v Praze ani jediného člověka, ani jediné rodiny postavené v zoufalství bídě před zející propastí zhouby? Není? — Pak — —!

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 18. KVĚTNA 1906. ČÍSLO 16.

ROZHLEDY

Baron Gautsch.

Kdo uvažuje o osudu bar. Gautsche, jenž byl třikráte ministrem a třikráte málo slavně dominstroval, tomu připadnou maně slova, která napsal o hodnostářích slavný anglický dějepisec Gibbon v dějinách o pádu říše římské, kap. 65.: »Ministři (a vojevůdcové) turečtí byli v nejpravějším slova smyslu otroky sultánovými. Sultánu děkovali za svou výchovu a existenci. Když byli propuštěni z paláce, octli se v důležitých úřadech, aniž měli stranu nebo přízeň, rodiče nebo dědice, odvislí od ruky, která je byla pozvedla z prachu a která skleněné ty sochy (jak je turecké pořekadlo vhodně nazývalo) zase roztříštila při nejmenší nelibosti, kterou vzbudily.«

Poučná bude paralela, když bar. Gautsche porovnáme s jeho předchůdcem, jehožto karakteristiku čtenář najde v »Rozhledech« roč. XV. č. 15.

Dr. Körber byl zchytralým byrokratem, baron Gautsch byl elegantním dvořenínem. Oba dva pokládali se bůh ví za jaké státníky a oba byli stejnými slabochy, Dr. Körber se vyznačoval nedostatečným smyslem pro pravdu. Toutéž vadou jest také baron Gautsch stižen, jenže u něho má více ráz duševní, kdežto u Körbra to bylo chytráctví. Také baron Gautsch nedovedl srovnávati své řeči se svými činy a uvésti obojí v soulad a nedovedl rozpoznati pravdu ve zjevech politických. Popíral na př. s vážnou tváří, že by byla nějaká dvorní kamarila, protože ji svým tělesným zrakem nikdy neviděl. Když byl interpelován (na podzim 1905) radil-li císaři v uherské krisi čili nic, nepopřel to sice výslovně (jak by dr. Körber byl učinil), ale také se k ničemu nepřiznal, nýbrž vytáčel se, že prý nemá práva plésti se do cizích záležitostí. Körber vězel v zajetí německém, baron Gautsch právě tak, aniž si toho uvědomoval. Körber přiznával se k tomu, že dbá německého veta, bar. Gautsch však téže taktice říkal: »samostatná rozhodování«, kterými slovy se uvedl v parlament, patrně aby dal na jevo, že nechce kráčeti v šlépějích Körbrových. Ale na konec hájíval Němce ještě více než jeho předchůdce. Dr. Körber sliboval mnoho na plano. Bar. Gautsch sliboval sice méně a sliboval opatrněji, totiž mlčky, ale stejně neplnil. Když Körber byl povalen, protože se zdráhal plniti české požadavky, totiž zříditi druhou universitu a zavésti vnitřní češtinu do úřadů a když bar. Gautsch přijal dědictví po Körbrovi, každý soudný člověk mohl se právem domnívati, že bar. Gautsch tím mlčky podstoupil závazek, aby požadavky české splnil. Ale po celých 16 měsíců, co vládl, téměř

prstem nehnul, aby závazek splnil — ač-li mu nechceme přičítati za zásluhu, že u soudů v Čechách v poslední době zavládla poněkud liberálnější praxe jazyková, ale to by dr. Körber byl také trpěl. Taková zásluha je jistě nemálo podobna cizímu peří.

Dr. Körber provozoval hnusné protekcionářství. Bar. Gautsch je pěstoval také, ač nebylo tak okaté. Neprodával sice pérství, ale »své« Theresianisty, ovšem samé Němce, fedroval, jak a kde jen mohl, zejména na místa vlivuplná. Za Körbra jsme si pořád stěžovali na nespravedlivé obsazování míst soudcovských. Sotva se vláda Gautschova trochu ohřála na svém místě, Gautschův adjutant dr. Klein napodoboval v tom svého předchůdce, až ho dokonce překonal, jak dosvědčilo proslulé jmenování soudců v Čechách, po němž rozbouřené vlny posud nejsou utišeny.

Dr. Körber plýtval řády. Baron Gautsch je sám nepodával jako Körber a nevytloukal z nich tak okatě politický kapitál, ale uměl v tom také choditi. Zejména t. zv. rovnoprávnosti při tom úzkostlivě šetřil. Tak byla 7. října 1905 (4. října jsou jmeniny císařovy) uveřejněna spousta vyznamenání (řádů a titulů), udělených soudnímu úřednictvu, rovnoprávně mezi Čechy a Němce.

Obdrželi:	v Čechách		na Moravě	
	Češi	Němci	Češi	Němci
řád Leopoldův	1	1	—	1
» železné koruny	—	—	—	—
» Františka Josefa	3	2	2	2
tituly (a karaktery!)	3	2	1	1
zlatý zásl. kříž	1	1	1	—

(Kromě toho několik lidí bylo poděleno drobnějším uznáním, celkem bylo 27 vyznamenaných!)

Dr. Körber byv tázán, co smýšlí o jazykových předpisech, dovolával se i v samých zákonných předlohách pořád jakýchsi mystických »platných ustanovení«, aniž kdy vysvětlil, co to jest. Bar. Gautsch jednal nejinak. Sliboval, že se postará o zákon jazykový, protože otázka jazyková jen zákonem může býti řešena, ale zároveň tvrdil, že do té doby jest nutno šetřiti »platných zákonů a nařízení«. Dr. Körber počínal si bezradně a rovněž tak Gautsch. Oběma z počátku štěstí stejně přálo. Ale čím dále tím více ukazovala se jejich státnická neschopnost. Körber svolával na plano říš. radu a český sněm, ač věděl, že bude ostrukce, a po několikerém zasedání je zase odročoval — sněm český jednou dokonce nezasedal ani celých 24 hodin. Gautsch před velikonocemi r. 1906 náhle bez příčiny odročil říš. radu, rovněž na plano svolal krajinský sněm, podal tam volební předlohu tak podařenou, že vyvolal obstrukci a musil sněm hned zase uzavříti. Körber jako Gautsch slibovali, že bude třeba něco učiniti pro zem. finan ale neučinili pranic. Gautsch sice nabízel zvýšení daně pivní, na plano, nestaral se, dá-li se uskutečniti a brzy ten projekt zmi s den. pořádku. Celá Körbrova činnost byly konference, Gaut nezmohl se na nic lepšího. Jest příznačné pro předlitav. úst život, že jeho nástupce také nic lepšího neví. Ty konference j samé plané mluvení a povídání. Voláni jsou titéž lidé, kteří ja

babičky stěžující si sousedům vypravují totéž: Němci, jaká se jim děje národní křivda, Všeněmci, že všeobec. hlas. právo bude rovné jen tehdy, když 36 proc. Němců bude míti více než 50 proc. všech mandátů, velkostatkáři a Poláci, jimž jde o kůži, že voleb. předloha ohrožuje autonomii, Rusíni, aby předloha byla co nejvíce centralisticky pořízena, Mladočeši, aby příští volby byly konány dle nového řádu atd. Ministři Körber jako Gautsch a Gautsch jako Hohenlohe všechno to vyslechnou, po tolikáté a tolikáté a přece pořád zvou předáky stran znova, ač mohou si na pěti prstech vypočísti, co jim bude pověděno.

Körber jako Gautsch stejně nerozuměli svému poslání. Oba se dušovali, jak jim záleží na parlamentarismu. Ale vládli § 14., kde jen mohli. Buď jest možno v Předlitavsku vládnouti ústavně nebo není možno. Je-li to možno, jest nutno, aby politika byla přizpůsobena slovanské většině ve státě. Příčí-li se to přesvědčení ministrů, nemohou přijati křeslo jim nabízené. Není-li však možno v Předlitavsku vládnouti ústavně, pak každý klame, kdo velebí parlamentarism a udržuje zdání ústavnosti. Komu je hodnost milejší, než zásada, měl by se aspoň otevřeně prohlásit tím, čím jest, t. j. absolutistou. Baron Gautsch tušil dobře, že jeho postavení je křivé, proto na počátku sliboval, že si bude počínati samostatně. Ale svými skutky slib ten zapřel a projevoval, že jeho křeslo je mu milejší než státnická karakternost. Vlastně o karakternosti nelze mluviti již proto, poněvadž neměl vlastního přesvědčení. To dokázal nejlépe, jak se choval ve volební opravě. V říjnu 1905 na předlitavském parlamentě bylo projednáváno několik pilných návrhů žádajících, aby bylo zavedeno všeobec. hlas. právo. Tehdy Gautsch požadavek ten potíral, parlament však většinou, ač ne dvoutřetinovou, jej schválil. Brzy na to uherský ministr Fejervary pohnul korunu, aby mu schválila program, jejž vymyslil na potření maďarské opposice a jehožto nejpodstatnější součástkou bylo všeobec. hlas. právo. Baron Gautsch kdyby byl býval jen trochu prozíravý, nemohl nepostřehnouti, že toto rozhodnutí korunní bude působiti i na Předlitavsko a že nebude lze odpírati Předlitavsku, hospodářsky i sociálně vyspělejšímu, co přiznáno Uhrám. Protože Gautsch se byl vyslovil proti všeobec. hlas právu, měl ihned svého úřadu se vzdáti. Když pak předlitavští dělníci se věci té chopili a houfně manifestovali pro všeobec. hlas. právo, napřed v Praze, pak v Brně, ve Lvově, konečně i ve Vídni a jinde, bar. Gautsch v prvním zasedání na říš. radě potom, dne 28. listop. 1905, sliboval, že všeob. hlas. právo uzákoní jako spasitelné pro stát, ovšem se všemi možnými výhradami, zejména v zájmu německém. (Ohled na národnosti, na různou sílu berní, zdatnost hospodářskou a zájmy kulturní). Jest to státník, který se takto přes noc přemění? Bar. Gautschovi bylo přesvědčením prostě to, co mu bylo přikázáno. V téže schůzi 28. listop. Gautsch omlouval své změněné nazírání způsobem, který výmluvně svědčí o nedostatečnosti jeho smyslu pro pravdu. Pravil, že vláda jala se řešiti otázku všeobec. hlas. práva nikoliv pro dělnické demonstrace, ale prý proto, že parlament v předešlém zasedání 6. října se byl vyslovil pro ten po-

žadavek. Žádný soudný člověk takovému ujišťování nevěřil, pravdou jest a zůstane, že všeob. hlas. právo si vymohlo toliko předlitavské dělnictvo, když předložilo k zaplacení směnku, vydanou na adresu uherskou.

V některých kusech vláda Gautschova byla horší než Körbrova. Körber počínal si alespoň liberálně k tisku, liberálně užíval práva shromažďovacího a nepronásledoval soudně. Ve všem tom za Gautsche bylo učiněno ne jeden, ale několik kroků zpět. Zvláště však Gautsch naproti Slovanům a slovan. požadavkům počínal si stranničtěji než Körber. Dne 28. listop. 1905, když mluvil v posl. sněmovně o volební opravě, odpíral sněmům nárok na všeobec. hlas. právo! Buď jsem pro všeobec. hlasov. právo nebo nejsem. Jsem-li, je pro sněm právě tak dobré, jako pro říš. radu; nejsem-li, nemám je hájiti ani pro říš. radu. Za té příležitosti však vyslovil se o sněmech způsobem pro slovanský program autonomistický pokořujícím. Nazval země, sněmy zemské tělesy samosprávnými a osvojil si docela slova německých stranníků, kterým na př. sněm český je taktéž jen rozšířeným okresním zastupitelstvem. Výrok ten nebyl snad jen přeřeknutím, naopak byl v něm úmysl. Neboť týž nevážný výrok byl vysloven zemským presidentem krajinským, když na sněmě krajinském 1. dubna podával nápravný návrh volební.

Bar. Gautsch přeložil český učitel. ústav z Opavy na povel německý do Slezské (polské) Ostravy, odvažoval se národního rozhraničování v Čechách (výhradně německé okres. finanč. ředitelství v Liberci) a na povel německý odstranil z Inspruku místodržitele sv. p. Schwarzenaua. Přímo bezohledně vedl si proti Slovanům ve své volební opravě. Kdyby byl býval státníkem, byl by rozpoznal, že nelze přejíti k dennímu pořádku přes Poláky. Ale Gautsch je nerozvážně urazil a učinil z nich nepřátele nesmiřitelné. Naproti Čechům osnoval po dělnických demonstracích v prosinci roku 1905 celou mobilisaci. Ve všech možných zemích všechny možné pluky byly v hotovosti proti Čechám, celkem bylo mobilisováno 7—8 pluků a to pro nic za nic, jen jako by tím měla býti na jevo dána přízeň k národu českému. V Čechách bylo tehdy vůbec klidno, v Praze demonstrovalo jen několik učňů proti pokračovacím školám, několik nezaměstnaných dovolávalo se chleba a několik tuláků řádilo, neboť policie jim nechávala volnou ruku. Celé to mobilisační opatření bylo tak nesmyslné, že za krátko bylo odvoláno. Jediný ten skutek by jinde, kde jsou poměry ústavní, byl povalil vládu i její rádce (zvláště ministerské byrokraty), ale v Předlitavsku jakoby nic. Sami uvědomělejší němečtí poslanci ohražovali se, aby nebyli pokládáni za původce tohoto opatření, hodného policejního absolutisty. Ale nedosti na tom. Pro demonstrace pořádané pro všeobec. hlasovací právo bylo nemálo jednotlivců stíháno soudně, byli zatýkáni redaktoři, i před porotu volání, ač bylo jisto, že odsouzeni nebudou, byly prohledávány byty a redakce, byli vyšetřováni i odsouzeni všelijací domnělí zločinci. Bezmála bylo by bývalo objeveno nové spiknutí jako za Omladin. Vrchní soud zcela jako v době persekuční r. 1868—1873 zvyšov

odsouzencům tresty, a když mladočeští poslanci, kteří zatím byli k vládě v poměru přátelském, dovolávali se amnestie pro odsouzence, vláda požadavek ten prostě zamítla. A to vše proto, že dělnictvo chtělo totéž co vláda, totiž všeobecné hlasovací právo. Vláda jako by jednou rukou sama právo to občanům dávala a druhou je poličkovala za to, že je brali.

Nechceme bar. Gautschovi podkládat zlou vůli, jako jsme ji nepodkládali ani Körbrovi. Jaký je on a jaký byl Körber, takové bylo a je celé ovzduší. A v tom ovzduší, kdo ví, mnoho-li by i Bismarck pořídil. Körber zrodil se v ovzduší kancelářském, Gautsch v atmosféře dvorské. Ani v jednom ani v druhém ovzduší nerodí se karaktery, ale karaktery také v politice předlitavské ničeho nepořídí. Jaký je tu ústavní život, o tom viz Rozhl. roč. XV. č. 27.: Obyčeje »ústavní« v Předlitavsku. A tuto ještě jiný případ. Gautsch podal v říjnu 1905 na sněmu českém volebí předlohu. Sotva se objevila, Němci v jediném choru hned jali se křičeti, že je nepřijatelna, odbyta atd. Ale 24. října posl. Prášek prozradil, že předlohy byly smluveny mezi vládou a poslanci náležejícími různým stranám sněmovním, českým, velkostatkářským i německým. Na takové půdě jenom politický kočující akrobat něco svede, ale nikdo jiný. Dr. *F. Joklík.*

Henrik Ibsen ve svých listech.

Najdi si místečko ve vesmíru a vyplň je svým životem, abys zůstavil po sobě svět příštím generacím a žil i tehdy, až tě nebude.

Žijí a denně mezi námi umírají lidé, jichž život není ničím jiným, leč pouhou ozvěnou chaotického hluku vnějšího jejich světa. Žijí, protože se narodili, a umírají, protože nedovedli se udržet déle na živu. Přicházejí, aniž kdo na ně čekal, a odcházejí, aniž čeho nezmírajícího, nesmrtelného, věčného zůstavili. Jsou mezi nimi i lidé světového jména, i osobnosti, jimž přízeň hloupého světa s hlukem a okázalostí přiřkla tak často zneužívaný titul — genia. Živoucími těmi stroji projdou asimilované látky, konkretní i abstraktní, v rotačním koloběhu vesmírem hnány nikdy neukojitelnou touhou po změně, putování. Pohltí tací lidé spousty myšlenek, z nichž většina zaniká bez oplodnění ve světě nicoty. Atomy, jež takové lidi utvořily, se rozprchnou, aby se sloučily v celky jiné, dokonalejší. Většina synů lidských přichází a odchází, aniž lidstvo jakékoliv újmy pozorovalo. Průměrný jednotlivec, přešed z periody snů a mladistvých ideálů do éry prosaického, chladnokrevného, střízlivého mlčení, shledává, že svět se nevyšine z dráhy, nebude-li jeho osůbky, která se mu kdysi zdála tak důležitou. Nutně obeznámí se s faktem, že není lidstvu tak nevyhnutelně potřebný, aby ocitlo se v sebe menších rozpacích, když vyřkne své slovo na rozloučenou. Proběhl tou dobou, kdy se mu zdálo, že kde kdo ho pozoruje, že celý svět se na něho dívá s napjatým očekáváním, spatřuje v něm jednoho ze svých předurčených mesiášů. A zatím, když procitne ze svého klamu, s trpkostí pozo-

ruje, že pohledy, které považoval za sympathické, vycházely z lhostejných očí publika, jehož každý jedinec měl zájem toliko v sobě a v tom »což jeho jest«. S překvapením vidí, že i ty úsměvy, které nejedno krásné oko mu posílalo, byly pouhým odleskem vnitřního pocitu uspokojení s sebou samým. Teprve potom, často příliš pozdě, uvědomuje si, že vlastně je pouhou nulou, která, chce-li se uplatnit, musí se připojit k nějaké uznané veličině; sám o sobě by zaujímal místo bezvýznamné.

Jedním z těch málo lidí, kteří narodivše se, neumírají, jest Ibsen. On patří k těm několika výjimečným, kteří nestali se oběžnicemi nějaké obdivované planety. Lidé jako Ibsen, jenž rozhodl se, že si bude razit svou vlastní dráhu vesmírem, lidé již nejsou pouhou ozvěnou vnějšího světa, lidé, kteří přicházejí na svět v okamžicích napjatého očekávání, a odcházejí, zůstavujíce za sebou nové světy, tací lidé, třeba často zneuznaní, nepochopení světem, jejž vždy nechávají za sebou o několik věků pozadu, takoví lidé mají právo se nazývat geniové.

Ibsen zůstává nepochopen a nedoceněn, jako vůbec každý genius, jemuž určeno bylo, aby stal se vlastním svým originálem a ne nějakou chaotickou směsí slátanou ze všelijakých úlomků udrolených z rozličných odlitků. Ibsen prohlásil za své heslo původnost, naprostou svojitost, a jemu zůstal do krajnosti věren. Za thema svých klasických dramat si zvolil problémy; ne jejich řešení, ale jich vyslovení. A to provedl mistrně. Staré, ovšednělé, zanedbané a zpola zapomenuté problémy vystavil na světlo v barvách dosti intensivních, aby podráždily malé oči uspalého publika, které dlouho nikým vážně neznepokojováno, chrápalo v příjemném spánku šťastné, nevyrušované ztrnulosti. Ibsenovy palčivé otazníky, kreslené gigantickými tahy mistrného péra, znepokojily náhle klidně odpočívající hladinu společenské konvencionality. Zahýbal Ibsen mocně zdřevnatělým tělem lidstva devatenáctého století a mohutným hlasem vzkřikl v zatmelené uši klímajícího obra-člověka. Staré problémy vzkřísiv, dal se do tvoření problémů nových, před tím nepromýšlených. Odhaloval nové otazníky a jako nadšení proroci Israelští vystavoval je před ospalé zraky svých tupých vrstevníků.

Ibsen, jako většina geniů, pro svou hloubku nestane se nikdy populární. Mnohým čtenářům jeho dramata nebudou leč »tvrdým chlebem, nestravitelným soustem, sbírkou ztřeštěných ideí, nesmyslných myšlenek, bláznovstvím. Kdežto od Shakespearových komedií i dramat odcházejí diváci s vyjasněným pohledem, ukolébáni blaženým citem spokojenosti, nikým neobviněni, příjemně pobaveni, s rukama naběhlýma a červenýma od tleskání, po Ibsenově dramatu vycházejí se schlíplýma ušima, s nejistým pohledem, s objevenou skvrnou ve svém znepokojeném svědomí — neaplaudu jsou zamyšleni. Nemyslící lidé, slečinky, které rády se baví la nými rýmovačkami o slastech a strastech lásky, nadějní studenti kterým všechen život zdá se býti soustředěn v sklenici piva, k ečníku a v obětí milostenky, zívají nezapuditelnou nudou, zajdou omylem do divadla u večer, kdy řídce volený Ibsen se dostal r program. Abonenti zvyklí Dumasovi, francouzským fraškám ne

vtipům českých literárních hvězd, hluboce si oddychnou, když spadne opona, a s neodolatelnou resolucí se dušují, že podruhé půjdou raději do bálu, na maškarní ples, do tingl-tanglu nebo někam jinam. Ibsen psal jen pro lidi, kteří berou život ještě vážně. Knihou zapečetěnou sedmerou pečetí zůstane těm, kdo si s životem už jenom hrají. Ibsen není ani pro lidi, již s tichou, trpělivou resignací žijí, protože žít musí. Není ani pro ty, kdo chtějí z života jen těžit, a nic mu ve výměnu nedat. Ibsen může být oceněn jen těmi, kdo pojímají život vážně, a takových lidí je velice málo, ba méně, než si mnohý naivně myslí.

Maje v sobě krev zádumčivých Norů, Ibsen je spíše nakloněn k melancholismu. Není však pesimistou, jak mnozí o něm tvrdí. Jsou ovšem větší optimisté než Ibsen, ale přese všechno tragicky vážné pojetí života, přes všechny ty mlhy norských fjordů, které Ibsen v mládí vdechoval, pohlíží Ibsen k jasné budoucnosti, k dokonalejšímu věku. Život, pravda, nevidí v růžových barvách, neboť on na barvy a vnějšek vůbec se nedívá; studuje konkretní jádro života a ne abstraktní, smyslné přeludy, klamy a mamy. Nežene se za fata morganou, nevolá po nadčlověku, netouží po nadpřirozeném. Věří ve velké, věčné ideje pokroku zdokonalování, liberálnosti, tolerance, humanity. Vše nízké, úzkoprsé, konvencionální, autoritativní tříští svým titanským duchem. Veří, že život, má-li vůbec být život, nutno žít opravdově, se vší upřímností, svědomitě, a nade vše — bez opičení, originelně.

Úzký obzor norského života vypudil ho z vlasti a Ibsen rozhodl se pro dobrovolné vyhnanství; rodinný život byl mu okovem — odhodlal se proto přervat i tyto svazky, stal se samotářem. Poznal brzy, že chce-li být svým, musí se oprostit od vlivů vnějšího světa a být s ním ve styku jen potud, pokud vzájemná gravitace v lidském životě toho nutně vyžaduje. Zpozoroval, že svět se netočí dosti rychle. Kroky jeho okolí byly mu příliš zdlouhavé. Nechtěl být ve vleku a proto neváhal svrhnout se sebe všechnu přítěž veřejného a společenského života. Prchl z něho, ne jako Thoreau do lesních samot, nýbrž do čistých sfér vesmíru, do hlubokých reflexí svého ducha. Byl si vědom své výstřednosti, ale to byla ta jediná cesta, kterou musil voliti, nechtěl-li se minout se svým posláním. Někdy se mu ovšem zastesklo. Jít tak sám a sám svou vlastní cestou, na níž během celého života bezpochyby s žádným se nesetká. Toť věru není závidění hodné. Ibsen se tak častokráte ohlédl kolem sebe, zda přece někoho nenajde, kdo by s ním držel krok, ale vždy marně, marně — — Zase sám a sám. Nedivme se, že ve svých listech často si postýská. Björnsonovi jednou prý se svěřil, že se mu někdy zdá, jako by byl odloučen od lidí i od Boha velkou, nekonečnou prázdnotou. A Jiřímu Brandesovi psal:

»Máte ovšem pravdu, díte-li, že každý má propagovat své náhledy, ale já mám za to, že bojovník na přední stráži, v intelektuelním boji, nikdy nemůže shromáždit kolem sebe většinu. Možná, že po deseti letech bude většina lidí zaujímat postavení dra Stockmanna, ale po těch deset let nebude doktor stát na

tomtéž místě; bude opět alespoň deset let před většinou. Nikdy nemůže mít majoritu na své straně. A pokud mne se týče, jsem si vědom neustálého pokroku. Tam, kde jsem byl, píše své knihy, je dnes už nemalý hlouček lidí, ale já sám už tam nejsem; jsem opět zcela jinde a doufám, že dále.«

Ibsen se považuje za určena provésti veliký úkol. Žádaje roku 1866 o pensi, jež by mu umožnila pokračovati v jeho práci, praví: »Není to bezstarostná existence, o niž mi jde, nýbrž příležitost, abych se mohl věnovat úloze, o níž věřím, že mi byla Bohem svěřena; je to práce, jež se mi zdá být pro Norsko mnohem důležitější a potřebnější, než kterákoli jiná: probuzení národa k velkým myšlenkám.«

Jednou z Ibsenových charakteristik jest neklidný, nestálý duch, kteroužto vlastnost jevil Ibsen hned v časném mládí. Ethická nespokojenost to byla, jež ho vypudila z vlasti. Zbavil se příbuzných, v nichž viděl své intelektuální nepřátele. Byl dosti zaujatý i vůči přátelství. Kdesi píše: »Přátelství je velice drahým luxusem. Ten drahý luxus, míti přátele, nezáleží ani tak v tom, co člověk pro ně učiní, jako spíše v tom, co z různých ohledů k nim se provésti zdráhá. Mám na mysli zdrcení mnohého intelektuálního zárodku, Měl jsem v tom vlastní zkušenost. Mám za sebou mnoho let, v nichž mi bylo nemožno, abych byl svůj.« — »Já sám a nikdo jiný jsem zodpověden za vše, co píši. Neuvádím do nesnází žádných stran, protože k žádné straně nenáležím. Stojím jako osamocená stráž a jednám na svou vlastní zodpovědnost.« A později pravil: »Největším úspěchem zdá se mi býti, dovede-li člověk žít tak, aby realisoval sama sebe. Toť úlohou jednoho každého z nás, ale většina nedbá.«

Evangelisté zachytili z výroků svého mistra nejednu hluboce pravdivou myšlenku. Jedním z těch věčně pravdivých výroků byl onen o »proroku ve vlasti.« Jeho pravdivost zakusili všichni velcí lidé, kteří se propracovali k originelní myšlence, jež nebyla právě ve shodě se stávajícím pojetím konvencionálním. Jedním z těch myslících obrů jest také Ibsen. Jeho touhou bylo dostat se na čerstvý vzduch, pod širší obzor, vidět svou vlast a svět se stanoviska jiného než mu nabízela jeho otčina. Octnuv se konečně v širém světě, dal svobodu svým myšlenkám, dýchaje neohraničenou atmosféru duchovního světa. Změnu, jež se s ním stala, když opustil Norsko, vyjadřuje Ibsen zcela otevřeně v jiném svém dopise:

»Bylo by to sotva k něčemu dobré, abych se usadil v Norsku. Všude jinde se spíše cítím doma, než právě tam. Člověk řádně vyvinutého intelektu nemůže se na dále spokojit se starým pojetím národnosti. Nemůžeme být déle spokojeni s politickou obcí, k níž náležíme. Mám za to, že národní vědomí začíná odumírat a je nahražováno racionálním vědomím; já alespoň již jsem pro touto evolucí. Začal jsem jakožto Nor, vyvinul jsem se v Skandinávce a ted jsem dospěl k Teutonismu.«

K tomu bych dodal, že dříve než Ibsen nás opustí, bude ještě dále než u teutonismu, věřím, že zemře jako — člověk, jenž překonal hranice národnostní, politické, náboženské.

Kdykoli dojde k zmínce o návratu do vlasti, Ibsen se mlčky zakaboní, a rozhodně zakroutí hlavou, že — ne! »Obávám se totiž«, píše kdesi, »že bych tam nemohl psát tak jak si myslím, upřímně, otevřeně. A to by jednoduše znamenalo konec mému psaní. Když po desetileté nepřítomnosti jsem plul k Fjordu, měl jsem pocit, jakoby jakási tíha usedala mi na prsa, pocit skutečné fysické tísně. A ten pocit trval po celý čas pobytu ve vlasti. Zdálo se mi, že jsem to nebyl ani já pod pohledem těch studených, nechápajících očí norských . .«

Těžce dopadající slova, že ano? A jak podivně teprve působí dopis psaný po sedmadvacetiletém pobytu ve volném vzduchu klasického Říma a emancipovaných Drážďan, když Ibsen se znovu navrátil — »domů«: »Ó, můj milý Brande, nezůstane bez následků, žije-li člověk po dvacet sedm let v širém, svobodném světě. Tady u těch fjordů je sice má otčina, ale — ale — ale! Kde najdu svou pravou otčinu? Kde?«

Nedovedl přece jenom Ibsen zapřít svého norského sentimentalismu a snivého melancholismu.

Podivínsky, přímo ibsenovsky počíná si, když píše svoje dramata. Jest jeho zvykem odloučiti a uzavříti se pokud jen možno. Nechává četby, zanedbává korespondenci; celou mysl soustřeďuje na své drama. Nejtěžší je proň začátek, první akt. Pak již to jde. Ibsen se nerozpakuje vkládat svou osobu, své vlastní náhledy v kterékoli drama. Píše o tom: »Vše, co jsem kdy napsal, je v nejužším spojení s tím, co jsem prožil, třeba vše nebylo mou osobní zkušeností. V každé nové básni nebo novém dramatu jsem vždy hleděl k vlastnímu očištění a emancipaci — neboť člověk sdílí vinu a zodpovědnost společnosti, k níž náleží.«

Originelnost Ibsenova upoutala pozornost světa. Stařičký muž, jenž dnes všecek sláb a nervosní, schvácen byl snad již poslední svou nemocí, rozvlnil mysl kde kterého inteligenta svou nedocenénou dosud činností. Bylo málo »zjevů«, o nichž se psalo tolik a tak různě, jako o Ibsenovi. A ještě méně bylo literátů, kteří se stali předmětem tak ostrých kritických debat, jako Ibsen. A nepochopených geniů! Ibsen je dosud nerozřešenou hádankou, nejtěžším problémem ze všech svých charakterů. On sám, byv kdysi tázán po objasnění kteréhos problému, odbyl prý tazatele slovy: »Mým úkolem je, abych se tázal a ne odpovídal!« A přece, zdá se mi, že Ibsen mnohou svou otázkou již také naznačil odpověď; mnohým vysloveným problémem, již také, ač nepřímo, problém luští. Není pouhým »obrazoborcem«, jak ho kdosi nazval. Mnoho prohnilého, středověkého, zastaralého sice zboural, ale ty trosky nejsou němé. Kdo dovede se do nich zadívat, zamyslit se nad nimi, nemůže leč vidět vystupující z nich obraz, jenž, třeba byl mlhavý, je obrazem ideí dokonalejších těch starých a v myšlenkovém pohroužení může slyšet ty trosky vyprávět. Ne hlučným hlasem, nýbrž jemně stajeným šepotem mluví duchové padlí kritickou ranou Ibsenovy paže, o ideích nových, ideích, které vycházejí z trosek starého, přežilého světa.

Ibsen, ten upracovaný stařeček Ibsen, s nemalou radostí po-

zoruje na sklonku svého života, že přece už jen není zcela sám, že za ním, ach, dosud daleko, daleko za ním ho následují jiní, jimž on dovedl ukázat cestu z dusné atmosféry společenského života. Jednou vyvedeni byvše, dovedou už si najít život nový, když směr jim znám. Ibsenův vliv je rok od roku patrnější. Ze Skandinavie rozlétly se jeho ideje přes Německo, do Francie, Rakouska, Anglie, ano i v té sensační Americe našel Ibsen své obdivovatele. Však v dopisech sám se o tom zmiňuje. »Dlouho jsem toužil po tom, aby moje dramata byla uvedena do Francie. Ale neodvažoval sem se mnoho o tom myslit, protože se mně to zdálo býti nedosažitelno. Neměl jsem s tou zemí žádného spojení, jež by stálo za řeč. Kromě toho byl jsem už jinde tolik zaměstnán, že mi nebylo možno, abych učinil nějaký pokus, rozšířiti svůj obzor o onu velikou a velmi nepřístupnou Paříž, jež v literárních záležitostech je Francii.«

Jedné věci nepřestal Ibsen litovat — že se totiž nenaučil angličině. »Teď už je pozdě«, naříká sestárlý genius, »dnes už je příliš pozdě. O, kdybych byl schopen té řeči, šel bych ihned do Londýna, či správněji řečeno, byl bych tam už býval dávno. O mnohých věcech jsem v poslední době přemýšlel a jeden závěr k němuž jsem dospěl jest, že mám v sobě patrné známky skotského původu. To však je pouhý můj pocit — snad pouhé přání, aby tomu tak bylo . .« Tady je opět náš snivý, melancholický, zádumčivý Nor, jenž rád by se zasnoubil s romanticky melancholickým Skotskem, když ne ve skutečnosti, tož aspoň — ve snu.

Ibsen dal lidstvu to nejdražší co měl, sama sebe, své přesvědčení, svého originelního ducha. Souvěká generace ho dosud plně nechápe. Ibsen ji příliš daleko předběhl, příliš vysoko se nad ni povznesl, než aby viděla, jakého genia v Ibsenovi ztratí. Teprve budouci generace uvidí pravého, skutečného Ibsena, právě tak, jako teprve dvacáté století počíná vidět a oceňovat jiného »z největších lidských synů« — Ježíše. Ibsen svým životem a dramaty zasil semena, jež ne v každé půdě klíčí a která pozdě, po dlouhých letech dospívají. Sázel-li Shakespeare růže, Ibsen sázel — duby. *K. V. Polák.*

Umění pro lid?

»Umění je třeba rozšířit mezi nejširší vrstvy lidové, aby zušlechtilo jejich cit, pozvedlo mravní úroveň a zpříjemnilo jim život.«

Nebyla by to špatná myšlenka. Ale do jaké míry je to možno? Odpovídá tento ideál povaze lidu, jeho poměrům, aby jej bylo lze uskutečniti? Lid má své umění vlastní, ale je schopen přijati umění vyšší? A zvýšíme-li úroveň lidu, neztratí smysl pro své vlastní umění, jež pak buď zanikne nebo sevšední?

Povaha lidu je venkoncem praktická. Neustálý a někdy dosti krutý boj o vezdejší chléb zabírá mu všechen čas a vyžaduje vší jeho mysli, takže je mu těžko nebo aspoň obtížno odpoutati se od svého pravidelného zaměstnání a směru myšlenkového.

Také zábava jeho je spíše rázu smyslného a praktického a té dává lid vždy přednost před zábavou z umění. Mimo to zá-

bava umělecká vyžaduje stálého anebo aspoň částečného zabývání se uměním a zájmu o ně, má-li míti účinek. Toho lid schopen není, neboť proň je na prvém místě to, co je potřebné pro život. Týž úkaz vyskytuje se i u vzdělanců, kteří se zabývají se zájmem něčím jiným než uměním.

Umění však mělo by dosti velký vliv na cit našeho lidu. Alespoň by v něm zůstavilo cit pro krásno. To lze pozorovati na lidu žijícím ve stálém styku s přírodou, základnicí umění; má vyvinutější smysl pro krásno, než prostý obyvatel velkoměsta, poněvadž má přírodu a její krásu stále na očích a není-li od přirozenosti surovcem, všímá si bedlivě těchto krás, ač nedovede vyjadřovati své city vybranými slovy.

Avšak i praktická jeho mysl nepřipouští dlouhého pozorování; jen letmo přehlédne a obrací se zase ke svým životním otázkám. Než tento smysl pro krásno nemohl by snad býti přípravou k vlastnímu umění, poněvadž ono mluví k duši, k citu, ale ne pouze k smyslům; nemá jen smyslům a pudům lahoditi, nýbrž má povznésti duši a zušlechtiti ji pohledem do duší jiných, seznámiti ji s boji a tužbami jejich. To by však vyžadovalo vlastního vnitřního života lidu, aby umění padlo na úrodnou půdu, aby lid ho mohl procítiti.

Umění seznámilo by lid s některými ideály životními, vlasteneckým citem, náboženským; cit pro čest, dobro a spravedlnost by se upevnil — snad. Avšak lid nespokojí se uměleckým výtvorem, pátrá, je-li vskutku tomu v životě tak; nalezl by ovšem, že poskrovnu. Tím umění pozbývá mu na ceně pouze pro svou neskutečnost.

Příliš často však mělo by umění zhoubný vliv na lid, poněvadž umění nemůže se zabývati jen dobrem a dokonalostmi, nýbrž i špatnostmi, vášněmi, nechce-li povážlivě ochuditi pole své činnosti. A právě proto uměni nelze dáti lidu. Vášně umělecky zachycené a zobrazené jsou pro toho, kdo se dovede dívati na dílo umělecky, esthetickým požitkem; pro člověka, který se dívá na umění očima smyslnýma — jako lid následkem výchovy životní — je svůdcem, dráždidlem. Mimo to zvláště starší jsou moralisty, a tu by umění vážně narazilo. Mladým by bylo umění »závadné« zakázáno a požívali by pak umění jakožto zakázaného ovoce, jako sladkého dráždidla.

I nelze si ani mysliti, že by umění osladilo lidu život. Jeho by lid nepochopil a tím ani jeho slastí nepocítil. On má své slasti — ze štěstí rodinného, ze zdaru podniků atd., slasti, které vyplývají z jeho povahy a jsou pro jeho povahu.

To ovšem týká se jen lidu obyčejného, nijak nenadaného umělecky. Vyjímají se tedy lidé nadaní. Tu by se mělo pěstovati umění, třebas nebyli vzděláni. U nich nahradí vzdělání hluboký umělecký cit, který způsobí zrovna tolik, ba více. U takových lidí je zanedbání velikou škodou, poněvadž se ochuzuje umění a sám člověk také. Pro lid ostatní je umění téměř škoda, poněvadž není pro jeho povahu, nemá pro něho významu ani účelu, lid ho nemůže pochopiti, ani oceniti.

Pro lid je třeba něčeho praktického, co by souviselo úzce s jeho životem, aby ho dovedl pochopit a ocenit, aby dovedl pro to žíti; lidu je třeba vzdělání v jeho oboru. To odpovídá jeho povaze a zaměstnání, to ho dovede zušlechtiti a umravniti, to mu spíše osladí život než umění. To je třeba nechati pro kroužek těch, kteří je dovedou pochopiti a oceniti.* *A. J. Nový.*

Duše a socialism.

IV. — Snad jsem přece křivdil obecenstvu, když jsem je omezil na slova »nemravný«, »nesrozumitelný«, »exotický« a »nezdravý«. Ještě jednoho slova užívají. Je to slovo »chorobný«. Neužívají ho často. Význam slova je tak prostý, že bojí se ho užívat. Přece však někdy ho užijí a občas přijdete na ně v lidových novinách. Je ovšem směšno užívat toho slova o díle uměleckém. Neboť co je choroba jiného než nálada, emoce nebo druh myšlenky, kterou nedovedete vyjádřit? Obecenstvo je stále chorobné, protože nikdy nedovede pro nic najít vyjádření. Umělec není nikdy chorobný, on vyjádří všecko. Stojí mimo svůj sujet a pomocí něho vyvolá nesrovnatelné a umělecké účinky. Nazvat umělce chorobným, protože obral si nemoc za svůj sujet, je tak pošetilé, jako kdyby někdo nazval Shakespeara šíleným, protože napsal Krále Leara.

V celku umělec v Anglii něco získá, je-li napadán. Jeho individualita mohutní. Stává se úplněji sebou samým. Ovšem útoky bývají velmi hrubé, velmi nestydaté a velmi sprosté. Ale vždyť umělec nečeká ušlechtilosti od vulgární mysli nebo stylu od předměstského intelektu. Sprostota a obmezenost jsou dva velmi mohutní činitelé v moderním životě. Litujeme jich, přirozeně. Ale jsou zde. Jsou předmětem studia jako cokoliv jiného. A je jen spravedlivo konstatovati, že moderní žurnalisté vždy omlouvají se v soukromí z toho, co proti nám napsali veřejně.

V posledních několika letech, možno ještě podotknout, dvě jiná adjektiva byla přidána k velmi chudému slovníku nadávek, které má obecenstvu proti umění. Jedno slovo zní »nezdravý«, druhé slovo zní »exotické«. Toto vyjadřuje toliko vztek pomíjející houby proti nesmrtelné, omamující a vzácně puvabné orchideji. Je to hold, ale hold, který nemá významu. Slovo »nezdravý« však připouští rozbor. Je to značně zajímavé slovo. Je to vskutku tak zajímavé slovo, že lidé, kteří ho užívají, nevědí, co znamená.

Co znamená? Co je to zdravé nebo nezdravé dílo umělecké? Všechny výrazy, jichž užíváme o díle uměleckém, předpokládaje, že jich užíváme rozumně, vztahují se buď na jeho sloh nebo jeho předmět nebo na obojí zároveň. Pokud jde o sloh, zdravé je dílo umělecké, když sloh uznává krásu materiálu, kterého upotřebuje, ať již tím materiálem je slovo nebo bronz, barva nebo slo[illegible]

* Několik těchto kritických poznámek nebude zajisté nemi[illegible] uvážiti. Velmi šablonovitě se provádí heslo: Umění pro lid! Cíl a tužbou jest a budiž, aby lid šel cestou duchovního vývoje a duševn[illegible] zjemnění. Ale trochu více smyslu paedagogického a methody tř[illegible] dnešním propagatorům přáti a po nich žádati! Nebezpečí hrozí ovš[illegible] tam, kde heslo „umění pro lid“ slouží jen za prostředek k jin[illegible] cílům. R.

kost, a užívá této krásy jako prostředku k tomu, aby vyvolalo estetický účinek. Pokud jde o předmět, zdravé je dílo umělecké, když volba tohoto předmětu je podmíněna temperamentem umělcovým a přímo z něho vyrůstá. Krátce, zdravé je to dílo umělecké, které je i dokonalé i osobní. Forma a obsah nemohou se ovšem oddělovat v díle uměleckém; jsou vždy jedno a totéž. Ale za účelem rozboru a necháme-li na okamžik celek exotického dojmu stranou, můžeme je rozumovým pochodem oddělit. Nezdravým dílem uměleckým na druhé straně je dílo, jehož sloh je obyčejný, staromodní a sprostý, a jehož předmět není pečlivě vyvolen, nikoliv protože umělec má v něm rozkoš, ale protože myslí, že obecenstvo mu za to zaplatí. Vskutku populární román, který obecenstvo jmenuje zdravým, je vždy naprosto nezdravým výrobkem; a co obecenstvo jmenuje nezdravým románem, je vždy krásné a zdravé dílo umělecké.

Sotva potřebuji říci, že ani na okamžik nermoutím se nad tím, že veřejnost a veřejný tisk zneužívá těchto slov. Nenahlížím, jak by jich mohli užívat ve správném významu, nemajíce porozumění pro to, co je umění. Konstatuju toliko zneužívání; a co se týče původu zneužívání a smyslu, který se za tím za vším skrývá, výklad je velmi jednoduchý. Pochází z barbarského pojetí autority. Pochází z přirozené neschopnosti, aby společnost zkažená autoritou chápala a ocenila Individualism. Slovem, pochází z tohoto monstrosního a nevědomého útvaru, který se zove Veřejným míněním, které je špatné a blahovolné, pokouší-li se ovládat jednání, které je ohavné a zlomyslné, pokouší-li se ovládat Myšlenku nebo Umění.

Je třeba daleko více povědět ve prospěch fysické síly lidu, než ve prospěch veřejného mínění lidu. Ona může být ušlechtilá. Tato je vždy pošetilá. Řeklo se často, že síla není důvodem. To závisí úplně na tom, co je třeba dokazovat. Mnoho z nejdůležitějších problemů posledních několika století, jako trvání osobní vlády v Anglii nebo feudalismu ve Francii, bylo rozřešeno úplně fysickou silou. Právě násilnost revoluce může učinit lid na okamžik velkolepým a skvělým. Byl to osudný den, kdy lid objevil, že péro je mocnější než dlaždice a může se stát útočnější než cihla. Ohlíželi se ihned po žurnalistovi, našli ho, vychovali a učinili si z něho pilného a dobře placeného sluhu. Je toho velmi želeti, pro obě strany. Za barikádou může stát mnoho vznešeného a heroického. Ale co skrývá se za úvodním článkem jiného než předsudek, hloupost, podlost a žvást? A spojí-li se tito čtyři dohromady, představují strašnou sílu a utvoří novou autoritu.

Za starých časů lidé měli mučidla. Nyní mají tisk. Je to jistě pokrok. Ale ještě je to velmi špatné a nespravedlivé a znemravňující. Kdosi — byl to Burke? — nazval žurnalism čtvrtým stavem. Bylo to kdysi pravda, beze vší pochyby. Ale dnešního dne jest žurnalism skutečně jediným stavem. Sežral ostatní tři. Lordové světští neříkají nic, Lordové duchovní nemají, co by řekli, Sněmovna Dolní nemá, co by řekla, a říká to. Jsme ovládáni Žurnalismem. V Americe President je u vlády po čtyři léta a Žurnalism

vládne stále a stále. Na štěstí v Americe žurnalism dohnal svou autoritu ke krajní hrubosti a surovosti. Jako přirozený následek počal vyvolávat ducha odboje. Jest lidem na zábavu nebo budí odpor, dle jejich temperamentu. Ale není již skutečnou mocí, kterou byl. Neberou ho vážně. V Anglii Žurnalism, vyjma několik dobře známých případů, nedospěl k tak výstřední surovosti, je činitelem ještě velkým, skutečně mocí pozoruhodnou. Tyranie, kterou domáhá se vykonávat nad soukromým životem, zdá se mi zcela neobyčejnou. Veřejnost má neukojitelnou zvědavost vědět vše, vyjma to, co stojí za poznání. Žurnalism, jenž si toho je vědom a má obchodnickou povahu, vyhoví její poptávce. V dřívějších stoletích obecenstvo drželo žurnalistům uši u pumpy. Bylo to zcela ohyzdné. V dnešním století žurnalisté drží vlastní uši u klíčové dírky. To je mnohem horší. A co činí zlo ještě těžší, je okolnost, že žurnalisté, které třeba nejvíce kárat, nejsou zábavní žurnalisté, kteří píší do rodinných listů. Škodu působí vážní, myslící, opravdoví žurnalisté, kteří slavnostně, jak nyní jejich obyčejem, vyvlekou před oči publika nějaký případ ze soukromého života velikého státníka, muže, který je nositelem politické myšlenky a tvůrcem politické moci a vybídnou obecenstvo, aby diskutovalo o případu, aby uplatnilo svou autoritu v té věci, aby projevilo své názory, a netoliko aby projevilo svoje názory, nýbrž aby je převedlo v jednání, aby předpisovalo muži ve všech věcech, aby předpisovalo jeho straně, aby předpisovalo jeho kraji, vskutku aby se učinilo směšné, odporné a škodlivé. O soukromém životě mužů a žen nemá se obecenstvu vypravovat. Obecenstvu do toho není naprosto nic. Ve Francii má se to lépe s těmito věcmi. Nedovolují tam, aby podrobnosti jednání v procesech o rozvod byla uveřejňována pro zábavu a kritisování obecenstva. Veřejnost smí se toliko dozvědět, že nastal rozvod a že k němu bylo přivoleno na žádost jednoho nebo druhého nebo obou manželů. Ve Francii vskutku omezují žurnalistu a dopřávají umělci svobodu téměř dokonalou. V Anglii dopřáváme naprostou svobodu žurnalistovi a úplně omezujeme umělce. Anglické veřejné mínění, třeba to doznati, snaží se spoutat a omezit a znetvořit muže, který tvoří skutečně krásné věci, a donucuje žurnalistu rozšlapávat věci, které jsou v podstatě ošklivé a odporné a pobuřující, takže máme nejvážnější na světě žurnalisty a nejneslušnější noviny. Není přepínáním mluvit o donucování. Jsou, možná, někteří žurnalisté, kteří mají skutečnou rozkoš uveřejňujíce hrozné věci, anebo kteří, protože jsou chudí, ohlížejí se po skandálech, aby si utvořili jakýsi trvalý základ příjmu. Jsou jiní žurnalisté, jsem o tom přesvědčen, lidé vychovaní a vzdělaní, kterým skutečně se protiví uveřejňování takových věcí, kteří vědí, že je nesprávno tak činit a činí tak pouze, protože nezdravé poměry, za nichž provozují své zaměstnání, je zavazují, aby poskytli obecenstvu co si přeje a aby soutěžili s ostatními žurnalisty, aby poskytli co možná nejvíce a plně uspokojili hrubou chuť lidu. Je velmi snižující pro každého člověka vzdělaného žít v takovém postavení, a nepochybuji, že většina z nich to jasně cítí.

Avšak zanechme této skutečně velmi špinavé stránky předmětu a vraťme se k otázce lidové vlády ve věcech Umění, čím rozumím Veřejné Mínění předpisující umělci formu, jíž má užít, způsob, jakým jí má užít, a materiál, s nímž má pracovat. Ukázal jsem, že v Anglii nejlépe na tom jsou umění, o která obecenstvo nejeví zájmu. Nicméně jeví zájem o drama, a protože jistý pokrok se stal v dramatu v posledních desíti nebo patnácti letech, je důležito vytknout, že za tento pokrok třeba úplně děkovat několika individuálním umělcům, kteří odmítli přijmout přání lidového vkusu za svoje heslo a odmítli považovat Umění za pouhou věc poptávky a nabídky. Se svou podivuhodnou a živou osobností, se stylem, který měl v sobě skutečně pravý barevný element, se svou neobyčejnou mocí nejen nad pouhým napodobením, nýbrž i nad obrazotvorným a rozumovým tvořením Mr. Irving, kdyby měl pouhým cílem podat publiku, co si přeje, byl by provozoval nejsprostší hry nejsprostším způsobem a byl by získal tolik úspěchu a peněz, co si jen člověk může přát. Ale to nebylo jeho cílem. Jeho cílem bylo, aby uskutečnil svoji vlastní dokonalost jako umělec za jistých podmínek a v jistých formách Umění. Z počátku obrátil se k několika: nyní vychoval mnohé. Stvořil v obecenstvu i vkus i temperament. Obecenstvo cení jeho umělecký úspěch nesmírně. Často však bych rád věděl, zda obecenstvo chápe, že za tento úspěch má úplně děkovat faktu, že nepřijal jejich měřítko, ale uskutečnil sebe sama. S jejich měřítkem Lyceum bylo by nějakou boudou druhého řádu, jako jsou některá lidová divadla dnešního dne v Londýně. Ať již to chápou čili nic, přece zůstane faktem, že vkus a temperament byly, do jisté míry, v obecenstvu stvořeny a že obecenstvo může tyto vlastnosti vyvinout. Problemem je tedy, proč obecenstvo se nestává kulturnější? Má schopnosti. Co mu stojí v cestě?

Věc, která mu stojí v cestě, třeba to znovu říci, je jeho touha vykonávat autoritu nad umělcem a nad díly uměleckými. V jistých divadlech, jako jsou Lyceum a Maymarket, obecenstvo, zdá se, přijde do svojí vlastní nálady. V obou těchto divadlech byli individuální umělci, jimž podařilo se stvořit v posluchačstvu — každé londýnské divadlo má své vlastní posluchačstvo — temperament, k němuž se obrací Umění. A jaký je to temperament? Je to temperament vnímavosti. Toť vše.

Přistupuje-li někdo k dílu uměleckému s jakoukoli snahou vykonávat nad ním a umělcem autoritu, přistupuje k němu v takovém duchu, že nemůže od něho přijmout nějaký umělecký dojem vůbec. Dílo umělecké musí ovládnout pozorovatele; pozorovatel nesmí ovládnout dílo umělecké. Pozorovatel musí vnímat. Je houslemi, na které hraje mistr. A čím dokonaleji dovede potlačit své vlastní hloupé názory, své vlastní pošetilé předsudky, své vlastní absurdní představy o tom, čím Umění má a čím nemá být, tím schopnější je chápat a oceňovat to které dílo umělecké. To je ovšem zcela zřejmé v případu anglických žen a mužů, obyčejného divadelního obecenstva. Ale právě tak to platí o tak zvaných vzdělaných lidech. Neboť představy vzdělaných lidí

o Umění jsou odvozeny přirozeně z toho, čím Umění bylo, kdežto nové dílo umělecké je krásné, protože je tím, čím umění nikdy nebylo; a měřit je stanoviskem minulosti znamená měřit je stanoviskem, na jehož překonání závisí jeho skutečná dokonalost. Temperament schopný vnímat pomocí fantasie a v oboru fantasie, nové a krásné dojmy je jediný temperament, který dovede ocenit dílo umělecké. A jako to platí v případu oceňování skulptury a malířství, ještě více to platí v oceňování takových umění, jako je drama. Neboť malba a socha nestojí v rozporu s Časem. Neberou ohled na jeho posloupnost. V jednom okamžiku může být postřehnuta jejich jednota. V literatuře je to jinak. Času je k tomu potřebí, než jednota účinku se uskuteční. A tak v dramatu může se v prvním jednání hry přihodit něco, čehož umělecká cena může být divákovi patrna teprve po třetím nebo čtvrtém jednání. Má se hloupý chlapík zlobit a vykřikovat a rušit hru a obtěžovat umělce? Nikoliv. Poctivý člověk bude sedět klidně a pozná nádherné emoce údivu, zvědavosti a nejistoty. Nepůjde do divadla, aby pozbyl své sprosté nálady. Půjde do divadla, aby uskutečnil umělecký temperament. Není soudcem uměleckého díla. Je jedním z těch, komu dovoleno, aby zíral umělecké dílo, a je-li dílo krásné, aby zapomenul ve svém zírání všechno sobectví, které ho mučí — sobectví vlastní nevědomosti nebo sobectví vlastního vědění. Tato zvláštnost dramatu, myslím, se sotva dostatečně uznává. Dobře dovedu si představit, když Macbeth ponejprv byl provozován před moderním londýnským obecenstvem, že mnoho přítomných činilo přísné a důrazné námitky proti vystoupení čarodějnic v prvém jednání s jejich groteskní mluvou a jejich směšnými slovy. Ale když je již po hře, poznáte, že smích čarodějnic v Macbethu je tak strašný, jako smích šílenství v Learovi, strašnější než smích Jagův v tragedii o Mouřenínovi. Žádný pozorovatel umění nepotřebuje dokonalejší nálady vnímavosti, než pozorovatel dramatu. V okamžiku, kdy snaží se vykonávat autoritu, stává se vyjádřeným nepřítelem Umění a sebe sama. Umění nedbá toho. On jen tím trpí.

S románem je to právě tak. Autorita lidu a uznání lidové autority je osudné. Thackerayův Esmond je krásné dílo umělecké, protože je psal pro svou vlastní rozkoš. Ve svých ostatních románech Pendennis, Philip i Vanity fair často příliš myslí na obecenstvo a kazí své dílo, buď že přímo obrací se k sympatiím obecenstva, buď že přímo se mu vysmívá. Pravý umělec nikterak nedbá na obecenstvo. Obecenstvo neexistuje proň. Nemá makových nebo medových koláčů, aby jimi obludu uspal nebo nakrmil. To přenechá lidovému romanopisci. Máme dnes v Anglii nesrovnatelného romanopisce, Jiřího Meredithe. Ve Francii jsou lepší umělci, ale Francie nemá nikoho, jehož postřeh živo je tak široký, tak měnný, tak umělecky pravdivý. Na Rusi jso vypravovatelé, kteří mají živější smysl pro to, čím může být bole v básnictví. Ale jeho obzorem je filosofie v básnictví. Jeho lid nežijí pouze, ale žijí v myšlence. Můžete je vidět s nesčíslnýc stanovisek. Jsou sugestivní. Duše je v nich a kolem nich. Inte

pretují a symbolisují. A ten, kdo je stvořil, tyto podivuhodně živé postavy, stvořil je pro svou vlastní rozkoš a nikdy netázal se obecenstva, co si přeje, nikdy se nestaral vědět, co si přeje, nikdy nedovolil, aby obecenstvo mu předpisovalo nebo nějak na něj působilo, ale stále prohluboval svou vlastní osobnost a tvořil své vlastní individuální dílo. Z počátku nikdo nepřišel k němu. Nestaral se o to. Pak přišlo jich několik málo. Ani to ho nezměnilo. Nyní přišli mnozí. On je stále týž. Je nesrovnetelným romanopiscem.

(P. d.)

Dvacátá výstava Manesa v Praze. (Dokonč.) — Návštěvníka výstavy zadrží, sotva překročil prah, Fr. Bílka Mojžíš píšící, sádra nadlidských rozměrů. Přátelé mistrovi, smířivší se s jistými finesami jeho koncepcí, budou ceniti a obdivovati snad technické provedení, výtvarný zjev jeho umění, ale sotva shodnou se tak jednotně v pojetí. Zvoliti a provésti ideu zcela podřízenou účelu technickému, zaráží zajisté u Bílka více než u koho jiného a klečící postava rozměrných zad jest mu zajisté problémem jen technickým. Divák a pouhý amatér, nemající potuchy o tajemstvích a záhadách stránky této, postává něm před tímto Mojžíšem. Za vděk však spíše vezme dvěma produševněnými podobiznami z pálené hlíny v téže síni. V síni vedlejší setká se ještě s Bílkovou dřevořezbou: Krišna, duchovní procitnutí indického proroka k vyššímu životu a s dvěma kresbami: Návrhem na oltář velikých obětí této země a Meteorem. Přejde lhostejně.

R. Landa namaloval zápasy jara s posledními sněhy: Březnová nálada a Probuzení. V Probuzení jest skutečně jen tenká průsvitná čára na obzoru beztvárné a mrtvé krajiny předzvěstí jeho, v Březnové náladě však hýbou se již síly velikého převratu pod sněhovým příkrovem, jenž svítí jako by tuchami příštích květů. Maloměstský večer: malý obrázek šera, lámaného žlutým světlem vpadajícím do ulice okny maloměstského krámu. — J. Úprkovy Úvodnice v Kněždubě a Pasáci při ohni, H. Böttingerovy Podobizna děvčátka, Podobizna dámy a Podobizna Fr. hr. Lützova, A. Slavíčka Vesnice, poetický Dvorek starého domu, svítící tempera Z Prahy, Náčrtek před bouřkou a vzácný pastel Les, jsou díla známých předností a prostředků svých tvůrců. K několika zajímavým námětům nebe na výstavě nynější zvláště jest uvésti čarovný Oblak M. Jiránka a L. Strimpla apokalypticky prorvané nebe nad Starým hřbitovem na Dětvě, obě díla provanutá kouzlem citové sugesce. Jiránek vystavuje ještě dvě akvarelové studie k cyklu Zbojníci. — B. Dvořáka Jeřáby, něžně sladěné, neminou se lahodou koloritu účinkem na vnímavost návštěvnic a navštěvovatelů, jež přicházejí na výstavy více s požadavky zraku než citu. A ti postojí také v obdivu před Dámským portretem R. Pollaka a před Wachsmannovým Zátišim, vhodně oživeným, ale nerušeným postavou, zády k divákovi obrácenou. — V. Stretti zachycuje litografií V koncertě duševní požitky koncertních enthusiastů, uchýlivších se do zákoutí, kde nevyrušováni mohou se ponořiti v hudbu, každý svým karakteristickým držením projevuje svoje citové zaujetí. K. Myslbek temnými akordy své olejomalby Před venkov-

ským cirkem a M. Šemjakin bravurní Podobiznou O. Nedbala povrchně upoutají.

Zvláštní zjev jest Ant. Hudeček. Duch zadumaný, snivý a malíř jemného a jistého štětce, vytvořil Měsíčnou noc, krajinku, prodchnutou poesií tajemného šera měsíčného, plnou záhadných stínů a ztlumených světel, dílo hluboké a silné — a vedle něho obraz Po dešti, krajinu zbotnalou jakousi sirkovou zelení, v níž i hlava krávy zeleně fosforeskuje a V létě, kde hřbet koně hraje do zelena, díla jakási prosaická, studie barev a světel v nuancích laickému zraku naprosto cizích.

Mezi plastikami upoutá J. Mařatka bronzovou studií neobyčejné hlavy A. Dvořáka a jeho sádrovou podobiznou; hlavy ty nejsou však výrazem vskutku dvořákovským; mimo to vystavuje Sen, návrh pomníku A. Dvořákovi pro sady pražské a A. Dvořák a musa; malou sádrovou studii děvčátka brodícího se po kolena vodou s charakteristickým pohybem horní části těla a rukou, Ital. hocha a Studii. — Jan Štursa má v klasicky ušlechtilých liniích do franc. vápence tesaného Zamýšleného muže a několik nic nepravících drobných ukázek, Reflexe, Puberta, Skizza a v bronzu Večer. — B. Kafka vystavuje portret zesnulého českého dějepisce J. Emlera v sádře a Portrét hrab. H. K. v bronzu. — O. Spaniel vystavuje pět rozmilých plaket: 2 podobizny, Oblékající se žena, Z lázně a Před zrcadlem. *J. P.*

Rusko. Dne 10. (23.) května zahájena byla v Petrohradě říš. duma. Před čtvrt stoletím, dne 1. (13.) března podepsal právě po poledni car Alexander II. návrh Lorise Melikova na zárodek konstituce. Odpoledne téhož dne padl car na rohu Inženýrské ulice zabit pumou Griněvického: návrh na ustavení poradního sboru padl tím také. Nyní dochází podruhé na konstituci, na základech ovšem jiných, mnohem hlubších, silnějších a vůbec moderních. Snad přece nyní konečně splní se velmi trefné slovo J. Heine, jenž bez mála před 100 lety, r. 1829, porovnávaje Anglii s Mikulášovým Ruskem napsal: »Srovnávaje Anglii s Ruskem ani nejúzkostlivější nebude se rozpakovati, na kterou stranu se dáti. Svoboda vzešla v Anglii z událostí historických, v Rusku ze zásad. Jako ony události historické, tak i jejich duchovní výsledky mají ráz středověký, celá Anglie ztrnula v neobroditelných středověkých institucích, za nimiž se zatarasila aristokracie, očekávajíc tam smrtelný zápas. Avšak zásady, z nichž ruská svoboda vznikla aneb spíše denně se rozvíjí, jsou svobodomyslné ideje naší nejnovější doby; ruská vláda jest proniknuta těmi ideami, její neobmezený absolutism je pouze diktaturou, aby ideje ty bezprostředně uvedla v život; tato vláda nemá své kořeny ve feudalismu a klerikalismu, vždyť obrací se zpříma proti moci šlechty a církve; již Kateřina obmezila církev a šlechta ruská přichází ze státní služby; Rusko jest stát demokratický, nazval bych jej zpříma státem křesťanským, kdybych chtěl užiti tohoto zneužívaného slova v jeho smyslu nejsladším, nejsvětoobčanštějším: neboť Rusové samým již rozsahem říše budou proti úzkoprsosti pohanského národního státu; jsou kosmopolity, anebo aspoň kosmopolity do šestiny, ježto Rusk

zabírá skoro šestinu obývaného světa.« Tento po mnohé stránce podnes trefný úsudek vrhá zajímavé světlo i na dnešní Rusko, stanuvší na prahu svého života konstitučního. Vzpomínka na Kateřinu, Heinem vyslovená, oživuje i nyní zvlášť jaksi významně: říšská duma, zastupitelstvo ruského lidu, zasedá v paláci taurickém, před 200 lety Kateřinou vystavěném pro — Potemkina.

Volby do dumy posud zcela provedeny nejsou. Do zahájení zvoleno bylo poslanců 442, jež dělí se dle stran takto: pravice 15, střed 77, levice 275, divokých 75. Jádro levice tvoří strana konstitučně-demokratická, čítající 185 členů, 48 nehlásí se k žádné straně. Dle stavu jest 152 zemědělců, 53 šlechticů, 13 duchovních, Dle národnosti jest 257 Rusů, 23 Poláků, 8 Tatarů, 7 Litevců. Bude tedy duma míti rozhodně ráz pokrokový, a nerozpakujeme se říci, že pokrokovější, než se v Evropě tuší. Petrohrad a Moskva vyslaly do dumy muže politicky vynikající, jako prof. Karějeva, Nabakova, Muromceva (zvoleného předsedou dumy), Herzensteina, Kokoškina, Kedrina, Petrunkeviče. Mimo to zvoleni prof. Miljukov, kníže Dolgorukov, Šachovský a j. Ti všichni patří k elitě politiků vůbec.

Car zahájiv dumu 10. (23.) května, vyslovil jako nejnalehavější úkoly doby: ujasnění požadavků selského stavu, šíření osvěty mezi lidem, rozvoj jeho blahobytu a zavedení pořádku. Nejsilnější strana v dumě, konstitučně-demokratická, odhlasovala na svém kongrese resoluci, aby urovnána byla otázka agrární a sice převedením pozemků do rukou rolníků; kongres pověřil komisi úlohou, aby sebrala všecky návrhy agrární, na kongrese učiněné, a podala je sněmovní frakci strany k dalšímu vypracování. Z řečeného vychází, že duma a vůbec vnitřní politika ruská mocně zasáhne v opravu ruského zemědělství, nejpalčivější to záležitostí Ruska. Jestiť ze $105^1/_2$ mil. obyvatelů evropského Ruska $1^1/_4$ mil. šlechty, 97 mil. sedláků, $13^1/_3$ mil. městského obyv., 14 mil. ostatních. Jest tedy otázka zemědělská otázkou ohromné většiny lidu, otázkou ruskou především. Ale jest také opravdu otázkou nejpalčivější. Ochuzení mužikův je strašné. Pole sice mají a v celku by jich snad měli dosti, ale nemají nářadí a nemají dobytka, aby pole mohli obdělati. Sklizeň je zpravidla daleko menší, než by mohla býti, a i ta namnoze propadá za kořist kulakovi (vesnickému lichváři) a exekutoru. Na jaře nebývá už obilí ani na setí a propukává hlad. Hned tu, hned tam. Ale někde na Rusi pokaždé z jara hlad řádí. R. 1891, když byla neúroda v Povolží, 6 neděl po žních živilo se již obyvatelstvo v guberniích kazaňské a samarské chlebem z dubové kůry a slámy; 34 milionů lidí nemělo obilí na zimu. A to právě v nejúrodnějších krajinách ruských. V gubernii samarské zůstalo r. 1889 nezaplacených daní 1 milion rublů, rok na to 2 mil.! V gubernii kazaňské bylo nedoplatků za r. 1889 za 2 miliony, v nižni-novgorodské milion, v simbirské přes půl mil. Hospodářská krise státu provaluje se vlastně trvale krisí zemědělskou. Přes to vláda nemilosrdně vymáhá dlužné daně. Exekuce, nucené prodeje i knuta mají tu pomoci, ale nepomahají. Jest stále hlad někde v některých guberniích ruských, my se však

o něm dozvídáme, jen když zachvátil již ohromné prostranství. Hlad jest však nevyhubitelný, pokud mužik nebude zbaven dluhů a pokud nebude opatřen dobytkem, potahem a nářadím, aby mohl půdu obdělati.

Mnoho se toho posud pro mužika neučinilo (jako na př. zcela nedostatečná selská banka), co se však učinilo, roztříštilo se ještě o tupost byrokracie. Není tedy pochyby, že selští poslanci v dumě palčivou otázkou zemědělskou pohnou a podaří-li se jim to, podaří se jim vlastně polovice obrodného díla na Rusi. Jaké následky pro zemědělce středoevropské měla by však moderní úprava zemědělství v Rusku, to je otázka jiná! Kdyby za 2 generace ruské mužictvo naučilo se hospodařiti tak, jako na př. zemědělci u nás, nemluvě ani o Německu, zaplaví Rusko Evropu obilím, že někdejší konkurence americká, indická a argentinská nebyly proti tomu ničím. Jest tedy zájem evropský o konstituční Rusko po několikeré stránce samozřejmý a hluboký. Silné, zdravé Rusko změní tvářnost Evropy důkladně.

Jest ovšem k tomu cesta daleká. Vnitřní rozvrat v říši, nebezpečí na hranicích, ohromné zadlužení veřejné, jmenovitě nyní po válce, vražedná pro obyvatelstvo ruské politika celní, to vše jsou na cestě pokroku překážky nesmírné. A mimo to nejen že srážka s Japonskem straší stále pro nejbližší budoucnost a vzpoury vojska v Mandžusku rozloženého ochromují stát, nyní zmáhá se jitření mezi Turkomany, stalo se ozbrojení Kirgizů puškami nových soustav, dopravenými podloudně ovšem samou ruskou dráhou, a konečně: zažraný systém neschopné byrokracie civilní a neschopných vůdců nižších, vyšších a nejvyšších ve vojště, to vše jak balvan leží na zemi a ochromuje její síly. *J. P.*

Organisace měst? Prof. dr. Fiedler připomenul na polit. schůzi v Karlíně 10. t. m., že dle všeob. práva hlasovacího bude v Čechách $1^1/_2$ mil. voličů a že z nich zhruba připadá: na zemědělce 500.000, na ostatní na venku 400.000 a v městech 600.000. V městech pak rozvrstvení dle stavů jest takovéto: samostatných živnostníků a průmyslníků 70.000 (12 proc.), obchodníků 40.000 (6 proc.), svobod. povolání (úředníků, lékařů, advokátů, ředitelů) 140.000 (22 proc.), dělníků 350.000 (60 proc.). Budou tedy zemědělci na venku a dělnictvo v městech míti silné jednotné zastoupení. Co bude vedle nich? To je za dnešní roztříštěnosti duševní a strannické hádankou. Bylo vysloveno heslo, aby se města organisovala k hájení společných zájmů. Jakých? Kolik lidí má o to zájem? A ostatek, k vůli zájmům hmotným nikdy hnutí a strany nevznikly a netrvaly. Třeba jinak na to!

A. Menger Nová mravověda. Přel. dr. L. Winter. Nákl. Záře (českosl. soc. dem. strany) v Praze. 86 str. Za 50 h. — Svého času zmínili jsme se o úmrtí Mengrově. Zatím hned na to vyšel čes. překlad jeho Nové mravovědy, v níž M. nastiňuje mravní vztahy a soustavy v budoucí socialistické společnosti. »Třebas nepřijímal marxismu v celém jeho znění a dosahu, připojuje se svým dílem k práci, již vykonala nauka Marxova k zrevolucionování dnešních řádů.« V předmluvě knihy slibuje M., že vydá lidovou politiku a později noetiku s hlediska socialistického. Zpracovár ostatních disciplin filosofických musím ovšem při svém pokročilém věku přenechati silám mladším.« Smrt však nedovolila ani ono.

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 15. ČERVNA 1906. ČÍSLO 18.

ROZHLEDY

Kalibán.

Ze současníků bude jich dosti, kdož se ještě živě rozpomenou! R. 1880 výbuch v Zimním paláci v Petrohradě a brzy na to atentát na ministra Lorise Melikova. R. 1881 atentát na cara Alexandra II. R. 1883 Reinsdorfův pokus vyhoditi do povětří německého císaře, krále saského a jiná spolková knížata při zasvěcování pomníku v Niederwalden. R. 1884 Kammerer a Stellmacher ve Vídni. R. 1885 atentát Lieske v Německu. R. 1892 Ravachol, r. 1893 Vaillant, r. 1894 Henry a Caserio; zavražděn president Carnot v Lyoně. R. 1896 atentát na procesí v Barceloně, r. 1897 atentát smrtelný na předsedu španělského ministerstva Canóvas del Castillo, atentát na předsedu republiky venezuelské Crespa, pokus Acciaritův, zavražditi krále Humberta I., atentát na presidenta republiky mexické Diaze. R. 1898 atentát Luccheniho v Ženevě na rak. císařovnu Alžbětu, pokus o krále řeckého Jiřího. R. 1899 přepadení francouzského presidenta Loubeta. R. 1900 zavraždění krále Humberta v Monze Brescim a útok Sipidův na anglického následníka, nynějšího krále, na bruselském nádraží. Atentát na presidenta Spojených států severoamerických, Mac Kincleye 6. září 1901 Niemann-Czolgoszem, 14. září Mac Kinley ranám podlehl. Konečně letos 31. května atentát na svatební průvod královský v Madridě, celkem čtvrtý atentát na život krále Alfonse XIII. za necelé 4 roky jeho vlády.

Ošklivíte si sveřepou krutost těchto činů? Či divíte se odhodlanosti a moci tajné organisace? Jak možno, že lidé zanášejí se takovými předsevzetími? A jaká síla vražedných instinktů anebo zase přesvědčení, neštítí-li se i svůj život vydati v nepochybnou smrt!

Jest možno, aby činy, jež svědčí o slepé odhodlanosti, jež snad někdy provázeny jsou i vědomím sebeobětování, byly výkony zvrhlých jednotlivců? Nepraví ničeho i o současné době naší, o současné naší společnosti? Nepraví ničeho o stavu mysli a mravního cítění dnešního lidstva? — —

Před sto léty, před sto a několika léty, zvídalo překvapené a zvědavé lidstvo, právě jako my za posledních několik desetiletí, všelijaká divná jména. Hned tu a hned tam z nenadání vynořilo se takové jakési divné jméno. Nikdo ho nikdy nezaslechl, nikdo ho nikdy netušil. Ale vyskytlo se a bylo tu. Za jménem byl ovšem člověk, jako jest závod za vývěsní tabulí. A ti všichni lidé byli si právě tak podobni, jako jsou si podobni nynější anarchisté. Všichni

konali totéž, jako by byli tajně srozuměni, jako by byli řízeni a vysíláni nějakou tajemnou rukou, nějakým snad tajným výborem. Tu byl Schröpfer, tu byl St. Germain a Cagliostro a dr. Graham, tu zas Psalmanazar, Casanova, Chevalier d' Eon, Abbé de Paris, Ďábel z Londunu a Duch z Cocklanu. »Jako kdyby blázince byly vtevřely všechny dvéře a brány, jako kdyby se byla otevřela v oné dvanácté hodině noční propast pekelná a ze svého ještě černějšího jícnu vypustila šílenství a všechny druhy beztvárných nestvůr, aby ve světě provozovaly maškarádu a tropily hluk«, praví historie! Není-li tomu nyní také tak? Není-li tomu, jako kdyby dnešní blázince otevřely svoje dvéře a brány, jako by se rozevřel jícen pekelný a vyvrhl groteskní nestvůry, posedlé šílenstvím a krvežíznivostí? Ale kdežto tehdy, před sto léty, byli to mastičkáři, podvodníci, kapsáři, druhojevi, ztřeštěnci, mesmeristé, magiové, kabbalisté, svedenborgiáni, úpíři, sylfy, ukřižované jeptišky a bůh ví ještě, jak si říkali a jak jim říkali, máme nyní propagandisty, teroristy, anarchisty. Ve svých snahách a ve svém činění lišili se ovšem ti před sto léty od našich nynějších anarchistův, lišili se tak velice, jako se liší tehdejší doba od naší dnešní doby, ale v tom houfném, jakoby epidemickém se vyrojení, v tom společném snažení a cítění, v tom jakoby jedinou rukou byli řízeni a vedeni, jsou si podobni.

V pravdě, praví historie o těch dobrodružných zjevech před sto léty a praví spolu o oné době před sto léty, jest úpadek lidské společnosti právě tak přirozeně rejdištěm podvodníků v oboru mravním, jako jest hniloba rejdištěm nečistých tvorů ve světě fysickém. V dobách společenského úpadku stoupá tak zvaný přebytek obyvatelstva, to jest obyvatelstvo, jež za starých náčelníků průmyslových — také vyššími třídami nazvaných, jako aristokrati atd. — nenachází již práce a mzdy, přibývá nezaměstnaných, nemaniců a vyvrhelů společnosti lidské, kdežto hlad, jejž žádným známým způsobem ukojiti nelze, hlodá v žaludku stejně dále Ano dokonce a ku podivu, scvrkaji se náčelníci průmysloví, čím více přibývá lidstva, v náčelníky nečinnosti a lenosti a takto zase přebytek obyvatelstva jest stále hůře ovládán, t. j. stále méně k práci přidržován. Tak svíčka hoří na obou koncích. Kdo jest na živu, musí, jak se říká, žíti; chce žíti, děj se co děj; a to jest úkol, který jest denně obtížnější a svádí k prostředkům stále divnějším.

Mimo to bývá také, že v dobách všeobecné hospodářské bídy dostavuje se největší úpadek mravů. Vzájemná souvislost tu bývá tak obyčejná, že ji mnozí považují za souvislost příčinnou. Jen že soudí, že bída plodí nemravnost. O, vy národohospodářští dobrodinci lidstva, neklamte se falešnými závěry! Bída a nouze všeho druhu nejsou příčinou nemravnosti, ale jejím následkem!

A tak před sto léty lidé byli jako posedlí po španělský mastích a egyptských elixírech, jimiž vyčerpané a prostopášnos znavené tělo mělo nabýti zase mladické chtivosti a požívačno hrnuli se na vědecké přednášky a výklady »obrozujícího systém zlatem platili čarodějným restauratorům starých dam a dodavatel

španělských much, egyptských vín a modro- černo- a hnědookých Serafinek starým pánům. A běhali za dobrodruhy, o nichž slyšeli, věřili a dále vypravovali, že vykopávají poklady za asistence 6 čertů, citují duchy, dělají zlato, přeměňují kovy, léčí, věští, v povětří létají a v noci se baví s ďábly!

Dvacet, třicet let řádila tato epidemie po všech zemích. Ve Francii a v Rusku, v Italii a ve Švédsku. Všude! A za tohoto strašidelného a divně směšného fantasování ulehlo si století aucien regimu na své lože a tam dokonávalo a dokonalo. Bylo to jako by mátohy a fantasmagorie umírajícího, co viděli a cítili všichni, kdož žili v době dokonávajícího ancien regimu.

Nyní jest ovšem jinak. Proti minulému století jsme pokročili. V asistenci čertů při vykopávání pokladu, v egyptské elixiry, španělské mouchy dnes kdo už věří? K čemu jich také dnešní lidstvo potřebuje, když mužnou energii lze povzbuditi elektrickým amuletem, svěží mladé pleti nabýti zdravotními mýdly a poklady leží zakopány ve Španělsku, někde v nějaké zřícenině nebo ve starém klášteře? Třeba jen poslati peníze na vykopání! Citování duchů, věštění i zázračné léčení máme ostatek také. Co však více máme, to jest smysl pro sociální rovnost a spravedlnost! Každý má právo na existenci! — a na důkaz vrhneme pumu, která zabije několik těch, kdož mají právo na existenci. Všichni jsme si rovni — a proto malého španělského krále zkrátíme o hlavu!

Nic přirozenějšího, než že nauky tak jasné a praktické docházejí obliby. Anarchistický list »Père Peinard« líbí se Paříži a má náklad 10.000 výtisků. Zbaviti člověka všeho tlaku a vší autority — komu by se nelíbilo? Jen když zůstane trochu tlaku a autority neanonymní dynamitové pumě! Všechnu hloupost a pověru vypudíme ze světa, jen když zůstane pověra, že člověk ponechaný svým pudům a chtíčům, bude čistý a spravedlivý jako anděl a že silnější nikdy neublíží slabšímu. Jsme proti nynější zvrácené kultuře, zvláště proti kultuře horních vrstev, ale — »povinností nás anarchistů jest, aby i člověk prostý vyšvihl se na onen kulturní stupeň, jejž zaujímá nyní člověk vyšších tříd.« Jsme proti militarismu a vraždění, ale uznáváme »revoluční válečnou vědu« Mostovu, t. j. návod, jak připravovati pumy a jedy. Není to roztomilé? Ano, roztomilé! Neboť na roztomilosti záleží! Vše jest dovoleno, jen když je při tom hezké gesto, jak pravil básník a krasoduch Tailhade!

Kdo jest otcem anarchismu? Otcovství svádí se na starého Zenona, na Gnostiky, na Spinozu. Nu stává se na světě, že ctihodní otcové mívají pověstné děti.

Za otce hlásí se však i jiní. Godwin, Proudhon, Stirner, Bakunin, Nečajev, Most.

A Nietzsche? A Tolstoj?

A kázání na hoře?

Ano, ale malou poznámku! Mluvíme stále o anarchismu, ale máme anarchismy dva. Staršího Abela: theoretický anarchism, a mladšího Kaina, anarchism pum a propagandy. A bratři jsou si velmi málo podobni! Abel netouží po Kainu, Abel mívá z Kaina

dokonce ošklivost. A jak to již bývá v rodinách: mladší, když je mu to na prospěch a vhod, dovolává se příbuzenství se starším a z vděčnosti jej kompromituje. Poměr mezi oběma jest jako poměr mezi Prosperem a Kalibanem. Ač tento děkuje Prosperovi, že se ze smrduté ryby stal člověkem, viní jej, že jej okrádá, vydírá, ponižuje. Ano, vzpoura je povinností, křičí nachmelený Kalibán. — Ale, milý Kalibáne, než tě Prospero naučil mluvit, bučel jsi jako mrzutý velbloud! — A Kaliban: »Což neviděl Prospero, že řeči, kterou mi dal, užiji k proklínání jeho? Proklínati jest mou přirozeností. Nemohu se zdržeti nadávek. Lidé ostatek vskutku si váží jen toho, kdo je zabíjí.« —

A tak stává se pojednou z Kalibana velký občan Kalibán a dle nynějšího proudu má Kalibán budoucnost. »Občané, trochu ticha«, vyžádá si náhle a občané poslouchají: Práva lidská jsou stejná pro všechny. Ostatek úspěch, to je pravý život. Móda je všecko!

Nuže, Kalibán občas na sebe upozorní. Malá puma pracuje proň tak jako pro obchodníka inserát, ovšem že tisíckrát účinněji. A naše století se zastaví, je zvědavo a interesuje se patří to k jeho povinnostem, aby bylo zvědavo a se interesovalo. A v duchu se raduje. Což nemá ten chlapík pravdu? Úspěch!? To jest: užitek a lesk!? Kdo v hloubi srdce se nemodlí, že je lesku třeba..? Umělecká díla, paláce, dvory nejsou ozdobou života? Doslova jako Kalibán. Hle my všichni jsme Kalibány! Prospero je sesazen a na trůnu sedí Kalibán.

Tak věk romantiky, století 18., je vystřídán věkem romantiky, stoletím devatenáctým. Dobrodruh Cagliostro dobrodruhem Mostem. Famulus lékárny kláštera Cartegironského učněm knihařským, truhlářským atd. Všechno je jinak stejné, jen zevnějšek je trochu jiný. Kalibán má vládu patrně už od potopy světa a bude vládnouti bez přestávky až do nejbližší potopy. Celá nynější geologická vrstva je snad Kalibánova. *J. P.*

Martyrium duše..

Vzpomínám na neklid, který se mne zmocnil, když jsem četl Renanův spis Budoucnost vědy (L'avenir de la science). Dostal se mi do ruky až po přečtení ostatních stěžejních jeho děl; a překvapila mne ostrost útoků na positivní náboženství, hraničící někde až se spíláním. Kniha byla vydána až skoro za padesát let po napsání; vznik její klade se do doby, kdy z bývalého chovance semináře u sv. Sulpice stal se nevěrec. Práce učinila na mne dojem nikoli útoku, nýbrž obrany. Renan prodělává těžkou krisi — takové martyrium duše — Renan bývalý věřící zápasí s Renanem odhodivším víru; boj je trudný, katastrofální a jen velduch rázu Renanova vyvázne z bojů a stane posléze klidný, uspokojený se svou prací a posléze s činem svým. Ale stane po krutých jích, duše jeho zažila pravé mučennictví, než mohl uspoku zvolati: »Ó, pravdo, upřímnosti života!« Jaké martyrium překo duch velkého myslitele, než z alumna stal se filosof, jenž naps »Naprostou víru nelze srovnat s upřímnou historií« a »láska stojí bez víry«.

A proč onen krutý boj, v němž duch se svíjí a tělo chřadne? Proč ta bouře nitra, tak hlasně vyznívající z »Avenir de la science?« Renan sám nám vysvětluje: »Je třeba nejvíce zříci se názorů, v nichž jsme zdomácněli.« V tom spočívá ono mučennictví duše, v tom spočívá i nebezpečí samého života, abychom neodhodili více, než třeba, abychom snad neodhodili — všecko, abychom snad neodhodili berly, jež nám slabým umožňuje kroky.

Pravím, že je nebezpečno, zříkati se názorů, v nichž jsme zdomácněli, ač chceme-li státi volně a jíti zpříma, chceme-li žíti jeden život, svůj, život takový, jaký vytryskl z duše bolestí boje sesílené — chceme-li býti Renany. Co platno bylo Schopenhauerovi, odvrhl-li v theorii názory, v nichž zdomácněl, nedovedl-li tak učiniti ve všem a vždy v praxi? Co bylo mu platno, když ve shodě se svou theorií nevstoupil v stav manželský a přece neměl tolik síly, aby odolal žádostem tělesným. Myslím — a některé výroky Schopenhauerovy mě v tom utvrzují — že dostal se tím v rozpor se sebou samým a způsobil si nová muka, nové martyrium duše. On, který vůli prohlásil za hlavní sílu života, neměl sám tolik vůle, aby došel na konec cesty, kterou si vytyčil. Sami životopiscové jeho uznávají, že život jeho nebyl důsledný, někteří dokonce tvrdí, že byl nedůstojný takového filosofa, jakým byl Schopenhauer. Na venek snad byl jeho život z těch, jež nazývají se »šťastnými«; ale uvnitř? »Život komihá od utrpení k mdlobě jako kyvadlo hodin od prava na levo.«

Příkladů snad již dosti. Není ostatně více třeba, snad ani těchto dvou ne; vždyť málo je lidí, kteří neprožili takového mučennictví duše, jako Renan a Schopenhauer, kteří chtějíce očistiti duši svou odvrhovali od sebe názory, v nichž zdomácněli. Nejsou všichni z nich tak pravdychtiví jako Renan a takovou citlivostí nadáni jako Schopenhauer.

Ale lze namítnouti: Proč tedy vštěpovati názory, jichž budeme se musit zříci? Proč zdomácňovati v něčem, z čeho budeme nuceni se vystěhovat? Otázka ta snadno se namane, snadno se konečně i na ni odpoví; ale vykonati vše, co souvisí s odpovědí —? Filosof rázu Tolstého řekl by s úsměvem lehce ironickým: »Uznáváte-li nesprávné to, co činíte — nečiňte toho!«

»Zdomácnění« — »názory« — toť stagnace; a život — evoluce. Velte životu, aby zastavil v běhu kolotném, a stačíte pak snad s názory, v nichž jste zdomácněli, bez nárazu. Jinak není vám však možno ustrnouti, zůstati tam, kam vás kdokoli dovedl. Je možna stálost? Tuším, že duchu člověka ne. Ale je možna jednota; a nejen možna, nýbrž nutna. Ale kolem nás vše se třístí, vlna vlnu přeskakuje, kameny ji rozrážejí, všude pohyb, naráženi. »Nikde místa odpočinku«, praví Schopenhauer. A máme-li pevně zakotviti, máme-li spočinouti — jak to možno bez boje, bez martyria duše?

Je nutna jednotnost; jednotnost názoru, jednotnost konání. To je veslo, kterým klidně a bezpečně poplujeme, to je berla, která nás podepře na cestu plnou skalisek. Té se dodělati, jest vnitřním cílem. A jak? — Výchovou. Nejlépe výchovou v mládí;

sebevýchova je boj — krutý boj, k němuž je potřeba veliké síly, jíž nemá každý. A je naše výchova taková, aby se jí docílilo jednotnosti názoru, jednoty konání, jednotnosti vnitra s vnějškem? Je taková, aby usnadňovala zříci se chovanci názorů, jež se prokáží kdysi býti zbytečnými?

Je mi trudno jako vychovateli říci — není! Víme dobře, že mnohé je nedokázáno či nedokázatelno, a přece vtiskujeme to v duši chovancovu, aby mu působilo muka, až bude se toho zbavovat. Sami třeba postrádáme jednotného názoru světového, a chceme formovat duši chovancovu. Jaký div, že béřeme, kde jaká forma se nejdříve nám nahodí. Jeví vždy naše konání jednotu s myšlením? Máme sami veslo, dle něhož dovedeme vytvořit veslo chovanci na cestu životem?

Jediného je třeba vychovateli: upřímnosti; a ničeho se mu tak nedostává, jako právě jí. A biji se v prsa a vyznávám, i já jsem lhářem, i já lhal dětem, lhal jsem těm nejmenším, věda dobře, jaký boj bude jim prodělati, až tu lež, kterou jsem jim v duše vkládal, budou nuceni odhazovat, aby pravda je vedla. Ano, lhal jsem, a při tom jsem chtěl, aby mi samy pravdu mluvily. A nad mou lží bděla kniha předpisů, jež lhaly, pravice o sobě, že jsou pravdou a mému lhaní přikyvovali lidé, majíci moc nade mnou; i ti lhali, pokyvujíce hlavami nad mými lžemi, vtiskujíce na ně pečeť pravdy. A v tomto ovzduší lži, neupřímnosti, dvojakosti vyrůstá mladá generace. A pomyslím-li, jaké martyrium duševní já jsem prodělal vinou této lži, v níž jsem zdomácněl, trnu a hrozím se hříchu, jehož jsem spoluvinníkem. A mluví-li mi kdo o tom, jak málo charakterů je mezi dnešními lidmi, odpovím: »Nedivím se tomu; více bych se divil, kdyby jich bylo mnoho.«

Charaktery! Vzpomněl si někdy vychovatel, že charakter musí být nejprve silný? A jak pěstoval tu sílu? Sám sehnut, pokorný nahoru, poslušný každého mrknutí, nevědoucí, co je síla ducha a v čem jeví se pevnost charakteru, sám pouhý ohlas svých vyšších! Jak mohl vdechnouti v mládí chovanci část svého ducha když mu ho vyrvali a nahradili spoustou paragrafů a imperativů! Jak může vychovat lidi svobodné, sám jsa otrokem kde které myšlenky, kde kterého pohlavára, kde kterého usurpatora!

A jak možno vtisknouti chovanci onu nezbytnou jednotu, když vychovatel — myslím tím nejen učitele, nýbrž i společnost, jíž náleží také velká část vychovávacího úkolu — sám žije život dvojí: jeden před chovanci, druhý sám před sebou a pro sebe. S tváří zbožně naličenou vypráví dětem o tom, čemu sám nevěří, zkruší je tím, co sám nazývá hloupostí, vymyšleností.

A — nejsmutnější při tom — za nějaký čas bude rvát dět z duší to, co tam ve strachu o existenci sázel. A neučiní-li jeden, učiní tak jiný. Nastane martyrium duše, přijdou mu Renanova nebo dvojakost Schopenhauerova, přijde boj, v něm jedná se takřka o sám život. Mladý člověk, na nějž doráží příl se všech stran, potřebuje pevnosti, síly — a místo toho má sebe odvrhovati vše, co mu posavad jako nezbytné vštěpová

Běda, odhodí-li více, než třeba! Přijde skepse, ba snad zoufalství; ne-li ani to, tedy boj vnitřní, krutý přijde jistě. A po boji? Málo je těch, kdož dovedli jako Renan vymýtiti ze své duše vše, co ji dusilo, strašilo, co jí ukazovalo kamsi do nejistého, nedokázaného budoucna, a ustáliti se v pevný, spokojený, upřímný a plný život.

A pak? Pak nastane opět boj. Je to však boj vnější, mnohem lehčí toho krutého mučennictví duše; pak je to malomocné syčení závistníků a licoměrníků, nikoli bolestné steny vlastní ztýrané duše. Boj ten končí Buddhovou nirvanou, kdy člověk nehledá ničeho mimo sebe, nedoufá v nic vyjma ve vlastní sílu, stanou se mu lhostejny strasti života, má radost jen v klidu vlastní duše. Bojem se utužíme; ale často také v něm zahyneme neb vyjdeme jako mrzáci s rozdvojeným životem, jedním pro svět, druhým pro sebe — a těch je nejvíce a jsou nejubozší! *S.*

Debatní společnosti a místní parlamenty v Anglii.

V Anglii jest mnoho t. zv. »debatních společností«, jež se zovou též někdy »místními parlamenty« (Local Parliaments). Účelem jejich jest, poskytovati členům příležitost k výměně myšlenek o politických a sociálních otázkách na základě parlamentního postupu a umožniti výcvik pro veřejné vystupování.

Společnosti ty jsou v přerůzných oborech činitelem velice důležitým. Dle nich lze snadno poznati sílu politické strany v okrese, v nich projevuje se stanovisko krajiny k důležitým denním otázkám, a v nich každému poskytuje se možnost rozvinouti a vycvičiti talent pro zápas na pravém bojišti politických idei, v parlamentě. A právě tento úkol jejich mohl by snad býti jakýmsi vzorem pro naše malé poměry české. Neboť ačkoli naše politické spolky snad účelem a zařízením svým — aspoň dle stanov — podobají se debatním společnostem anglickým, přece je tu podstatný rozdíl ve příčině »ducha«, jímž jsou proniknuty. Co tuto »duchem« se rozumí, vyplyne z následujícího.

V Anglii každý rozumný člověk, jenž poněkud jen si všímá veřejných událostí, dobře ví, že politický kandidát se nenarodí, nýbrž teprve po perném a vytrvalém studiu nabýti může jakés takés výmluvnosti, jež umožňuje mu pak tlumočiti na patřičných místech myšlenky buď vlastní, nabyté ovšem dlouhou zkušeností a pilným studiem, anebo myšlenky cizí, o jichž prospěšnosti jest přesvědčen. Rozumí se pak tam všeobecně, že tajemství veškerého pokroku záleží jedině v tom neunavném konání více než konají druzí a dětinské jest, spoléhati se jen na cizí pomoc. Kromě toho každý tam cítí, že pravým osvědčením lásky k vlasti jest neutuchající snaha, vzdělat se na nejvyšší možný stupeň, jelikož jen tak dokonalaji lze plniti povinnost, jak Anglie od každého očekává. Politický kandidát pak ovšem zvlášť úsilně se musí věnovat speciální přípravě pro budoucí veřejnou kariéru.

Jemu nestačí snad z novin, přednášek, knih a sdělení nahromaděná zásoba fakt, jež podávají mu obraz potřeb jednotlivých vrstev resp. národa, nestačí mu též spousta třeba pečlivě promy-

šlených rad, jak napraviti nedostatky jednotlivých tříd, aby tak celý národ udržoval se na dráze pokroku. Musí nad to projíti ještě osobní »dresurou«, pracnou a dlouhou t. j. musí naučiti se, jak užitečné ty myšlenky na pravém místě s náležitým výsledkem uplatnit, musí dovésti posluchače, původně třebas lhostejné nebo i opoziční, výmluvností svou pro sebe a své myšlenky strhnout a to nejen na schůzích voličských, nýbrž i na místě, kde se dělají zákony.

A právě tomuto praktickému výcviku jednotlivců na řečníky zasvěceny jsou zmíněné debatní společnosti anglické. Jsou totiž jednak školami ve smyslu slavných řečnických škol klasických, jednak přípravkami pro poslanectví.

Školami řečnickými, neboť podává se v nich jak theoretický, tak praktický základ pro řečnictví — korunu to všech umění a snažení lidských. Theoretický: Jednak přednáškami o historii řečnictví, o životech slavných řečníků všech věků i národů; o jednotlivých kategoriích řečí, o komposici řeči a p.; vykládají se tam též partie z tělovědy pokud mají vztah ku řečnictví (o tvoření hlasu, dýchání, pohybech svalů atd.) — Praktický: Cvičením v reprodukování řečí proslulých řečníků; komponováním řečí na určitá themata a odpověďmi k nim, cvičením v gestech; modulaci hlasu, zadržování dechu, výslovnosti jednotlivých slov za různých stavů duševních, v substituci slov, vytrvalosti v mluvení a p.

Přípravkami pro parlament jsou tak, že do největších podrobností napodobují proceduru jednání parlamentních a to s obdivuhodnou seriosností, již vysvětliti snad lze jen přesvědčením o nesmírné důležitosti bezvadné formy ve společenském životě. Napodobují nejen jednací řád ve schůzích, práva předsedy, organisace ministerstva, ale i nepsané zvyklosti parlamentní, někdy dosti komické pro nás, dokonce i »triky« parlamentních stran.

Nikdy však, ani za nejprudší debaty, se nezapomíná na to, že hlavním účelem jest poučení a výcvik členů; účastníci neztrácejí rozvahy a snadno vždy dovedou odloučiti věci osobní od politického přesvědčení. Starší členové pamětlivi svých začátků trpělivě dovedou vyslechnouti naivní často nápady nováčků a rádi dávají se poučovati lepším. Mladší pak ovšem za vzorného jich příkladu rychle se obeznamují s praksí života veřejného.

Výsledky snadno tušiti: jistota v jakémkoli jednání veřejném, ochota k zodpovědnosti, poctivost, takt, odvaha, vlastnosti to, jež u každého muže ctíme. Nedůvěra k druhému, ostýchavost, slepá žárlivost, utrhačství, vymykání se zodpovědnosti naproti tomu nejsou tak rozšířeny.

Takovéto blahodárné činnosti naše politické spolky [illegible], nerozvíjejí. Snad též proto, že není obětavých učitelů. My máme knih o tom, jak se vzdělati pro život veřejný, nem[illegible] knih o řečnictví (moderních aspoň), nevoláme po jich přelož[illegible] nemáme stolice a seminářů takového oboru na universitě, n[illegible] soukromých profesionálních učitelů a není konečně ani snah s[illegible] pomocných. »Každý národ je takovým, jakým býti si zaslo[illegible] — my ovšem pohodlně svalujeme vinu na jiného. Dr. *A. S*

Chvála meče.

Člověk, dychtivý po spravedlnosti, zkouší tisíci různými způsoby, často empirickými, někdy moudrými, jindy bizarními a pověrčivými evokovati stín velké bohyně nutné jeho existenci. Bohyně podivná, neuchvatitelná a přece tak živoucí! Bohyně nehmotná, neschopná se vztýčiti a státi, leč v taji našeho srdce; a o níž lze říci, že čím má více viditelných chrámů, tím méně má skutečné moci. Zazáří snad jednou den, kdy nebude míti jiných paláců, než svědomí každého z nás, a toho dne bude vládnouti v mlčení, jež je posvátnou podstatou jejího života. Prozatím množíme orgány, pomocí jichž doufáme, že se stane pochopitelnou. Propůjčujeme jí hlasů lidských a velebných; a když zmlkne v ostatních a i v nás samých, otazujeme se jí za mezí svého vlastního svědomí, na neurčitých pomezích naší bytosti, tam, kde se stáváme hříčkou náhody a kde se domníváme, že spravedlnost se směsuje s Bohem a naší vlastní sudbou.

Jest to tato neukojitelná potřeba, jež tam, kde lidská spravedlnost zůstávala němou a prohlásila se bezmocnou, dovolávala se druhdy soudu Boha. Dnes, kdy představa naše o božstvu se změnila tvarem i povahou, trvá tentýž pud, tak hluboký, tak všeobecný, že snad není než zpola průsvitnou rouškou kterési příští pravdy. Není-li to již Bůh, k němuž se utíkáme, aby schválil nebo odsoudil, o čem lidé nemohou rozsouditi, svěřujeme toto poslání bezvědomé, nepoznatelné a takřka budoucí části nás samých. Souboj se již nedovolává božského soudu, nýbrž soudu naší budoucnosti, naší náhody nebo našeho osudu, jenž se skládá ze všeho, co jest v nás neurčitého. Jest vyzván, ve jménu našich dobrých nebo zlých možností, aby prohlásil, s hlediště nevysvětlitelného života, máme-li nepravdu nebo pravdu.

Hle, co odhalujeme nesmazatelně lidského pode všemi absurditami a zpozdilostmi našich dnešních soubojů. Jakkoliv nerozumným zdá se tento způsob svrchovaného otazování, tato otázka položená do noci, jíž neosvětluje žádná porozumitelná spravedlnost, nebude lze se jí vzdáti, dokud nebude nalezen méně záhadný způsob ku měření práv a bezpráv, nadějí a podstatných nerovností dvou sudeb, jež si chtějí čeliti.

Ostatně, abychom sestoupili s těchto oblastí plných více méně nebezpečných přeludů; jest jisto, s praktického hlediska, že souboj, to jest možnost zjednati sobě samu mimozákonně a přece platně práva, vyhovuje nepopíratelné potřebě. Nežijeme v klíně společnosti, která nám zabezpečuje s dostatek ochrany, aby nám vzala za všech okolností toto právo nejdražší pudu člověka. Jest zbytečno, tuším, vyjmenovati případy, kdy ochrana jest nedostatečna. Snadnější bylo by udati ty, kdy dostačuje. Nelze pochybovati, pro ty, kdo jsou zákonně slabšími a bez ochrany, bylo by žádoucno, aby stav věcí byl jiný: avšak pro ty, kdo jsou schopni se brániti, jest velmi prospěšno, že jest tomu tak, neboť nic neuspává iniciativu a charakter, jako příliš horlivá a příliš stálá ochrana. Vzpomeňme, že jsme především bytosti dravé a zápasící; dlužno míti zřetel na to, abychom neutlumili v sobě vlastnosti

prvotního člověka, neboť není bezdůvodno, že nás příroda jimi obdařila. Je-li moudro obmeziti je, jest prospěšno zachovati si je v zásadě. Neznáme útočných výpadů, jež nám chystají živly nebo jiné síly vesmíru; a nepochybně běda nám, přistihnou-li nás jednoho dne úplně zbaveny ducha pomsty, nedůvěry, hněvu, brutálnosti, bojovnosti a mnohých jiných vad, hodných pokárání s hlediště lidského, které však daleko více než nejvíce velebené zdrženlivé ctnosti dopomohly nám k vítězství nad velkými nepřáteli našeho plémě.

Dlužno tudíž chváliti ty, kdo se nedají urážeti beztrestně. Udržují mezi námi ideál mimozákonné spravedlnosti, z níž těžíme všichni a jež by se brzy vyčerpala, nebýti jejich pomoci. Spíše toho želme, že nejsou četnější. Kdyby bylo trochu méně dobrých duší schopných trestati, avšak příliš ochotných odpouštěti, bylo by o mnoho méně zlých lidí, vždy hotových ubližovati, neboť tři čtvrti zla, jež se páše, plynou z jistoty beztrestnosti. Aby byla zachována bázeň a úcta, dík jimž ubozí bezbranní mohou volně žíti a dýchati ve společnosti, jež se hemží bídáky a zbabělci, jest nutnou povinností všech, kdo jsou schopni brániti se násilným gestem proti zákonně dovolené nespravedlnosti, aby toho nikdy neopomenuli. Povyšují takto úroveň immanentní spravedlnosti. V domněnce, že brání jen sebe, brání vlastně nejvzácnější ze statků lidských. Netvrdím, že by nebylo lépe, při většině případů, aby zakročil soud; avšak dokud naše zákony nebudou jednodušší, praktičtější, méně drahé a prostší, nemáme proti jistému množství velice skutečných ač zákonníky nepředvídaných bezpráví, jiné zbraně, než pěstě a meče.

Pěst jest rychlá, bezprostředná; avšak nejen že není s dostatek rozhodující, neboť jakmile běží o vážnější urážku, jeví se věru příliš krotkou a příliš efemerní, mimo to má trochu sprostá gesta a následky dosti odporné. Upotřebuje pouze brutálné schopnosti. Jest nejslepější a nejnestejnější všech zbraní; a unikajíc všem smlouvám, jež by uvedly do rovnováhy »chance« dvou zápasníků, kteří si nejsou rovni, má za následek se strany přemoženého přemrštěné repressalie, nutící jej by se ozbrojil holí, nožem nebo pistolí.

Jest přípustna v některých zemích, v Anglii, na příklad. Boxování tvoří tam čás elementární výchovy, a všeobecný cvik podivně vyrovnává přirozené nestejnosti; mimo to celý organism klubů, porot, smírčích soudů sesiluje nebo zabraňuje její činy. Avšak bylo by politování hodno, bychom se k ní vrátili ve Francii. Meč, jenž ji zde nahražuje od nepamětných dob, jest o mnoho citlivější, vážnější, graciesnější a jemnější nástroj spravedlnosti. Činěna mu výtka, že není ani spravedlivý ani důkazný. Ne především dává důkaz hodnoty našeho postavení vůči nebezpečí, a to je důkaz, jenž není prost ceny; neboť naše postavení vůč nebezpečí, jest přesně naše postavení vůči výčitkám nebo povzbu zením různých svědomí tajících se v nás: těch jež jsou pod naší srozumitelným svědomím, a těch jež, jsou nad ním, a která s pojí s podstatnými a abych tak řekl všeobecnými elementy naší

bytosti. Pak závisí jen od nás, aby se stal tak spravedlivým, jak jím může býti nástroj lidský, vždy podrobený náhodám, omylům, a nedostatkům. Jest jisto, že každý zdravý člověk může se naučiti vládnouti mečem. Není třeba ani abnormalné síly svalů, ani zvláštní zručnosti. Stačí, když i nejméně nadaný věnuje šermu dvě tři hodiny týdně. Nabude s dostatek obratnosti a přesnosti, aby dosti brzy odkryl to, co by hvězdáři nazvali »svou osobní rovnicí«, aby nabyl svého individualného průměru, jenž jest zároveň všeobecným průměrem, jejž předstihnouti podaří se jedině některým rváčům, některým odborníkům, některým zahálečům za cenu vytrvalých, trudných a velice nevděčných námah.

Nabyvše tohoto průměru, můžeme svěřiti svůj život hrotu křehké ale hrozné čepele. Ta jest čarodějkou, jež stanoví ihned nové vztahy mezi dvěma silami, jichž nikdo nepomýšlel srovnávati. Ona dovoluje trpaslíkovi jenž má pravdu, čeliti obrovi jenž nemá pravdu. S grácií vede na jasnější výšiny ohromnou prudkost s býčími rohy; a hle, toto neurvalé zvíře je přinuceno stanouti před mocností, nemající nic společného s nízkými, netvarnými a tyranskými silami země, totiž: tíhou, mnohostí, kolikostí, tupou spojitostí hmoty. Mezi ní a pěstí leží celá vzdálenost vesmíru, ocean staletí a takřka vzdálenost od zvířete k člověku. Jest železem a duchem, ocelí a inteligencí. Ovládá sval a myšlenku, a nutí myšlenku, aby si vážila svalu, jenž jí slouží. Jest idealná a positivní, chimaerická a plna moudrosti. Jest oslňující a jasná jako blesk, pronikavá, nenahraditelná a mnohotvárná jako paprsek měsíce nebo slunce. Jest věrná a rozmarná, ušlechtile lstivá, oddaně proradná. Zdobí úsměvem hněv a záští. Přetvořuje brutálnost. Dík ji, rozum, odvaha, jistota dobrého práva, trpělivost, pohrdání nebezpečí, obětování lásce, myšlence — celý mravný svět, vniká velitelsky, jako po čarovném mostě sklenutém nad propastmi temnot, do chaosu, ovládne jej a sorganisuje. Jest par exellence, zbraní člověka; zbraní, jež by, kdyby všecky byly vyzkoušeny a ona neznáma, musila býti vynalezena, poněvadž nejlépe slouží jeho nejrůznějším, jeho ryze lidským schopnostem, a poněvadž jest nejpřímějším, nejpřiručnějším a nejoddanějším nástrojem jeho ochranné inteligence, síly a spravedlnosti.

Avšak co jest nejpodivuhodnější, že její rozhodnutí nejsou mechanická ani matematicky předem stanovená. V tom podobá se oněm hrám, v něž se mísí zázračně při otazování našeho osudu, náhoda a věda; hrám téměř mystickým a vždy passionantním, kdy člověk rád zkouší své štěstí na pomezích své bytosti.

Postavme proti sobě dva odpůrce nerovných schopností: není nevyhnutelno, ba není ani jisto, že šťastnější a obratnější zvítězí. Jakmile jsme nabyli svého osobního mistrovství, náš meč, to jsme my sami, s našimi přednostmi a našimi vadami. On jest naší odhodlaností, naší oddaností, naší vůlí, naší odvahou, naším přesvědčením, naší spravedlností, naším váháním, naší netrpělivostí, naší bázní. Pěstovali jsme jej pečlivě. Postavili jsme se na výši možností, jež nám skytá. Dali jsme mu k službám vše, co bylo v naší moci; on nám vrací úplně vše, co jsme mu byli svěřili.

Není nám činiti si žádných výčitek, jsme v pořádku s instinktem a s povinností sebezachování. Avšak meč představuje ještě něco jiného a totiž právě onu část nás samých, již jsme nuceni dáti v šanc ve vážných chvílích existence. Zosobňuje neznámou část naší bytosti a zosobňuje ji v nejpříznivější a nejslavnější okolnosti, jaké si člověk může přáti ku otazování svého osudu: totiž za okolnosti, kdy mystérní entita, jež v něm žije, jest přímo podporována všemi schopnostmi podřízenými svědomí.

Staví takto proti sobě nejen dvé sil, dvé inteligencí a dvé svobod, nýbrž mimo to dvé náhod, dvé chancí, dvé mysterií, dvé sudeb, jež jako bozi Homérovi řídí zápas, sbíhají se, září, prodlužují a setkávají na jeho čepeli. Když meč, před námi, zdá se býti do prázdna, bije ve skutečnosti na brány našeho osudu; mezitím, co smrt jej oblétá, ten, kdo jej vede, cítí, že se vymyká svému bývalému otroctví, že je náhle poslušen jiných zákonů než těch, jež jej řídily v šermírně. Vykonává tajné poslání: než vyřkne svůj ortel, soudí nás; nebo spíše pouhým faktem, že jim šíleně máváme před velikou a ohromnou záhadou, donucuje náš osud, aby nás samy soudil.

Aut. překl. *Marie Kalašovy.* *M. Maeterlinck*

Reakce novokřesťanská.

Revoluce zničila předsudky náboženské a aristokratické, ba věřilo se, že může i vyhubiti náboženství i aristokracii! V této věci byla proti přírodě a Napoleon sám vzal na se napraviti ji, podepsav Konkordát* a zřídiv šlechtu vojenskou. Ale dal-li dostatečné zadostučinění zpátečnickým živlům národa? Zajisté nikoli, a jest známo, že všichni spisovatelé a myslitelé, kteří cítili jakýsi obdiv pro starou soustavu vládní, byli instinktivně nepřátelští k císaři a zůstali jeho nepřáteli, i když se pokusili smířiti konservativní své city s nadějemi v novou společnost. Reakce náboženská a aristokratická, již na počátku tohoto století zosobňují Chateaubriand, Josef de Maistre, de Bonald a pí. de Staël, vzala na se jemný nádech odporu proti politice napoleonské a proti prudkým prostředkům propagandy, jichž zneužíval pán Francie. Podivaná na takovou lidskou sílu v činnosti, plodnost takovéto odvahy a přítažlivost, již budil tento duch, ustavičně pilný v praktických záměrech, nemohl nerozníti nevědomý obdiv ve všech myslících duších této doby. Tehdejší stoupenci absolutní vlády jsou všichni proniknuti naukami individualistickými, jichž nejvyšší symbolisaci byl císař, dítě lidu. Připravili Restauraci, ale učili při tom Francouze starati se čím dále tím více o své já. A proto zůstala po roce 1814 společnost demokratickou.

Nebyl to snad účel, o kterém snili, že ho dostihnou, vůle kráčeli s časem a i předstihli jej. Od svých současníkův i

* Když neohlížíme se na bezprostřední účinek, který ve Fra a v ostatních zemích evropských byl vyvolán pouhým prohlášen Konkordátu, třeba uznati, že první Konsul připravil a chtěl čin n užitečnější pro Francii a nejmoudřejší pro vlastní politiku.

Jindřich Welschin

dnešních dnů byli považováni za váhající obnovitele starého stavu věcí a přispívali vskutku ke zbudování budovy moderní myšlenky. Nesmířlivý individualism Josefa de Maistra a Benjamina Constanta, zodpovědná svoboda Bonaldova, pokroková ideologie Mme de Staël a esthetický mysticism Chateaubriandův, stanou se základy, jež se skládají z moderního svědomí, stejně jako myšlenky Turgotovy, Condorcetovy, Voltairovy i Rousseauovy.

Jejich znovuzřízení náboženská i politická mohla vskutku, jako soustava praktická, poskytovati jenom nedostatečné záruky stálosti. Ale důvody, kterými je ospravedlňovali a které čerpali ne z ustanovení církevních nebo politických, jimi hájených, nýbrž z jejich ducha moderních lidí, měly sloužiti za základ filosofie a mravnosti v 19. století.

Spiritualism Josefa de Maistre jevil se do té míry reakcionářský, že spisovatel »Soirées de Saint Pétersbourg« (Večery petrohradské) byl považován za jakýsi druh vracejícího se Voltaira. Připoután jsa k předsudkům staré správy, totiž k náboženství, k staré šlechtě, k neobmezenému mocnářství a jsa vytrvale nepřátelský myšlenkám materielním, demokratickým a republikánským, zdá se vskutku, že se proměňuje v ducha absolutistického a mystického z minulých časův a že hájí zříceniny společnosti feudální proti vpádu davů, přejících rovnosti. Opovrhuje lidem, »stálým dítětem, stále pošetilým, stále nepozorným«. Opovrhuje jednotlivcem neustále zaměstnaným svými právy, nikdy však svými povinnostmi. Nevěří ve velikost »ducha evropského«, s vášnivou neústupností zůstává tradicionálním Francouzem. Ze všech sil svých ale jen zdánlivě jest »laudator temporis acti«. Jeho soustava mravní a politická nepřipouští žádné novoty: společnost bude zachráněna náboženstvím křesťanským a neobmezeným mocnářstvím.

Ale pohleďme, jak člověk moderní, z bludu vyvedený, nepokojný, jako »dítě Revoluce« se objevuje, obhajuje systém tento. Jest nucen vysloviti, že jest všeobecná nespravedlnost a nepoměrnost mezi zásluhami a přízní, mezi chybou a trestem. »Člověk jest v poutech, toť ta pravda.« Vychází z tohoto tvrzení, jež by mohlo sloužiti za heslo k dílu Schopenhauerovu, aby dokázal nutnost křesťanství a moci královské. Prvým rozumí ono křesťanství pesimistické, jež srovnává se s nutností zla a jež pomalu se upevnilo v moderní myšlence. Nevinný na tomto světě pyká za vinníka a Ježíš byl nejvyšší a nejšlechetnější z obětí. Přes jeho obět jsme stále nespravedliví, krutí a sobečtí. Proto jest válka přirozeným stavem na světě. Jest třeba, aby Angličan viděl ve Francouzovi zvíře jiného druhu a již pomýšlí na to, zabíti jej, aby zákon vraždy, rozšířený od posledního zoofytu až k zvířeti vyššímu nezastavil se u člověka.

Nesmiřitelný zákon, který nedávno drsně byl vyložen vědou, nutí nás k ustavičnému zápasu. Nejsilnější a nejméně úzkostliví zvítězí. Spravedlnost pozemská jest neschopna zápasu s ní. Pykáme často za chyby, minulými pokoleními spáchané, tak i šlechta francouzská trpěla jistě na počátku tohoto století za chyby století XVIII. a za své nadšení pro filosofy sensualistické. Pykání jest zákonem tohoto světa. Spravedlnost jest jen na věčnosti.

Josef de Maistre odhalil nerad tento zákon železa a krve, jenž poskytl Nietzschovi hlavní závěr jeho »optimistického individualismu«. Jsme ostatně společností, »neboť jest též třeba, aby v jistých okamžicích světlých a ve všech okamžicích nejasných viděl v Angličanu svého bratra.« Přirozenost naše nutí nás k válce, ale může nás též sblížiti navzájem, když to dovolí utváření sociálního stavu. Ustanovme tedy svrchovanost, ale svrchovanost neobmezenou, chceme-li, aby byla poslouchána. Prosme za napravení svých nespravedlností a buďme věrnými poddanými mocnáře všemocného: taková byla praktická »rozřešení«, k nimž směřoval znamenitý ideolog. Nebylo-li obou léků ihned užito, dekadence, zmatek a rozklad světa musil se osudně přiostřiti. A v jasném vidění ukazuje nám lidi své doby, nešťastné a zakoušející až smrtelné úzkosti na této zemi, kterou Fenelon a Bernardin de Saint-Pierre považovali za tak obdivuhodně uspořádanou ku blahu lidí.

Obnovitel náboženství a mocnářství jest v pravdě člověk XIX. století. Počítal se ctižádostmi lidskými, když byl srovnal bezvýznamnost výsledků se sumou bezbolestných úsilí a když pochyboval o »nekonečném pokroku«, jehož naděje osvítila lidstvo beznabožské a demokratické. Vyveden z bludu, zasmušilý a bezmocný, viděl spásu pouze v návratu ke starým tradicím a snil o nemožném zpátečnictví vzdělanosti.

Skorem totožný smutek ovládá život Chateaubriandův: »Moji hlavní chybou jest nuda«, opakoval stále, »nechuť ke všemu a ustavičná pochybovačnost.« Chateaubriand jest zvučnou lyrou, jež tlumočí všechny nářky a všechno úzkostlivé chvění lidu, špatně ještě probuzeného ze svého osudného těžkého snu. Dává cítiti a vyjadřuje s objektivní silou svého ducha křesťanský pesimism, odhalený Josefem de Maistrem. Se zášti voltairovského ducha a s touhou po ideálu vyšším nežli byl ideál filosofů XVIII. století, napsal »Genia křesťanství«, tuto esthetickou obranu náboženství Ježíšova. Nedala-li tato kniha obnovy umění křesťanskému, tak jako »Večery petrohradské« nevrátily náboženství dřívější sílu, Chateaubriand dokazuje alespoň tři věci: předně, že věřící není nezbytně hlupákem nebo šibalem; za druhé, že »voltairianism« jest opakem pravdy historické, a za třetí, že přes nesprávnosti všech náboženství trvá stále skutečný cit náboženský.«

Náboženství samo nepřináší dostatečného upokojení duši Chateaubriandově. Protože jest individualistou, jako všickni velcí duchové jeho doby, předstihuje jeho touha ustavičně skutečnost, jež jej obklopuje, nechť byla jakkoli skvělá a neočekávaná. Sotva byla ukojena jeho žízeň hrdosti, sotva uskutečněna jeho ctižádostivost a sotva jsou vyslyšena jeho vroucí přání, dostavuje se opět únava a nuda. »Mám strach«, pravil, »že mám duši toho druhu, kterou jeden starý nazval »svatou nemocí«.

»Genius křesťanství« není vskutku »listinou romantismu« v tom způsobě, jak se o něm říká, není to pouze proto, že Chateaubriand »znovuzřizuje katedrálu gothickou« nebo »rozevírá opět přírodu uzavřenou,« nebo zvětšuje až k freskám miniatury Bernardina de Saint-Pierrovy a že vzbuzuje nové umění, ale proto,

že »vynalezl moderní zasmušilost«. Zakouší v nejvyšším stupni bolest své doby, jež jest jen zušlechtěným sobectvím demokratických epikurejců z předcházejícího století. Svoji »svatou nemoc« sděluje celé jedné generaci literární. Jeho duše, mluvící z jeho spisů, učí mládež pravdám novým a hluboce individualistickým o životě, lásce a kráse. Svou nechuť a svou horečku idealisuje svými skvostnými výkřiky: »Jenom hříčkou jest život bez zármutku, jenž jej činí vážným.« Takováto slova stávají se sentimentálním credem výkvětu mládeže a není nikoho, kdo by ještě dnes necítil z nich poslední záchvěv v hloubi své duše.

Ale jeho obdiv pro náboženskou formu mohl přesvědčiti málo koho. De Bonald vzal na se povědět, proč křesťanské cítění Chateaubrianda a Josefa de Maistra nemohlo již dobýti vítězství v duši lidu. Pozorovati jen krásy náboženství křesťanského »jest ukazovati, jak čestné místo může zaujati mezi rozličnými pohanstvími, jež bavila lidstvo.«

Zakládati je na víře v bolest a všeobecné pykání a zakládati je na pesimismu, činí je mnohem více žádoucím než aby mu získávalo víru, vzbuzuje přání, aby bylo pravdivé jako spravedlivá náhrada a jako uspokojující rozhodnutí ve stížnostech, jež máme proti přírodě. Nedokazuje ho, ale odvážlivě nechává čtenáře na půli cesty, totiž mysliti si Boha buď zlého nebo netečného.« De Bonald sám mysli, že zachrání učení křesťanské, když z náboženství Kristova vybaví jedinou myšlenku, opravdu základní: myšlenku o stvoření. Jest to hájení dogmatu a ne celého aparátu »bohoslužebného«. Když Benjamin Constant odhaluje, že nauka křesťanská je založena na mravnosti, nemůže též doufati, že bude spíše poslouchán, nežli de Bonald.

Znovuzřízení náboženské na počátku tohoto století zůstalo povrchní. Přestalo se věřiti ve formule a nevyhnutelně se spojilo se stejným opovrhováním učení a obřadů. Tak se stanoviska sociálního návrat ke starému stavu korporativnímu, jaký si přál de Bonald, stal se naprosto nemožný; vzorec byl zastaralý. Co přežilo de Bonalda, byla jeho soustava svobody jednotlivcovy, stejně jest to mravnost osobní Josefa de Maistre, Chateaubrianda a Benjamina Constanta, kteří zarážejí své současníky. Jejich úsilí však, znovuzříditi starý řád, zůstalo bezmocné. Všichni tito myslitelé, ve kterých chtěli viděti operace z XVIII. století, doplňují dílo Napoleonovo a pokračují v lichocení vášni demokratické, vychvalujíce jednotlivce, pozdvihujíce proti zákonu a státu tisíce sil rozptýlených, a podporujíce despotism mas. Jest zjevný protiklad mezi jejich nejvnitřnějším cítěním lidí volných a mezi jejích tradicionelními theoriemi, jež byly diktovány soukromým vychováním a lítostí z toho, že viděli, jak prázdnota a úskok vládne v jejich vlasti čím dále tím více.

Přel. *L. P.* *H. Fierens Gevaert.*

Miluj bližního svého..

Miluj bližního svého, neboť bližní tvůj odejde k bratřím tvým a sestrám tvým a počne mluviti o mrvě v oku tvém, až mrva tato vzroste na horu velmi vysokou, kterou nelze přenášeti ani

láskou, ani dobrým skutkem, ani čímkoliv jiným z tohoto světa, poněvadž bližní tvůj z pravé lásky nenechá na tobě ani poctivého vlásku, ale z komára udělá velblouda a z mrvy břevno.

Miluj bližního svého a v důvěrném okamžiku, kdy jazyk zapomeneš dáti na uzdu, protože mluvíš s bližním svým, svěř se mu, že pán tvůj požehnal sýpkám tvým, a že na rukách tvých vzešlo více mozolů, a že z čela tvého spadlo více krůpějí, a že děti tvoje dostaly o sousto chleba více než jindy a bližní tvůj z upřímné lásky půjde za dveře sýpky tvé a až budeš v potu tváři chleba dobývati, otevře dveře pánovy a v pokoře hluboké skloní se před ním a bude mrvu tvou zase vynášeti až vzroste na horu velmi vysokou a pán odmění ho chlebem tvým na důkaz lásky své a bližní tvůj sám k sobě na omluvu svou bude říkati: »Ano, ano! Především já a potom zase já!«

Miluj bližního svého a nebuď hloupý a velkomyslný a říkej proto také v pokoře a lásce: »Ano, ano! Především já a potom zase já«, neboť to jest počátek všeho dobrého na tomto světě.

Miluj bližního svého a pozvi přítele z pravé lásky do domu svého a přítel tvůj nezůstane dlužníkem tvým a milovati bude manželku tvou z celého srdce svého i z celé duše své víc než tebe samého a pamatovati bude na příchod tvůj v kterýkoliv čas, neboť záležet mu bude na tom pro tebe i pro sebe, i pro děti tvé i pro ženu tvou.

Miluj bližního svého, neboť bez lásky k bližnímu nepoznal bys, co jsou žalosti světa a radost pokoje; bez bližního nepoznal bys, co je závist, lakomství a pýcha; to jsou hlavní ctnosti této doby.

Bez lásky k bližnímu nebyl by možný žádný rozvod v tomto století, neboť paní byly by příliš ctnostné a muži nenalezli by místa, kam uložiti hřivnu přebývajících sil a to značilo by úpadek velmi veliký.

Miluj bližního svého, neboť bližní tvůj kdykoliv potřebovati budeš pomoci jeho, obrátí se od tebe a kráčeti bude dál a s politováním dá ti na vědomí, že kapsa jeho nemá nic společného s přikázáním lásky a že slouží věrně toliko pánu svému.

Miluj bližního svého a obětuj z lásky veliké za něj statek svůj i krev svou a staň se chudým a když přijdeš ku dveřím domu jeho prositi za almužnu, zavře dvéře před očima tvýma a pošle psů, aby vyprovodili tě ze vrat domu jeho. A proto z upřímného srdce radím: Miluj bližního svého, ale kde budeš moci, vyhni se mu na velkou dálku, abys nepřišel v pokušení činiti mu dobře.

Miluj bližního svého, ale jednej tak, aby nikdy nelitoval, žes proň konal skutky dobré a milosrdné, neboť zvířata jsou tvorové boží a jen ona neznají ani přetvářky, ani podvodu, ani lakomství, ani smilstva, ani závisti, ani hněvu, ani obžerství, ani pýchy, lenosti, ani což jiného podobného mezi lidmi jest, ale žijí ku a slávě svého pána, který jest milosrdný a dobrotivý k nim a skrovné sousto věnují mu oddaně a věrně krev svou i ži svůj.

Vlastním krokem.

Jen první ránu snést a výhra jistá!
Tu ránu v žití, co hromem v duši udeří
z jasna, čista.
Pak se už nervy nechvějí,
a hlava mozku neztrácí,
at letí touha do oblak,
at bílé čelo krvácí

Jen první ránu snést a výhra jistá!
Tu ránu v žití, co srdce z prsou vyrazí
z jasna, čista.
Pak se už krev víc nezpění,
a hrdla nezatiskne žal,
at život hladí, nebo rve
co z bídy své nám k žití dal.

Cigaro.

Tvůj vonný list dech panenství ve spiralu vssál,
když dívčí ruka usláblá robila tě v spěchu
s družkami bledých lící, a zor jim chvatem plál,
a nad hrudí se útlých prsou vlna chvěla vzdechů.
Tvůj vonný list dech panenství ve spiralu vssál.
A sladkost tvoje — to pita krev je z dívčích žil;
tak lahodná a mdlá a k omdlévání jemně schladlá,
a kdyby do číše kdos jí nacezenou lil,
v číš až na dno by materie tuberkulů padla.
A sladkost tvoje — to pita krev je z dívčích žil.

Marie Hněvkovská.

Noc.

. . A když vyšli ven, přicházela noc vznešená se svými slunci, pohrouženými v hlubinách věčných, mléčná dráha prosvítala jako prsten věčnosti kolem nekonečna, ostrý srpek měsíce zařezával se v modrou oblohu . .

Vyšli, aby viděli život noci, tajemný život její po mohutném životě denním. Tvorové rozmanitých velikostí a podob, zamlklí a temnobarevní, přicházejí po pestrých, jasných barvách denních. Plíží se a lezou ze všech možných štěrbin, děr, koutů a brlohů, skáčou a poletují po místech stopených ve stíny a v neproniknutelnou tmu.

A příroda je opět strašlivým bojištěm. Jako jím byla za dne, jest jím i nyní, kdy slunce pozdravuje druhou polokouli zemskou.

Tu vyrazil z pod kamene hladový střevlík a zadávil cvrčka. Tam moucha probuzena ze spaní: její vrah, zelená kobylka, tasí před jejima vyděšenýma očima svoji břitkou dýku. Za hnědou housenkou, jež právě si pochutnávala na šťavnatém vrbovém lístku, plíží se vražedná vosa — bodnutí žahadlem, a ubohá housenka ztrácí vědomí po smrtelné injekci!

Na větvích a listech leží unaven po denní námaze rozmanitý hmyz, nikdy bezpečný před loupeživým útokem. Zatřeseme haluzemi a větvemi — a na sta ho popadá dolů. V křoví mihá se zelené světélko, jako tečka, zaplane a zhasne. — Slyš! jaké to umené pištění? To smrtihlav ve žlutém plášti visí na stromě a třebá vytryskující šťávu.

Zástupy leskle černých broučků pobíhají v trávě. Jsou méně

znepokojováni než za dne a pasou se ve veliké zásobárně přírodní. Mnohým z nich jest ještě příliš světlo. Leží schováni ve svých děrách a svýma velikýma očima slídí po okolí čekajíce na příležitost, až někdo, nic netuše, půjde kolem .. Z dálky ozývá se skřehot žab, někdy přerývaný pronikavým hlasem nočního ptáka, když rákosím se žene za kořistí. S vrchu odkudsi popěvuje si lelek. Po západu slunce vylezl ze své díry ve pni stromu a bezpečen svým peřím, barvou nerozeznatelným od hlíny i kůry stromu, raduje se ze života.

Jdeme lesem. Slyšíš sovu? Tiše sjela s větve, na níž seděla a vznáší se při zemi mezi stromovím. Hned tu, hned tam ozve se její zahouknutí. Náhle zaúpí ptáček. To jej dravec vyplašil ze spaní a svírá nyní svými drápy. Tichem, jež se zase po lese rozložilo, zapraští nedaleko větvička a něco temně dopadne na zem. To noční hlodavci, vylouskavše jadérka z jedlové či smrkové šišky, zahazují nejedlé zbytky. V korunách stromů šumí vítr, jako by příroda vypravovala o tom ruchu a shonu, plesu a boji na noční zemi.

Nad lesem poletují noční dravci a lišky plíží se dole, vyšedše na lup.

Na stráních, na lukách a v zahradách miliony květů a lístků žízní po krůpěji osvěžující rosy. Mnohé z nich přispůsobily se již nočnímu životu jako zvířata noční. Teprve za temna po soumraku vydechuje fiala noční svoji vůni. A mnoho jiných květin rozevírá své květy teprve v noci. Jiné zase uzavírají na noc své květy a své listy. Červený jetel sehne večer dva ze svých listů a třetí položí přes ně jako stříšku. Snad aby do nočního chladu nevyprchalo jeho teplo. Stulí se jako my, když v zimě vlezeme do studené postele. Také citlivka skládá lístky, jakmile je ve stínu, i krásná akacie. Podivné instinkty vládnou v přírodě, nevyslovitelné a tajemné, jedny užitečné bytostem, jimž panují, jiné jim na zhoubu.

Svíce na stole jest hrobem malým můrám a bělavým molům. Nic netušíce, vábeni jen světlem, řítí se do výhně jako opojeni. Mnohdy jen se popálí a mají dosti síly, mrštiti sebou zpět — ale ze tmy znovu se vracejí a znovu se vrhají ve smrt. A z drobného tělíčka, jež bez vlády teď leží na stole, život prchá, prchá, kamsi do neznáma.

Vyšli ven, aby viděli život noci. Ale neviděli všeho toho zápasu, ani ho netušili. Viděli tichou, vznešenou noc, jež uspává starosti a bol a nese mír. Viděli tichý měsíc zapadat kams do oblak v tichém sklonu. A všude tušili lásku a nesmrtelnost. —

V hlavním městě, v noci. Ulice jasně osvětleny, za ozářenými okny zábavných místností hudba a ruch. P. Altenberg vypravuje příběh:

Básník jde ulicí a střetne se s jednou z padlých. Obdivu mladistvou, ušlechtilou její tvář. Dívka však hrubě se osopí. P vila: »Dělejte si dobrý den z někoho jiného, ne ze mne!« N přestal ji však obdivovati pro její něžnou krásu. I pravila: »N myslíte-li to doopravdy, jděte a kupte mi tam v některé bou

na Štěpánském náměstí nejhezčí marcipánové srdce.« — »Prosím«, odpověděl. A dostala nejhezčí srdce. Bylo za 2 koruny. »A nyní nebudu vás déle zdržovati«, pravil jí.

»Ne, dnes již toho mám dost, doprovoďte mne k domu, půjdu s tím svým překrásným marcipánovým srdcem domů. Dnes je moje nejšťastnější noc.«

»Nu, a kdybych šel s vámi?!?«

»To by bylo zase něco jiného. Ne, nechte mne dnes s mým štěstím o samotě — —«

Noc zvolna táhla ve svém černém šatě. — *J. P.*

Politika. Od počátku června máme nové koaliční německo-česko-polské vyrovnací ministerstvo Beckovo, jež chce markýrovati proti vítěznému postupu Maďarů »sjednocené Rakousko« a »silný parlament«, — tedy věci, jež může věřiti mysl jen naivní, která posledních třicet cislajtánských let zaspala, a — dorozumění mezi Čechy a Němci. Hlavní věc je, že šestinedělní ministerstvo Hohenlohovo odešlo a že tudíž máme zase na několik neděl vládu. Fortwursteln je hlavní princip, jenž ve všech proměnách osudu je stále navrchu. I z vládních pramenů se nepokrytě doznává, že koalice je vajíčko tuze choulostivé. Neboť v podstatě tři němečtí, dva čeští a dva polští ministři nejsou jedné mysli ani o opravě volební, ani o vývoji ústavním, ani o záležitostech národnostních. Ale snad prý jest možno, že vůdcové stran snáze se dorozumí jako ministerští kolegové než jako aktivní vůdcové stran. O tom se ovšem nepochybuje, ale je pochybno, jestli, dohodnou-li se ministři, bude to zájmem i jejich bývalých poslaneckých kolegů. Sv. pán Beck byl učitelem arcivévody Františka Ferdinanda, jest jeho důvěrníkem. Jest původu českého. Otec jeho byl ještě v řadách pracovníků obrozeneckých. — Nejvíce prý zdráhali se Čechové vstoupiti do kabinetu bez nějaké národnostní výslužky. Ježto však Němci a Poláci prohlásili, že jejich členové do ministerstva vstoupí, i když by Čechové se zdráhali, proto Čechové bojíce se, aby nebyli isolováni (to by bylo neštěstí!), svolili ke koalici. Dr. B. Pacák stal se ministrem krajanem, dr. J. Fořt ministrem obchodu. Ostatní ministerstva jsou obsazena takto: vnitro Bienerth, vyučování Marchet, železniční Derschatta, zemědělství hr. L. Auersperg, spravedlnosti dr. Klein, němec. ministr krajan Prade. Z bývalého kabinetu zůstali min. vojen., krajan hr. Dzieduszycki a fin. Korytovski. Kabinet jest na počet apoštolský, 12členný! Tak bohatého na křesla posud nebylo! — Místopředseda klubu poslaneckého na říš. radě, dr. Stránský, staví se proti ministerstvu nikoliv přátelsky. Praví, že Němci proti Uhrám na nic se nezmohou; sami jim pomohli na koně svojí obstrukcí za Badeniho. Naproti tomu všeho ou schopni proti nám, aby udrželi svoji politickou moc. Proto lze těšiti se nejen na vyrovnání či dorozumění Čechů s Němci, ani na spravedlivou opravu volební.

Že Češi do ministerstva vstoupili, přijato bylo u nás celkem sti přívětivě. Převládá-li pak od počátku mínění, že vláda tato udělati nemůže, jest to i českým ministrům sankce předem, ude-li ničeho dosaženo. Ostatek převládá všeobecná nedůvěra

a nechuť k celé politice. Ministři přicházejí, ministři odcházejí, a nejen vše zůstává, jak bylo, ale nikdo ani není, na koho by se upínaly znovu probouzející se naděje. Zbývá poslední spásné heslo: hospodářské sesílení. Za dnešního stavu mysli není však nic pravděpodobnějšího, než že spása objeví se v pouhém shonu po mamonu. — V doplňovací volbě říš. poslance za Nové město pražské zvítězil v užší volbě 12. června Mladočech prof. Frant. Novotný 1704 hl. proti K. St. Sokolovi, 1469 hl., pomocí sociál. demokratů. Pro Sokola hlasovali státoprávníci a staročeši.

Tento týden zasedají delegace. Z výkladu min. hr. Goluchovského lze zmíniti se o odstavci, týkajícím se Turecka. Vše ostatní jest buďto diplomatický optimism anebo formalism, prvému obyčejní smrtelníci nevěří, druhému nerozumí. Mürzstegský program obsahuje nejmenší míru toho, čeho je nezbytně třeba k zdárnému výsledku, při tom vylučuje všechno, co by mohlo přispěti k rozkladu turecké říše. Vláda Porty zneuznávajíc, prý, své nejživotnější zájmy, činila překážky krok za krokem a donutila velmoci, aby učinily »opatření z nouze«, která nemohla skončiti jinak, leč že značně porušila vážnost Porty doma i za hranicemi. Stav reformní práce není prý neuspokojivý, třeba jsou značné překážky, nehledě k pasivnímu odporu Turecka proti každé novotě. Ve spolku s Ruskem budeme pokračovati v zahájené akci mírové. Radikální rozřešení tak zv. orientálního problému to prý ovšem nebude. Toho nikdo také neočekává od diplomacie. Jest však bez odporu pro Evropu hanbou, že jest možný stát uvnitř tak »orientální«, jako Turecko. — O srbskobulharské smlouvě o celní unii hr. Goluchovský nic neřekl podstatného, než že Rakousko vyhrálo. S mírumilovnými výklady divně kontrastuje hartusení, že jest již nejvyšší čas provésti ozbrojení dělostřelectva. — Císař v cerklu vyslovil se, že voleb. oprava provedena býti musí. Má se za to, že bude provedena okrojírkou.

Carlyle: Ani jeden z tisíce nemá nejmenší vlohy k přemýšlení; stačí jen k pasivnímu snění, k domněnkám a k aktivnímu odříkávání z paměti. Tak málo lidí umí správně vidět očima, jež vyvalují na nás. Proto jest tento svět tak strašně zmatený; úkol každého zamotal se s úkolem bližního a jde falešným směrem; duch slepoty, falše a rozbroje, jejž právem nazýváme ďáblem, trvá stále mezi námi.

A přece lidské dílo, i kdyby sebe menší bylo, nezůstane osamoceno, nezůstane vrakem ztroskotaným; celý činný svět, všechen přirozený živel tajemné, neklidné síly je obklopuje, k sobě strhuje a sebou vleče do předu nebo na zad. Vždy a neomylně bude to, co stalo se, buď živým, rostoucím celkem anebo, když ničím jiným, alespoň dobrou uleželou mrvou. Proto bylo by pro každého, kdo něco malého vykonal, otázkou nejzajímavější toto: který hák v tomto nekonečném víru světa zachytí toto malé dílo a strh jej s sebou?

Kritika. H. praví: »Všeliká prostřednost v poesii vede k lic měrnosti karakteru a života.« — Pamatujte si, čtenáři! Nezap mínejte časopisy a recensenti! — Tolstoj napsal o Dostojevské jehož nikdy neviděl, s nímž nikdy neměl přímých styků: ». . t člověk mně nejbližší, nejdražší, nejpotřebnější.« Vlastně jen tak měla by znít všechna kritika. Vše ostatní, co praví, je skoro zb tečné . .

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 6. ČERVENCE 1906. ČÍSLO 18.

ROZHLEDY

Minulost: Hus, Havlíček — přítomnost.

Mnoho dává právě nyní život veřejný podnětův a dojmů těm, kdož mají oň zájem. Byl bych raději napsal, že mnoho ukládá duchu a přemýšlení. Ale nechci přeháněti. Jest »život veřejný« velikolepým automatem, jenž opatřuje hotové myšlenky a zkracuje duševní námahy jednotlivců na míru nejmenší. Myslí za všecky, pracuje duševně za celek, jest činitelem hospodárným a úsporným. Veliká instituce v době hromadné výroby a lidového státu. Takový lift, pohodlné vytahovadlo, z části věc přepychu a obdivu, z části k praktické potřebě.

Štědře a hojně dává toho každému, kdo si přeje. Havlíček, Hus, bitva u Sadové, poslední volby, zdražení pošty, telegrafu a telefonu, rozluka s Uhry a koncentrace doma, volební oprava, hromadná stávka, zahraničná politika, říšská rada a delegace... Bohatý výběr! Bez námahy může každý státi na výši doby a obzírati svůj svět. O každého jest postaráno, jako v přírodě. Miliony tvorů probouzejí se z jara a příroda má pro všechny prostřeno. Miliony lidí denně vstává s duší chtivou a dojmů lačnou a pro každého jest přichystáno. Cosi dojemného i úchvatného zároveň. Tklivého a ohromujícího.

Havlíček a Hus jsou nade vším. Články a přednášky, akademie a zpěvy, tábory a zábavy. Za svého života, za svého historického působení nebyli tak rozložitou a daleko sahající silou, jako jsou nyní. Jaká nepatrná menšina starala se o Havlíčka, když rozesílal svého kutnohorského Slovana! Jak málo lidí znalo a ctilo Husa z Betlémské kaple! Teprve nespravedlivý přehmat vládní, teprve Brixen a Kostnice, roznesly jejich jméno po světě. Nebýti této vnější pomoci, málo současníků bylo by znalo, co vnitřního a duchovního bylo v jich poslání. A posud! Nebýti těch vnějších pomůcek: řečník, tribuna, slavnostní výbor, produkce.. mnoho-li lidí by se staralo o Havlíčka a Husa!

Jaký však je ten zájem o ně? Oba byli osobnostmi, lidmi heroické říše. Nade vše, co nám zůstavili literárně, vyniká jejich život. O tom životě se také na schůzích oslavných mluví. Dáván jest posluchačům za příklad. Posluchači sedí hodinu a napjatě poslouchají, pak pozornost umdlí a zmahá se nepokoj. Schůze se končí a v účtech národních jest důležitá položka: zdařilá schůze, zvýšení úrovně mravní..! Avšak mravnost se nekáže, mravnost se neučí slovy. Jen příkladem a to živým příkladem! Krásný čin vyvolá jako ozvěnou nové krásné činy, zločin zplodí nové zlo-

činy. Pouhým kázáním, pouhou přednáškou nejde ani toto ani ono. Rok jako rok tiskem a slovem velebíme Husa a Havlíčka a kolik Husů a Havlíčků nám přibylo?

Veliká osobnost hýbe světem. Ale její působení a vliv posmrtný jsou již něčím jiným než byly za života. Jest to jako paprsek světla, jenž láme se v atmosféře a znovu lomí se, procházeje prostředím jiným, vodou, sklem... Jest to on, ale jinak zabarven, jest to on, ale jde již jiným směrem. Tak duch Husův a Havlíčkův přijímá z našeho prostředí své zabarvení a svůj úhel lomu. Jest to on a není to on.

Především nemáme již to osobité a jedinečné jejich historického činu. Všechna síla citův a snah oné doby, jejich zvláštní ráz a zabarvení unikly nám s minutami, dny a týdny jejich věku. Všechno, co víme, jsou poněkud nejasné kontury. A také obraz v tomto obrysu jest nejasný a šedý. Pouhá bezbarvá reprodukce, někdy velmi vadná. Vnitřní dynamiku osobností jejich, duševní stavy a pochody Husovy a Havlíčkovy jsou nám neznámy. Máme historii, ale neznáme už života, máme vnější sledy událostí, ale neznáme té vnitřní síly, jež události vedla tím směrem, kterým šly, a do té hloubky, jakou šly. Jako světelné paprsky v jiném prostředí láme se i obraz jejich zjevu v jiném věku a v našem věku.

Nelze mluviti již o přímém vlivu jejich na nás. To, čím Hus je Husem, čím je Havlíček Havlíčkem, minulo a zašlo. Jejich doba a jejich duch, dvě složky dějin, spějí do neznáma proudem věků a nikdy už nám se nezjeví. Kdyby skutečný Hus a skutečný Havlíček, člověk a osobnost, octli se v naší době, zcela jiné byly by jejich činy a osudy, a zcela jiná byla by jejich duše. Nevíme jaká, nelze nám proniknouti tajemství času a věcí. Ale víme, že by jiná byla. Většině snad právě tak asi nejasná a neproniknutelná, jako jest i dnes, ale podléhali by — byť neuvědoměle — jejich síle a jejich vlivu a jejich nárazem spolupracovali by s nimi svými vjemy, city, představami, souhlasem a nesouhlasem, projevy vůle a činy, kuli a spájeli by historii, byli by součiniteli a prostředníky světa, kosmu.

Toho všeho dnes již není. Není bezprostředního vlivu okolnosti a bezprostřední reakce doby. Kmen rozrůstá v tisíce větví, haluzí a snítek. Ale kořen jest utajen a nedostupen zraku. Všechna literatura o Husovi a Havlíčkovi, oslavy a přednášky, souvisí s nimi, ale velmi složitě a nepochopitelně, jako snítka a lístek, kolébající se ve vzduchu, souvisí s kořenem v tmavé zemi. Jaký tajuplný vztah! A přece nebýti půdy a podnebí, vlnění větru, přívalů světla, deště a bouře, zda byly by snítky a lístky takové jaké jsou, zda měly by těch svých zvláštních tvarů a barev?

Minulost a přítomnost: dějiny a život! Spolu souvisí, [illegible] jsou jedna bytost. Plně jsme jen v přítomnosti a plně žijeme [illegible] přítomnosti. Pronikáni tisíce vlivy a silami jejími, neseni jej[illegible] vlnami, jsme jen jejími dětmi a pány. Minulost je jako ten ko[illegible] v tmavé zemi: víme, že jest, ale více nevíme, víme, že i odtam[illegible] šťávy přicházejí a kolují našimi žilami, ale nic více nevíme.

Známe však slunečno a bouři, kolébající vánek a [illegible]

deště. Vítáme je a strachujeme se jich, přijímáme je a chráníme se od nich. Žijeme přítomnosti.

A přítomnosti a jen jí platí schůze a oslavy, přednášky a akademie Husovy a Havlíčkovy. Platí jen nám a jsou zde jen k vůli nám. Jen naše touhy a potřeby je vyvolávají a dávají jim formu a tělo. A mají-li cenu, mají jen tehdy a pro toho, vytryskly-li nutně z vnitřní touhy a potřeby. Kde toho není, jsou povrchní a prázdné, pouhá forma a slupka bez jádra.

Není však zisku v tom hromadném oslavování. Čím šíře rozlévají se vody, tím jsou mělčí. Ano, zavodňují louky, užitečně zvyšují tomu onomu výnos. Ale také zůstavují bláto. Bláto nepochopení a skrytých záměrů. Na hranici Husově budou páliti krváky! A politické strany jeho jménem nepřímo verbují pro sebe, volajíce jedna nad druhou: Mluv pravdu . .! Hus k tomu se usmívá, jako tehdy: Sancta simplicitas! A Havlíček dí sarkasticky: Nehřešíš ani ústy, ani sluchem. . .

Jaký smysl má a může míti oslavování Havlíčka a Husa?

Jaký smysl? Jedině tento smysl: Buď každý Husem a Havlíčkem!

Ale jak? Jak mohu se státi jimi? Jak ty? Jak on?

Když nebudeme jako Hus a Havlíček! Když budeme, čím vnitřně jsme, cele a do opravdy. Jen tolik může nás poučiti příklad Husa a Havlíčka, jen tolik, ale nic více! Vše ostatní musíme vážiti ze sebe a abychom mohli vážiti, nezbytně k tomu potřebujeme své přítomnosti a svého okolí, své doby a své země, svého života a současných dějin. Minulost jest jako odjíždějící koráb na dalekém obzoru moře. Vidina, krásná vidina, ale v jakém vztahu k nám . .? Přítomnost však jest ten proud vody, do něhož stoupáme, ty vlny, jež k nám kvapí a nás obklopují, na nás narážejí a nás nutí, abychom udržovali rovnováhu, napínali svaly, jim se poddávali a jimi se dali nésti. A takto tedy budeme Husem a Havlíčkem, budeme-li žíti každý plně svým vlastním, osobitým životem sobě, své přítomnosti, svému prostředí a své době. Tak můžeme státi se Husem a Havlíčkem, poznáme-li s e b e, každý sám sebe především a pak svoji dobu, její touhy a sklony, její potřeby a nutnosti. Sebe poznati, to jest, promysliti a dialekticky probrati všechny vnější udalosti a zjevy, jež můžeme pojati svými smysly a svojí duší, a ke každému z nich vyvážiti z nejhlubších hlubin vlastního nitra svůj souhlas či svůj nesouhlas, bez ohledu na to, jak zní, hlučí a bouří soud světa.

Ne souditi tak, jak soudil Hus a Havlíček! Nenapodobiti jich! Nemíti jejich zálib, snah, jejich citů a představ, ale vše míti své a ze sebe. A když i máme tytéž záliby a snahy, tytéž city a představy, jako měli oni, pak ne proto, že je oni měli, ale proto, že v nás se ujaly a z nás znovu vyklíčily. Nyní na schůzích a ečírcích se volá: Buďme jako Hus a Havlíček, milujme, co milovali oni a nenáviďme, co nenáviděli oni! Má se však volati: Nebuďte jako Havlíček a Hus, ale buďte vy sami, milujte to, co milovati jest vaším životem, nenáviďte to, co jest vaší smrtí. Svět jest ve vývoji a každý, kdo jest svým, svým až z nejhlubších ko-

řenů a hlubin své bytosti, jest sílou a nástrojem vývoje, a kdo jest neuvědomělým odleskem a napodobením druhého, jest zdržovatelem a překážkou vývoje. A proto buďte jako Hus a Havlíček, ale jen v tom smyslu, že vše, co vám naskytne se na cestě života, promýšlíte, ne podle přijatých vzorců a formulí, zhotovených jinými, ale vlastními silami své duše; že pohodlně a bezstarostně nespočinete, nechávajíce svět jíti mimo, ale vše, i to nejmenší, budete považovati za výzvu, abyste hledali a nacházeli sebe.

A tak bude to v duchu Havlíčka a Husa! Ne opakovati a přemílati, co řekli oni, ale žíti svoje určení a proběhnouti svoji dráhu duchovní. Ne slova, ale skutky, ne skvělé vzory, ale raději svoje chyby a svoje zklamání, jen když svoje! A tak tito dva čeští duchové odkazují nás zpříma a neodbytně na dráhy, kterými sami šli: na svoji dobu. Od minulosti do přítomnosti, od historie do života. Býti svým své době, toť jejich odkaz! Vše ostatní jest marnost a scestí! A rouháním a hříchem jest, tvrdí-li kdo něco jiného. *J. P.*

Vítězslav Novák: Quartet op. 35.

(Pro 2 housle, violu a violoncello.)

Nové toto opus Novákovo myslím, že bude mezníkem v uměleckém jeho tvoření, z příčin psychologických i formálních. Nedýší z něho již zoufalé krise, melancholické smutky a těžké zápasy probíjení, na něž jsme zvykli u tohoto poety-hudebníka, a které došly vědomého a nepokrytého výrazu v posledních jeho pracích: v Melancholiích a Sonatě eroice.

Ačkoliv již od počátku dával nám cítiti horoucnost své vzrícené krve, nestál ještě pevně zakotven, ujednocen a svůj, vědom si cíle. Viděti to nejen v prvních jeho pracích, kde poddává se leckde ještě vlivu Schumanna a Čajkovského, ale i později: ač každou následující přináší osobitější tony, přece nejde jistou, přímou čarou vývoje, ale překvapuje. Zkouší tu i tam, hledá, zde jen zatuká, tu pozdrží se déle, takže zdá se: našel již sebe — ale najednou vidíme ho někde, kde bychom se ho nejméně nadáli. Je mi to znakem neklidu, nejistoty, nepevnosti půdy pod nohama. Nelze se tomu diviti u mladého umělce vůbec, zejména ne u umělce tak složité kultury, jako je Novák. Těžko moderní duši vyznati se v sobě samé a těžko jí povědĕti, kde je nejvlastnější a nejúrodnější půda její činnosti. Tu musí si poctivě ohledati a najíti. A Novák chápal se každého svého úkolu se vší opravdovostí, se vší vášní umělce, jenž doufá nalézti v něm poslední, zázračné slovo svého vysvobození. Důkazem toho jsou jeho díla, která v psychologickém ohledu jsou ohlasem všech záchvěvů a tužeb jeho nitra. Jeho radostí i smutků, zoufání i vítězství, pochybno[illegible] i jistot. Třeba pracoval na poli jeho psychickému založení úpl[illegible] protichůdném, pokaždé vytěžil z něho, co jen síle jeho talent[illegible] bylo možno.

Nazval bych »Rozkošnými blouděními« tuto křivolakou jeh[illegible] cestu, na níž jsem tak rád sledoval, jak přitakává své osobnos[illegible] a nepokrytě dává vyprouditi vřelému citu, jak naopak zase sta[illegible]

se do pósy a béře na sebe masku, jak zpívá tragickými, hluboko v duši se vrývajícími akcenty a jak zase jen pohrává si motivkem a dětinsky radostně libuje si v neklamném účinu drobné malůvky. Rozkoš jeho tvoření — radostnou i bolestnou — prožíval jsem s ním. A bylo mi jasno, proč v Sonatě chtěl býti hrdinou měkký, lyricky roztoužený snílek a vášnivě rozechvěný milenec. Bylo mi jasno, proč nořil se do mystických hloubek v Údolí nového království a proč ironisoval se v orchestrální serenádě, kterou jsme letos slyšeli. K heroismu hnala ho síla jeho vůle, chtění, které v Údolí zaměněno jinou složkou jeho bytosti, cítěním, nutilo ho obrátiti se k poesii symbolické a v Serenádě inspirováno dovedností, vedlo ho k nasazení masky a ironického úsměvu.

A ovoce toho všeho?

S nesnadností úkolu rostla jeho síla i odvaha. Stavěl se před problémy těžší a těžší a řešil je podivuhodně lehce. Zkoušel sílu svou na polích, kde zdálo by se, že nelze již ničeho pověděti, ale on objevil v nich ještě nové možnosti a krásy. Jeho dovednost a technika skladatelská získala tím nesmírně. Formu ovládá jako nikdo jiný. Na něho hodí se nejlépe okřídlené slovo, že v přísnosti klasické formy našel svou volnost.

Při tom snaží se vší mocí vyjádřiti sebe. Nezáleží mu na přízni nebo nepřízni davu. Ví, že každé umění, aby bylo pochopeno, předpokládá vedle příbuznosti psychické také jistou kulturu citů, jistou úroveň vzdělání intelektuálného. Proto jde jenom za hlasem svého srdce. A čím více sobě se přibližuje, tím určitěji jeví se formace jeho stylu jako výslednice vzájemného působení a prolnutí prvků lidových, jeho lyrismu a úžasné techniky kontrapunktické.

Ale nespokojuje se jménem jenom dobrého a dovedného skladatele. Chce býti průkopníkem, ukazatelem a objevitelem nových cest. Sleduje pilně modernistické proudy mladého Německa, representované Straussem a Regerem, přisvojuje si, co na nich dobrého, pomíjí nerozmyslné a krajní jejich výstřelky. A jsa obohacen jejich vymoženostmi, sám hudební kultury, jíž není v Čechách rovné, usiluje o nové umění, nové tony, nové kombinace zvukové, jež budou příčinou nových emocí esthetických. Ví, že nesmějí byt vyfilosofovány, ale dány subtilností a nuancovaností cítění. A tak v horkých chvílích tvůrčí extase, vhroužen do propastí vlastního srdce a unášen k výšinám svých snění, píše dílo, jež je dokumentem toho všeho, jež voní takřka horoucností a svěžestí jeho mladé krve, dílo vzácné bohatstvím citového života, úměrné a jednotné, v němž nic mne neruší a nic mi nepřekáží, před nímž v obdivu skláním hlavu. Zadává je do konkursu s názvem Sny (podivno, sny nazývá nejvlastnější výraz své osobnosti!) a dostává první cenu. Dílem tím je Kvartet op. 35. (Vyšel u Breitkopfa a Härtela v Lipsku).

*

Mám promluviti o něm ještě se stanoviska formálního, hudebníkova. Jest jako Sonata eroica dvouvětý. Ale tato dvouvětost liší se velmi od oné v Sonatě. Kdežto tam povstala sloučením

obvyklé druhé a třetí věty sonatové, sloučením ničím nezdůvodněným a snad i násilným, je zde přirozená, organická, účelná. Prvou větu tvoří Fuga, druhou Fantasie.

Fuga je obvyklá, bachovská, jenže na místě těsny opakuje půl exposice. Fantasie po krátkém úvodu bouřlivého a úryvkovitého rázu zdá se, že má formu sonatovou, v níž tak řečené provedení (také velké stupňování zvané) nahrazeno je Quasi scherzem. Ku konci opakuje se třetí díl Fugy.

Byl jsem vždy zásadně proti komponování Fug v dnešní době. Jsou dnes už příliš přežilou a zastaralou, také příliš mechanickou formou, v níž sotva kdo dovede něco nového pověděti. Těsnati ducha do pout fugových myslím, že znamená stavěti na odiv jen zručnost technickou, blýskati se prací. Mimo to je vždy něco komického v pravidelných nástupech hlasů v exposici; něco, co připomíná defilé při vojenské parádě. Dotklo se mne velmi nemile, když Novák ve Finale svého dřívějšího kvartetu slovácké thema oděl do této historické uniformy. Považoval jsem to za nedostatek slohového cítění, ne-li vkusu. Připadalo mi, jako bych slovácké děvče viděl nositi kroj měštek 18 stol.

Něčím jiným je Fuga tohoto kvartetu. Zdá se mi, že dnes není pro Nováka schematičnosti a tedy ani těžkopádnosti Fugy. Myšlení kontrapunktické tak přešlo mu v krev, že jest nerozlučitelnou součástkou jeho hudebního myšlení vůbec. Vybavuje mi to pozdní sonaty Beethovenovy a symfonie Brahmsovy, které jsou opravdu nejčistěji hudebně myšleny a jenom na hudebním účinu vypočteny. Musik an und in sich. Proto je forma fugová u Nováka životna. Není kostrou ani schematem, ale živým tělem, masem, v němž proudí krev.

Z mystického ticha (skladatel sám předpisuje Largo misterioso) vystupuje nejsladším dolcissimem v pianissimu hlavní motiv (vůdce, proposta), hned na počátku dominantní septimou $\overline{c}$ měkce zladěný a následujícím brzy $\overline{cis}$ jakoby obestřený jemným nádechem touhy, která ve čtvrtém taktu zmocněně vyzní synkopovaným $\overline{fis}$, aby v pátém vztáhla své bělostné lokty až k $\overline{a}$, pod nímž vynořuje se zase pianissimem v dolcissimu průvodčí, risposta. To půlové $\overline{a}$, jež připadá mi jako náruč, rozpjatá, aby zachytila prchavý přelud snění, je geniálním nápadem Novákovým. Zastírá vstup průvodčího, anuluje schematičnost reperkusí a je důkazem, že i tu Novák tvořil, nejen pracoval. U $\frac{2}{}$ nastupuje provedení, v němž objevuje se vůdce dvakrát v původní a dvakrát v obrácené podobě. Nesmírně delikátní je malička, dvoutaktová mezivěta na str. 3. (poslední řádek) a jiná na str. 4. (2. řádek shora, takt 2. a násl.), pracovaná kanonicky. Na místě těsny dává Novák opakovati (jak již svrchu řečeno) půl exposice. Na to v mohutném vzmachu s žité kontrapunktiky, pracované na prvém motivu vůdce, zvedá skladba k fortissimu, z něhož ponenáhlu klesá, aby zajímavý harmonickými obraty opět vystoupila do etherných výší, v nic nad dvojitou prodlevou violoncella rozezpívají se ostatní tři stroje jasným D-dur a po dvoutaktovém expressivu sladkými vzde v pianissimu usnou.

Přiznávám se, že jsem málokterou skladbu četl s takovou rozkoší, jako tuto fugu. Proto, že sotva která měla tak vzdušnou a směle vrženou architektoniku, při tom tak ciselérsky detailní a delikátní vypracování, bohatý, plastický a plynulý kontrapunkt. Nic v ní nezaráží, neklopýtá; vše jako by s virtuosní lehkostí bylo pracováno. Pravda, že »umělecké dílo je teprv tehdy hotovo, až není znáti na něm námahy, již stálo jeho vytvoření«, hodí se na Novákovu fugu nejskvěleji. Myslím, že sotva kdy podaří se některému českému skladateli ji překonati.

Motivy Fantasie odvozeny jsou až na onen zpěvné věty z vůdce fugy. Rozvíjí se tedy celý kvartet z jediného thematu. Svědčí jistě o vzácné invenci skladatelově, dovede-li tolikrát jednu myšlenku charakteristiky pozměniti a v novém osvětlení podati. Celá věta roste jistě a přirozeně; nenajdete v ní marných tápání, nesmělých kroků nebo selhávajících účinů. Plnou váhou dopadá v duši každý tón a žádný nevyzní hluše. Myslím, že není tu noty zbytečné. Melodie a rythmus zbarveny jsou vlivem písní slovácких, harmonie je bohatá, mnohdy nová i původní. Na mnohých místech povstává kontrapunktickým vedením hlasů. Nikde nenaleznete drsností a neomaleností Regrovských, jimiž se i ostatní produkty mladého Německa jen hemží. Novák jakoby ubrousil všude ostré hrany, uhladil drsné plochy. Ale přes to nikde není změkčilý, vše má zdravou, mužnou, energickou tvářnost.

Quasi scherzo svými rythmy, skákavou melodií a harmonickými změnami, které stínují velmi půvabně imitace hlavního motivu, má pikantní příchuť. Novinkou, ukazující jak všechny theoretické zákazy mají jen relativní platnost, jsou následné kvinty u čísla 15 a 20, které dráždivé kouzlo této části jen zvyšují.

Proti dřívějším pracím je Fantasie nesena dlouhými, obloukovitými liniemi. Nikde není přeplněna drobnůstkami, ale všude vypravena s rozmyslnou umírněností. Síla ducha, který zůstává nad dílem, je tu patrna. Vše tíhne k hlavní myšlence, jejíž logické a obsažné povědění je skladateli nad rozmarnou, třeba i vtipnou těkavost. Vskutku, pozoruhodný kvartet! Nedovedu dosti vřele doporučiti ho hudebníkům a hudebnímu obecenstvu k studiu.

K. Jánoš.

Tajní vychovatelé.

S tímto názvem vyšla letos v Hamburku ve IV. vydání kniha dr. Loewenberga. Pro rodiče a vychovatele četba nemálo zajímavá, ač setkáte se na mnohých místech s názory ne právě novými. Ale ze spisů pedagogických a jistě i z vlastních bohatých zkušeností dovedl autor trefně vybrati, co zdálo se mu důležito a tak tu sneseno v několika oddílech dosti látky poutavé i poučné.

Je sporno dosud, zda děti rodí se s náklonnostmi absolutně dobrými nebo zlými. Jisto však jest, že vychování hraje důležitou roli v životě každého jedince a že je třeba počíti s ním hned od kolébky. Je klamno domnívati se, že na vychování dosti jest času, až když dítě dobře umí mluviti a mnohému rozumí. V té době vyrostl již v děcku třeba malý umíněnec, zbujník nebo lhář, a

stonek křivě rostlý těžko ohnouti tak, aby peň byl přímý a hladký. Autor vhodně cituje Jeana Paula, který praví, že metlou, jíž musí býti trestáno dítě po pátém roce, zasloužili by spíše ti, kdož ho dříve již nevedli tak, aby jí více nebylo třeba. Nejdůležitějším činitelem v zcela útlém věku jest stálé navykání pořádku a bezpodmínečná poslušnost.

Co doma opomenuto, má často škola uvésti na pravou míru. Škola ovšem má vyučovati vychovávajíc a vychovávati vyučujíc, ale přec působí na dítě v poměrech omezených. Bývají často nezasloužené stesky na školu v tomto směru. Ovšem snáze je vychovávati slovy než skutky, ale pak by ovšem vychovávati nebylo uměním, čím skutečně jest. Často stává se, že za nejpříznivějších okolností, kde škola ruku v ruce s rodiči stará se o zdárné vedení dítka, pojednou pozorujete, že škodlivý vliv, jehož pramen nelze ihned postřehnouti, působil na jeho duši a ji zakalil a potřísnil. A tento vliv pochází od oněch tajných vychovatelů, kteří bezděky a často dosti záhubně zasahují v čisté snahy rodičů a učitelů. Na prvém místě jmenuje tu spisovatel blízké příbuzné dítěte, kteří přílišnou láskou a omlouváním jeho chyb dítěti jen škodí.

Nejsilněji působí z pravidla na dětskou mysl dědeček a babička. Hýčkají a rozmazlují vnoučka nesmyslně, ač k vlastním dětem bývali třeba neobyčejně přísní. Autor zjasňuje podobné případy tím, že dědeček a babička, jsouce si vědomi, že nedočkají se plného rozvití bytosti dítěte, které milují, především přejí si, jím býti milováni a proto chtějí se mu zavděčiti za každou cenu. V té touze dopouštějí se vůči němu shovívavosti a slabosti, jež je mu často velmi záhubna. Podobným zjevem bývá v rodinách celá legie starých tet, které všecku lásku přenášejí na drobného miláčka, zahrnují jej pozornostmi a nadměrným lichocením jej kazí. K nim druží se zhoubné vlivy špatně volených chův a služebných vůbec. Čím vznešenější rodina, tím častěji ponechávány děti v nejútlejším a pro rozvinutí duše nejdůležitějším věku lidem, kteří o úloze vychovávání mají pojem zcela nepatrný a mlhavý. A tak vhodně autor uvádí, oč je v tom líp dítě poslední dělnice, jež béře je sebou do práce, aby je měla na očích, než takové dítě rodiny vznešené, ponechané lidem cizím, často dosti bezcitným a nevzdělaným.

Celá záplava utajených vlivů výchovných, dobrých i zlých, obklopí dítě hned při prvém kroku do školy, a v té době třeba je největší péče rodičů a učitelů, aby zdroje jich správně vystihli, co kde dobrého vyzvedli a nebezpečí zla, duši dítěte hrozící, v pravý čas oddáliti. — Autor zavrhuje školy stavovské a školy soukromé. Označuje je v mnohých případech za semeniště častých křivd, na společnosti později páchaných nesprávným vedením t kových stavovských učitelů a ředitelů. Je pro naprostou rovnos všech vrstev dětí ve škole v tom případě ovšem, když jsou to dě hodné a mravné. Děti nehodné a nemravné nerekrutují se, ja známo, vždy jen z vrstev proletariátu.

S humorem poněkud kousavým zmiňuje se o dětských sl nostech a plesích, o okázalém slavení jmenin a narozenin dětí a

napomíná přidržovati hned z mládí děti k přesnému vykonávání povinností. Je proti navštěvování divadla dětmi, nehraje-li se právě kus dětem psaný, neschvaluje návštěvy cirků, ba i zahrad zoologických a zvěřinců. Prvnější z důvodů zdravotních, aby nervy dětí nebyly přepínány, druhé z důvodů spíše esthetických. — Toť jen nepatrný počet z ohromného množství tajných vychovatelů, píše dr. Loewenberg. Je třeba stále býti na stráži, aby zhoubný jejich vliv zlé símě nezapustil v útlou duši dětskou. A leká-li se úzkostlivá a pečlivá matka, čtouc jeho knihu, překážek, jež by se mohly naskytnouti při výchově jejího broučka, když se všech stran vydán je podobným nebezpečím, konejší ji autor slovy: »Není třeba, příliš se strachovati. Vychovávejte pokud možno nejméně, pečujte o zdravý vzduch pro své dítě a o potřebné světlo, chraňte je přílišného úpalu a smrtícího chladu, ale nemučte ho ustavičným napomínáním a poučováním! Nedejte mu znáti, že je vychováváte! V deseti přikázáních božích obsaženy jsou mravní vztahy všeho lidstva, vystačí tedy dětský svět počtem rozhodně menším. Vystříhejte se vychovávati slovy, což je nejméně rozumné, vychovávejte příkladem vlastním, který je nejosvědčenějším výchovným prostředkem. A je-li matka ženou starostlivou, pořádnou a rozumnou, a otec vzorem péče o rodinu, mužem poctivé píle a snášenlivosti, není třeba obávati se oněch tajných činitelů, kteří výchovu sice ztěžují, ale zmařiti nemohou. Stejně není vše v naší moci, pěstujeme-li květinu. Její přirozenost, déšť, vítr, sluneční svit mohou křížit naše plány. Ale možno je nám půdu zkypřit, pilně ji zalévati, když nebe vláhy neposkytne, špatné výhonky její odstraniti a stonek její podepříti. A tak je to i s dětmi.« —

B. Podhorská.

Genius loci.

Silně pršelo onoho posledního dne ve Veroně, ale odpoledne se vybralo. Seděla jsem na Piazza dei Signori. Kameny byly ještě vlhké, ale nebe vyjasněno. Vlhké mráčky plovaly kol městských věží, holubi klovali na dláždění a tlukouce křídly vraceli se do svých úkrytů ve zdech palácových, vlašťovky štěbetaly ve výši a slunce zacházelo, zacláněno střechami. To bývá chvíle, kdy za hlubokého zvuku zvonů duch starých měst se zvedá a uchvacuje naše srdce.

Jest nesporno, že mnohým z nás nelze ani nepřilnouti přehluboce a vroucně k jistým místům. Nezáleží na tom, jací lidé tam bydlí a jaké jsou napsány jejich dějiny: připadají nám místa ona jako živé bytosti. A uzavíráme s nimi přátelství nejněžnější a nejutěšenější.

Snad zdá se, že nemá smyslu mluviti o přátelství, rozumíme-li jím to, čím skutečně jest: praktický, většinou náhodný poměr, jehož hlavním úkolem jest, sdělovati se o myšlenky, společně snášeti jisté strasti a pomahati si ve všedních trudech. Ale jsou zajisté ještě jiné možnosti, v nichž tkví lepší přátelství díl; a možnosti takové jsou i v našich vztazích k mnohým místům na zemi. Ano, chci-li vysloviti, co dobrého duše duši učiniti může, něco dobrého,

vyššího, než je praktická pomoc anebo duchovní vedení, utíkám se k oněm neurčitým porovnáním, vypůjčovaným od oněch druhých přátel, jež nejsou bytostmi lidskými: neboť to jest dobro, jímž jsme okouzlováni, jímž posilována naše odvaha k životu, naše city zladěny na jasnou radost a duševní klid; dobro, jež ve vzpomínce vyznívá jako melodie a jež (jako melodie, slyšíme-li ji anebo vzpomeneme-li) nejjemnější záchvěvy hudby v našich duších vyvolává a jí souzníti dává. To jsou nejdrahocennější dary lidské náklonnosti; a podobných dostáváme stejně hojně a mnohdy ještě ryzejší než od bytostí živých. Neznajíc lepšího jména a chovajíc tajné přání vzdáti jim dík, nazvu je: genius loci.

Genius loci! Božstvo, zajisté! Velké nebo malé, jak kdy, ale vždy hodno naší tiché pobožnosti. Ne však nějaké ztělesnění, nějaká socha muže nebo ženy s nezbytnou korunou zdiva na hlavě, s alegorickými znaky a nezměnitelným životopisem, jako ty nudné dámy, jež sedí kolem Place de la Concorde. Představovati si město nebo zemi jako osobnost — byť rhetorikové tak obyčejně činili — jest tolik, jako jich vůbec nevzpomínati. Ne, ne. Genius loci, jako všechna úctyhodná božstva, skládá se z našich srdcí a duší, jest skutečnosti jen duchovní. Jeho viditelným ztělesněním jest místo samo a jeho zjev, jeho řeč poznáme v poloze krajiny, ve směru ulic, ve zvuku zvonů, v hučení jezů; a více ještě než v čemkoli jiném, v onom zvlášť významném spojení, jež Virgil postřehl, mluvě o řekách tekoucích kol starých městských zdí: Fluminaque antiquos subterlabentia muros. Tato slova Virgilova na místě, jež — jak postřehujeme i u Danta — svědčí, jak hlubokou moc okolí mělo na ducha latinského, vyvolává mi v duchu zcela přirozeně vzpomínku na Adyži a přenáší mne zase v ony dny osamělosti ve Veroně, když jsem znovu a znovu přicházela k řece, mohutný narudlý proud pozorujíc, na němž kolébaly se veliké plovoucí mlýny. A to mi připomíná, že i když nelze ztělesniti to, co nazývám geniem, přece jej živě a silně vyciťujeme v jednotlivých budovách a v podrobnostech krajin. Často zdržuje se a mocně nás uchvacuje někde na zatáčce cesty anebo tam, kde stezka do vrchu se vine od terasy k terase, rozevírajíc pohled na veliké, daleké hory; anebo v kostele; ale nejživěji jej pocítíme tam, kde se řeky dvě stékají anebo při ústí proudu, kam nás kroky a myšlenky neustále vodívají aniž víme, proč a zač. Tam obchází genius místa anebo spíše, on jest tím vším.

Porovnala jsem city náklonnosti, již cítíme pro mnohá místa na zemi, se sympatií, již pociťujeme k některým ze svých přátel — city lásky a vděčnosti, ale ne prosaické důvěrnosti anebo přání po všedním životě společném. Ale jako mezi lidskými poměry jsou takové anebo mohou býti takové, v nichž snoubí se vezdejší chl.“ života s nejvyšší jeho poesií, tak zajisté každý zná jedno ne dvě místa na zemi, kde trvale žíti může a přece nepřestane obdivovati a radovati se a cítiti vděčnost. Jistá pořičí mají tu moc a jistá údolí.

Nade vše na světě však Řím. Jeho čarovnou moc nad srdc naším změřiti nemohou ani nejzbožnější ctitelé, jež zajížději ta

jen aby pocítili jeho genia loci. Jest třeba měsíců a let, abychom pochopili, jak způsobem skoro kouzelným nejen tuto moc fantastickou neoslabí útrapy a všednosti života, ale samy podléhajíce jejímu vlivu, mizí ve svou vlastní nicotnost a před velebností a jarou veselostí Říma v nic se rozptylují a blednou před tichým přesvědčením, jež Řím nám vnuká právě jako lidé neobyčejní, že život, byť i byl krátký, přece hoden jest, aby prožit byl ve věrnosti a v půvabu.

Avšak vedle takové věčné a neproměnné lásky k určitým místům, jsou i pouhé amours de voyage (v nejlepším slova smyslu), kdy vzpomínka trvá snad dlouho, ale chvíle setkání nutně jest kratinká. Nepatrné udalosti, jež ve věcech těchto hrají tutéž roli, jako ve vztazích lidských, kniha společně čtená anebo darovaná květina, mnohdy způsobí, že místo, jež nám dosud bylo jen místem či pojmem zeměpisným, stane se zvláštní částí našeho vlastnictví. A v tom smyslu připadá mi, jako kdybych byla dala slib, vykonala zbožný obřad, jenž mne k místu tomu víže, když jsem jednou napila se z pramene, jenž vyvěrá nad onou odlehlou cestou — tak odlehlou, jako by vedla do měsíce — mezi Subiaco a Tivoli.. bylo to jednoho březnového dne a prach zvedal se v kotoučích. A časem cítím, že bych tam chtěla, ne píti, ale vodu vylíti za oběť, věnec pověsiti na počest geniu loci; a jednou dokonce..

Ale dosti! Bylo to vlivem asi podobného citu, že jsem, když jsem tři nebo čtyřikrát došla podívat se na plovoucí mlýny na Adyži, koupila si onu kytici levandule »na památku«, na starém náměstí veronském, když slunce zapadalo a vlašťovky poletovaly a zvony právě začaly ohlašovati, že bůh jest přítomen na tomto místě.

Vernon Lee.

O životě řádu vyššího.

Duch jakožto samobytný činitel v těle udržuje se při všech proměnách těla v podstatě své — neumírá, odumírají-li části tělesné. Kdyby duše odumříti měla s částmi těla, nebyla by než funkcí orgánů tělesných. Nejdokonalejší vůli transcendentní, střed života i sil mimo nás, činíme soupisem veškery nejvyšší možné lásky. Poznáváme, že přeje nám života časného tím, že osobitě vedle nás nevystupuje a s námi jako společník náš neobcuje. Není to možno!

Víme, že těleso pohybující se v uzavřené křivce kolem jednoho pevného bodu jako středu, koná pohyb středoběžný (centrálný). I duch náš v pohyb myšlení uvedený, kol jednoho bodu jako středu, koná pohyb centrálný. Středem myšlení lidského je transcendence, záhada její nevysvětlitelnosti. Není dosud potřebných k tomu disposicí v nás, dostatečni dosud nejsme. Cítíme, že bychom středoběžně pohybovati se měli zduchovňováním duše. Kdybychom v ducha svého dali působiti síle stálé, kteráž by pohyb jeho centrálný udržovala, působíc v něm zrychlení centrálné, byli bychom nyní dále i blíže cíli.

Zrychlení i velikost té síly stálé, jíž by se pohyb ducha udržoval, úměrno by býti musilo přímo čtverci rychlosti, avšak ne-

přímo úměrno vzdálenosti od středu. Analogie se zákony fysickými! Oproti té síle stále se staví a jí čelí naše vůle a dobrovolnost její působnosti. Působiť ona odklon ducha, jsouc tu centrifugálkou, jež i příčinou jest sploštění jeho.

Kdyby člověk působení vůle u věcech rozum jeho převyšujících na nejmenší možnou míru zredukoval, ano snad ji zcela v onu sílu stálou přejíti dal, zjevil by se účinek patrný.

Síla centrální mění stále směr pohybu, proto je zrychlení tím větší, čím menší je poloměr kruhu. Duch opět, čím je středu blíže, čím menší je vzdálenost jeho od středu, tím rychlejší je pohyb myšlení, jež jest životem jeho. Čím bychom tedy prageniu, oné nejvyšší vůli mimo nás blíže byli, tím rychlejší byl by život ducha, až konečně v nepatrné jen vzdálenosti zrychlil by se tou měrou, že by konstrukce tělesná mu postačiti nemohla, a život náš by tu pak nebyl možný v té podobě, jak se nyní jeví. Tak žíti by mohl pouhý duch! Protož my vzdáleni zůstati musíme od středu, aby zrychlení pohybu ducha centrálně se pohybujícího, nebylo tak náhlé a tělesnosti naší škodné.

Síla centrální, která ducha našeho k středu táhne, závislá jest na době oběhu a oběh na velikosti její. Duch obíhá volněji, jsme-li středu vzdálenější. Kdo se přiblížil poznáním i oduševnělou pravou pokorou u věcech vyšších, žije duchem rychleji. Cvičíce tuto pokoru, zkracujeme poloměr vzdálenosti své od středu, až konečně změnivše vůli osobní ve svobodnou vůli duchovní, kteráž souhlasna být musí s nejvyšší svobodnou vůlí transcendentní jsme cíli nejblíže. Že s touto nejvyšší svobodnou vůlí souvisíme, pociťujeme všichni. Ona váže si nás, bojujíc s naší svobodnou vůlí, poněvadž jí tato jako síla odstředivá ducha našeho odtahuje a jej tím i sploštuje.

Síla centrifugální objevuje se při pohybu centrálním a závisí na velikosti hmoty a vzdálenosti od osy. Čím objemnější duch, tím i větší síla centrifugální při něm. Z působení této síly odstředivé, svobodné vůle člověka, pochází pak i sploštění ducha, jež doznati musíme, vidouce nepostačitelnost svou k pravé duchovnosti. Však právě jest ona nutna, by existence naše v této časnosti možna byla, jestiť ona jen předpravou k vyšší formě života budoucího, s níž se musíme zatím spokojiti.

K úplné duchovnosti — tělesnosti prosté — jest právě jen transcendence místem vhodným. Probuzen-li duch, spěje k ní a a jest mu mnohdy v této časnosti jako v cizině nehostinné — poněvadž dobře cítí, že původní vlast jeho výše jest — odkud pravou aristokracií jsa nadán, zde tělesností otrocky spoutána se vidí a jak bolestně mnohdy úpí v okovech! Ale i ty nutny jsou! Školiti se musí! Hostem jsa tuto, strádati musí a míti nedostatky. I ty nutny jsou k dobru jeho! Vycvičí-li se zde duch v pravé poslušnosti zákonů, uvědomí si, že orgánů tělesných šetřiti musí, jež ku plnému vývoji života jeho v této časnosti nepostačují a počká ochotně i rád až nebude více nucen sloužiti za udržovatele existence časné a klidně odebéře se pak do vlasti své původní duchovní, kdež teprv pravý život svůj žíti bude.

Protož čím dále zůstáváme od středu, tím možnější jest život těla — jemuž právě největší vzdálenost od centra nejvíce odpovídá, protože nejmenší zrychlení v pohybu ducha působí a život nejlahodnější činí.

Život vysvětlujeme též jen jako pohyb a pozorujeme, že čím vyšší organisace, tím i rychlejší je pohyb vnitřní a čím nižší je tato, tím úkony životní i volnější jsou.

II. — Hledáme souhlas v poměrech zevních i chceme jej docíliti. Přivoďme dříve harmonii ve svých poměrech vnitřních — ona způsobí pak i žádanou zevní harmonii mimo nás. Vnější poměry jsou na vnitřních závisly. Vnitřní jsou základním tonem harmonického akordu, jímž život náš vyznívati má. Stavíme-li však líbezné tony poměrů vnějších na nepravém základním tonu poměrů vnitřních, nikdy souzvuk libý povstati nemůže. Jmenujeme ho štěstím, dobře pravíme, on jím jest. Zůstane nám však neznám, pokud my základní ton niterných vztahů nepodložíme, na němž pak vrchní tony poměrů zevních ozvati se mohou souzvučně. Ozvou se hned, jakmile podklad z nitra plně zavzní na venek. Základem tím je souvztah srdce i ducha. Jedno s druhým, jedno v druhém obsaženo, jedno druhým v plnost uvedeno. Plnost zvuku z nitra na venek záleží na intensitě spojení obou těchto důležitých činitelů. Souzněním svrchních tonů podmíněn libozvuk akordu a tento jest buď větší nebo menší podle toho, kterak duše a duch o srdce se opírají a jako základ plně znějí.

Kdyby však základ nečetnými vrchními tony provázen byl, nebyl by akord plný, t. j. kdyby vzdělání jen jednostranným, méně užitečným směrem se bralo u věcech vnějších, ač by nitro plně vyvinuto bylo.

Četné svrchní tony, z nichž nižší převládají, činí zvuk plný t. j. když o celé velké srdce opírá se vzdělání ducha i duše co nejvšestrannější a nejprohloubenější, pak jest akord zjevu člověka celičký i plný v kráse harmonie své. Kdyby však na základní ton přilehaly pouze nejvrchnější tony, byl by zvuk ostrý, nelibý. Nebyla-li by i střední poloha (vzdělání k praktickému životu potřebné) vypracována a ku základu pojil se pouze nejvyšší vývoj ducha, člověk byl by zjevem neúplným, ostře na druhé působícím a naprosto všem nesympatickým.

Souzvuk nitra člověka se zevním jeho vystupováním jest pravda t. j. shoda skutečnosti vnitřní s jevem zevním. Přiblíží-li se k člověku takovému lidé druzí, vzniká resonance i v nich, neboť všichni by k pravdě takové způsobilí byli, jen kdyby se jim vždy a všude přímo blížila a blízko nich plně zněla souladem svým. *Ludmila Pokorná.*

Miluj bližního . . .

»Miluj!« To je imperativ, kterému netřeba komentáře. Miluj, je zákon, přikázání, o kterém Kristus řekl zákonníkovi: »To čiň a živ budeš!«

Ale slovo »bližní« potřebuje již objasnění, výkladu. I zákonník se tázal: »A kdo jest můj bližní?« A Kristus neodpovídal žádným

generalisujícím: »Každý«, nýbrž v odpověď vyprávěl podobenství o milosrdném Samaritánu. Dopověděv, ptal se zákonníka: »Kdo zdá se být bližní tomu, kterýž upadl mezi lotry?« »Ten, který prokázal milosrdenství nad ním«, odpovídá zákonník.

Tedy ani kněz nebyl pravým bližním, ani levita, kteří šli cestou, pominuvše ho, nýbrž »bližními« byli si navzájem ten, který milosrdenství prokazoval a ten, který je přijímal.

Říci »miluj bližního« a uvádět jako doklad necnosti a vady »kněží a levitů«, je pochybeno, neboť z těch žádný »milosrdenstvím hnut jsa«, neobváže ran tvých. »Kněz a levita« nejsou tvými bližními v době, kdy strádáš nebo důvěřivě spoléháš na pomoc a lásku, nýbrž je jím Samaritán.

»Kněz a levita« vidí mrvu v oku tvém a mluvíce o ní, učiní z ní břevno, nejen tak těžké, že jím nikdo nehne, ale zformují je v dřevo, na němž tě ukřižují. A budou pod křížem chodit, »ukřivujíce hlav svých«.

Ale bližní vida břevno v oku tvém, řekne ti mírně a laskavě: »Poshov, bratře, ať vyjmu břevno z oka tvého, pro které slunce božího nevidíš; s trpělivostí a boží pomocí chci ti je vytahovat z oka tak dlouho, až z něho bude jen nepatrná mrva, nepatrnější než v oku mém, který jsem člověk hříšný.« —

Vezmi si za ženu »levitku« a za přítele pozvi »levita« do domu a budou skutečně vždy »pamětlivi příchodu tvého«. Ale bližní tvá nebude znáti lásky k jinému muži než k tobě a bližnímu tvému bude čest domu tvého svata.

Kapsa »kněží a levitů« od nepaměti tisíciletí nemá nic společného s přikázáním lásky. Zde musí stát na stráži tvá hrdost, aby ti bránila, bys nikdy k nim o pomoc nechodil, nikdy ničeho od nich nečekal, na nic od nich nespoléhal, o nic jich neprosil. Budou od tebe vyžadovat desátky, až schudneš o celý majetek svůj a byl-li bys tak podlý a měl tak málo hrdosti, že bys pak žebral u jejich dveří, poštvou na tě psy. Proto jsou to »kněží a leviti«.

Ale bližní vida tě, žes upadl mezi lotry, nejen že ováže tvé rány a uvede do hospody, ale »maje odejíti, vyjme dva peníze a dá hospodáři řka: »Měj o něho péči a já když se vrátím, cožkoli nad to vynaložíš, zaplatím tobě.«

A proto radím: Vyhni se zákonníkům a levitům na velikou dálku, aby nepřišli do pokušení, činiti ti zle, ale otevři srdce své dokořán bližnímu, který vida tě ležícího u cesty, ovazuje rány tvé, anebo kterého ty sám zkrvavěného u cesty ležeti vidíš, neboť pravý bližní tvůj je tvor boží, který nezná ani přetvářky, ani podvodu, ani lakomství, ani smilstva, ani závisti, ani hněvu, ani obžerství, ani pýchy, ani což jiného podobného jest mezi zákonníky a levity ale žije ke cti a slávě Pána svého, který jest milosrdný a dobrotivý.

Pavla Moudrá.

Jarní melodie.

V zahradě, proti oknu mého pokoje, na holých větvích akátu poskakují vrabci a živě se baví, kdežto na konci střechy soused-

ního domu sedí úctyhodná vrána a jak naslouchá hovoru šedých ptáčat, vážně pokyvuje hlavou. Teplý vzduch, promísený slunečními paprsky, přináší mi do pokoje každý zvuk a slyším spěchající a bublající hlas potůčku, slyším tichý ševel větví a rozumím tomu, o čem vrkají holubi na římse mého okna a spolu se vzduchem se mi vkrádá do duše vlahá hudba jara.

— Čim — čimčim! hovoří starý vrabec, obraceje se k přátelům. — Hle opět jsme se dočkali jara .. není-liž pravda? Čimčim — čimčim.

— Kráh — kráh, graciosně přisvědčujíc, ozývá se vrána.

Dobře znám tohoto solidního ptáka, vždy se vyjadřuje krátce a ne jinak, když něco potvrzuje. Jest od přírody hloupá a ještě plachá, jak většina vran. Zaujímá ve společnosti překrásné postavení a každou zimu utíká se, jako vždy, k dobročinnosti starých holubů. — Znám vrabce: ač dle vzezření zdá se býti lehkomyslný a dokonce liberálem, přece v podstatě tento pták si rozumí. Skáče kolem vrány s uctivým pohledem, avšak v hloubi jeho duše jest dobře vidět její cenu a často s ochotou vypráví o ní několik pikantních příběhů.

Na římse okna mladý švihák holub rozhorleně přesvědčuje skromnou holubici: Já umru, umru sklamáním, když se mnou sdíleti nebudeš lásku moji.

— Snad víte, milostivá, že čížci přilétli, sděluje vrabec.

— Kra — áh!

— Přilétli a šumí, poletují, štěbetají .. Úžasně nepokojní ptáci. A sýkorky objevily se za nimi .. Jako vždy, cha-cha-cha! Včera jsem se v žertu otázal jednoho z nich: »Proč jste, holoubku, vyletěl?« Odpověděl mi drze .. Ti ptáci docela nemají myšlenky k činu, k povolání, nebo pro společenské postavení. Jsem pouliční vrabec ..

Zde, za rohem roury, na střeše neočekávaně objevil se mladý havran a polohlasně odříkával: »Pozorně naslouchaje, po dobu služby, hovorům všech usedlých ve vzduchu, na vodě a na zemi a zároveň sleduje jejich jednání, musím přiznati, že označení čížci zvučně štěbetají o všem a osmělujíce se, doufají v jakési brzké obnovení přírody.«

— Čim — čimčim, vzkřikl vrabec, nepokojně se ohlížeje na donášeče.

A vrána blahosklonně přikývla hlavou.

— Jaro již bylo, bylo, bylo již od nepaměti, řekl vrabec. Ale na účet probuzení celé přírody je to .. konečně budiž .. když pochází z rozhodnutí těch sil, kterým náleží to vědět.

— Kra — áh, řekla vrána, kynouc sousedovi blahosklonně okem.

— K tomu výkladu nutno doložit, promluvil havran, že označení čížci vyjádřili svojí nevůli proto, že potůčky, ze kterých utišují svoji žízeň, jakoby se zasmušily, že některý z nich odvažuje se také blouzniti o svobodě.

— Ach, to oni vždy tak činí! vzkřikl starý vrabec. Jest to mládí a není pranic nebezpečné! Také jsem byl mlád a také blouznil

o . . o ní. Rozumíte, ohromně blouznil . . Nu, pak to přešlo. Objevila se jiná »ona«; více reálná . . cha-cha-cha . . však to znáte, příjemnější, vrabci nevyhnutelna . . Cha-cha!

E-hm! rozlehlo se úctyhodné hekání. Na větvích lípy objevil se skutečný státní kněžour, milostivě ukláněl se ptákům a hašteřil se.

— E-hm-ne, zdali cítíte, pane, ve vzduchu něco páchnout, čím to jest?

— Jarní vzduch, vaše milosti, řekl vrabec.

Ale vrána pouze sklonila hlavu stranou a kráknula něžným hlasem, asi jako bekot ovcí.

— Hm-ano . . včera, za šroubem, také říkal jeden rozený černý výr . . čím to, jak říkáme, páchne . . Ale já odpovídám: pozoruji, čichám, vyšetřuji. Rozumně, ano?

— Zcela správně, vaše milosti. Vždy, vaše milosti, dobře jest posečkati. Solidní ptactvo vždy vyčkává.

Na prázdné místo v zahradě slétl s oblaku skřivan a starostlivě běhaje, pronesl: A záři svých úsměvů něžně hasí na nebi hvězdy . . noc bledne, noc se chvěje a jako led na slunci — taje těžký závoj tmy noci. Jak lehce a sladce dýše srdce, plné naděje, vstříc světlu a svobodě . .

— Jaký to pták?, otázal se výr, mžouraje.

— Skřivan, vaše milosti, ostře se ozval za žlabem havran.

— Poeta, vaše milosti! blahosklonně zažertoval vrabec.

Výr úkosem pohlédl na poetu a zaskuhral: Hm-hm . . nějaký šedý . . trhan! Zdá se, že vylétl ku oslavě slunce a svobody?

— Tak jest, vaše milosti! potvrdil vrabec — zabývá se povzbuzováním marných nadějí v srdcích mladých ptáčků, vaše milosti.

— Odsouzení hodné a . . hloupé!

— Zcela spravedlivě, vaše milosti, ozval se starý vrabec — hloupost! Svoboda, vaše milosti, jest vlastně cosi neurčitého a tak říci nedosažitelného . .

— Totiž, nemýlím-li se, vy sami jste jí . . vzývali?

— Kra-áh! pojednou ozvala se vrána.

Vrabec sesmutněl. Skutečně, vaše milosti, kdysi v provolání, ale za okolností, které zmírňují vinu . .

— Ale . . a jak to!

— Po obědě, vaše milosti, pode vlivem, totiž pod jistým násilím, vaše milosti.

— Totiž, jak?

— Ticho, řekl, zde zdraví svoboda! Ihned ale dodal: v mezích zákonů.

Výr pohlédl na havrana. Tak jest, vaše milosti, řekl havran.

— Já, vaše milosti, býti pouličním vrabcem, nedovolil bych si vážného práva k otázce o svobodě, neboť tato otázka není v počtu zpracovaných vědomostí, se kterými já mám čest sloužit . .

— Kra-áh, opětně ozvala se vrána. Jest jí vše lhostejné, co potvrzuje.

Ale na ulici tekly potůčky a pěly tichou píseň o řece, do

které chtějí ku konci pouti a o své budoucnosti: Široké, bystré vlny vás přijmou, obejmou a v moře spolu unesou, ale opět se může stát, že nás vrhnou k obloze, ke žhavému slunci, ale my opět s oblohy v noci padneme na zemi jako rosa, sníh nebo déšť.

Nádherné slunce, laskavé slunce vesny, usmívá se na jasné obloze božským úsměvem, plným lásky, planoucím láskou stvořitele.

V úhlu sadu, na větvích staré lípy sedí několik čížků a jeden z nich, nadšený poeta, vyprávěl píseň o buřňákovi: Nad šedou rovinou moře sbírá vítr černé mraky. Mezi mraky a mořem hrdě poletuje buřňák, černému blesku podoben. Tu vlny křikem vyhrožují, tu střelou vzpínají se k mračnům, on křičí — a mraky slyší radost ve smělém křiku toho ptáka. V tom křiku — výzvu bouři! Sílu hněvu, plamen vášně a uvědomělost v porobě, slyší mraky v tomto křiku. Čejky sténají před bouří — sténají choulíce se nad mořem, připraveny uschovati svůj strach před bouří na dně jeho. A kajky také sténají — jim, kajkám, jest neznámý požitek bitvy se životem: lekají se úderu hromu. Hloupý pingnim nesměle schovává své tučné tělo ve skalních útesech . . Pouze hrdý buřňák krouží směle a svobodně nad zpěněným mořem! Mraky stále temnější více se sklánějí nad mořem a spojují a pobádají vlny do výše, vstříc hromu. Hrom rachotí. V pěně hněvu sténají vlny, s vichrem závodíce. Hle, uchvátí vichr hejno vln mocnými pažemi a vrhne je s rozmachem v divé zlobě na útesy, rozbíjeje v prach a třísky smaragdových hromad. Buřňák s křikem krouží, černému blesku podoben, jako střela proniká mračna, pěnu vln křídlem stíraje. Vznáší se jako démon — hrdý, černý démon bouře — a směje se i pláče . . Směje se nad mračny, radostí pláče! Ve hněvu hromu — citlivý démon — dávno již slyšel a uvěřil, že nezakryjí mračna slunce — nikdy nezakryjí!

Vítr vane . . Hrom burácí . . Modrým plamenem plápolí nakupená mračna nad propastí mořskou. Moře loví střely blesku a ve své hlubině hasí. Sotva, že ohnivé zmije vrhnou se do moře, zmizí, odražen útok blesku.

— Bouře! Již hřmí bouře!

To smělý buřňák hrdě krouží mezi blesky nad řvoucím, hněvivým mořem; to křičí prorok vítězství: Nechť silněji hřmí bouře!

Přel. *F. M. Jiroušek.* *M. Gorký.*

Divadlo. O činohře nelze říci nic nového a nelze říci nic zvláštního. Vyjma Noru, sehranou na počest Ibsenovu po jeho skonu, není vůbec o čem psáti. Představení Nory s pí. Kvapilovou, pp. Vávrou (Helmer), Vojanem (Rank) a Želenským (Güntherem) bylo úspěchem korunováno. V dobrých tradicích tvořeno poctivě dílo jednotné, harmonicky úměrné. Hry tak (lze říci) oficiálně moderní, jako je Nora, mají již svůj styl a své perspektivy, svoji psychologii a svoji techniku a myslím, že pro herce a režii nejsou tak neobyčejným zkušebním kamenem, jak by se někdo snad domníval. Přes to představení Nory nebylo jen představením pro oči. — Za to představení Shakespearova Julia Cesara nebylo

než velikou prohrou. Hlavní úlohy byly pouhým závoděním rhetoriky a lidové scény nebyly než jen divadelní kalafunou. To nebyly vášně a hnutí davová, ale pouhá komedie s nepřirozeným přepínáním hlasivek. Psychologie davu jest daleko tajemnější, krásnější a strašnější, než tuší tato naexecírovaná komparserie. Mimo to Shakespeare je cosi sui generis a řeknu zpříma, že jeho majestát poetický a hloubka psychologická nesnese vnějších výpravných experimentův. Zvláště když staví se na odiv s vědomou okázalostí. Jednoduchost a umírněná úměrnost scény není jen v duchu tradice a jeviště Shakespearovského, ale vnitřní podmínkou Shakespearova díla. Trochu hlubší studium objevuje jako věc nepochybnou a nade vše jasnou, že Shakespearovi vše to vnější bylo pouhým prostředkem, tak velice podřaděným, že tomu není jinde hned tak příkladu. Bylo to jen tak cosi vedlejšího, čemu se nedopřává nic více místa, než je nevyhnutelně třeba. »Řím Ulice« a dost. »Vstoupí v průvodu s hudbou: Caesar« atd., »síla lidu následuje« a dost. Ovšem že tvůrčí duch režisérův tvoří z těchto úryvkovitých nápovědí samostatně obraz plný a celý, ale my požadujeme na něm moderní smysl, citlivý k takovým anachronismům jako jsou prostředky výpravné férie v Shakespearovi. Tento vnitřní rozpor jest zřejmý ve všech pokusech nynější správy uvésti Shakespeara na repertoar, Macbethem počínaje, až po Caesara. Prohloubení zcela jiných stránek vyžaduje Shakespeare a nikoliv to, nač se u nás teď takový důraz klade. Ostatek ani tato koncese, ani toto hovění diváctvu (v divadle se už jen dívá; neposlouchá, nevnímá) Shakespeara na repertoaru neudržely a pokusy, snad dobře míněné, zůstaly bez užitku.

Chudost původní produkce nelze již ani důrazněji prokázati, než oběma novinkami, předvedenými na jevišti Národ. divadla. Abigail Horákové: Ejhle člověk, je hra začátečnická a vůbec falešná. »Národní pohádka« Sirotek Jaroslava Kvapila má býti kusem kasovním na »letní období«. Jako by v »letním období« přestávaly soudnost, cit a poesie. Jest to předsudek, pohodlnost či co, myslí-li se, že v letních měsících zvednou se v člověku najednou všechny špatné a brutální instinkty filistrů a barbarů a že jim je nutno holdovati? Stanovisko takové není ani umělecké, ani poctivé. *J. P.*

Dějiny. Dvě obsáhlá a objemná díla historická vyšla u nás krátce po sobě, dílo Zikmunda Wintra a B. Bondyho. O obou zatím stručná oznámení.

Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století. Sepsal Zikmund Winter. V Praze. Nákladem České Akademie. 1906. Kniha skoro o tisíci stran velkého formátu, sepsaná za poslední tři léta, když materiál mnoho desetiletí sbírán a připravovaný ležel pohotově. Snažil-li se autor posud, jak prá pracovati hlavně o XVI. věku, bylo tenkráte nutno líčiti při měs ském řemesle i století starší, v nichž svobodné řemeslo měst vzniklo a se rozvíjelo. Úvodem pak rozepisuje se i o době n starší. Po Tomkových dějinách Prahy dostává se nám dosud n obšírnějšího díla o životě městském a prvního většího díla ze s ciálních dějin českých vůbec.

Od hospodářství naturálního v X. století s velmi zajímavou a členitou skladbou sociální a od nejstarších zpráv obchodních přechází autor k vylíčení nového kulturního útvaru hospodářského k městům, k jich vývoji v Němcích a v Čechách a ovšem i k výsadám, dávaným u nás kolonistům německým. Zvídáme, jaký zájem hmotný a fiskální měli panovníci na tom, aby kolonisté zakupovali půdu a zabezpečili jim tak trvalý důchod. Podobný zájem hmotný měli i pánové světští a duchovní i statky církevní, jež vládly pozemky k založení města vhodnými. Města stala se takto prostředkem bezpečného stálého důchodu zeměpánům, vrchnostem světským a duchovním: prodavše kusy půdy, nemusily starati se o zřízení a úpravu města a neměly s tím útrat. Král Václav I. obrátil se od zakládání kostelů k zakládání měst, ježto církev zvítězila ve sporu s předešlým králem Otakarem I. a na pokladnice duchovní se tedy nemohlo. Šlechta berní neplatila, i spolehl fiskus, komora úplně na nové měšťany, kteří byli ochotnou poplatnou silou. V zájmu vlastním pak opatřovali je výhodami a privileji na úkor domácího obyvatelstva, jež stávalo se takto půdou kořistnou. Z takových tedy poměrů hospodářských a sociálních města vyrůstají a lze-li tehdejším vládcům v zemích našich vytýkati, tedy zajisté to, že příliš nerozmyslně a nedočkavě snažili se z poměrů tehdejších těžiti pro se a že nevyčkávali, až by se obyvatelstvo domácí bylo samo tolik zmohlo, aby bylo zakupování půdy a zakládání měst mohlo podnikati samo. Že by bylo k tomu došlo, jest nepochybno. Také vývoj řemesel byl by se obešel docela bez kolonisace německé: vidíme, že současně, kdy z Němec přicházejí k nám zakládat města, jsou u nás již jakás bratrstva a že za posledních Přemyslovců rozmanitost řemesel je značná. Nemůže také ani jinak býti, vždyť i před městy bylo u nás třeba všelikého náčiní, zbroje, šatstva atd. a to vše zhotovovalo se zde. A když za bouří husitských Němci odešli ze země, zůstala řemesla zde a byla zase v českých rukou. — Kniha prvá spisu Z. Wintra jedná o rozvoji českého řemesla a obchodu do konce doby přemyslovské, kniha druhá o průmyslu a obchodě v době lucemburské, do níž spadají i první začátky cechu, kniha třetí o řemesle a obchodě doby husitské. Tu máme již řemesla obrábějící suroviny zvířecí a rostlinné, řemesla od kovů a jiných surovin minerálných, řemesla umělecká, knihotisk a živnosti služeb osobních (lazebníci, chirurgové, apotečníci, šrotýři, vozatajové, nádenníci, píštci a j.) Obsáhlá jest část o cechu a monopolu městské práce o rozdílech a autonomii cechů, o pospolnosti mistrů v systému cechovním a o poměru cechu k dělnictvu a j.

Podáváme jen stručné ohlášení tohoto bohatého díla. Těžiti z něho náležitě, bude úkolem příští doby.

Druhý spis, právě na světlo vydaný, jest:

K historii Židů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, publikace pramenů od r. 906 do 1620. Vydal B. Bondy, pro vydání upravil František Dvorský.

V zemích koruny České Židé nepřetržitě zůstávali přes tisíc let osazeni v snesitelnějších a příznivějších poměrech než jinde.

Pražská obec židovská náleží mezi nejstarší a přednější obce v Evropě. Nazývána byla od dávných věků »Matkou v Israeli«, ježto o všechny, kteří k ní se shrnuli, se starala a ostatní po zemi roztroušené chránila. Židé žili v Čechách, na Moravě a ve Slezsku z počátku jako kupci, obchodníci a usedli byli mezi lidem jako rolníci. Nebyli tu tak kletbou stíženi, jako u mnohých jiných národů; v Čechách přána jim svoboda, aby zřídili svou zvláštní obec a se spravovali svými soudci jako představenými. Jen pod zákonnou ochranou domácího řádu bylo možné, že Židé tak oplývali bohatstvím mezi všemi kupci, peněžníky cizími a že rostli počtem i zámožností.

Třebas Židé v Čechách rozmícenou vášní lidu byli zmítáni, přece nesaženo násilně na jich cit náboženský. Úřední řeč jich byla česká, jakž některé pozůstatky starých písemných památek nasvědčují. V pozdějších dobách, kdy z různých končin světa, zvláště ze sousedního Německa, Židé do Čech za příčinou obchodu se vstěhovali, vmísil se i cizí živel mezi jazyk čezký. Od r. 1526 po nastoupení Habsburků na trůn český, počíná se vyskytovati jazyk německý v prosebných žádostech předkládaných členům panující dynastie i v korespondenci s Německem a ujímá se i v domácnostech Židů. Několikráte Židům hrozeno vypovězením ze země a také částečně provedeno; nikdy však nebyla jich země Česká prázdna. Jasné všeho toho poznání nabudeme z pramenův historických, jichž první díl do roku 1620 vydán. O dějepisném ocenění pramenův pro historii Židů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku chystá Frant. Dvorský zvláštní spis. Dílo to vydáno nákladem autora v komisi knihkupectví Fr. Řivnáče v Praze, Příkopy 24. 2 svazky (přes 1600 stran lex. formátu) stojí 20 K. Obětavost autorova zasluhuje uznání a úcty.

Adolf Brabec: Grundriss der čechischen Literaturgeschichte 92 str., Vídeň, Groák 1906. — Tento nárys českých literárních dějin má, dle předmluvy, vyličiti nejdůležitější období a zjevy čes. literár. dějin. Hlavně věnován zřetel době nejnovější. Doba nejstarší odbyta na 3 stránkách, střední doba také na 3. Období 1750—1850 na 8. Teprve od r. 1850 a hlavně posledních 10—20 let je bohatější, ale pouhým výčtem jmen, a to i zcela bezvýznamných veršovců. Charakteristika doby, převládajících idejí a hlavních směrů a snah myšlenkových tu vůbec není. A na tom by snad nejvíce záleželo v publikaci určené pro obeeenstvo německé. Přes to, ačkoliv je tu jmen jako hvězd — a u mnohých jmen nestojí nic, nepraví se o nich nic — jsou mezery. Snad pro Němce bude míti zajímavost, čtou-li: Bém E. (Belletrist). — Nejč Karel a p. To posouditi neumíme! Pro nás to užitku nemá.

Hrvatska eskontna i mjenačna banka v Brodě na Sávě zvyšuje akciový kapitál z K 350.000 na K 700 000 a 400 akcií nové emise, K 150 nominále za kurs K 200 za kus nabízí českým interesentům. Ústav založen byl dne 1 ledna 1903 z úsporné zádrugy. Za první dvě léta rozdílel dividendu 6%, za třetí 7%. Subskripci sprostředkuje Ústř. banka českých spořitelen, filfálka ve Vídni I., Wipplingerstrasse 22, která prospekty na požádání zašle.

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 20. ČERVENCE 1906. ČÍSLO 20.

ROZHLEDY

Mír a odzbrojení.

V anglické sněmovně debatovalo se o možnosti snížení nákladů vojenských a v delegaci podnětem posl. V. Kloáče přijata byla resoluce, aby vláda zástupce své k nové haagské konferenci míru poslala s návrhy k postupnému odzbrojení evropských států. po případě k všeobecnému obmezení výdajů na armádu. Mí.. o to sejde se mezinárodní unie míru dne 23.—27. července v Londýně, společnost neškodná a skoro zbytečná.

Touha po míru maličko hnula se ve vědomí našich dnů, maličko pohnula kruhy na hladině nezájmu a idea zase zapadne, zajde. Na dlouho-li či na krátko — na tom celkem nezáleží. Od myšlenky jest daleko, nesmírně daleko k provedení. Co jedná se o zastavení aneb snad obmezení dalšího zbrojení, povolují parlamenty na celém světě miliony v rozpočtu řádném i mimořádném na vojsko a na zdokonalení organisace jeho i výzbroje. A literatura vojenská stává se ponenáhlu nepostrádatelnou částí vědecké literatury vůbec.

V létech sedmdesátých a následujících slučována byla otázka odzbrojení s otázkou elsasko-lotrinskou. Kdy bude rozřešena otázka elsasko-lotrinská? tázávali se politikové a pacifisté. Kdy německý národ uzná, že znásilňování práv Elsasanů a Lotrinčanů se protiví jeho zájmům a že jím útočí na svou čest? Myslí-li Němci, že je pro ně výhodou znásilňovati práva Francouzů, nechť uznají, že je stejně výhodno pro Francouze znásilňovat práva Němců. Je-li výboj prospěšný jedněm, je jistě prospěšný druhým. Ale pak musíme soudit, že ustavičný mezinárodní zmatek je nejžádoucnější vládou pro společnost. Zmatek má v zápětí militarism a militarism bídu národů. Ježto v zájmu lidu je žít v hojnosti a blahobytu a ne v nedostatku, vyžaduje zájem národů, aby zmatky co možná nejrychleji přestaly, aby tak mohl být potlačen militarism. Zmatky však nezmizí, nebudou-li národové svědomitě respektovat práv sousedů. Je tedy v zájmu německého národa, aby respektoval práva národa francouzského, aby dal v Elsasku a Lotrinkách provésti plebiscit a podrobil se rozhodnutí, nechť je jakékoliv. Tvrdit, že velký civilisovaný národ, jakým je německý, nikdy podobným důvodům neporozumí, znamená zcela prostě věřit v zázraky a nadpřirozené. Skutečně souhlasí se všeobecnými přírodními zákony, že se vždy upevňuje rovnováha mezi dvěma protivnými silami, které spolu zápasí a že se nezřízené pohyby mění v rythmické. Tento universální zákon o rovno-

váze jmenuje se v oboru psychologickém pravda. Pravda jest přesným vzájemným vztahem mezi vnějším světem a vnitřním obrazem a je jejich vyvážením. Až jednou lidské plemeno pravdu pozná a pochopí, nebude moci pravda již zmizeti, jako se hvězda nemůže přestat pohybovat v nebeských prostorech. Naopak tou měrou, jakou postupuje civilisace (jež je sama nahromaděním pravd), rozšíření pravdy se urychlí atd.

Takovýmto způsobem domlouváno bylo německému národu, aby hnul otázkou odzbrojení, vydav zabrané země Francii. Německo země nevydalo, ale země samy a jich zabrání nezavdaly podnětu k válce a podle všeho nezavdají. Těžiště posunulo se zatím zcela jinam. Válka rusko-japonská a marocká konference v Algecirasu ukázala kam: do zemí mimoevropských. Elsasy-Lotrinky jsou dnes v skutku quantité negligeable. Heslo révanche ve Francii patří dnes do kabinetu absurdních rarit. Kolonie a expanse zaocenská je vytlačily z vědomí i srdcí Francouzů.

Byl by tedy vyplněn sen pacifistů? Elsasy Lotrinky nejsou už jablkem sváru a neohrožují míru evropského? Bylo by možno pokusiti se o odzbrojení?

Nikomu dnes nenapadne! Naopak: Německo staví válečné lodi a chce míti do r. 1921 dvojí loďstvo hotovo. Letos žádá německá vláda ještě o oněch 6 velikých křižáků, jež r. 1900 centrum škrtlo v rozpočtu. Mimo to žádá zvětšení typu, to jest 37·5 milionů za bitevní loď místo 20, žádaných r. 1900. Největší bitevní lodi, jež Německo letos staví, mají deplacement přes 13000 tun, nové mají míti 18.000 tun. Ale ani to není ještě dosažení cíle. Anglie staví dnes už lodi o deplacementu 21.000 tun. Mimo to ukazuje se v Německu na to, že rychlost anglických a francouzských bitevních lodí je o 1—1½, a křižáků o 2—2½ moř. mil za hodinu větší než německých a že nejlepší německá lodní děla jsou dnes 28centimetrová a 17centimetrová, naproti tomu Angličané ze mají 34 a 23centimetrová. — V Anglii však nehoví si na vavřínech a nehonosí se svojí mocí. Naopak: lekají se německé a americké soutěže a vidí budoucnost v barvách nejčernějších. Vypočítávají, jakým podílem percentním přibývá jejich loďstva v poměru k loďstvu ostatních velmocí a bijí na poplach, že budoucnost jejich je ohrožena a to přes to, že 522 válečných lodí anglických jest moc několikrát větší než kteréhokoli jiného státu. Zároveň Anglie nemilosrdnou kritikou zajíždí si do vlastního těla, odkrývajíc veliké nedostatky vlastní vojenské organisace. — Italie zbrojí, Rakousko staví lodi, Francie zdokonaluje výzbroj a staví lodi, Amerika zdokonaluje loďstvo . . . Válečné prostředky a náklady rostou do takových závratných sum, o jakých se v létech sedmdesátých nezdálo ani pacifistům ani válečníkům. A místo v odzbrojení jsme v zbrojení daleko větším než kdy jindy. Jsme teprve na prahu moderního velikého zbrojení. Třeba si to jednou upřímně a bez obalu říci!

Jest přirozeno, že theoretické a ethické floskule přátel míru jsou chabým, zcela bezvýznamným protějškem toho železného, vše předcházející předstihujícího se řícení moci a touhy po nových úze-

mích koloniálních, po vládě světové. Zvláště když vznášejí se ještě ve sférách ideologie tak zastaralé, skoro scholastické. Tu příklad!

J. Novikov rozepsal se o zásadním stanovisku Alfreda Frieda, jednoho z hlavních mluvčí přátel míru ve článku »Mír právem a právo mírem«, jehož nadpis vyslovuje dvě různé methody a způsoby postupu pacifistů. Poslechněme argumentaci.

»Vychvalují se dvě methody: mír právem, nebo právo mírem. Stranníci prvé říkají: »Ať dají Němci v Elsasku a Lotrinkách provést plebiscit. Ať je výsledek jakýkoliv; jakmile se uplatní, bude možno zavést přátelské styky mezi Francií a Německem. Může se mezi oběma zeměmi uskutečnit i politická aliance. Nebude-li však brutální nespravedlnost frankfurtské smlouvy odčiněna, není žádné smíření pochopitelno. Mír je dítětem práva.«

Stranníci opačné doktriny říkají: »Minulost je minulost. Nemůžeme předělávat historii, ani plouti proti proudu věků. Vyjděmež z nynějšího statu quo a utvořme federaci. Až bude trvat několik let, zmohutní zásady spravedlnosti tak nesmírně, že se již Německo nebude vzpírat plebiscitu v Elsasku a Lotrinkách. Zvolme tuto cestu, poněvadž je kratší. Právo je dítětem míru.«

P. Alfred Fried je z nejvýmluvnějších obránců tohoto stanoviska. Je sotva nutno představovat ho čtenářům. Vědí bez pochyby, že P. Fried je z nejchrabřejších pacifistů v Německu. Je redaktorem Friedenswarte, jež vychází v Berlíně. Vždy útočící P. Fried potírá s neúnavným zápalem archaismy a nedůslednosti militaristů v různých a duchaplných článcích, uveřejňovaných v různých německých listech. Mimo to uveřejnil P. Fried množství brožur, věnovaných otázce míru. V jedné z posledních, nazvané Deutschland und Frankreich (Berlín, Th. Gutman, 1904) uplatňuje methodu míru právem myšlenkami, jíž si věru zaslouží pozornosti osvícené veřejnosti. Právní řád se jistě již počíná jaksi projevovat v mezinárodních stycích; nicméně bylo by přehnané tvrzení, že již existuje mezinárodní právo, o něž se mohou opírat konečná rozhodnutí. Francouzové se dopouštějí nepopíratelně anachronismu, když se dovolávají práva, které neexistovalo a proto také nemohlo být znásilněno. Právo národů, jehož se Francie dovolává, právě vznikne, až se utvoří evropská federace. Toto právo však nemohlo být přirozeně znásilněno v r. 1871, neuznává-li dosud Francie, ani Německo, ani žádná jiná země definitivně práva národů, neboť všechny tyto země ustavičně zbrojí. Francie sama popírá toto právo, na jehož základě se domáhá plebiscitu v Elsasku a Lotrinsku, poněvadž nepřestává vydržovat výbojnou armádu, takže násilí a výboj pro ni pořád zůstávají v oboru pravděpodobnosti.

To je argumentace P. Frieda. Právo Francie nebylo r. 1871 znásilněno, poněvadž tehdy ještě nebylo plebiscitních zásad. Nelze založit evropskou federaci na národnostním principu, principu dosud neuznaném. Naopak, založením federace se tento princip zrodí. Jedině v lůně federace budou mít národy nezcizitelné a ne-

promlčitelné právo, aby si sami volně vládly, ježto autonomie národů bude nedotknutelna.

Methoda práva mírem se zdá vést rychleji k žádanému cíli, tvrdí P. Fried, nejen proto, že je logičtější, jak se snaží dokázat, nýbrž i na základě velmi důležitých úvah jiného druhu, jež rozvíjí s pozoruhodnou důvtipností. Ať se to zdá být jakkoliv paradoxní, praví, elsasko-lotrinská otázka se stala v Německu právě tak jako ve Francii spíše záležitostí vnitřní než zahraničnou. Ať bude zítra rozřešena jakkoliv, celá feudální organisace Německa se shroutí jakoby okouzlením. Aristokracie pruských kobylkářů vidí velmi dobře, že elsasko-lotrinská otázka je základem militarismu, z něhož čerpá úřady, bohatství i vážnost. Až se elsasko-lotrinská otázka rozřeší, stane se evropská federace bezodkladně možnou, ukončí se éra násilí a majestátní hvězda myslící a pracovité demokracie zastře kouzlo válečnické šlechty.

Cit nesmírné většiny německého lidu by se ještě vzepřel, tvrdí P. Fried, postoupení Elsaska plebiscitem. Tedy všichni ti, kdož vychvalují methodu míru právem, postupují proti citu německého lidu a jsou následovně za jedno s kobylkáři a s aristokracií šavličkářů! Kdyby naopak se mohla federace uskutečnit, aniž postoupení Elsaska a Lotrinska bylo předběžnou podmínkou, staly by se armády zbytečny, byly by potlačeny, podvrátil by se duch aristokracie, duch surového násilí, nabyl by vrchu duch demokracie, duch práva a v několika letech by již plebiscit nenarazil na cit německého národa. Pak by se mohl bez nesnází provést.

Vyložil jsem idee P. Frieda, praví Novikov. Nemohu věru říci, jak dalece má pravdu, když tvrdí, že nesmírná většina německého národa ještě dlouho nebude moci pochopit, jak je ponižující a nevýhodné znásilňovat právo. V tom zatím vězí podstata otázky. Neboť pochopí-li německý lid brzo, že respekt ku právu druhého je podstatným základem jeho vlastního štěstí, může být methoda míru právem právě tak účinná jako opačná.

O jiném tvrzení P. Frieda se mi zdá, že je nesnadno je připustiti, že se totiž Německo r. 1871 nedomnívalo, že znásilňuje právo francouzského národa, poněvadž za té doby národnostní princip ještě nebyl uznáván. Není to přesné; nejen že všechno osvícené mínění nepopíralo za doby frankfurtské smlouvy plebiscitní princip v theorii, nýbrž přímo se ho užilo v celé řadě skutků. Připojení Toskánska, Sicilie, Neapole, Papežského státu a Benátek ku království italskému a Nizy i Savojska k císařství francouzskému se stalo cestou plebiscitu. Ať již je tomu jakoliv, jsem nucen říci, že methoda práva mírem má nepopíratelné výhody před methodou opačnou.

Kdyby se Francie zřekla dobýt Elsaska a Lotrinska zbran utvořila by se ihned evropská federace. A bezprostředně by způsobila bezměrná dobrodiní. Bohatství by se v několika málo letech zdesateronásobnilo, bída vyděděných tříd by se nesmírnou měrou umenšila, povinná vojenská služba by zmizela. Nebylo by již kasáren, ani nesnesitelných daní. Všude by byly činnost, pohyt

expanse života. Místo nenávisti, jež tísní a bolaví duši, přinesla by hojně rozšířená sympatie širokou volnost a obrazivosti by dala křídla. Probudily by se tvůrčí schopnosti, dnes tak ztísněné. Počala by v Evropě nová historická perioda, slavnější a šťastnější než všechny předcházející. Básníci by mohli zpívat po druhé: Redeunt Saturnia regna.*

Uprostřed této zkvétající a triumfující Evropy zůstala mnoho let nesnadno zhojitelná rána: útrapy Elsasanů a Lotrinčanů, jichž práva zůstala znásilněna. Methoda práva mírem by bezodkladně poskytla množství dobrodiní a nechala trvat jen bod nemoci. S methodou míru právem bychom museli snášet kdo ví po jakou dobu celý souhrn nesnesitelného utrpení, jež pocházejí z mezinárodních zmatků: kasárna, tyranství poddůsthjníků, těžké daně, bídu, oddalování nejnaléhavějších sociálních reforem a onu ohavnou atmosféru nenávisti a nedůvěry, která tíží naše hlavy jako olověná přilba a která nás okrádá o azur nebes.

Získává také ustavičně půdu. Právě se uskutečňuje téměř nepřipustitelný zjev: jednomyslnost míněni pacifistů o elsaskolotrinské otázce. Jindy byli Němci o otázce brutální síly absolutně nesnášenliví, »Dobyli jsme Elsaska a Lotrinska, říkali. Lidé, jež obývají tuto zemi, jsou naší věcí. Není práva před bajonety.« Tato mluva tak zpupná jako protisociální se počíná zdát v Německu ohavnou. V Německu se upevňuje myšlenka, že Elsasané a Lotrinčané jsou lidé a ne věci a že mají práva právě tak jako Němci, poněvadž právo lpí na lidech, již jsou si všichni rovni.

26. března 1904 shromáždila se v Kaselu »Německá společnost míru.« Schválila jednomyslně pamětní spis, obsahující slova: Dovoláváme se zavedení »práva mírem« .. Jednalo by se o to, působit, aby na základě práva národů volně si vládnout, bylo Elsasanům, až se budou uzavírat stálé smírčí smlouvy, organisující právní stav mezi národy a připouštějící praktikování smírčího soudu s určitými zárukami, vráceno právo, jímž by sami o sobě rozhodovali.

O dvě neděle později, v dubnu 1904, odbýval se v Nimes národní kongres francouzských Společností míru. Stálá delegace těchto společností zpracovala prohlášení, týkající se otázky elsaskolotrinské, jež končilo těmito slovy: Prodloužení míru vykoná pro utvoření přátelského regimu více, než všechny právnické systémy. Dovoláváme se jako konečného účele svých tužeb zavedení míru právem, uvědomujeme si však, že provisorní methoda se může formulovat opačně: zavedením práva mírem. Až pacifisté uskuteční uvolnění vášnivosti a shodu sympatií, vnutí se konečně vlasti prohlášení práv člověka i vlasti Emanuele Kanta správné řešení samo.

* Otážete se snad, jak autor těchto řádků, jenž je Rusem, se odvažuje snít o podobných idylách i v okamžiku, kdy na asijských bojištích teče proudy krev jeho krajanů. Nic by se více neprotivilo pravdě. Autor těchto řádků je nejrealističtější ze všech lidí. Je však hluboce přesvědčen (a každý člověk zdravých smyslů nemůže nebýt s ním), že by válka s Japonskem nebyla vypukla, kdyby Evropa byla sjednocena. Nic nemůže lépe než tato hrozná mandžurská výprava dokazovat, jak je evropská federace nutna a jak bude užitečna.

Vidíme: prohlášení Němců i Francouzů, oddělená dobou několika dní, jsou bez předcházející dohody téměř totožná. Oba národové mají stejně za poslední cíl zavedení míru právem, myslí však, že se k němu dojde rychleji provisorní cestou methody práva mírem.« —

Mohli bychom říci: vidíme, jak pacifisté na té i oné straně Rýnu nerozumějí vlastní době. Otázka elsaskolotrinská dávno není problémem a dávno není těžištěm politiky mezinárodní. Nevinná scholastika hodných lidiček, jimiž jsou zajisté pacifisté, jest jako hezounká dětská hříčka, zatím co reálné mocnosti jdou svým směrem a svojí logikou. Bylo by klamem domnívati se, že celá ta ideologie mírová a odzbrojovací má nějakého vlivu na vývoj věcí. Bylo by chybou domnívati se, že snad vlády budou moci doopravdy odzbrojovati. Zodpovědnost za oslabení válečných sil žádná vláda vzíti na se nemůže a nesmí. K míru a odzbrojování jest cesta dlouhá, ale nejde tím směrem, kterým ji rýsují pacifisté. Prozatím jsme v době nejúsilovnějšího zbrojení, zdobeného na okraji neškodnou scholastikou zastanců míru. *J. P.*

Význam a methoda duchovního života.

Vzhledem významu a methody duchovního života je dobře, začneme-li definicí významu slova »duchovní«, neboť panuje tu mnoho nejistoty. Slyšíme mluviti o »duchu« a »duši«, jako by to byla slova záměnná. Člověk má »tělo a duši« nebo »tělo a ducha«, říkají, tak jako by obě slova neměla určitého a odlišného smyslu; a ovšem, nechápeme-li jasně slov »duch« a »duše«, zůstane nutně výraz »duchovní život« zmatený. Vymezujeme obsah slova »duch« na ono božské v člověku, jež projevuje se na nejvyšších úrovních vesmíru, vyznačujíc se vědomím jednoty. Jednota je základní notou ducha; pod duchovní oblastí je všechno odloučenost. Přejdeme-li s oblasti duchovní v intelektuelní, jsme pojednou uprostřed odloučenosti.

Zabýváme-li se vlastní svou intelektuelní, rozumovou přirozeností, na kterou jedině by mělo se omeziti slovo »duše«, pozorujeme hned, že je, jak se často říká, pravým základem odloučenosti. Vzrůstem rozumové povahy stáváme se stále vědomější odloučenosti svého »já«. To dává vznik všem našim představám o odlišné existenci, odlišném majetku, odlišném zisku a ztrátách; je to stejně částí člověka, jako duch, jenže rozdílnou částí, ba pravou protivou duchovní přirozenosti. Neboť kde rozum vidí »já« a »mé«, vidí duch jednotu, neodloučenost; kde rozum snaží se uplatniti jako odloučený, vidí duch sebe ve všech věcech a považuje všechny formy za své vlastní.

Je nám mysliti si ducha jako onu část lidské přirozeno ve které sídlí cit jednoty, onu část, ve které je člověk předně jedno s Bohem a za druhé za jedno se vším, co žije ve vesmí Jedna ze starých Upanišád začíná, že celý tento svět je zastře Bůh a mluvíc o člověku, který poznává tuto širou, vše prostu jící, všeobsažnou jednotu, vypuká v jásot: »Co se pak st z bolesti, co z klamu pro toho, kdo poznal jednotu?« Tento

jednoty v jádru všech věcí je svědectvím duchovního vědomí a jen uvědomíme-li si ji, může se projeviti duchovní život. Na tomto znamení jednoty je nám spočinouti jako na značce duchovní přirozenosti. A opět stojí psáno ve staré Východní knize: »Člověk, který vidí Jediné Já ve všem a všechno v tomto Já, ten vidí, vskutku vidí.« A všechno ostatní je slepota. Cit odloučenosti, jakkoli nutný pro rozvoj, je v základě omylem. Odloučenost je jen jako větev, která vyrůstá z kmenu, a jednota života stromu přechází v každou větévku a činí z nich ze všech jedno; a vědomí této jednoty je vědomí ducha.*

V křesťanství je tento cit jednoty zosobňován Kristem;** první stadium — kde je dosud Kristus a Otec — jest, kde vůle jsou smíseny, »ne má, nýbrž tvá vůle staň se«; druhé stadium, kde je již cit jednoty: »Já a Otec jedno jsme.« V tomto projevu duchovního života máme ideál, který je podkladem nejhlubší inspirace křesťanských posvátných knih a jen když je »Kristus zrozen v člověku« (abychom užili křesťanského symbolu) začíná opravdový duchovní život. Vyznačeno je to velice ostře v epištolách. Sv. Pavel, píše křesťanům a ne světským lidem nebo pohanům, tedy těm, kdo byli pokřtěni a byli přijati jako členové církve, ve dnech, kdy bylo lze mnohem tíže dosíci členství než v dobách pozdějších — praví doslova: »Nejste duchovní, jste tělesní.« A jako důvod, proč je má za tělesné a ne za duchovní, udává: »Slyším, že jsou mezi vámi r o z d í l y«; neboť kde převládá duchovní život, je harmonie a ne rozdělení. A druhé velké stadium duchovního života je rovněž označeno v křesťanských spisech jako ve všech ostatních velkých světových písmech, když se praví, že až přijde konec, všechno, co bylo shromážděno v Kristu, Synu, shromažďuje se dále v Otci a »Bůh bude všechno ve všem«. Zde zmizí i částečné odlišování Syna a Otce, a jednota je dokonalá. A tak čteme-li Upanišády, Bhagavad Gitu nebo křesťanský Nový Zákon, jsme v témže ovzduší, pokud se týče významu a povahy duchovního života, t. j. v onom, které poznává jednotu a ve kterém jednota je dokonalá.

Vzdor všemu odlišování intelektu a rozdílným tělům, která

* Pisatelka opakuje na mnoha místech tohoto článku takřka doslova myšlenky z K o m e n s k é h o „C e n t r u m S e c u r i t a t i“ (H l u b i n a b e z p e č n o s t i). Tak čte se hned v 1. kapitole v odstavci o „Přirovnání světa k stromu“: .. tu jest dokonalá opět k stromu tělesnému podobnost. Nebo ačkoli na stromě visící ovoce ne samého kořene se drží, aneb z něho immediate vláhu pije, než drží se větve a od ní po stopce vláhu přijímá; hloupě by se však kořene odčítalo, p o n ě v a d ž z n ě h o p ů v o d n ě v š e c k o p l y n e c e l é m u s t r o m u. Béře zajisté jablko vláhu z nejbližší ratoléstky, ale ta odkud? Opět z jiné, jíž se drží, a ta opět z té, z níž vyrostá — až se přijde do kmene a naposledy do kořene, z něhož všecky ratolesti a co na nich jest, jedno skrze druhé vláhy dostávají. Tak jest i s námi tvory.“

**) K o m e n s k ý, Hlubina bezpečnosti: „Složeno máme v Kristu to, což v centrum býti má, jmenovitě: původ dependencí své, odpočinutí, pokoj a bezpečnost neskonalou. Krista tedy naleznouce, nalézáme nebeského Otce a naleznouce nebeského Otce, nalézáme studnici tu, z níž jsme vyplynuli, to blahoslavené věčnosti centrum; a tak jsme doma.“ *Pozn. překl.*

nás navzájem odlučují, je nám to možno, poněvadž jsme v nitru své přirozenosti božskými. To je ona vznešená skutečnost, od které závisí všechna krása a moc lidského života. A není maličkostí, vychází-li myšlenka obyčejných lidí od představy, že jsou božskými, anebo byli-li vklamáni v představu, že jsou od přirozenosti hříšní, bídní a zvrhlí. Nic není tak osudno pro pokrok, nic tak nepřekáží vzrůstu vnitřní přirozenosti, jako stálé opakování toho, co není pravda: že je člověk v zásadě a podstatě zkažen, na místě že je božský. Je to jed v samé podstatě jeho života; vpaluje mu to znamení, jehož je mu těžko se zbaviti; a chceme-li probuditi i ty nejnižší a nejzpustlejší k vnitřní důstojnosti, která je uschopní dostati se z bláta, v němž se topí, nesmíme váhat kázati jim o Božství jejich podstaty a že v nitru svém jsou spravedliví a ne bezbožni. Neboť činíme-li tak, začne se v nich slabě hýbati a ozývati duch, tak zakrytý vším, co je na něho navrstveno, že si ho ani nejsou vědomi v obyčejném životě; a je-li nějaká povinnost kazatele náboženství větší než všechny ostatní, je to ta, aby všichni, kdo mu naslouchají, ucítili v sobě hnutí Božského.

Hledíme-li takto na každého člověka jako na božského v nitru, začínáme se tázat: Je-li to význam ducha a duchovního života, jaká je methoda pro jeho rozvoj? První krok je, o kterém jsme se právě zmínili, aby v to lidé věřili, aby zavrhli, co bylo řečeno o srdci člověka, že je »od základu zkažené«, aby zavrhli, co bylo řečeno o prvotním hříchu. Není hříchu kromě nevědomosti; v tu jsme se všichni zrodili a je nám zvolna vyrůstati z ní zkušeností, kterou nabydeme moudrosti. To je východiště, jako je vědomý cit jednoty vrcholem. A methoda duchovního života je ona, která život uschopňuje, aby se projevil ve skutečnosti, jaký je povždy v podstatě. Vnitřní božství člověka je onou inspirující myšlenkou, kterou je třeba šířit ve všech církvích Západu, tak dlouho zachmuřených právě opačnou naukou. Věří-li člověk jednou o sobě, že je božský, bude hledět ospravedlniti svou vnitřní přirozenost.

Připouštím, že methody duchovního života v nejplnějším smyslu nelze užívati u nejméně vyvinutých mezi námi; pro ty je prvou lekcí ono staré naučení: »Přestaň konat zlo!« V jedné z mých oblíbených Upanišád, kde se mluví o krocích, po kterých je člověku hledati a nalézati vnitřní Já, Boha v sobě, je řečeno, že je prvým krokem »přestaň konat zlo«. Je to prvý stupeň k duchovnímu životu, základ, jejž je nutno položiti člověku. Druhý stupeň je aktivní: konej dobro! Dvě všední průpovědi, které slyšíme ze všech stran, ale nejsou méně pravdivy, protože jsou všední a jsou nutny všude a je třeba je opakovati, dokud se neopustí zlo a nepřijme dobro. Bez splnění jich nemůže začíti duchovní život. Co se týče dalších stupňů, je psáno, že žádný člověk lenivý, žádný člověk nerozumný, žádný, komu se nedostává zbožnosti, nemůže najíti své podstaty. A opět je řečeno »Své podstaty nenajdeš ani vědomostí, ani zbožností, ale vědomostí spojenou se zbožností.« To jsou ona dvě křídla, nesoucí člověka v duchovní svět.

K vyplnění těchto širokých obrysů máme mnoho podrobností v různých písmech světových. Ale dnes je zvláště třeba věděti, jak mají žíti ve světě lidé, poutaní domácími svazky a pouty zaměstnání všeho druhu, aby získali duchovní život a měli zajištěný pokrok v opravdové duchovnosti. Ve všech různých náboženstvích světa jevil se sice jistý sklon narýsovati čáru mezi životem světským a životem duchovním; toto rozdělení bylo však velice často špatně chápáno a špatně podáváno. Myslilo se, že záleží v okolnostech, kdežto záleží v stanovisku — hluboký to rozdíl a pro nás vysoce důležitý. Následkem mylného toho pojetí, že jsou to okolnosti, které činí rozdíl mezi životem světským a životem duchovním, opouštěli muži i ženy všech věků »svět«, aby našli božské. Vycházeli do pouští, lesů a jeskyň, na hory a osamělé pláně, v domněnce, že vzdávajíce se toho, co jmenovali »světem«, zajišťují si život ducha. A přec, je-li Bůh všechno pronikající a všude, musí být na tržišti stejně jako v poušti, v obchodním domě stejně jako v lese, v soudní síni stejně jako na osamělé hoře, v obydlích lidských stejně jako v pustinách. Ačkoliv jest pravda, že slabší duše cítí mnohem lépe vše pronikající život, není-li kolem nich hlasitého sváru lidského, je to znamením slabosti a ne znamením duchovnosti. Kdo hledaje duchovní život přeje si samoty, není silný, není hrdina, není bojovník.

V mnohých životech, jež vedou lidé na pozvolném svém vzestupu k dokonalosti, je poustevnický život na místě a často muž či žena uchýlí se doživotně v ústraní a budou tam žíti osamělí. Není to však poslední vrchol života, není to život, v jakém Kristus chodil po zemi. Takový život může býti někdy p ř í p r a v o u jen k odvržení pout, jež svrhnouti by člověk jinak neměl s dostatek síly. Utíká, protože nedovede bojovat, vyhybá se, protože nedovede čeliti. A ve dnech slabosti člověka, ve dnech jeho dětství, je to často velice moudrá politika; a pro ty, nad nimiž pokušení mají dosud silnou moc, je dobrou radou, vyhnouti se jim. Ale opravdový hrdina duchovního života nevyhýbá se žádnému místu a neutíká před nikým; nebojí se pokálení svého roucha, neboť setkal si je z látky, která nemůže být poskvrněna. V prvých dnech bývá útěk moudrý, ale třeba ho označiti, čím vskutku je — jako s l a b o s t a ne jako sílu. A ti, kdo žijí osamělým životem, vrátí se opět, aby žili životem světa a naučivše se oddělení na osamělých místech, zachovají si tuto schopnost oddělovací, když se navrátí k obyčejnému lidskému životu. Uvolnění, osvobození ducha, onen vědomý život spojení s Bohem, který je známkou člověka, stavšího se božským, toto poslední vítězství dobývá se ve světě a nezískává v lesích a v poušti.

Duchovní život je nutno získávati postupně v tomto světě a pomocí tohoto světa je nutno učiti se lekcím duchovním — ale pod jednou podmínkou. Podmínka ta obsahuje dvě stadia: předně je člověku všechno co koná, konati proto, že to je p o v i n n o s t. Jakmile se v něm začne šeřiti duchovní život, poznává, že je třeba prováděti všechny skutky, ne proto, že chce, aby mu přinesly nějaký zvláštní výsledek, n ý b r ž p r o t o, ž e j e j e h o p o-

vinností je konat — lehce řečeno, ale jak těžko provésti! Člověku není třeba ničeho měniti na svém životě, chce-li se stát duchovním člověkem, ale musí změniti své postavení k životu; je mu přestati od života něco chtít; je mu věnovati se životu vším co koná, protože to je jeho povinnost. Takovéto pojetí života je prvým velkým krokem k poznání jednoty. Je-li jen jeden velký život, je-li každý z nás jen projevem tohoto života, pak je všechna naše činnost prostě působením onoho Života v nás, a výsledky tohoto působení sklízí společný Život a ne oddělené já. To je míněno starou větou »vzdáti se ovoce práce« — ovoce je obyčejný výsledek činu.

Rada ta je jen pro ty, kdo chtějí vésti duchovní život, neboť není dobře pro lidi, zříkati se pracovati za ovoce práce, dokud se v nich neprobudil silnější motiv, který je pohání k činnosti bez naděje na cenu, připadající osobnímu já. Činnosti je nám třeba v každém případě; je to cesta rozvoje. Bez činnosti se člověk nerozvíjí; bez úsilí a boje vepluje do některé z hrazených vod života a nedostává se ku předu po řece. Činnost je zákonem pokroku; cvičí-li se člověk, vlévá se do něho nový život, a proto je psáno, že lenivý člověk nenajde nikdy vyššího Já. Lenivý, nečinný člověk nezačal se ještě ani ohlížeti po životě duchovním. Obyčejnému člověku je pohnutkou k činu právě jen radost z ovoce. Je to boží způsob řízení světa po cestě rozvoje. Bůh staví před lidi odměny. Oni usilují o odměny a usilujíce vyvíjejí své schopnosti. A když odměny dosáhnou, tříští se jim odměna v kusy — vždy. Pozorujeme-li lidský život, vidíme, jak se to neustále opakuje. Někdo touží po penězích; získá jich, má miliony; a uprostřed milionů přepadá ho smrtelná nespokojenost a únava z bohatství, jehož nemůže užiti. Jiný touží po slávě a dobude ji; a za chvíli ji jmenuje »hlasem, jenž přešel, aby se ztratil v nekonečném moři.« Jiný baží po moci a když byl po ní bažil po celý život a získal jí, zoškliví se mu, a unavený státník, vyčerpán a sklamán, skládá hodnost i úřad. A tak se to opakuje stále. Jsou to hračky, které Otec drží před dětmi, aby je vedl a sám se skrývá ve hračce, aby je získal; neboť není krásy a není půvabu nikde kromě života v Bohu. Sotva však se děti hračky chopí, pozbývá tato života a láme se v ruce v kusy a člověk je sklamán. Spočívať cena v boji a ne v majetku, ve vynaložení sil k dosažení a ne v zahálčivosti, která čeká po vítězství. A tak se člověk vyvíjí a dokud tyto rozkoše nepozbydou své vábivé moci, je dobře, aby trvaly a tužily člověka k úsilí a boji. Začne-li se však vzývat duch a hledí-li se projeviti, pozbývají odměny své přitažlivé síly a člověk na místě ovoce vidí jako motiv povinnost. A pracuje pak z povinnosti, jako část Jediného Velkého Života a pracuje se vší energií člověka pracujícího za odměnu, ba sn ještě s větší. Člověk, který dovede pracovat na nějakém velik plánu pro dobro lidstva a po letech práce vidí všechno pi sebou řítiti se v kusy, a zůstává při tom klidný, člověk ten p stoupil daleko na cestě duchovního života. Zdá se to nemožn Ne. Ne, pochopíme-li Život a pocítili-li jsme Jednotu; neboť

vědomí tom není zmařeno žádné úsilí pro dobro lidstva, žádná práce pro lidské dobro nemine se dokonalého skončení. Nezáleží na formě; forma, ve kterou je práce vtělena. se může sřitit, ale život zůstává.

Abychom si ujasnili ještě více, že taková pohnutka může oživovati lidi i vně duchovního života, můžeme si povšimnouti, jak často se stává při velké válečné výpravě, že úspěch a porážka jsou slova, jež mění význam, bojuje-li větší počet vojska za jediným cílem. Četa vojska bývá někdy vyslána, aby vykonala nějaký beznadějný, nemožný úkol. Někdy dostane velící důstojník rozkaz, o kterém ví, že není možno ho uposlechnouti: »Obsaďte to a to místo útokem!« — snad úbočí, ježící se děly, a ví, než dostihne vrcholu kopce, že bude pluk jeho zdecimován a bude-li dále nalehat, i zničen. Jest to něčím loyalnímu vojínu, který důvěřuje ve svého generála a vede své lidi? Ne. Muž ten neváhá, je-li postaven před tento nemožný úkol; považuje ho jen za projev důvěry svého velitele, že ho má za dosti silného, aby bojoval a nevyhnutelně padl. A když zemřel poslední muž a zbývají jen mrtvoly, byli vskutku poraženi? Zdá se tak těm, kdo viděli jen malý díl zápasu; ale zatím co udržovali pozornost nepřítelovu, vykonány byly jiné, nepovšimnuté obraty, které zajistily vítězství a když pak vděčný národ staví pomník díků těm, kdo zvítězili, jména těch, kdo padli, aby umožnili vítězství svých soudruhů, budou míti čestné místo ve věnci slávy a vděčnosti národa. A tak je tomu i s duchovním člověkem. Ví, že plán nemůže selhati. Ví, že boj musí být konečně korunován vítězstvím, a co záleží na tom jemu, který poznal Jednotu, že malou jeho část označil svět jako úpadek, jen když umožnil vítězství velikého plánu vykoupení lidstva, jež je skutečným cílem, za kterým pracoval? Nepracoval, aby měl úspěch, aby dostal nějaký řád; pracoval prostě na vykoupení lidstva. A nechť část jeho díla roztříštila se ve své formě; co na tom, jen když život pokračuje úspěšně!

To je mysl práce z povinnosti. Ta činí všechen život poměrně lehký. Činí jej klidný, silný, nestranný a neohrožený; neboť člověk nepřilne k ničemu, co koná. Když něco vykonal, nestará se již o to. Nechť svět má jeho práci za úspěšnou nebo neúspěšnou, ví, že Život uvnitř jde stále ku předu za svým cílem. A je to tajemství klidu v práci, neboť ti, kdo pracují k vůli úspěchu, jsou povždy nepokojni, povždy úzkostlivi, sčítajíce neustále své síly, počítajíce chance a možnosti; ale člověk, který nedbá o úspěch a dbá jen povinnosti, pracuje se silou božství a cíl jeho je povždy jist.

To je první velký krok, a abychom byli s to jej učiniti, je třeba připomenouti si jedno tajemství: je nám konati vše, jako by Veliká moc to konala skrze nás. Je to tajemství t. zv. »nečinnosti uprostřed činnosti«.* Chce-li se světský člověk stát v pravdě duchovním, je mu tuto myšlenku klásti za každé jeho dílo. Rada, soudce, právní zástupce, jakou pohnutku musí mít každý z nich v srdci, chce-li v obyčejných záležitostech ži-

* Totéž co kvietismus, hlásaný Mme de Guyon. *Pozn. překl.*

votních naučiti se tajemství ducha? Je mu prostě hleděti na sebe jako na vtělení Božské Spravedlnosti. »Jak«, řekne se, »uprostřed zákona, jak jej známe?« Ano, i tu; jakkoli je nedokonalý, snad plný chyb a omylů, je to přec Spravedlnost Boží, usilující státi se tím nejvyšším na zemi; a člověk, který chce býti duchovním člověkem v praxi zákona, musí si mysliti o sobě, že je vtělením Božské Spravedlnosti, a stále musí mít na dně myšlenky: »Jsem božská ruka Spravedlnosti ve světě a jako takový sleduji zákon.« A tak i při všem ostatním. Vezměme obchod. Obchod je jeden ze způsobů, kterým svět žije — část božské činnosti. Obchodní člověk musí se pokládati za část běžícího proudu života, jímž národové jsou hnáni k sobě. Je Božským Kupcem ve světě a božská činnost musí v něm najíti ruce i nohy. A všichni, kdo mají účast na vládě a vůdcovství národa jsou rovněž představiteli Božského Zákonodárce, a konají své dílo správně jen tehdy, uvědomují-li si, že vtělují Jeho život v tomto poměru k Jeho světu. Vím, jak podivně to zní, pomyslíme-li na sváry stran a malichernost politiků v; ale zvrhlost člověka nedotýká se Božské Přítomnosti a v každém panovníku, nebo fragmentu panovníka, hledí se vtěliti Božský Zákonodárce, aby národ měl život vskutku národní, ušlechtilý, šťastný a čistý. A kdyby jen několik málo lidí na každém kroku života snažilo se takto vésti duchovní život; kdyby odvrhnouce všechen užitek individuelní, považovali se jen za vtělení různých aspektů Božské činnosti ve světě, jak by to učinilo život pozemský krásný a vznešený!

A tak i v životě domácím. Hlava rodiny, manžel, je vtělením Boha v Jeho poměru udržovatele a pomocníka života Jeho vesmíru. Bylo to tak zřejmo ve starých dnech, že Logos všehomíru, Bůh zjevený, jmenuje se v jedné staré indické knize Velkým Otcem rodiny. A tak by každý manžel měl se míti za vtělení Božského Otce rodiny, jemuž žena a děti nejsou pro rozkoš a pro pohodlí, nýbrž aby mohl na nich zjeviti Božské jako dokonalý muž, manžel a otec. A rovněž žena a matka měla by se považovati za vtělení druhé stránky Přírody, stránky hmoty, živitelky a projevovati nepřetržitou péči Přírody o potřeby všech její dětí. Jako velcí Otec a Matka všeho chrání a živí svůj svět, tak jsou i rodiče dětem v domě, kde začíná růsti duchovní život. Tak je celý život učiněn šťastným; a každý muž a žena, kdo začínají jeviti duchovní život, stávají se požehnáním doma i ve světě.

Druhý velký krok, jejž je lidem učiniti, když konali povinnost k vůli povinnosti, je ten, který přidává k povinnosti radost — plnění Zákona Oběti; tento nejušlechtilejší nejvyšší názor životní, v kterém se člověk vidí jako Božský Život nejen v činnosti ve světě, ale jako Božský Život, který obětuje sebe, aby všechno mohlo žít. Jeť psáno, že úsvit všehomíru byl aktem oběti a udržování jeho že je neustálou obětí vše prostupujícího Ducha, který oživuje celek. A když se tato mocná oběť uvědomí jako život všehomíru, není plnější a horoucnější radosti nad tu, uvrhnouti se v tuto oběť a míti v ní byť sebe menší podíl, býti částí obět-

míno života, jímž se vyvíjí svět. Právem říkají pak ti, kdo vidí život a uvědomují si jeho význam: »Kde je strast a kde je klam, když spatřena byla jedenkráte Jednota?« To je tajemství radosti duchovního člověka. Ztráceje všechno zevnitř, získává všechno uvnitř.

Zůstává vždy pravdou, že kdežto život formy záleží v braní, záleží život ducha v dávání, a to pohnulo Krista, tohoto typu Duchovního Dárce, k výroku: »Blahoslaveněji jest dáti nežli bráti.« Neboť vskutku, ti kdo znají radost dávání, netouží po radosti braní; poznali tryskající pramen neklamné radosti, probouzející se v srdci, když Život z něho pramení. Kdyby Božský Život vléval se v nás a my bychom si ho ponechali pro sebe, stalo by se mu, jako se stává horskému proudu, když zachycen byv na místě, odkud nemá východu, znenáhla vázne, staví se a zmírá; ale život, kterým bez ustání proudí Božský život, nezná zastavení a hynutí a čím více se vylévá, tím více ho přibývá. Nebojme se tedy dávat. Čím více udílíme, tím plnější bude náš život. Nenechme se oklamat světem odloučenosti, ve kterém všechno ubývá, když to rozdáváme. Kdybych měla zlato, menšila by se má zásoba každou mincí, kterou bych vydala; ale jinak je tomu s věcmi duchovními; čím více dáváme, tím více máme; každý dar činí z nás větší nádržku. Netřeba se nám tedy báti vyčerpání, vyschnutí, prázdnoty; neboť všechen život je za námi, a prameny jeho jsou s námi za jedno. Jakmile jednou poznáme, že život není náš, jakmile si uvědomíme, že jsme částí mocné jednoty, dostaví se opravdová radost ze života, opravdová blaženost života, který je si vědom vlastní věčnosti. V záři opravdového žití hasnou všechny malé radosti světa, kdysi tak vábivé, a poznáváme, jak pravdiva jsou ona velká slova: »Ten, kdo ztratí život svůj, najde jej v životě věčném«.

Přel. *Pavla Moudrá.* *Annie Besantová.*

Léčitel a sebeléčitel.

Před nedávnem byla v novinách delší zpráva o odsouzení jistého muže v Paříži, jenž náhle nechal jakéhos svého zaměstnání — byl snad krejčím anebo něčím podobným — a začal léčiti lidi. Nemocní, kteří byli svými lékaři pokládáni za nevyléčitelné, uzdravili se, z vleklé choroby vyhojili se. K soudu bylo povoláno ovšem mnoho z těch, jež muž ten léčil a všichni mu dobrořečili a vydávali o něm nejlepší svědectví, tvrdíce, že jim skutečně pomohl a že nijak nesháněl se po skvělém platu. Muž ten byl odsouzen, neboť léčil, nemaje k tomu diplomu. Paragraf proti pokoutnímu mastičkářství jej zasáhl.

Podle všech svědectví lidí, s nimiž octl se ve styku jako léčitel, nedopustil se ničeho zlého, naopak prokázal jim všem dobrodiní, navrátiv jim zdraví, anebo alespoň přesvědčení, že ozdravěli. Ale přece byl odsouzen. Zmíněný paragraf má chrániti lidstvo od dryáčníků a podvodníků, jichž je vždy dost a zvláště nyní za bezohledného boje o život.

A přece rozsudek, jímž postižen byl onen pařížský lidový

doktor, nebyl spravedlivý. Soudce jednal pouze dle litery zákona. Víme již, oč vlastně se v případech podobných, jako byl onen, jedná a víme, že podobné případy byly a také vždy ještě budou.

Jedním z případů zvláště nápadných byly triumfy německého vystěhovalce Schlattera v Americe. Schlatter byl ševcem a vedlo se mu v řemesle obstojně. Jednoho dne však zavřel svůj krámek, chopil se hole a pustil se do světa rozšiřovat evangelium. Vydával se za spasitele a uzdravoval lidi, skládaje ruce na ně. Sláva jeho činů roznesla se světem a zjednala mu zástupy přívrženců. Sta nemocných utíkalo se k němu, že nemohl ani stačiti, aby všem vyhověl. Tak to šlo v Coloradu, později v Mexiku. Náhle Schlatter zmizel a nikdo nevěděl, kam. Někteří z jeho přívrženců tvrdili, že odešel do jiných zemí, jiní dokonce prý viděli, že se vznesl do nebes. Za nedlouho vystupovali Lži-Schlatterové. Konečně náhodou nalezena kostra pravého Schlattera: v Sierra Madre, padesát mil od Casas Grandes ležela kostra pravého Schlattera pod stromem.

Jsou známy i pamětihodné případy léčení en masse na klinice slavného profesora Charcota v Paříži, vyléčení křečí, hysterických záchvatů a jiných poruch nervových. Charcot nerozpakoval se posílati lidi i do Lurd, pozoroval-li, že věří v magnetickou moc lurdské vody. A také to mívalo nezřídka výsledek dobrý. Věděl, že víra v zázračnou moc lurdské vody je — pověrou, ale nezdráhal se pacientům posloužiti i touto jejich pověrou, jakmile jen jim mohl pomoci. Skládal-li Schlatter na lidi ruce a je uzdravoval, zaříkával-li pařížský onen léčitel nemoci či posílal-li slavný Charcot lidi do Lurd, aby užili zázračné vody, vše to je v podstatě jedno a totéž.

Všichni tři léčili jedním a tímže prostředkem: sugescí. Jakmile se rozhlásilo, že Schlatter léčí, davy tomu věřily a lidé skutečně se uzdravovali. Jest tomu stejně s tím ubohým mastičkářem pařížským, jejž tak nemilosrdně odsoudili. A neléčí i oblíbený lékař sugescí?

Moc sugesce nad lidským duchem patří k nejpodivuhodnějším a nejzajímavějším oborům studia. Americký spisovatel Trine praví, že lze sugescí vybaviti síly nejpodivnější a nejmocnější. Že tělo nemocného lze vlivem sil vnitřních vyléčiti, považuje právě za přirozenou methodu léčebnou. Methoda, jež pracuje s léky a látkami mimo tělo jsoucími, jest umělá. Léky odklízejí pouze překážky z cesty za tím účelem, aby síly životní mohly snáze konati svoji práci. Skutečně uzdravování přichází z nitra, ze životních sil. Lékařská věda přestala se už dávno zabývati výhradně účinky hmoty na ducha, studuje dnes duševědu a rozhliží se v širém oboru therapie duševní.

Mnoho může tedy tímto způsobem vykonati se pro uzdravení druhého, ale ovšem je k tomu skoro vždy třeba spolupůsobení toho, kdo má býti uzdraven. Máme doklady i v bibli: když Kristus uzdravoval, žádal skoro vždy součinnost toho, kdo byl volal. Tázal se skoro pokaždé: Věříš-li? Tím probouzel životní dárné síly chorého a uváděl je v činnost. Podobným způsobem užíval Charcot víry či pověry těch, kdož byli přesvědčeni o zázračné moci vody v Lurdech.

Může-li však někdo jiný sugescí svou vyvolati v nás účinky tak značné, proč bychom nemohli my sami? Je-li kdo velmi sláb, jsou-li nervy jeho příliš vyčerpány a není-li jeho duch po nemoci dosti silný, jest ovšem odkázán, dovolávati se pomoci jiného. Mnohem lépe však pro každého, dospěl-li živoucího přesvědčení, že jeho vlastní síly duševní jsou mocné, ano všemocné. Již tím, že se člověk vmýšlí v představu dokonalého zdraví, uvádí v činnost živé síly, jimž ponenáhlu se podaří uskutečniti, co si člověk představuje, totiž dokonalé zdraví. Uvědomíme-li si živě, že jedno jsme s nekonečným duchem života, v němž všechen život individuální má původ a z něhož stále ještě vychází, uvádíme tím v činnost moci, jež dříve či později dají i tělu překypující sílu a zdraví. Mnohým podařilo se takové pojetí tak dokonale, že ozdravění za krátko nastalo a také potrvalo: neboť čím účinek je mocnější, tím je i rychlejší. Ovšem třeba, aby se to stalo s klidným a nadějným úsilím, ne v bázni a v rozpacích či bez naděje . . . Četl jsem i tuto radu. Mnohému velmi snad prospěje způsob tento: S duchem plným míru, se srdcem plným lásky ke všem bytostem vejdi v tichou svatyni svého nitra a pevně se zakotvi na myšlence: Jsem jedno s nekonečným duchem života, on jest životem života mého. Jsem bytost duchovní a své tělo, v něž nemoc vešla, otevírám úplně tekoucímu proudu nekonečného života, jenž nyní, právě v tomto okamžiku proudí mým tělem a nastává ozdravování. Mysli na to tak živě, až cítíš, jak životní síly dodávají tvému tělu zřejmě tepla. Pevně věř, že uzdravování právě nyní se děje, věř to a nespouštěj se toho. Ne však jako mnozí lidé, jež vroucně si něčeho přejí, ale přes to se bojí, že nastane něco jiného. Více věří v moc zla než v moc dobra a proto zůstávají churavi. Kdo uvažuje, usuzuje a si počíná způsobem vyličeným a to trvale, umožní té síle, aby trvale působila. A bude překvapen, jak rychle přejde tělo ze stavu nemoci a neladu ve stav zdraví a harmonie.

Kdyby nebylo těch prostonárodních zázračných doktorů a kdyby nebylo příkladu Charcotova, netroufal bych si takovou radu ani vysloviti, netroufal bych si ani mluviti o tomto thematě. Vím jak utuhlý a zúžený jest názor naší doby. Ale takové případy mluví řečí příliš jasnou. Jakmile poznali jsme moc sugesce, nic není přirozenějšího, než moc její rozšířiti i na sugesci samým sobě, na autosugesci. Autosugescí může pak býti každý léčitelem sobě. Vlastně není to nic nového. Neříká-li se o mnohých lidech, že nikdy nestůňou, to jest nestůňou na lůžku? Že prý každou nemoc přechodí. Ti vykonávají vliv takový. Nemohl by to zkusit jeden každý?

Poznání, o němž tu řeč, účinkuje nejen proti chorobným stavům tělesným, ale zvyšuje tělesnou sílu a svěžest, i když není nemoci. Za všech dob a ve všech zemích bylo tisíce případů, kdy účinkem vnitřních sil bylo uzdravováno, bez prostředků zevnějších. Methody, anebo správněji, jména method byla správná, avšak zákon, na němž se zakládaly, byl jeden a týž. Proč bychom my dnes neměli míti tutéž sílu? Jsou zákony dnes jiné? Nejsou, zůstaly

tytéž. Jaká tedy toho příčina? Prostě ta, že až na řídké výminky jsme neschopni přes literu zákona dospěti k jeho pravému, živému duchu. Každý duch, jenž schopen jest osvoboditi se od litery a proniknouti ke skutečnému živému duchu, nabude téže síly, jako jí nabyli před ním jiní.

Dnes spatřujeme stále zřetelněji a bude nám to stále více potvrzováno, že přísně vzato, každá nemoc se svými strastmi má příčinu ve zvrácených stavech ducha a mysli. Podle toho, jak se duchovně stavíme k nějaké věci, závisí síla jejího účinku na nás. Bojíme-li se jí, anebo chováme-li se k ní nepřátelsky, bude míti na nás vliv škodlivý anebo dokonce zhoubný. Jestliže ji však klidně poznáme, vnitřně svoji převahu nad ní si udržíme a tak s ní soulad zachováme, bude pro nás neškodna, tím více, čím lépe si vedeme.

Nemoc nižádná nemůže vniknouti do našeho těla anebo tam se usaditi, nenajde-li v něm něco příbuzného, co jí umožňuje, aby tam vnikla a se usadila. A rovněž nemůže žádná strast a nic, co si nepřejeme, na náš život přejíti, není-li v něm něco, co vítá a k příchodu vyzývá. Čím dříve hledáme v sobě samých příčinu toho, co na nás přichází, tím lépe; neboť tím dříve budeme moci zjednati si takový stav, aby k nám přicházelo vůbec jen dobro.

Měli bychom tedy býti podle své pravé podstaty pány nade všemi okolnostmi, vlivem však své nevědomosti jsme ovládáni skoro nesčetnými okolnostmi všeho druhu. Proč se bojím průvanu? Co jest průvan? Očišťující vanutí čistého božího vzduchu, nic, co by mi mohlo ublížiti, nastuzení anebo nemoc způsobiti. Takový van může mi něco učiniti, jen pokud mu to dovolím anebo umožním. Rozlišujme skutečnou příčinu od pouhého podnětu: průvan není příčinou a nemůže ji způsobiti. Dva lidé sedí v témže průvaně. Jeden skutečně onemocní, druhému není to však nic nepříjemného, naopak libuje si. První jest tvor vydaný na milost okolnostem: bojí se průvanu, leká se ho a neustále myslí na strasti, jež by jej mohly postihnouti, jinými slovy: otevírá strastem těm dvéře dokořán, aby vešly a jeho se zmocnily; a takto sám o sobě neškodný, ano blahodárný průvan, vykoná jen to, k čemu jemu teprve byla dána moc. Druhý vidí v sobě vládce nad zevnějšími okolnostmi a ví, že není jejich dílem. Nedbá pranic průvanu a nemá nepříjemností, naopak požitek. Průvan prokazuje mu nejen vnější službu, přiváděje svěží vzduch, nýbrž otužuje jej i proti všem příštím podobným vlivům. Kdyby průvan skutečně byl příčinou, měly by účinky u obou lidí býti stejné: když tomu tak není, jest to svědectvím, že není skutečnou příčinou, nýbrž jen podnětem a má na každého ten vliv, který se shoduje s danými podmínkami. Ubohý průvan! Tisíckrát, ne milionkrát svádějí lidé naň vinu, jsou-li příliš nevědomí nebo mají-li se příliš rádi, aby poznali svoji slabost a tak zůstavají plazícími se otroky, místo aby byli královskými vládci. Pomni, co to jest: člověk stvořený podle obrazu božího, účastník jeho života a síly, zrozený k panování — bojí se, chvěje a umírá před lehkým závanem, před vanutím čistého, životodárného vzduchu. Avšak svaliti vinu

jest právě pohodlné, a kdyby to bylo také jen proto, abychom tím ve svých neustálých pokusech, sebe klamati, mohli býti posilováni.

Nejlepší způsob, jak odníti průvanu zlý vliv, jejž by snad mohl míti, jest tento. Ujasni si, že průvan nemá vlastní síly, nýbrž jen tolik, mnoho-li mu jí propůjčíš. Takto jsi zavedl mezi sebou a jím soulad a netřeba se ti více před ním strachovati. Pak se několikrát do průvanu postav a se otužuj; to může snadno každý, kdo si počíná rozumně. Avšak, je-li někdo slabého zdraví, anebo zvlášť citlivý, pak buď zprvu trošku rozumný, nestav se právě do nejsilnějšího průvanu, zvláště víš-li, že bys neodolal: neboť tím přiznáváš, že se ho ještě bojíš. Také tu jako všude buď ve všech otázkách životních tázán nejvyšší rádce, zdravý lidský rozum. *Alfa.*

Z korejských pohádek a báchorek.

Když jedenkráte král ryb svojí říší plaval, uviděl tlustého červa, jak před jeho očima všelijak nahoru a dolů poskakoval. I chňapnul po něm dychtivě. Ale do jícnu dostal se mu háček z udice. Podařilo se mu však přetrhnouti šňůru, na které byl upevněn háček s červem a unikl tak smutnému osudu, dáti svoje královské tělo zcela obyčejnému smrtelníku na pospas.

Všechny veličiny říše, od velryby až k želvě, byly povolány k loži nemocného krále. Každý přišel s vážnou tváří a přemýšlel, jak by háček z královského hltanu bylo lze odstraniti. Konečně myslila želva, že jediným dobrým prostředkem byl by obklad ze dvou zcela čerstvých očí zaječích. Rada byla uznána, kde však vzíti pár čerstvých zaječích očí? I v tom dovedla želva pomoci; řekla, že zná jednoho zajíce a že by zkusila přivésti ho do paláce. Jakmile však ho přivede, že ihned odejde a že věcí lékařů bude, zajíci oči vyjmouti, protože se jí pohled na krev protiví a že jí ani cítiti nemůže. Král poděkoval milostivě za dobrou radu, a želva věděla, že šťastna bude, když se jí podaří zajíce se zmocniti.

Druhého dne plazila se na jeden pahorek, kde myslila, že zcela určitě se setká se zajícem. A také se nemýlila; zajíc byl právě u snídaně, vztýčil sluchy, když uslyšel šramot, který způsobila želva a chtěl prchnouti. Ale když ji poznal, zůstal seděti na zadních běžích a zeptal se jí, co že chce na tom pahorku?

»Ach«, odpověděla želva, »slyšela jsem vždy tolik o krásné vyhlídce z této hory a chtěla bych se jednou o pravdě přesvědčiti.« Po té otočila hlavu na všechny strany a pravila zajíci: »Nevidím zde ničeho zvláště pěkného!«

»Abys měla hezčí vyhlídku, musíš se vyšplhati mnohem výše«, řekl zajíc a hotovil se želvu nahoru doprovoditi.

»Ach ne«, řekla, »mám dosti toho, co jsem právě spatřila. Dávám své vodě přednost. Tam mám krásně zelené lesy, údolí a výšiny, velké studené jeskyně, krásné paláce a širé pláně, na kterých rejdí pestré ryby. Nejlepší při tom všem jest, že voda nás všude přenáší a že se neunavím, jako na zemi. Ne, ne, dejte mi s tou svojí horkou, vyschlou zemí pokoj, vrátím se rychle do svých

vod.« Po těch slovech připravovala se zvolna k návratu. Zajíc šel zamyšlen za ní.

»Chtěl bych jednou viděti tvoji říši«, řekl zajíc, »ale bojím se tolik vody! Nedělá voda obtíží, nevniká do očí, uší a úst?«

»Ah, kdepak«, byla odpověď želvy, »voda neobtěžuje více než vzduch, vše jest pouhý zvyk!«

»Jak rád bych tě doprovázel, ale neumím plavati«, mínil zajíc. Želva mohla již sotva potlačiti svoje rozčilení, odpověděla však zcela klidně: »Přirozeně, sám tam jíti nemůžeš; chceš-li však navštíviti moji říši, posaď se mi na záda, strč mi běhy do úst a svezu tě dolů.« A ujišťovala jej čestným slovem, že cesta není nebezpečna. Teprve po té dal se zajíc přemluviti, že podnikne cestu na zádech želvy. Z počátku bylo mu úzko pod vodou, ale brzy si na ni zvykl. Byl uchvácen pohledem na vše krásné, co viděl pod vodou a o čem si dříve ani pomysliti neuměl. Dvorní rybičky přišly mu naproti — neboť v paláci již se dozvěděli o jeho příchodu — a uvítaly jej jménem krále. Brzy pak byl zajíc ve světnici nemocného krále, neboť tam jej nejdříve želva uvedla, aby pak co nejrychleji mohla prchnouti. Četní lékaři, kteří ošetřovali nemocného krále, nabídli zdvořile zajíci, aby se posadil. Co seděl zcela tiše na krásné židli z mušli, slyšel, že dva lékaři se radili, jak by nejlépe uchvátili oči zajícovy, ale zajíce nezabili. Ovšem, že mu při tom srst strachy vstávala, ale měl tolik chytrosti, že se zeptal, co vlastně chtějí učiniti s jeho očima. Když mu lékaři vše vysvětlili a když chvíli ušima stříhal, jako kdyby přemýšlel o této choulostivé historce, řekl jim: »Ano, to vše jest velmi dobré, ale o tom měla želva již dříve mluviti. My zajíci máme všichni po dvou párech očí; umělé, z křišťálu zhotovené, nosíme za špatného počasí, když se práší, a pravé oči míváme, je-li hezky. Protože jsem se bál, že by voda mým skutečným očím mohla uškoditi, neboť nejsou zvyklé na vlhkost slaného moře, vyňal jsem si je, zahrabal je nahoře v zemi a přišel sem s očima z křišťálu. Bude mi však potěšením, budu-li moci svým zrakem přispěti králi, neboť postačí mi úplně moje umělé. Jsem přesvědčen, že obklady z mých očí Jeho Veličenstvu pomohou. Přeje-li si král, nechť želva jej dopraví na zemi a bude mu ctí, pokud možno nejdříve oči osobně odevzdati.«

Všichni přítomní byli překvapeni velikou laskavostí zajícovou, a všichni, král však nejvíce, se styděli, že lstí chtěli dosíci, co by jim byl zajíc dal rád na zdvořilé dožádání. Želva dostala nepříliš laskavě rozkaz, aby dopravila zajíce ihned na místo jím označené a čekala, až by potřeboval její další služby.

Sotva že byl zajíc na zemi, otřepal si vodu s kožichu a řekl želvě, aby si sama oči vyhrabala, neboť má prý on právě jen jediný pár po ruce, který si raději ponechá, než by je dal na kladky. Pak upaloval co mu nohy stačily na horu a je od doby velmi opatrný, když se zase sejde se želvou . .

Třetisté výročí narození **Rembrandta** Harmensze van R připadlo na 15. čce. 1906 a bylo podnětem nesčíslného množ článku a essayí v časopisectvu všech jazyků kulturních. I san

statných knih a spisů vydáno. Dnes zmíníme se o jednom pro hlubší poznání osobnosti Rembrandtovy zvlášť důležitém. Jest to spis: Sbírka listin a dokumentů o Rembrandtovi: Die Urkunden über Rembrandt (1575—1721), vydaná od Dr. C. Hofstede de Groot ve sbírce Quellenstudien zur Holländischen Kunstgeschichte, jež vychází vedením vydavatele Dr. C. Hofstede de Groote (v Haagu, Martinus Nijhoff, 1906). Dokumentův takovýchto, jež vztahují se na Rembrandta, jeho život, příbuzenstvo, žáky a jeho umění a mají cenu původních pramenů, jest už objeveno velmi mnoho. Znáti je jest nezbytno pro toho, kdo zabývá se Rembrandtem a holandským uměním vůbec. Vedle starší literatury, s publikacemi dosti vzácnými, máme novější výtěžky z autorů, jež bývaly roztroušeny po různých sbírkách. Všechny tyto listiny sebral vydavatel, srovnal, opatřil úvody a překlady a vydal. Jen veliká skupina a velmi důležitá sem pojata býti nemohla: protokoly amsterodámských notářů, neboť holandské archivy notariátní nejsou dosud veřejně přístupny. — Listiny, v této knize obsažené, začínají zprávou o dědově koupi větrného mlýna, jenž zůstal pak již v rodině Rembrandtově a k němuž patřilo obydlí, ve kterém se Rembrandt narodil — a končí poslední zprávou poslední osoby, jež z vlastní zkušenosti a vědomosti nebo z vypravování očitých svědků něco o Rembrandtovi oznámiti mohla. Tato poslední osoba jest Arnold Houbraken, jehož dílo Groote Schouburgh der Nederlandsche Kunstschilders vyšlo celé t. j. třetím svazkem až r. 1721, po jeho smrti. Houbraken byl žákem žáka Rembrandtova a znal se s mnohými žáky jeho, a to co tu vypravuje, jest cenné a nenahraditelné. Sloužil také vždy za pramen všem, kdož o R. psali. — Listiny o osudech Rembrandtových děl jsou tu uvedeny jen nejstarší, dosnd nevytištěné a nesnadno dostupné. Ostatní budou obsaženy v novém vydání Johna Smitha katalogu děl Rembrandtových. — V celku obsahuje kniha o 524 stranách zprávy a listiny I. o životě Rembrandtově, narození, křtu, svatbě, smrti, pohřbu; o zdraví; majetkových poměrech, příjmech, procesech, dluzích, insolvenci, pozůstalosti; víře; obydlích; hrobech; cestách do Švédska, Benátek a Anglie; přátelích; o posledních vůlích; o sbírkách uměleckých, listech, autografech; — II. o Rembrandtově umění; jeho učitelích a předchůdcích, posuzovatelích, obrazech, cenách a odhadech za ně, o kopiích, reprodukcích atd.; o jeho žácích; oslavných básních. Četné jsou v knize rukopisné snímky. Pro ty, kdo hlouběji se míní zabývati Rembrandtem, jest tato sbírka dokumentův nepostrádatelna.

V Rusku. Selští poslanci vystupují proti vládě stále ostřeji. Úplně vyvlekli se z jakéhokoli vlivu kadetů, jimž vytýkají krasořečnění a frásování. Jsouť selští poslanci lidé prostí, jimž skutečně je fraseologie politická neznáma, neboť nechápou a nerozumějí množství cizích výrazů, prostě z latiny a odjinud přejatých nemajíce vzdělání středoškolského. Odtud i také ta nechuť ke kadetům. V dopisech, jež selští poslanci posílají domů, vyslovují mnoho nespokojenosti s dumou. »Tu jen mluví neustále, ale nic nedělají«, stěžují si. Málo jich zná ostatně psáti, proto v dumě

je několik psacích strojů a poslanci mužičtí písařům na nich prostě diktují. Ze selských poslanců vynikli v poslední době zvláště dva: Aladin a Anikin. Oba mluví proti vládě nejvýš příkře. Aladin vyzval na př. svým nepříjemným hlasem ministra, aby se ihned ze sálu klidil. Tento výrok předseda konečně pokáral. Nazítří povstal Anikin a výzev na ministra opakoval, dodav, že ministři nemají v těle ani studu, ani cti. Pro neutuchající bouřlivý potlesk nemohl předseda volati Anikina ani k pořádku. Anikin je bezohlednější a nebezpečnější než Aladin, ježto je pouze a jedině mužikem, kdežto onen za hranicemi vzdělání nabyl. Jsa synem chudého sedláka, osvojoval si Anikin po škole obecné vzdělání další na škole řemeslnické, na níž se stal i učitelem. S úřady měl stále potyčky a byl několikrát trestán pro revoluční projevy.

Ačkoliv je známo, že jsou sedláci caru velmi oddáni, vyskytl se v dumě dosud jen jediný, který navrhoval, aby caru vysloven byl dík. Návrh ten však byl přijat mlčením a sykotem. Byl to poslanec Perevčikov z Permské gubernie na hranicích sibiřských. Jest mu 60 let, má rozsáhlé hospodářství a obchod a zastává mnoho čestných úřadů. V záležitostech zemědělských bývá úřady často bráván na potaz. Vždy caru osvědčoval loyalitu.

Boj mezi dumou a vládou tak se přiostřil, že sotva lze čekati, že by vláda neodstoupila, přes to, že by to se pokládalo za slabost či alespoň za ústup, věc to, již žádná autokratická vláda nesnese.

V mnohých guberniích jižních a jihozápadních začaly již ohlášené selské nepokoje. Mnohde vojsko, vyslané nepokoje potlačit, odepřelo poslušnost. Do jaké míry lze vládě na vojsko ještě spoléhati, ukáže snad nedaleká budoucnost. Ovšem že dojde na vojsko, jen když už nebude jiné rady. Nejsou to pěkné zprávy, jež přicházejí z vojenských posádek. Tak byla celá 2. setnina 37. jekaterineburského pluku odsouzena k nucené práci: 7 poddůstojníků na celý život, 27 mužů na 15 let, ostatní na kratší dobu. Chefem tohoto pluku je velký admirál, velkokníže Alexej smutné pověsti, bývalý místokrál ve vých. Asii. V Bobruisku v gubernii vilenské vzbouřil se skoro celý prapor, tři setniny se zbraní v rukou postavily se na odpor. Všichni vojáci byli buď zastřeleni, buď posláni na Sibiř. Čtvrtá setnina, jež zůstala věrna, byla však za odměnu poslána domů.

O jitření mezi Turkomany zmínili jsme se v čís. 16. na str. 352. Zvláštní případ divně osvětluje tamní poměry. Voják střelil z revolveru na velitele kušského, na afghanské hranici, ale netrefil. Byl vojenským soudem odsouzen na šibenici. Avšak napadený velitel, generál Prasolov, podal za odsouzeného žádost za milost. Nyní vrtá všem hlavou, proč voják atentát spáchal a proč přepadený generál prosí zaň o milost a divné kolují pověsti o působnosti ruských úřadů.

Jaroslav Goll. Všeobecně bylo vzpomenuto 11. července narozenin prof. Golla, jeho vědeckých prací z dějin českobratrský spisu »Čechy a Prusy ve středověku«, jeho »Básní« (1874), An logie české lyriky (1878), básnických překladů z cizích jazyk francouzštiny, italštiny a polštiny, překladu Baudelaireových Kvě zla (1896, společně s Vrchlickým) a hlavně jeho zásluh o výcho posledních generací českých historiků. J. Goll jest osobnost fil soficky jemně vyhraněná, prosycená uměleckými sklony a pr niknutá bystrým kriticismem. Tři živly, tak vzácné, snoubí se v dokonalou jednotu.

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 7. ZÁŘÍ 1906. ČÍSLO 21.

ROZHLEDY

Měsíc politiky.

Když 21. července ve výboru volebním odhlasován Němci za přispění Poláků a Slovinců návrh Löckerův, jež rozdělil mandáty v Čechách na 75 českých a 55 německých a na Moravě na 30 českých a 19 německých a když výbor ten zvýšil počet mandátův o 21, z nichž připadlo 10 Němcům, 10 Slovanům a 1 Italům, čím »napjetí« mezi blokem slovanským a německým kleslo v neprospěch Slovanů ze 3 na 2 hlasy (všech poslanců 516), nebylo pochybnosti, že po porážce Čechů ve Vídni vypuknou u nás doma různice se vším v takových případech nezbytným příslušenstvím. Sociální demokrati, realisté-pokrokáři a ty oficielní kruhy mladočeské, jež vázány jsou zřetely solidarity nejvyšších instancí ve straně, a v tomto případě vázány byly postupem předsednictva mladočes. poslanců ve Vídni, hájili předlohu vládní i po hlasování dne 21. července, jakožto pokrok, ježto zrušuje kurie a volební právo dává všeobecné. Všecky tyto strany a kruhy získají totiž, neboť dělnictvu dostane se práva hlasovacího a dělnictva je mezi $1^1/_2$ mil. voličů v Čechách dle všeobecného práva hlasovacího 350.000 čili 60% všeho voličstva v městech. Proti vládní předloze byla většina Mladočechů, agrárníci, státoprávní, radikální pokrokáři a národní socialisté, jež kladouce důraz na rovnost hlasovací, odmítají předlohu bezzásadní, jen na prospěch zachování německé državy libovolně zrobenou. Oba tábory bily do sebe prudce, při čem, jak obyčejně, věc sama byla spíše zástěrou starých vášní a protivenství. Jest pravda, že předloha jest pokrokem, dávajíc hlasovací lístek do ruky každému občanu. Ale jest zároveň velikou porážkou politiky české, jíž jde a musí jíti o zrušení hegemonie německé. My Čechové můžeme tuto předlohu dáti sobě vnutiti, podlehnuvše většině nám nepřátelské, ale musíme do poslední chvíle naléhati, aby byla zlepšena. Ježto však přívrženci opravy prohlásili, že předlohu přijímají tak, jak jest, učiněn průlom do obranné čáry naší a není divu, že na to ozvaly se s německé strany hlasy, jež za další cíl svého výboje prohlásily přijetí ustanovení, že volební okresy, volební geometrii poznovu uměle na prospěch Němců zřízené, měniti lze jen většinou dvoutřetinovou na říš. radě. Rozhodná bitva tím takto posunuta až k odhlasování tohoto ustanovení. Je-li již průběhem každého tažení patrno, která z válčících stran porážku utrpí, můžeme se připraviti, že po vítězném od prvopočátku postupu Němců v opravě volební i tuto dvoutřetinovou většinu na nás vyhrají.

Před touto možnou porážkou jest s hlediska psychologického vysvětlitelno, že začalo se psáti o soustředění českých stran. V Nár. Listech uspořádána byla anketa, již se zúčastnili pp. dr. V. Škarda, V. Němec, L. Bondy a dr. B. Pacák. Anketa byla sice jednomyslným projevem zbožného přání, aby k soustředění došlo, ale kterak je provésti, nepověděla. Dr. B. Pacák vyslovil, že dříve než bude lze na soustředění mysliti, třeba učiniti pořádek ve straně mladočeské, odkázav při tom na to, kterak o řeči jeho v Kutné Hoře a v Čáslavi dne 14. srpna »Lidové Noviny«, orgán dra A. Stránského, psaly. Prudký a jizlivý tón »Lidových Novin«, byl osobně dru Pacákovi dojista bolestný, ježto pocházel od dávného soudruha a stranníka. Ve věci však měl dr. Stránský pravdu. Nápoj tak oficiósně bez barvy a chuti, jakým hostil ministr dr. Pacák svoje posluchače 14. srpna v Čáslavi a Hoře, dovedou podávati snad jen Češi. Pan kolega ministra dra Pacáka, německý ministr krajan, jest — opatrnější!

V rozhovoru o soustředění vysloveny byly celkem dva názory: jeden aby strany se spojovaly, druhý, aby spojili se nejlepší lidé mimo strany a ze stran. Těžko říci, který návrh jest beznadějnější. Kdo má rozsouditi, které strany jsou si tak blízky, aby byly schopny se spojiti? A kdo rozsoudí, kteří lidé patří mezi »nejlepší lidi«? Pouhé zcelování pozemků na vsi má své obtíže! Pouhé zcelování pozemků ukazuje, že více než zřetele materielní platívají momenty citové a mravní. Ty mívají také svoji váhu při soustřeďování stran. Oba způsoby, jež byly navrhovány, chápají se věci na místě nejnesnadnějším a nejkřehčím. Strany a lidé spojují se ne proto, aby se spojovali. Spojení musí býti nevyhnutelným prostředkem k žádoucímu cíli. A cílem jsou jisté ideje a zásady. Kdo chce o soustřeďování pracovati, musí především vypracovati a vysloviti ideu, plán, cíl, pro něž lidé budou ochotni se spolčovati. Ideu novou, jež lépe vyjadřuje touhy a potřeby doby, než ty, jež v život již uvedeny byly. U nás však prostředek učiněn zároveň cílem — problem perpetua mobilis!

Rozhovor o soustředění minul bez jakéhokoli účinku, ale rozdvojení pro volební opravu zůstalo. Diskuse zvrhla se brzy ve vášnivé osočování a na konec v klatbu na Nár. Politiku, v čem rozprava o volební opravě uvízla.

Do této slepé uličky najednou vrženo heslo: českomaďarské sblížení. Přinesl je ze své cesty po jižní Evropě p. Jos. Pachmayer, člen redakce Nár. Listů. Jest samozřejmo, že ježto vydáno bylo z ulice Mariánské, ihned bylo vypískáno z ostatních ulic, ve kterých jest Mariánská na indexu. Myšlenku p. Pachmayerovu přívětivě uvítala pouze strana národně-sociální, osvědčivši si však ihned prioritu. Posl. V. Klofáč totiž byl již před rokem v Peš za podobným cílem. P. J. Pachmayer tvrdí, že strana neodvislos jest proti bývalé straně liberální nakloněna k dohodě s rakouskýn Slovany, obávajíc se právě tak jako oni nebezpečí všeněmeckéh Ve straně neodvislosti že jest dokonce proud anebo frakce, jež přeje sblížení a dohodu s Čechy. Především na poli hospodářské pak i v politice. Pan Pachmayer hovořil s některými členy or

čechofilské frakce v Pešti a jest pln nadšení a naděje, že sblížení se podaří a že my vlivem Maďarů posíleni (vliv Maďarů na vídeňský dvůr, v zahraničném zastoupení atd.) snáze se ubráníme nejen Němcům, ale dobudeme snad samostatnosti. Jako by na dotvrzení toho, co p. Pachmayer připovídá, přijel i posl. uherský Kovacs do Prahy a odtud podnikl výlet do Liberce, aby na vlastní oči spatřil stav našich menšin v německém území. Veřejnost zvěděla, že byl na zvláštním večírku v České besedě uvítán společností, hojně se sešedši, že byly řeči, přípitky atd.

Nesuďme zatím, jak dalece myšlence českomaďarského sblížení poslouží otevřenost, skoro odkrytí karet podrobným publicistickým vylíčením věci, v samém zárodku teprve tkvící. Ale namítá se každému otázka: co bude se Slováky? Jsou mnozí mezi námi a zvláště mezi našimi politiky, jež míní, že my o Slováky starati se nemáme, že jsou tak jako tak ztraceni a že jest to kmen vůbec a do opravdy »méně cenný«. Mám za to, že takových Slovákům rozhodně nepříznivých mínění jest celkem málo, ale jsou. Naproti tomu však lze uvésti, že »méněcennost« není dokázána. Posuzovati Slováky podle toho, jak jeví se v postaveních služebných v našich městech a jako dělníci na drahách a pod., jest nesprávné. Chuďasové, hladem vyhánění z domova do ciziny, nejsou představiteli nejvyšších ctností a sil národa. Naopak ve stavu zemědělském a středním na Slovensku jest mnoho rázovitosti a původnosti, jest mnoho svěžesti, jíž bychom my občas už trochu potřebovali. Že by odnárodnění Slovákův bylo tak blízké anebo tak jisté, jak míní pesimisté, sotva uvěříme. Jsou-li Slováci skutečně »méně cenní«, půjde maďarisace velmi pozvolna, ježto bude se jí šířiti mezi lidem apathickým, duševně líným. Nejsou-li však tací, mohou brániti se a vzdorovati. Zkrátka, Slováci jsou tu a ti jsou mocnou překážkou sblížení mezi námi a Maďary. Nesmíme zavírati očí před skutečností. Maďaři jsou odkázáni sami na sebe a jsou obklopeni jako ostrov cizími kmeny. Pro ně platí železné: buď — buď! Buď pomaďaří všecko, co žije v Uhrách anebo jsou stále v nebezpečí života. Pro Maďary je otázka odnárodnění Slováků, Němců, Rumunů, Srbů, otázkou životní. Jest možna politická aliance toho druhu?

Všeněmeckého nebezpečí pro Maďary není. Poměr oficielní k Německu jest velmi dobrý i přes to, že Maďaři bezohledně a se zdarem své Němce utlačují. Naopak kdož ví, nebude-li samému Německu na tom záležeti, aby Maďary chránilo. Mohou jemu býti dobrým přechodným mostem na Balkán. Vždyť sblížení se Slovany (s Chorvaty, Srby), jež náhle ve straně neodvislosti bylo ohlášeno, což jest jiného, nežli rozumná maďarská politika? Proti Vídni potřebují Maďaři dnes spojenců, toť jisto a s jižními Slovany mají i jinak mnoho zájmů společných. Nebyli by to však Maďaři, aby v této situaci nesnili o primátě o prvenství a vůdcovství mezi Jihoslovany, i na Balkáně. A jako tací náčelníci a poučníci Slovanů balkánských byli by pro Německo spojencem velmi vděčným. Německo chce býti říší světovou — cesta přes Balkán vede do Malé Asie a na východní pobřeží Afriky. V Evropě ne-

může Německo získati nic, leda spo-jence a blahovolnou neutralitu.

Můžeme míti tedy pochybnosti o konečný zdar plánů sbližovacích. A pochybnosti budou sesíleny, uvážíme-li, jakým způsobem myšlenka ta uváděna je do světa. Zmínil jsem se, že snad jí neposlouží, zvědí-li odpůrci naši, Němci, co se připravuje a co je teprve v zárodku. Ale nehledě na to, sblížení může býti zatím hospodářské, jak bylo řečeno se strany jak české, tak maďarské. Ano skutečně, tu jakési sblížení snad je možné, ale ovšem jedině a pouze hospodářské, zájmy čistě hospodářskými. Jest však známo, jak špatně pochodí zájmy a plány hospodářské, jsou-li dány do služeb vlasteneckých a politických. Máme své vlastní zkušenosti z posledních let. Jest naděje, že styky hospodářské, navazované politikou, budou dosti silné a trvalé? —

Nuže, linie politického vývoje v Čechách za minulý měsíc byla hodně křivolaká. Po porážce ve volebním výboru vzájemné osočování a ubíjení doma. Nad vřavou na okamžik jako by zaplálo duhové vidmo soustředění stran doma. A náhle na dalekém obzoru fata morgana sblížení českomaďarského Duhy a fatamorgany, jak známo, netrvají dlouho. Za to domácí rvanice potrvá.

Že za takového stavu věci čeští Němci velmi zle osopují se na české »vetřelce« do svého území, považuji za věc docela přirozenou. *J. P.*

Hamburk.

Leží na Alstře a na Labi. Jako by si dva přátelé podávali ruku. Alstra vnější a vnitřní připadala mi mnohdy jako pensista, který po dlouhé a úmorné práci přišel si odpočinout. Za to Labe, široké a hluboké, není snad ani chvíli klidno, Každý okamžik letí vzduchem těžké zvuky obrovských parních píšťal, letí a nesou se, mizí v moři domů a upadají tam dole až někde za Hamburkem, kam se mohou dostati velké lodi až s přílivem. Labe není již zde řekou, spíše mořským zálivem, ve kterém možno příliv a odliv zcela přesně rozeznávati. Hloubka v přístavu je deset metrů a více. Přístav je krásný, moderní, ba nejmodernější, obrovský, imponující nejen souladem, ale i velikostí a mohutností. Na písku a naplavenině stojí všechny ty hrdé stavby, špýchary a skladiště! Tam, kde dříve rozléhával se pustý ryk a křik z krčem nízkého a nejhrubšího druhu, tam dnes je přístav. Miliony stál ten obrovský podnik, který jest dnes druhým světa. Bezpočet plavebních společností a rejdařů jest tu, a denně odjíždí a přijíždí plno lodí, pravých to obrovských prostředků moderní dopravy.

Od rána do večera šumí to v přístavě a hučí, velké lodi se pohybují pomalu a vážně, zatím co různé menší parní lodi, lodě vlečné a podobné jako šipka brázdí špinavou vodou obrovského řečiště. Nejkrásněji vyjímá se přístav při západu slunce. Krásně majestátně rozčeřená hladina ztrácí se v mlze směrem k Blankenese výletnímu to místu Hamburčanů.

Snad každý pravý Hamburčan jest obchodníkem. Ptejte s nač chcete, hledejte byt kde chcete, když se zeptáte, čím je hlav

rodiny, uslyšíte pravidelně: Kaufmann. Zde je Kaufmannem (kupcem) každý. Komptoarista, knihvedoucí, korespondent, to všechno zove se kupcem. Obchodní pomocník je také Kaufmann. Nějakou vysokou školu obchodní však zde nemají. Potřebují jí, ale nikdo nechce nakousnouti to kyselé jablko neurčité theorie. Jak chlapec vyjde ze školy, vstupuje do obchodu za učně (Lehrling). Po několika letech je z něho také Kaufmann. Lidé toho druhu jsou mnohdy ve svém oboru hotoví specialisti, ale na rub jsou přímo klasickými ignoranty ve všem ostatním. Vzdělání nemají mnoho, ba zhusta vůbec žádné, a s tíží napíší správně dopis. Dativ a akusativ zaměňují dle libosti, vlivem zdejšího nářečí (plattdeutsch). Střed města je hotovým komptoarem. Byt tam je těžko dostati, od přízemí až ke střeše, všechno, co lze upotřebiti, je kontorem. Firmy jsou umístěny po obou stranách vchodu na malých, úzkých tabulkách, tedy ne na velkých tabulích, jako zvykem u nás. Nejdůležitějším faktorem jsou agenti. Ti mají skoro celý vývoz a dovoz ve svých rukou. Jsou to obratní, čili, podnikavi a poctiví obchodníci. Mají spojení s celým světem a obchodují se vším a ve všem. Nelekají se žádných obětí, jsou však přece prozíraví a opatrní. Nešikanují (ovšem žádné pravidlo bez výjimky) a spokojí se s malou provisí. Bez agenta v Hamburku těžko dělati obchody. Chodí na bursu, obchodují, shánějí zakázky, pracují jako mravenci od rána do večera, nerozhazují a za Angličanem-obchodníkem nestojí daleko. Šetří a úspory vkládají zase do obchodu. Hamburský agent mohl by býti nejlepším praktickým rádcem a učitelem našich obchodníků.

Z rána panuje v Hamburku zvláštní život. Vše z předměstí, všichni ti Kaufmanni nejrůznějšího druhu ženou se do středu města do kontorů. Zástupy lidí stojí na břehu vnitřní Alstry před devátou hodinou ranní. Když hodina udeřila, ztrácí se v nenasytných kontorech, vydělávajíce každým tahem ruky. Na studium se zde nedá, za to však na praxi a opravdové schopnosti. Čím obratnější, tím větší plat. Cizinců je zde plno a mnoho z nich je zde v obchodech za volontéry. Zejména převládají osmahlí Španělé jihoameričtí. Ale i Severanů, Francouzů, Italů, Řeků a Rusů je zde plno. Jdete-li po Jungfernstiegu, slyšíte každou chvíli cizí zvuky. Tu a tam pronikne vám k uchu i český hlahol. Čechů je zde dosti!

Do společnosti zde vniknouti je velmi těžká věc. Jsou to samé netýkavky. Staré hamburské obchodní rady znají pouze svůj obzor a těžko mrakem neznáma k nim proniknouti. Jsou dosti ztrnulí, mravů sešněrovaných, úzkostlivě morální a bůh ví ještě co. Šosáctví a staré zvyky a mravy mají zde stále ještě dobré bydlo. To stranění se ostatním připadá vám tak zvláštní. Doma u nás těžko byste něčeho podobného hledali. A vše to se dědí z rodičů na děti, z dětí na vnuky. Je zde proto plno privátních škol. Do těchto chodí děti jen z určitých a jedněch rodin, které, abych tak řekl, vaří dohromady, jezdí spolu na letní byty, hrají tennis, mají své zábavy a jen pro sebe. Hamburk je sice republikou, ale ta rozštěpena je v mnoho těch, kdož v ní vládnou.

Představitelská hodnost státu — senatorství — dědí se z jednoho člena rodiny na druhého. Dvanáct senatorů, toť majestát starého svobodného přístavního města Hamburku. Hamburčané jsou republikáni, ale hlavu sklání před císařem zrovna tak dobře, jako nejoddanější pruský konservativec. Před svojí krásnou radnicí postavili si jízdeckou sochu Viléma Velikého. Císař sem zajíždí rád, a vždy ho vítají zrovna tak rádi, jako ve vedlejší pruské Altoně. Je zde hodně populární. Baví se nejraději s vrchními purkmistry (jsou zde celkem tři), s presidiem hambursko-americké dopravní společností vůbec a s generálním ředitelem Ballinem zvláště. Ballin je prototypem hamburské píle, podnikavosti a vytrvalosti. Hamburg-Amerika-Linie děkuje mu za rozkvět na nynější obrovskou mohutnost v první řadě. Je to člověk zvláštní prozíravosti a bystrozraku. Čeho se chopil, to vždy neslo nejkrásnější užitek. Společnost tato projíždí nyní celým světem, v nejnovější době pak i na Nilu a v zálivu perském. Platila za loňský rok jedenáct procent dividendy, což je více než dobrý užitek. Podotknouti sluší, že nějaké státní subvence naprosto nepožívá. Bystrá hlava a pilná ruka dovede se zbaviti lehko této svobodnému a podnikavému obchodníku nemilé přítěže. Pro porovnání s »naším« Lloydem terstským poslouží snad dobře, že dopravní podnik tento knihovně vede některé své veliké lodi jako úplně bez ceny (odepsané), zatím co ony jezdí na daleké cesty, hodíce se k dopravě ještě na dlouhá léta. Lloyd však jezdil se starým brakem a v bilanci uváděl ho bůh ví v jaké, skutečnosti vůbec neodpovídající, ceně!

Tak Hamburk je. Usměvavý, klidný, neskytající cizinci skoro žádných opravdových vyražení. To, co o něm pověst vypráví, o tom veselém, bezstarostném životě velkého přístavního města, je dnes jen pověstí. To, co zde bylo od času cholery, zde není, a návštěvník, po veselém životě prahnouci, odchází zklamán. Je-li krásný den a směje-li se slunce, je podél Alstry jíti hotovou rozkoší. Od Lombardsbrücke dolů k vnější Alstře, umělému to basinu, asi 180 hektarů měřícímu, skytá se vám pohled připadající jako neapolský záliv, ovšem bez Vesuvu. Ta obrovská hladina nehlubokého jezera rozbrázděná malými parníčky a bezpočtem loděk plachetních a jiných dojímá vás, šeptá k vám cosi tak libezného a příjemného. Ta radostná píseň beze slov, ten obrat několika set labutí, které bezstarostně prohání se křížem krážem, vrývá se v duši a nemůžete nikdy pak zapomenouti na pohled ten. A tam dole za vámi odehrává se život jiný, hučí lodi, koráby, pracují stroje, jeřáby zdvihají hračkou několik vagonů najednou. Chvíle, minuta, vteřina nejdou tam na zmar, vše jako by na spěch mělo. Odměřeno je každé slovo, vše má svoje místo a určení. A mimoděk se, přijdouce do přístavu, zamyslíte! Vždyť to Labe, širo[illegible] bezedné, které nashromažďuje denně bohatství, je tam dole, leko proti proudu, také česká, česká voda . .

Odpověď

slečně Jos. Klumpartové ke článku »Ženská otázka«. (Moderní žena a dvojí morálka), uveř. v č. 40. v Přehledě.

Téměř za rok po vyjití »Informatoria moderní ženy« rozpomněla se slečna, že by se má kniha přece jen měla pohaněti a proto že jest nutno napsati celý článek o tom, co v ní není a co v ní žádný svědomitý čtenář nenašel. Mou knihu vůbec stihl osud, že se jí vytýkalo to, co v ní nebylo. Tak jedni se v ní dočetli anekdot a episod, které byly vážnému obsahu na závadu, druzí viděli zase největší vadu v tom, že byla připsána naší nejpřednější básnířce, ale nikdo přece ještě jí nevytkl, že se v ní zastávám dvojí morálky, až na to přišla slečna Jos. Klumpartová.

Je prý v mé knize mnoho dobrého a mnoho nového, jenže to dobré není nové a to nové není dobré. Milá slečno, dobré zůstává dobrým i tehda, když přestalo býti novým; a to nedobré nové, co jste Vy tam našla, to tam prostě není; neboť já jsem vždy a všude bojovala proti dvojí morálce a bojovala jsem proti ní nejvíce ve svém Informatoriu. Všude bojuji pro zásadu, že mravnost jest pouze jedna a nemůže býti jiná pro ženu a jiná pro muže.

Po Vašem soudě moderní žena nesmí pokládati plození nemanželských dítek za hanbu; ve Vašich očích jest takové žití nové a také dobré. Já však tvrdím, že nemanželské dítky až dosud nejsou dobrem ani pro společnost lidskou, ani pro své svobodné matky, ani pro rodiče těchto svobodných matek. Společnosti lidské jsou břemenem, poněvadž se musí ona na místě rodičů o ně starati, matkám jsou přítěží, za kterou se vždy stydí; a ten stud bývá potom nejčastější pohnutkou k provedení zločinu. Rodičům svobodných matek neslouží nemanželské dítě také ke cti. Neznám alespoň matky, která by se pyšnila tím, že jí dcera přinesla »brňátko« nebo »pražátko«; nemanželské dítky pak musí trpěti za všechno to zlo a za všechnu tu hanbu, které zrození jejich přineslo, třebas by si byly nejméně přály, aby za takových okolností přišly na svět.

Společnost lidská v naší době snaží se sice, aby tvrdý los svobodným matkám a nemanželským dítkám učinila snesitelnější, snaží se, aby poklesek nebyl matkám vyčítán, zasazuje se o to, aby tyto matky celý život za své provinění nepykaly; pečuje rovněž o dítky, kterých se nesvědomití rodiče zřekli, ale nesmí a nebude dívky vybízeti, aby plodily nemanželské dítky, zvláště tehdy ne, nemají-li dosti prostředků, ze kterých by dítky mohly vychovati.

Ve svém Informatoriu moderní ženy zvláště všímala jsem si manželského práva a vytkla jsem, které paragrafy pro svou tvrdost vůči ženám měly by býti změněny.

Ve článku »Svobodná matka a nemanželské dítě« cituji zákon, když pravím: »Porodila-li svobodná žena děcko, nedopustila se tím ani přestupku zákona, ani zločinu; leč přece zákon nepřímo trestá za »nemravný skutek«, kterého se dle zákona do-

pustila, matku i děcko, odjímaje jim práva, jakých používá manželka vůči muži a dítě vůči rodičům. Ve státě platí rodina za jeho základ a lidé, kteří se snoubí mimo manželství, poškozují zájmy státu.« Tak zní zákon. A já jsem k tomu dodala: »Je-li tomu opravdu tak, neměl by za to trest stihnouti jen matku a její děcko, ale na prvním místě měl by býti potrestán otec-svůdník. Bývá-li však hlavní vinník zcela bez trestu propuštěn, když se na něm ani té nejmenší satisfakce nežádá, jest to do nebe volající bezpráví, které sám zákon páše na bezbranné, slabé ženě.« Jest ten, kdož tak mluví, přívržencem dvojí morálky?

Také však nikdy se nerozehřeji pro novou theorii, kterou hlásají nejkrajnější německé Frauenrechtlerinnen žádajice, aby samostatné ženy stávaly se matkami s kýmkoliv a staraly se samy o své dítky, které by otce ani nikdy nepoznaly. Vyznavačkou této nové theorie jest JUDr. Annita Augsburgová, proti které umírněné německé ženy se vším úsilím bojují.

Státi se matkou není hanba pro ženu, která se zavázala zároveň s mužem, že se o svůj plod seč budou moci, chtějí starati; ale jest hanbou pro dívku, která se stala matkou s kýmkoliv, nezabezpečivši napřed již svého plodu hmotně, a protože si nebyla vědoma mravní zodpovědnosti. Ale ani taková matka nečiní dobře, která sice není svobodna, ale žije s mužem bez zákonné sankce, poněvadž může své dítky, které z jejího spojení pojdou, vážně poškoditi, ježto by jako dítky nemanželské vyloučeny mohly býti z výhod, kterých manželské dítky požívají. Nemyslete si, slečno, že až manželské právo dozná reformy, bude volno činit každému, co se mu zlíbí. Podívejte se do jiných zemí a uzříte, jak ta reforma vypadá. Uplyne ještě trochu vody, než dopracujeme se té mravní úrovně u každého jednotlivce, že nebude třeba žádných zákonů a že každý bude konati dobro pro dobro samo. Dokud tak daleko nejsme, jest nutno nechati se chrániti zákonem. Že některá svobodná matka také zdárně své dítko vychová, jest pravda, jen že těch matek, které tak nečiní, jest nepoměrně více. A proč by měla pouze matka vychovávati své dítko, když toto má také otce?

Ten, kdo není pro dvojí morálku, musí se snažiti, aby každý svobodný otec staral se stejným dílem o děcko a aby mu dal také své jméno. V tom směru přeje si také, aby náš občanský zákonník byl pozměněn.

Tolik vidělo se mi býti nutno na objasněnou pověděti a zároveň požádati čtenáře Přehledu, aby si přečetli stať v mém Informatoriu »Svobodná matka a nemanželské dítě«.

K. Nevšímalová.

Prokletá lampa.

Kýho čerta! Zas ji vzal do rukou a zas ji čistil — prokletou lampu! Moje mínění bylo, vzíti ji šetrně do rukou, neboť lesklo se špinavou mastnotou a praštit jí do oné příkopy před okny jež odedávna pohlcovala střepy a smetí. A tam ji pohřbít na věky — prokletou lampu.

Ale on toho neučinil, můj otec, ježto měl svoje vrtochy a nijak nedal se přesvědčovati. A jestliže já jsem jí opovrhoval, on si jí vážil a prokazoval jí takovou slušnost a pozornost, hůře než nějaké mladé holce.

Ihned povím, co se za tím skrývalo a jaká to byla prokletá lampa. Poslyšte!

Sedíme na příklad u večeře. Na stole je hromada brambor, z nich letí ku stropu bujná, líbě vonící pára. Loupáme si každý svou hromádku a připíjíme mléko. Tedy: já, matka a otec — loupáme si každý svou hromádku.

A nad prostřední hromadou visí lampa. Takový plamínek v ní nepatrný a ošumělý. Otec nedá povytáhnouti knotu, aby se nespálilo mnoho petroleje. Říká: »Kam bychom přišli při takové fakuli!«

Baňka lampy se tak divně svítí, jak by se potila. Uh! Jaká protivná baňka! Stará a zčernalá.

Nu, ale — jedli jsme — a každý si myslí svoje.

Pojednou jsem se odporně zašklebil a vyplivnu všecko, co mám v ústech do rukou. A ještě si utírám ústa.

»Co?«, káral mne otec. Bývaly někdy brambory vláknité, dřevnaté — myslil, že je zbůhdarma zahazuji. Ale tentokrát nebyly takové.

»Což to mohu jíst?« řekl jsem rozmrzen. »Vždyť čpí petrolejem!«

Nevěřil mně.

»Jak by tam byl petrolej!« Vzal mou bramboru a ukousl drobet.

»Nu«, povídá, »to nestojí za řeč! Tím se neotrávíš. Vezmi si jinou!«

A lampa se tak divně svítila, jak by se potila.

»Nevidíte, že z lampy kape?« zlobím se já otevřeně.

»Když kape, to musíme zacpat dírku!« řekl na to rozvážně, pomalu a klidně žvýkaje. »Dones trochu střídky!« obrátil se k matce.

Po těch slovech počalo mně vše, co jsem pojedl, stoupati zpět do hrdla a takové nové myšlenky zavětřily v mé hlavě, až běda! Radoval jsem se s nimi nějakou chvíli a bloudil jsem s nimi kdož ví, v jakém světě — ale záhy jsem se vrátil k prokleté lampě. Hromy, jež burácely v mém nitru, byly pouze pípající holátka, jež nikdo neuslyšel. Musil jsem vše potlačiti. Otec, jak se zdálo, svými pohledy dostatečně projevoval, kdo z nás je důležitější. Vždyť lampa svítila a já jsem nesvítil! Musil jsem mlčet. —

Vzal jsem jinou bramboru a oloupal. Táž čpavá příchuť. Udeřil jsem jí o stůl, až se rozpleskla jako zlaťák. Myslil jsem při tom, že by bylo správno udělat tak s lampou. A znova utřel jsem si rty.

»Zas?« děl otec podezíravě.

»Zas!« odpověděl jsem s tlumeným vztekem.

Více jsem neřekl nic. Dopil jsem mléko bez brambor.

Otec sundal lampu, prohlédl ji a řekl humoristicky: »Aha, tu je!« A hned navlhčil střídku a otvor zalepil.

Jak jej lepil, řekl jsem já rozumně: »Dobře by bylo dáti ji mezi dva kameny a rozmlátit ji na prach — tu prokletou lampu!«

Ale když jsem to pronesl, bodlo mne u srdce. Dostihl tam právě bystrý otcův pohled. Ježto právě držel lampu a nemohl hnouti paží, aby mne odměnil za mou poznámku, řekl zatím prostě: »Milý ty hlupče . .!«

Tedy zalepil tu dírku.

Několik večerů jedli jsme klidně.

Až rozmočil se chléb a zas kdosi ucítil zápach petroleje.

Nu, a nyní co, milý světe, co bys hádal? Že padla lampa? Ach kdež!

Lampa visí podnes! Táž lampa s vlhkým dnem a se sotva znatelnou dírkou, kterouž se plouží zvolna petrolej, zvolna v drobnou buňku, jež padá v určitou chvíli na stůl a do večeře.

Prokletá lampa!

Já jsem ovšem pryč a nesedávám více pod ní — ale myslíte, že teď po letech ta věc nestojí za řeč? Mýlíte se. Ještě teď mne znepokojuje, ještě teď rozpaluje. Říkají mi, že jest to pouze hra fantasie — ale co je mi po fantasii!

Neboť, hle! Pozvou mne z nenadání na hostinu. Mají tam, rozumí se, lampy skvělé, pozlacené, se stínidly, jež visí — eh, jež visí na příklad jako květy tulipánů. Mají tam lžičky stříbrné a rukojeti nožů vykládané a pod bradu si dáš bílý ubrousek jako sníh. A taková jíš sousta chutná, jen což — a voňavá — a hle: suď mne bůh! — necítím-li já pojednou nějaký známý zápach, zápach petroleje, zápach chudoby, zápach — eh, jestliže by do toho hrom neudeřil!

Mám po hostině.

A zas vidím tu prokletou lampu s dírkou na dně! *J. Uher.*

Olivové ratolesti.

Nezapomínejme, že žijeme dny plodné a rozhodné. Je pravděpodobno, že naši potomci nám budou záviděti úsvit, jímž procházíme neznajíce ho; jako my závidíme těm, kdož se účastnili století Periklova, nejkrásnějších dob slávy římské a některých hodin italské Renaisance. Skvělý prach, zářící ve vzpomínce, jenž zahaluje velké pohyby lidí, oslepuje ty, kdož jej vzdouvají a vdechují, zastírá jim směr cesty, a zejména myšlenku, nutnost nebo pud, který je vede.

Třeba si to uvědomiti. Tkanivo života každodenního bylo přibližně stejné ve všech staletích, kdy lidé dosáhli jisté snadnosti existence. Toto tkanivo, kde povrch zaujatý dobry a zly zůstává viditelně týž, se osvětluje nebo zatemňuje, podle vládnoucí myšlenky generace, jež je rozestírá. A nechť je jakýkoliv jeho t a úprava, tato myšlenka přestává vždy, v poslední analyse, pojímání vesmíru. Individuelní nebo všeobecné pohromy a zd nemají než přechodný vliv na štěstí nebo neštěstí lidí, pokud r změní vzhledem k jejich bohům, k nekonečnu, k neznámu k uspořádání světa, všeobecných idejí, jež je osvětlují a živí. J to tudíž zde, spíše než ve válkách nebo politických zmatcích, k

dlužno pátrati, chceme-li poznati, zda-li která generace míjela v stínu nebo v světle, v sklíčenosti nebo v radosti. Zde jest to, kde vidíme, proč některý národ, jejž stihla mnohá rána, zanechal nám nesčetných důkazů krásy a jasu, kdežto jiný, přirozeně bohatý a často vítězný, neodkázal nám než památky života chmurného a postrašeného.

Vycházíme (abych nemluvil než o třech, čtyřech posledních stoletích přítomné civilisace), vycházíme z velké doby náboženské. Po tuto dobu, přes záhrobní naděje, odrážel se život lidský na dosti chmurném a dosti hrozivém pozadí. Je pravda, že vzdalujíc se každým dnem, toto pozadí nechávalo tisíce měnivých a různě odstíněných clon umění a metafysiky vkládati se dosti volně mezi poslední lidi a své zastřené záhyby. Přece stále trvalo v stavu immanentním, dávajíc ovzduší a krajině jednotvárné zbarvení a životu lidskému kterýs neurčitý význam, jenž ukládal prozatimní trpělivost v otázkách příliš naléhavých.

Dnes toto pozadí, kus potence, se rozplývá. Co na jeho místě dává obzoru viditelný tvar, nový význam?

Ilusorní osa, na které se lidstvo domnívalo vyvíjeti, se náhle zlomila; a ohromná deska, nesoucí lidi, kolísajíc nějaký čas v našich pobouřených představách, jala se znovu otáčeti na skutečném točném bodu, jenž ji vždy opíral. Nic se nezměnilo, než jedno z oněch nevysvětlitelných slov, jimiž zastíráme věci, jichž nechápeme. Až do této chvíle točný bod zdál se nám složen z duchovních mocností; dnes jsme přesvědčeni, že se skládá z energií čistě hmotných. Domýšlíme se, že se udál velký převrat v království pravdy. V skutku neudála se v republice naší nevědomosti než permutace epithetů, jakýs násilný převrat slovní, když slova »duch« a »hmota« nejsou než zaměnitelné přívlastky téhož neznáma.

Avšak, je-li pravda, že by tato epitheta neměla míti než slovesné důležitosti, ježto jedno i druhé označení jsou nepochybně nepřesná a nepředstavují skurečnost, stejně jako epitheton »Atlantický« nebo »Tichý«, užitý o oceánu, nepředstavují tohoto oceánu, přes to, přidržujeme-li se prvého nebo druhého, mají na naše budoucno, na naši morálku a tudíž na naše štěstí neobyčejný vliv. Bloudíme kolem pravdy, nemajíce jiného vůdce než hypothesy, které zažehají na způsob pochodní, několik čoudných, ale čarovných slov, a tato slova stávají se nám v brzku živoucími bytostmi, jež se staví v čelo naší hmotné, duševní a mravní činnosti. Věříme-li, že duch řídí vesmír, všecka naše zkoumání a všecky naše naděje soustředí se na náš vlastní duch, či spíše na jeho slovní a představné schopnosti; a my se oddáváme theologii a metafysice. Jsme-li přesvědčeni, že poslední slovo záhady nalézá se v hmotě, otazujeme se výlučně hmoty a nemáme již důvěry než k experimentálním vědám. Přece začínáme poznávati, že »materialism« a »spiritualism« nejsou než dvě protivná, avšak stejná jména naší úzkosti, nemohoucí pochopiti.* Přece každá

* „Základní axioma mé spekulativní filosofie, dí Huxley, jest, že materialism a spiritualism jsou dva protivné póly téže absurdity, absur-

z těchto dvou method nás zanáší do takového mravního světa, který se zdá náležeti jiné planetě.

Opomeňme vedlejších důsledků. Velká výhoda spiritualistního výkladu jest, že dává našemu životu morálku, účel a smysl, které jsou imaginární, ale vyšší oněch, jež mu dávají naše nevzdělané pudy Spiritualism, více méně nevěřící, osvětluje se ještě dnes touto výhodou a chová hlubokou, byť dosti neutvářenou víru v konečnou nadvládu a v neurčité vítězství ducha.

Naproti tomu druhý výklad neskytá nám žádné morálky, žádného ideálu, vznešeného nad pud, žádného účele položeného mimo nás; žádného jiného obzoru než prázdno. Nebo, možno-li vyvoditi jakous morálku z jediné synthetické theorie, vyplynuvší z bezpočetných experimentálních a fragmentárních tvrzení, tvořících velkolepé, avšak němé množství vymožeností vědy, totiž theorii evoluční, byla by to hrozná a ohromná morálka přírody: přizpůsobení duchu k prostředí, vítězství silnějšího a všecky žločiny nutné k zápasu pro život. Nuže tato morálka, která se zdá, prozatím než nabudem jiné jistoty, podstatnou morálkou všeho zemského života, když oživuje konání lidí, hybných a efemérních, stejně jako zvolné pohyby nesmrtelných křišťálů, tato morálka stala by se lidstvu v brzku osudnou, kdyby byla vykonávána až do krajnosti.

Všecka náboženství, všecky filosofie, rady bohů a mudrců neměly jiného účele, než aby uvedly do tohoto příliš horoucího prostředí a jež, kdyby bylo čisté, nepochybně by přivodilo rozklad našeho rodu, živly, které zmírňovaly jeho jedovatost.

Byla to zejména víra v bohy, spravedlivé a strašné, naděje na odplaty a strach před věčnými tresty. Krom toho byly to neutrální moci a protijedy, jímž s podivnou prozíravostí příroda vyhradila místo v našem vlastním srdci, to jest, dobrota, milosrdenství, smysl pro spravedlnost.

Tak že toto nesnášenlivé a výlučné prostředí, které mělo býti naším přirozeným a pravidelným prostředím, nebylo nikdy čisté a nepochybně jím nikdy nebude. Ať tomu jakkoliv, stav, v kterém jest dnes, skytá podivné divadlo a hodné pozornosti. Zmítá se, vře a sráží jako tekutina, do níž náhoda nalila několik kapek neznámého reagenčního zkoumadla.

Vyvažující principy, jež tam přimísila náboženství, se odpařují a povlovně se shora odlučují, zatím co se ve spodu srážejí v hustou a nečinnou hmotu. Avšak tou měrou, jak zanikají čistě lidské protijedy, třeba že hluboce okysličené vyloučením náboženských prvků, nabývají více síly a zdají se usilovati o to, aby zachovaly jakost smíšeniny, kde lidský rod je pěstován kterýmsi temným osudem. Prozatím, než nadejdou pomocné síly, zaujímají místo opuštěné odpařivšími se silami.

Není-li podivuhodno, především, že vzdor ochabnutí náboženského smyslu a vlivu, jež toto ochabnutí jistě mělo na rozum lidský — když nespatřuje již nadpozemského zájmu v konán

dity, která záleží v tom, představujeme-li si, že můžeme poznati něco co se týká ducha nebo hmoty."

dobra a kdyžtě přirozený zájem konání dobra je dosti sporný — není-li podivuhodno, že souhrn spravedlnosti a dobroty a povaha všeobecného svědomí se nejen nezmenšily, nýbrž nepopíratelně povýšily? Pravím nepopíratelně, ač není pochybnosti, že to bude popíráno. Na důkaz toho bylo by třeba učiniti přehled celých dějin, při nejmenším dějin těchto posledních staletí; srovnati postavení nešťastných z bývalých dob s postavením nešťastných dnešku; položiti vedle sebe souhrn nespravedlností včerejšku a souhrn nespravedlností přítomných; přirovnati stav nevolníka, roba, sedláka, dělníka někdejších vlád se stavem našeho pracovníka; srovnati lhostejnost, bezvědomost, klidnou a tvrdou bezpečnost těch, kdož nedávno byli majetníky, se sympatií, s neklidem plným výčitek, s váháním těch, kdož jsou majiteli dnes. To vše by vyžadovalo podrobného a velice dlouhého studia; avšak myslím, že poctivá inteligence dozná, že je nejen v tužbě lidí, což zdá se jisto, ale také ve skutečnosti, přes skutečné a příliš bezčetné bědy, trochu více spravedlnosti, solidarity, sympatie a naději . .

Kterému náboženství, kterým myšlenkám, kterým novým živlům dlužno přičísti toto nelogické zlepšení našeho mravního ovzduší? Jest nesnadno přesně to udati; neboť je-li jisto, že počínají účinkovati způsobem velice citelným, jsou ještě příliš nedávné, příliš beztvárné, příliš málo určité, abychom je mohli označiti.

Pokusme se přece o vysvětlení některých znamení; a zjistěme především, že náš pojem vesmíru se hluboce a velice účinně pozměnil; a hlavně, že směřuje k tomu, by se čím dále tím více přeměňoval. Aniž si toho uvědomujeme, každý z četných výzkumů vědeckých — nechť se jedná o dějepis, o antropologii, zeměpis, zemězpyt, lékařství, fysiku, lučbu, hvězdářství atd. — převrací naše obvyklé ovzduší a připojuje cosi podstatného k představě, již dosud rozpoznáváme, ale která nás převyšuje, zabírá celý obzor a kterou tušíme ohromnou. Její rysy jsou rozptýleny, jako iluminace, již vídáme při nočních slavnostech. Nesouvisle zjevují se náhle na nebi štít, sloupoví, báň, portál. Nevíme co znamenají, k čemu náležejí. Vznáší se nesmyslně v nehybném vzduchu; jsou to neustálé sny na klidné obloze. Náhle však kterés malé světélko sune se azurem, spojuje jedním okamžikem báň se sloupovím, portál se štítem, schody se zemí; a neočekávaná budova jakoby odhodila masku temnot, rýsuje se a vyvíjí do noci.

Jest to tato malá čára světla, toto rozhodné vlnění, tento záže všeobecného a dodatečného ohně, jenž chybí ještě v noci naší inteligence. Cítíme však, že existuje, že je tam nakreslena stínem v temnu, že pouhé nic, jedna jiskra, část nevím které vědy stačí, aby ji zažehla a aby dala přesný a neklamný smysl našim nesmírným předtuchám a všem rozptýleným poznatkům ztrácejícím se v nepoznatelném nic.

Prozatím toto nic — sídlo naší nevědomosti — jež, po odchodu náboženských ideí, připadalo děsně prázdné, plní se povlovně neurčitými, ale ohromnými postavami. Pokaždé, kdy se vztyčuje některý z těchto nových tvarů, bezmezný prostor, na

němž se hýbe, šíří se rovněž do bezmezných rozměrů; neboť meze bezmezna rozvíjejí se stále v naší představě. Ovšem, bohové, jak je pojímala některá positivní náboženství, byli mnohdy velmi velcí. Bůh židovský a křesťanský, na příklad, jevil se nezměrným, obsahoval všecky věci a předními jeho vlastnostmi byly věčnost a nekonečnost. Nekonečno však jest pojem abstraktní a temný, nenabývající života a neosvětlující se než posouváním mezí, jež pošinujem čím dál tím více do nekonečna. Tvoří beztvárný prostor, jehož si nemůžeme uvědomiti než dík některým fenomenům, jevícím se na místech víc a více vzdálených od středu naší představy. Nepůsobí než mnohostí takřka dotykatelných a určitých tvářností neznáma, jež nám odhaluje v svých hlubinách. Nestává se nám pochopitelný a znatelný až když oživne, když se pohybuje a když rozsvítí na různých obzorech prostoru otázky víc a více vzdálené, víc a více cizí našim jistotám. Má-li se náš život účastniti jeho života, třeba, aby se nás stále otazovalo a stále nám připomínalo nekonečno naší nevědomosti, jež jest jediným viditelným rouchem, pod nímž lze se domysliti nekonečna jeho existence.

Bohové nejvíce nesmírní nekladli otázek podobných těm, jež nám bez ustání klade to, co jejich zbožňovatelé do dnes nazývají nic a jež jest ve skutečnosti přírodou. Spokojovali se vládnouti v prostoru mrtvém, bez událostí a bez obrazů, následovně bez pamětných bodů pro naše obrazotvornosti a nemajíce na naše myšlenky a na naše city než nezměnný a nehybný vliv. Takže náš smysl nekonečna, jenž je pramenem vší vyšší činnosti, v nás odumíral. Aby naše inteligence žila na pomezích sebe sama, kde vykonává své nejvyšší poslání, aby naše myšlenka zaujímala všechen prostor našeho mozku, musí stále býti pobádána novým volánim neznáma. Jakmile není co den naléhavě volána ke krajnostem svých vlastních sil některým novým skutkem — a není žádných nových skutků v království bohů — usíná, poklesá, ochabuje a zaniká. Jediná věc je schopna naplniti stejně, ve všech jejich částech, všecky laloky našeho mozku; jest to činná idea, již si tvoříme o záhadě, v níž se pohybujeme. Jest klamem, tvrdíme-li, že činnost této idey nedala se srovnati s činností dneška? Nikdy, ani za časů, kdy kvetla theologie indická, židovská nebo křesťanská, ani za dob, kdy řecká nebo německá metafysika zužitkovala všech sil lidského ducha, nebyla naše představa vesmíru oživena, oplodněna a zmnožena tak neočekávanými tvrzeními, tak plnými tajů, tak energickými, tak skutečnými. Až do dnes byla živena, abych tak řekl, potravou nepřímou; nebo vlastně, živila se ilusorně sama sebou. Vzdouvala se vlastním dechem, zalévala se vlastními vodami a jen málo co dostávala z venčí. Dnes jest to vesmír sám, jenž začíná vnikati do představy, již si o něm tvoříme. Řád r myšlenky je změněn. Čeho nabývá, je vzato mimo ni sam pojí se k její podstatě. Vypůjčuje si, na místě aby půjčovala. šíří již vůkol sebe odlesk své vlastní velikosti, nýbrž absorb velikost vůkolní. Až do dnes jsme rozmlouvali se svou chor logikou nebo se svou zahálčivou obrazotvorností o záhadě, d

vykročivše ze svého příliš niterného příbytku, snažíme se vejíti ve styk se záhadou samou. Ona se nás otazuje a my žvatláme co můžeme. Dáváme ji otázky; a ona, za odpověď, odhaluje chvílemi zářivou a bezmeznou perspektivu v nesmírném kruhu temnot, v nichž se zmitáme. Podobali jsme se jaksi slepcům, představujícím si vnější svět z hloubi kterési uzavřené světnice. Dnes jsme tudíž slepci, jež vždy mlčenlivý vůdce vede po řadě do lesa, na pláň, na hory, na břeh moře. Oči jejich nejsou ještě otevřeny; ale jejich chvějivé a žádoucí ruce mohou se dotýkati stromů, mnouti klasy, utrhnouti květinu nebo ovoce, podivovati se na hřbetu skály nebo spojiti se se svěžestí vln; zatím co uši jejich učí se rozpoznávati, aniž jim třeba chápati, na tisíce skutečných zpěvů slunce a stínu, větrů a deště, listů a vln. (P. d.)

Obrázky z jihomoravského Slovácka.

Ku konci června 1906 konaly se u nás dvě dražby; byl jsem přítomen a co se u nich sběhlo vypíšu. Zaslouží, abych se o nich jako dokumentech našeho života zmínil.

První dražba. U okresního soudu v B. konala se dražba čtvrtlánu a svobodných pozemků v obci B. ležících. Na nemovitostech prodejných bylo pojištěno mnoho, mnoho dluhů a ku dražbě se dostavilo mnoho kupitelů. Mezi koupěchtivými bylo mnoho obchodníků israelitů; byli buď věřiteli, buď pomýšleli koupí spekulovati. Kupci musili položiti větší vadium. Dva z israelitů neměli dosti peněz, aby mohli položiti celé vadium. Na jejich žádost zapůjčili jim ostatní ihned, bez všeho odkladu, peníze, jeden půjčil i cenný papír, aby mohli položiti vadium. Při drzbě licitovali i naši lidé. Nemovitosti byly přiklepnuty jednomu z israelitů, který se na vadium vydlužil, poněvadž nechtěl nikdo více podati a poněvadž isr. kupci nechtěli si nemovitosti zdražiti. Na chodbě zůstal státi, nechtěje jíti přes všechny výzvy do síně ku prodeji, jeden zámožný rolník. Po dražbě šel k Ignáci, kupcí dražebnímu a řekl k němu: »Ty, Nácku, čuj, zač bys mně přenechal ten čtvrtlán?« »Zač? Přidáte 1000 korun, zaplatíte všechny útraty, moje i svoje taxy a čtvrtlán je váš!« Rolnik koupil, zaplatil a čtvrtlán byl jeho!

Druhá dražba. Knížecí správa v B. prodávala trávu na svých lesních loukách v lesích podle vymezených oddílů (ploch). Ku dražbě se nahrnulo našeho lidu jako by rozdávali v lese trávu a dříví zadarmo. Vedle našeho lidu, přišlo ku dražbě i mnoho německých rolníků, nemajících vůbec žádných luk. Z jedné ze sousedních našich obcí neměli dva dosti peněz. Oba jsou občany dosti zámožnými a nepřesvědčili se, odcházejíce z domova, kolik mají peněz. Při dražbě žádali svých sousedů, dobrých známých, by jim připůjčili menší částku. Ale kde, aby jim odkoupili jejich ll! Nepůjčil nikdo! Při dražbě házeli na sebe naši lioé, jako by trávě bylo nejdražší koření a vyhnali si ceny nesmyslně. Po ažbě sesekli trávu a někteří už i kopy nadělali a k odvážení se stali. Přišly deště, ošemetná, neupravená, ročně škody za miny působící řeka vylila, kopy podplavila, seno na řádkách za-

plavila a nyní kupitelé prosí správu lesní, aby jim dovolila zakalené, zabahněné seno ponechati v lese do podzima, aby si odvezli domů zaprášenou, poloshnilou trávu na hnůj! —

Příběhy denního života, žádná romantika, žádná uchvacující tragika; všední události, jichž si nikdo nepovšimne. A přece myslím, jsem oprávněn říci: »Čtenáři, zastav se a chvilku o našem životě přemýšlej a uvažuj!« *Č.*

V revolučním Rusku. Život jde svým krokem i v revolučním Rusku, přece však o něčem mimořádném svědčí silná oddělení vojenská, pohotová k výstřelu a procházející neustále městem. Přísně dohlíží se na pasy. Vyjeti z Kronštátu do Petrohradu bez pasu, jest jisté zavření, alespoň přes noc na strážnici. Veřejně varováno jest obecenstvo, aby nechodilo do těch oněch ulic, ježto se v nich střílí. V novinách, když za čas vyjdou, lze čísti jen o nepokojích, o zemědělských bouřích, vraždách a přepadání. Po tuctech je takových zpráv, z nichž každá byla by jinak tučnou sensací, nyní však jsou stručně odbyty telegrafickým slohem. Na střelbu jsou prý v městech tak již zvyklí, že když střílí se v sousední čtvrti, nikdo se ani neohlédne — což zní ovšem spíše žertovně než doopravdy. — Zlé jsou hospodářské stíny revolučních nepokojů. Není práce a po ulicích v Petrohradě hemží se žebrákuv a děvčat nabízejích se kolemjdoucím. Mimo opravy kostelů není činnosti stavební viděti. Známé v Rusku klanění se a pokřižování před ikonami přestává mezi dělnictvem. I vojáci salutují před důstojníky dosti nedbale. Často viděti vojáky v důvěrném hovoru s podezřelými civilisty anebo pohřížené v četbu novin. Vůbec noviny jdou velice na odbyt; i děti a ženy shánějí se po nich. Často viděti, jak dva tři vojáci společně si koupí večerník a jeden jej nahlas předčítá. Silné politické hnutí, jež táhne Ruskem, má ve vojště právě nejúrodnější půdu. Udržeti v něm oddanost a věrnost caru snaží se rozhodující kruhy způsobem rozmanitým, na př. že setniny vojenské jsou voděny po carské obrazárně v Eremitaži. Zda to pomůže?

Vědecké cesty. Zmínili jsme se již o spise: »Návod k vědeckému pozorování na cestách«, když ještě vycházel. Nyní jest ukončen i uvedeme ještě několik obecně zajímavých dat. Titul sborníku jest: Anleitung zu wissenschaftlichen Beobachtungen auf Reisen. Unter Mitwirkung zahlreicher Fachgelehrter herausgegeben von Prof. dr. G. von Neumayer. 3. vyd. Sv. I. brož. M. 25; sv. II. brož. M. 24, váz. vždy o 1 M. více. Naklad. Dr. M. Jänecke v Hannoveru. — Jest již samo o sobě zajímavo, co vše a jaké disciplíny vědecké dílo takové zahrnuje. Předem podává se návod, jak určovati zeměpisnou polohu a tvar krajiny dle method nejnovějších, hlavně fotogrammetricky. Oddíl geologický z péra pro Richthofena jedná ovšem i o vulkanismu, o zemětřeseních, pod šetření mezinárodních. Výsledky zkoumání o magnetismu na sou i na moři. Z oceanografie podává se šetření o mořském příliv a odlivu, o zkoumání mořském na základě ujednání mezinárodních o mořských proudech a j. Rozmanitost meteorologické práce

šloužící zájmům přemnohým, znázorněna jak na pevnině, tak na lodi; dnes klade se i veliká váha na meteorologická zkoumání ve volné atmosféře a to pomocí důmyslně konstruovaných draků. Pozorování astronomická bez nástrojů a pozorování meteorů doplněna bohatou literaturou a pomůckami kartografickými, tabelárními. Na konec pozorování hydrotechnická, methody, prostředky a opatření, jichž nutno dbáti v různých krajinách země a výčet doporučení hodných děl maritimních, meteorologických i hydrografických. Nejnovější pozorování o tvoření korálů a o změnách podnebí uzavírá první svazek.

Člověkozpytem, národozpytem a dějinami prvotními začíná se sv. 2. Velmi podrobný oddíl, na výši dnešního vědění stojící, svědčí o vyspělosti těchto oborů vědních. Zmíněno se i o technice vykopávek. Státní vědy a statistika, zdravotnictví, hlavně vzhledem krajin cizích a území koloniálních, zemědělství a geografie rostlinná, mořské řasy a chaluhy, rostliny vyššího řádu, jazykozpyt a zase i vzhledem národů na nejnižším stupni vzdělanosti v krajinách cizích, sbírání ssavců a jich pozorování a návod, jak opatřiti a psáti denník své vědecké cesty. Důležitý jest oddíl o pozorování a chytání ptactva, měření jednotlivých zvířat i jejich částí, o výši letu a p. Probráni plazi a ryby, zvláštní odstavec věnován uštknutí, zvěřena mořská, sladkovodní, obratlovci. Praktické pokyny, jak používati mikroskopu a fotografického aparátu, na základě zkušenosti nasbíraných na cestě kolem světa. Na konec přidáno z netištěného dosud rukopisu loni zesnulého ethnologa Bastiana: »Vůdčí zásady v národopise«, jimiž zvláště dobře posloužено adeptům této vědy. — Bohatý přehled obsahový, rejstřík jmen a věcí, typografická úprava dokonalá, ilustrace hojné a dobré jsou vlastnosti, jež rozumí se u díla takového samy sebou.

Sborník sepsali odborníci na slovo vzatí a hledí všude podávati návod k vědecké práci vyššího rázu. Ale sborník obsahuje tak mnoho, že v něm i politik, sociolog, národní hospodář poučení a mnohého podnětu dojdou. Stati národopisné a statistické jsou i pro nás a naše studium lidopisné cenny svými podrobnými dotazníky, přírodovědné praktickými pokyny. Na sborníku takové šíře jest názorně provedena souvislost a vzájemná závislost všeho vědění a křižování a protkávání různých vědeckých disciplin.

D. N. Vergun: Německý »Drang nach Osten!« v číslech a skutcích. S mapou německých kolonií ve slovanských zemích. Z ruštiny přel. Jar. Pojezdný. V Brně 1906. A. Píša. 96 str. — Úvod o rozšiřování se Němců z příčin hospodářských. Pak odstavce: Německá kolonisace v přítomnosti, německá kolonisace v minulosti, německé nároky, prostředky k dosažení pangermánských cílů a slovanská samoobrana — vyličují na základě bohaté literatury všeněmecké a dle dat, opatřených z prostředí slovanských, jednotlivé kolonie a osady německé a jich cíle v zemích neněmeckých, u nás, na Balkáně a v Rusku, ve východ. a západ. Prusku, Poznaňsku a prus. Slezsku. Data jsou velmi podrobná. Na poli sociálním i politickém snaží se Němci různými prostředky o svůj cíl: vyplenění, znesváření Slovanů mezi sebou a p. Ger-

manofilské strany u Slovanů vždy nevraží na východní nejbližší kmeny, sloužíce tak bezděky »pudu na východ«: Všepoláci na Malorusy, chorvatští frankovci na Srby, srbští milanovci na Macedonce, bulharští stambulovci na Cařihrad. Němci posilují maloruský separatism a kříší v Malorusku t. zv. mazepince. Ve Vídni a v Berlíně zřízeny jsou stolice slavistiky, na nichž t. zv. hofslavisté vědeckou autoritou dávají sankci theoriím, jichž potřebuje německá politika. První hofslavista Kopitar zneužil Vuka ku provedení známé reformy srbského písma, která oslabila styky Srbů se Slovany. Druhý, Miklosič, dal podnět Rumunům k záměně cyriliky za latinku a vědecky spečetil maloruský separatismus. Třetí, Jagič, obhajoval nalezený Kallayem »bosenský« jazyk. Berlínský Brückner nezdráhal se nedávno vědecky strhati autoritu věrozvěstů slovanských, Cyrilla a Methoděje. — Státní dluh Ruska obnáší 19 miliard franků, Balkánských států 8 miliard, z čehož patří Němcům třetina. Německý vývoz do zemí těch je k 1022 mil. marek.

Bosna. Balkán jest a bude zemí trvalého našeho zájmu, byť i důvod byl zatím jen převážně politický. Posouzení bosenských poměrů poslouží spis dr. Jos. Koetscheta: Z posledních let turecké vlády v Bosně. Ježto není soustavného vylíčení dějin Bosny a Hercegoviny z doby poslední, bude spis tento dobrou zatím náhradou. Spisovatel líčí namnoze to, co za svého života viděl a z blízka pozoroval. Kterak a proč vláda Turecka hynula a padala, v jakém stavu byla země atd. Sám účastnil se veřejných událostí a co zaznamenává a vypravuje, zasluhuje, aby uniklo zapomenutí. — Kniha vyšla Hartlebenovým nákladem ve Vídni ve velké osmerce o osmi arších a stojí 2 K 50 h.

Národní divadlo. Flibustýř, komedie veršem o 3 jedn. Franc. napsal Jean Richepin. Přel. B. Kaminský. Poprvé v Nár. div. 23. srpna. — Nebylo přívětivé přijetí Richepinova Flibustýře! Kritika podivovala se, že prudký někdejší buřič a převratník spáchal tak nasládle konvenční hru! Vskutku skládá se Flibustýř z nepřetržité řady uměleckých chyb a psychologických nehorázností. Jestliže starý Legoes pevně věří, že jej moře nezklame a vrátí mu vnuka Pierra, o němž patnáct let nemají doma zprávy, a jestliže Janík, Pierrova sestřenka, přivolává jej silnou touhou čisté své duše, jsou tyto jemné citové linie do nemožnosti zhruběny a až do karikatury tlustě nanešeny. Jemná poesie srdcí donucena autorem k výstředním výkonům varietním, k akrobatice, jež, čím chce býti smělejší, tím jest triviálnější. Nedostatek umělecké svědomitosti a okatá snaha vnějšího divadelního úspěchu jest základní vadou Richepinova kusu. Odkrývá zároveň slabiny jeho talentu, což bylo bolestným snad překvapením jen pro ty, kdo nedovedli postihnouti příbuzné sklony již v prvních jeho kusech. Tak přijde-li Jacquemin do domku Legoesova a svěří-li se Marii matce Janiky, se strašlivou svojí domněnkou, že Pierre v zápase s anglickou lodí zahynul, Richepin jemná vlákna smutku, i oba, aby zpráva tato neshroutila stále doufajícího Legoese, brutálně zhruběl v obyčejné motouze, zadrhnuv situaci sardouovským uzlem.

v nepravděpodobnost, aby Jacquemin vydával se a byl Legoesem a vůbec všemi sousedy také přijat a uznán za vrátivšího se konečně Pierra. Janik, od dětství sníci o svém bratránkovi a denně jej očekávající jako jeho snoubenka, zamiluje se ihned do Jacquemina, tohoto přestrojeného fantomu Pierra. Avšak tato psychologicky jemná a zajímavá peripetie kusu zvrhá se ve frašku nenadálým příchodem Pierrovým a hlučnými výstupy, po nichž Jacquemin vyhnán z domu jako podvodník, jenž vydává se za Pierra, aby si mohl zaloviti na Janiku. Na to bylo již jedinou starostí Richepinovou, aby byli Legoes a Pierre na Jacquemina zase udobřeni a tento aby se s Janikou mohli vzíti. Což se jakž takž za neodvratné nudy v hledišti podařilo.

Kus vypraven režií pana G. Schmoranze velmi vábně i herecky patřil k velmi zdařilým. Pan Řada byl sice trochu slavnostním starým námořníkem a pan Deyl příliš unylým Jacqueminem, ale melancholie stáří i nadějná odvaha mládí přišly v těchto postavách přece jen k svému. Janík pí Červené byla poeticky jemná dcerka, ale v některých chvílích byla silhueta duševní příliš setřena. Za to Pierre p. Matějovského byl podnikavý a odvážný flibustýř každým coulem a šťastný dobrodruh mluvil jeho sonorným hlasem i prudkými pohyby pružného těla. *J. P.*

Výstava Husova v Táboře. Soutěž, již vypsal spolek pro postavení pomníku M. Jana Husa v Táboře, stala se podnětem výstavy Husovy v Táboře, jež bude 9. t. m. uzavřena. Jest to první a šťastný pokus ozřejmiti některé vnější karakteristické momenty doby a činnosti Husovy. V nejdůležitější pro ocenění velikosti Husovy síni, literární, znázorněno tuhými lístky po stěnách, že Hus sepsal 36 spisů českých a 75 latinských a že o něm, Jeronýmovi, sněmu kostnickém, o upálení Husově, o významu jeho spisů vydáno bylo 12.000 děl českých, polských, ruských, německých, francouzských a anglických. V 9 vitrinách uloženy Husovy spisy, životopisy, dějepisná díla o jeho době, o husitském válečnictví, o Žižkovi, Jeronýmovi, básnická díla mající náměty z dějin husitských, staré kancionály a mnoho faksimil, listů Husových, Žižkových, titulních listů Postilly a j. Síň upravena prof. Jos. Vycpálkem. — V jiné síni znázorňuje prof. Novák přehled válek husitských: na velkých mapách označena tažení Husitů a jich nepřátel, politické seskupení Evropy před válkami husitskými, kdy ke král. českému patřilo celé Slezsko, Lužice, Braniborsko a Lucembursko; na jiných mapách viděti církevní rozdělení Německa, jakož i král. českého. Na stěnách umístěn slovník husitský, sestavený prof. Tajrychem. V síni nazvané Kostnice máme originelní obrazy Kostnice, Bazileje, Husince a j. Tu fotografie z Bazileje a Kostnice obětavě pořídil jaroměřský krajan usazený v Šafhůzích, pan H. Beneš. Husova síň má znázorniti předsíň vězení Husova v dominikánském klášteře v Kostnici, s freskou »Hus v žaláři«, již provedl p. Jar. Filip. Odtud vejde se do síně v gotickém slohu, kdež uprostřed zřízen napodobený kostnický náhrobek Husův v poloviční velikosti a po stěnách s obrazy rodného domku Husova, Prachatic, kaple Betlemské, Karolina, Vlaš-

ského dvoru, Gottliebenu a Kostnice, jež provedl p. J. Šimák. Architektonickou konstrukci předsíně i síně provedl architekt pan Rudolf, výzdobu sochař p. K. Pavlík. Ve dvou síních umístěny obrazy z dějin husitských, starších i novějších mistrů domácích i cizích, v síni Zbrojnice vystaveny sečné, bodné i střelné zbraně husitské, zvláště houfnice, věrně technikou tehdejší doby provedená, tarasnice, modely Žižkových vozů, obrazy leženi i šiku husitských vojů, pořízené p. V. Bouškem, postavy husitského kopiníka, koněberky a hejtmana, namalované dle Brožíka p. J. Filipem a sochařem p. K. Pavlíkem pěkně modelované 3 postavy křižáků v plné gotické zbroji Konečně v síni Kozí Hrádek jsou vystaveny vzácné keramické vykopaniny p. J. Švehly v Kozím Hrádku a v Sezimově Ústí a po stěnách rozvěšena vyobrazení krojů panských i lidových ze stol. XV., jež pořídil a nápisy i citáty opatřil p. V. Boušek. — To jest z hruba vnější rámec této výstavy, jíž v mezích možnosti a prostředků pořadatelstva, vedoucího si s obětavou pietou i odbornou znalostí, zachycen několika rysy významnými obraz tehdejší doby. Výstava sama o sobě, umístěná v několika místnostech dívčí školy, nemohla vnějším rázem poskytnouti jednotný, krásný obraz, ale na tom tak nezáleželo, jako spíše na sebrání bohatého materiálu některých stránek doby. Tu podařilo se obětavému a inteligentnímu pořadatelstvu, v jehož čele stojí městský lékař p. MUDr. Pavlík, opatřiti tolik a tak vzácných památek a dokumentů, že výstavou tou pořízen za několik pouze měsíců bohatý základ musea Husova v Táboře, jež bude dále se vyvíjeti péčí obce táborské. Všechna přání i tužby, jež v duchu našem se ještě ozývají, musí umlknouti před tím, co pořídili a stvořili v této zprávě uvedení, jimž nebylo po ruce ani hmotných prostředků, ani dosti času. — V jedné síni vystaveno 29 návrhů na Husův pomník, jež došly k soutěži vypsané. Třem návrhům dostalo se cen: projektu pp. sochaře K. Kubeše a architekta F. Mayera, sochaře V. Suchardy, sochaře Šturzy a architekta Šachty. Soutěž neposkytuje celkem nic zvláštního. — V městě nad rozkošným údolím Lužnice s čarovnými pohledy na Kotnov, Klokoty a s krajem kolkolem do dálky rozevřeným, jako v dychtivém očekávání toho velikého a vzácného, o čem snili lidé XV. věku, bude konečně shromažďováno vše, co zbylo a co upomíná na velikou dobu, jejíž jedním jevištěm i zřídlem bylo Hradiště Tábor i s okolím. Dílem a zásluhou jest to několika osvícených mužů v Táboře a krásným příkladem plodné činnosti místní inteligence.

Oceánu.

Vstaň, Oceáne! svoji šiji zvedni,
svá rozpni nekonečná ramena!
Chce poznat krůpěje až do poslední
tvou sílu duše moje zmámená.
Chce vidět, kterak vlnu vlna žene
kdes v dálce na obzoru počatá;
jak na břeh jejich řady rozběsněné
v skal výmol ženou se jak v doupata.
Vstaň, Oceáne! já chci s tebou státi
a vidět vášní vln chci zápasy:
jen silný přihlédá v boj bez závrati,
při útoku jen sketa netasí. *Eliška Bul.*

ROČNÍK XVI. V PRAZE, DNE 21. ZÁŘÍ 1906. ČÍSLO 22.

ROZHLEDY

Český sever.

Stávka, jež propukla 25. srpna na dole Alexander u Duchcova, jest účinkem složitějších a hlubších příčin, než jen pouhé žádosti anebo potřeby vyšší mzdy. Žádost či potřeba tato byla ovšem bezprostředním k ní podnětem, nikoli však výhradným a jediným. Lze postihnouti každému, kdo poněkud jen nahlédl na věci a poměry v severozápadních Čechách, že stávka uhlokopů není nic, abych tak řekl, výminečného, není účinkem náhody nebo nějakých zvláštních, z nenadání vyskytnuvších se okolností, nýbrž pravidelným, zcela neodvratným následkem trvale činných příčin a že tudíž nejde či nemělo by jíti ani tak o to, kterak stávku tuto ututlati, ukončiti nebo rozřešiti, jako spíše o to, kterak ucpati, odvésti anebo trvale odkliditi vlivy a síly, z nichž nálada či potřeba stávkovati stále znovu a znovu prýští. Nestačí vyhověti dělnictvu v požadavcích, jež právě v této stávce nyní klade, jak ostatně majitelé dolů správně poznávají řkouce, že vyhoví-li dělnictvu a splní-li nynější požadavky jeho, dělnictvo za krátko přihlásí se s novými a zase pro ně stávku zahájí. Ale mají-li poněkud trvaleji poměry na severu se uklidniti, bylo by nutno mnohem hlouběji zasáhnouti až k samým těm stále živým a svěžím zdrojům, jež ducha stávkového věčně v činnosti udržují. A ježto uhlí jest zboží veškerenstvu nezbytné, ježto průmysl, doprava i domácnost jednoho každého na ně nezbytně odkázány jsou, jest stávka uhlokopů severočeských záležitostí nejen soukromoprávní, nýbrž i veřejnou a politickou.

Vejdete-li do kanceláří důlních, snad sejme některý ochotný úředník se zdi zažloutlý a začernalý obrázek, aby vám ukázal, jak to kdysi na dolech bývalo. Na obrázku nebo na fotografii uvidíte, kterak o nějaké hornické slavnosti, na př. o svátku svaté Barbory anebo o nějaké hornické parádě stojí na nádvoří uhlokopové ve stejnokroji a ve vojenském šiku, úřednictvo a představení před šikem s tasenou šavlí ve stejnokroji důstojníků a na křídle hornická hudba zcela tak jako hudba vojenská. A budou vám vypravovati, že každý den »po šichtě« na nádvoří nebo na poli ornící pravidelně cvičívali s úřednictvem pochody a cviky jako ojáci, že v neděli a za významnějších příležitostí horníci rádi se nosili svým stejnokrojem, považujíce se za třídu významnější, ež ostatní na vsi. Také budou vám vypravovati o zvláštním ším, skoro rodinném poměru mezi hornictvem, úřednictvem a ajiteli dolů, o pravidelném postupu dělnictva v učení a osvojo-ní si znalosti práce, o jakési škole, již každý horník v dole prošel

a s každým výkonem tak se obeznámil, že za všech okolností dovedl si poraditi.

Ty časy minuly. Horníci a představení jejich nejsou již secvičenou setninou. Hornické kapely jsou dosti řídky a neslynou již pověstí té dokonalosti jako druhdy. Stejnokroj horníků viděti skoro jen v museích. Nezáleží ovšem na těchto několika vnějšnostech, jež samy o sobě jsou čistě malicherné, ale jimi ohlašuje se nám rozdíl života a postavení hornictva kdysi a hornictva nyní. A proto obrázek takový zaujme i toho, kdo spatřiv zbědovanost hornictva nyní, vycítil velikou změnu, která s ním a to za několik málo desetiletí se udála, byť právě neměl zvláštního nadšení ani nadání pro vojenskou exercírku a stejnokroj. Zračí se v tom také ovšem nový duch doby. Ale konec konců jest to přece jen výrazem zhoršení situace nynější.

Dolů v severočeské pánvi značně přibylo, přibylo i soutěže mezi nimi a soutěž jest čím dále tím bezohlednější a dravější. Soutěž vztahuje se i na dělnictvo. Důl dolu přebírá dělníky podle potřeby, a je-li třeba, přijmou doly bez rozpaků a váhání každého, kdo se přihlásí. Jest ovšem na každém dole snad ještě jistý kmen dělnictva, jež prošlo celou stupnicí práce, ale většina dělnictva vyzná se v ní jen částečně, To a práce úkolová, jež pudí dělníka, aby vešel do dolů i když »ohazuje«, t. j. když kusy uhlí padají shora, ohrožujíce život, zároveň však ohlašujíce, že hrozí nebezpečí ještě větší, jež dále nutká jej, aby s nejvyšším napjetím sil a ve spěchu velikém pracoval, nedbaje nutné opatrnosti, jest hlavní příčinou různých úrazu a neštěstí, jež v pánvi přiházejí se, jak dělnictvo tvrdí, denně a několikrát a o čem ovšem známost šíře nepronikne. Dozvídáme se jen o neštěstích hromadných a sensačních, ne však o jednotlivých raněných a zabitých. Konkurence dolů o dělnictvo, o níž svědčí i zvláštní živnost verbířů a to i do Německa a do jiných zemí, nezřídka i do Ameriky, shání v čas stávky dělnictvo, kde jen lze a jak jen lze, při čem k odborné vyškolenosti zamhuřují se obě oči.

Snad tedy trvalá veliká potřeba dělnictva má příznivý vliv na výši mzdy? Bylo by tomu tak, kdyby právě soutěž byla jen o dělnictvo vyškolené a organisované. Avšak vyškolenost, jak řečeno bylo, není rozhodující a organisace hornictva jest celkem chabá. Mimo to vyhlídka na průměrnou mzdu 4 K denně jest pro lid dělný i řemeslný velmi vábivá. Jeden ze stávkujících pravil mi: »Já i otec pracujeme v dolech, on je však vyučený řezník, a já jsem vyučený obuvník. Třebas máme se špatně, jest to přece zase jen lepší než řemeslo, na němž lidé požadují, aby se jim do nekonečna čekalo, a nastane-li něco podobného, jako stávka nyní vůbec neplatí.« Chcete-li, dozvíte se všelijakých příběhů, že čelec pro nevlídné slovo hodil hospodáři bič a opratě pod nohy a zpřín z pole šel se přihlásit do dolu. Také horníci, aby zvýšili příje svůj, vodí děti sotva škole odrostlé do důlní kanceláře, prosíc aby byly přijaty do práce. Průměrný plat 1 K 50 h denně (z směnu) jest přece značným přilepšením rodině. Také ženy pracu za mzdu asi stejnou.

Bezohledná soutěž dolů nemá takto za následek pravidelné zvyšování mzdy dělnictva. Přijímáni jsou do práce lidé, jež mnohdy nevědí, čeho se chopiti, přivolávány jsou laciné síly pracovní z Haliče a odjinud. Zavedení úkolové práce má však zvlášť nepříznivý účinek na zvyšování mzdy, ježto záleží výhradně na správci a na dozorstvu dolu, mnoho-li mzdy horníku za výkon jeho kdykoli přisoudí. Jsou-li flece (vrstvy uhlí) měkké a lze-li uhlí snadno dobývati, přiřknou horníku méně, je-li uhlí tvrdé, přisoudí mu více. Avšak měřítka jaksi zavedeného vůbec není a dozorce nebo správce rozhoduje tu sám. Netřeba ani podkládati jim zlou vůli; sami uhlí nedobývají a mohou se zajisté i za největší svědomitosti mýliti. Poznal jsem mnohé, o nichž bych nepřipustil podezření nebo výtku, že by dělníka zúmyslně chtěli zkrátiti. Avšak právě toto jednostranné rozhodování o mzdě, jež může každý den býti měněno, otevírá nedůvěřivosti a podezřívání dělnictva dvéře dokořán. Slyšel jsem však také z úst samého správce dolu, že mnohde dělnictvo zcela právem reptá. Stačí, odpoví-li dělník poněkud nezdvořile k někomu z dozorstva, aby druhý den na témže místě v dole a při téže práci uslyšel tuto poznámku: »Poslyšte, vy byste si tu mnoho vydělal (vy máte velký kdynk), dostanete ode dneška o tolik a tolik méně.« Vzepře-li se dělník a odporuje-li, bývá přikázán k práci ještě nevýhodnější a namahavější. Jest tedy dělník pokaždé, kdykoliv fárá do dolu, v nejistotě o tom, zač bude pracovati. To zvláště pociťuje starší horník, na němž správě dolu již tak velice nezáleží, jako na člověku mladém a silném.

Nepomůže tedy ani sebe větší konkurence o dělnictvo, když výši mzdy jednostranně určují samy doly. Dělník, jenž nastoupí práci za mzdu, jež zdá se mu velmi dobrou, nastupuje ji vlastně jen ten den, neboť nazítří může správa dolu o své újmě rozhodnouti jinak. Tu účinky obchodní konjunktury a různé jiné okolnosti mohou právě vyrovnávati se na mzdě dělnické. Na schůzích, jež stávkující na Duchcovsku pořádali, vypravovali mluvčí dělnictva, že mnohdy horník přichází domů s týdenní mzdou 5 až 6 zl., že se i domů jíti bojí.

Jest jisto, že jsou i stížnosti správy dolů do dělnictva a že přiházejí se věci namnoze i drastické. Někteří dělníci v sobotu a v pondělí vůbec prý nedělají. Mzda uvízne u hostinského, řezníka, v karbanu atd. Že ve veliké fluktuaci dělnictva jest mnoho živlu lehkomyslných a mravně porušených, o tom nemůže býti pochybnosti. Právě takoví, jež často putují důl od dolu aneb jež odněkud se světa do práce se přihrnou, nebudou snad zrcadlem pořádnosti. Konečně každý, kdo žije z ruky do úst a to špatně, jest náchylnější k výstřednostem nežli ten, kdo žije ve spořádané domácnosti.

Ovšem že jest nesnadno vyslovovati jakýkoliv soud jen tak všeobecně. Pozorovatel hornictva na schůzích veřejných má zajisté celkem mínění o veliké většině lidu toho jen příznivé. Avšak i ten horník, který jinak žije spořádaně, má dosti příčin, i když jest to člověk mírný a rozvážlivý, či právě proto, aby si stěžoval.

Bylo mi popřáno nahlédnouti na některých dolech do listin

mezdních. Průměrný plat kopáčův byl 4 K 40 h za šichtu, tesařů 3 K 70 h, fedráků 3 K 06 h, žen 1 K 59 h, dětí 1 K 56 h, dělníků venku pracujících 3 K 17 h, dozorců 4 K 93 h. Každý horník dostane, má-li samostatnou domácnost anebo žije-li s rodiči, 72 mc. uhlí. Na jednom dole připadá na dělnictvo i 44.000 K bytného ročně: kdo pracuje na dole již 3 roky, dostane na byt 4 K měsíčně, kdo 6 roků, dostane 6 K, kdo 8 roků, dostane 8 K; tamže za světlo a za lampy dělníci nic neplatí, dobu pracovní mají 8hodinou, z čeho, dle zprávy, připadá na práci 6 hod. atd. A přece na tomto dole, kde podmínky byly zajisté výhodnější než jinde, zastavili horníci na první zprávu o stávce práci ihned a důl tento byl mezi prvními, jež stály. Dělnictvo podávajíc nyní své požadavky správám dolů, nežádá ostatně více než na tomto dole a na mnohých jiných má. A to jest důkazem, že zvýšením mzdy nebude ještě postavení hornictva rozřešeno.

Padá tu jednak velice na váhu drahota potravin a bytů v pánvi hnědouhelné. Nejen hustota obyvatelstva, jsou i zvláštní podmínky krajin těch příčinou drahoty. Potraviny, hospodářské plodiny, máslo, vejce, ovoce, dovážejí se z daleka. Města dovážejí svoji spotřebu masa z Prahy. Ve vsích, kde žije dělnictvo, jest zase ještě dráže než ve městě. Vyvinuly se i zvláštní živnosti. Jsou podnikatelé, jež staví domy s malými byty výhradě pro hornické rodiny. Vybírají činži týdně, mají však zároveň v domech těch sklady všeho zboží a všech potřeb pro hornické rodiny. Každý nájemník musí zároveň ze skladu svého domácího odebírati vše, čeho potřebuje: maso, pivo, chléb, mouku, vejce, sirky, olej atd. Kdyby kupoval jinde, jest vypovězen z bytu. Jest třeba uváděti, že tento domácí velmi bohatne? A že nové domy staví, ač jich má již asi tucet? — Cena potravin stoupá neustále od roku 1900 a slyšel jsem od správce jednoho z největších dolů na severu, že horník pracuje jenom pro obchody, živnostníky druhu vyličeného a hostince.

Aby dělnictvo nabylo mzdy, která by jemu za těchto okolností, nehledě i k mnohým jiným, úplně stačila, bylo by třeba zasáhnouti mnohem hlouběji a všestraněji, nežli by se na první pohled zdálo. Jsou ovšem i doly velice výnosné. Jeden šťastný majitel dvou dolů, jednoho na Duchcovsku a jednoho na Mostecku, těží uhlí s povrchu způsobem tak snadným a levným, jakému není rovno. Na jeho dolech peníze skutečně nabírají se lopatou. Jsou i společnosti akciové, jež mají veliké výtěžky. Avšak jsou i majitelé a společnosti, jež nestojí si skvěle. Jsou doly, jež pohlcují statisíce. Těmto jest zvyšování mzdy méně snadno než dolům výnosným. Že nevýnosné doly hledí se na povrchu udržeti bezohledným těžením, skoro loupením dolů, a že především tu snaží se urvati dělnictvu na opatřeních bezpečnostních atd., co jen urvati lze, leží na bíledni. A že dravá konkurence těchto dolů má zpětné účinky na doly situované lépe, jest ovšem nepochybno.

Taková jest tedy v celku a v hlavních rysech situace hornictva severočeského. Jest ještě mnoho jiných velmi zajímavých pozorování a podrobností, jež bylo by lze uvésti, ale pro dnes musí

nám postačiti tento stručný obraz. Dělnictvo v dolech zaměstnané jest smíšené, české i německé, většina však jest českého. Ovšem trpí stejně Češi i Němci, a obojí trpí ve prospěch průmyslu hlavně v Německu, v říši. Neboť hlavní spotřeba hnědého uhlí jest v Německu a Německo dostává je po Labi laciněji, než my zde v Čechách. Tím nasazena zvrácenosti celého zjevu koruna, ačkoliv nejvyššího stupně zvrácenosti ještě nedosaženo. Kdo vidí spustošená lada a propadliště, z nichž vystupují čadivý dým a otravné plyny, hrůzou zachvěje se nad budoucností kraje, jenž posud jest tak krásný. Nežli však tato hrozná budoucnost nastane, jakými obdobími stále dravější konkurence a stále děsnějšího boje o život tento kraj projde? Budou-li trvati poměry nynější, bude nespokojenost a bída dělného lidu trvalá. Jeho odhodlání k revoltě v každé chvíli, nálada ke stávkám nejen nezmizí, nýbrž naopak bude se stupňovati. Mají tedy majitelé dolů do jisté míry pravdu, říkají-li, že kdyby dělnictvu povolili, přišlo by ihned s požadavky novými. Jenže nezdá se nám, že by úhrnem a v celku požadavky nové byly nemístné. Vedle velmi nesnadného rozřešení otázky mezdní jsou ještě mnohé jiné otázky, o kterých se v dnešní stávce nemluví, ale jež nejsou o nic menší důležitosti. Jest to především zaopatření dělnictva ve stáří. Dělník dostane po službě od 3—10 let pense z bratrské pokladny 8 zl. 50 kr. měsíčně, po 10leté službě 9 zl., po 15leté 9 zl. 50 kr., po 20leté nejvyšší pense 10 až 12 zl. Takové vyměření podpory člověku, jenž pod zemí svoje zdraví zničil, jest zajisté do nebe volající. Samy správy dolů uznávají, že to jest křiklavé a mám za to, že by daly se bez velikého donucování státem přiměti, aby do bratrské pokladny platily jednou tolik, jako až dosud. Posud platí dělník 1 zl 20 kr. měsíčně a doly také 1 zl. 20 kr. měsíčně. Kdyby doly platily 2 zl. 40 kr. měsíčně za každého dělníka, bylo by lze pense vyměřiti skoro dvojnásobné. Nyní jest v bratrské pokladně 21 mil. kor. kapitálu. Jest to na 30.000 dělníků pouhý pakatel; připadáť na dělníka 700 K. Pensijní fond takové výše mívají banky a závody, jež zaměstnávají jen několik desítek osob.

Mimo nezajištění ve stáří jest i nezaopatření dělnictva v nemoci bolavou ránou hornictva. Onemocní-li dělník, dostane po 20 neděl podpory 60 kr. denně. Mimo lékaře a léky, jež dostane pro svoji rodinu, jest s podporou po dobu neschopnosti práce úplně hotov. Ovšem že do nemocenské pokladny platí na sebe i na rodinu: průměrný příspěvek horníka do pokladny bratrské, nemocenské a rodinné jest 5 K 30 h měsíčně. Jest tedy zcela přirozeno, že dělnictvo, jakmile vymůže si upravení mzdy, především jakési zajištění mzdy, aby přestala nynější právní nejistota výdělku, bude ovšem naléhati, aby i v nemoci a ve stáří jemu bylo dáno tolik, mnoho-li nezbytně třeba. A budou ještě jiné požadavky, neméně opodstatněné a naléhavé. A tu ovšem odpověď majitelů dolů, že kdyby stávkujícím vyhověli, přihlásili by se s požadavky novými, jest více chytrá než moudrá.

Dělnictvo v pánvi severouhelné podalo majitelům dolů požadavky dvoji. Dělí se totiž hornictvo tamní v přívržence federace

anarchistické, v sociální demokraty, v tak zvané národní a konečně dělnictvo indiferentní. Hlavní slovo vedou anarchisté a soc. demokraté, potírajíce se jinak mezi sebou dosti ztuha. Nynější stávka měla vypuknouti na celém severu po 9. září, když by bylo hornictvo majitelům dolů podalo společné požadavky svoje. Stávku zahájili však na dole Alexander, patřícím společnosti mostecké, mladí dělníci, t. zv. šichtáci, předčasně, dne 20. srpna, kdy dělnictvo požadavky svoje vůbec ještě nepodalo. Přívrženci federace, anarchisté, ujali se ihned těchto stávkujících a žádali, aby hornictvo stávku zahájilo všecko. Tomu na odpor byli sociální demokraté, kteří trvali na tom, aby požadavky byly dolům oznámeny a dána jim byla lhůta k zodpovědění. Anarchisté však neustoupili a obě strany proto opět dostaly se do sebe. Rozdvojenost dělnictva nebyla ovšem věci jejich na prospěch Anarchisté zahajujíce stávku, odvolali se na své požadavky ze dne 28. srpna 1906 vyslovené na konferenci v Lomu (Bruchu). Požadavky ty jsou: 1. Pro kopáče, tesaře a zedníky v dolech zaměstnané minimální mzdu 4 K 20 h, pro odbíhače (fedráky) minimální mzdu od 3 K, případně 3 K 60 h. — 2. Pro dělníky při těžení na povrchu minimální mzdu 3 K 60 h. — Pro obsluhovače strojů a kotlů minimální mzdu 4 K 20 h. — 4. Zavedení sprchových lázní na dolech. — 5. Okamžité zodpovědění těchto požadavku. — 6. Přijetí do práce všech horníků při poslední výluce propuštěných (pokud se budou ještě o práci hlásiti). 7. Osm hodin práce. — 8. Stávkokazové musí býti po ukončení stávky propuštěni.

Naproti tomu podali důlní delegáti požadavky, vyslovené Unií hornictva, kteráž jest sociálně demokratická, správám dolu dne 5. září, vyžádavše odpověď do 8. září. Požadavky jsou tyto: 1. aby zavedena byla pracovní doba osmihodinová pro všechny dělníky navrchu i dole, vjezd a výjezd v to počítaje, — 2. aby zavedena byla minimální mzda pro kopáče 4 K, — 3. aby pro všechno dělnictvo ostatní byla zvýšena mzda o 25 proc., — 4. aby pro všechny zavedeny byly sprchové lázně, — 5. aby poskytováno bylo volné deputátní uhlí v dostatečném množství a přiměřené jakosti.

Majitelé dolů odpověděli na požadavky vyslovené hornickou Unií. Zamítli zavedení minimální mzdy, i 25proc. zvýšení mzdy, i osmihodinovou oobu pracovní. Zůstaveno však jednotlivým dolům, aby chtějí-li, mzdu zvýšily. Aby však usnadnili dělnictvu návrat do práce, usnesli se připlácetí od 1. října každému horníku, který požívá provise (pense), ročně 100 korun, každé vdově a sirotku třetinu toho obnosu. Peníze ty zaplatí závody, ale jenom v tom případě, vysloví-li se shromáždění delegátů do Trnovan na 9. září svolaných, proti stávce.

Shromáždění delegátů hornictva vyslovilo se 115 hlasy pr stávce, 41 hlasy pro stávku. Projevil se tu odpor. soc. demokr k anarchistům, neboť usnesením tímto připravena těmto pora politická. Smír, jejž sociální demokrati s doly uzavřeli, jest d hubený. K nepatrným pensím starých horníků jest stokorun příspěvek nedostatečný. Majitelé dolů způsobem velmi lac

oddálili reformu bratrských pokladen, již sami považují za nutnou. Mnoho-li pak jest pensistů hornických? Vdov a sirotků? Příplatek 100 K a $33^1/_3$ K budou platiti jednotlivé závody a nikoli bratrská pokladna, takže není vůbec ani zplna zabezpečen. Schůze delegátů vyslechla i sdělení, že bude svolána valná hromada II. báňského společenstva (zaměstnaných), jíž podány budou návrhy na zvýšení podpory nemocenské a že o podaných požadavcích bude se s majiteli dolů vyjednávati dále. To ovšem významu praktického nemá.

Netajilo se tím dělnictvo a bylo známo i správám dolů, že připravována jest veliká stávka uhlokopů, jež měla rozšířiti se na celé Rakousko. Do stávky vpadli předčasně a o své újmě mladí dělníci na dolu Alexander. Sociální demokraté čekajíce na povel ke stávce od svého vůdcovstva, stávky si nevšímali a chtěli zatím pracovati dále. Anarchisté však doufali, že stávku uspíší a snad i povedou a ihned přispěli stávkujícím na pomoc. V první dni fárali sociální demokraté, anarchisté stávkovali. Pak tito strhli i ony s sebou a na Duchcovsku a Mostecku stály již okolo 8. září skoro všechny doly. Ale to byl vrchol úspěchu anarchistův. Dne 9. září sešli se delegáti hornictva v Trnovanech a ti přijali podmínky míru, diktované doly. (Většina delegátů těchto je soc. demokratická.) Dělníci porazili dělníky, sociální demokraté anarchisty. A 17. září skončila stávka, na niž dělnictvo kladlo naděje daleko větší než za kteroukoli jinou, zcela bez úspěchu. Bude-li lze hornictvu jednotlivě na některých dolech čehosi získati, bude to zásluhou značného nedostatku dělnictva.

Stávka hornická, právě skončená, má pro nás důležitost i otázky národní, menšinové. Je-li sociální stránka hornického hnutí smutná, jest neméně smutná i stránka národní. Tomu však bude třeba věnovati zvláštní kapitolu za jiné příležitosti. Prohra hornického lidu na severu v Čechách jest zjev sociálně sám sebou důležitý dosti, abych mohl zatím přestati na tom, co pověděno.

J. P.

Olivové ratolesti.

II. — Závisí li naše štěstí, jak jsme shora pravili, od našeho pojmu vesmíru, závisí proto, že s větší části od něho závisí naše morálka. A ta závisí daleko méně od povahy než od velikosti tohoto pojmu.

Byli bychom lepší, ušlechtilejší, mravnější v lůně vesmíru, o němž by bylo dokázáno, že je prost mravnosti, jenž by však v našem pojmu byl nekonečný, než ve středu kteréhos vesmíru, dosáhnuvšího dokonalosti lidského ideálu, ale jevícího se nám omezeným a prostým. Na tom především záleží, abychom co možná zšířili místo, kde se rozvíjejí všecky naše myšlenky a všecky naše city; a tímto místem není žádné jiné než ono, kde si představujeme vesmír. Ale můžeme se hýbati než v idei, kterou si tvoříme o světě, v němž se pohybujeme; a všecky naše kony, namnoze bez našeho vědomí, jsou pozměňovány výší a rozsáhlostí tohoto nesmírného prostoru pro sílu, jež se nalézá na výši našeho vědomí.

Myslím, že můžeme říci, že tento prostor nebyl nikdy rozsáhlejší a umístěn výše. Ovšem idea, již si tvoříme o zařízení a správě nekonečných sil, je méně přesna než jindy; avšak to jest z poctivého a vznešeného důvodu, že již nepřipouští hranic chimericky určitých. Neobsahuje již žádné přesné morálky, žádné útěchy, žádného slibu, žádné bezpečné naděje. Je naha a takřka prázdna, poněvadž nic v ní nesetrvá, co by nebylo skálou základních skutků. Nemá již hlasu, nemá již obrazů než aby prohlásila a zobrazila svou nesmírnost. Krom toho neříká nám již ničeho; že však tato nesmírnost zůstala její jedinou naléhavou a nepopiratelnou vlastností, převáží svou vznešeností a účinností všecky vlastnosti, všecky ctnosti a dokonalosti, jimiž jsme až do dnes oživovali své neznámo. Neukládá nám žádné povinnosti; ale uržuje nás v takovém stavu velikosti, jenž nám dovoluje plniti snadněji a velkodušněji všecky povinnosti očekávající nás na prahu příštího budoucna. Přiblíživši nás k našemu opravdovému místu v soustavě světů, připojuje k našemu duševnímu a všeobecnému životu, co ubírá naší hmotné a individuelní důležitosti. Čím více nás učí chápati naši malost, tím více se zveličuje v nás to, co chápe tuto malost. Kterás nová bytost, nestrannější a nepochybně bližší toho, co se má stvrditi jednoho dne jako poslední pravda, vstupuje na místo původní bytosti, která zaniká v pojmu, jenž ji překonává.

Této nové bytosti ona sama a všichni lidé kolem ní jsou tak nepatrným bodem v nekonečnu věčných sil, že již nestačí, aby upoutali její pozornost a její zájem. Naši bratři, naši bezprostřední potomci, náš viditelný bližní, vše, co ještě před nedávnem omezovalo naše sympatie, postupuje místo kterési nezměrnější a vyšší bytnosti. Nejsme téměř ničím; avšak duch, k němuž náležíme, zaujímá místo, jež možno rozeznati v bezmezném moři života. Nejsme-li ničím, lidstvo, jehož část tvoříme, nabývá důležitosti, jíž se vzdáváme. Tento pocit, jenž sotva začíná pronikati obvyklým ovzduším naší myšlenky a našeho bezvědomí, zdělává již naši morálku a připravuje tam nepochybně tak velké převraty, jaké tam způsobila nejpřevratnější náboženství. Přemístí povlovně střed většiny našich ctností a vad. Nahradí fiktivní a individuelní ideál ideálem nestranným, neomezeným a přece dotykatelným, jehož důsledky a zákony nelze ještě předvídati. Avšak nechť jsou jakékoliv, možno říci ode dneška, že budou všeobecnější a rozhodnější všech, jež předcházely ve vyšších a abych tak řekl astrálních dějinách lidstva. Vším způsobem nelze upříti, že předmět tohoto ideálu je širší, trvalejší a zejména bezpečnější než nejlepší z těch, které před ním osvětlovaly naše temnoty, poněvadž v nejednom bodu směšuje se se samým předmětem vesmíru.

Tedy jsme v době, kdy vzniká kolem nás tisíce nových důvodů k důvěře v osud našeho rodu. Hle, sta a sta staletí, co obýváme tuto zemi; a největší nebezpečí, zdá se, minula. Byť tak hrozivá, že jsme jim unikli jen náhodou, která se asi neopakuje než jednou v tisíci případech v dějinách světů. Země, ještě příliš mladá, dříve než je usadila, udržovala v rovnováze své pevniny, své ostrovy a svá moře. Vnitřní oheň, první pán oběžnice,

protrhal co chvíli své žulové vězení; a zeměkoule, váhajíc v prostoru, bloudila mezi lačnými a nepřátelskými hvězdami, neznajícími svých zákonů. Naše nerozhodnuté schopnosti poletovaly slepě v našem těle, jako nebulosy v nebeském vzduchu; pouhé nic, v tápavých hodinách, kdy se utvářel náš mozek, kdy se rozvětvovala síť našich cívů, mohlo zničiti naše lidské budoucno. Dnes jest se daleko méně obávati nestálosti moří a vzpoury vnitřního ohně; jest pravděpodobno, že již nezpůsobí všeobecných katastrof. Co se týče třetí nebezpečе, srážky s některou hvězdou, lze uvěřiti, že nám dá těch několik staletí lhůty, až bychom se naučili jí zabrániti.

Víme co jsme vykonali a co jistě v brzku vykonáme i není zpozdilo, doufáme-li, že kteréhosi dne pochopíme toto podstatné tajemství světů, jež jsme prozatím k utišení naší nevědomosti, jako se utišuje a kolébá děcko říkáním bezvýznamných a monotonních slov, nazvali zákonem gravitace. Není zpozdilo předpokládati, že tajemství této svrchované síly tají se v nás nebo kolem nás, na dosah naší ruky. Je snad povolné a ochotné jako elektřina a světlo; je snad celé spirituální a závisí od velice prosté příčiny, již nám může objeviti pouhé přemístění některé věci. Objevení některé neočekávané vlastnosti hmoty, podobné oné, jež právě odhalila překvapující síly radia, může nás vésti přímo k ranným zdrojům energie a života hvězd; od té chvíle osud lidský byl by změněn a země, konečně zachráněna, stala by se věčnou. Dle naší libosti by se přibližovala nebo vzdalovala k ohniskům tepla a světla, vyhýbala se sestárlým sluncím a hledala by fluida síly a netušené životy na dráze panenských a nezčerpatelných světů.

Připouštím, že to vše je plno sporných naději; a že můžeme téměř tak rozumně zoufati nad osudy člověka. Avšak to jest již mnoho, že volba je možna a že až do té chvíle nic není rozhodnuto proti nám. Každá hodina, jež míjí, množí naše možnosti trvati a vítěziti. Vím, možno říci, že s hlediska krásy, radostnosti a souladné inteligence života, někteří národové — Řekové a Římané v začátku císařství na příklad — nás předčili. Přes to je jisto, že úhrnná suma civilisace nebyla nikdy srovnatelna se sumou dnešku. Výjimečná civilisace, jako na př. v Athénách, v Římě nebo Alexandrii, tvořila jen jasný ostrůvek, se všech stran ohrožovaný a na konec pohlcený oceánem obklíčujícím jej. Dnes — vyjma žlutou nebezpeč, která se nezdá být vážna — není možno, aby vpád barbarský nám zničil v několika dnech naše podstatné vymoženosti. Barbaři již nemohou přijíti z venčí; vyšli by z našich kraju a z našich měst, z nížin našeho vlastního života; byli by prosáklí touže civilisací, již by chtěli zničiti a jedině pomocí jejich vymožeností by se jim podařilo oloupiti nás o její ovoce. Nastala by v nejhorším případě jen doba odkladu, po níž by následovalo přemístění duchovních statku.

Když tě máme volbu výkladu, jenž činí základ naší existence světlým nebo stinným, bylo by nemoudro váhati. Při nejnepatrnějších okolnostech neskytá nám často naše nevědomost než volbu toho druhu a o nic více naléhavější. Optimism takto pojímaný

není nijak dětinský, ani naivní; neraduje se chytrácky jako sedlák jdoucí z hospody; ale uvažuje o tom, co se událo a co se může udati, o bázních a nadějích a nejsou-li tyto dost těžké, připojuje k nim tíhu života.

Ostatně této volby není ani třeba; stačí, abychom si uvědomili velikost našeho očekávání. Neboť jsme ve velebném stavu, v jakém Michel-Angelo maloval na zázračném stropě Sixtinské kaple proroky a spravedlivé Starého Zákona: Žijeme v očekávání; a možno že v posledních okamžicích očekávání.

Očekávání má, vskutku, stupně, jdoucí od neurčité a ještě nedoufající resignace k chvění, jaké budí nejbližší hnutí očekávaného. Připadá, jako bychom slyšeli toto hnutí: ruch nadlidských kročejů, ohromnou bránu, jež se otevírá, dech laskající nás nebo světlo, jež přichází, nevíme; ale očekávání takové je okamžikem horoucího a čarovného života, nejkrásnější dobou štěstí, jeho mládím, jeho dětstvím . .

Opakuji, neměli jsme nikdy tolik důvodů k důvěře. Buďtež nám drahy. Naši předchůdci, opřeni o menší důvody, vykonali veliké věci, které jsou nám nejlepšími svědectvími osudů lidských. Měli naději v době, kdy nebylo k naději než nerozumných důvodů. Dnes, kdy některé z důvodů plynou opravdu z rozumu, bylo by nedůstojno jeviti méně odvahy než ti, kdož čerpali svou odvahu na těch samých místech, kde my už jen čerpáme své malomyslnosti.

Nevěříme už, že tento svět je zřítelnicí Boha jediného, jenž je bedliv na naše nejmenší myšlenky; ale víme, že jest vydán silám stejně mocným, stejně bedlivým, zákonům a povinnostem, jež jest nám prozkoumati. To proto naše postavení vůči mysteriu těchto sil je změněno. Není už strachem, ale odvahou. Není už pokleknutím otroka před pánem nebo stvořitelem, ale dovoluje pohled stejného k stejnému, neboť chováme v sobě rovného nejhlubších a největších mysterií.*

Aut. překl. *Marie Kalašovy.* *M. Maeterlinck.*

Manifestace.

Jestliže se ve velikém městě bouře vybíjely, čeřila se slabě i hladina provinciálního života, ale její pohyby měly do sebe cosi reflexivního a bezkrvého. Pouze jaksi pro plaisir dostalo se uličkám výminečného přeplnění, neboť výkřiky množství zaznívaly dutě a mrtvě jako ozvěna.

Ruce, prosty demagogického gesta, zvedaly se, luskajice prsty jako v posvícenském týdnu a jakési příjemné uspokojení bylo výsledkem tohoto kromobyčejného sběhu.

Pilo se pozvolna už od zábřesku a mezi všemi objevilo se unylé bratrství, praktikované jedině o spolkových výletech blažené paměti.

* Pozn. překl.: Považujíc tyto názory rovněž za pouhé „permutace epithetů", podávám tento překlad jako ukázku nové fáse v evoluci básníkově.

»Neopustíme se!« prohlašovali muži navzájem v návalu nyvosti, vrtíce doutníkem dopola sežvýkaným.

»Nikdy se neopustíme!«

Oči se přivíraly, znázorňujíce míru blahého jejich vytržení, ale jejich srdce byla prázdná v tomto okamžiku jako krby bez plamene.

Nebylo vnitřního zážehu v těchto slovech, plynoucích nyní ze stavu bezhříšné slabosti, nebylo v nich tajemné vibrace hlasu, kterouž bývá me za jistých příležitostí obmýšleni, nijaká svěžest života nebyla jimi dotčena a probuzena.

»Bratři, nikdy se neopustíme!« znělo po náměstí a pěti ulicích, ačkoliv tomu nikdo váhy nepřidával. Slova nezavazují a ve způsobu, jakým byla pronešena, nenašlo se zajisté ničeho příseżného.

Hřmotnější a hřmotnější stávalo se počínání davu, tak že jednotlivci nuceni byli posuňky sobě pomoci, jako se děje uprostřed hlučné jízdy. Zdálo se to však býti pro všechny pravým potěšením a veliký, spletený vír mylně se tu zaměňoval s pojmem čehosi imponujícího.

Obšírná tabule s nápisem co nejvíce vynikajícím nešena byla před zástupem jako korouhev a — kdož by odpíral síle, spočívající v symbolech pozdviženého praporu? — bylo to, jakoby se davy sesilovaly pouze z jejího přičinění.

Ode dávna známo bylo umění, zaháněti únavu živými barvami vlajek, aby jediný pohled na tuto vítěznou distinkci zkracoval vzdálenost žádoucího cíle na polovic. Lidé, umírající se žerdí vlajícího cáru v ruce, stali se bez příčiny hrdiny a mnohé ze scén vražedných i dravých nabývají ve stínech praporu přídechu vznešenosti.

Obšírná tabule měla všecky tyto vlastnosti v míře neskonale hojné. Nesla se ve výšce mlčenlivě tak jako válečný odznak a rozmnožila hlučnost shromážděného lidu způsobem do dneška nepochopitelným. Kde byly všecky výraznější a čistší stránky lidského hnutí, nemohlo býti vysvětleno. Občané, pohlížejíce vzhůru k tabuli, stávali se přímo rozmařilými, neboť to byla věrohodná záruka něčeho, co se nedalo sice precisovati, nehledě k nápisu zřetelně vynikajícímu, co je ale činilo pro dnešek veselými při kouři doutníku dopola sežvýkaných.

Přijali mezi sebe ženy a to byl jakýsi svlažující a teplý živel celého davu, neboť jejich sukně oživaly v celé stupnici barev, lísajíce se k mužům, maloučko ochmeleným. Tito kladli své těžké ruce za jejich týla, zminivše se letmo o věcech bezúčelných a ulpívali na jejich těle pohledem dobře srozumitelným . .

Zkoumali jsme psychologii davu ze všech stran, ale výsledky takto dosažené nikdy nás nemohou uspokojiti. Pevná půda vědeckého určení propadá se každé chvíle pod našima nohama, nenadálé měnivé obraty odrážejí se ve křivém zrcadle našich hypothésí tajemné svoje rysy a když se už domníváme býti velmi hluboko v bludišti »mnohotvárné duše«, nevíme dojista o nic více, nežli na počátku. K jediné jenom věci uvykli jsme si pohlížeti s domněním bezmála neochvějným: je to poměr dvojího pohlaví,

který přestupuje z duše jednotlivců do duše davu, neztraceje na přechodu ničeho ze své palčivosti. Ať si už jitření nebo i hotové skutky davu propukly z příčin jakýchkoli, poměr pohlavní jako nezměnitelný prvek po cestách krvavých a nekrvavých je doprovází.

Někdy je stlačen a zastíněn. Jindy dominuje, ozaří veliké projevy svojí ohnivostí. Vždycky ale vtiskuje hromadnému hnutí lidu pečeť živočišné síly a pravdivosti. Bylo tak od jakživa a nebude tento náhled pokládán za přemrštěný.

I v našem případě nebylo dnešní široké shromáždění bez tohoto dvojakého charakteru.

Trvalé přírodní zákony nezměnily se pod vlivem sociálního zmatku a zmíněná tabule s heslem mzdového požadavku ani v nejmenším nebyla jim na překážku . .

Počínalo se zvolna šeřiti.

Slavné prismatické barvy ztravovaly se samy sebou a nebylo lehko, dívati se na tuto proměnu bez zármutku. Starý klášter, pýcha městečka, zračil se v silhouettě na severním nebi. Nebesa byla mrtvá a bez oblaku, s pražádnou účastí k tomu, co se na zemi rozvíjelo, jenom několik párů kavek vzdalovalo se jako za tajným rozkazem k horám; měly svou pověst zvířat ochranných a věrných, sídlíce v nejhorších měsících na radniční věži. V ulicích stmívalo se velmi nestejně, neboť jejich stavení byla veliká i malá, stojící porůznu bez krásy a regulace, jak se jim uzdálo státi.

Vypršelý čedič ztěžoval chůzi a rány okovaných bot přímo se dotýkaly mozku.

Malý potok choval se pod mosty jako zraněný had, ubíhaje bez nářku dál a dál a to bylo celkem to jediné, co o něm na mysl přicházelo. Suše a vážně končil se den, nezanechávaje naději a slibů.

Jak tomu bylo jinak mezi lidem!

Tu bylo bez důvodů jakési plýtvání tělesnými dary a smysly, nejisté zdvihání chtíčů, tak jako vodou ze vnějšku rozvlněnou a také jakési nechutné opilství z nápojů jalové ideologie.

Ani žádost politické svobody a odvety nevycházela z přímé vnitřní potřeby, o tom nebylo pohříchu pochybností.

Není však třeba z blízka se zabývati impulsy, které při věci působily, víme-li, že jsou důsledky jejich stále tytéž od počátku společenského života. Suše a vážně končil se den, ale jeho ticho zasaženo bylo hlukem jako travina, která se třese, zvěstujíc přicházející Bacchanty.

Šerem, které se rozlévalo, tratila se ostýchavost davu, pokud se týkalo chtíčů ze spánku vyvolaných. Blížili se v nepořádku k mostu a lidé sobě doposud cizí, vyznali se už z nepokrytých záměrů jako muž a žena, vyhledávajíce se obezřetně rukama i ústy. Smáli se skučivě, jejich oči zatřpytily se v některých momentech jako nože a na znamení obmýšlené rozkoše vyletěl několik pivních lahví přes zábradlí mostní do vody.

Z bílého bordelu na obvodu města ozývalo se kluzké škytání harfy a houslí.

Byla to vulgární, všude známá píseň, slzami tulaček a pijál

prorývaná, která se nořila z těchto okolností a v podivné záhubné síle.

Opakovala se jednotvárně a bez umdlení, prodlužujíc se jako šumot vláhy ve zprahlých představách smyslů.

Z davu ozval se porůznu hlas plný nemužné žalosti, aby píseň doprovázel. Po něm jiné, tu i tam, jako když oheň na mnohých místech propukává. Bylo to odporné, sentimentální, příbuzné psímu vytí a duše naslouchajícího jako kalnou vodou byla tím zaplavena.

Bílý dům na obvodu města neustával ani na chvili ve svém zlovolném vábení a cesta k němu černala se stíny postupujících mužů, kteří zpívali, plni temného stesku, brali ženy do svých rukou jako loutky, těžíce chvatně z jejich přemoženého odporu a kteří tenkráte naplnili památným ruchem městečko, ležící na blízku k horám. — — — —

Byla noc, oděná tichem a stála nyní, oddechujíc mezi prostorami nebe a země.

Lidé mohli přicházeti na svět, těšiti se z naplněné číše života, umírati, hekajíce pod svatými obrazy — — na ničem nezáleželo.

Mohli jsme býti nespokojeni či syti, srdce mohlo spáti, zalévajíc se tukem svatého pokoje, v téže době přípravy ke každému zločinu mohly býti vykonány — — byla noc a na ničem nezáleželo!

Malý potok jako zraněný had ubíhal pod mostem svaté Alžběty a v klíně sochy, tmícím se proti srpu měsíce, nalézaly se kamenné jahody a růže.

Byla to noc, oděná tichem a jenom v bílém domě na obvodu města ozývalo se slabé škytání harfy a houslí. *Jan Opolský.*

Nové knihy. Václav Hladík: Valentinovy ženy. Román. Ilustroval K. Šimůnek. — Hladík je uznaný romancier. Jeho práce oplývají bohatostí děje, jiskřivými dialogy, vybranou formou. Ale skoro všecky jako by byly psány pro ty vrstvy, z nichž autor vybírá látku k svým pracem. Pro vrstvy, kde flirt stává se kultem, kde lidé libují si v přepychu toalet a komfortu, kde především zábava, anebo jedině zábava s požitky všeho druhu je účelem jejich neklidného, neužitečného života. Hle, o čem jedná se v tomto románě p. Hladíkově:

Valentin Kaplíř je bohatý obchodník-spekulant a především nebezpečný, neunavný Don Juan. Ve čtyřiceti letech, kdy jiní nejprospěšněji rozvíjejí svoji platnou činnost, stává se chorobně blaseovaným. Pohár rozkoše, u jehož okraje moudří opatrně smáčejí žíznivé rty, vypil až do dna, jenom hořkost a nuda zbyly mu v duši. S láskou hraje si jako žonglér s hady. Není mu citem, který nitro člověka ozařuje jako nejkrásnější a nejteplejší paprsek slunce. Je mu jen požitkem, za nímž se žene slepě, rve se stromu života kde jaký květ chtivou rukou a když jsou všecky servány a pošlapány, leká se pouště, jež ho čeká, a život svůj svévolně končí. — Na začátku knihy ničí Kaplíř všecky upomínky na svoje lásky: dopisy, fotografie a svadlé květy. Před léty jemná a rafinovaná Pařížanka Ella velice jej zaujala. Teď má pro ni jen ne-

patrný úsměv. Celá legie žen táhne se jeho myslí. Až vzpomínka na subretu Jiřinu mocně zachvěje jeho nitrem. Rozešel se s ní, neboť chtěla, aby jí učinil svojí ženou. Dnes má před svatbou s Ludmilou, paní inteligentní, vzdělanou i hezkou, kterou již před půldruhým rokem, ještě za živobytí jejího muže, učinil svojí milenkou . . Ludmila je bytost něžná a vzácná, jediný světlý bod celého románu. Miluje Valentina opravdově a šlechetná i hrdá jde později po jeho boku, i když chápe, že ho zase ztrácí. Valentina láska její nudí. V myšlenkách touží po Jiřině a ve skutečnosti strhne ve svou náruč paní Rudychovou, bytost stejně krásnou jako mělkou. Ale Valentinovi zatím stačí. Paní Rudychová má chic i nádherná ramena. Když v jeho bytě leká se na okamžik svojí lehkomyslnosti, Valentin ji konejší: »Výčitky svědomí! Morálka! S těmito přítěžemi nedojde se daleko. Největší skutky v historii a v lásce — a to jsou nejvyšší projevy životní člověka — byly učiněny v revoltě proti morálce a svědomí.« — Ku podivu, že ani s tou svojí, tak pohodlně upravenou morálkou daleko nedošel. — Kaplíř odjíždí do své továrny na venkov, kde má býti proti své vůli zvolen poslancem. Strojník Brynych vylíčen tu jako vůdce a rádce dělnictva z celého širokého okolí Kaplířovy továrny trefně a účinně. Je to muž neohrožený, jeden ze sloupů, na němž pevně spočinouti může klenba dělnického hnutí. V náhledech o volné lásce jsou s Kaplířem dojemně svorni. — Porážkou Valentinovou při volbách, kterouž tento sám zosnoval, jakoby vyžity byly všecky vážné vztahy, s nimiž kdy v životě se potkal. Třísti se bolestně, náruč paní Rudychové více jej neláká. Setkává se nahodile s Jiřinou, jež byla pozvána do blízké vily, aby zpívala při koncertu, a je hotov začíti s ní znovu dřívější hru lásky. Odmítá jej s útrpným úsměvem. Kaplíř najednou hrozí se prázdnoty příštích dnů. Nemá více důvěry v svoje síly, leká se jakýchsi stařeckých pošetilostí, jež by mohly přijíti a sáhne do zásuvky stolu pro smrtící zbraň. »Rána třeskla . . Lípy vzdychaly a sténaly v parku.« — A o jednoho neužitečného člověka bylo na světě míň. — Kniha Hladíkova poutá. Dokud svět potrvá, budou i knihy podobné poutati. Jsou knihy ušlechtilé, po jichž přečtení dostaví se u čtenáře pocit, jakoby vyšel z vlahé, aromatické koupele. »Valentinovy ženy« nezanechávají v mysli dojem osvěžující. Jaké to perspektivy beznaděje rozevírají se před zrakem! Ve vší té hýřivosti ovzduší a smyslů není místečka, kde by rozpálené skráně ovanul zdravý vánek.

Netřeba vytýkati, že forma románu, slovní výraz a osnova děje mají Hladíkovu vytříbenost a rutinu. Ale marné jest úsilí, rozjiskřiti v nás nejasné tuchy, naplniti nitro čtenářovo dojmy hlubokými a pohnutými, napjati síly a rozdmýchati oheň vář- jimiž by se život obrozoval a čistil. Osoby a jejich příběhy mají konvenční přese všecku snahu vynalézavosti, cosi opakovaného bezvýrazného lpí na všem, co jest předváděno zrakům. Je-li k vence ve společnosti hlavní příčinou zkažených mravů, je i um největším nepřítelem. Osoby a avantury p. Hladíkovy mají pacl francouzské tvorby, oné světácké internacionality, jíž vykaz jistý druh francouzského románu.

Kresby Šimůnkovy vystihly rozmařilé postavy románu i okolí, v němž se pohybují. Proč na jednom obrázku paní Ludmila uchvacuje svojí sličnou tváří, vroubenou plavými vlasy, o nichž i autor se zmiňuje, a na jiných dvou má vlasy zcela tmavé, zůstane asi nevysvětlitelnou hádankou. *P.*

Hudba. Národní divadlo maskuje poprázdninovou činnost svou v opeře — Bendlovou »Indickou princeznou«. Překvapuje, že z celého Bendlova díla došlo právě na veselou jeho operetní Musu a nikoliv na jeho vážné opery, z nichž na př. »Lejla« velmi dobře by se v operním repertoiru našem vyjímala. Že Bendlova »Indická princezna« chystána jest s novým libretem, byli jsme vždy občas zpravováni již po tři leta. Hudba Bendlova k této první české operetě má vzácný dar síly, udržela-li působivost svoji po plných třiceti letech, které od premiery uplynuly. Melodie její jsou lahodné, rythmy svižné — stálo by za to, kdyby aspoň ouvertura její byla v partitura vydána tiskem — hudba vesměs solidního rázu, nikde banálností zarážející a nikde povrchní neb mělká. Bylo-li prvé libreto její kamenem úrazu naivností a nízkou úrovní, trpí nynější forma libreta, jež zdělal Karel Mašek, svou »hloubkou a vysokou úrovní«. Byť by i bylo dílem básnickým, nehodí se k operetě a postrádá vtipné pointy, situační komiky a humoru vůbec. Provedení bylo slušné, jmenovitě zásluhou pí. Bobkové. Jelikož však nemáme dirigentů, kteří by vládli lehkou rukou, působily lehké rythmy hudby Bendlovy v podání p. Pickově tragicky. Tím ocitáme se u kapelnické otázky, která v Národním divadle stává se skutečnou krisí kapelnickou. Nevidí-li správa Národního divadla, že volbą její v dirigentské otázce — samozřejmě až na p. Kovařovice, nebyla šťastná a potřebuje-li tedy z jiné strany upozornění, že i v tomto bodu má určité povinnosti k českému umění hudebnímu, obracíme zřetel její ke dvěma vysloveným talentům dirigentským, jichž angažováním získala by výkonnost naší opery způsobem vynikajícím. Jsou to Ludvík Vítězslav Čelanský a Adolf Piskáček. Obě jména známá. Jméno prvého spojeno nerozlučně se slavnou periodou České Filharmonie v letech 1901—2, druhý jako sbormistr Hlaholu mimořádnými výkony dirigentskými (při provedení Berliozova Rekviem a Bachovy mše) dovedl na sebe také již vhodně upozorniti. Nebylo by slušno a spravedlivo připustiti, aby oba tito umělci mohli talentem svým promluviti k nám se stolce kapelnického, kde jediné jest obou místo?

Defraudace v peněžních ústavech jsou téměř stálou rubrikou v našich časopisech. Poslední »události« toho druhu byla defraudace v mladoboleslavské filiálce České průmyslové banky, která silně vzrušila naši veřejnost. Ukázalo se, že ztráta, kterou ústav utrpěl a kterou udával zprvu obnosem 60.000 korun, vzrostla na čtvrt milionu korun, v kterézto výši také v pololetní bilanci ústavu již byla vykázána. O způsobu, jímž defraudace provedena, pronikaly rozmanité pověsti: že si Kuděj opatřil duplikáty klíčů od pokladny a jimi po odchodu ostatních úředníků pokladnu otevřel a vybral, že malversace prováděl po dlouhou dobu, že složil-li nějaký ko-